

1/1008

3

ი ს ტ ო წ ი ა

ფანჯარა-ღიჯი იქონიან, ესე იგი ღიჯი-ღიჯიან,
ბოძიან და სხვა-სხვა სწავლათ-სწავლათან.

8001008
3

ქმნილი საქართველოს მეთაურების მეთვის. გიორგის მის თეიმურაზისაგან.

შინ არ გიორგისა

სწავლათ-სწავლათან,

სტამბასა შინა სამეცნიერო აკადემიისასა.

1848 წელს.

ПЕЧАТАТЬ ПОЗВОЛЯЕТСЯ,

съ тѣмъ, чтобы по отпечатаніи доставлено было въ Ценсурный Комитетъ узаконенное число экземпляровъ. С. Петербургъ, 16 Декабря 1847 года.

Ценсоръ С. Купцова

Купцова

ს ო ტ რ ო ა ჯ ო ნ

ფეხვეთიანი-იქნეს არც ერთი რამცა რამ იუოს აღწერილი, გინა თქმულნი სხვათა და სხვათა მოთხრობათაგან ქმნიანისა ანუ თქმთა მათ თუხ, რომლისათვისცა რამცა და ვითარ თქმულ-არის.

რ ი ნ ე ს ი რ ყ თ ე ო ა ე.

ჩრდელად და დაწვლილებით მოთხრობას ისტორიისას თანა-ამხ, რათა არა დატყუებულ-იქნეს არც ერთი რამცა რამ იუოს აღწერილი, გინა თქმულნი სხვათა და სხვათა მოთხრობათაგან ქმნიანისა ანუ თქმთა მათ თუხ, რომლისათვისცა რამცა და ვითარ თქმულ-არის.

ბოლმეტა აქუსთ თუხი წრფელი გზად სიძარღვის; სოლო მო-თხრობანი იგი, რომელთაცა ზედა იწუნეულებად იქმნების, გინა იგინი, რომელნიცა თუ-სადამე ზღაპარ-სიტყუაობადცა აღსაჩუბულ-იუოს, ეგრეთცა სათანადო არს წარმოდგინებად ასპარეზსა ზედა მოთხრობათსა: მით რამეთუ მეტა და განუწრფელებელთა მოთხრობათა შემოღებად არა სრულიად უნაყოფო არიან; არამედ ჰსჭირსთ მათ ესე სშირად, რომელ შეუძლებელ-არს მათ შორის არა იპოვებოდნენ მცირედნი ანუ ზოგნი ნაწილნი სი-ძარღვისანი ადგილათვის მცხოვრებთა, თქმთა, გვარეულებათა, გინა სხვათა სასულის-დებათა-თუხ საისტორიოთა და ერისა. ეგრეთვე რომელ-ნიმე ზღაპარ-სიტყუაობანი არიან აღიღორიანი და ესე ვითართა მოთხრო-ბათაგან შესაძლო არს, რომლისამე უამთა ვითარებათა გარდასრულთა შინა შემთხვეულებათა საქმისათა მოპოვებად.

ბა ვინადაცა ესე ესრეთ არს და უძველესთა ისტორიითათვის ჩვესთა, ესე იგი იკრეულთა მოთხრობის თვის, რამცა შეუძლებ ზოგად ძველთა

და უძველესთა შინა გამოცხატათ სრულიად შემოკვირიბუნ იგინი და არა და-
 ვუტყვეპენ იგინი არცა ერთი; არამედ მოკუთსრობდე მათ თვს, რომელნიცა
 რომელთაგანმე მომთსრობელთა შეწყენარებულცა არიან. სოლო უმრავლეს
 ამითა მქონან მზად მოპოვებულ დოდმატნი ჩვეისა ამის ისტორიისა-
 თვის, რომელნიცა თვს თვსსა ადგილსა შთაიწერებთან უკლებელად. ზემო
 ამისა თქმულთა თვს უძველესთა ამავთა, რომელნიმე სხვათა ენისა მო-
 თსრობათაგან, რომელნიმე ჩვენთა და რომელნიმე ზეპირცა სმენილინი არა
 უგულებელს ვეპენ აღწერად ნივითა განმრავლებიანთვის ამავთა შინა.

და გარდა ამისსა ვერა ვეპენ წინააღმდეგ რომელთამე მოხაფე-
 საკეთა ჩემთა და განსწავლულთა ენასა ზედა ჩვენთა და მოყვარეთა
 ისტორიულთა წერილთასა, რომელთაცა ითხოვეს ჩემგან და მეტყუადეს.
 „ჩვენ ზოგად ქართველთა ერსა გვიყვარს ზოგად უძველესნი მოთსრო-
 ბანი, თუმიცა მე სურვიელ ვიყუე უფრორე ბაქად ახლთა მსოფლიოთა და
 საზოგადოთა ისტორიკოსთა, მაგრამ ვერაღარ ურჩ ვეპენ მათ და ვიწვევ
 შემდგომითა აღწერად ამა სატითა უგრცელეზად. თუმიცაღა ზემოთქმულისა-
 ბებრ განმზრას ვიყუე თქმად არა განკრცომით ესრეთ; არამედ დიკონად და შე-
 მოკლებით მოთსრობისა დასაწეისითგან მასლობელთა საუკუნეთაგან; მაგრამ
 მოთსროვლთა ძლით ჩემდამო არა ვრიდე შრომასა სიკრძისათვის და აღესე-
 ბისათვის წადილისა მაიისა, განნა უკანასკნელ სიმუხთლემან ჟამისამან და
 სხეულებამას არა მცა მე ნება შესრულებად დავაწლისა ამის ჩემისა, რომელი-
 ცა იპერობს თვსს შორის ისტორიასა დასაბამითგან, ვიდრე მირიან მე-
 ფეკდინ, სრულიად საქართველოს განმანათლებელისა ნათლითა ქრისტეანობი-
 სათა. ამისთვის ვსასოებ არა უგულებელს ყოფასა ამა დავაწლისა ჩემისასა
 აღმომკითხველთაგან და მსმენელთა; არამედ მოსხენებასა და შეწყენარებასა
 უსდომასა ამის მოღვაწეულისა ჩემისასა ყოველთა გარდამცემელთაგა სხვათა
 ზედა ენათა მოთსრობისა ამის და ერთმემამულეთაგა ჩემთა მიერ და მო-
 ძმეთა, ვინააღგან კმაე მიზეზი ზემორე ყოველივე ცხად მიყოფიეს.

ყამს შინა წმინთის განშორებისას მორეკლნი მიდიელნი ქვეყანას ზედა, განიბნენეს მათ ველთაც შინა, რომელთაცა ზედა შემდგომად აღეშენეს ჩინევი და ჯაბილიოვანი.

ს ტ ა ც ი ა 4.

წინებისას, რომელსა ოანესადგა სასელ-სდებენ, ესე იგი კაც-თევზს, რომლისათვისცა ჰგონებდენ (ჟერეთ უსწავლელნი კაცნი წსირიელნი), რომელ ესე შედგომულ-არს ორთა სტისიოთა ცხოველთაცან მიწიერისა და წყლისა. სოლო ესე არა თუ იყო ჰეშმარიტებით შედგომულ ორთა მიერ ცხოველთა (ესე იგი კაცისა და თევზისაგან); არამედ ესე წსირებისა არა რამე სხვადა იყო, გარნა გამოცდილი კაცი ზღვასა შინა ცურვათა. **ყო** იგი კაკასიის მცხოვრებთაგანი კაცი, უგამოცდილესი გონიერებითა და საქმიითა, ეგრეთვე სიმსნიითა და კანნიერებითა. ჟერ-იყო მისდა მოცემად ამს ველურთა წსირიელთა კაცთათვის და ერისა მათისა წსეთა და სჯულის-დებათა, რათამცა მიეცა მათთვის გულის-სმის-ყოფა გამოსხნად * ერმათა სასვევლთაგან, რომლისა ძლითცა იგინი და მიწეზი თრუელისა ცხოვრებისა მათისა დაეკისებულ-იყოძცა.

ს ტ ა ც ი ა 5.

ჯეროზ (მეისტორიე ასურასტანისა), შემკრები ძეგლთა ქალდეელთა შთამომავლობითთა მოასრობათა შინა შეთსწვისათვის ბაბილოვანელთა ისტორიისა, აღსწერს ასურელთა ჰირველ-მოყოფა ერთად, განყოფილად ტომად ტომად, რომელნიცა იპერობდენ მცირედ მცირედსა მწვემსებრივსა ცხოვრებასა, და მას ზედა მოკიდებულ-იყვნეს. წრა აქვნდათ ჟერეთ სხვადა გამოცდილება გარდა მოტერებისა ველურთა მსცეთასა, რომელნიცა მეცადინეობდენ ფლობასა მათ ველთასა, რომელიცა იყო ტიგრიისისა და ეფრატისა კიდეთა ზედა. სწერს სშირად. „უცსონი კაცნი აძლევედენ ასურელთა განაოლებასა და სჯულთა.“ ბეროს უწოდს ამს უცსოთა კაცთა წინებისანად ანუ ოანესიანად.

ს ტ ა ც ი ა 6.

წინებისა მბრძანებლობდა შორის კაცთა არა ესეოდენ ველურთა, რაკვარადგა იყვნეს კაცნი გამოსრულნი მოათაგან მიდიისათა, თუძცა არა

* პირველ ვიდეკ დასასწავლად მდებარეა, სოფელთა და ქალაქთა, შინა ერთა ასურელთასა აქვნდათ ჩვეულება; მინდორთა შინა აქა-და-იქი სღვისა უსასლაკაროდ. ერმათა შეახვევდენ მწვანეთა შინა საშოსელთასა და ეგრეთ ღელანი მათნი, მკვირთველნი მათნი ზურგთა ატარებდენ ადგილითი ადგილიად უსადგურთა ველთა.

იყო იგი მიფლობელ მონარსიისა, გინა განდიდებულ მსგავსად დიდთა მეთევთა და სელაშიფეთა; მაგრამ იყო იგი, ვითარცა თავადი და განმკვე მბუფლებელი ერსა ზედა თვსსა.

ს ც ა ც ი ა 7.

აკეთო შეკვრებთ ეოველთა მთ რადასცა სწერეს: ჟეროზ, ლვიცენ და ლპოლორ კაცოათვის ანფიბიასთა, ესე იგი თანესიასთა, (მსგავსთა აზნაურთა ამერიკისათა) მაშინ დასაბამსა (ესე იგი პირველად) წარმოგვიდგებიან საქმენი განსაკვირვებელნი; გარნა თადეს წარვიკითსავთ ყურად-ლებით აღწერილებათა უძველესთა მწერალთასა, მაშინ სავგრძობელთა შინა ჩვენთა აღისოცებისა სავკვემელნი ენებანი მიეს-თანად და ცსად გვეყოფვიენ სთოლად ჭეშმარიტებად.

ს ც ა ც ი ა 8.

ისტორიკოსნი ესე ჟეროზ, ლვიცენ და ლპოლორ იტევიან *. აკვლთა შინა ქაღდვისთა სცხოვრებდეს კაცნი კვლურნი, მსგავსნი თ-სფერსთა. ფსკერიდამ ზღვსა ჟრიტრემსა (ესე იგი შავის ზღვისა) გამოვიდა მიეს ერთი წელიერი მიწიერი ცხოველი, რომელმასცა განანთლას ზნენი მათნი, ესე განსაცვიფრებელი ცხოველი იწოდებოდა ლნფიბიად ანუ ოასნესად. მას უკუჭ აქენდა ორი თავი, ქვემოთ პირის-სასე მისი იყო კაცისა, სოლო ზემო პირის-სასე მისი თევზისა. ჟამოუტეკვბდა სმას პირისკან კაცი-სა, გარნა სავგრძობელი სმად მისი აღსავსე იყო მშვენიერ-მზრასკვლო-ბითა სიტევისათა.“

ს ც ა ც ი ა 9.

ჟრიად ადვილად განმარტებად შესაძლებელ არს ესე წარწერად ძველისა ამის ძეგლისა, რომელ ორ-ცხოველი ესე ლნფიბიას, გამოსრული ფსკერიდამ შავისა ზღვისა (პონტიურისა) განსასათლებლად ქაღდკველთა, იყო ზღვასა შინა ჩვეული სღვისა და ცურვისა და არა სავკრველ არს ესე, რომელ ასურელთა ეამს კვლურობისა თვსისათა აღერიცხათ იგი ორ-სტიხოვნად ცხოველად (ესე იგი თევზ-კაცად); ვინადაცა ეამსა ერთსა ლიფლანდიელთა გერლანდიელნი აღრიცხეს კუს-თავებისად, კვრთოვე პრუ-ანელნი ლიშვანიელთა ცხენასანთა მსედართა ჭკონებდენ ცხენ-კაცად.

* ესე მოღებულ-არს წარწერილისკან ბეროზის და სსვთავან მომთხრობელთა მთ-ასურას-ცანელთა, პოლოლს-ცროსისა მიერ.

ს ტ ა ტ ი ა 10.

იტყვის აღმწერი წიგნისა ამის ასურასტანის ბუნებითის ისტორიისა, რომლისგანცა მოვიღე ესე: „ესე ჩემოვს ფრიად საამო არს, რომელ შემეძინავო აქა ჩვეტონისა თქმულნი: იტყვისო იგი დიდი კაცი. „ვითარემდ გამოსულა ჩნფიბისი, ესე იგი ოანესისა ფსკერადგან შავისა ზღვისა, აღნიშნავს ცხადად უცხოთა კერძოთა ზღვასა შინა მოხიარულესა და შეთხუბულესა ქაღდკეულთაგან.“

ს ტ ა ტ ი ა 11.

არსი თავი ამფიბისნი, ესე იგი ოანესისა, რომელთაგანი ერთი არს უტყვ, სოლო მეორე მოუბარი; წინადადება ამისი მოგვიყვანენ აღმჩინებისათვს უჭემძარიტოსობით განმარტებისა. ანფიბიამ განატარა ცხოვრებისა თვისისა ნაწილი ზღვასა შინა, და ოდესმე იძულებულაიოცა ბრძოლად თვეწთა და კეშაშთა ზღვისათა საზრდელისათვის მონადირე და იძულებულ იყო დაფარვისათვის თავისა თვისისა ზღვისა საშინელთა ცხოველთაგან. საშინელთა მათ წყლიერთა მბრძოლმან მიიღო ძლევა ერთსა უსაშინელესსა მსეცსა მათგანსა ზედა ზღვასა და მოკლა იგი, გასადა მას მსეცს ტყავი თავისა და ქმსა თავისა თვისისა ჩაფსუტად, ნაცვლად ღავრისა წამის-საყაფელად ერთა და ეოკელთა მსილიველთა განსაკვრვოსა მისთვის ძლევა შემოხილებისა (მსეგასად ბაკსუნისა, რომელიცა ისურვიდა ჩაჩქნად გატყავებულსა თავსა დიდისა მის ცხოველისა ცხვრ-რქონისისა (ანუ მარტო-რქისა).

ს ტ ა ტ ი ა 12.

შაშოიძინი ქაღდკერთა გარდამოცემთაგან მოთსრობანი, არა მოხსნემს არა ვითარსამე უმეტესსა შრომასა ისტორიკოსსა. იტყვიან მოთსრობანი იგი მათნი. „ოანესს, ესე იგი ჩნფიბია, განეშორებოდა ჟამსა ღამისასა და ძველსა სტიხიონსა თვისსა შინა მივიდოდა, ესე იგი წყალს; სოლო დღისით იყოფოდის მარადის კელერთა შორის კაცთა მიცემად მათდა მოძღვრებისა თვისისა სწავლებითა საზოგადოთა-ცხოვრებისათა, და განათლებითა გულის-სმის-ყოფისათ. ე ეს გონებელი თვეზ-კაცი, შესრული ქაღდკეულთა ქვეყანასა შორის, მოქმედებდა კაცობრივ, ამბითვს სასულმან მისმან მსახურა თავსა თვისსა განათლებად ისტორიათა შინა კაცთასა. ჩნფიბიას აწყავა ჩნფრელთა ხმარება თესლთა ქვეყანისა ნაყოფითასა (თესვა), ქვეყანა კიდეთა ზედა ტიგრისისა და კეფრატისათა მეოფე ჯერეთ სიასლე-

სა შინა მოელოდა მას და აღორძინდა რა იგი აღსაკუთრად ნაყოფიერებითა; ამისთვის ერმან ლხინიელთამან ჰსცნა იგი საკუთრად მზრუნველობასა შინა მეოფე მათ თუს და სათანადო იყო მათდა აღრიცხვად ღირსად საზოგადოებას კავშირისა მათისა. თანესმან, ესე იგი ლხინიების ისარკებლა ამა დასაბამიერბითა განათლებითა ასურელთათა, კინადაღვან შეკრიბნა იგინი ქალაქთა შინა, აღუშენსა მათ ცამარნი; მისცნა სჯულნი, და დაუსენსა სჯულსა დიდებულთა იმპერიისა ნინევისა და ბაბილონისათა.

ს ტ ა ტ ი ა 13.

ესე წყლისა და მიწიერი ცხოველი, მიმცემი ასურსატანელთა მიმართ ჰსჯულისა, იქცეოდა განსაკვირვებელითა გონიერებითა ესე კითართა ველურთა კაცთა შორის, რომელთაცა გულის-სმის-ყოფა მოაქცია განათლებასა შინა. ღვარწმუნებენ მომთხრობელნი, რომელ გამოცდილი იყო იგი მრავალთა სწავლათა შინა, იცოდა მან ღვარწმუნებამ, შესისხტაცა მან წიგნი დაბადებისათვის სოფლისა * (უკეთუ გამოხატვასა მიმოგონებისსა არა განეშორებინამცა რაოდენნიმე შემდგომნი ესე გარდამოცემანი, პირველ მოზარდობისა ქალდეელთასა, მაშინ ვერ-იყო კიდურ-მდგომობად, რომელ ანფიბიას აღმოწო მეცნიერება თუხი ტარტარსა შინა, ესე იგი სატასტოსა ქალაქსა შინა კავკასიურსა; თუმიცა კაცობრივი გულის-სმის-ყოფა იწყებს განვლად ფრიად დაყოენით, მაგრამ შესძინებს დაუცხრომელად ცნობათა ხუთნამომართ ასაღთა გრგოლთა, გარსა არა ერთბამად შეადგენს ყოველთა ჯაჭვსა.

შ ი ს რ ე ზ ე ო ყ ე ლ.

ჰსწახს, რომელ ლხინიებისნი უკანასკნელ აღიერიეს ქალდეურთა ერთა მათ შორის, რომელთაცა მისცა სჯული ლხინიებისმან, ესე იგი თანესმან და თუ რომელიმე დაშთეს კავკასიასა შინა იუერიად მათ შორის აღრევიით სხვათა და სხვათა ერთათა სიერცეთა შინა ჟამთასა უჩინო ქმნილ არიან.

ღვინა ზღაპარ-სიტყვაობანიცა მეთეოლოგიურნი იუერიისათუს თქმულნი, სხვანი და სხვანი რომელთაცანი რომელიმე მოვისსენე აქა:

* ავტორი ამა მოთხრობათა აქა დაყენებს მეტო თქმულთა ღვარწმუნთა შემეცნებათა, ღვარწმუნ შესაძლებელ არს ეძიებს სიპართლიის აღმოჩინებასა ტარტარისათვის ღვარწმუნთა მოთხრობათა უმეტესთა უძველესისათა თანა წარსლებს; ვინაჲცა თვითივეს გრგოლისა მოძიებითა ეძიებს ყოველთა ჯაჭვსა შედგინებასა მოთხრობათგან, რომელიცა უფროვე ეახლეიან გულის-სმის-ყოფასა.

ა. **სირჭლი** არს შიდა-ქართლისა მამულსა შინა ცხინვალისა ანუ ქრცინვალის სეობისა თავსა მოაჲ კავკასიური, რომლისა თავი მარადის საუკუნომათ თოვლითა არიან დაფარულ და გარემო კერძოთა მისთა კლდენი საშინელნი. ესე მთა იწოდებინ ბრუტ-საბზლად და არს ესე ერთი შუდთაგანი კავკასიისა მთათაგან, ვინაჲდგან ჰქონან კავკასიასა შუდნი უმაღლესნი მწვერვალნი სსკათა ყოველთა მთათა მისთა ზედა; და მათ ზედა შეინჯარნი საუკუნენი მუფეველებენ სამარადისოდ. ხოლო მთაჲ ესე ბრუტ-საბზელი თქმულ-არს საბზლად ციკლოპის ბრონტონისად.

ტყვიან ჭაჭკითა დაბმულსა მუნ ტარტაროზსა, რომელსა თანაცა შეკრებოდეს წლითი-წლად დღესა ერთსა აღნიშნულსა დემონნი და გრძნეულნი კანცა ყოვლისა კიდით ქმნუანისა და ჰყოფდენ მისთანა დღესასწაულებასა და შესწირვიდენ მას მსხვერპლსა და მიიღებდენ სწავლასა საგრძნეულოსა კელოვნებისა მათისასა მისგან.

ბ. **შუორე** არს კავკასიურთა მთათაგანი ეგრეთვე უმაღლესი, რომელსა იწოდებინ * საყორენ; უმეტეს საშინელთა კლდითა საკვირველად სასიღვეელი. ესე უკვე მთა არს თავსა პანკისისა სეობისსა კასეთის ქვეყანასა შინა. ერთ-კერძო ამა მთისა სახლობენ **მუშნი**, რომელნიცა არიან კასთა ერისგანსივე. ჰტონებენ ერნი **ჯეორისანი** და რომელნიმე სსკანიცა ნათესავთაგანნი ისტორიკოსნი, რომელ საძვლ მთა იგი საყორისსა არს, რომლისაცა სიძაღლისა კლდესა ზედა მიმსჯვალულ-იყო **სრომეტკოს** **იუპიტერის** მიერ დასასჯელად სასტიკითა მით რისხვითა, რომელსაცა დღითი-დღე გაშუბედის გვერდსა მისსა და აღმოსაჭამიან ცოცხლისა გვერდ გაშუბედისასა ყორანნი მის მთისანი ყოველსა შინაგანსა გულ-ღვიძლსა მისსა (ხოლო ყორანნი მის მთისანი ყოველითურთ განყოფიებისა სსკათა ყორანთა; ვინაჲდგან სასტიკ რამე არიან). ესრეთსა სატანჯველსა შინა

* მთაჲ ესე საყორენ კასეთის სოფლებით, რომელნიცა პანკისსა ახლო არიან, მაგნიტამ, მარილისიამ და სხვა სოფლებიამ მის გარემოთა კარგად იხილვების. განსაკვირვებელისა სიდიდისა ჯ სიმაღლისა მქონებელი. ხოლო გარემუნი მადბიონი ერნი მათ დაბათა ჯ სოფელთანი ზეპირ მოუთხრობენ მთისა მისთვის ჯ პრომეტეოსისთვის; თუმცა ცვლილებით, მაგრამ მსგავსებითა ყოვლითურთ, ვითარცა არიან თქმულნი. ხოლო მთაჲ იგი მიხილავს მე თუთ თვალითა ჩემითა მასლობელით მისით დაბათაგან ჯ სოფელთა. რომელ ფრიად განსაკრთომელ რამე არს პირველად ხილვამ მისი. იტყვიან მუნებურნი, რომელ წინაპართა მათთა უჩვენეს მთა იგი ღიღსა ალექსანდრეს მკველ-ნელს ოდეს მოიწია იგი დაპრობად ივერისა: (მეფის ძე თეიმურაზ).

„**რობელნი ეწოდებიხო, ვინაჲდგან იგინი შთამომავლობანი არიან საფეთის ძის თაბელისნი.**“ და **სომესთა, ესე იგი წმინსათჳს იტყჳს „იგინი არიან შთამომავლობანი იულისანი სემის შჯლის შჯლასაგან** (ეს-საჲდ: სჳ შუა არამ, არამ შუა იულ ჳ ამისგან შთამომავლობისგან, შთამომავლობანი სომესთა ესე იგი ერმანთა ნათესობანი არიან).

სადმართოსა მიერ წერილისა (ესე იგი მოსეს წინისაგან გვეუწუების), ვითამედ **საფეთის შვილისი იუხუხ: რობელ და ჰოხოს, მხოლოდ ესე ვუწუით.** სოლო მოთსრობისამებერ **იხიი/იხი** ძღავიასხს **რობელისაგან იშენესა იერიელნი, ესე იგი ჟართუელნი და ჰოხოსისაგან ჰაბადუიელნი:** არამედ საკუთარი ისტორია საქართველოსა უძველესიცა და შემდგომნიცა ამტკიცებენ ამას, რომელ არა თუ **რობელისაგან, არამედ იამერიისაგან არს ქართლობისანი, ესე იგი ივერნი და სომეხნიცა ამისგანვე.** დამტკიცებენ ამას **სომესთაგა, ესე იგი ერმანთა ისტორია, რომელ ქართლოს ნათესავთ-მთავარი იერიელთა და ჰოხ ნათესავთ-მთავარი ჰოხსიანთა, ესე იგი წმინთა, რომელ არიან სომეხნი, იუხუხს მძინიდა ქენი ჟარგამოსისანი.** სოლო ქართლოსის ძის მცხოვრობისაგან იშენეს ზეჲო ქართულენი, რომელნიცა არიან მესხნი, სოლო სახელი ესე იმაბუბის მცხეთოს წოდებისაგან მესხნი, სამცხე, სამცხეთო, სამცხეთა: ესე იგი მცხეთოს სახელისაგან გამოვლის მსხეთოს, მესხნი, მესხნი, მესხნი მესქანი ჳ სხვანი. ესე უმეტეს ამით დამტკიცების, რომელ მესხნი ნამდვილ შთამომავლობანი მცხეთოსისანი არიან; ამის თჳს, რომელ მესხთა ბუნებით ჳ საკუთარი ენა არს ქართული ჳ ჩვეულებაცა

მ ი ს რ ე უ ი ყ ე.

არაფინ სხვათა მსოფლიოთა ისტორიკოსთაგანი, არცა ბერძენნი ჳ არცა სხვანი მწერენ ძველნი, გინა შემდგომნი ამას ზედა წინა-აღმდეგსა, რომელ საქართველოსა, ესე იგი ივერიის ისტორია, ვითარცა მოუთხრობს ქართლოსისა ჳ შთამომავლობას მისთა თჳს პირის-პირ მისსა იყო; მაშასადამე ამით სჩანს, რომელ რაღცა შთამომავლობისათვის ისტორიათა შინა ივერიისთა, ესე იგი ქართლოსიანთა არს აღწერილ, იგი შეიცავს სიმართლესა. თუმცაღა იოსიპოს თუ ბულისგან იტყვის; მაგრამ მოსე სადმართოსა შინა წერილსა ბიბლიას თაბელის შთამომავლობისათვის არა რაჲსა იტყვის, არცა მოსოსისა შთამომავლობისათვის, თუ რომელთა ერთგანი არიან შთამომავლობანი მათნი, არამედ იაფეთისა შთამომავლობას იტყვის. „იაფეთ შუა ჲამერ, ჳ ჲამერმან თარღაჲ, რომელსა ჩვენ ვუწოდთ თარგამოსს ჳ ქართლოს შეიღად მისსა ვიცნობთ ჳ ჰოსს მჲდ ქართლოსისსა ჳ მჲდ სომეხთა.

ზეჲო ქართლი არა თუ შიდა ქართლი არის. ზეჲო ქართლი სამცხისე, ესე იგი

სამესხეთოს ადგილი არიან, შიდა ქართლით ვიდრე ცრაპიზრანდმდე და ვიდრე არზუ-
მისა და ერევნის სამზღვრებადმდე.

წრამ იყო ძეა სეისის უსუგეცისა ძისა ნოესი. სოლო ძენი წრამიხნი
ოს. და იულ. თუმაჲ სახელის წოდებისამებრ ძლით **ოს** ნათესავთათჳკარად
ოსთა იგულის-მსიტყველები; ძაგრამ მოთხრობათა შინა არა რომელსამე
მოიხსენებენ ყოფად ოს, ძამად **ოს**თა. სიღლა მოთხრობისა ძლით ოსი-
ფოს ფლავიოსისა **სომეხოს**, ესე იგი **ქრძანთა შთამომავლობანი ულის-**
გან: პირველად **ოს**თა ნათესაობისათვის ვიტყოდეთ. იტყვიან ნათესაობასა
ძათსა უძველესთა შინა უძმთა **ქუჯ**ით გამოხრულად, სხვანი რომელნიმე
ძომოთხრობულნი **სირიით** და **უმეტესნი** ისტორიათა აღმწერელნი **ქსანთა**
ნათესაობათჳგან დაშოობილად. სოლო მატინესი **საქართველომას**, ესე
იგი **უკერიისი**, **კავკასოსის** ნათესაობად იცნობს **ოს**თა, **კავკასოს** იყო
ძმაჲ ქართლოსისა და ძეა **ქარგამოსისა** ნათესავთათჳკარი **აგუსთა**, არა-
მედ უფლებას ქვეშე ქართლოსისას მყოფი (პირველად **ოს**ნი ზრასვიდეს
ენითა ქართულთა, ვითარცა სხვანი კავკასიის ერნი, არამედ ოდეს შემო-
ერივისს მათ შორის სხვანი და სხვანი ნათესაობანი, განირევენ ენა მათი
და შეირიან და იგვალა, და აწ არიან **ოს**თა შორის ნათესაობათა მრავალნი,
რომელნი **ქართულსაცა** ენასა ლაშარავობენ და **ასურსაცა**. და სხვათა
რეფორა მცირედთა რიცხვთა აქუსთ დავიწყებული ქართული ენაჲ: სოლო
ვითარებანი მათნი წვლილიად აღიწერებთან წიგნსა ამას შინა თჳსსა
ადგილსა).

ქოლო ზემორეცა ესთქვიო, ვითარმედ **იოსიფოს** ფლავიოს **სომეხთა-**
სა სეისა შთამომავლობისაგან იტყვიან ეს-სასეად „**ოლომას** ვიდრემე და-
მკვდარა **სომეხით**.“ **სეკრიწი** **იოსანე** მთარგმნელი ქართულსა ენასა ზედა
იოსიფოსის წიგნისას: არა იტყვიან **ქრძანთა** სხვათა სახელთა არცა ურთი-
თა; არამედ უწოდებს **სომეხთა**.

ზარდა **იოსიფოს** ფლავიოსისა წიგნისა **სომეხთა** იულისკანობასჲ
და ივეროასსა, რომელ არისი ნამდვილ ქრძანით **ქართლოსისა** შთამო-
მავლობანი, **ქობელისა** მერე შთამომხრავსა არა ეინ სხვაჲ მისტო-
რიკოგანი, კვოესებ, სადამე იტყოდეს. მე მრავალი დაეშვერ ამას ზედა
და კერა სადა შეკრულჲ ჰოვსაჲ ამისი ისტორიათა შინა სხვათა: არა
გუწყი მე ვითარ შესაძლებელ არს ამას ზედა დარწმუნებად გულის-ხმს
ყოფისა ყოფად ქართლოსისა და ძმთა და ნათესავთა მისთა **ქობელი-**
სებან; არამედ გინადგანი **ქართლოსიანნი** და **სომეხნი** იყენეს მუზობელჲ

*

ურთიერთისა და მარად გარემოცულნი უმეტეს სომეხნი მტერთა მიერ შეიწრებულნი (თუმცა ივერიელნი არა ეგრეთ სშირად შეკრდომ იყვნეს სსკათა და სსკათა ხსტკეთა ნათესავთა დამჭირებლასა გინა მძლავრებასა, მიწყვისა ძლით სიმისისა და ადგილის ძღებარობისა მათისა, მაგრამ სომეხნი, ესე იგი ერმანნი სშირად აქებდენ მით). ღმისთვის გულის- ვისიტყველობი: იოსოვდა მდგომარეობაჲ ორთა ამით მეზობელთა ნათესაობათა პოლეტიკურიჲ თქმად მათ შორის, რომელ არიან იგისი ერთი-საგან შთამომავლობასა, რათა მათ შორის იყოს ერთობა დაუსხელად მებრ სპოლეტიკოთა სხარტებლოთა კავშირთასა.

სსკათა და სსკათა მიმართ გულის-ხმის ეოფისა და განსჯისა მიმიყვანებენ მე და აღმოდითხველთა ერთისა მეორისა მიმართ წინა-აღმდეგთა, რამეთუ უკეთ დასაბამსა შინა თქმულთა ამა მოთხრობისათა (რომელიცა მოღებულ-არს ბუნებათისა ისტორიისაგან ასურასტახელთასა) შეუდგომ მას და ვსთქვათ, რომელ დასაბამიერება კაცისა ქუჭყანასა ზედა იქმნა პირაკელ კავკასიით (რომელიცა არს მთაჲ უდიდესი და საყვრელი პირსა ზედა ქვეყანისასა, მაღალი, ვრცელი და სწორ-უზოგარი კინიდა სსკათა ეოკელთა მთათაგან) და უკეთ ვსთქვათ წინაპარსიცა **ქართლოსისა**, რომელიცა ისტორიასა შინა ივერიისასა მოისხენებან; მაშინ უგუჭ ადირუვის წესი **ჭოსეს** მიერ მოთხრობილისა დაბადებისა თჳს და შესქმისა წესი, მოთხრობილი და არა თუ **ჩოეს** შთამომავლობით ითულებულ კიქმსებით ჩვენ თქმად მაშინ, რომელ ეოკელნი **ღ** ერასტახელნიცა **ჭი** დნი, გინა **უკუტელნი** და სსკახიცა ნათესაობანი სრულიად სიყვროსა ამას მიწისასა მცხოვრებისნი, მიიღებენ დასაბამიერებას კავკასიით მათ ერთგუნ, რომლისაგა დასაბამიცა და ეპი, და თუ ვისიდაგან არა სდა სდნსურ იქმნას.

ღის მიწყვისთა ზემო-თქმულთა ძლით ითულებულ-ვარ და თანამცეს, რათა ვითარცა პირველ ჩემსა მეოფთა იწვეს დასაბამი ნათესაობათა და ნათესავთ-მოთავართათვის **უკერიისა** თემთა, მეცა ეგრეთვე შეუდგე მით; ვინაჲდაგან **ქართლოსისა** წოდებისა ძლით ეწოდების სრულიად ივერიასა საქართველოჲ, ერთა ქართველნი და ენასა მათსა ქართული. ეგრეთვე ივერიისა ქვეყანისა საწილთა სსკელნი მძათა ქართლიისანი შეილთა და შეილის შეილთა მათთა, ვუტყვით ქართლოს და ნათესაობანი მისნი იყოს შთამომავლობანი **ობელისა**, გინდა **მარგამოსასა**, **ობელცა** და **მარგამოსცა** არიან ეგრეთცა **უფეთისაგან**. იგიცა ემა არს ისტორიისათვის, რომელ ვიცოდეთ მხოლოდ **ქართლოს** ნათესავთ-მოთავრად პირველად ჩვენსა,

რომელიც იყო უწინარეს მრავალთა საუკუნეთა და ვიწყოთ მისგან, ვიორცა ახლისა გაციოტან წიქბა ეოვლისა ქვეყანასა ნათესაჲთა შთამომავლობისა.

ქრეთვე ეოვკელთა ქართლოსიანთა ქართლოსისგან.

ღრა ბრალი არს ჩვენთა აღმწერელთა, მხოლოდ ესე, რომელ უძველესნი მოთხრობანი ესაჲთ ნათლად აჩვენონ წარმკითხველთა, რათამცა არღარა რაჲ აქენდა სიბნელეჲ გარდავლილთა მათ საქმეთა მოხსენებასა; მაგრამ იუ სთქვა ამითჲს, ამას შინა იგნებენ ენინდა და ეოვლისა სოფლისა ისტორიკოსნი.

ო.ა.ყ.ყ.ა.ღ.ო.ზ.ნ.ჲ.ჰ.ი.ს. ყ.ო.ყ.ი.ს.ღ.ო.ყ.ს. რ.ო.ჭ.ყ.ი.ს.ღ. ი.ყ.ი.ტ.ი.ს.ღ. ლ.ი.ო.ტ.ღ.ი.ს.ღ. ზ.ღ. ს.წ.ჩ.ღ.ტ.ი.ყ.ყ.ო.ა.ღ.ს.ღ.ღ. ტ.ო.ჰ.ყ.ზ.ღ.ტ.ს. ჴ.ტ.ო.ი. ზ.ღ. ი.ღ.ი.ყ.ი. ჴ.ო.ა.ყ.ი.ს.ღ. ზ.ღ. ი.ყ.ო.ჭ.ყ.ი.ს.ღ. ს.ღ.ჰ.ი.ღ.ღ. ს.ღ.ღ.ყ.ი.ღ.ღ.

ღ.

უკერია წოდებასა ისტორიკოსნი მომთხრობნი ლიორგისა, ესე იგი სრულიად საქართველოჲსა თჲს გულის-სმის-ყოფასა ჰყოფენ სხვა და სხვა სასკედ:

1. ტომელნიმე გულისა მსიტყველობენ, რეცა ლიორგისა, ესე იგი საქართველოსა სწოდებოდეს უკერია ესაჲს ჩაბუქოდანოსორის (ბაბილიოვანისა მუფისასა), ოდესცა გარდამოცხსლეპინოს ჩაბუქოდანოსორს * უკერიით ერნი საქართველოსა შისა და საქართველოჲთ შჰანიად, ესე იგი ივერიად: ვინაჲდგან შჰანიასა ეწოდებოდა ძველად ივერდა, ვიდრე ესამადმდე ტომავლთა განძლიერებისა, წამებისამებრ ჯარონისასა, ოღინისა და სხვათა ძველთა მომთხრობელთა, ძველად შჰანიისა სასელიის-დებისათა.

2. ძველთა უკუწ ლეოდრავითა შინა და ჰაზრისამებრ ოღინოსისა, და სტრამოსისა სასელ-ეღების ლიორგისა უკერია, ორთა მათ მდისარყოთა-

* მელენტი დიდი წმინდა პატრიარხი ანტიოხიის სწერს თჲსთა მოთხრობათა შინა მელსთენისა ისტორიისგან მომღებო. „ნაბუქოდანოსორმან აჰვარნაო ერნი სჰანიით ჰ გარდამოაწლაო ივერიასა შინა, ესე იგი საქართველოდ; ხოლო ივერით აჰვარაო ჰ გარდასწლაო სჰანიად“. სწერს გარდამოსწლებას ივერიად, გარნა არა რაჲმეს ოღუვის ივერიად წოდებისთვის (სჰანიით გარდამოსწლებისა თვის ივერიად ერისა ჰ ივერით მუნ გარდასწლებასა შემდგომსა შინა განგრამობასა ამა ისტორიისასა იხილაო წიგნსა ამას შინა საჰამოდ უწყებულს); მაგრამ მრავალნი მომთხრობნი ივერიისთვის არა შეიწყენარებენ აჰს.

გამო, გამოდინარეთა ჴაკვანისა მითი; რომელთაცა ერთსა ეწოდების დიდი-იორა და მეორესა მცირე იორი: დიდსა ორსა მდინარესა ეწოდების სხვანიცა ორნი სახელნი * ლანთა და ლანანი; სოლო მცირესა იორსა მდინარესა ეწოდების მხოლოდ თვისი საკუთარი სახელი ორი; ვიდრე მოდღეინდელად დღედღე. ესე უკუ^ლ ორნი მდინარენი გამოდინარებენ ერთის სათავითგან მასლობელ ადგილთა სამსჯვართა ორითა, **ჟ**ავთა **ჴ**ეკსურთა და **ი**ლილვთა ქვეუნიხსა, რომლისაცა ერნი არიან ქართველნივე ჴაკვანისა მცხოვრებთაგანნი: პირველი იგი დიდი ორი, რომელ არს ლანანანი, შთამოვლის საშუალი შინაგნით კასეთისა და მეორე, რომელ არს მცირე იორი შთამოვლის საშუალი გარე-კასეთსა, ესე იგი, რომელსაცა ვიეთნიძე წერეთსაცა სასელსხდებენ, რომელიცა არს ერთი ნაწილითაგანი ჴასეთის ქვეუნიხსა. სოლო ამ ჴასეთისაკე მამულთა შინა ფრთად შორად გრძლად მექონ არიან დინებისა თვითოეული მათი და შეიერებთან იგინი ადგილსა მას, რომელთაცა შესაყარსა საშუალ სრუტისა ორთა ამათ მდინარეთასა არს ციხე * **ქ**ორანთისა, ესე იგი **ქ**ორანბუჯი, რომელიცა უძველესთა დროთა შინა იყო ქალაქი დიდი ციხითა დიდითავე და ამისა აღშენებასა იტყვიან მომხსრობელნი **ი**ვერიისანი უწინარეს ყოველთა **შ**ენობათა და მოსასლეობათა სრულიად **ი**ვერიისა ქვეუნიხსა, ქალაქთა და დაბათა (შემდგომად შეერთდებიან რა ორნი ესე მდინარენი მიმდინარებენ არა დია გრძლად და შეერთვიან მდინარესა მტკვარსა, ადგილისა სამშუალად სასელ-დებულსა).

ქოლო წოდებასა სასელისა ამის **ი**ვერია ანუ **ი**ვერო განიმარტების ესრეთ, ვინაჲდგაჲ მდინარენი იგი დიდი-იორი და მცირე-იორი გამოდინარებენ დასაწყისსა შინა ერთისგან სათავისა და შემდგომად განიყოფიან ორად, ამისთვის წყალთა მათ სასელ-ეგვა იორი ანუ იორა, ესე იგი

* ანათა დიდსა იორსა მდინარეს ეწოდა უწინარეს: სოლო ალაზანი ოდეს პირველთა ჟამთა შემოვიდეს ივერიის ქვეუნიხს სკვითნი უწოდეს მათ; თუმცა სკვითთა არა თუ ეპყრათ მრავალ ჟამ ღ არცა სრულიად ივერიაჲ, მაგრამ ამა მდინარეს დიდსა იორსა სახელი მათგან ღმთა, რომელსაცა აწცა ალაზანი ეწოდების.

** ხორანთა ანუ ხორანბუჯი, რომელსა იტყვიან, რომელ უწინარეს ყოველთა შენებულებათა არა მხოლოდ თუ კერძოჲს მის, არამედ სრულიად ზემოჲსა ღ ქვემოჲს ივერიის სოფელთა, დაბათა, ღ ციხე-ქალაქთასა პირველ აღშენებულ-არს, რომელიცა ფრთად დიდი ღ ერ-მრავალი ქალაქი ღ ციხე ყოფილა ღ ჟამსა მოსვლისა მურვან აბულ-ყასუმ ყრუჲსსა მოხსრებულ-არს ქალაქი იგი ღ ციხე.

გაორდნ ანუ ორი შეიქმნა; ვინაჲცა იორი ანუ იორა თქმაჲ გარდაიქმნა იორიად ანუ ივერიად: და ამის ძლით მდინარეთა ამათ სასკელი მიუღიეს ყოველსა სამზღვარსა სრულიად საქართველომასა, გინა რიორგისისასა, ჴასპიის ზღვიდგან ვიდრე შავს ზღვადმდე, ყოველსა ზემოსა და ქვემოსა ჴვერიასა. სოლო ამას უკუტ გნმარტებასა სასკელისა ჴვერიისასა არა თუ მსოლოდ გარეშეთა. ისტორიკოსთაგან დაკამტიციცებთ, ჩვენსინცა უმრავლესნი ისტორიკოსნი და მომთხრობელნი ამასკე დაამტიციცებენ მიზეზსა, რომელსაცა გულის-ხმის ყოფა შეიწყინარებს უტეშმარტესად).

ზოლო მოთხრობასა შინა ვასუშტის ქართლის-ცნაოვებისასა იტყვიბ იგი: „ღვერია სასკელიო ესე ნაშნავს იოა-ვერე. იო, ნიშნავსო საამო-ვისნა რაჲსამე გმასა შორისდებულსა, სოლო ზმნაჲ ესე ვითარმედ ვერე, ნიშნავსო მოვერევე (ესე იგი ძლევა შემოსილება მივიღე).“ ორთა ამათ დექსთაგან შერთვით აქა უკუტ მოიღებს მაგალითსა ვასუშტი და იტყვის. „ოღეს იგი ჴღვერე მეთემან ჴვერიისმან მოკალაო მეთემ ჴრშაკი მესამე და მიუღო მას შთამამკვლობითი საყდარი, ოღესს სცა საჭურველი და დასცა ქვეუ-ნასა ზედა მკვდარი მყის აღაზახაო: იოა-ვერე.“ და ესე შემთსკუელება იქმნა პირველსა შინა წელსა ოფელისა ჩვენის ჴესო ჴრისტეს შობისასა. ესე ძლევა შემოსილი სმამ იყო წინა მოსწყებამა ჴვერიისა ერთა ქრისტესს შეწყინარებისა, სისარულისა მიღებისა და გმისა სადღესსაწყულოსა და ეშაკათა ზედა ძლევა შემოსილიებისა და ჟამსა მას ეწოდაო სრულიად ქვეუნასა საქართველომას ჴვერიო.“

ღუმცაღა მოკალეობამა ქრისტისებერივი არს, რათა ყოველსა შინა კეთილთა მოძრაობათა, წოდებათა და საქმეთა შინა გამოვისატკიდეთ უფაღისა და მაცხოვარსა ჴესო ჴრესტესსა და სასკელსა მისსა. ყოველად წმიდანა ვადიდებდეთ და ჴასუშტი ამას მოარწმუნინას ერისა და სასოებისა მათისათვს იტყვის და თხებისა და არა ისტორიკოსებრ ჴყოფებ ძიებასა, ვინაჲდგან უწინარესცა ქრესტესს მოსღვისა მოთხრობათაგან ვოკებულთა და სკატაგან გეოგრაფიულთა ცნობიღ-არს მრავლით წლით უწინარეს, ჴვერიად და რიორგიად წოდებამა სრულიად ზემოსა და ქვემოასა საქარ-თველომას ერთა და ქვეუნისსა, დამტიციციცებული არს და აღმოჩინებულ სსკათა და სსკათა ძეკლთა მატინარეთა და მოთხრობათა შინა, უძველესთაგან ისტორიკოსთა ქმნილთა უწინარეს ქრისტეს მოსკელისცაღ.

ღვალად იტყვიან, რომელნიმე მიზეზსა ამას, ზემოასა საქართვე-ლომასა ერნი უწოდებენ ქვემოასა საქართველომასა ერთა იმერთა (ესე

იგი მთის იქითურთა ერთა) და თავთა თვსთა ამერთა (ესე იგი მთის აქეთ გარდმოღმა ერთა). ხოლო ქვემო-აჲსა საქართველო-აჲსა ერთი იმერნი ზემო საქართველო-აჲსა ერთა უწოდებენ იმერთა-ერთა და თავთა თვსთა ამერთა: და ერთა იმიერ და ამიერ ღიხისა მთისა მდგომარეთა, რომელნიცა სარ-წმუნოებისა, ერთა, შთამამავლობითა, გვართა, ზნეობითა, და ადგილითა ერთ-არანს. ორივე-ური ერთსა ქვეშე სათესლობასა და ერთსა ქვეშე სასე-ლის-დებასა არიან; და რეცა ორივე ერთა. ჴვერთა სასელის დებად წარმო-დგამცა ამიხგან ანუ აფსაზთა და ქართველთა, რომელნიცა ერთისა სასელ მწიფო-აჲსანი არიან ერთი. ამა მიზეზისა ძლით ესასელ-ედაცა ორივე-ურთა ერთ-სამწიფრობელო; მაგრამ მრავალითა და სხვათა და სხვათა ამით შორის მიზეზთა სასელის-დებისათა უმეტეს უმტკიცებს გულის-სმის-ყოფასა, ზემორე მოსხენებული მიზეზი; ვითარმედ ივერთა ქვეყანასა ამას ეწოდა მდინარეთა გამო ჴორთასა.

4. ჴ ი ო ტ ო ო ო ო

ესე სასელ-ედაების სრულიად ქვეყანასა ჴვერისასა, ესე იგი სრუ-ლიად საქართველო-სა.

ღიორგთა გამოითარგმანების ჴლდინურითა ერთა (ესე იგი ბერძნუ-ლად) მიწის-მუშავად და ესე სასელი ქვეყანასა სრულიად ჴვერისასა ეწო-დებოდა უწინარესევე ქრისტეს მოხელისა მრავლის წლით უადრეს. სასე-ლის-დებაჲ ესე უძველესთაცა შინა გეოგრაფიისა ქარტათა, უძველესთა მემეტანიეთა და ისტორიკოსთაგან ცხად არს. სასელისა ამის მიერ ეწო-დების ზღვასაცა კასპიისასა ჴურგანის-ზღუჲ, კინააღვან ზღვა იგი შე-ერთების ერთ-ვერთა სამ-ზღვარსა ივერისასა (ესე იგი გიორგიისასა), მოუთხრობენ ჩვენნი და სხვათაცა მემეტანიენი: „კინააღვან მცხოვრებნი გიორგიისანი არიან მსხენი და დაუშრომელნი მუშავობასა შინა მიწისასა და მრავლისა ნყოფისა შემკრებლობისათვის უაღმატებულესისა შრომისა, და უგანჩეულებისა სასუნელთა მიწისათა, ვითარ იგი აქვსთ ჩვეულება უმეტეს ზემოთა ქვეყანათა ჴიორგიისათა რეთა ანუ ცნრითა უღლეუღი-თა კართათა და დიდ-ღითთა კამბეითა მიერ კენისა, რომელნიცა მრდე-ველნი უმტკიცებისა ქვეყანისა; გინდა გულადმედ ქვეყანისა სასნის საკვე-თნი გარდმოაბრუნებენ ბელეთა ზრქელთა, ვითარცა რა ლოდთა უმძიმე-სთა. ეგრეთვე სხვათაცა შინა მუშავობათა: მკათა, ლეწვათა, წნესათა ყურძნი-სათა და თვრად-თვრადთა შინა მუშავობათა განესკავებინან სხვათა უო

ველთა ნათესავთა ლხიურთა, გინა ქვრთაბიხთა; ამისთვის ეწოდების მათ მუშაკად.

ღვიღ გული-სხმის-საყოფელ-არს ესე, რომელ სასული ესე ლიორგოი სასული-ედვა ჴერძენთა მიერ; მცრამ თუ რომელსა ჴამსა ესე მსელ არს სი-ძველისა ძლით ეპითსა აღნიშვნად. ჴოლო ესე უმტველ არს, რომელ უწონარეს ჴრისტეს მოხელისაგა მრავლით წლით წინათვე ეწოდებოდა ლიორგია და ჴერძენი უწოდებდეს ორსაკე სასულსა ლიორგოასა და ჴერძასაგა (და აწცა ეგ-სახედვე უწოდეს) ტომადენი და სხვანი ჴვრთაბიქლი ჴვორჯისა, (რომელ იგივე ლიორგია წოდება არს) და მოთსრობათა შინა რომელსაძე ადგილსა ლიორგოდ სასულსდებენ და სხვას ადგილსა სწერენ ლიორგოდ; უძველესთა შინა რომელთაძე ჩვენთა და ვიუთამე სხვათაგა იემბტიანეთა აღწერილთა იბრუებთა მოთსრობანი ეს-სახედ, „ლიორგოელთა ამისთვის უწოდესა მუშაკად-მიწისა, ვინაადაგან ჴირველ ეოკელთასა მუშაკობანი მიწისანი შემოდებულ არიან მათგან; თუძცადა ესე გვანსი მოთსრობანი მსიად სარწმუნებელი და ბნელ-არაიან, მცრამ არა სრულიად მოსლადარეობა, ვინაადაგან სასული ესე ქვეყანასა სრულიად ჴერძისასა მრავლით ხუტუნით ქრისტეს მოხელისაგა უწინარეს ეწოდა ლიორგია.

ღმომავალეთისა ერის ლხიურნი ეოკელნივე სოგად უწოდებენ ლურჯისტანს, წოდება ნიშნავს მასვე ლიორგოას (ესე იგი ლიორგია, ჴვორჯია და ლურჯისტან, მის ერთისგანსვე სასულისა სხვასა და სხვასაქსანსა ჴედა გამოიღების სხვა-და-სხვა რიგად ჩვეულებინაძებრ ლოოკელთა ერთა გა-მითქმისა); ხოლო ტუსნი უწოდებენ ლურჯიასა და ლიორგოისა ერთა ლურჯინებად. ლურჯია წოდება არს სამთა მათ მიხეცთა ძლით: 1) წერილ-არს წიგნსა შინა მცრავსა საქართველოაქსთების მოთსრობისასა, რომელიცა როსიულსა ესასა ჴედა ადბეჭდილ-არს წელსა ქრისტესით 1802-სა სასტატუტურდს ლეადქმისა შინა წმინდისა ლეექსანდრე ჩეკსკისასა (წერილ არს ესრეთ ფურცელსა შინა 4-სა) „ლურჯია ლექსი გროზის ამის მიერ იწარმოებინო, გროზის ნიშნავს რუსულად საშინელსა ასუ სასტიკსა; ძველად ტუსნი სასულსდებდენ სასულსა ამას ერთა ჴასკოთისათა; ვინაადაგან შორის ერთა ჴერძისათა არიან იგინი უსასტიკებინო და ამისგამო სასულად-ედვაო სრულიად ლიორგოასა ლურჯია. 2) მიხეცსა ამს იტყვიან ლერძანიელთაგან სასულად-ედვაო ლურჯია, რეცა ოდესძე ძველთა შინა დროთა ლერძანიით: განსილვად ქვეყანისა მოსრულეთა მოგზაურთა იხილეს რა დიდ-დიდნი იგი და მალაღინი მოანი გავა-

სიხსანი და უკვირდით და იტყოდეს. „გროზ, გროზ.“ ესე იგი: დიდი, დიდი (ვინაჲღან ესითა ღურმისიულითა გროზ ნიშნავს დიდსა). ესე სასკელის-დებთა **ტუსთა** მიიღესო მათგან და უწოდესო **ღურზა**; თუმცაღა სრულიად ღურმისიულინი, რომელ არიან ერის დეისნი უწოდებენ სრულიად საქართველოზა **უკურა**დ და **ღიორგა**დ, მაგრამ წერილთა შინა მათთა მრავალსა ადგილსა უწერიესთ **ღურზა**დ და უწოდებენცა: განსა ესე არა საცნაურ არს **ტუსთა** მიერ ისწავეს მათ სასკელის-დებთა ესე ასე მათგან **ტუსთა**.

3) სხვანი იტყვიან. „ვინაჲღან **სპარსნი**, **ძურქნი** და სხვანი ყოველნი ერის აღმოსვლეთისანი უწოდებენ **ღურჯისტანად**, ესე იგივე არს **ღიორგისტანი**, **ჰიორჯა**, **ღიორგა**. **ღურზა** სასკელისა-დებთა, თუმცაღა გამოთქმაში გარდაბრუნებული და წამსღარი ლექსი არს, მაგრამ მასვე ნიშნავსო **ღიორგა** წოდებასა.

ბ. **ჴოღო** მოთხრობათა შინა საეკლესიოთა ქრისტეს მორწმუნეთა ჩვენთა უკერისა წმიდათა მამათა და განმანათლებელთა უთქვამთ ესრეთ. „ვინაჲღან შემდგომად **ჴრისტე** მსხველისა ჩვენისა მკვდრეთით ადგილმისა და ქადაგებისა ყოველს ზედა ქვეყანასა წმიდათა მოციქულთა, მოციქუნეს უკერისა ქვეყანასა ორნი წმიდათა ათორმეტთა მოციქულთაგანნი: **ზნდრია** პირველ-წოდებული და **სიმონ** კასანელი და ჭქადაგეს მათ **სიტყვა** **იჴითის** პირველად საქართველოს ერსა შორის და მოაქცივნესცა მრავალნი; არამედ შემდგომად სრულიადისა მოქცევისათჳს უკერისა ერთასა განკუთხათ ზეგარდამოთა, გამოცხადებთა წმიდისა **იჴითის**-მშობელისათა წმიდა **მოციქულთა** სწორი ქაღიწული **ჩინა** მოიუღინა მის მიერ წილ-სღამისა მისსა ამა ერსა შორის, დასაბამსა შინა საწლეულისა საუკუნისა მეოთხისასა **ჴრისტეს** მოსვლითგან, ჟამსა დიდისა მშეობელისა **ტომის** და **საბერძნეთის** **იმპერატორის** **ჴოსტანტის** დიდისასა და ოდეს სრულჴო და მოაქცივა წინდამან **ჩინა** სრულიად უკურაჲა და ვინაჲღან წმიდა **ჩინა** იყო მასხლობელი ნათესავი წმინდისა დიდისა და ღვაწლით-შემოსილისა მთავარ-მოწამისა **ღიორგი** კახადეიელიისა, რამეთუ მამა წმინდისა **ჩინას** **ხაბულონ** იყო მასხლობელი ნათესავი წმინდისა **ღიორგის** ეს სასეჲ, რომელ ბიძათა ძენი იყვნეს იგინი ურთაერთისა და ვინაჲღან არა მრავლის ჟამითგან მასხლობელთა მათ ჟამთა. უწინარეს ჟამსა **შოკლიტანეს**სა რომლისა-ცა **ტანჯვანი** და ღვაწლინა აღურიცხელ და უხსსტიკეს ყოველთა **ტანჯვათ** იყვნეს და სასწაულნი წმინდისა **ღიორგის**ანი და მრავალნი საკვირველებანი მისნი განთენილ იქმნეს მამინ ყოველსა პირსა ზედა ქვეყანისასა, და

წმიდას ჩინას აქენდა მას ზედა დიდი სასოება და განუხაკუთრ წმინდა ღიორგი ღვაწლ-ღაღბუღს და მოქცეულს თუხს ერთა ღიორგიელთა და დაუდვა სჯულად, რათა სხვათა შორის წმიდათა აქენდესთ უმეტესი სასოება და სურვილი წმინდისა ღიორგისა, ვინამდგან განუებულეობითაჲა ზეკარადმოთა გიორგიულად წოდებულ იუენეს იგინი უწინარეს. სოლო ოდეს წმიდა პატრიარსი ანტიოხიისა ექსტატი და ლასი ეპისკოპოსი, წარმოუღებინა დიდისა ღოსტანტინეს მიერ, კელსა ქვეშე წმიდისა ჩინოსსა სათელ-სტემდეს ერთა ზკერიისათა, მეფესა ტირიანისს, სასლეულეებასა მთავართა და მსუდრობათა მეფისა ტირიანისათა, ყოველსა ასაკსა მამათა და დედათა, ყრმათა და მოსუცებულთა, ქაბუკათა და ჩხვილთა, მალაღთა და მდ-ბღთა. იტიჲად პატრიარსი ექსტატი: „სათელს იღებენ მოხანი და მსე-ვალნი ესე მუთისანი, ერთი ღიორგიისანი სასელითა ტამისათა ამინ, და ძინათა ამინ და სჲლისა-წმიდისათა ამინ. მაკრიოგან წმინდამან ჩინო-სათსოყოფითა ტჲუკისა და ტთავართა მისთა და ერისა მისისათა განუწყესსა და მეფესი მარადის დროშათა ზედა და ღებთა მათთა დასწერდეს სასესა წმიდისა ამის მთავარ-მოწამისა ღიორგისასა და კერუთჲე ყოველთა ზედა ხაჭურჲელთა და საფსტოთა ზედა მსუდროთასა და იქმნა სასეჲ მისი შე-წყნარებულ ჰირველს ორდენად ღიორგიისა საკელმწიფოსა, და ვინამდგან ერმან მან ჰირველსაჲე უამნა მოქცევის თუხისასა აღირჩიეს მოწამე ესე უაღრეს სხვათა წმიდათა მთავარჲელად თუხად, იწყეს და აღაშენეს ტაძარი და კვედესიანი სხვათა და სხვათა ადგილთა შინა სრულად ზემოსა და ქუწმოსა ზკერიისა ქვეყანას შინა, სასელსა ზედა წმიდისა ამის მთავარ-მოწამისსა ღიორგისა და თუთოეული მათ კველსათაგან სასელ-იდებთან სხვათა და სხვათა სასელითა. ესე იგი წმინდა გიორგი ალაკურდისა, წმინდა გიორგი კალაუბნისა, წმინდა გიორგი ილორისა, წმინდა გიორგი ქვაშოეთისა, წმინდა გიორგი ბოჭორმისა, წმინდა გიორგი ჩხარისა, წმინდა გიორგი უსანეთისა, წმინდა გიორგი მრავალ-მდისა, წმინდა გიორგი ზუბდიდისა, წმინდა გიორგი გორისჯურისა, წმინდა გიორგი სარკისა, წმინდა გიორგი ხანირეთისა, წმინდა გიორგი ჭარისა, წმინდა გიორგი კავთისა, წმინდა გიორგი გიორგი-წმიდისა, წმინდა გიორგი ოძრხისა, წმინდა გიორგი ატორისა, წმინდა გიორგი სენეთისა, წმინდა გიორგი ქობულეთისა, წმინდა გიორგი ვიქეთისა, წმინდა გიორგი ალანეთისა, წმინდა გიორგი ჰასკისისა, წმინდა გიორგი სადგურისა, წმინდა გიორგი კლარჯეთისა, წმინდა გიორგი დამასტურისა, წმინდა გიორგი დანახუხისა და სხვისი,

თის გადამაშრისხსა, გაღმით ლაზან მდინარისა შირის-შირ დიდისა მის დაბისა ლსმეტისა და ქვემოთ ლევანისა მინდორი დიდი ლევანის მინდორად სასელ-დებული; ერთ კერძო შთაუდის მდინარე ლაზანი და მეორეს კერძოს აქვს მთანი ზევანისის კალთათა და მას მათსა ზედა არს სასასლე მეფეთა, სადაცა ზეონ ზასთა მეფე დავითის ბაგრატიონის სპარად იმეოფებოდა, სასასლე იგი არს დარღუეული; არამედ კარის საუღარი მრთლადვე ჭიკის სასელსა ზედა წმინდისა ლანე საოლის-მცემელისსა, წინარე ადგილისა მის ძალასა გორასა ზედა, ჩაღარასანისა სახლისა კედელნი აწყა იხილვიებიან და მისგამო ადგილისა უწოდებენ სასაღაროს. მინდორსა ამას შინა არს სამთრივ სითბო და ამისთვი ორუში სამთრივ მკვიდრობენ მუნ, უძველესთა დროთა შინა ადგილთა ამთ შინა ლევანისა სოფლისა და მინდვრისათა ქალაქი ფრიად დიდი ყოფილ-არს და ამისგამო სრულად ზასეთისა სამზღვართა და ვიდრე კასპიისა ზღვადმდე ლევანიად სასელ-ედა, ლემქინისა უწოდებდეს კერეთვე ლევანიად და ისტორიათაცა შინა მათთა და ლეონიელთასა მოსხესებულ-არს ესრეთ: „რომელნიმე მოაზრობენ, ვითარმედ მასობულ ლევანისა სოფლისა ამის წინა ხსენებული-სა, მათსა შინა ზევანისისა აღმოდოდა ცეცხლი ადგილით, ფრიად დიდი რომელიცა დაშრტა შემდგომად ფრიად ადრით უამითგან ქრისტეს მოსვლისა და მის მაერ აღ-ვანად იწოდოა პირველად ადგილი იგი და შემდგომად ყოველი იგი ქრესანა.“ და რომელნიმე გულის-მსიტყველობენ, სარატირისა გამო ერისა მის ადგილისა ეწოდა სავანე ცეცხლისა და ადგილნიცა ლევანისისანი არიან უმეტესნი ცხელნი.

ჴ ო ზ ე ნ ო ნ .

ჴევენსა ჴოლხიდისა უძველესთავე დროთა სასელთაგან სიძველითა თვისითა, ცნობილი გარეშეთაცა ერთა მიერ ჴოლხიდა სასელის-დებ. გულის-მსიტყველობენ, რომელ იეოს ქალ-სიდა, ესე იგი სიდიხს ძლით რომლისამე დიდებულისა ქალისა ვისიმე მიერ ქმნულისა წოდებდა ქვეყანისა მის. სოლო მეორე სასელი ქვეყანისა მის არს ტეგრელია, ვინაჲდგან ჴეოსს ძმაჲ ჴაროლოხისა იეო პირველი ნათესავთ-მოთავარი მათი. ჴალაგი ჴოლხიდა შორის ქვეყანისა მის იეო მცირედი და გარე-მო-სილუადვილი წყალთა მიერ, რომელიცა თქმარბისა მიერ მეთა-ლილიურასა შეწირულ იეო ტარისისა, რომელსა შინაცა იცვებოდა ოქროს მატელთაგანი იგი ცხოვარი. ჴოლხიდა ჴალაგისა მის სასელი სრულად ქვეყანისა მის კერ-

ძოთა სწოდებიეს, რომელიც არს ქვემოდას **ქვერიისა**, გინა **საქართველო-**
დასა სწილი.

ს ჯ ზ ც ქ ე *

სამცხე არს თვით ბუნებით **ქართლი**, ეს იგი **სემოქართლი** და მი-
მდგომნი მისნი ქვეყანანი. **სემო ქართლისანი**, ესე იგი: **ხომსია**, რომლისა
არს ქალაქი **ქსალ-ცისე** სამზღვრებით მიხითურთ, **აძრსე**, **წრტანუჯი**,
ფანასკერტი, **აღთისი**, **ქაო**, **ჰავასეთი** და კერძონი მისნი, **წრტანნი**,
ერუშეთი, **ხოლა** და **ტიტკერის** აღმოსავლეთი, კვალად ქვეყანისა ამისვე
საწილნი არიან: **ხლარჯეთი**, ადგილებით და ქვეყნებით მათითურთ **ჭორა-**
ხისა მდინარესა ზედა მისსაღებულთა და ერთა მათ ადგილისათა, რომელ-
არან თვითიველი ადგილთა მათგანნი: **ძორთობი**, **ქასული**, **ისპირი**, **ფორ-**
ჩხა, **ჰაიბურდი** და **წანეთი**; **სოლო** **წჭარაცა** საკუთარი არს კეობაჲ საკუ-
თარსა თვსსა მდინარესა ზედა მდგომარედ, რომელიცა მდინარე მიერთვხ
წოროსსა და ადგილნი იგი ყოველნი კერძოთა მათ შავისა ზღვისანნი,
ხიონა და მიმდგომნი მისნი ადგილნი. **სოლო** სამზღვარნი ამა **სემო-**
ქართლისანი არიან **ქუთაისით** და **ტიტსეთით** ვიდრე **ქრამისონტისა** სა-
მზღვრადმდე, სადაცა არიან სამზღვარნი ქვედადვე უამთა **ქერძეთა** **იმშენა-**
ტორათა სამხსნი რკინისანი და ზღვასა ზედა რკინის ჰალად სმობილი
სამზღვარი, განმჩევე **ქერძეთა** და **საქართველოდას** მიუყუთა, ესე იგი **ქვე-**
რიისა მეპატრონეთა მპყრობელთა მამულნი. ჯერინებითა **ქერძეთა** **იმშენ-**
რატორთა და **საქართველოსა**, ესე იგი **ქვერიისა** მპყრობელთაგან არიან
განმჩეულნი მიუყუთაგან ჩვენთა და შიდა ქართლიდაცა ვიდრე **ქასიან** **წრ-**
ჭრუმაღმდე, სადაცა ეგრეთვე განსაზღვრილი არიან, ესე ყოველნი ადგილნი
არიან **სემო ქართლისანი**; ყოველთა ამით **სემოქსესიებულთა** ადგილთა

* სამცხე არს ქვეყანა სამხსითო, ესე იგი ქართლი, რომელი იწოდების პირვე-
ლად სამცხე ჯავახეთად და შემდგომად სამცხე სათაბაგოდ. სათაბაგოჲ სახელისდება.
მშინ მიეცა ადგილთა ამთ ზემოსხსენებულთა, ოდესს მეფეთა საქართველოდას. ესე იგი
ივერიის მპყრობელთა განწესეს მუნ კელისა ქვეშე თვსსა ათაბაგნი სამცხე საჯავა-
ხოდა მთავრად: **სოლო** გვარეულთა მათ მთავართა სახელთობდა ათაბაგთა გვარე-
ულთა, რომელიცა გაუეთათ მათ შემდგომად სახელად მთავრობისა. მთავარი იგი
არა თუ თავის უფალ ოდესმე იყენეს არამედ მეფეთა მიერ მმართველად იყენეს დადგე-
ნილნი მესხთა ზედა: აქნდა ათაბაგსა მეფისა მიერ სპასალარობა ზოძიებული და მისა-
ჯულთ უხუცესობა და ვიდრე, ოსმალთა მიერ მიმძლავრებისა სამცხე სათაბაგოდას,
იგინი მორჩილებდეს მეფეთა საქართველოდასთა ფრიადთა ერდგულბითა.

ზემო-ქართლისათა ეწოდების **სამცხე ჰავასეთი**. **ჴერძენი** ამას **სამცხედ** უწოდებდეს, ესე იგი ენითა მათითა **ტეხკანიად**, ვინაჲდგან **ტცხეოხის** **შთამომავალნი** **ქართველნი**, **სასელის** **ტცხეოხის** **ძლით** **ტცხეთად**, ვინა **ტეხსებად** იწოდნეს და **ქვეყანა** მათი **სამცხედ** ესე იგი **სამცხედ**.

წ ფ ლ წ ზ ე დ ი

წფლწზედი არს სამეფო ერთი **ივერიის** **ქვეყანის** **ქვემოხ** **შინა** **ივერიას**, რომელსაცა **ერისი** **სასელსძევს** და **მდინარესაცა** **მიხსა** **ეწოდების** **ერისის** **მდინარე** **ანუ** **ერეკლი**. **ერისი** **სასელსძევს** **წფლწფლს** **ერის** **ქართლოსის** **ძმისგამო**, რომელი იყო **ნათესავთ-მთავარი** **წფლწფლს** და **ტეგრელთა**; **ხოლო** **წფლწფლს** **ანუ** **წფლწფლს** **ნათესავთ-მთავარ** **ექმნა** **საკუთრად** **წფლწფლს** **ერსა**, ვინაჲდგან **წფლწფლს** იყო **გიორი** **ვინმე** **შვილის** **შვილთაგან** **ერისის**, რომელიცა **ნათესავთ-მთავარ** **ექმნა** და **ერსა** **მას** და **სასელითა** **მისითა** იწოდნეს **წფლწფლს**. **წფლწფლს** **შთამომავლობა** ერთი **სასელი**, ვითართა თავადნი **მამასასლისობისაგან** **შეიქმნეს** **თევზერისა**, რომელთაცა **შემოდგომად** **მრავლის** **წლის** **შეწყვიტათ** **ივერიისათა**, ოდესმე აქვნადო **მთავრობა**, ესე იგი **მმართველობა** **წფლწფლს** **ერისა**. **ხოლო** **ამა** **მმართველთა** **ფომილიის** **ივერძენი** **უწოდებდეს** **წფლწფლს** **მეთა** და **წფლწფლს** **სასელსძევს** **წფლწფლს**; **მაგრამ** **ესე** **არა** იყო **ჴეშმარიტი** **სასელსძევა** **მათი**, **ნათესავთ-მთავრისა** **მათისა** იყო **სასელი** **წფლწფლს** და **ერისა** **წფლწფლს**, **ხოლო** **ქვეყანისა** **მათისა** **წფლწფლს**. **ესე** **არს** **ჴეშმარიტი** **სასელსძევა** **მათი**, რომელნიცა **ვიდრე** **აქამომდე** **სასელი** **სძევს**; **ხოლო** **ძველთავე** **შინა** **ჴამთა** **განიდევნეს** **მუნით** **მრავალითა** **თჳს** **გარნემზობობათა** **თავითა-ივერძეთა-ივერძეთა** **მეორ** **სრულიად** **ივერიის** **მმართველთაგან** **წფლწფლს** **მმართველნი** **თავადნი** **წფლწფლს** **მეი** და **მთ** **წილ** **დაადგინეს** **მეფეთა** **მარგაშის-მეი** **მმართველად** და **მეურნედ** **წფლწფლს** **გელისა-ქვეშე** **ოჯსთა**, რომელთაცა **ფომილიაჲ**, **ვიდრე** **აქამომდე** **მოიწევან**, **ყოველნი** **უგუგ** **ვითარებანი**, **ადწერანი** **ადგილთა** **წფლწფლს** და **მოთხრობანი** **ადწერებანი** **თჳს** **თჳსთა** **ადგილთა** **წიგნისა** **ამას** **შინა**, ვინაჲდგან **ზემო** **სტატისი** **ესე** **სამეფოთა** და **სამთავროთათვის** **ივერიისა** **მხოლოდ** **მეწვებელ-არინ** **სასელი-წოდებისა**.

მ ფ ლ წ ზ ე დ ი

მფლწზედი არს სამეფო ითქვენს **განმარტებანი** **სასელითა** **თჳს** **წინამდებარეთა** **მათ** **ქვეყანისა** **ამის** **მარტივ** **გულის-სმა** **სყოფელთა** :

ა. **წვდობით.** ბ. **მოქმედებით.** გ. **სათესობით.**

ა. **ვერის წოდება** ესე **სასელ-ედვა** მდინარეთა **გამო** (რომლისა ძლით ადგილობითი არს **სასელი**),

ბ. **ღიორგია წოდება** ესე **მოქმედებათა** ძლით **მცხოვრებთა** ქვეყანისა მისს **სასელ-ედვა** (ვინადაც **გიორგი მიწისა** მუშაკად ითარგმანების **ყერძულად**).

გ. **საქართველო** სათესობისა **გამო** ერისა **ქართლოსის** ძლით იწოდ.

მაშა სადამე **ვერის** ადგილისა, **ღიორგია** ერთა **მოქმედებასა** სოლო **ქართლოს** შირსა და **ქართველის** შთამამავლობათა **ქართლოსისათა**.

წვდობისა სეხისა სეხისა.

ა. **ქართლი** **ვერისა** არს ერთი **სამეფოთაგანი**, რომლისაგა **სამთავრო** არს: **სამცხე-საათაბაგო**, რომელ არს **ზემო ქართლი** და **სსვანი** **საერისთონი** და **სათავადონი** მისნი და **ადგილნი** იგი **საგუთარნი** ქართლისანი არიან, რომელსაგა **სომხითი** ეწოდების, ვიდრე **სამზღვრადმე** დიდისა **სომხითისა** და **ეგრეთვე** **ყარდა**, **ტანი** (რომელსა აწ **განჯა** **ყარბადად** უწოდეს), ვიდრე **წრესადმე** არს **ქართლისა** ნაწილი, ვიდრე **შეუარდმე** მდინარეთა **ტყვერისა** და **წრესისათა**, **ეგრეთვე** **სრულიად** **ოხეთი**ცა არს ნაწილი ამისივე.

ბ. **წვანია** ანუ **ყასეთი** **ვერისა** არს ერთი **სამეფოთაგანი**, რომლისაგა **სამთავრონი** არიან **შაქისი** (ესე არს **შექი**) აწ **შაქად** **სომხილი** **შარვანდი** დიდი **სამთავრო**, რომელსა **შირვანად** **სასელსდექს**, ვიდრე **ზღვადმე** **ყასიისა** და **შარვანდიცა** (რომელიცა ალაშენა **მაკედონულმან** დიდმა **წლექსანდრემ** და უწოდა **წლექსანდრია**), მუნადმე არს **წვანია** **ყასეთისა** ნაწილი, ვინადაცან დასაბამსავე **შინა** დაიპყიდრეს და **შეიერთეს** **ყასოსისა** **შთამომავალთა** **ტოვანისა** ნაწილნი, **ეგრეთვე** **მთასაგა** **შინა** **გაკვანისისა** აქვს **კასეთისა** **სამეფოსა** **საერისთონი** და **სამთავრონი**, ვითარცა **ყავარი** და **სსვანი** და **სსვანი** ადგილნი, **ვაგეთაგა** **შინა** და **მთათა**, რომელნიცა **თუთოეულად** **წიგისა** ამას **შინა** ალწერასა **ვერისისა** **მოიხსენებთან** ვრცულად, **ფრძეუკნი**, **ილიღვნი**, **ფშავ-ქვესურნი**, **დიდონი** და **სსვანი** ამისნივე არიან ნაწილნი.

წვდობისა ქართლისა სეხისა.

გ. **შქრეთისა** **სამეფო**, **ღისთა** **მთისა** იმიერნი **საერისთოქებითურთ** **თხსით** და **სათავადობით**, **თუძგა** **მცირედი** არს ადგილი; **მაგრამ** **ქველად**

მრავალი რიცხვედნი იყენეს მას შინა ერნი, ხოლო ოდესცა შეერთებოდეს ამას ლესაზთა სამეფო და სამთავრონი ტიერელიისა და ლურისა, მაშინ დიდი იყო სამეფო.

დ. სამეფო ლესაზეთისა. დიდი, ვრცელი და მრავალ-ერეირ, ნაწიდი არს ვითარცა ზეჲო გვითქვამს ჯვერიისა.

ე. ძველი ზოლსიდა ანუ ტიერელია სამთავრო ქვემოდას ჯვერიისა.

ვ. ლურია სამთავრო ქვემოდას ჯვერიისა შავი ზღვის-პირი,

ზ. სვანნი, ალანნი და ჯიქეთი ქვემოდას ივერიისაჲ არიან ნაწილნი.

ესე ყოველნი ნათესაობანი, სამეფონი და სამთავრონი არიან ერთი ქვეყანა და ერთი ხაკელმწიფო თუთ-სამპერობელო. აქა მიზეზითა მოკლედ შემეცნებისათჳს აღვსწერეთ ესრეთ; ხოლო ადგილსა თჳსსა დაიწერების გრცლად და თუთაჲეულად; ხოლო ჩერქესნიცა არიან უძეცხნი ზეჲოდას და ზოგნი ქვემოდას ჯვერიისა ერნი; ადგილი იგი მათი, სადაცა მკვიდრ-არიან სრულიად ჯვერიისა არს. ჭაზარნი, რომელსნიცა შემოვიდეს მათ შინა იყენეს შორით მოხრულნი; ადგილი ჭაზარეთისა ხსკა არს და ჩერქესთა ადგილი ჯვერია არს. ამას წიგნსა შინა შემდგომად საზართო თვის მოთხრობასა შინა ისლავების ყოველივე ნათლად.

ღწვერ არს პირველიდგან დაწყებად ისტორიისა ამის ქართლოსით-გან და შთამომავლობათა ნათესაობისა მისისა და ვითარებათა მათთა თჳს.

ფ ლ ს ლ რ ყ ყ ს ყ ს ს ზ ზ ზ ო ტ ყ ს ს ლ.

ქ ლ ტ ო უ ო ს ს ნ ს რ ო უ ს ლ ო ყ ს ს ლ.

პირველად ვიდრეჲე მამაჲ და ნათესავთ-მთავარი სრულიად ქართველ-თა, იმერთა, ზასთა, სამცხე, შავასთა, გინა ტყისთა, ტიერელთა, ლესაზთა, ზაკვასთა, ჩხეთა და სრულიად ყოველისა ჯვერიელთა ერისა, იყო ქართლოს. ისტორიკოსნი საქართველოსანი ვრცელთა მატანიყოთა შინა ძველთა და ასაღოთა მოიხსენებენ ესრეთ: „ქართლოს იყოჲო ქეა * ტარგამოხისა,

* თარგამოს იყო საღმრთოს წერილისმებრ ძველისა აღომისა მოსეს შიერ მოთხრობითა, ძეა ლამერისა, მისა იაფეთისა (დაბადება თავი 10), მუსელი 3; ნეშტთა თავი, მუსელი 6); ხოლო ვიეთგანთა ვიდრეჲე მწერალთა ცთომილებითა თარგამოს მოიხსენების ძედ თარსისისა, მისა იონანისა, მისა იაფეთისა. თარსის იყო ძეა იონანისა ანუ ქარსის, რომლისცა ნათესაობა საღმრთოსა წერილოს ძველსა აღიქმასა შინა შეილითი შეილად არა მოხსენებულ არს ღ იოსიპოს ქლაგია მოუთხრობს ისტორიასა შინა თჳსსა იუნაოხსაგან, იონიაჲ ღ ყოველნი ელიონი იქმნებინ. (კვალად იოსიპოსეჲ) თორღამაჲ

ძინს **მამერისა**, ძინს **საფეთისა**, ძინს **ჩოქისა**: (ღ მოთხრობისამებრ სომეხთაცა ესე იგი არმენთა ქართლოს იყო ძეა თარღამოსისა ღ ძმამა ჰოსისა, ნითესეთ მთავრისა მათსა) *. „სოლო მოკადა **ქართლოს** და დასჯდა შირის-შირ მცხეთისა გაღმით **მტკვრისა** **ჩდინარისა** მსაღლსა ჴყდა: შინასა და უწოდა მას ხასკელთა თვხითა მითამ ქართლოსისა და მიხ ძლით ყოველსა მას ქვეყანას ეწოდა **საქართველოა**, კასპიის, სღვიდგან ვიდრე შავს სღვაღმდე

უკვე თორღამელნი დაამკვდრნა, რომელნი თნებისგან ელოხითას ფრიგვიად იწოდეს: სოლო თარღოსის თარსთა, რამეთუ ესრეთ იწოდებოდა ძველთა კარსო-კილიკიად (ზემო-რევა ითქვა) დაამკვიდრებს უკვე თოვილოსცა თოვილთასა, რომელნი აწ ივერად იწოდებოან. თოვილო, თობელ არს ძეა იაქეთისა ნოეს ძისა, სოლო-თობელნი, რომელნიცა შემდგომად იწოდნეს ივერად. სოლო წინასწარმეტყველთა შორას ღიდი ეპოეიელ აღსწერს წინასწარმეტყველეზისა თვხისა. წიგნსა შინა თავსა ლმ (ოცდა მეთორმეტისა) ღ მუსლსა ვ (სხვათაცა ნათესაობათს მომთხრობელი), ვითარმედ. „ამომერ (ესე იგი ღამერ) ღ ყოველნი გარემოსნი მისნი სახლი თერგამოსას დასასრულისგან ჩრდილომას ღ ყოველნი სიმკიცენი მისნი ღ ნათესავნი მრავალნი მისთან, მუსლი ზ. ვანმზადენით, ვანმზადე თავი უნი. უენ ღ ყოველმან შესაკრებელმან უენმან შემოკრებულთსა: უენდამი ღ მექმნით მე წინა-დასწველად.“ ცხად იქმნების წინასწარმეტყველოს სიტყვითა თარგამოს მოხსენებად ძედ გომერისა (ესე იგი ღამერისა) ღ სახლო მისი დასასრულსა ჩრდილოასას, რომლისა ნიშანისა ძლითაცა სარწმუნო, იქმნებინ ქვეყანამა ძეთა თარგამოსისთა ღ სახლიცა მათისა შთამომავლობისა, მრავალ-ნათესაობასა ღ სიმკიცეთა ადგილისა ღ სამკვიდრებელისა მათისთა გვაუწყებს წინასწარმეტყველი. დასასრული ჩრდილოეთოსა არს ქვეყანა ივერიისა ღ სიმკიცენი ვავასიისნი, მასა საღამე მამაცა ქართლოსიანთა არს ქართლოს ძეა თარგამოსისა ძისა ღამერისა, რომლისცა ძლით მიზეზისა შეუდგების ისტორიამ ესე ჩემი, წინა-პართა ნათესაობისა ჩვენისთა მოხსენებად ამით უკუ შთამოსირვათაგან ღ არს ღცევებად, გინა შეცეველებად ნათესაობისა ამის შთამომავლობათას. ვინადაცა უწინარეს ჩემსა აღმწერელნიცა იტყვიან თარგამოსს მამასა ქართლოსისასა ღ ძმათა მისთას; მაცრამ წინასწარმეტყველისა მოთხრობას ვირწმუნებ ღ ვიტყვი თარგამოსს ძედ-ღამერისა ძისა იაფეთისა, ძისა ნოესსა, რომელსცა გვიმკიცებენ ესრედ ყოველად ღიდი იგი წინასწარმეტყველი ღ ღუთის-მსღლეელი მოსე ღ ვგრეთვე ღიდი იგი წინასწარმეტყველი ეპოეიელ ღ მივანწერ მათ ცთომილებას, რომელნიცა თარგამოს იტყვიან ძედ თარსისა, ძისა იონანისა.

* მიქაელ სრულიად ზემოას ღ ქვემოას ივერიისა (ესე იგი სრულიად საქართველოასა) კათოლიკოს-პატრიარხისგან მისისა მცირის მოთხრობისგან, რომელიცა სეცოვრებდა ქრისტესით ას-წლეულსა შინა მეშვიდესა საუკუნესა, ეამსა სრულიად ყოველისა ივერიისა მპყრობელისა მეფისა არჩილ მეორისა ხოსროიანისა. ესე მიქაელ კათოლიკოსი იყო სეგული-მღებელიცა.

(რომელ არს პონტოას) ეოკელთა მათ სამზღვართა ივერიისა, ესე იგი არს გიორგიისათა.

სარველი ნათესავთ-მოავარი ეოკელთა ნათესაობათა თხზთა ზედა იყო ქართლო (ესე იგი **ქართლოს**), მთელბეღლი ძმათა, ძეთა და ერთა მათთა ზედა და შთამომავლობათა, რომლისათჳს **ქართლოს** იწოდებოდა ნათესავთ-მოავართა მთავრად.

ხოლო მასნი **ქართლოსისანი**, ძენი **მარგამოხისნი** იყვნეს 2. **საოხ** (ნათესავთ-მოავარი სომეხთა). 3) **ყარდო**. 4) **ტიკაკე**. 5) **სეკან**. 6) **ყაკასო**. 7) **ჩეროხ**. 8) **ჩერო** და ძენი **ქართლოსისანი**: 1) **ყაკო**. 2) **ტიცხეთოხ**. 3) **ყუკოხ**. 4) **რახო**. 5) **რარადან**. ძენი **ტიცხეთოხისა**: 1) **აფლოხ**. 2) **პუკასო**. 3) **აძისო**. ესენი და ძენი ამასნი იყვნეს გვირგინი და ნათესავთ-მოავარნი, რომელნიცა დაემკვიდრნეს ქვეყანასა ამას შინა **სეკანისა** და გარეშეიცივნეს სამზღვარნი **ყასშიის** იღვიდგან, ვიდრე **სოხტოადმდე**.

სნჯზიწრტრუ სტოზუნდ იწიქაუნდ სნჯიქოისნ, ესე ილი რიოტაუნდ სნჯიწრტრუისნ, რინდ ყო რუნდ სნჯნტოტრუისნ.

ქვეყანისა ამის სამზღვარი არს აღმოსავალით **ქადა • რურგანისა**, (რომელ არს ზადა **ყასშიისა**).

ბ. **შასავლით** ზღუა **სოხტოადსა** (რომელი იწოდებინ **შავ-ზღუად** და ზღუადცა **ჩრდიტრუადსა**).

გ. **სამხრით** სამზღვარი მთადა დაწეებული **სოხტოადს-ზღვით** მასლობელ **** ტრაპიზონტისა** და მუნით წარმოსრული განკლის საშუად არზრუმიისა და ბასიანისა და ეოკელნი სამზღვარნი სამცხე სათაბავგოსანი ვიდრე დიდისა სომხითისა სამზღვართადმდე, მთადმდე მასისისა და მათთა საშუალი ერეკისისა და საქართველოადსა, რომელნიცა მიიწვიან ვიდრე მდინარედმდე **წრეზისა**; ეოკელთა ამა მათთა და სამზღვართა მიერ შეკრულნა ადგილნი მთიურნი, ვაკეი, გინა სეობანი ესამზღვარნი **სეკანისა**.

დ. **წრდილოთ** კერძო სამზღვარი **სეკრიისა** არს სამზღვრადმდე რუსეთისა და მცირე თათარია:

* გურგანია გიორგიას ნიშნავს.
** ტრაპიზონტის მასლობელად აწვა ეჟმს ამას იხილვების სამანნი რინისანი პონტიურისა ზღვის პირს შინა შთარქმულნი ძველთაგან, რომელნიცა განკუთვნი ივერიის ზე საბერძნეთის სამზღვარსა.

სივრცე ქვეყანისა ამის არს:

სიგრძე 58 ვიდეკე 65:

სიგანე 38 ვიდეკე 46:

ჰმპრობელი თჳს შორის ორას ოთხმოციას მილისა * სიგრძისა;
ხოლო ორას ათისა მილისა სიგანისა.

ს ჯ ო ზ ი ო.

თარგამოსისთჳს წერილი არს მატანეთა შინა ქართლოსიანთასა. ** „ოღეს ალაშენა ნებროთმან გოდოლი ბაბილოვანისა დ განიყო ენაჲ ყოვლისა ქვეყანისა დ განიბნი- გნეს ერნი პირს ზედა ყოვლისა ქვეყანისას, წარმოვიდა მაშინ თარგამოს მამა ქარ- თლოსისა, ჰაოსისა დ სხვათა მშათა მათა, მრავლითა ნათესავითურთ მათით დ ერითა დილითა დ დაუმევირა არარაცისა დ მასისისა მათა შინა მკართა დ შეუვალთა. დ ვინაჲდგან განმრავლდეს უფროს დ უმეტეს ნათესავნი დ ერნი თარგამოსისანი საჭირო იყო გარდასწლუბად მათა სიიწროისა ძლით მუნიდგან უშარეს; ამისთვის მისცნა ჰეს თჳსსა ქართლოსს თარგამოს მამამან მათმან სხვანი ძენი თვისნი, მშანი ქართლოსისანი უფლებასა დ მთავრობასა ქვეშე მისსა დ გარდასაწლნა ყოვლითა დედაწულუბით დ ერთურთ მათით ადგილითა სრულიად ივერიისთა კასპიის ზღვით ვიდრე პონტოღმდე (შავს ზღვაღმდე) ყოველთა მათ ვრცელთა ადგილითა დ დიღთ მათ მათა შინა კავკასიისთა, იმიერ დ ჰმიერ სიმაგრეთა შინა ველთა დ საყოფელთა.

ხოლო ერთი ძეჲ თჳსი ჰოს ღიბყრა თჳს თანა მხოლოდ დ ერი ეგეოღენი, როღენიცა შესამღებულ იყო დატყვენად ადგილითა მთ, სადაცა მთათა დ სიმაგრეთა შინა არარაცისა დ მასისისთა დამევიდრებულ იყო.

ხოლო მოვიდა რა ქართლოს, აღვიდა პირისპირ მცხეთისა, სადაცა იყრბიან ერთად ორნი მდინარენი მკეკარი დ არაგვი კალმით მის ადგილისა დ თვთ სასწლე- ულებითა თჳსითა დემკჳდრა მუნ.

ხოლო ექესნი მშანი თჳსნი, ხუთნი ძენი თჳსნი დ სამნი შჯლის შჯღნი თჳსნი დაამევიდრნა კასპიის ზღვიდგან ვიდრე პონტოღას ზღვაღმდე თვთოეულნი ამათნი ვი-

* მილი გერმანიული, რომლისა თვთოეული მილი შეიცავს ვერსტს შჯლსა; ეჯი, გინა ალაჯი დ ჰარსნგი თანსწორივე ამა მილიისა არს.

** ივერიელთა, ესე იგი გიორგიელთა, რომელ ვართ ქართლოსიანნი მატანეთა ჰველთა მიერ დ ქართლისცხოვრებათაგან ჩვენთა ისტორიათასა მოვიღებთ რიცხვთა წელიწადისთა, რომელსაცა წელსა ქართლოს ნათესავთ მთავართა მთავარი მოიწია საქართველოდ, ესე იგი ივერად ანუ გიორგიად წელთა დასაბამითგან სოფლისა ზერ- ძულისა აღრიცხვითა 2785, ხოლო იულოსს რიცხვთა: 1990, ქართულთა ქორონიკოსა მიეკესისა მოქცევისასა. 221 ორას ოცდა ერთსა.

მარცა აღიწერების შემდგომთა ამით მუხლთა შინა, მისცნა თვითოეულთა მათ თვისთა მეთა ჰ მის-მეთა ნათესავთ-მთავრობაჲ, ვინაჲღვან იგინი იყენეს გმირნი ჰ მლიერნი ძალითა; მაგრამ მათ ყოველთა ზელა უფალი ჰ მთავარ იყო ქართლოს.

დღესიხნი, ღვინისწყობისნი ჩაბოხისისნი ჩაქობ ჩაქობისნი ჩაქობისნი დღესიხნი ჩაქობისნი.

ა. ბარლოს განუჩინნა ადგილნი მცკერის მდინარის სმხრით, ზერდუჯის მდინართგან აღმოსავალით ვიდრე არეზის მდინარემდე, სადაცა შეიყრებინა მდინარენი არეზი ჰ მცკვარი ერთად სრუტდემდე მისს, სმხრით სამზღვრადმდე ღიღის სომხითის, რომელნიცა არიან მთანი დაწყებულნი არეზით ჰ განჭყოფენ სომხითის ჰ ივერიის სამზღვართა; ზოლო აღაშენა ბარლოსმან ქალაქი მდინარისა მცკერისა კიღეს ზელა ჰ უწოდა სხელითა თვისთა ბარდა ჰ ღელა-წულით თვისთა დაეშენა მუნ.

ბ. მოვაკოს განუჩინნა ადგილნი აღმოსავალით კასპიის ზღვა, დასავალით, სადაცა ღიღი ივერა მდინარე ეკრების მცკვარს სრუტდემდე მისს, სმხრით თვთ მცკერისა მდინარე ვიდრემდის შეიყრების კასპიურს ზღვას, ზოლო ჩრდილოდ მთაჲ კავკასია. ზმან აღაშენა მახლობელ მდინარისა მცკერისა ქალაქი, რომელსაცა უწოდა * შარავანი (ქვეყანასა აწ შირვანად უწოდებენ). შემდგომად კვიროს ღიღმან

* შარავანი მოვაკემან უწოდა თვისგან აღშენებულსა ქალაქსა, რომლისა ძლით ქვეყანასა მასცა უწოდა შარავანი; ზოლო მრავალითა ეამთა შემდგომად, ოღეს ღიღიურა კვროს ღიღმან სპარსთა მეფემან, მაშინ სპარსთაგან შარავანისა (ესე იგი შარავანდღისა). ქვეყანასა დაერქვა შირვანი, რომელიცა არა მრავლისა ეამისა შემდგომად კვიროსისა ღიღიურეს ქართლოსისა შთამავლობათავე ჰ ქვეეს თვისი მამისსკლისნივე მმართებულად. ზოლო ქვეყანა შაქისა, ესე იგი რომელი ნაწილივე მოვაკანოსისა არს ჰ თანა-შეერთებულ წინა-სხენებულსა ამსვე ქვეყანასა ესე აღწერასა შინა თვისსა ვახუშტის სახელ უღვიეს შაქისედ. ზოლო სპარსთაგან სახელუღების შაქი. ვახუშტი აღწერასა შინა თვისსა შარავანდსა ჰ შუქსაცა სახელსღებს მოვაკანად, მოვაკან ნათესავთ მთავრისა ძლით მშის ქართლოსისა. ესე მოვაკანისა ნაწილი შარავანი ჰ შაქი (ესე იგი შაქი ჰ შირვანი) აღვანისა ნაწილსა შინა არს; ზოლო აღვანია არს თვთ კახეთი, რომელიცე დაწყებთგან ივერიასა შინა მეფობისა შეერთდავე კახეთსა. შაქი ჰ შირვანცა ჰ შარავანსა ეპურათ ერთობის მეფეთაცა ჰ შემდგომად განსაკუთრებით კახ მეფეთაცა ეპურათ, ვიდრე მახლობელთა საუკუნეთადმდე; ეგრეთვე კასპიის ზღვისა პირნი ჰ ღარუხანდცა ზოლოთა გარემოებითა თვისთა იყო სამფლობელოცე საქართველოს მეფეთა: გარდა არა ღია გრძელთა ეამთა ღროთ შინა ზრძოლისა ჰ მძლავრებისთა, თუ ოღესმე მიღებულ იქმნებოდენ მცერთა მიერ ჰ გარდამოსახლდებოდენ მუნ სხვანი ნათესავნი, დაადგინებდენ მუნ მთავართა გინა ნანთს თვისთა. ეგრეთვე მშვილობის ეამსა ვალად მოიქცევედენ თვისად მონებას ქვეშე თვისთა ჰ ვინაჲღვან შემცირდეს მუნ ქარ-

სპარსთა მიუფიან მოშალა ქალაქი იგი ზ თვთ არა-წმწარესვე ქალაქისა მის ქმნა ქალაქი ჰ ციხე, რომელსა უწოდა კიროპოლი 'სახელითა თვსითა, რომლისთავსაცა იცყვიან ალექსანდრე მაკედონელისა მიერ ღიღსაგან დარღვევას. ესე მოვაკან თვსითა სასწლეულებითა დამკვიდრა მუნ აღსენებულსა თვსგან ქალაქსა მას.

გ. ლეკანს ანუ ლეკოსს განუჩინა, დასამკვიდრებლად ადგილნი აღმოსავალით კასპიისზღვით; რომელსა დარუბანდის ზღვას უწოდენ დასავალით ლომკეის მდინარემდე, სამხრით კავკასია ჰ ჩრდილოთ მდინარემდე ღიღისა ხაზარეთისა.

დ. კავკასოს დამკვიდრა ადგილთა შინა კავკასიის მთისთა ლეკოსის სამზღვრიდგან ვიდრე ზღვამდე პონტომასა.

ე. ჰერსს ანუ ჰეროსს განუჩინა ადგილნი: აღმოსავალით კავკასია, დასავალით მდინარე მტკვარი, სამხრით სამზღვრადმდე მოვაკომას ჰ ჩრდილოდ ცყე-ცხადმდე. ამან უწინარეს ყოველთა ძმთა თვსთა აღაშენა ქალაქი ჰ ციხე, სადაცა იყრებიან ორნი მდინარეი ივერი ღიღი (ესე იგი აღაზანი) ჰ ივერა (ანუ იორა) მცირე, ესე იგი იორი. ამა ორთა მდინარეთა შესაყარსა საშუალ ჰ უწოდა ხორნა-ბუჯი ანუ * ხორანთა.

ვ. ეგროსს განუჩინა ქართლოსმან ქვეყანანი ზღვის ყურისა (რომელ არს კოლხიდა, იმერეთი, აფხაზეთი ჰ სხვანი გარემონი მათ ქვეყანათა) საზღვრებითა ამით. აღმოსავლით ღიღის მთაჲ, დასავალით შავზღვადმდე (ესე არს პონტო კოლხიდასა ზღვადმდე) ჰ მდინარემდე მცირისა ხაზარეთისა, სადა იგი წარსწვდების წვერი კავკასიისა მთისა ზღვასა, სამხრით მთადმდე დაღოსა; ხოლო ჩრდილოთ კავკასიადმდე. ამან უკუმ ეგროს აღაშენა ქალაქი ეგრი ანუ ეგრისი სახელსა ზედა თვსსა; ჰ დამკვიდრა მუნ სასწლეულებით თვსითურთ.

ქართლოსმან დაასდნა ძმანი ესე თვსნი, რომელნიცა იყენეს თვს-თვსსა ხვედრსა ზედა ქვეყანას ნათესავთ-მთავარნი; არამედ ჰულობდა მათ ყოველთა ზედა ქართლოს ჰ ძმანი მისნი მორჩილ იყენეს მისსა ყოველითურთ ერთგულად მსახურებდეს მას

ქართლოსმან აღაშენა ციხე ** ორბითისა, რომელსა შემდგომად ხუენნი ეწოდა. ხოლო ცოლმან ქართლოსისმან აღაშენა ღელ-ციხე ჰ მანვე აღაშენა ზოსტან ქალაქი, რომელსა ჰრქვიან აწ *** რუსთავი.

თლოსიანთა ნათესავი, სპარსნი ჰ სხვანი ნათესავნი დამკვიდრებულ იყენეს, მიუფიან საქართველოსანი თვით აღირჩევედეს ჰ დაუდგინებდეს მათ ხნთა; გინა განმკეპელთა ჰ იგინი ვითარცა ყმანი ყოველთა ხარკითა ჰ ჰმსახურითა მსახურებდეს მიუფთა საქართველომასთა.

* ხორა სახელითა ჰოდა მიუღლესა ამისსა.

** ორბეთი იგივე არს.

*** მდებარისნი რუსთავისა ნაგებებს უწოდებენ, აწ დარღვეულ არს იგი.

სოლო განუჩინა ძეთა თჳსთა ქართლოსმან ღ მის ძეთა თჳსთა ადგილნი
ჩაჩინონი ღ ჰყვა იგინი ნათესავთ მთავრად ერთა, ჳინაადგან იყენეს იგინი ღიღნი გმირნი.

ქ ი ტ ი უ ო ს ს ს . კ ი უ ტ ე .

ა. კახოს მისცა სამკვდრებელად ადგილნი შინაგანისა კახეთისა აღმოსავალით
სამზღვრადმდე მოვაკანოასა ღ ბარდოსისა: დასავალით არაგვი ღ ცყე-ცხადმდე, სამხრეთ
სამზღვრადმდე ჰეროსისა, ჩრდილოთ კავკასია ღ კავკასიისცა მთისაგანცა მრავალნი
ადგილნი კერძოასა მისისანი . ღ ღელა-ციხე კახოსისავე ხვედრი იყო ღ ჰერეთსა ღ
კუხოსისა წილსა შორის იყენეს რომელნიმე ადგილნი ხვედრე კახოსისანი.

კახოსმან ალაშენა ქალაქი ჩალეთო, რომელსა, ბერ ერქვა, პირველ შენებულსა
ქალაქსა კახეთისსა ღ ამის შენებას ჳედა შეეწყოდა მას კუხოსცა. ძმა მისი (სოლო
ესე სიტყვა შეიქმს სხვასცა გულის-მსიტყველო ბასა, ესე იგი ნუ ფუ იყო ჩალეთისა
შენებას უწინარეს ადგილისა მას ჳედა სხვა ქალაქი ღ ეწოდა მას ბერ, რომელსა-
ცა ჳედა ალაშენა ჩალეთი).

ბ. გარდაზნოსს განუჩინა სამკვიდრებელად ორბეთით; უჩინა აღმოსავალით
ბერდუჯის მდინარე, დასავალით ქალაქი გაჩაისი, სამხრით მთა აბოცისა ღ ჩრდი-
ლოდ მცკვარი.

გ. გაჩის ანუ გაჩიოსს განუჩინა ორბეთის ციხეა ღ სკვრეთის მდინარადგან
ვიდრე თავადმდე აბოცისა ღ ამან ალაშენა ქალაქი გაჩინი, რომელსა ერქვა პირველ
სანადირო ქალაქი (ესეცა შემოიტანს გულის-მსიტყველო ბასა, რომელ უწინარეს
აღშენებისა ქალაქისა გაჩიანისა იყო სხვა ქალაქი მუნ ღ ეწოდა სანადირო.

დ. კუხოსს მისცა ღელამან მისმან ბოსცან ქალაქი, აღშენებული მის მიერ ღ
განუჩინა ქართლოს მამან მისმან არაგვით ჰერეთადმდე. ჰერეთისა ღ მცკერისა შუა.

ე. მცხეთოსს განუჩინა ქართლოსმან ყოველნი იგი ადგილნი, სადაცა და-
მკვიდრებული იყო თვთ არმაზი, რომელსა პირველ ქართლოსის მთა ეწოდა ღ

მცხეთა არს ცფილისის ჳევით, შორავს ცფილისსა სამთა მითთა გერმა-
ნიულოთა, სადაცა ორნი იგი მდინარენი მცკვარი ღ არაგვი შეიურებიან ერთად, საშუალ
მთსა არს მცხეთა; სოლო პირისპირ მცხეთისა მცკერსა მდინარეს გაღმით არს მა-
ღალითა მთათა ჳედა-ციხე ქართლოსისა, სადაცა აქამომდე არიან რაოდენნიმე ბურჯნი,
ესე იგი გოდოლნი მცირენი დაშთომილნი, რომლისცა იტყვიან, რომელ მითამ
იყოს იგინი დაშთომილნი ქართლოსის დროდამ აქამომდე შემდგომად ქართლოსისა
რაოდენთამე საუკუნეთა შემდგომად მთასა მას ჳედსა ქართლოსისსა- აღმართეს ვერძი
არმაზისა ღ აღუშენეს ცდარი ღ მისგამო უწოდეს მთასა მას მთა არმაზისა, ღ ვიდრე
მოდღენდელად დღემდე უწოდებენ არმაზსა, გინა არმაზის მთასა. მუნ ჳედა მთათა
საშუალ მდებარე არს ქვაა დიდი ფრად გრტულად ღ ბრტყელად გათლილი, იტყვიან
ქვასა მას ჳედა შესწირვილეს, არმაზს ღ მკვლელნი საცხოვართა ღ მროწლეთა რჩე-

მცხეთა აღმოსავალით ზურღუჯის მდინარით მცირის მთით ჰ გამოართებით ხუნანის ვიღრე გულ-გულ ტყე-ტბაღმდე მიდგმით კავკასიისა, სმხრით მთაჲ, რომელი განვლის პონტოას ზღვითგან, ვიღრე არეზის მდინარეღმდე ჰ ამით მთათა გამოშინანარენი მდინარენი, რომელნიმე ერთვიან პონტოას (ესე იგი უესა ზღვასა) ჰ¹ რომელნიმე მტკვარსა ჰ კასპიურსა ზღვასა ჰ მთით ღაღოსა ზღვადმდე სპერის: ხოლო ჩრდილოთ ვიღრე კავკასიადმე: ჰ დასავალით ღიზი ჰ მთა, რომელი განვლის ტოას ჰ კლარჯეთს შორის ჰ მივიღს ზღვადმდე პონტოასს, ზღვაჲ იგივე ჰ მთ შორის ქვეყანანი.

ქ ჯ ბ თ ზ ბ ს ს ბ ს ს ბ ს ს ბ ს ს

ა. უფლოსს ქეს მცხეთოსისს მისცა მეშკვდრუბაჲ მამის თვისს მცხეთოსისს, რათა ყოველსა განჩინებულსა მისსა უფლოსს შემდგომად მისსა ჰ ვიღრე ცოცხალი იყოს მცხეთოსს სმევიდრე ბელად უფლოსისს იყოს შიდა ქართლი. აღაშენა უფლოსსმან კასპი ქალაქად ჰ ურზნის ქალაქადვე. გამოჰკვეთნა კლდენი * უფლის ციხისანი სკვრველად, ჰყო იგი ციხედ ჰ სმეკვდრე ბელად თვსად ჰ დაეშვიდრა მუნ.

ბ. შეორესა ქეს მცხეთოსისსა ოძრხოსს განუჩინნა ცაისს-კარიდგან ვიღრე ზღვადმდე სპერის ქვეყანა კლდეანი; ჰ ამან ოძრხო აღაშენა ორი ციხე ჰ ქალაქი: ოძრხე ჰ თუხარისი.

გ. ჯავახოსს (მესამესა ქეს მცხეთოსისსა) განუჩინნა ქართლოსსმან ** თავ-ფანავრიდმ ვიღრე თავადმდე დასწყისისა მტკვრისა, ამან ჯავახოსს აღაშენნა ორნი ციხე ჰ ქალაქი, წუნდა ქალაქი ციხითურთ ჰ არცანი ეგრეთვე ციხე ჰ ქალაქი

ს უ ს რ ზ ზ უ ყ ჯ ჯ

1. უმეტეს განჩევით აღიწერებთან ყოველნი იგი ადგილნი სრულიად ქვეყანისს ამის ივერიისა ზემოასა ჰ ქვემოასა თვს თვსსა ადგილსა გეოგრაფიულსა აღწერასა შინა აჲ წიგნისსა.

ულთა ზროხათაგან. ხოლო მცხეთა აღაშენა ქალაქად მცხეთოსსმან ჰ დაეშვიდრა სსლეულბითა თვისთა მუნ.

* უფლის ციხე შემდგომად მეფეთა ივერიისათა ჰვეეს სადგურად პალატად თვსად, რომელიცა იყო ციხეცა ჰ საყდარიცა მეფეთა. მეფეთა უმეტეს განაშენენს ჰ განავრცეს უფლისციხე ჰ აწ თუმიცა დატყეებულ არს; მაგრამ ფრიად ღირსი ნახვისა არს ჰ მსიღველოთივის განსაკვირებელ. ებე-ვითარნი შრომანი, დაღებულნი მას ზედა კლდითა მთ შინა ღიდ ღიდნი პალატნი ჰ დარბაზნი გამოაკვეთილსა მას შინა ჰ გარე მრავალნი უცხოას კლოავნებოჲ გამოჰჩრილნი სხვისა ჰ სხვისა ხატითა ფავილნი ჰ შაჰაქანი კელლთა სადგომთა შინაგანით მგრგვლოვ მოვლებულს არშეებად ჰ სარკმელთა შინაგან ჰ გარეგან, ესე კლოავნებოთა თვისთა მრავალითა ჰ ღიდ-მშვენიერებით მიღირათა პალატთა უმეკულთა ოქროთა ჰ ვეცხლითა გარდაემატების.

** ადგილსა ამას, რომელნიმე ფანავრად ჰ სხვანი უწიდებენ ფანავრად.

2. ქართლოსმან მმანი, ძენი ღ მის-ძენი თჳსნი დაშკვიდრნა ადგილთა ზემოქსენ-
ნებულთა შორის. ხოლო ყოველთა მათ ზედა მფლობელობა იგი ღ მართებდა მათ
ღ მორჩილებეს იგინი ქართლოსს ყოველსა შინა სიცოცხლესა მათსა.

3. ხოლო ვინადაცან ნათესავთ-მთავარი ქართველთა (ესე იგი ივერიელთა) ღ
მამა ღ ნათესავთ-მთავარი სომეხთა (ესე იგი ერმანთა) მოთხრობისაგან ჩვენთაცა
(ესე იგი ივერიელთა) ღ ერმანთაცა (ესე იგი სომეხთა) იყვენს მმანი (თარგამოსის
ძენი). სათანადო არს ორთავე ამა ნათესავთა მგონებლობანი არა უგულველს-ყოფად
ამას ზედა თანაწრომზრანველობისა მათისა, ვინადაცან გვაქენ განმამართლებლად
ღ დამამკიცებლად ქართველთაცა ღ სომეხთაცა მაგალითებითა ამით : ქართლოსის
ძლით ქართველნი იწოდებნან ქართველად, ქვეყანა საქართველოდ, ენა მათი ქართულად;
ეგრეთვე სომეხთა მამა იყო ჰოს, რომლისა ნათესაობანი იწოდებნან, მაგალ ჰი
ანუ ჰიუც. რამეთუ უკეთუ ჰკითხოს ვინმე ერმანთაგანსა ვისმე, ვითარმედ რომლისა
ნათესავისაგანი ხარ? მოგიგებს ვითარმედ ჰოსიანი ღ თჳს შორის, სადაცა იყვენ
იგინი ღ სხვათა ქვეყანასა შინა განთესულ ეგრეთცა მარადის თავთა თჳსთა უწოდებენ
ჰიდ, ესე იგი ჰოსიანად.

4. საუწუებელ არს ესეცა, რომელ დასაბამსავე შინა ივერიისა ერნი სრულიად
ყოველსა შინა ივერიასა ზრანვიდეს ქართულსა, ვინადაცან წერილიცა სრულიად ივე-
რიელთა საზოგადოდ მხოლოდ ქართული აქვსთ ღ უძველესთაცა შინა დროთა ყოველ-
ნივე ივერიელნი ხმარობდნენ ამას, ვითარცა იხილივების ისტორიათაცა შინა სხვათა
ღ სხვათა ივერიისა შემადგინეთაგან. მატიანე ძველი * მაქენ სპასპეტისა თქმულთაგან
გვაუწყებს ამას : „ენილა ჩვენთა ამით შთიურთა ერთა კაცისიურთა მრავალთა ერთა ღ
პირთა სხვათა ღ სხვათა ნათესავთაგან ენილა ღ გარეყენს ენაა ქართლოსიანთა.
რომლითაცა თვთ პირველი იგი მამაა ქართლოს, მმანი მისნი ღ ყოველნი შთამომავ-
ლობანი მისნი დამკვიდრ იყვენს, აწ გარდმოსახლებულნი მათ შორის სხვანი იგი
უცხოსა მხრისანი აღსპოლვად მათგან სათანადო არიან.“ კვლად მოთხრობისაგან **
ჯუვანშირ სპასპეტისა „თუმცა მეფესა ჩვენსა წინაშე მოაჯგებენ უცხო მხრელები, რო-
მელიცა ყმად ივერიისა საშფოოსა შეწყნარებულ იქმნეს წინაპართა მეფეთა ღ მმარ-
თებლობათაგან ზოგი ძველთა; მაგრამ აწინდელმან ამან ბრძანებთა მეფისა, სრულ
მფლობელისა ჩვენისა საგანზრანზომან სარკედ ყოველთა ივერიელთა წინა დეუდეს
განდენა მათი; ამის მიზეზისაგამო, ვინადაცან მათ მიერ ენილა ღ განირყენს ქართლო-

* მაქენ სპასპეტი იყო ეამსა ასფატურ მეფისა სრულიად ივერიის მპყრობელისა
ღ მირიან პირველისა შფობასიცა მოესწრა. ესე მაქენ ქრისტესით დასსრულსა მეს-
მისა ასწლეულისა საუკუნეს იყო, ესე იყო ბუნებით ქართველი, სწავლულიცა ღ
მეისტორი, სპასალარი მეფეთა წინაშე, რომელ არს ძეგლ-მარშალი.

** ჯუვანშირ სპასპეტი იყო დიდისა მის ღირს-სახსოვრისა თვთ. მპყრობელისა
მეფისა ვახტანგ-გორგასლანისა, სწავლული ღ ივერიის ისტორიის აღმწერი (ესეცა
ძეგლმარშალი იყო).

სიანთა ენა უმშვენიერესი ყოვლითა სსითა თჳსითა, რომელიცა ქართლოსით ვიდრე აქამომდე იზრახებინს.“

წმიდის მამის ჩვენ ქართველთა მნათობის ათონის ივერიის მამის დ წინამძღვრის გიორგის მიერ მოთხრობილთა, შეკრებულთა სამოთხრობითა მაცანისკან: „ივერია ვინადგან ქვეყანისა სასელის ღება არს, ზოლო ქართველობა ივერიის ერის, მე ვიხილე ანციოხიის სჳმეონ წმიდისა მონასტერსა შინა წიგნის საცავს ჩვენ ივერიელთასა წერილი ძველი ფრიად. ძველთა წინაპართა ჩვენთავან, რომელსა შინა იყო წერილი ესრეთ: ქართლოს, რომელიცა წინაპართა ჩვენთა იქნა ნათესავთ-მთავარ, იგი თჳთ დ ყოველნი ძენი, ძმანი, შთამომავალნი დ ერნი მისნი მომზრახ იყვნეს ივერიულად, ესე იგი ქართულად, ზრახვითავე ამ-გვართა, რომლითაცა ვმეტყველებთ აწ.“

(ძველნი ჩვენნი მწერალნი დ მისცორიენი მრავალნი ამკიცებენ ამას ზემოთქმულთა ქართულის ენისთვის. არამედ რათა არა განგრძელებითა წერილისათა მრავალ-მზრახი ვაწუხებდე წარმითხველთა, ამისთვის უმეტესნი დვიდუმენ დ მცირედნილა ცახსენენ).

ვანცანც მეფე მოუთხრობს საქართველობას ისტორიას შინა. „შემდგომად ნაბუქოდნასორის მიერ იერუსალიმის წარმოცუვენვისა (იხილე ადგილსა მას ვანცანცის ქართლის ცხოვრებას შინა) აქამომდე ქართლოსიანთა ენა იყო მხოლოდ ქართული, რომელსა ზრახვიდეს; ზოლო ოდეს შემოკრბეს. ესე ურიცხვნი ნათესავნი საქართველობას შინა, მაშინ ქართველთა განრყენეს ენა თჳსი. (კვალად იგივე ვანცანც) ჭარხავაზ პირველისა მეფისა მოთხრობასა შინა „ამან ჭარხავაზ პირველმან მეფემან განსწმიდა დ დაამშვენიერა ენა ქართული დ პირველსავე მდგომარეობასა ზედა აგო დ შექმნაცა მხედრული წერილი.“

ვანუშკიცა მისცორიე ჩვენი მოიხსენებს ესრეთ ისტორიას შინა თჳსსა ადგილსა მას, სადაცა ნაბუქოდნასორისთვის დ ღარია ძისა ისდასპოვისთვის მოუთხრობს დ იტყვის „ესეოდნთა შემოსრულთა ნათესავთავან იზრახებოდა ექვსი ენა: ქართული, სომხური, ხაზარული, ბერძული, ასურული, ებრაული დ უნაბღიან მამანი დ ღედანი ერთხმად“. დ მე გვრე ვცკონებ თუმცაღა მრავალთა ამთ ნათესავთა შემოსვლილსა დ აღრევისა ძლით შორის ქართლოსიანთა აღირივა ენა ქართული, მაგრამ შეუძლებელ იყო ყოველთა მიერ კაცთა ეგვოდნთა ენათა ზმოგადობითთა ჩვეულებითა ზრახვად მათ ყოველთა ნათესავთა ენათა; არამედ ვინადგან ეგვოდნნი უცხოანი ერნი აღრეულ საღამე იყვნეს მათ შორის მრავალნი სიტყვანი მათნი შეერევენეს ქართულსა ენას, რომელიცა შემდგომად ჭარხავაზ პირველმან მეფემან განსწმიდა დ ვანუშენინა გარნა კვალადცა ენათა მთვან იპოუბიან დღესაცა მრავალნი ლექსნი ქართულსა ენასა შინა, ვითარცა სხვათაცა ენათა შინა სხვათა დ სხვათა ნათესავთავან შემოცანილნი ლექსნი; გარდა მათ ზემო მოხსენებულთა ენათა გარდა სხვათა ენათავანცა არიან, რომელნიმე სასელის-წოდებანი, ესე იგი არაბულით, ლათინურით, სპარსულით,

* ვანცანც მეექვსე ძეა ლეონისა.

ბურქთა ერთი (ღ სწავთა); მაგრამ არცა ერთის ამთგანის ენისკან არა არს წარმო-
მდგარ ენა ქართლოსიანთა, ვინადღან დამამკიცებელი ამისი არს ესე. რომელ არცა
ერთი თავი ლექსი, ესე იგი უპირველესნი სსხელის-ღებანი, არა რაათა მიემსგავსებთან
სსხავთა არცა ერთს ენის სსხელის ღებთა ღ მჟორე მიზუზი, დამამკიცებელი ესე
არს, ვითარმედ ეგრეთი სსხელის-ღებაა არა რომელიმე არს ქართულს ენას შინა შე-
მოტანილი სსხვის რომლისმე ენისა, რომელ სსხელი იგი ღ ლექსი ქართულს
ენას თჳსი საკუთარი არა აქენდეს.

5. თუ სადამე ქართლოსიანთა ენაა არა იყოს თჳთ პირველის მის ნათესავთ.
მთავრის ქართლოსისა, ვითარ შესაძლებელ იყო ესეოდენ სიყვარული ნათესოზათა
მიერ მისთა ენისა მის, რომელ ესეოდენთა ნათესავთა ღ პირთა მათ შორის შემორე-
ულთა ღ სსხავთა ღ სსხავთა ემთა ცვლილებამან ვერა აღსოცეს ქართული.

6. თუ სადამე ჳითხოზ მდაბოსაცა ვისსამე დღეს სსხეთა ენითა მოლაპარაკეს,
აფხაზთა, ოვსთა, ლეჳთა ღ სსხავთაცა კავკასიას შინა მოსსხლეთა, გინა სსხავთა ადგილ-
თა შინა ივერიისა ერთგანსა, მყის მოგითხრობენ იგინი, რომელ წინაპარნი ჩვენ-
ნი მომზრან ივენეს ყოველნივეს ქართულის ენისა ღ წინაპართა ჩვენთა ენა ქართუ-
ლი არს.

7. ანუ არა ერთ-მეფობითს მჳერობელობას შინა მჳევესნი სულოერნი სრულიად
ივერიისანი კათალიკოსნი, პატრიარხოზის ციკულითა განსჳენებულნი, იწერებოდეს.
„ჩვენ კათალიკოს-პატრიარხნი აფხაზთა ღ ყოვლისა საქართველომასა“. ნუ უკვე აფხაზთა
არს უწყოდეს ჳამს ქრისტიანობის მათისსა ენაა ქართული, ნუ უკვე აქენდათ მთ-
ოდესმე ენას ჳელა აფხაზურსა წერილი ანუ წირვა ღ ლოცვა, არა პირველი საკათა-
ლიკოსოსა კათედრის ეკკლესია სსხელს ჳელა ყოვლად წმინდის ღუთის მშობე-
ლისსა არს ბიჭვინჯას აფხაზეთის მამულს შინა, რომლისთჳსცა სწერენ ძველნი
მოძთხრობელნი ესრეთ. „კათა მობაძავი ეკკლესია დედის ღუთისა.“ ღ სსხვანი რაოდენნი
ეკკლესიანი ღ მონასტერნი აწცა იხილვებან მუნ, რომელთა შინაცა წიგნი მრავალნი
საეკკლესიონი არიან დაცულნი. ხოლო ეკკლესიანი აფხაზთა ქვეყანასა შინა უმეტესნი
ცალიერნი სამღვდელთაგან ღ მრავალთა ადგილთა აფხაზეთისა, ალანეთისა, ჳიქქ-
ეთისა ღ სვანეთისა ხაჭნი ღ ჳვარნი ძვირფასად შემკობილნი ღ წიგნი მრავალნი
დღეინდელად დღემდე დაცულ არიან, უმეტესნი სვანთა ღ აფხაზთა ქვეყანასა.

8. პირველად სრულიად აფხაზნი მომზრან ივენეს ქართულსა ღ მერმე სსხავთა
ღ სსხავთა ერთა მიერ მათ შორის აღრეულთა, ესე იგი უძველესთავე შინა დროთა
ხაზართა, უნთა, ალანთა ღ სსხავთა ღ სსხავთა ნათესავთა მათ შორის აღრეემან სერე-
ნეს ენანი მათნი ღ ქართულისაცა ენისა მოლაპარაკე ივენეს ღ წიგნსა ქართულსა
ხმარობდეს. ხოლო შემდგომად დაივიწყეს ქართული. ღ მცირედითღა მითთაგანთა
უწყიან ქართული ღ მათ შორის მყოფთა წარჩინებულთა ღ თავადთა სსხლთა ეგრეთ-
ვე დაუვიწყებელი აქესთ ენაა ღ ქართულადვე ლაპარაკობენ ღ იციან აფხაზთავე ენა.

9. ხოლო სვანნი, რომელნიცა კავკასიის მთათა შინა მოსსხლენი არიან უწყიან
მათ ღ ლაპარაკობენ ქართულსა, არამედ აქესცა ემთაცა საკუთარი ენა რამემ სსხავთა:

ეგრეთვე ჯიქთა ღ ალანთა შორისცა იპოეზის ქართული, მაგრამ მათ შორის- უფრო მცირედნი არიან მოლაპარაკენი ქართულისანი ეაჟს აჟს.

10. ოგნნი, რომელნიცა არიან კავკასოს ქართლოსის ძმის მონათესავენი პირველად იგინიცა ქართულის ენის იყენეს მოლაპარაკენი, მერმე ამითცა უძველესთავე ეჟმთა შინა შეერივით ენა ხაზართან, მერმე სპარსთან ღ იტყვიან მათ შორის ძველადგან გერმანიელთა ერთა გარდამოსახლებასცა; მაგრამ უფრო უდრეს აფხაზთა ღ ოსთა შორის ეგვპტითცა გარდამოსახლებასცა ერისხა ღ ამთ ყოველთგან სხვათა ღ სხვათა ნათესავთა შეერიათ ენაჲ; თუმცა ერთ-მეფობითს მჟყრობელო ზასა შინა. მომზრას იყენეს იგინი ქართულის ენის ღ ქრისტიანობაცა სრულიად ოსთა ეჟყრათ; მაგრამ აწ ეჟმთა არიან არა სრულიადის წესთა ქრისტიანებრთა მჟყროზნი, თუმცაღა ოსეთის ძველანთა მრავალნი არიან ქრისტიანენიცა ბერძენ ქართველთა წესითა ღ უწყინცა მრავლთა ქართული ენა, რომლითაცა მომზრახელებენ.

11. კვლად კავკასიის მთათა შინა მცხოვრებელნი მრავალნი არიან; რომელთაცა აქესთ საკუთრად ენაჲ ქართული ღ სარწმუნოებაცა ქართველთავე, ესე იგი მთიულთა მოხვევთა არაგვის საერისოსათა, ფშაველ-ფხოველთა, ხევსურთა ღ თუშთა, რომელნიცა კანეთისა ნაწილსა შინა კავკასიისა მთისათა მცხოვრებ არიან. ზრახვენ ესენი ენას ქართულს ფრად შევნიერად ღ განურყვნელად. სარწმუნოებითცა არიან ქართველთავე წესითა. ხოლო ქისტნი, რომელნიცა არიან კავკასიასა მთასავე შინა მცხოვრებნი ღ ლლიღვნი, რომელთაცა აწ უწოდებენ (ანგუტთა). ესენი არიან მესამზღვრენი ფშავთა, ხევსურთა ღ თუშთა არიან; მესამზღვრენი ქისტნი, ლლიღვნი ღ ბურძეკნი პირველ იყენეს ენითა ქართულითა მომზრახნი, შემდგომად აღერივნეს რა მათ შორის ხაზარნი ღ სხვა ღ სხვა ნათესავნი ენაჲ მათი განირყენა, ქისტნი თუმცა პირველ იყენეს ქრისტიანურ ღ მრავალნი ძველნი ნაშენნი ეკლესიანი ზრიან მათ შორის, მაგრამ შემდგომად გარდიქვეს იგინი ღ იჟმნეს, ვითარცა ოგნნი, არა თუ იჟმნეს სხვისა სარწმუნოებისა; არამედ შერიეს მათ ღ დაიჟწყეს წესი ქრისტიანობისა, დაიჟწყეს ენაცა ქართული, თუმცა მცირედთაღა უწყიან ღ აქესთ ენაჲ აღრეული, ვითარცა სხვათაცა აწინდელთა ერთა კავკასიურთა; ხოლო ბურძეკთა ღ ლლიღვთა უმეტესთა ნაწილთა მთათა აქესთ მიღესულ სჟული მოჰმედისა ჩერქეზთა მახლობლობისაგამო; ხოლო ქისტეთიცა ღ ლლიღვნი, ბურძეკნი არიან ნაწილსა შინა კანეთისასა კავკასიისა მთასა შინა მცხოვრებელნი.

12. ლეენი ლეკოსისა ნათესაობანი, იგინიცა ქართულის ენისა მომზრახ იყენეს ყოველნივე; თუმცა ძველად უწინარესვე ქრისტეს მოსღვის იყენეს მათ შორის სყითთა, ხაზართა ღ სხვათა ღ სხვათა ნათესაობათგან შემოსრულნი ერნი; მაგრამ იგინი, დამტყვევებლნი ველთა ღ ვაკეთა ადგილთანი შეივლცოდეს მთათა შინა კავკასიისათა, კვეთა შეუვალთა ღ სიმაგრეთა ღ ამითი მოირიდეს უცხოზნი, რომელ სიმაგრეთა მთათა გჰმო ვერღარა ეროდეს მათ მტერნი; მათ შორის იყო ქრისტიანობაცა, რომელიცა ეჟყრათ სარწმუნოებითა ბერძენ ქართველთათა ღ წესითა მათითა, სცვიღენ ენასა ქართულსა, კიდრუთემურლანგადმე, რომელმანცა დაიჟყრა იგინი, მიაქციღენ. მრავლისჲ

ტანჯვითა და სხვანი ლიქნითა და წყალობითა მრავლითა, დაუდგინა არაბნი მოლანი (ესე იგი მოხმელისა სჯულისა მოძღვარნი და მსწავლებელნი), განუწყეს მათ, რათა ასწავებდნენ ყრმთა მათთა წერილსა არაბულის ენისასა, მისცა მათ ბრძანება ფიცხნი არღარა კითხვად და არცალა სწავლად ქართულისა წიგნისა და რათა არცალა ენა ქართული იზრასტობდეს მათ შორის; მხოლოდ დაშთა ენა ქართული ლექთა შორის ანწუხელთა, რომელნიცა დღენდელად დღედმდე ზრახვენ ქართულს ენასა და უწყვიანცა ენა ლექთა, გარნა განსხვავებულებს ენა მათი სხვათა ლექთაგან, ვინააღვან ლექნი მრავალნი და თითო გვარნი არიან ნათესაობანი, არიან მათ შორის ძველად ნაშენენი ეკკლესიანი და მონასტერნი, რომელნიმე სრულიად თლილითა ქვითა ნაშენნი; გარნა აწ რომელნიმე დარღვეულნი და სხვანი უქმად, რომელნიმე მიზგიდებად მთელა შეცვალებულნი; ოდეს მიიღეს მათ სჯული მოკმებისა არღარა უტყევებდეს თვს შორის სამღვდელთა. შემდგომად თემურლანგისა, თუშცალა მეფემან სრულიად ივერიის მპურობელმან ალექსანდრე პირველმან დავითიან ბეგრა, ცოვანმან განდევნა მუნით მოლანი არაბთანი და მოაგნა იგინი კვალად პირველსვე წესსა, მაგრამ რომელთამე მცხოვრებთა მთის ლექთა შორის იმაღვოდეს მოლანი იგი ლექთანი და შემდგომად ალექსანდრე პირველისი გარდაცვალებისა კვალად გამოიხნდეს. ხოლო მეფეთა საქართველოას (ესე იგი ივერიისათა) ოდეს სცნაან გამოჩინებაა მათი წარავლინიან ბრძანებანი და განსდევნიან. და ეამსა უცალოებისა მეფეთას მიიღიან მათ ფაში სივერავისა მათისა და განადგინებლიან სარწმუნოებისაგან, უქადაგებლიან და ასწავებდეს ურჩებასა მეფეთასა და განდგომილბასა, ქურდობათა და ავაზაკობათა მდლად ეტყოდინან და ქრისტიანობათა მცერობასა სამოთხესა შეშვეანებლად. ხოლო შემდგომად განყოფისაცა სამსამეფოდ ივერიის იპურობდენ კანთ მეფენი ლექთა სრულიად და კანთ მეფეთაგან ედვით მათ ხარკი და ბეგარა ჩვეულბისამებრ ძველისა და ლეონ მეფესა კანთას ესრეთ ჰყვეს ლექნი ყოველივე დამონებულნი, რომელ გარდა სხვათა ბეგარათა ზაფხულისა ყამთა დღენი ზურგითა უზიდვიდეს, სადაცა იყოფებოდის მეფე მუნ ყინულსა კავკასიისა მღალთა მათთაგან მომღებნი*, ძველისამებრ ჩვეულბისა მათისა, და სხვასა ყოველსაცა ნიეთთა, რააცა თანა-

* ძველი ჩვეულება ლექთა იყო ესე, რომელ ედვით მათ საქართველოსა მეფეთაგან ხარკად ცხოვარნი და ბატყანნი ცხვართა, მაგრამ ჩვერ იყო მთელა რათა ბატყანნი თვითოეულნი შეესავით კისერთა თვსთა ზედა და ეგრეთ მოეყვანათ ცფილისს ანუ სადაცა იყოფოდინან მას ფაშად მეფენი, რათა არა დამჭლობილი იყო ბატყანნი შორის გზით ფერხითა მოყვანებულნი. მოუთხრობენ მრავალნი ერთაგან საქართველოასათა, რომელ დღეს ერთს თვთ მეფე თამარ გამოვიდა ავლაბრის კერძო გარე ქალაქისა ცფილისისა და იხილნა ლექნი მომავალინი, რომელთაცა მოაქენდათ ცვირთნი. ცხენთა ზედა კიდებულნი, რომელთაცა შორის ნაბადნი, შალნი და სხვა და სხვანი რკინისა იარაღნი იყვნეს, რომელსაცა მისცემდეს იგინი წლითი წლად ხარკად მეფისა, და სხვათა მთაგანთა მოჭყვანდათ ცხოვარნი და ბატყანნი და რაოდენსამე მათაგანსა არა უსსდათ ბატყანნი კისერსაზედა, არამედ ფერხითა მოჭყვანდათ. მაშინ თვთ მპურობელმან მან მეფემან თ-

ეღვთ მათ მასცა მოიღებდეს ზურგთა თვსთა ზედა კიდეზელთა, ვინაღდან ჩვეულებითა ძველთა ივერიელთა შეირაცხებოდა ესე უფროს დამონებულებად და მორჩილებად ყმათა, ხოლო უკეთუ ჰქოთხო, უკანასკნელიცა მცხოვრებთაგანი კახეთსა მოგითხრობსვე ამა ზემოთქმულსა, რომელ ვიდრე აღსასრულადმდე ლეონ კახთა მეთვისს, მორჩილებდეს ყოველივე ლეკნი მეთუთა ზემო-თქმულისა მებრ.

ხოლო ოდენ დაიპყრა კახეთი და შაქი და შირვანი, დარუბანი და გარემონი მისნი შაბაზ პირველმან, მეფემან სპარსთამან, ბრძოდა და იპყრობდა ქართლისა სამეფოსა და აოხრებდა კახეთისა სამეფოსა, ვინაღდან კახნი არა ემორჩილებოდეს მას და ბრძოდეს ეამად და ეამად და ამისთვის უმეტეს შაბაზ განმეინებულ იყო კახეთსა ზედა; მაშინ შეგზავნა ლეკეთსა შინა ურიცხვნი ერნი ღელა-წულთი მათითურთ აფრიღნი ისპანით და თემისა მთი კაცთა ეწოდებოდათ * ბულხადარა, იტყვიან, რომელ ბულხადართა ერნი ეს იყვნესო, რომელიცა დაასახლოა ლეკოსისა ნათესაობასა და ქვეყანასა შინა, რიცხვით ასორმეოცადა ათი ათასი სახლი და ესე ჰყო ამისთვის რათა ოდესცა სწადესთ სპარსთა შესვლა მხედრობითა ლეკეთს არა ძნელ იყოს მათთვის შესვლა მუნ. ხოლო შემდგომად შეგზავნისა მათ ერთასა, შეგზავნისცა მრავალნი მოლანი, ზოგნი ბუნებით არაზნი და სხვანი ფრიად სწავლულნი არაბიელთა წიგნთა, ყოველნი ესე მოსმელიანნი და ამცნო მათ, რათა უქადაგონ სჯული მანამდის და მისცნა მოლათა მათ საფას ღიადალი და მოიზიდეს მათ ლეკთაგანი მრავალნი ფულისა მიცემითა და რომელნიმე შიშითა და სატყვევლითა მიჰქცივნეს და მოჰქმდიან ჰქვეს და ბრძანებითა და სჯულისა ღებთა ღიღისა შაბაზ უღმართოსთა ანწავებეს მოლანი იგი მცერობასა ქრისტიანეთასა, და ვინაღდან იყო შაბაზ შთამომავალი შინისა ვისმე სპარსთაგან სულიერად და ღირსად შეწყნარებულისა თვთცა შაბაზ ეძიებდა სასულიეროთა სჯულდებთა და სთხზვიდაცა წიგნსა მანამდინათა სჯულისა ღებისასა, ვითარღა შეთხზა მან წიგნი ჯამი-აზაზად სახელდებული, საესე ყოველისა სიბილიწითა და უშვერებთა. გარდასახლებულნი იგი ისპანით ერნი ბულხადართა იყვნეს ფრიად ავაზაკნი და ქურდნი და მრავლთა უწესოებთა და ავაზაკობთა ჰყოფდეს მრავალ-ეამ ისპანელთა მღბითა შორის და გარემო ისპანისა ქვეყანისცა მცხოვრებთა ერთა აჭირვებეს მრავალ წულ. მიზეზითა ამისგანო უმეტეს განიზარანა შაბაზ პირველმან გარდასახლებად ამითი ისპანით, რათა ისპანისა ერნი და გარემონი იგი ადგილნი განთავისუფლდენ ავაზაკობათაგან და

მარ ამცნო მოხელეთა თვსთა, რათა ლეკთა მათ უბრძანონ, რომელ ვითარცა არს ჩვეულება მოყვანად ბატკანთა კისერთა ზედა შესმულთა, ეტრე ჰყოფდენ და შემდგომად ვერღარა ივადნიერონ ფერხითა მოყვანება მათი.

გულხადარანი იყვნეს ისპანისა საბრძანებელსა შინა მდგომარენი და მუნ მცხოვრებნი; ვგონებ ივინი მოყვანილი იყვნეს ძველთა შინა ღროთა ისპანად ბატკრიითგან. ენა მათი სხვა იყო თუმცა მსგავსი სპარსულისა; მაგრამ ყოველითურთ შერეული, და მცირედნიღა დაშთეს ამთგანი ხპარსეთსა შინა სრულად გარგავსხლნეს ლეკეთს.

ბორჯობათა მათთა, თუმცაღა ერთისათვის საშფოხსა მოკლება ასორმოცდა ათი ათასთა სახლთა ფრადი დაკლება არს; მაგრან ორის ძლით მიზეზისა იძულებულ იყო შაბაზ ყოფად ამისსა: ა) რათა თვისსა სახელმწიფოსს ერთა მისცეს შეება ამით. ბ) ხოლო მეზობლისა თვისსა ქვეყანასა ესე იგი საქართველოსს შეამთხვოს ძერი. ამისთვისს ესეოდენი სიმრავლე ერისა საუკუნოდ დაუკარგა სპარსეთსა. შათასწლოდ რა ბუღ-ხადარანი ლეკეთს იწვეს ფრად ავაზაკობად და მრავალთა ბორჯობა ქმნად; მაგრამ ლეკთა მხილველთა ამისთა არა უტევებს თავისუფლად იგინი, შეითქვენს ყოველნი თემნი ლეკეთისანი და ერთ განზრახვა იქმნენს. შემდგომად ღიღისა შაბაზისა განკვეს ერნი იგი ბუღხადარათა ნაწილ ნაწილად და თვითოელთა თემთა ლეკეთისთა დასხლენეს ქვეყანათა თვისთა, მიუხევენს სიმილდენი მრავალნი მთებანი, მოსწყვიტენს და სხვანი მქონე ბელნი შემდგომდროისანი განკვიდენს, განმყოფნი შეილთა მამათან თვისთა და ცოლთა ქმართან, და ესრეთ დაამაბლენს იგინი, რომელ ვითარცა ყმანი და უკანასკნელნი მონანი შეიქმნენ იგინი ლეკთა. და შემდგომითი შემდგომად იქმნენ იგინი განურჩევლნი ლეკთა ერისგან, და ენადა თვისი არღარა უწყინ, თუმცა გვარეულებანი თვისნი უწყინ; მაგრამ ეგრეთ შერაცხელ არიან იგინი ლეკთა შორის, ვითარცა უკანასკნელნი და შეურაცხნი კაცნი.

მოლანი იგი, რომელნიცა დაუდგინა მათ შაბაზ ჰირველმან, არაბთა იგი მოლანი იყვნეს სუნნი, რომელთაცა უწოდებენ შაფუდ; ხოლო მოლანი სპარსნი იყვნეს თვით მის შაბაზ ჰირველისა სარწმუნოებისანი, რომელ არიან შიანი, წარმოიშვა მათ შორის შუოთი, მოლანი სპარსთანი უქდაგებლეს და ამცნებლეს ლეკთა, რათა მონებდნენ სპარსთა კელმწიფვისს; ხოლო მოლანი არაბთანი ეცყოდენ მათ არავისდა მიმართ მონებასა, უჩვენებდეს მალათა კავკასიისა მათთა მწვერვალთა და ეცყოდეს. „ესრეთნი მაგარნი და მკიცენი აღდგინი და შეუალნი სამკვიდრებელნი. მოუნიჭებთეს თქვენთვისს ჰევსა, ვის ეშისეთ თქვენ და რათ გნებავსთ უღელი მონებისა დაიდვთ ქელსა, უსჯულყო არიან სპარსნი, ნუ იქმნებთ მონა მათი, რომელნიცა თუ სადამე გეყოფლებიან თქვენ სამკვიდრებელისა თქვენისაგან აღფხვნიან სრულიად, გარდაცასხლდებენ სპარსეთად და მუნებურთა ერთა დასახლდებენო აქა სრულიად ლეკთა ქვეყანასა, არცა ერთსა თქვენგანსა არა დაუტყებენ. ჩვენ ნიჭნი თუმცა მრავალნი მივიღეთო მათგან, რათა მოგაკიცინეთ თქვენ; მაგრამ ვინადაცან ესეოდენნი ღვაწლნი დავსდეთ თქვენზედა და თქვენცა შეიწყნარეთ სარწმუნოება ჩვენი არავის მიტევთ კელთა მძლავრსა და მჭირებულთათა. მაშინ დაერწმუნენს სიკეთვასა მათსა არაბიელთა მოლათასა, ლეკნი განსდევნენ სპარსთა მოლანი და დაირწმუნეს არაბიელთა მოლათა, არღარავისსა მონებასა ქვეშე მივიდეს; არამედ თემად თემათა მათთა, თვისნი განწყსებანი დაისხნეს და ესრეთ იმართოდვან თვითოელი მათი. ხოლო თუ სადამე მძლავრი მოუხდის მათ დაჰყოზად მტერი ვინმე სრულიად ლეკნი ერთბამად შეკრბიან და არა უტევიან შესვლად მამულსა თვისსა.

შაბაზ ჰირველმან თუმცა ესეოდენი იღვაწა ლეკთა დაჰყოზისათვის; მაგრამ, ლეკნი არცა სჯულსა ზედა შაბაზისასა მიიქვენს და არცა სპარსეთისა საშფოხსა

ვართანი განდასახლეს **ქართლოს**მან თუთოეულნი ძმანი და ძენი თჳსნი თუთოეულთა მათ ადგილთა, რომელნიცა სუმორე მოვიხსენიეთ. სოლო მიზეზი პირველად დამკვიდრებისა ადგილსა მას იყო ესე, ვინაჲდგან ნადირნი და მეფრინველნი ურიცხვნი იპოებოდეს ადგილთა მათ და ხილნიცა და მწვანადიანი ველისა შიგნითა საზრდოს მათსა და ესე არს მტკიცე, დამამტკიცებელი ბუნებითისა საჭიროებისათვის, მით რამეთუ უკეთუ იგი იგი პირველ მოსვლისა თჳსისა წამს არა მოიძიებდეს კერეთსა ადგილსა, რომელ საზრდო თავისა თვისისა მოერქვათ პირველ ვიდრემე განმრავლებისა მათ მიერ არგეთა, ცხოვართა და ძროწყეთა, და ჯერ იყო მათდა ვიდრე ღონის-ძიებადმდე მათა შინა ცხოვრებისა და ყოვლისა სასმარების მოპოებისა თბილთა შინა ადგილთა ცხოვრებად; ვინაჲდგან ადგილთა მათ საპირივცა შეიძლების ცხოვრებად უსახლოდ მცირედითაცა ქოსითა ხალათათა და ოდეს ყოველი ღონის საძიებელნი ცხოვრებისათჳს კაცთა სასმარნი მოიპოვნეს და შემოაკრიბნეს; მასინ თუთოეულნი ძმანი და ძენი თჳსნი დამკვიდრნა **ქართლოს**მან მათთჳს განსაზღვრილთა ადგილთა სუმორე მოხსენებულთა, სოლო ადგილი იგი **ქორონთა** დაუტევან მას თჳსს **ჩერს** და თუთ მივიდა და ადვიდა მათსა **ქარლახის**სა, რომელსა აწ ვუწოდთ **ქრმა**სსა და დასუდა მუს. სოლო ყოველნი ძმანი **ქართლოს**ისანი იყვნეს ყოველითურთ მორჩილი **ქართლოს**ისსა და უყვარდათ ერთიერთი ფრთად.

ქართლის ღრმის ზედა ნაწილის აღწერა.

ქელთა დასაბამითან სოფლისა, ბერძელთა წელთა აღრიცხვითა 2856 *, ქართულსა ქორონიკონსა შექვისისა მოქცევისასა 292. „**ქარ-**

* იულოის წელთა აღრიცხვითა დასაბამითან წელსა 2062.
 ** ქართლის ქორონიკონის თუთოეული მოქცევი ნიშნავს 532 წელსა, რომელსა მოქცევსა ეწოდების დიდი შვის მოქცევი. ესე ქართლის ქორონიკონისა ანგარიში შეადგენს 96 წელსა უმეტეს ბერძულსა ანგარიშსა ზედა, რაოდენსაც რიცხვსა ბერძენნი დასაბამითან სოფლისა ანგარიშობენ ქართლის ქორონიკონისსა მოუთხრობენ, რომელ იგი არს აღრიცხულ მრავლით წლითგან უწინარეს ქრისტეს მოსვლისა, რიცხვი წელთა აღრიცხვისა ქვათგან წელიწდულთა აღრიცხულსა ვინაჲდგან დასაბამს შინა პირველ დაწყებისა ივერიისა, ესე იგი საქართველოს შინა დამკვიდრებისა ერისსა უწყისთ აღნიშნავს წელთა, დიდ-დიდითა ქვეებითა აღურიცხავთ დასაბამითანნი წელნი და ეტეოდენითა ქვითა აღუვიდნენ პირამდინი და ყოველთა წლისა

თლას ძეა **ძარგამოსის** ჭფლობდა სხვათა ქვეთა ძმთა: 1) **ჩუროს**. 2) **ყარღოს**. 3) **ხაჯკახოს**. 4) **სეკოს**. 5) **შიოჯაკოს**. 6) **უგროს** სა-
ოქსვით მოავართა სრულიად **ივერიის**თა; სოლო **სოას** ძმა **ქართლოსი-**
სა საოქსვით მთავარი **სომქს**თა ჭფლობდა წილსა თჳსსა, რომელი მისცა
მას მამანს მათმან **ძარგამოს** **ჭასინის** მთიდგან ვიდრე **ჩხურეთის** სა-
მსღვრანდმდე; არამედ სიასლოისა ძლით, ჭფლობად **სოას**სა სუდა **ჩუბროთ**,
მეფეა **ჩხურასტანის**. უუვარდა **ქართლოს**ს და ძმთა მისთა **სოას**ს და
სოასს იგინი ფრიად, ვინაჲდგან **სოას**ს აქენდა ხასოქება **ქართლოსის-**
გან და ძმთა მისთა შეწყენად მისსა უღლისაგან **ჩხურასტანელთ**სა.

ოაღეს განსლიერდეს **ქართლოსის**ნი ფრიად, მაშინ განიჭრასა
სოასმას, რათა შეწყენითა ძმთა თჳსთათა განუდგეს **ჩუბროთ**ს, თუმცა თუთ
სოასცა იყო გმირ და ძლიერი მებრძოლი, მაგრამ მარტოა არა ძალ-უდკა
წინააღმდეგობა **ჩუბროთის**; ამისთვის ეკედრა **ქართლოს**ს და სხვათა ძმა-
თა თჳსთა შეწყენა და აღუოქვეს მათ და ხისარულით შეიწყინარეს განზრ-
ხელი მისი და აღუთქვეს შუკლად; მაშინ განუდგა **სოას**ს და არღარა
მისცა „...ნი.“

„სისხანა ესე **ჩუბროთ**მან განსწორა ფრიად, შემოაგრიბნა გმირნი
ძლიერნი და ლაშქარნი ფრიადნი, მისედ მებრძოლნი და წარმოემართა
სოასსა სუდა.

სცნა რა ესე ქართლოსმან, მოუწოდა ყოველთა ძმთა თჳსთა, რომ-
ელიცა მსწრაფად მოვიდეს ლაშქართა მრავლთა **ქართლოს**სა თანა და
ერთბამად წარემართნეს შუკლად **სოასის**ს.

„შიოჯაკა **ჩუბროთ**, თუთ **ჩუბროთ** დასდგა შორს დიდისა ძლიერებითა
თჳსითა ადგილთა შიდიისათა და მუნით წარმოავლინისა საშოცნი გმირნი,
მათგანსი იყუნეს მსედართ-მძღვანნი და მათთანა სიმრავლე ურიცხვთა
სმათა.

მოქცევთა თვითოელსა ღილსა გათლილსა ქვას დასდებლიან პირამილს მას ზედა, მო-
სასხენებულად წელიწდის მოქცევისა ღ ოღეს სრულ იქმნებოდა თვითოელი მზის მო-
ქცევი განსრულებოდაცა პირამილი ერთი, ვინაჲდგან თვითოელი პირამილი იყო აღშე-
ნებული 532 ქვათაგან; ღ ესე არა თუ ზღაპარი არს არამედ ქეშმარიტი, ვინაჲდგან სა-
ქართველოსა მრავალთა ადგილთა, ზემოსაცა შინა ივერიასა ღ ქვემოსაცა შინა ივერი-
ასა კოლხიდიისა მამულსა შინა ღ სხვათა ადგილთა იპოებან ღ მათთა შინა კავკასი-
ისთა პირამილნი ქორონიკონისნი, რომელსაცა ქვარონიკონადცა სახელ-უდების ღ
ვისცა ნებავეს ღ სურის ხილვად აწუა ძალიდების, რათა იხილონ თუთ თვლითა თჳსითა.

„**ბიუჯეტის** მთ **ჩართლას**, **საოს** და სხვანი მისნი მათნი ყოველითა განწყობილებათა მათითა მიპირისპირედ. იქმსა მათ შორის ბრძოლა ესრეთ ძლიერი, რომელ ემსტავსებოდა ვასიება მათი სასტეკებასა ჰაერისსა, მტკეერი ფერისსა მათისა იქმსა, ვითარცა დრუბელი სრქელი, ელვა აზვრისა მათისა, ვითარცა ელვაჲ სამსიკლებინა ციერისა, ვა პირისა მათისა, ვითარცა ჭკსა შესამწუნებელისა გრკვივისა, ქართა აღტყნილთა მსგავს აყუნეს გვეთებასი მათნი ურთიერთისა მიმართ, დისება სახსლთა მათთა, ვითარცა სიაგლვარსი მათისა სამაღლით წარმღვინელი, შთაიოჭრილნი ველად. ესრეთისა სასითა განგრძელდა ბრძოლაჲ მათ შორის და მოსწყედეს ორგინთვე ურიცხვისა; არამედ სძლეს ოარკამოსის ძეთა ლაშქარსა **ჩებროთისსა** და მოსრეს სამეოცევე ესე გმირნი **ჩებროთ** მეფისანი **ჩართლასმან** და მათა მისთა და დაშეთეს თუთ უვნებელად გმირნი ესე **ძარღამოსის** ძენი, მოუწყველელად და ძლევა შემოსილნი მადლობდეს ღმერთისა და ისარბდეს.

„**ბას** უამს ესმა რა **ჩებროთს** ძლეულებაჲ ლაშქრისა თუხისა და აღწყვეტაჲ გმირთა თუხთა, განრისსებული წარმოემართა **საოსსა** ზედა ურაცხვითა და უოვაღავითა სწითა, შექმისა **საოსს**, ნუ უკვე იძლიობს უკეთუ ბრძოდეს ველით ზედა **საოსს**, ვინათგან ძლიერებითა დიდათა მოსრულ იყო **ჩებროთ**, ამისთუხ შევიდა და განმავრდა ჰაოსს სიმაგრეთა და ღირდალთა შინა **ბასისისა** მთისათა.

„**ქოლო** მოვიდა **ჩებროთ** და გარემოიგვა მსედრობათა თუხთა სიმაგრენი იგი, რომელთა შინა შესინსულ და განმავრებულ იყო **საოსს** და იყო **ჩებროთ** შეჭურვილი. რეაინათა და რეაღათა ტრფითგან ფერისსა, ვადრე თსკისადრე მისსა და ბრძოდეს ლაშქარნი ორისავე კერძოსანი ურთიერთისა მიმართ მრავალ დღე.

„**შქიდგომად** რაოდენისამე უამის მოსიება **ჩებროთმან**, რათა ესროსა **საოსს** და აღსდა ეროსა გორასა ზედა, სადა **საოს** განმავრებულ იყო პირის-პირ მისსა და მოუწოდა **საოსს** და ზრასვიდა მუნიით, რათა საშუალობათა მოქინისა, ესე იგი მთარგმნელებისათა დაემორჩილეს **საოს** მას, და მიიღოს მან **ჩებროთისა** მიერ მშუდობა, და მიიქცეს **ჩებროთ** და წარვიდეს თუხსა სამკვიდრებულსა. მასინ **საოს** გამოვიდა სიმაგრით და რქვა გმირთა მეოფთა მისთანა. „განმისაგრეთ ზურგით კეძო ჩემი და მივესალე **ჩებროთს**.“ და მიესალარა პირისპირ, სტყუარცა მსწრათვისსა მოქმედებითა ფიცხელად ისარი (ვინაჲდგან ვერას გულისხმა ჰეოფდა **ჩებროთ**, და ჰგონებდა მიმავლობას **საოსისსა** ყოფად ზავისა და

მშვიდობისათვის), ეპიკოს **ჩუბროს** ტეორტილი იგი მკვეთრი ისარი **საოსისა** მკერდას ზედა, განუგევთა ფიცარი რვაღისა, რომელი კერა გულსა ზედა და განაგლო ზურგსა, დაეცა ქვეკანასა ზედა მოწყლული ესრეთ და მოკვდა მისი. მაშინ ისილეს რა ესრეთი მუსთლობით სიკვდილი სწათა **ჩუბროსის**თა ივლტადეს ბანაკით მათით ყოველივე მძღვეკვლმან **საოს** ესრეთისა ხასითა და მატკებელმან მტერთამან ჰყო სისარული დიდი, დამორჩილსა ერნი თხსნი, რომელნიცა დაეპერსეს ქვეშე მთვლობადობისა თხსისა **ჩუბროს**, და შემოკრიბნა კვალად განსხეული ერნი თხსნი და იქმნა იგი მბრძანებელ კერძოსა ზედა წილხდამიღსა თხსსა და ნათესავთ მთავარი მათი, რომელიცა მისცა მას მამამან მისმან **ძარგამოსმან**.“

ჴოლო, ვითარცა ზემორცა გვითქვამს ძმანი ქართლოსისანი ყოველნივე იყვნეს მორჩილებსა ქვეშე **ქართლოსისა** და **ქართლოსს**, ვითარცა მთვლობელი მათი და ნათესავთ-მთავართა მთავარი, და ყოველნი ძენი ესე **ძარგამოსისნი** იყვნეს ყოველსა შინა სიტოცხლესა თხსსა ფრადისა სიყვარულითა შეკრულნი ერთიერთისადა და **ქართლოსს** უსუცესობისა გაძმა, სიმსნისა, გოღათობისა და გონიერებისა ნატოვს სვედეს ესრეთ ყოველნი ძმანი მისნი, ვითარცა მამასა და მთვლობელსა თხსსა, და შეეწოდეს ყოველსავე საჭიროებასა ზედა ერთიერთსა გულს-მოდგისივდ.

ს ო ს რ ე ჴ ო ყ ე

თუმცა გარდა მოხსენებულისა სხვათა და სხვათა სომეხთა მომთხრობელთა, ქართლის-ცხორება ვახტანგ მეექვსისა ქართლის მეფისა მოხსენებებს ეს სხვად, ვითარცა აღწერა ზემორცე; მაგრამ მოსე სორანელი ისტორიას შინა თხსსა, პირველსა წიგნსა, თავსა მეექვსესა სწერს ესრეთ. „ბელ (ესე იგი ბილ ანუ ბაალ) იყოვეო ვაჟსა სომეხთა ნათესავთ მთავრისა ჰოსისა, მრავალნი მოუთხრობენო და მრავალნი განწყოფენო სხვად და სხვად; არამედ მე ვიცივეო, ვითარმედ იგი, რომელსაცა უწოდებენ სატურნას და ბელს იგი არს ნებროდ.“ აღმოჩნდა ამით რომელ მოსე სომეხნი ისტორიკოსნი სორანელი უწოდებს ნებროთს ბაალსა (რომელსაცა შემდგომად მისცეს ასურელთა ცთომითა პაცივი ღმერთბრივი); მაგრამ აღღმაცნი მსოფლიოთა ისტორიითანი არა უწოდებენ ბაალს ნებროთს და არცა ერთი ისტორია მსოფლიოთა აზიისა, გინა ევროპიისა, გინა სხვათა არა მოუთხრობს ჰოსისგან სიკვდილსა ნებროთისასა, გინა ბაალისასა, გარდა სომეხთა მომთხრობელთა.* მოსე სორანელი წიგნსა შინა თხსსა, ცომსა პირველსა

* სწერს ბუნებოთს შინა ასურასციანისა ისტორიას ავტორი (ესე იგი შემკრებელი მისი ესრეთ) „მოსე სორანელი შევიდაო რომელსავე გამოწვდილებით გამოიძიებას შინა სიკვდილისათვის ბაალისა, რცა ერთისა ქალდეურისა კელ-წყრილისაგან,

თავს შინა მეთესს ვრცალოდ მოუთხრობს ბრძოლისათვის ზილისა და ჭოოსისა, და ჭოოსისაგან სიკვდილს მისსა; ხოლო სხვანიცა სომეხთა ისტორიკოსნი სწერენ ნებროსითსა ჭოოსისგან სიკვდილსა.

ხოლო მასვე წიგნსა შინა მოსე ხორანელი სწერს თავსა მეთესეს ესრეთ შთამოსირავთა შინა ნოეს ძეთასა სხვებრ, ეს სახედ. „უამისგან იშვა ხუს, ხოლო ხუს, შვა მესრაიმ და მესრაიმის შვა ნებროსი.“ ესე წესი ნემრდამდის დაიკვის საღმრთოსა შინა წერილსა ძველისა აღთქმისასა დაბადებით; ხოლო შესძინებს მოსე ხორანელი: „ნებროსი შვა ბაბია, ბაბია შვა ანებ, ანებ შვა არბელ (რომელიცა გამოდის მათისა მებრ აღწერისა ბელუსად ესე იგი ბილად; რომელ არს ბაბი), არბელ შვაო ნინ, რომელიცა იყო ქმარი სემირამოდასი, უვეთუ ნინის მამა ნებროსითამ იყო მესუთე შთამამელობა; მასადამე ნებროსი სხვა არს და ბილ სხვაა (ვინააფიგან ნინისა მამა, ვითარცა გვასწავებს მსოფლიო ისტორია იყო ბილ) და რასათვის დაუტყვებენ ნებროსი“

რომელიცა იყო პირველთა მეთესთა დაბადებისა მუნით გამოვსწერო. „მგრამ წვლილენ ბანი ესე არა იხილვებანი არცა ახალთა და არცა ძველთა ისტორიათა შინა ასირულთასა. სწერს მოსე ხორანელი ესრეთ. „გმირი ღაიკო, ესე იგი ჭოოსსა უურის-მეძი-ებელი ბაალისა ცხატისა ამაღლებითსა აღსდგა პირისპირ მისსა ბრძოლად; მგრამ წარმაცე ბაა მიიღო უმეტეს მხარე მან ვარსკვლავთ მრიცხველისა მეთესამან (ესე იგი ბაალისამან), ძლეულნი მხარენი ჭოოსისანი შეიქმნეს უბოროტეს პირისპირ კლდოვანთა თხისსა, და განეშორა ჭოოსსა არმენიისა კერძო მთასა შინა ბარაგისასა, დაეკვიდრა მითურთ თხისთ და უოვლისა თხისსა სასლეულთა, რომელიცა შეადგუნეს რიცხვსა სამასთა კაცთასა და მუნ ასაბია (ესე იგი რაოდენობა) მათი განმრავლდა, და ოდეს ისილა ჭოოსმან თავი თხი შემძლებელ ბრძოლად პირისპირ ბაალისა, მიიღო საჭურველი. ხოლო მეთესე ბაბილოვანისა არა მოსურნე ბრძოლისა პირისპირ მამბოხეთა თხისთ ქვეშემვრდომთა, დაუდგა გმირსა ამს მშჯობასა. ჭოოსმან მსმენელმან ამა წინა დადებისამან შერაცხა ესე უაღრუებად და სიკეთე უკო ბაალსა შეურაცხითა სიკეთითა და კვალად განახლდა მათ შორის მტერობითნი მოქმედებანი. ხოლო ორნივე ესე მსგადართ-მძღვანნი, ვითარცა ემსა გმირთა ბრძოლათასა. ეგრეთ იქცეოდა მხედრობათა თხისთა შორის: ღაიკ, რომელ არს ჭოოსსა ეძიებდა ბაალს და იყო ჭოოსსა გამოცდილი ფრად მშველდონებასა შინა; მასინ კვოცა ჭოოსმან ბაალსა ერთსა ნაპრალსა შინა კლდისასა სტეორცა ისარი და მოკლა იგი. მხედრობამან ბაბილოვანეთამან იხილეს რა უბედურება ესე ივლტოდენ, ხოლო შემდგომად ძლევა შემოსილებიასა ამის შეიქმნა ჭოოსსა ზომიერ მდგომარეობასა შინა უმეტეს ვიდრეა მოელოდეს მას ერნი და კმაყოფილი სამფლო ბელომასა თხისსა სომხეთისა არ განიზრახვიდა მეკვიდრე ფოფასა ბაალისასა. გვაში უკვე ბაალისი შთადეა ჭოოსმან კუბოსა შინა და წარუვლინა მესა მისსა ბაბილოვანსა შინა დაფლვისათვის მისისა (ესრეთნი არიან ხორანელითა მოთხრობანი, რომელსცა სხვა არცა ერთი ვინ ემოწმებეს, არცა აღმოსავლეთითა და არცა დასავლეთისა ისტორიკოსნი და მომთხრობელნი).

თის სიკვდილსა ჰოასისგან და სორანელი მოაკვლევინებს ჰოასს ბელუსს, ესე იგი ბილს, რომელსაცა იგინი უწოდებენ არბელს ანუ არბილს; რომელ იგივე ბილ არს. ხოლო მოლაშქრობას ბილიასს უკუთქვამს ყოველი ისტორია სრულიად სოფლი-სა * და მითუ სფლავიცა მისი იყო ბაბილოვანს შემდგომად სიკვდილისა მისისა, და გვაში მისი ერთსა ლუსეკუმას შინა იღვა ზეთითა სავსეს მრავალთა შინა საუკუნეთა და ესრეთთა კვლოვანებითა იყო ლუსეკუმა იგი ქმნილი, რომელ რაოდენსაცა აღმო-იღებდი მუნით ზეთსა, ეგრეთცა აღივსის მისსევე ლუსეკუმა იგი და არცა მცირელი გარდამოითხოვდა არცალათუ ცვარი ერთი თავით თვსით ლუსეკუმის მისგან, არამედ მარად-ეამ სავსე ეტებოდა. ეტ-სახედე ზეთი იგი შთასმულ იყო რა კუბოსა მას, რომელსა შინა იღვა გვაში ბალოსა. არა სრულიად აღსავსე იყო იგი პირის პირ, არამედ ოთხისა თითისა საზომსა ზედა დაკლებულ იყო ზეთი პირადმდე კუბოსა და რაოდენსაცა დასწემედ მას ზეთსა, რათამცა აღვსებულ იყო ჭურჭელი იგი, შეუძლებელ იყო აღვსე-ბა მისი; არამედ მარად ერთსა ზედა საზომსა სდგა ამას ბაბილოვანელნი რაცხდენ სასწაულად.

ბილ, ესე იგი ბაალ, თუმცა იყო დიდი კვლამწიფე და აღმაშენებელი უმშვენიერე-სად ბაბილოვანისა და ნინევისა და სხვათა; მაგრამ არა მოლაშქრე და არცა მეზრძოლი, ვითარცა ნინ, გინა სემირამიდა და სხვანი, გინა შემდგომნი მათნი ბაბილოვანისა და ასუ-რასტანისა მეფენი, არამედ იგი ყოველთავე დღეთა შინა ცხოვრებისა თვისისა თვისისათა სუფივედა უსფოთველად და წარმატებოდა და აღაშენებდა ნინევსა და ბაბილოვანსა უმე-ტეს ქალაქთა მათ, რომელნიცა იყვნეს პირსა ზედა ქვეყანისსა ჩინებულნი და ქებულნი ქალაქნი. ხოლო ვინადაცა საღმრთოცა წერილი მოწმობს, ესე იგი დაბადება ნებრო-თის თვს, ვითარმედ ნებროთ გმირი და წინაშე უფლისა მონადირე მისსა შესაძლებელ იყო ბრძოლად ნათესავთა მიმართ.

დასწერს მოსე, კაცი იგი ღუთისა ძველსა შინა აღთქმისა წიგნსა დაბადებისასა: ნათესაობითსა შთამომავლობასა შინა ქამიამ ნებროთის მეოთხე ნათესავად; ხოლო ბაალს მეცხრედ; თუმცა ნებროთის რომელნიმე ისტორიკოსნი სასელ-სადებენ ბაალად; მაგრამ უმეტესნი გულის-სმა ჰყოფენ ბაალს, რომელ იგი იყოს ასურ (ესე უფრორე მახლობელ არს ჰქუშარიცებისა), ამის ძლით, ვინადაცა ბელუსს ანუ ბაალევილ ნინუვას ენათა ქალდეურითა მეფესაცა და მხესაცა, რომლისა სახელისდებას გულისსმა ჰყოფენ მრავალნი ზედშესრულის სახელად ანუ ციტულად ასურისა ბაალ-წოდებას.

აზრისამებრ ჩემისა ნებროთ სხვა არს და ბაალ სხვაა. დაბადება წიგნი 1 მოსე-სი თავი 10, მუხლი 11. აქვეყანისა მისგან გამოვიდა ასურ და აღაშენა ნინევი და ქალაქი რომოთი და სლანი.“ ისტორიისამებრ საღმრთოსა წერილისა ნინევი აღაშენა ასურმან, ხოლო ისტორიისა მსოფლიოსა ბილმან; მაშასადამე სჩანს ამით, რომელ აღმაშენებელი ნინევისა, რომელსაცა მოუთხრობს მსოფლიო ისტორია იყო ბილ, რომ-

* ცაძარი იგი ბალოსი იყო ფრიალის სიმღერითა და საკრველებითისა შენებუ-ლეობთა განაშენებული და სფლავი იგი ქსერქსის მიერ დაიწდა.

მელ არს ბაალ, რომელიცა საღმრთოსა წერილსა შინა მოიხსენების ასურად, უეჭველად ბაალ, რადგან ნიშნავს კელმწიფებასა და მზესაცა, ესე წოდება არს ცოცხლად მიცემული ასურისა; ხოლო ასურ არს არსებითი სახელი მისი და ქვეყანა, საცა ასურას-ცანისას ეწოდა სახელითა ამით ასურეთი. ხოლო თუთ ასურს დიდებისათვის მისისა მიეცა წოდებად ცოცხელი ბაალ, ესე იგი დიდებული მეფე, განა მზეა.

(მოთხრობელნი რომელნიმე სახელს სდებენ ბაალს ბელუსად და რომელნიმე ისტორიკოსნი ვილადა ნუ ბილადა).

ჩართლოს შემდგომად დამკვიდრებისა ძმათა და შვილითა თვსთა კეთილთა მათ და მშენიერთა და ნაყოფიერებითა სახესა ადგილთა, ისარებადა და იშკებდა მათ თანა, ემატებოდა და აღივსებოდა დღითი დღე კელნი კეთილად ზობიერნი მცხოვრებთა მიერ, იყენეს მშვიდობასა და უშფოთველობასა შინა, რომელიცა ერთა ასალთ მოსასლეთა აღაორძინებს ფრიად; ყოველნი იგი ერნი **ჩართლოსისა** მორჩილ და ბრძანებასა ქვეშე იყენეს მისსა, იგი ზრუნევენ, ვითარცა შჯლთა და ძმათა თვსთათვს, ეგრეთვე ყოველისცა უკანასკნელისა თვს კაცისა საზოგადოებისა თვსისათა; ძმანი და შვილნი **ჩართლოსისანი** არა რაჲსამე ჰყოფდეს საქმესა თავითა თვსით, უკეთუ ზირველად არა შეეკითხებოდნენ **ჩართლოსს** და ვითარცა უბრძანებდა მათ ეგრეთ იწებდნენ აღსრულებასა მისს საქმისასა. აქვსდაი სრული თავის-უფლება და არა ვინ ჰყუათ მბრძოლი, არცა წინააღმდეგნი, და ესრეთ ყოველითა წარმატებითა **ივერის** იქმნა არა მრავლისა უამისა შემდგომად ერ-მრავალი. ხოლო მოკვდა **ჩართლოს** და შემოჭკრბეს მენი და ძმანი მისნი ცოლისა თანა **ჩართლოსისასა** და დაფლეს ადგილსა მას, სადა იგი დამკვიდრებულ იყო მთასა **ჩართლოსისასა**.

ბაშის ასდერძისამებრ **ჩართლოსისა** ძეთა და ძმათა **ჩართლოსისათა** განმზრდსთა თანა ცოლისა **ჩართლოსისა**, აღიზივსეს **ბრძესოროს** უსუცესნი შვილი **ჩართლოსისა** ადგილსა ზედა მამისა მისისასა ნათესავთ მთავართა უსუცესად და მორჩილებდეს მას; ხოლო რაოდენ იყო იგი გიორ ეგეოდეზ გონიერ, ვინაჲდგან ყოველნი **ჩართლოსისანი** მისნი, არავინ წინა-აღმდეგ მისსა იქმნა, არამედ საუკარელ იყო მათდა უმეტეს ზომისაგან. ხოლო უამთა ძლით გარდავილთა ეგეოდეზ უმეტესთა წვლილიად მოსსენებად შეუძლებელ არიან ვითარებანი ცხოვრებისა მათისანი. მოკვდა უკვე ცოლიცა **ჩართლოსისა** და დაფლეს მუნ ყოველთა ძმათა და ძეთა **ჩართლოსისათა** ერთად შემოკრებულთა მუნ დაფლეს იგი **ჩართლოსისა** თვსისა **ჩართ-**

* ჩართლოსის ცხოვრებისაგან—ვანცნგ მვექსისა და ვანუშტისა და სხვათა.

თისა ყოველთა თვითყოფელთა კერძოთა და ადგილთა საქართველომას მცხოვრებთამან რაოდენითავე სახლთა თჳს თჳსად ტამასახლისნი; იგინი იყვნეს უფროსნი ერისა საზოგადობასა შორის. საზოგადოება ერისა თვით განსაკუთრდა ყოველთა საჭიროებათა ქვეყანისა მათისა მმართველობისასა, არა უფიქრადიო მათი მეფე, არცა მთავარი, მსოფლოდ ტამასახლისნი; მათ სადოდენ მამად სახლთა თჳსთა, პატრიუსა უყოფდენ და ჯეროვნად ინმენდენ მათსა; არამედ ყოველსა ამასშინა ქვეყანასა უკერიისასა იყო უშირველესი სსკათა ტამასახლისთა ზედა ტამასახლისი ტაცხეთისა, ვინაჲდგან ტაცხეთა იყო უშირველესი ქალაქი ქვეყანისა მის და უამითი უამედ შეკრებოდადეს ტაცხეთელ ტამასახლისსა თანა ყოველნი ტამასახლისნი ყოველისა მის ქვეყანისა და მათთანავე რაოდენსიმე კაცნი, რომელნიცა თანა მიჭეკებოდადეს, ვითარცა დეპუტატნი ერისაგან თჳსისა თვითყოფელთა ტამასახლისთა თჳსთა და ესრეთ საზოგადოდ განიზრახვიდენ საწერებლობისათჳს ქვეყანისა თჳსისა; ხოლო მასლობელთაგან ადგილთა, სადაცა იქმნებოდაეუ შეკრებილება, ვისაცა ენება მცხოვრებთაგანსა ყოველთა თავის-უფლებითა მივიდოდა დაუბრკოლებელად და განზრახვასა თჳსსა იტყოდა გადნიურად შესაკრებელს მას შინა საზოგადოებისასა.

იერა ძალეუდვით ტამასახლისთა თავით თჳსით გარდასდევინებამა დამნაშავეთა ღირსთა დასჯისათა, ვიდრემდის არა წარიდგინებოდნენ იგინი საზოგადოას ერისა შეკრებილებასა შინა. ტამასაჲნი წარიდგინებოდნენ მუნ ყოველნივე, განიკითხებოდნენ ერისაგან და ვინცა მათგანი აღმოსწნდებოდა ღირსად დასჯისა, მას შინ გარდასდევინებდენ მათ.

იტრეთვე ვერცა ძალეუდვით ესე მამასახლისთა, რაომცა საჭიროებიან თვის ქვეყანისა დაუკითხველად საზოგადოებისა შეკრებით თითონი

შორის იყო ცნობა ერთისა ღუთისა ღ ღუთისა-მსხურ იყვნეს. ხოლო შემდგომად იქმნეს იგინი კერძო-მსხურ ღ შემოვიდა მათ შორის მრავალი ღმერთობა (ესრეთ მოუთხრობენ საზოგადოდ მოთხრობანი საქართველომას ღ ქართლოსის შთამომავლო ბანი).

სრულიად საქართველომას კათოლიკობი ღირსი არსენი ღიდი სწერს ესრეთ. „ქართველთა ერნი პირველად მსახურებდეს ღმერთსა, რომელნი ჰიდრკეს შემდგომად კერძო მსახურებად ღ შეუდგენ ეშჳასა ღ ღმერთთა სსვათას ღ თაჳფანის სცემლეს ძელთა, ქვთა ღ ღმერთად ხალოდეს.“ ესე წერილ არს წიმნისა მოციქულთა სწორისა ნინას-შიერ მოქცევისა ღ ქადაგებისა მოთხრობას შინა. რომელიცა აღწერილ არს ყრცილისაგან მოთხრობისა წიმნის ნინას ცხოვრებისა ღ ქადაგებისა, უფრორე შემოკლებით, ღირსისა ღიდი არსენი კათოლიკოსისა შიერ ქმნილს წიგნს შინა.

(ესე იგი ვეცხლი) ანუ სხვა რამე ნიუთი სასმარად მსედრობათა, გინა-სა-სმარებისაჲს სხვსა რამესაჲ საზოგადოსა.

ჴითა მტერთა გამოჩინებისასა, რომელსაცა მხარესა გამოჩნდებოდა მტერი წარვიდოდა სამზღვრისა მის კერძოსა ჴიცხუოელ მამასახლისი, წარვიჴანდა თანა საკუთარისა სამამსახლისოსაგან თვისისა კაცთა რჩეულთა, გულვსებით სრულთა, რომელიცა მამასახლისი სამზღვრისა მის იყო ასლოს, მიუიღოდა მისთანა შემოკრებოდენ მუნ ყოველნი მამასახლისნი და სამამასახლისითა მათთა კაცნი ძლიერნი და მცნირნი ბრძოლისანი და ესრეთ განემზადებოდეს ბრძოლად მტერთა.

ყოფდეს მამასახლისნი სამართალსა აღჩევიითა ბჭეებისათა, ესე იგი აღიჩევიდეს საზოგადოებისაგან მოსუცებულთა, ჴკვიანთა, გამოცდილთა, უქრთამოთა და ზირ-უთნებულთა კაცთა. ზირველად მამასახლისი აღიჩევიდა ორსა ანუ სამსა მბრჭვესა, სოლო მოჩიგარნი თვს თვსად ოროლსა, შეკრებოდეს ესენი ერთად და ესრეთ გარდასწევეტდეს მოჩივართა მათ სამართალსა.

ჴოლსა უკეთუ საქვესო რამე ანუ სასოფლო საჩივარი ანუ ორთა თემთა ურთაურთისა მიძრთ ცილობა; მაშინ ჴამასახლისნი მუნებურნი წარავლისებდეს და მოუწოდებდეს თვისთანა სსკათაცა ჴამასახლისითა და ჴამასახლისსა მცსეთისასა და ესრეთ განსწმედდეს საქმეთა მათ ცილობისათა.

ჴრა იყო მათ შორის შური, არცა ხდომა რამე; არამედ ერთ-სულ და ერთ-განზრასკა იეენეს მარადის და აქენდათ ფრიადი მშვიდობა თვს შორის.

ჴოიუჴანდეს ცოლსა ერთსა და განუოფდეს თანასწორად ძეთა თვსთა საცხოვრებელთა; სოლო უკეთუ მოკვდებოდა უწინარეს კაცი მიიღებდა ცოლი მისი უფლებასა სასლისასა და შჯლთა თვსთა განმკეობიხასა, მაგრამ არა აქენდა თუვისუფლებამ მას განბსკვად საქონებისა ქრმისა თვისისა, ვინაჲდგან ყოველივე საქონები მაშისა იყო შჯლთა.

ჴოლო უკეთუ ცოლი შეირთვედა სხვასა ქმარსა, მხოლოდ რამცა იყო განწესებული ქვრიუთა საცხოვრებელისაგან ქრმისა და შვილთა თვსთაგან მიიღებდა მას და განვიდოდა; სოლო მამანი ქალთა თვსთა ვასაცა ენება მისცემდეს თანასწორსა წილსა ძეთა თანა თვსთა; სოლო სხვანი ნახეკართა.

ჴქენდათ ამით სახულეორომცა მსახურება მრავალ-ღმერთობისა, თაჴანის სცემდეს კერზათა მრავალ ღმერთობითისა სახითა, ჴუჴათ მათ

საკუთარნიც ღმერთი თხსნი, რომელთა შორის იყო უპირველესი ღმერთი მათი * **ჟოჩი**, რომელსაცა პირველ **ღმამის**ს თაყვანის-ცემისა ამას თაყვანის სტემდეს და შემდგომადც არმაზის თაყვანის-საცემელად მიღებისა უყოფდეს დიდსა ზატვიცსა **ჟოჩის**.

ჟოლო წერილ არს **ჟასტანგ** მეუვისა მიერ მოთხრობილსა შინა ქართლის ცხოვრებასა ესრეთ. „რომელ **ჟართლოსისა** შთამომავლობათა შემდგომად განმრავლებისა მათას, დაივიწყეს ღმერთი, დაძმადებული მათი, შეუდგეს ეშმაკსა და თაყვანისცევს კერპთა.“ ხოლო **ჟასუშტი** სწერს ესრეთ. „სარკველად სარწმუნოება **ჟართლოსიანთა** მათ იყო ერთისა დაძმადებულისა **იუთისა** თაყვანისცემა და ფუფუნდნენ საფლავსა ზედა **ჟართლოსისასა**, რომელიცა ფრიად სარწმუნო იყო მათდა. **ღქკნდათ** ზნესი პირ-მტკიცეობა და მტერთა მიმართ ბრძოლისათვის, ეოვლითურო უგვალებელი ერთობა, და მტკიცედ დგომა პირისპირ მტრისა და უმსსესად ბრძოლა თავისუფლებითისა მმართველობისა თხს თხსთას. **ღქენებდეს** ციხეთა, ქალაქთა სიმაგრეთა და ჭმატებდეს მარადის შენებულებასა და ერსა და იყო მათ შორის წესი ერთისა ცოლისა შერთვისა და არა სხად იყო მრავალ ცოლობა მათ შორის. **ღუ** სადამე შემოსდის ურთიერთსა შორის გასრეგზობნა, დაამშვიდიან ჭამასხსლისთა თხსთა ერი და მარადის საზოგადოება მათი იყო მტკიცესა ერთობასა შინა და წესთა ამათ ზედა მრავალთა საუკუნეთა.

ჟოლო რაღეს განძლიერდა ფრიად ერი **ჟართლოსიანთა** და არღარავის ეშიშვოდეს გარეშეთა მეზობელთა თხსთა სხვათა ერთა, მასღობელთა გინა შორიელთა, ამისთვისა არა აქენებდეს სხვათა ერისაგანთა, უკეთუ ვინ

* ზოჩი საკუთარი ღმერთი იყო უძველესთა ქართველთა. ზოჩისა იტყობეს ამას. აქსნეს უძღნი კელინი, რომლითაცა კელმწიფებდა თვითოეულითა კელითა თვითოეულითა უმაღლესთა მათ ყოველთა სხვათა მწვერვალთაგან, შედილა მწვერვალთა კავკასიისათა ღ თვითოეულსა კელსა მისსა აქენდა თვითო ფერი კელმწიფება მოფენად სარგებლო ბისა წყალობისა, გინა რისხვისა. ესე საკუთარი ქართველთა არის, რომელიცა უვიდოდით საესეთ (კერპთა თვის ღ თაყვანის საცემელთა უძველესთა ქართველთასა მოითხრობის წვლილიად ამავე წიგნსა შინა).

ეგ.სახელებე უძღნი კელინი ზოჩისანი ნიშნიდენ უძღთა ნათესაობათა თარგამოსიანთას: 1) ქართლოსისა ღ სხვათა ექვსთა მშათა მისთა, რომელინიცა იყვნეს ერთ საზოგადოება ღ კელისა ქვეშე ქართლოსისა. 2) ეგროსის. 3) მოვაკოსისა. 4) ჭეროსისა. 5) ბარდოსისა. 6) ლეკოსისა ღ 7) კავკასოსისა. ესე უძღნი ნათესანი არიან ერნი გიორგიისა, ესე იგი საქართველოისა ანუ ივერიისა, რომელინიცა პირველ ყოველნივე ერთ-ერთ და ერთ-ენა იყვნეს ღ ყოველნივე ქართველისა მომზარხნი.

შეიწყნარებოდენ **✠**ართლოსიანთა; არამედ უმეტეს გაჭირვებულთა ნათესაობათა, რომელნიცა ანუ მტერთაგან ანუ შინაგანისა თვს შორის ამბოხთა გამოძლეულად იუვნეს უოკვლთავე შეიწყნარებდეს, ნებასცემდეს, შემოიყვანდეს, დაასახლებდეს ქვეყანასა თვსა, მისცემდეს ადგილთა და შეიყვანათა და განმრავლდენ მცხოვრებნი უმეტეს ამით. **✠**ოლო ვინადგან უოკვლსა ქვეყანასა ზედა და უოკვლთა ნათესაობათა შორის განმრავლებულ იუო კერპთ-მსახურება, **✠**ართლოსიანნიცა შეცოთმილებსავე ამას შინა შთახტვივნეს; მაგრამ ვითთამე მთხრობისაგან **✠**ასუშტი სწერს. „რეცა, ოდეს ქართლოსიანნი იქმის კერპთ-მსახურნი მიიღესო მათ ჩვეულებად ესე და შესწამდენო ივინი მკვდართა სხეულსა კაცთასა და ავასსებდარო მოკვასნი მოყვისთა თვისთა მკვდარსა სხეულსა შესაწყლად, მაგრამ არა ჭეშმარიტ არს სიტყვად ესე, ვინადგან დასაბამითგან სოფლისა ვიდრე აქამომდე არა ყოფილ არს ჩვეულება, არა თუ მხოლოდ **✠**ართლოსიანთა ნათესაობასა შორის, არამედ სრულიად **✠**ზიისა ერსა შორის, არა რომელიმე და არცა ერთი ნათესაობა იქმოდა ამას, რომელ კაცის კარცისა მჭამელნი ყოფილ იყვნეს; უსკება ხაზრდელისა, გინდა თვნიერ მუშაკობისა, ცა რაოდენი ემა ეუოფვის კაცსა, კელთა და ტყუთა შინა და უოკვლთა ადგილთა ჯერისთა ესე ოდენი იზოკვბიან, რომელ უშრომელადცა ძალუფს კაცსა ცხოვრებად და გამოზრდა თავისა თვისთა, მფერინველთა სიმრავლე და ნადირთა ურიცხვი არს და ნამუშავენი ქვეყანისანი, მიწათა, ვენასთა და სილთა აღმატებთან სხვათა უოკვლისა ქვეყანისა ნაუოფთა, ვითარცა სიკუთითა, ეგრეთცა სიმრავლითა, ცხოვარნი, ზროსანი და სხვანი პირუტყვნი სიმრავლითა აღურაცხელ არიან. **✠**ა პირველად ემაე მიზეზი ესე არს, რომელ საჭიროებად არცა ერთისა თემისა **✠**ართლოსიანთასა არა ითხოვდა საჭიროებასა, რათამცა სჭამეს მათ სორცი კაცისა, და ვითარცა ითქვა არცა სრულიად, რომელსამე ერთა შორის

* ზხვათა და ზხვათა ფართა შინა იმოგნეს მკვდარნი ეს სხედ დაფლულნი სხვათა და სხვათა ადგილთა შინა ივერისთა. რომლითაცა ჩვეულებანი მკვლთა ქართლოსიანთანი უწყებულ არიან და არათუ მხოლოდ მკვლთა ფართა ახალთაცა ამთ საუკუნეთა იმოგნეს რაოდენნიმე მეფობასა შინა ირაკლი მეორისას კერპთ მსახურებისა ფართა შინა დაფლულნი მკვდარნი და ფულნი პირთა შინა ღებულნი მათნი, და რომელნიმე რკინისა საჭურველთაგანი და შთომილნი განხურწნელიდ იტვებოლეს სალაროსა შინა მეფის ირავლსასა ცფილისს და მოსხვლასა შინა ალა მკვდარნი იუჯრისსა, წარწყმედილ იქმნეს.

წილისათა ქმნილარს ესე, მკორე მიზეზი, არცა ერთი ჩათესაობა ქვეყანასა ზედა ჰყოფდეს გლოვასა და საღმობასა მკვდართა ზედა, ვითარცა ნათესავნი ღმერთუკლთანნი, რომელ შემდგომად სიკვდილისა მოყვასათა თვისასა, თვნიერ ტირილისა და გოდებისა, ჰგვემდესცა მთორასითა შიშველთა კორცთა თვისთა, ქაღნი დასხდებოდეს ცხელთა ნაღართა ზედა ნაკვერცხალთა აღრეულსა, შეამკობდეს კაცთა მომკვდართა სამძაცროთა სამკაულთა და საჭურველითა, და ქალთა საქაღოსა სამკაულითა, შთაუწუობდეს შირთა შინა დრანკანთა ოქროსა და ვეცხლისასა და ესრეთ მისცემდეს ზაგოისასა დაფლვასა მიწასა შინა; მერმე შემდგომად მგლოვიარენი მკვდართანი მოსწვნიდეს წხელთა მიერ * ზართა, ვითარცა მტრეთა რათმე სადგურთა, მოაკერიდნენ ზარსა მას ძამითა და ესრეთ შთასხდებოდიან მათ შინა მრავალ-ჟამ მგლოვიარენი, რომელნიმე წელიწადსა ხრულსა, სხვანი ორსა და სამსა წელსა მას შინა იყოფოდნენ; და უკეთუ წარვიდოდეს სამყოფით მათით სხვასა რომელსამე სოფელსა ანუ სადგურსა, ზარი, მოკრული ძამითა ურემთა ზედა შემწადიან, შთასხდიან მათ შინა, და ესრეთ ადგილითი ადგილად მიმოვლიდიან. ესე ვითართა მგლოვარებათა მოქმედი, მოყვასთა ზედა ამასასითა მწუნარე და მღმობედ და ყოვლისა გულთა შესწრწენებელი სიკვდილისათვის თვისსა ზედა, ვითარცა და ივადრებს კორცსა მათსა შექმად, გინა მიცემად ხსივისად შესაქმელად და ანუ გუნება კაცისა, ვითარ თაკს იდებს ამას ყოფად, ჩვენ ყოველთა გვიხილავს მკვდარნი კაცნიცა და შირუტეკენი ყოველთაგანს უსასტეღეს არს ლეში კაცისა და არცა უბრძანების ბუხება კაცსა თავსებუად ამას.

ღმრავალჯერ გამოცდილებით უწუებულ არს შემთსვეულებამა ესე, რომელ ციხესა შინა შეწყვედულთა და მტერთაგან გარე მოცულთა, ხიყმილსა შინა მისაფრსა მიუციესთ სიკვდილისათვის თვისნი თვისნი და განწი-

* ესეოღენ განიღებულ იყო ქართლოსიანთა შორის გლოვა მკვდართა ზედა, რომელ კნინა სასოებასა წარუვეულა კაცთა ღმრავალნი მგლოვარეთაგანნი შევარდებოდეს მასვე ზედა სიკვდილისასა მოუთმენელისაგან მწუნარეობისა; ამისთვის ოღეს მოიქცა საქართველო მართლ-მადიდებელსა სარწმუნოებასა ზედა ქრისტესსა სასულიეროსა კრებისაგან იქმნა განჩინება დაუყენებლად უსაზომოსა მის გლოვისა შიშველბულთა ზედა ღმრავლისა მეცადინეობითა დაუყენეს ესე, თუმცა მაგრამ ქრისტეანობასა შინა მრავალთა ეამთა ჰყოფდეს ჩვეულუბითა მით გლოვითა მკვდართა ზედა, ღმრავალთა თუმცა არა სრულად, მაგრამ ზოგნი მართლმადიდებელთა მათგანნი ღმრავალთა მილ არსვე.

რელებსა ამას შინა შიოფთა, არა უჭამიესთ არა ოდეს, არცა სორცი კაცისა და არცა ქვე-წარმავალთა არაწმინდათა და ესეოდენ მოზიზღარ არიან ჰირველ საქართველოს დაარსებითგან, ვიდრე აქამომდე ერთი უკერიელთანი, რომელ სახილველადთაცა არა სათხო არს მათდა არაწმინდანი ქვეწარმავალნი და თუ სთქვა ეკლტიან მას და მთის ხალისნიცა უმეტეს ესე გვართა არა წმინდათა უმეტეს მოძულე არიან.

ჩქა საჭირო არს თუ რაჲსა მიწეზისათვის დასწერეს ესე გვარნი უძველესთათვის **†**ართლოსიანთა თუხ? ჰირველად ამისთვის, რომელ ვინადგან დაუტყვეს ჰირველი კეთილ-მსახურება და შეუდგეს კერძთა, მეორედ, ოდეს მოიქცა სრულიად ერთი **†**ართლოსიანთა **†**რისტეს საწმუნოებასა ზედა, მრავალთა მათგანთა კვლად მოქტევისაცა შემდგომად ებრეთა ასხომდათ კერძნი და ძნელად აღუწინდებოდათ დავიწყება ჩვეულებათა, რომელიცა **†**ერვთ-მსახურებისა ეამსა აქენდათ მათ; ამისთვის **†**კელესისა ჩვენისა მოძღვარნი უძატებდეს მათ გარდავლილთა წინაშართა მათთა, და მათსა ეტყოდეს მრავალთა უწესოთა ქტეკათა და არაწმინდათა და მკედართა ჭამას კორცთა კაცისათა, რათა ამით დაავიწრონ წინაშართა თუსთა **†**ერვთ-მსახურებისა საქმენი, თორემ აწცა არიან **†**ავკასიისა მათთა შინა **†**ართველთა სათესობათა მცხოვრებთაგანნი, ესეოდენად სძაგთ არაწმინდანი ცხოველნი, რომელ არცა ღორთა სჭამენ და ქათამიცა შეურაცხად და არაწმინდად მიანხიათ, და იტყვიან. „ვინაჲდგან ქათამნი შეესებან მწიკელიერთა რაომე საკენითა იგიცა არსო არაწმინდა და ამისგამო აღკრძალული არს მათ შორის ჭამად ქათმისა, და რომელთამე ესე გვართა, რომელნიცა ჩვეულებითა მითვე უწინარეს **†**რისტეს მოხვლისავე დაშთომილი არიან მათ შორის. **†**რასუშტი შემოიტანს ისტორიითა თუსთა შორის თქმულთა ამით სემო მოსხენებულთა ჭამას მკედართასა და ამასცა. „რომელ * **†**არსნელთა მმართველთა **†**ოდმანელთა სუთი მკედარი.“ მშინდელის ეამითგან აქამომდე მცხოვლენი და გარემო სოფელთა **†**რესეთისათა მცხოვრებნიცა აწცა მოუთხრობენ თუხ შორის სეპარ ამასვე: „რომელ ერთი სოფელიო მეორესა სოფელსა ვასსებდესო მოძვედართა კაცთა ხსეულსა შესატყველად.“ მგრამ ვასსებთა ესე მკედრისა გუდლის-სმა

* კარსნი ესე სოფელი არს მცხეთის, მცხეთას მკვერის მღინარეს გაღმა მუნათ-გვერდს ზემოთ მცხეთაზედ ახლოს. აქ კვიცი ჩამოვარლება, კარსანის კეეს ებახიან ღმის მღლა ზევით მთანი კარსნი არის. კოდზნი მცხეთას აწწვრივ მაღალს გორაზედ ახლოს მცხეთის.

ჭკავთ ესრეთ, აქვნდათ ჩვეულებს **ჩართლობისათა** ესმის **ტამასასლისთანა**,
ოდეს წარვიდოდეს **ნაშქარსა**, მრავალეზის შესვლებოდათ ესე, რომელ
მიზეზითა, რომლისამე საქმისათა რა ვერა ძალ-უდგა ერთსა, რომელსამე
სოფელსა წარსვლა დაშქარსა სოსოკდა მეზობლის თვისსა მეორისა.
სოფელასა კაცთა ნაცვლად თვისსა, რაოდენიცა კაცი სვდებოდათ, წარსრულ
იყვნენ იგინი და ესე ვალად დაედებოდა მთსოკენელთა მათ, რათა შე-
მდგომსა ლაშქრობასა იგინი წარსრულ იყვნენ ნაცვლად პირველთა და გარ-
დესდათ ვალი თვისი და რაოდენიცა კაცნი ბრძოლასა შინა დააგლ-
დებოდათ მათ, ესე იგი პირის-პირ მტერთა მიერ მოიკვლიადეს, ეგუ-
ოდენი რიცხვი მოძვედრისა დაედებოდათ მათ ვალად, რომელთაცა მა-
გიერად წარსრულ იყვნენ იგინი ბრძოლად მტერთა და შემდგომად სხვასა
შემდგომსა ლაშქრობასა, ოდეს გარდაუსდიდეს სამაგიეროდ, მოკალენი
იგი წარვიდოდეს ნაცვლად პირველთა მათ ამა მეორისა სოფელისა კაცნი
ეგუოდენი რიცხვით რაოდენიცა მართებდათ და ოდეს სრულ იქმნებოდა
ბრძოლასანი, მაშინ აღირიცხოდნენ ამათნიცა მოძვედრანი და გამათხვარე-
შინა მათ პირველთა მოკლულთაგან, ამა მეორესა ბრძოლასა შინა მოკლულთ-
თა, და რომლისაცა უმეტესი იქმნებოდა მკვდარი, ერთი სოფელი მეორე-
სა დაავალებდა და ესე იყო დავალება ანუ მართება მკვდრისა, რომელ
მის უამითგან დავალებულნი მკვდარნი ვიდრე ამა უამადმდე ჰმაროებს
წარსნულთა **ჴოდმასულთი** სუთი მკვდარი. ესე ვითარი ჩვეულებაჲ მო-
თხრობასა შინა გარდა-სხვა-ყერსიტეუვად, და ითქვა ხხკებრ, რათა **ჩრი-**
სტესს **სარწმუნოებსასა** ზედა მოქცეულთა ერთა შეიძულონ ჩვეულებანი
და ზსენი წინა-პართა მათთა **ჴერპობსახურებისანი**. **ჴვალად** აღიგორითა-
ცა არს იქმული, რომელ რეცა **ჩართუკელთა** ნათესაობანი იყვნენ კაცის
მკამელნი ფიცხელისა და ძლიერისა გულაჴიკებისა მათისათვის, ვითარცა
მაგალითითაცა მაკითხნა აქა **სესნია**, გვარეულებითა **ჩხიკე**, ერთი **მა-**
კადონაგანი **საქართველოასა**, რომელიცა იყო ქრისტესით მეთრეფეუტესა აწლე-
ულსა საუკუნესა შინა ჰ მოუთხრობს იგი ვანკანგ შანავს ქართლის მეფისა და მის
მისისა გიორგი მეფისა და მათ ეამისა შემთხვეულებათა, რომელიცა გიორგი მეფე-
სათჳს მოთხრობასა შინა ცხად ჰყოფს. „ოდეს ყვენმან შაჴსულთან უსურს გიორგი
მეფე ჩაიფანა ისპანს და შემდგომად უბოძა გიორგი მეფეს ქართლის სამაგიეროდ
ქირმანი და იმის ნაიბად პირველად გაგზავნა ლეონ ბატონის შვილი, მმა გიორგი მე-
ფისა.“ ვინაჲდგან მას ეამსა ავღნუბი, ზულუქნი და სხვანი მის მხრისანი აწუხებდეს
ქირმანის ქეყანასა, ლეონ დასფარავად მათა განწესებულ იყო. (სწერს ხესნია)
„ოდეს ჩაველით ქირმანს მოერდო ამბავი ბატონიშვილს ლეონს, ზულუქთა ხანი მირსო-

სროვ დიდს ჯარით მზადდებოდა, ბანდრის ადგილები მოურზევიათ, ურიცხვი საქონელი და ცხვე მოაქვსთო ორის ათასის კაცით წინდაწინ ორი თავისი სარდალი გამოუგზავნია, თითონ უკან მოდისო. მაშინვე ბაკონის შვილი ლევან წაბრძანდა მცირეის ჯარითა, ექვსასიოდ თათარი ახლდა და ორმოცი ქართველი, გვისწრა ღამემან და მოვადევით, სადა ბულუქნი ჩამომხდარ იყვნეს ადგილსა კალაოვანსა და გარე აქლემნი შემოაწვინათ, და თითონ კლდე იყო მალაღი ამხნელ. იდგნენ. რა შემოვადევით გარე და ღაწვევით რაზმი ღამე იყო, რა შეიტყვეს მისლვა ჩვენი არად გვახსენეს და არც დაიძრნენ, თავად ჯარის სიმცროსათვის და მერმე მრავალჯერ ამოაწვევით და გაექციათ ვიზილობაში, რიყრაცს ოდეს ეამს გამოხდა ემა მათ ყარაულთაგან, უხმეს ჩვენ ყარაულთა. „ხუქვენ საბარლოდ აშენებულნო, ვის მოუცთუბებინათო, თუ კიდევ მაშალიხან მოსულაო სამჯერ ჩვენ გან გაქცეული წამოსულაო, ჯარი მისი ამოგვიწვევიაო, საქონები გავიყვითაო. იშალა! კიდევ ავრე იქნება თუ გათინდაო.“ მისცა პასუხი ჩვენმა ყარაულმა გინიბით. „მოვიდა რისხვა ღუთის თქვენზედაო, მობრძანდა საქართველოს ვალი ლევან, ახლავს ქართველნი ჯარი კაცის-მჭამელნიო.“ შექნეს თურე ურვა დიდი ბულუქთა, ეს კი არ იცოდნენ ორმოციოდე კაცი ქართველი გვახლდა, თითო ქათმის შეჭმაც არ შეგვეძლო, მაგრამ ჩვენმა ყარაულმა კარგი ცუდილი გამოიყვანა, შეგვექნა ჩვენ აქ სიცილი. გაიძარჯვა მამის **ხეანძან**, თუმცა ორას კაცადის **ხეკანსაც** მოუგვდა მკვრამ **ყულუქნი** ასე ამოხწყვიტეს, რომ ათასხუთასს კაცს **ყულუქთ** მოხატეს თავი. „**თამის ყულუქნი** ამას ზედა იყვნეს დარწმუნებულნი, რომელ **ქართველნი** იყვნეს **ხაცისა** გორცისა მტკამელნი, შიშისა წარმა უმეტეს წარ ტყილ ჰყუნა იგინი, და ნაშოკარნი მათნი და თახსიყა სრულიად წარსწყმინდეს და ძლევა შემოხილ იქმისა და მძლეველ **ხეან** და ღაშქარი **ხეანისა**. ერნი **ღზიხისანი**, **სპარსეთისა** და უმეტეს უშორესთა ადგილთა მცხოვრებნი, უხწყალებლნი და განუნათლებელნი, რომელნიცა არიან მათ შორის, არა იტყვიელ არიან ამას ზედა, რომელ **ქართველთა** ნათესავნი არა იტყვენ კაცის მტკამელ, და ვიდრე აქამოდე ჯეროვან კერა გულის-სმა უყოფიესთ. **ღწ** ამით ჯერ არს რომელ ტყეღისსმა ვუოთ, და გონებასა წარმკითხველთასა განუსვენოთ, რომელ უკეთუ მასლობელთა ამთ ჟამთა ესრეთ ჰგონებდეს რომელნიმე უმცარნი ნათესაობანი, ძველისა ჟამისათვის უფრო ადვილ ხადამე იყო რწმუნებად ესე ჳითარათა მოსლავრეობათა.

ყვალად ეხეცა წერილ არს, კითხიმედ დაუკვლიდესო, რეცა მსხვერპლად ყერპთა **ქართლთა**ხისნი ძეთა და ახულთა თხსთა, ეხეცა არა არს ტყე-შმარიტა. ვინაადაგან უძველესნი ერნი **ქართლთა**ხისთა არა თუ ძეთა და ახულთა და უკვლიდეს, არამედ პირველსა ეამსა მხოლოდ შესწირავი მათი იყო კერპთა მიმართ მფორინველთაგან წმინდათა, გარდა ქათმისა, ხილსნი

ფერად ფერადნი ახალნი და ძველნი, თაფლნი ახალნი გარდაუმდნარნი გოლეულთა, გამტკიცებულნი ჰურნი შოთად გამომცესკარნი ფერად წმინდათა-გან იფქლთა, რომელსაცა სასელის-დება მისვე წმინდა ღმერთად სავანე-ბეღისა აქენდა. შოთა არს წმინდა ღმერთისა სასელი, სოლო შოთი ჰურისა მისდამი შეწირულისა : რეცა, იგი არს სასე მკლავისა კაცისა, რომელსაცა მოცემისათვის მკლავისა ძლიერებისა და ხრძლისა მკვეთელა-ბისათვის შესწირვიდეს ღმერთთა (ესე გვართა პურთა აწცა აცხოებენ ფრად წმიდისაგან იფქლისა, სვეცასა და უკეთესსა, რომელსაცა სახელის-დება აწცა იგივე აქეს ძველი და უწოდებენ შოთს). შესწირვიდეს ღმერთსა ახალსაცა და ძველსა, აღნთებდეს ხანთელთა დიდ-დიდთა შთამოსხმულთა ცვილთაგან (ესე იგი წმინდა სანთლებს), შემკედეს წმიდათა და ფრად სურნელთა საკმე-ველთა და შეამკობდეს ფერად ფერადითა უვავილებითა, ძროსათა და საცხო-ვართა არა დაუკვლავდეს პირველ ; არამედ შემდგომად. ძეგემან სრულიად ჯერათმან ძეგე პირველად განუწყენს შემდგომად მრავალთა საუკუნეთა, ვინაჲდგან კეთილი და მოწყალე კაცი იყო იგი და უუკარდა გლახაკნი, რათა შეწირულნი იგი ცხოვარნი და ზროსანი მიეცემოდეს გლახაკთა, რათა საკმა იყოს განსძებაჲ მათი ამით. შეილთა არა თუ დასაკვალად, არამედ სამსახურებულად კერძთა მისცემდეს ქურუმთა და რომელთამე დროებითი მიჭკერიდეს მათ სასწავლებულად წიგნთა სჯულისა და კელოვანე-ბისა მათისა, ასწავლებდეს ყრმათა აზნაურებისა სელოვანებასა ჟურუ-მსი ; სოლო სამსედროთა გამოცდილებათა და ზნეთა მასწავლებლნი მსე-დრობითისა საქმისანი (აქამოდე კმა არს მოთხრობასი ამა ზემო მოხსენებულთა-ნი, სოლო შემდგომს შინა მოთხრობასვე ამა წიგნისა თვისა ადგის უფრორე წვლილად მოხსენებულ იქმნეს ჩვეულებანი და წესნი სარწმუნოებისა ძველთა ქრ-თლოსანთა ესე იგი სრულად ივერეთისნი).

სოლო განვლო ამას შინა საუკუნემან მრავალმან და შემოხვეულე-ბათა მრავალთა, ესე იგი შემოსულამან * ჩაზართა, წსურანსტანელთა, სპარსთა, ტიდათა, ტეგეზტკელთა, სეკითთა და სხვათა და სხვათა ნათი-სავთა ; მაგრამ ვერცა ერთმან მათგანმან ვერა ძალიდგეს, რათამცა ესრეთ მძლე ექმნეს საქართველოსა (ესე იგი სრულიად ივერიასა), რათამცა მკვიდრად და მრავალჯამ დაიმონებეს იგინი ; ვინაჲდგან სრულიად ეოკვილი ადგილი

* მამასხლისთ ეჟმს შინა რომელნი და ვინ ნათესაობანი შემოვიდეს ივერიას შინა და რომელსა ეჟმს მათთვის რაჲცა ეპოვენ საზოგადოთა ისტორიათა შინა სხვათა და სხვათაგან გამოვკრიბენ და აღიწერების შემდგომთა ამით შინა ფურცელთა.

ვერისა ბუნებითა მდებარეობითა თხსითა ივრიად მტკიცე არს და შეუვალ. ჟალო ერნი სარაკტორითა უაღმატებულესნი, გულთვანსნი და ძლიერნი მამანნი და ამისთვის სრულიად ერნი ვერისისანი თავის-უფლებითა თხსითა და საზოგადოებს სიუვარულითა უმეტეს სარგებლობდეს დაცვისათვის მამულის თხსისა.

* „ჟალო ამა მამასხლისთა ჟამთა შინა იუენეს წმინდანი მამათ-მოთვარსი: ლბრამ, სსაე, სსკობ და დიდა იუთის-მწრასკველი ჟოხსე. შაკსოადენი იმელობულესეს ჟამნი მათ მამასხლისთა, ვიდრემდის ყოველნი ჟამად-მთავარნი და ჩინასწარ-მეტეველნი და ჟეფობა უგიშელთა; ლსირიელთა, ლსურასტანელთა, სპარსთა, ჟიდთა და ჟაკედონიელთანი წარსდეს და ვიდრე მოსლავადმდე დიდისა მის ლექსანდრე ჟაკედონელი-სა იუენეს ჩინებულითა საზოგადოებისა მფლობელობითა და თავის-უფლებითა.

**დჳიუფლენ ურუყუნენ ჰოთქობაუნენ ობუუზუნენ
უნჰობუნ ჰუნთ სუნობუნდობ უთუნ ჰჰუნთოუყუნობუნ
ჰუნჰუნუნუნუნობუნუნ უუჰობუნუიობუნ.**

** ჟაალ ანუ უილ ყოველთა ლსურასტანელთა და ჟაბილოუნელთა ძველთა სსტორიკოსთაგან და ასაღათა შეწყუნარებულ არს მამად ჩინისა ჟრმას სემირამიდისა და რომელ არა არს იგი ჩეობოთ; არამედ ჟილ შეიდგომად ჩეობოთისა იყო. ჟაალ ესე იგი უილ გულისსმა იყოფების რომელ იგი იყო *** ლსურ, აღმაშენებელი ჩინიკისა, იგი ბუნებითისა სსტორიკოსა შინა ლსურასტანისსა მონისქეების ესრეთ: „ვითართა სახითა შესაძლო არს დავიწყებად სახელისა კელმწიფისა ესე ვითარის, ვითარიცა იყო ბაალ, რომელსაცა ყოველნი გარდამოცემანი იძულებულ გვეყოფენ აღრიცხვად მისსა ავჯსკოდ აღმოსავლეთისად. ვითარ შესაძლო არს დავიწყება მისი ბაბილოუნსა შინა, რომელიცა აზრისამებრ მათისა მისგან დავიწყებულ არს.“ (სხოლოო: მასვე წიგნსა შინა იუწყე-

* კათოლიკოსისა ანტონი პირველისა შემოკლებით აღწერილისა საქართველოს ისტორიისგან.

** ბაალ ქალღეურისა ღ ფინიკიურისა ენითა ნიშნავს მზესა ანუ კელმწიფესა, რომელიცა წოდება იყო ტიტული მისი. ბაალ, ვილ, ბელუს ესე ერთი ღ იგივე არს. ფინიკიურისა ენითა ნიშნავს ბაალ ერთბამად მზესაცა ღ კელმწიფესაცა, ესე იგი მეფე-სა (იხილე მოთხრობა ბაალისთვის ასურასტანისა ბუნებითის ისტორიასა შინა).

*** დაბადება თავი-10. მუსლი 11.

ბის). „ესე ვითარითა სხითა სწერდენ ძველის ფინიკიის სტიხის მოქმედნი: ღორეთჳჲ, ჭილონ, ბილოსკოა, იულიო, ჭირმოოს, სტეფან-ბიზინცლო, კვანტაქურიოს, ამიან მარკელიოს ჲ სხვანი ყოველნი ესე მწერალნი აღსაზებენ სიკვებათა დიადორისათა, რომელმანცა იწუო ისტორია თჳსი ნინიადჲ, რომელსაცა ჳკონებდა დაბეფუნებულად ზაბილოვანის.“ (კვალად შემდგომთა სტიხთა შინა ბაალისთჳს მოთხრობისა იტყვის). „თანხმობითა ძველთა აღმოსავლურთა ძველთათა დავსლებთ, რომელ ბაალ არა იყო ნებროთ; არამედ იყო იგი მამა ძლევა შემოსილის ნინისა ჲ დაბეფუნებელი ზაბილოვანისა“ კვალად წიგნსვე მასშინა მოხსენებულ არს. „იტყვან ბაალს რომელნიმე სატურნად ჲ რომელნიმე ნებროთად; ხოლო რომელნიცა უწოდებენ მას ჲ ჳკონიეს ესრეთ იგინი არიან ესე ვითარნი, რომელ შორის მეფობისა ბაალისა ჲ სემირამიდასსა ჳკონებენ ათასსა წელს განვლილად ჲ სხვანი ათასს რეასსა“

(კვალად ბუნებითსა მას შინა ისტორიას ასურასტიხისსა წერილარს): „უძრფათესსა ამას შინა ავიცენნასსა (სწერს ავტორი) შესაძლებელ არს ვპოვოთ ჩვენ მრავალნი შესწავებანი; ხოლო ჩემთვის ესე არს საკმაო, რომელ ზაბილოვანი იყო უწინარეს ბაალისა, გარნა ამისთვის უწოდებენ ბაალს აღმაშენებულად, რომელ შემოავლო მან ზაბილოვანს ახალი ზღუდეჲ, მდინარეთა მიერ ქალდეურთა აღმოსთხარა მან რუნი, რომელნიცა რწვევიდენ უხვად ფრიად ვრცელთა ველთა, განაშრო მრავალნი ჭაობნი, რომელნიცა მოუკებდენ ერთა სასიკვდილეთა სნეულებათა, უბრძანა გათხრა ერთისა დიდისა არხისა, რომელმანცა შეაერთა სავალი გზა წყლისა შორის ეფერაციხს ჲ ტიგრიხისსა ურთიერთისადმი. არნი ესე არს დიდებულ, იწოდების იგი ნალმარნად (ესე იგი მეფის მდინარედ, შემდგომად იულიოსს ჲ ტროიანელთა შერაცესჲ განაქლება მისი დიდებად თჳსად). ჳკონებდენ, ვითარმედ ბაალ, ოდეს იგი სრულჳყო განშენებაჲ საკლმწიფოასა თჳსისა, იწუებს განვრცელებასცა მისსა დაპურობითა მოსამზღვერეთა-თჳსთა ქვეყანათა; გარნა მოქმედება ამისი არა თანხმა იქმნა კეთილთა თანა ზნეთა მისთ. კელმწიფე მოღვაწე კეთილდღობისათჳს ქვეშემერლომთა თჳსთა არა იქმნების უსმართლო ჲ მძვინვარე, არცა მოსურნე მიხვეჭად სხვათა საკუთართა მათთა მამულთა, გინა საცხოვრებელთა.“ **ჩუბროთი** მკუდარ იყო **ჳბილოვანის** შინა, რომელ არს სქანრთა და აკემქისა გოადრადი **ჩუბროთის**ა მქუჩე და ოდესჲ შეირთა ენხია განსტებულებითა ხადმრთათთა, მამის ეწოდა **ჳალაქსა** **ჳბილოვანის**ა **ჳბილოვანი**, ვინაჲდგან **ჳბელ** ანუ **ჳაკელ** ეწოდების **ჳმრატად** შერეყანსა (აზრისამებრ ებრაელთასა ზაბილოვანი ეწოდების შერეყნისა ძლით ენათა, ვითარცა მოუთხრობს იოასაჲ ჭლავიოს მოთხრობასა შინა ებრაელთასა ნებროთის-თჳს მუნ იხილე). **ჳოლო** **ჳალად** კვლელთა ძველნი ისტორიკოსნი სწერენ, რომელ **ჳაალის** ძლით ეწოდია **ჳალაქსა** მას **ჳბილოვანი**, ვინაჲდგა თჳთ მან დახდვაო ხასელი. **ჳბობელ**, რომელიცა ნიშნავს **ჳარსა** **ჳაალის**სა (იხილე ბუნებითსა ისტორიას შინა ასურასტიხისსა მოთხრობა ბაალისთვის).

ჩინევი აღაშენა **ჳალამსვე** და მისა თჳხისა დახდვა ხასელი,

ჩინის იგი სრულდება და შეიძგომადცა მისსა სემირაშდამან უმეტეს გამშვიქიერნა იგი და უფროს ჯაბილოვანი განსვრცო და შეაკვანა ეოველსა შენებულებასი მისნი, ჯაალ დაეულა თვსსაჲ მას ჟადაქსა შინა ჯაბილოვანსს. ზუნუბითსა ასურასტანის ისტორიით ცხოვრებისგან ბაალის გამოწერების ესე შემდგომნი უწყებანი * „ჩინმან შეუმზადა მამას თვსსა საფლავი ღიღებულსა მას გოლოლსა შინა, რომელიცა იყო ობსერვატორია (ესე იგი) სვარსველავით მრიცხველო გოლოლი, ღიღი, ვრცელი და სავრველისა სიმაღლისა მქონებული და კვლოვნებითა ფრიალითა ქმნილი და განშენებული, რომელიცა ქვეანის პირსა ზედ ღირს სასსოვარი, შენებულება ესე ირიცხებოდა სავრველებად. შეცთომითა კაცობრივისა გულისხმის ყოფისათა განუწყესა ჩინმან საღმრთოთა თაყვანისცემა და ესე ვითარითა სახითა ღმერთად უწოდა დაფულუსა მას მამას თვსსა “ **თ** ესე ვითარისა სა

* კუალად სწერს ავტორი ზუნუბითსა ისტორიასა შინა ასურასტანისსა. „მეცნიერებანი ბაალისნი ვარსკვლავით მრიცხველობასა შინა მოგვეცემენ ჩვენ შესწყნარებულსა მიზეზსა ჭეშმარიტებისათვს მისთა ძილოსოპოსებრთა ქვევათა ესე ვითართადმი აღმატებულთა გონიერებითა ერთა მიმართ, რომელნიცა ასწავებდეს მას სარკებელობასა მცხოვრებთა თვს ქვეყანისათა, და ესე ვითართა კაცთა თანა მსგებელ იყო იგი, რომელთაცა ექმნათ შრავალნი ღირს ჩინებულნი საქმენი. კელმწიფე ესე მოსურნე მომავალთა შემდგომად მისსა მემკვდრეთადმი კეთილდღეობისა, არა კმაყოფილ იქმნა მსოლოდ მით; არამედ უბრძანა ერთა თვსთა, რათა აქენესთ ქალღეიასა შინა ყოველითურთ შესაბამი სწონოლოლია (ესე იგი წლის-სთვალავი), განიზრანა რათამც ყოველნი ქმნილნი მის მიერ ვარსკვლავთა მომდინარეობანი ოყენენმცა დანაკვეთებულ ქვათა ზედა, ესე ძეგლი ვარსკვლავით მრიცხველობის იყო შემდგომად ორი ათასთა წელთა დამტკიცებულ კალისთენის მიერ. შესაძლო არს, რომელ ეამსა ბაალისსა, ოღეს იგი ამშვენიერებდა ყოველითურთ ბაბილოვანსა, მაშინ კალენდარი ასურეთისა არა ყოფილ იყოს გაუმართავ მით რამეთუ მასნი იგინი ჭგონებდეს, ვითარმედ წელიწადულ მოქცევა მზის იყო ნამძულ სამას სამოცი დღე; შეცთომისა ამისგამო შეიძინაწმოდ ესე ვარსკვლავანი იგი მრავალნი, რომელნიცა აღწნიშვნელ იყენეს ზამთრისა, შემდგომად ორმეოციასა წლისა ისლავებოდნენ მოამსწავებელად ზაფხულისა, და შეცთომა ესე სამოქალაქოსა წესსა შინა წელწლისსა ჭყოფად ღიღსა შეცვალებასა. ბაალმან დაუედა წესი ქალღეურსა წლისა სთვალავსა, რომელ მოქცევსა თვითოელისა სწელიწადოსა მზისსა აქენდეს დღენი სამას სამოციად ექვსნი და მან უკვე მოვალეობის ჩვენებამან ერთა მიმართ თვსთა, დანერგეს გულთა შინა ერთსა, რომელ არს ბაალ შემოქმედი ვარსკვლავით მრიცხველობისა. საბიზმა ანუ თაყვანისცემა მზისა იყო მათ შორის ესე იგი ქალღეველთა შორის) უპირველესი სარწმუნოება, ამის გამო ბრძენნი ბაბილოვნელთანი დარწმუნებდენ ერთა, რომელ გვირმან მან, რომელსცა მოაკლდენ იგინი (ესე იგი ბელომან), განიხადა სამოსელი სხეულისა თვსისა და რეცა უერთად ცეცხლსა თანა, რომელიცა განაცხოველებს ყოველსა ბუნებასა, ამისგამო თაყვანის-ცემასა ღმერთებრივსა აძლევდეს ბაალს.

სითა იქმსა გოდადლი იგი **ქადრად** **ყაადისა** და **მრავალნი ქურუმი** და **მემსხვერპლენი ჭევეს** **ტაძარსა** მას და **მეფეინი შემდგომნი ყაადისნი** **აშადიდრებდეს ფრად** **ქადარსა** მას. **სწერს** **ყურეითისა** **ისტორიასა** **შინა** **ღმურასტაჩელათსა** **მიამთსრობელი**: „სემირამიღამან აღმართნა მას შინა **სამნი** **მეგლნი**, **ჩამოსხმულნი წმიდისაგან** **ოქროსა**, **ერთი იუპიტერის მოსიარულის** **კაცისა** **სახელად**, **რომელიცა იყო სიმაღლითა** **ძუტი**, **ესე იგი აღლი** **ორმოცი**. **ქვემოცე** **სახისა** **ამის** **იუპიტერისა** **იყო რეა** **მჯდომარედ**, **ქმნილი** **ეცლსა** **ზედა** **ორ** **ლომ** **შებნულ-** **სა**, **რომელიცა იყო** **ოქროსივე** **ღ** **ქვეშე** **მისსა** **ორნი** **გველნი** **ვეცხლისანი**. **ხოლო** **ჯრა** **შორად** **მისსა** **წარმოდგენილ** **იყო** **იუნონა**, **მყურობელი** **ერთისა** **კელითა** **იქედნისა** **ღ** **მეორისა** **კელითა** **სიკიტრისა**, **მოოჭვილითა** **ძვრფასთა** **ქვათაგან**, **ესე** **სამნივე** **ღმერთნი**. **მათნი** **სჭვრეტდენ** **სიამოვნისა** **სახითა** **სტოლსა** **ოქროსაგან** **ქმნულსა**, **რომელსა** **ცა** **აქენდა** **სივრცეა** **ათხუთმეტი** **ძუტი** **ღ** **სიმაღლეა** **ორმოცი** **ღ** **მას** **ზედა** **ეკემოდენ**. **საკმეველნი** **უსუნნელენი** **თვთოეულსა** **წელსა** **ასი** **ათასისა** **ცალანცისა** **ღ** **ისტორი-** **კოსნი** **ღამცკეებდენ**, **რეცა** **იყო** **სტოლი** **ორათას** **ოთხას** **ორმოცდა** **ათი** **კვანჯალი** * **იუნონა** **რეას** **ორმოცდა** **ათი** **ღ** **სხვანი** **ღმერთნი** **რეათას** **სუთსანი**. **აღწერილება** **გოდ-** **ღლისა** **ამის** **მოღებულ** **არს** **ოთხთა** **მველთა** **მწერალთაგან**, **ესე** **იგი** **ღერადოცისა**, **ღიო-** **ღორისა**, **სტრაბონისა** **ღ** **ირინეოსისგან**. **სიმაღლეა** **მისი**, **რომელთამე** **მეტ** **ღ** **სხვათა** **ნაკლულევაზად** **სიჭევეს**, **თუმცა** **იყო** **სიმაღლეა** **მისი** **ერთი** **სტადიონი**; **მაგრამ** **იერონიმ**. **ღამცკეცებული** **პირად** **პირადითა** **მმოწმებულთა** **ზედა**, **იცოცდა** **სიმაღლესა** **მისსა** **ვიდრე** **სტადიონთა** **რეათა** **ღ** **უმეტესსა**, **რომელიცა** **არა** **ძალიდების** **შეწყნარებულ**. **ტაძარი** **ესე** **ბააღისა** **იყო** **ოთხეუთხე**, **აღშენებული** **აგურთაგან** **გაფისულთა**, **თვთოეულსა** **მხარეა** **მისსა** **აქენდა** **სიგრძე** **ორ-ორი** **სტადიონი**, **საშუალსა** **მისსა** **იყო** **ღიდ** **შენებული** **ბაა** **ერთი** **ამაღლებული**, **რომელსა** **ცა** **სტრაბონ** **უწოდს** **მეგლად**. **ღიდ-შენებული** **ბაა** **ესე** **იყო** **შემდგმულ** **რეათა** **ბურჯთაგან**, **რომელნიცა** **იყვნეს** **შედგმულ** **ურთიერთსა** **ზედა** **ღ** **ჭქონდა** **მას** **სიმაღლე** **ერთი** ** **სტადიონი**, **გარეგნით** **შესავალი** **იყო** **ასწერივ** **მწვერვა-** **ღლისა** **მისისა** **ღ** **აღმსვლელი** **მას** **ზედა** **კაცი** **შემოუვლიდა** **სიმაღლეს** **მას** **რეა** **გზის**

* თვთოეულ კვანჯალი არს ასოცი ძუტი ანუ ჩვენებული ნახევარი ჩარეჟი თითო ეტოღინივე. აქ იქვეულება შემოვალს ამა კერპთა, ესრეთ მიძიმთა, ესრეთ ღიღთს და მალათს და ესოღენ ძვირფასთა; არამედ ესე ნუ რავის საკირველად უჩნს. ვინადაც მწერალნი ოდესმე ვითინიმე წარმოადგენენ ესეითართა ნივთითაჯს აღმატებულთა, რეცა სამქებრად სიკვფათა, თუმცა ესე სხენებულნი სტატუნი, ვითარცა აღიწერეს ნამღვილ იყვნეს იგინი მოთხრობისა მეზრ გვე ვითარნი, ძვირფასნი და სელოვანებითა ფრიაღითა განშევენებულნი; არამედ აქენდეს მათ თხსნი შესაბამნი ზომიერვანი.

** სტადიონსა მომთხრობელი ისტორიისა ბააღის გოდღისა აღრიცხავს სამას ოცდა ოთხს ძუტად (ესე იგი სამას ოცდა ოთხს ალადა). სწერს ვითარამედ გოდლოი ბააღისიო უმაღლეს იყოვო ას სუითთა ძუტითა რომისა ღიღისა მოცქეულთა ეკლესიისა და ას ოცდა ცხრისა ძუტითა უმაღლეს გოდღისა სტრაბონისა.

ზრანლინებრად ღ ალვიღოდა წვერს ზედა; მსა საღამე ამა მიზეზითა აღნიშნების იგა რვად ბურჯედად. ცჳადარი ესე აღშენებულ იყო მღებორეო ბათა მებრ ოთხთა კუთხეთა ქვეყანისთა. მსგავსად ძეგლთა ჟარაონისთა საფლავი ბაღისა იყო მარადის ბაბილო- ვანსა შინა ღიღისა ჰაჭვიისცემითა. ქსერქს, რომელიცა შემდგომად მისსა მრავალთა წელთა მერმე იყო მჳერო ბელი ქვეყანისა მის, უბრძანა განხსნა საფლავისა ბაღისა, რომელიცა ნაცვლად მცგრისა ღ ავლისა მომკედრისა მის მეფისა იმედოვნებდა უძკრფა- სესთა საუნჯეთა მოპოვნებად მას შინა; მაგრამ მოლოლე ზაე მისი იქმნა ამაო, მით რამეთუ საფლავი იგი ბაღისა, რომელიცა იყო მარმარილოსაგან ქმნული, შეიცვდა მსოლოდ ერთსა ჭქისაგან შექმნულსა კუბოსა, რომელსა შინა იღვა გვამი ბაღისა, დაღოლო- ვილი ზეთისა შინა ღ კუბო იგი არა სრულიად სავსე იყო ზეთითა; არამედ პირისპირ აღესებას აკლდა ოთხისა თითისა საზომისაოდენი ღ მახლობელ კუბოსსა მის იყო სვეტი, რომელსა ზედაცა წერილ იყო ესრეთ. „ჳაე მისსა ვინცა განახვამს საფლავსა ბაღისასა ღ ვერღარა ძალიდებს აღესებას მისსა ზეთითა პირისპირ.“ განკვრეპულმან მეფემან სპარსეთისმან ქსერქს ბრძანა მოღებად ზეთისა ღიდ ღიღითა ჭურჭლებითა ღ ღანხმად გვამსა ზედა ბაღისასა არამედ საკუთარისა მებრ სასწაულისა, რომლისცა ძაღ- ედვით განმარტება მსოლოდ ოდენ მემსხვერპლეთა ბაბილოვნელთასა, ზეთი რაოდენცა უმრავლეს შთაისხმოდა კუბოსსა მას ეგრეთცა არა ასცილდებოდა აღნიშნულსა ნაწასა მის კუბოსსა (ქსერქსმან განიზრანა, რომელ კუბო ბაღისა მსგავსებს ბოჩკასა დან- იღლთასა). უბრძანა ქსერქსმან დამარხვამ მისი ღ წარვიდა მუნითგან განუსვენებელი ღრად გულითა ღ ცანჯული სზნიღისსაგან თვისსა.

ტუმცღდა **ჳ**აადლისთავის წერილ არიან კვალად მრავალნი მოთხრობანსა, გარნა გჳა არიან წივისსა ამას შინა ესეოდენ შემცნებისათჳს **ჳ**აადლისა, რომელ იგი იყო სსვა და **ჩ**ებროთი უწინარესს მისსა სსვაჲ და გოდოლიცა სსვაჲ არს **ჳ**აადლისა და სსვაჲ **ჩ**ებროთისსა, რომელიცა ღდაშესეს **ჩ**ებროდ და ერმან მისმან, რეტა მით აღვიდენ იგინი ზესკნელს ცათა და განურისხდა მათ **ბ**იფადი, შეერივისეს ენანი, დაირღვა **ღ**ოდოლიცა იგა განკუბითა საღმრთოთა მსხვე ჟამსა და არღარა ღდემუნა იგი შემდგომად და მიუკუნისამდე, ვითარცა სწამებენცა საღმრთონი წერიღისი. **ქ**ოდლა წკლნი ცსოკრებისა მისისანი მსხვე ბუნებითსა ისტორიასა შინა **ღ**სურასტა- სისასა მოღებულ არს **ჳ**აადლისჟენისა კუმისსაგან, რომელისა ძლით ცნობილ არს, რომელ **ჳ**აად ჯამეჳმა **ჳ**აბილოვანსა შინა წელთა და-

ისტორიათა შინა ძნელ არს პოვნიღთა მით ნაქცევთა, რომელნიცა მრავლის ჟამისა შემდგომად მოძიებულ არიან, რომელ ნამდვილი იგინი იყენენმცა ნებროთისა ანუ ბაღისა გოდოლნი, ვინაჲღვან ღიდ-ღიღითა შენებულეზათა ბაბილოვნისა ქვეყანასა შინა სსვასა ღ სსვასა ადგიღსა შინა არიან ნაქცევენი. ახალი ესე ქალაქი ბაღადისა, რომელსა სცა უწოდენ ბაბილოვანად, არა ჰგონებენ მას ისტორიკოსნი ძვეღს ბაბილოვანად.

სახამიოვან სოფლისა ოკრუჟლითა აღრიცხვითა 3081, ტომოჟლითა
 ოკრუჟლითა წელთა აღრიცხვითა 2286, ჭართულსა ქართიკონსა მექეხისა
 მოქცევისასა წელსა 517. ხოლო იმეფა წელნი 62, მშვიდობასა შინა,
 შესებათა და განმდიდრებათა ქვეყანისა თუხისასა თუხითა სიბრძნის-მო-
 ევარებათა და დღეთა შინა თუხთა არა ვისდა მიმართ ჰქონიეს ბრძოლანი
 და არცა ვისგანსმე მოკლულარს იგი, და შესაძლებელ არს ესე თუ ხადაძე
 სიტყვაჲა მოხეს სორანიელისა ჰქმნიარტი არს, რომელ საოხმან მოკლას
 მეფე ყაბილგანისა, უკველად იქმნების იგი სებროთ და არა ყაალ:
 გინაადგან ქართლის ცხოვრებასცა შინა უსატასგ მეფისასა და უსატე-
 შტისასა წერილ არს რომელ საოხის მიერ მოკლას გებროთ.

სწერს ბუნებითა შინა ისტორიას ბაალის ცხოვრებას მწერალი ასურასცა-
 ნელთა მოთხრობისა. „თუჲცა ვსცანთ რომელ ჰუვა ბაალს მრავლნი უკლნი; მაგრამ
 ჩვენ სახელით მხოლოდ ერთს ვიცნობთ მემკვიდრესა მისს ნინს.

ბოტატიკაჲ ჩინისთჲს კისჲ ყდუნჲნჲ ჭიჭინჲ სუხინჲსუხინჲს.

* ჩინ ქეა ყაალისა იყო ძლიერი და კნინდა მეფობასა შინა
 თუხსა მარადის ძლიერა შემოსილი; ხოლო აღვიდა ტასტას სუდა. მეფეა-

რომელნიმე აღმოსავლეთისა მწერალნი ჰგონებენ სამს მიღზედ ბაღდათ დასავლეთისა
 კერძო, ადგილსა მას, რომელიცა იწოდების კარუფად, გოლად ნებროთისა ნაქცევთა
 მათ იყვიან. გარნა აქა საძიებელ არს გოლოლი ბაალისი: გერმანიელმან დოკტორმან
 რაჟოლქ მოგზურებასა თუხს განჩხრეკად კერძოთა მათ, ისილა ოცს მიღზედ შორს
 ბაღდადიამ სამხრეთსა ჰ დასავალს შორის ნაქცვენი, რომლისცა სიქესა აქეს ნახევარ
 მილი, რომელიცა საგონებელ არს ბაალისა გოლად ჰ ქალაქიცა ბაბილოვანისა. მუნ
 ყოფილა; ხოლო გოლოლსა მას ბაალისსას, რომელსა ადგილსა იყო ძველი ბაბი-
 ლოვანი ჰ რომელიცა ადგილი ძველისა ბაბილოვანისა ნადაგვედ აღნიშვნის უქცვე-
 ლად ბაალისცა ცაძარი ნაქცევთა მათ შინა გერარს ყოფად. ხოლო დოლორ ჰ დე-
 რადოც, რომელსაცა შინა აღნიშვენ ცაძარს ბაალისსა იგი სრულიად არა არს წინა-
 ხსენებულს ტერმინულს დოკტორის რაჟოლქისა პოვნილსა ადგილსა შინა.

* სწერს ბუნებითა ისტორიასა შინა ავტორი ესრეთ ასურასცანელთა მეფეთა
 მომთხრობისას. „აქა იწყეს ბნელი წყვილიდი განათლებასაჲ დამფრველნი ისტორიას
 შთამამელობითა ასურასცანელთასა, იჭვენულეებენ. რომელ ნინ-ბალ, რომელიცა არს
 ნინ, რეცა არა ყოფილიყოს ძეგ ბაალისა, მაგრამ არა ვინ უკუს ჰქუეჲს მას, რომელ
 კელმწიფეჲ ესე არა ყოფილ ყნოს ჰ არა შესრულ იყოს ძლიერა მემკვიდრითა თუხითა
 საჭურველითა ინდიეთსა შინა ჰ არა ჰყოლოდეს მას ცოლად სემირამიდა.

ბისას, შემდგომად მამისა თვისის, წელს დასაბამითან სოფლისა **ჴერმე-**
ლისა აღრიცხვითა **3143**; სოლო **იელიოსის** წელთა აღრიცხვით **2348**.
ჴართულსა **ჴრონიკონსა** მეშვიდის მოქცევისასა **47**. **იწყო** ამან **ლაშქრო-**
ბად და **მრავალნი** ქვეყანანი დაიპყრსა.

ლიდორ სიცილიელი დაწერს, რომელ შეიკრბა მან მხედრობანი * **შვასი**
ათასნი ქვეითნი, ორასი ათასნი ცხენოსანი (წიგნი **ლიდორ სიცილიელს** ცომი
პირველი, წიგნი მეორე, ფურცელი **169** ისტორიული ბიბლიოცია).

ჩერილ არს ასტორიითა შინა **ჩინის** თვს. „ვითარმედ ქვეყანისა
მესამედი ნაწილი დაიპყრო მან სელმწიფეებათა ქვეშე თვისსა.“ მრ-
ვალთა სსვათა და სსვათა ჩათესვათა, იტყვის **დიოდორ სიცილიელი**, რომ-
მელთამე **ჩინოსის** მიერ სრულიად კედის ქვეშე თვისსა დაძორჩალებასა
ემად და სსვათა საფარველისა დადებასა, რომელთა შორისცა იტყვის **
ჩადუზიანთაცა საფარველისა დადებასა. იხილე ისტორიული ბიბლიოცია **ლი-**
დორ სიცილიელისა. ცომი **1**. წიგნი **2**. ფურცელი **165**.

სკანასკნელ სემირამიდა იქმნა მეშვიდრე ტასტისა ქრძისა თვისისა,
ვინაადაცან დაშთა **ჩინის** შემდგომად სიგწიდილისა თვისისა ერმაა **სემი-**
რამიდას მიერ შობილი იტირედისა წლისა **ჩინისა**. პლუტარხ მოუთხრობს ნი-
ნისათვს, რომელ სემირამიდა ცოლმან მისმან სოზოვა ნინს კელმწიფეება, რათა სუთს
დღესა იყოს იგი სრულისა კელმწიფებრივისა ძალისა ღ ბრძანებისა მექონ; სოლო
ნინმან ეგვიპტენ დამბრმალმან სიყვარულითა მისითა მისსვე აღუსრულა თხოვილი მისი
ღ მიიღორა კელმწიფეება სრულისა ნებისა შეიპყრა ქმარი თვისი ღ პერობილ ჰყო
ღ ანუ მოკვდა იგი საპერობილესა შინა ღ ანუ იღუმალ მოაკვდინა სემირამიდამან (იხი-
ლე მსოფლიო ისტორია ძველი ცომი **2**. წიგნი **1**. ფურც **21**); მაგრამ არა ყოველი
ისტორიკოსნი დაამტკიცებენ ამას, ვინაადაცან ნინსა ზომისგან უმეტეს უყვარდა სემი-
რამიდა ღ სემირამიდას ეგრე სახედვე უყვარდა ნინ.

* ლიდორ სიცილიელ რომ სწერს ვიდრე ერთ მილიონადმედ ნინ ასურასტანის
მეფისი მხედრობისა ყოლასა, უკეთუ მამა ნინისა ბაალ ღ ანუ ნინ იქმნებოდა ნებროთ,
ვითარ შესაძლებელ იყო ნებროთისა ეამსა ესეოდენისა ერისა ყოფა ქვეყანასა ზელა,
რომელ ერისგან ასურასტანისა გამოსრულ იყო ერთი მილიონი ლაშქარი, ვინაადაცან
ნებროთ იყო ნოეს შვილიჲ ქამის ძისა სუსისა ძე ღ სამმან კაცმან ესრეთსა მცირესა
ეამსა შინა ვითარ განამრავლეს შთამომავლობა თვისი, რომელ ესეოდენნი რიცხვნი
შეიქმნნეს, რომ მხოლოდ ბიბლიოვანიდამ ერთ მილიონი ჯარი გამოვიდა?

** კადუზიანი წამხდარი ლექსი არის ქართლოსიანნი არიან.

ბ.ბ.ქ.ბ.ყ.ნ. ბ.ბ.ყ.ნ. ს.ბ.ბ.ბ.ბ.ბ.

* სემირამიდას მნიშვნელოვანი ქმნის თვისა და ეკლექტიკა
ქელს დასაბამითან სოფლის ყემელის აღრიცხვათა 3193, სულია-

* (სხლოია) სემირამიდას თვს მოუთხოვენ პირველითან ცხოვრებას მისს უმე-
ტეს სკინის მოქმენი უწოდენ მას ასულად სირინოზთა დ ღერცეკთა (ამთ აღარე-
ბდენ ბერძენნი ღმერთებად). სემირამიდა დაყვებულ იყო ეამსა შობისა თვისსა
ერთს უდაბურსა ადგილსა დ აღზრდილ იყო ცრედთაგან, რამელნიცა მოუტანდენ
მცირესა რასმე ჭურჭელსა შინა შთასხმულს სქესა, აღსწზიდენ მას პირით თვსით დ
სმიდენ სქესა მას ესრეთ დ თვსითა ფრთითა ზედა აგრილობდეს მას. მოუთხოვენ
მისთვს ტყარაღც, იუსტინე, ვლერიანე, მაქსიმიანე, სტრაბონ დ ღიოდორ: სემირამი-
დამ, რეცა საკვირველისა ამა შემთხვეულებისაგამო მიიღო ცანცი ასურეთისა დ უკე-
თუმცა არა ჰყოლოდა დედად სირინოსი არამცა აღზრდილ იყო ცრედთაგან, რომელთა
მიიღო სახელიცა ვინადგან სემირამიდა ნიშნავს ასურულად ცრედსა, მაშა სადამე ს-
ხელი მისი იწარმოვების, რეცა სასწაულებრივისა ამის შემთხვეულებისაგან. საგონებელი
ესე ქალი ასულად სირინოსთა აზრდილ იყო მწუქმსთა შორის დ ეამსავე სიმცრამასა
თვისსასა იყოფოდა სრულიადს განსაცვფრებულსა შინა მწუქნიერებასა, სრულიად
აღმოსავლეთსა შინა არა იპოვებოდა მსგავსი მისი; მაგრამ ვინ უკვე ჰევა მზრუნველ
განცხადებისათვის მწუქნიერებისა მისისა დ ანუ მგრძობელ ამისსა, რომელ თვთცა
ვერა განმზილველ ექმნებოდა ესე ვითარისა ნიჭოვანებულებისა თვისისა, მხოლოდ
ოდენ ერთი ბედნიერებითი შემთხვეულება მიზეზ ექმნა მას უეცრად მოყვანებად ცალ-
ვარსა შინა ასურასტანისა, დიდებულთა შორის უპირველესისა ლებერნატორისსა (ესე
იგი ქალაქთ მთავრისსა), რომელმანცა იხილარა შევნიერება ქალისა მის მკის აღუტენა
გამოუთქმელისა სიყვარულისა ცეცხლითა დ ვერა რაბთა სხვითა შემძლებელ იქმნა და-
ტკობად საწაღელისა თვისისა, ვიდრემდის არა შეეუღლა იგი სემირამიდას სჯულიერისა
ქორწინებითა, კეთილ-გონიერებით მოქცევაჲმან სემირამიდას მანჩიჭ მუდღლე უპირვე-
ლესი დიდებულთა შორის ნინ ასურასტანისა მეთისათა მერონეს, რომელსა უშენა ორნი
ძენი იპატეს დ იდას დ ცხოვრება ქმარსა თვსსა თანა ფრადისა კმა-ყოფილებითა,
მუნ დროდმდე ვიდრემდის მიიყვანება სევა მისი ცოლად ნინისა დიდას მის მეთის
ასურასტანელთასა დ შემდგომად ქრმისა თვისისა იქმნა ხელმწიფედ უოვლითურთ სახე-
ლოვანად დ ღირს სახსოვართა მეთეთა შორის აღსარიცხველად (თუმცაღა ცრედთა მიერ
აღზრდაჲ მისი არს ზღაპარ-სიყვარობა, მაგრამ ხელმწიფებისა მისისა დიდებულნი დ
ღირს სახსოვარნი საქმენი არიან მართლ დ რამეთუ მწუქმსთა შორის აღზრდილმან დ
ვაჭრობითა მაცულისათა მცხოვრებმან უკანასკნელ საკვირველისა მით ბედნიერებრთა
მოიგო ესეოდენი დიდება.

(ბუნებითი ისტორია ასურასტანის ნინის მოთხრობასა შინა სცნაურ ჰყოფს
ესრეთ სხვათა დ სხვათა ისტორიკოსთაგან დამტყიცებით), ვითარმედ სემირამიდა იყო

ოხას აღრიცხვით 2398. ჟართელს ქრთნიკონსა მეშვიდისა მოქცევისასა 97-სა, გემრძან მას დედოფალმან და სასელოჯანმან მრავალითა უძლიერესითა შეეკეთა ზედა, მიიღობარ კელმწიფეებაჲ ჟახილოჯანისა, ჩინუკისა და სრუ-
ლიად ყოვლისა ლხურასტანისა, დაიპყრა მან ჟითოზია, ჟეზმტე და სრუ-

პირველ მენონესისა ცოლი, მენონეს რომელიცა ნინისა მიერ ქმნილ იყო ღუბერ-
ნატორად ყოვლისა ასურეთისა ღიღებული იყო იგი შორის ჩინებულთა შეფისთა ღ
ოღეს განილაშქრა ნინმან ზანტრასა ზედა მენონესს, ვინააღვან არა ძალღედა განშორე-
ბაჲ თვსგან სემირამიდასი წარიყვანა თანა ღ შთააცვა მას სამოსელი მხედრისა ღ მო-
იყვანა ეგრეთ ზანკას ასურელთასა ღ შემდგომად ბრძოლისა შეეღინენ რა ზანტრანხელნი
ქლაქსა თვსსა ღ განამარგეს ღიღისა სიმტყვიცითა; თუმცაღა სურდა ნინს გარემოქცე-
ვაჲ უსასო ქმნილსა ალუბად მის ქლაქისა; მაგრამ სემირამიდამან, გამსტრობმან ქლაქი-
სა მის, მოსიღმან სამამაცოთა აბჟრითა განიხილვა ყოველნი სომარენნი მისნი ღ შეამცნი-
ვა ერთსა ადგილსა ზღუდისსა მასლობელ კლიცისა ღ მუნთვან დაიპყრა ქლაქი იგი
ღ ცინე შეწვენითა რომელთაჲ მხედართათა, რომელმანცა მოუგო სრულ ძლიერა შე-
მოსილუებაჲ ნინს. სცნა რა ნინმან ესე ვითარი ღიღი სამსახური აჲ გმირასა დედაკაცი-
საგან, უბრძანა მოყვანებაჲ მისი თვსთანა, დაასაბოძერა უზომოდ, მაგრამ ვნებულ იქმნა
სიყვარულითა მისითა ესრეთ, რომელ ვერღარა ძალღედა გამოხსნაჲ თავისა თვსისა ბორკილი-
საგან სიყვარულსა მისისა. თუმცა სცნა მენონესს უბადრუკი უშეცარებაჲ თვსი, მაგრამ
არღარა ძალღედა მას გარემოქცევაჲ მის ზედა მოსრულსა მის უბედურებისა. სემირამი-
დას სურდა მიღებაჲ ცანტისა; ზოლო შეფესა ეჲსა მოხუცებულუბისა თვსისასა და-
ცტობაჲ. მათ არა დაიყოვნეს ურთიერთისაღმი გამოცხადებაჲ საწადელთა თვსითა. ნინმან
პირველდ ყოვლისა თავაზიანისა თხოვითა გამოუცხადა ქმარსა სემირამიდასსა, რათა კე-
თილისა ნებითა თვსითა მისცეს მას ცოლი თვსი, რომლისა ნაცვლად აღუთქვა ნინმან
მენონესს მიცემად ჭეშმარიტისა ასულისა თვსისა სოსანასი. ესე მენონესს ფრიად მნაიდ
აღუჩნდა ღ არა ინება თანხმობაჲ ამისი. ამას ზედა განრისხნა შეფე ღ დაუღდა წინა-
საქმეჲ ესე მენონესს, ანუ მისცეს მას ცოლი თვსი ღ ანუ აღმოცხადოს ორნივე თვალნი
მისნი. სცნარა სასტყეობაჲ ესე ვითარი მენონესმან ვერღარა თავსა-ღედა მოათინებაჲ ამისი
ღ მოიშოო თვთ თავი თვსი. მაშინ შეფემან ნინოს მოიყვანა სემირამიდა ფრიადისა
ტრფალივებითა ღ იქორწინა მასთანა ღ შემდგომად გარდაცვალებისა ნინისა მიიღო
ცანტე ქრმისა თვსისა სემირამიდამან, პირველად იგლოვა ქმარი თვსი ღ შემდგომად ღუქმნა
მას ესე ვითარი საფლავი, რომელ მშვენიერებითა ღ სიმღიერითა ღიღ-შენებულუბითა
ღ კელოვანებითა ესეოდენ განშვენიებულ იყო, რომელ საფლავი ნინისა აღირიცხვოდა
საკვირველუბათა შორის: სიმაღლეჲ მისი, ვითარცა დასწერს ღიღოდორ მოწმობისამებრ
ჯისისა, რომელ სიმაღლეჲ შენებულუბისა მის ცაძრისა მის საფლავისა იყოვო ცხრაჲ
სტადიონი; ზოლო სიგრცეჲ ათი, რომელიცა ფრიად შორით იხილვებოდა ზოლო შე-
შეობილუბა საფლავისა მისისა ოქროათა წმინდითა ღ თვალთა მიერ ჰატოოსნითა ღ კე-
ლოვანუბათა მიერ უმეტეს საკვრველ იყო.

ღიად ღზის სწდოეთურთ და კერეთვე სომხითა. ღმსვე შეიყვანა ს-
ფარველსა თვისსა ქვეშე მშვიდობითისა სახითა ერთი სკერიელთა, წყ-
ლობითა და აღთქმითა მრავლითა და წინა-მძღვანელობითა სკერიელთათა
შევიდა იგი მითა ზაკასიისათა განსახსრეკლად ადგილთა მათ და მი-
იწიარა ადგილსა ჟადისცნად სახელ-დებულსა, მუნ ისილა მთაჲ ს. შინე-
ლი, აღსრული ერთისგან კლდისა, რომელსაცა აქენდა სიმაღლედ ათმუდ-
მეტე სტადიონსი ანუ სუთი ათას სუთას რვაჲ მუტე. ბრძას სემირა-
მიდამს მიდგამდ ზადესა მასზედა ვიბენი და მიმსკვალვად შადონი და
ქმნად აღსავალნი. შა ესრეთთა სახითა აღზავანს მას ზედა კელოვანს,
კაცნი, და გამოაკეთინს სახედ თვისი მას ზედა, კარმოცრული დაზ-
ვათავან.

მრავალი არიან სემირამიდასთვის მოთხრობანი ჰ არა ყოველი მოვიხსენენ წიგნ-
სა ამას შინა; არამედ იგინი რომელნიცა თვის საყოველ არიან მოთხრობას ივერიის-
სა მოუთხრობენ სციხის მოქმედნი სთიატროს სახიობოს შინა სემირამიდასთვის,
ვითარმედ ჰვეეს მას საშინ წარჩინებულთავანი, რომელნიცა უწინარესვე განმეფების
მისისა მეფესა ნინას ქმარსა მისსა თანა მოსრული-იყვნეს ივერით, რათამცა მსახურესს
მეფესა ჰ ვინადგან იყვნეს იგინი თავისუფლებითა თვისითა მოსრულნი ჰ ნათესაობითა
ქართლოსიანნი, ჰბუენი გულოვანი, სახითა ჰკეროვანი ჰ ახოვანი ძენი ივერიელთა
შამასხლოსისა ჰ შამივე ესე იყვნეს ძმანი ურთიერთისა, ესენი მიღებულ იყვნეს პატი-
ვის-ცემითა ფრიადითა ნინის მიერ. ეწოდებოდა პირველსა მათგანსა ზოპირი (ანუ ზეფიროს),
მეორესა არტაბან ჰ მესამესა ახაროს. ოდეს იგი იწყო სემირამიდამს ღონისა ძიება
აღსვლად ცაბცეს ქრმისა თვისისა ჰ მოცუეებითა ქმარსა თვისსა ნება სრულისა
მბრძანებულობისა გამოართვა, ეამსა მას განწყესუბისმებრ სემირამიდასა მოართმიკეს
ძღვენსა ფრიად ძურფასსა ღიდ-სემქმლენი იგი სამეფოსა მათისანი. მაშინ ჰკითხა სემი-
რამიდამან სამთა ამთ ძმთა ქართლოსიანთა თუ რაჲსა შესძლენიან იგინი სხვათა შო-
რის მას. მიუგო უფროსმან ძმამან, რომელსა ეწოდებოდა ზეფიროს. „ძღვენი ჩემი არს
ღიდებულებისა შენისა მომართ სიცოცხლეჲ ჩემი ჰ ბრძალი ჩემი პირისპირ მტერთა
თქვენთა.“ მეორემან მათგანმან არტაბან მოახსენა. „მე გძღვნი განკვრევაჲსა, რომელსაცა
ვეგრძნობ ჰ გულისა სმა ვკეოფ თქვენთა დასწრებითა ღღესსწაწულთაჲსა ამას.“ მეს-
ამმან სასრო მოახსენა. „მე მაქენ ძღვენად მონება.“ მაშინ უბრძანა სემირამიდა. „სუმეტს
სხვათა თქვენ სამთა მომართთ მე უძურფასეგინი ნიჭნი ჰ მე არა ვქმნეო თქვენდამი
უმაღლო.“ ჰ ჰვენა იგინი პირველი უკუწ სასალარად, მეორე ქალაქისა ციხეთა თავად
ღ მესამე თვისისა პალატისა უხუცესად. მათ მსახურეს ერდგულად ჰ სახელოვანად ღ-
ლოფლოს მას თვთ. მკერო ბელსა ჰ ოდეს სემირამიდამან ღაიომონა მრავალი კერძონი
გარეშე. სამეფოსაცა თვისსა ურიცხვნი ქვეყანანი ჰ ერნი ღაიომონილთა ზრულად
აზია ჰ ინდოეთისცა ნაწილნი, მერმე შემდგომად წარვიდა ივერიისცა ღამორჩილად

*

და უწყეს ბრძოლას სათესავსა 'ხკეთასა და ზვეკასობისთა. **ჲოლო** მას უამსა იყო ზვეკასობის სათესაობათა ზედა **ჩათათესავთ-მთავარი** ესე იგი **ჩამასსაღისი** და უწყარინებულესი, ფრიად გულოვანი და ბრძოლასა შინა გამოცდილი **ძურძუკ** ძეა **ჲირეთისა** ანუ **ჲინქისა**. ამნ აუწყა ექვსთავე სათესავთა მათ **ივერიისათა**. და მოიწვივნა შეუღად ყოველნივე ვითარცა ერთმან შეიღთა მათ სათესაობათა ერთ-საზოგადობისა წვერთა-განმან. **შვერბეს** ყოველით ვერძო **ხემოჯას** და **ჲემოჯას** **ივერიით**, **შავის** **ხღვიტგან** ვიდრე **ზასპიის** **ხღვადმდე** ურცხვნი და რჩეულნი, **მევირცხვნი**, და ცხენოსანნი **ჩცხეთელ-მამასსაღისისა** თანა. წარუძღვა **ჩცხეთელ-მამასსაღისი**, უჩინნა გუხდის-მძღვანნი თვითოველთა დასთა, მამასსაღისთაგან და სხუთთა გამოცდილთა და გულოვანთაგან მძღვანთა გმირთა და გოლიათთა; მიიწვივნენ და შეერთეს **ძურძუკს** ძესა **ჲინქისა**-სა, გარდავლეს **ზვეკასია**, **შვეიდეხ** **ჲაზარეთს**, **ჩოხტევეკეს** და აღაოხრეს ადგილნი **ჲაზარეთისანი**, მოხწყვიდნეს მებრძოლნი მათნი ყოველნი და აღაშენეს სამზღვართა ზედა ცისე დიდი და მაგარი და მტკიცე, **შეაქენეს** **ჩცხედარნი** გულოვანნი მათ შინა და თვთ უკუნ იქცეს. **ესე** იქმნა დასაბამითგან სოფლისათ **ჲურძულისა** რიცხვითა 3861. სოლო **ძომასულთა** **იულიოხისა** 3067. **ჲართულსა** **ჲვარონიკოსსა** მერვისა მოქცევისასა 233.

„**ღმის** შემდგომად იჩინეს **ჲაზართა** მთავრი და დემოწმინდნეს ყოველნი **ჲაზარნი** მეფესა მას მათსა. და **შვერბეს** კვლის მისსა ქვეშე და-შქარი ფრიადი **ჲაზართა**.

„**ჲოლო** წარმოვიდეს გზით **ხღვის-კარისა**, რომელ არს **შარუხან-**დი, და კინააღდგან სიმრავლე მათი იყო ფრიადი, შემოვიდეს **ივერიისა** მამულთა შინა და მრავალნი ადგილნი შემუხრნეს, განვლეს სამზღვარი **ივერიისა** და **შვეიდეხ** სამზღვართა შინა **ჲოხოსიანთს** (ესე იგი არმენიას შინა) და შემუხრნეს ყოველნი ცისეი **ღარაგისი** და **ჩაზიხისანი**. **ჲოლო** **ივერიისა** შინა განუძგრდეს მრავალნი ადგილნი და ბრძოდეს მათ ყოველ-

ლოცვადმდე ზ რუსეთადმდე. (ერთ თვის ხაზართას მოუთხრობს გენოას ესე იგი **ღენოვისა** აღწერასა შინა, რომელიცა მან აღსწერნა ღუნთთა თვს, ესე იგი გუთთა). „**ზა-**ზარნი არიან წინაპარნი აწინდელთა ფირფიზთანი ზ მუნ გარემოთა, რომელნიცა მრავალ-გვარად განიყოფებოან, ვიზინტიელნი ისტორიკოსნი უწოდებენ მეფეთა მათთა ზაფანად, სოლო აზნაურთა პესთა. მათ შემწეობითა ბერძენთათა აღაშენეს ქალაქი სარკელათ წოდებული, რომელიცა ნიშნავს ბერძენთა ენითა მათთა. ბელილორად ანუ ბელი გო-როდად, რომელსცა აწ თათარნი სარყოლად უწოდებენ.

ნი მტკერის პირისა ცისენი და მთით-კერძონი ადგილნი და ცისე **უგრისა**, რომელ ესენი უზინებულეს იევენეს სსკათა შორის და სსკანა მრავალნი სიმაგრენი ეპურნესთა **ჟართლოსიანთა**, და ანა ეოკელთა ადგილთა უტეკებდეს **ქაზართა**.

„**წამედ** ისწავეს **ქაზართა** ორნივე ესე კარნი კარი **ჰაკვასიისა** **ხღვის-კარი** და მეორე **ჰარი** **წარიელასი** (ესე იგი ხევისა). **კარდამოკლო** **სომეკის** გზით (ესე იგი თურგის მდინარის გზით) **ბათავარძან** **ქაზართამან** და მოიყვანა ძეა თუხი **აბოს** და დასასლნა ერთი მრავალნი **ჰაკვასიასა** შინა დაწყებითვან **სომეკის** მდინარისა ვიდრე დასასრულადმდე დასაკალით **ჰაკვასიისა** **ბთისა**. დაეშენა მუნ **აბოს** და განამაგრნა მუნ ადგილნი იგი; სოლო **ქაზართა** მთავარძან რაჲცა იგლო კელად ტეკენი სომხითისა (ესე იგი ერზნისიანი) და **ჟართლისანი** მისცნა **აბოსს**, იგინიცა დაასლნა მან მუნ ადგილთა **ჰაკვასოსისთა** და ერთი იგი რომელნიცა აწ სცხოვრებენ **ჰაკვასიასა** შინა კერძოთა მათ არიან ნათესავნი მათნი. **ქოლო** **წურძეკე** მმართველი (ესე იგი მამასხლოსი) **ჰაკვასიისა** **ერთა** შევიდა სამაგრეთა. შორის **ჰაკვასიისა** ბთისათა, აღაშენა * **წურძეკეთი** და სსკანი მახლობელნი მისნი ადგილნი და იეოფებოდა მუნ და ებრძოდა მარადის **ქაზართა**.

ჰელად **ქაზართა** **ბათავარძან** შეიყვანნა მამის ძმისწული თუხი **ხეკოსის** სამფლავარსა შინა, მისცნა მას რაჲცა შეუძლო კელთ გედებად ტეკენი **ბანისა** და **ბათავასიისანი** და დაეშენა იგი მუნ სიმაგრეთა ფრიადთა. **ქოლო** **ქოზონის** უწარზინებულესი მმართველი ესე იგი **ბამასხლისი** **ხეკთა** შევიდა სიმაგრეთა შინა **ხეკეთისათა**, აღაშენა ქალაქი ფრიად მაგარი **ქუნჯახი** (სასელითა თუხითა) ადგილსა შინა ** **წკარისასა** (**ქუნჯახისა** პირველ სასელედვა **ქოზონასეთი** და ებრძოდეს მუნითვან **სეკნი** **ქაზართა**. ესე **ჰაკვასოსი**ც და **ხეკოსის** ნათესაობათა ადგილით მათით ცვალებად იქმნა წელთა დასაბამითვან სოფლისათ **ჟერძელთა** აღრიცხვითა 3869. **ქოლო** **ბრძოლელ** **იუდიოისის** აღრიცხვითა 3074 **ჟართლისა** **ბრძონიკონსა** მეგრისა მოქცევისასა წელსა 241.

ჰარდასდეს უამნი მრავალნი და ებრძოდეს **სეკრიელნი** **ქაზართა** გულმეხისსლედ მარად.

* დურძეკეთი დიოფების სსვად ჰ სსვად ნაწილებად.

** ავარი შემდგომად იყო საერისთო კახეთის ვიდრე მახლობელს საუკუნოებადმდე.

სიძაქუნის ზეჯღუნის სსსსსსსს.

გამოჩინებისთვის სპარსთა მეფისა ფრიდონისა, რომელი იყო შთამომავლობა ქიომარის სპარსთა შორის ფრიად სახელოვანისა კეოშჩიფისა, პირველისა მეფისა მათისა, ხოლო ნათესაობანი მათნი ფიშაღიანად იწოდებოდნენ.

მოთხრობანი ესე თუმცალა უმეტესნი ზღაპარ-სიტყვაობად შესრავლებლნი არიან სპარსთაგან მოგონილნი; მაგრამ ამას შინა ესე ქეშმარიტ არს, რომელ ქიომარცა იყო პირველი მეფე სპარსთა გრძნებითა შეგრძნებული ზაქცა, რომელსა ბევსფორსაც უწოდენ ღ შემდგომად მისსა ფრიდონ მეფე სპარსეთისა, რომელმანცა წარმოაღიანა მთავარი თვისი არღამ ივერიად შემწედ ქართლოსიანთა ღ განიღვენა მის მიერ საზარნი სრულიად ივერიით, საღაცა იყოფებოდეს იგინი, ვინაღღან არა სრულიად ეყერათ მათ ივერია ღ ეგრეთვე ღიღისა არმენიით განიღვენეს საზარნი სპარსთაგან.

„* ჩუღსა ღასაბამითგან სოფლისა ჴემსულითა აღღრცხეთა 3892 ძომასულითა უღიღისისა 3097, ჴართულსა ქრთნიკონსა მეღრვისა მოქცევისსა 264. განმღიღერღეს სპარსნი მჴისისა აღმოსავალითგან ღა გამოვიღა მათ შორის, ვითარღცა იტყვიან სპარსნი ნათესავი სუბრთათიანთა გუარეუღობათაგან ფაშაღიანთასა ჴეიმარს სირვეღისა ჴეუღისა სპარსთასა შთამომავალი ჴრიღონ მეფეღ სპარსთა, მეღ ზბთინისა სპარსთა მეფისა, მისა ჴიმშიღისა სპარსთა მეფისა, მისა ოშანგისა, მისა ჴაქმურანისა სპარსთა ჴეუღისა, მისა ჴეიღმარსისა ზირვეღისა სპარსთა მეფისა. ჴოღღა უწინარეს ამა ჴრიღონ სპარსთა მეფისა კეღმშიფობღა ხაქ, შუღის შუღი ჴიმშიღ სპარსთა მეფისა (ზემო კხენებუღისა). „შე ხაქ, წერიღ არს ისტორიასა ჩვენსა შორის ჴართლის-რცხორებებსა შინა ჴასტანგ ჴეუღისასა, რომელსაღცა ჴეკვასფორს უწოდებენ, იტყვის იგი იყოღოღა ჴეკულთა უღვალი გრძნეუღებითა აღღსუკე (რომელიღცა ფრიღონ სპარსთა მეფისა გამოჩინებისა ეამსა შეკრეს იგი ჴაქვითა რჩინისთა ღ ღაბეს ღამაღანღისა მითას კაცთაგან მიუხლღებღსა); ხოღღა სპარსთა ისტორიასა შინა წერიღ არს ესრეო ** „ხაქ სპარსთა ჴეუღე იყოღოღა ჴრძნეუღებისა ჴეღლოვნებისა მოეკარე ღა მოვიღა ეშმავი სასუღ კარღისა

* ესე მოთხრობა სპარსთა ღ მეფისა მათისა ფრიღონისა ღ მის მიერ ივერისი შემწეობის მოცემისა საზართა ჴეღა ვასტანგ მეფისა ქარღის ცსოფრებისაგან ღ საუღთართა სპარსთა ისტორიისაგან ფიშაღიანთა შთამომავლობისა არს გამოწერიღონი.

** ამა ჴაქისა ისტორიასა შინა თუმცალა სპარსთა მოზღაპრეობანი გამორეულ არიან, მაგრამ ესე ქეშმარიტ-არს ღ ყოვეღნი აზიისა მისტორიენი ამტყიცებენ ამს, რომელ ჴაქცა იყო ღ ფრიღონ სპარსთა მეფეღ.

ღრმნეულების კელოვნებისა მეცნიერად, რომელიცა მიიღო ხაქმან და ისწავება გრძნებათა მისგან, შეიყვარა ესე და ჰატოვსა უყოფდა ფრიად და ვითარ სათნო ეყო ეშმაკი იგი ესრეთ ხაქს, ატოუნს იგი და სცხო მას კრბოჲ რამე, რეცა სურნელი ორთავე კერძო ბუქთა მისთა და უამბოჲ მათ ზედა; სოლო თუთ ეშმაკი იგი უჩინო ბქმან და აჭა მის ორთავე კერძოთა ბუქთა აღმოუვიდეს გველნი ხაქს, რომელთაცა ტანნი დამაღულ იყვნეს კორცთა შინა; სოლო თავნი გარე ტყავისა გამოყოფიდა. შა რადენგზისცა მოჭკვეოდენ თავთა მათ გველთასა, მიესვე სსკანსი თავნი გველთანი მუნვე კვალადცა აღმოხსნდებოდნან მასვე ადგილსა ცოცხალნი და სწერტდენ სასტიკად ხაქს.

„სოლო შელსა მეორესა მოვიდა იგივე ეშმაკი სასითა სსკითა შეცვალებული მკურნალად და იტყოდა წარსინებულთა შორის ხაქისთა. „თუ ვარ მკურნალიო კელოვანი და უფეთუ ნაბავს მიუფეს განვეკურნებო ვნებულებისგან გველთასა.“ შაშინ მიიფვანეს იგი მის წინაშე მეფისა. სოლო მან რქვა მიუფესა, რათა უბრძანოს მოიყვანებად ორთა კაცთა სასიკვდილეთა საპყრობილით და მოიყვანესრა, ჰქრქვა მკურნალისა სასუდ ქმნილმან ეშმაკმან, რათა დაკლან კაცნი იგი, განუზონ თავნი, აღმოუღონ ტვინნი და მთართვან მას ორთა ზედა თუფშთა მდებარეჲ და მთართვეს რა იპყრა თვითოეულითა კელითა მიუზურა ერთი ერთისა და მეორე მეორესა მათ გველთაგანსა და შეჭამნეს ტვინნი იგი სრულიად და ოდეს სრულჭევეს ჭამაჲ, შთაიკრიბნეს თავნი თხსნი ადგილთა თხსთა, სადაცა სსდეს იგინი და არღარა აწუხებდეს ხაქს, ვიდრე ხვალისადმდე და სსკალისა დდე კვალად სწავებთთა მის ეშმაკისთა მოიყვანსეს საპყრობილით სსკანსი ორნი შემცოდენი დაკლნეს და ტვინნი მათნი მისცნეს გველთა მათ საჭმლად სასითა ამით ჰყოფდეს დდე ყოველ და ოდეს საპყრობილისაგან ყოველნივე პყრობილნი მისცნეს გველთა საზრდოდ და არღარავინ ჰქევით სსკალა შემცოდენი განსადეს წილი მცხოვრებთა ზედა ქალაქისათა, მოიყვანდეს დდეყოველ ორ ორთა უბრალთა ზაცთა და ესრეთ უწყალოსა სასითა დააჭკველიდეს და ტვინთა მათთა მთართმიდეს შეჭმლად გველთა ხაქისთა.

„სოლო იყო ქალაქსა მასვე შინა კაცი ვინმე სახელით ლავა ლჭანგარი (რომელ არს რკინით მჭედელი), სოლო ამა ლავა ლჭანგარსა წარუევანათ გველთათუხ შუჯი ერთი და მივიდნენ მეორედცა მსახურნი შეფისანი წავკრად შუჯლისაცა მეორისა, კერღარა თავს-იღვა უმეტეს მჭე-

დღემან შვილით მოეკარებინ ესე, რათამცა მასცა შვილიცა მეორე და ვინააღკან იყო გაცი მხნე და სიტყვით მჭკვერი, მოისხნა მან არდაგი თვის ტყუვისს სამჭედლო (რომელიცა მარადის აქვსთ რამსა მუშაკობისს მჭედლოთა მოფარებული წელიდან ფერხადმდე, რათა სამოსელნი მათნი ღაცენენ ცეცხლისგან), აღაბა ტყუვი იგი ერთსა გრძელსა სესა, რეცა ბაჭრაგისა ხასუდ, გამოვიდა საჭმედლოთ თვისით გარე ქუჩათა და უბანთა და დაღაღჭყო კმითა მადლითა. „ჰი უგუნურსო გაცნო! რაადათვს მისცემო ძეთა და ასულთა თქვენთა და თავთა თქვენთა და მოეგახთა შეკმად გველთა ერთისათვის. გრძელულისა და ბიწირისა გაცნისა, რასათვის ადსწევეტო სათესობასა სპარსთასა ერთისათვის უღმობულისა მხეცისა და უღირსისა მეფობისა, შემოჭკობით აწ მინო ჩემნო, მამინო და შვილნო ჩემთასა და მოაგიპოვოთ თავთა თვს ჩვენთა ღონის-ძიებაა და განუერსეთ ჭირისა ამისგან რათა არა მოვსწყდეთ სრულიად ბოროტითა ამით და უოკლიურთა ვიქმნეთ უშვილნი.“

„ჰაშინ ზარ-ტესილ-იქმინეს უოკელი იგი ქალქისა მის ერნი, და მიეს სბოლოთ მოვიდოდეს და მცირესა უამსა ესინდა და უოკელი ქალქისა მას შინა მცხოვრებნი შემოკრბეს **ღაჯა ჭჭანგარსა** თასა და მასვე უამსა შინა ერსაბამად წინამძღვანელობითა **ღაჯა ჭჭანგარსათა** მიმართეს და შეუხდეს შინაგან ჰადაცსა **ხაქსა**, შეიპურეს იგი და შებორკილეს, წაგრიგანეს და მიიყვანეს მთასა **თამაჯანდისასა** * და დაბეს იგი ჭჭანგარისა საკრეღისა რკინისა განუსსელისათა, ესრეთსა ძიელსა მიუასლებელსა და შეუხდეს ქაბასა შინა, სადითცა შეუძლებელდა იყო მუნით გამოსვლა მისი, და შოაუქციეს უოკლით კერძო გზანი კვლდეთა მათ, რათა კერავინ უძლოს მისალებად მისსა. **ჰადალობდეს** ესე ვითარისა კოილის-მოქმედებისა თვის უოკელნი ერნი **სპარსთასანი** მჭედელსა მას **ღაჯა ჭჭანგარსა** და მიანდეს უოკელნი მზრუნველობა მას; სოლო **ღაჯანგარსანი** გამოიყვანს

* დამაჯანდისა მთაა არს სპარსეთსა შინა საშუალ არაჲსი ღ მზანდარანისა, რომელიცა არაჲით მზანდარანად გაღასაჲლსა გზასა თანა არს მანლობელ. თერანით დამაჯანდისა მთაა იქნების გარემო ორმოცოდა ათისა აღაგისა ღ თერანისა გარემოთა მანლობელთა ადგილთაგან, სნანს მწვერვალი დამაჯანდისა მთისა ესოღენ ღიდ არს, უკეთუ სპარსთაგანსა ვისმე ჰყითნო მანლობელ დამაჯანდისა მოსახლეთა, მოგითხრობენ. „რომელ ზაქო აქა დამაჯანდისა მთასა შინა არისო ღამმულ ღ ჯერეთცა ცოცხალ არსო.“ ისე არიან ღაჯერებულნი, იცყვიან თუ, სცა აბია ზაქი იქ ვერავინ მიეცხლებოა; მაგრამ მანლობელ რომ მივა კაცი ეამითი ეამად საშინელ ღ საგლოველნი ემანი გამოვლენო ღ მრავალსა ზღაპარსი ცყუაობასა მოუთხრობენ მისთვის.

ნათესავი ხაჩისი **ფრიდონ**, რომელსა **წფრიდონსაცა** სასულეების, რომელიცა ზემორე მოვისსენეთ, რომელ იყო იგი შულის შულოვანი **ჰიმშიდ** და **ჟიომარის** შთამამულობისაგან; და თაყვანისცეს ყოველთა დიდთა და მცირეთა ერთა **სპარსეთისათა** მეჟედ თჳს ზედა. ესე **ფრიდონ** იყო უკუშ⁶ კაცი ბრძენი, მეტნიერი, სასიერი, მძლე, ძლიერი, მოწყალე და მოხამართლე, ამან დაიპყრნა **სპარსუიგა** სრულიად და სხვანიცა მრავალნი ქვეყანანი, სოლო ჰყო ამან **ფრიდონ** **ჴაკა-წჳანგარი** უშირეულესს სპასალარად თჳსად და მიანიჭა მრავალი დიდებაჲ.“

„* **ტიფეშან** ამან **სპარსთამან** **ფრიდონ** წარმოაგლინა ერისთავი თჳსი **წრდამ** განდევნად **ჴაზართა** **წრძენითი** (ესე იგი სომხითთ) და **წკერიით**, ვინაჲდგან **სპარსთაცა** აჭირვებდეს და მრავალნი ადგილნი **სპარსთანი** წარეტყვივნეს და დაეპყრნეს **ჴაზართა**. სათნო იხინეს **წკერიელთა** და **წრძენთა** ესე, მიიღეს **წრდამ** მსედრობითურთ მისით, სისარულითა დიდითა, შვერთნეს ყოვლითა მსედრობითურთ მათით **ჟართლოსიანსი** და **საოსიანსი**, განსდევნეს **სამძღვართაგან** მათთა სრულიად **ჴაზარნი** და რომელნიცა ერნი **წკერიისა**, ვინა **საოსიანთა** (ესე იგი სომეხთ) ნეფსით თჳსით მისრულ იყვნეს და **ჴაზართა** თანა იყვნეს **შვერთებულ** იგინიცა დასაჯნეს და ხიმაგრენი **ჴაზართანი** ყოველთა მათ ადგილთა შინა ყოველნივე **შემუსრნეს** და სრულიად უხინო ჰყვნეს, რომელ არცა ერთსა ადგილსა შინა **წკერიისათა** არღარ დაუტკესეს სასსენებელი მათი; ესე იქმნა წელთა დასაბამიდგან სოფლისა **წკრძელითა** რიცხვითა **3901**, **ძომადულითა** **წულიოსის** რიცხვითა **3106**, ქართულსა **ჟვარონიკონსა** მეწვისა მოქცევისასა **273**. ესე **წრდამ** იყო ფრიად გონიერი და კეთილი კაცი, არცა ერთი რაჲ მძღვარება ინება ყოფად **წკერიელთა** და არცა ერთი წესი ქვეყანისა მათისა არა მოუშალა მათ, არცა დასდვა ხარკი და მისცა მრავალი **შეწევნა** ნებითა და კერძინებითა ხელმწიფისა ოჯისა **სპარსთა** მეფისა **ფრიდონისათა**, ვინაჲდგან იყო **ფრიდონ** ფრიად კაცი მოწყალე და შემწყურებელი, სახიერი და ლომობიერი და **წრდამცა**, ვინაჲდგან იყო კაცი ფრიად მოყვარე **წკერიელთა**, იღვაწნა ყოველნი სასარკებლონი საქმეი გულს-მოადგინებით **წკერიელთა** თვის და ერთაცა **წკერიელთა**, ვინაჲდგან ესრეთ სათნო ეყო, **შეიყვარეს** იგი ფრიად და ყოველნი უსმენდეს მათ.

წმან **წრდამ** კითხვითა **წკერიელთა** ერისა საზოგადოობისათა აღა-

* აქედან კვლად ვხვდებით მეფისა მოთხრობისაგან იწყების.

შენა ქალაქი უმეტეს პირველისა (ვინააღვან საზართ მიერ შემუსვრილ იყო იგი, რომელს პირველად ეწოდა კასპი) ესე იგი კასპიისა სვლვისა კარისა **ქალაქსა** და დასდჳა სასკელად **წარუბანად**, ვინააღვან გამოსავალსა მას იწროსა **წარუბანდისხა**, ხადა მიეასლეიის **ჩაკვასია** სვლვასა **ღურგანისხასა** (ესე იგი ვასპიურსა ზღვასა) და **შეიწრდების** მუნ გამოსავალი გზისა, მუნ ქმნას დიდნი კარნი რკინისანი და დასშნს იგი და დაადგინს მცველნი, ამისთჳს ეწოდა **დარუბანდი** (რომელი ითარგმანების სპარსულითა ენითა კარი დასშ) და ესე ქმნას ამისთჳს, რათა ვერღარა უძლოს გზისა მისგან გამოსვლად **ჩაზართა**.

„**იტყვიან** ამისთჳს, ვითარმედ ამან **წრდამ** შემოსულდა პირველად **ქუთ-კირითა** **ქალაქი** **ტიცხეთა** და **შთამოსულდა** **წრმსით** ვიდრე **ტიტკერადმედ** მთაჲ იგი, რომელსა ჯერეთ მას უძმსა მთა **ქართლოხისა** ეწოდა.

„**იტყვიან**, რომელ ჯერეთ ქუთკირითა არა იყენეს შენებულნი ციხენი, გინს სხვაჲ რამეჲ სრულიად **სკერიასა** შინა და ამან **წრდამის** შემოიღო ქუტკირისა შეიობა, მაგრამ რომელნიმე იტყვიან, ვითარმედ უწინარესკე იყო შენებულენი ქუთკირითა და მოსახცა ზედა **ქართლოხისხასა** აღშენებულ ციხენი და გოდოლნი და სხვათაჲ ადგილთა ზემოჲსა და ქვემოჲსა **სკერიასთა**, ობილისენიცა ნიშად წყლთა გათლილთა მიერ ქვათაჲსა და კირითა აღშენებულნი. სოლო ბომონიცა კერძთა **ქოჩისა**, გინს სხვათა უძველესთა დმრთად საგონიერეთა და რომელთაჲ ადგილთა ციხენი. და ვინააღვან ამან უეტე **წრდამის** ეოკელთა და უმრავლესთა ადგილთა **სკერიასთა** ამცნო **ციხეთა** და შენებულენათა სიმაგრეთას ქუტკირითა ქმნად, ამისთჳს მიაწერეს მას შემომღებლთა ქუთკირთა ძველთა მატანისთაგან **ქართულთა**). **წმთ** უძმთა **სპარსნი** არა აწირუებდეს **სკერიელთა**; არამედ ჰატევისცა უყოფედეს ფრად; მიზეზითა ამით, ვინააღვან **სპარსთა**ცა აქნდათ შიში არა მცირედი **ჩაზართა** ამით, რომელ **ჩაზარეთი** განდიდებულ იყო მაშინ ფრად; ამისთჳს ერთა საზოგადოებასა სრულიად **სკერიასასა** (რომელსა იგინი ეამსავე მას სახელსებლეს გურჯისტანად ივერისა და ერთა გურჯად ენისა მებრ მათისა, ვინაცა გურჯისტან თჳმა ივერისა, გინა გიორგისა ნიშნავს). ამდეკედეს მაშინ **სპარსნი** **სკერიასა** დიდსა შეწყვასას, ასმარუბდეს მხედრობათა თჳსთა, არცა ერთსა სჯულისებებასა და საზოგადოსა განმკებელობასა **სკერიელთასა** არა აბრკოლებდეს.

„**წმისა** შემდგომად **წრდამს** მიუწოდა თჳსთანს მეფემან **სპარსთა** მან (აქათან კვალად ვახტანგ მეფის-მოთხრობილად არს) **წრიდონ** და ფრად განა-

დიდა იგი წინაშე თვსსა, ხოლო ნაცვლად ღრდამისსა ძეა მისი ღკადო ჟერინებითა ჯვერიელთაო დაადგინა ადგილსა მისსა. ღმან ღკადო უმეტესს მამისა თვისისა იწუო კეთილწესიერად ქტეკა ჯვერიელთა თანა, შეეწოდა მათ ყოვლითა გულებ-მოდგინებითა ღაშქრითა თვსითა, რომელიცა ჰქვა სპარსისი კელსა ქვეშე თვსსა მტერთა პირისპირ და მარადის ყოვლითა გულებ-მოდგინებითა სარგებლობისათვის ჯვერიელთას იღვწოდა. სილესრა ჯვერიელთა ესრეთი კეთილ-მოქმედებანი მისნი უმეტეს შეიქვარეს ღკადო უფროსს პატრიარქედეს მას, ასიპტედეს ნიჭთა მრავალთა დე მკრფასთა, უკვარდათ იგი მსგავსად თავთა თვსთა და სათნო კევსეს მას ფრიად. ესრეთ ყოვლითურთ და კეთილ-დღეობასა შინა შეტულსი ერი ჯვერიელთა ინარებდა მშჯღობით და მსიარულებით, მტერნი ყოვლით კრძო დაამდაბლეს და განაკებდეს მამასსლისინი ერთა წესთა თვსთა ზედა. აქედან კვალად სპარსთა ისტორიათგან დ ვანტანისა მოფხრობათგან მოღუბულ არს.

„ღმან შინა განვლეს წელთა რაოდენთამე და შემდგომად განუყო ჰიეჟმას სპარსთამან ფრიდონ სამთა მათ ძეთა თვსთა ყოველნი ჰქვეყნანნი, რომელნი აქსდეკს მფლობელობასა თვსსა ქვეშე სრულიად: 1) ტურს. 2) სალიმს, და 3) ჟრაჟს. ტურ უსუცესი ძეა მისი იქმნა წინდადი, ესე იგი წილად სკდა მას, რომელ არს დიდი ტათარია (თურისა გამო თურქისტანი ეწოდა ქვეყანას თურქეთისსა, ესე იგი სრულიად თათარისა), მეორეს ძესა სალიმს მისცა ღვარაზმი და სიღოეთისა ნაწილნი, რომელსაცა მფლობელობასა ქვეშე ღრიდონ კელმწიფისასა იყო; ხოლო უმრწემესსა ძესა თვსსა ჟრაჟს მისცა სპარსეთი და სხვანი ქვეყანანი, მასლობლნი სპარსეთისანი: სირია და სომხითი და ჯვერიელნიცა დაშთეს მივარკელობასა ქვეშე * ჟრაჟისასა.“

„ხოლო შემდგომად ამისსა გარდაიცვალა რა ხელმწიფე ღრიდონ, მაშინ ჟრაჟი დაიპყრა წინდადი თვისი სპარსეთი და ყოველნი ადგილნი მამისა მიერ თვისისა მიტეჟელნი და უწოდა სახელითა თვსითა სპარსეთსა ჟრანი (რომელსაცა სასელსიქუს ვიდრე მოდგეინდელად დღემდე). ღმან ჟრაჟ სპარსთა ჰიეჟმან მოიხუბა, რათამცა აღთქმა მამისა თვისისა დასსნას და ჯვერიელნი ემათ თვსად ჰქვენეს და დასდვას მათ სარკი, ვითარცა სხვათა სამფლობელოთა თვსთა. ღმისთვს მიუწოდა ჯვერიით მსედართ მთა-

* ჟრაჟ დ. ჟრაჟჟ ერთი დ იგივე არს სახელი, სპარსეთს ერანჟ ანუ ირანი. ჟრაჟი რმ. ეწოდება.

ერებითა **იკერიას** ზედა, მოვიდა მთად **ჩაკვასიად** და შევიდა **სეკეოს**, წელთა დასაბამითან სოფლისად **ჟერძულეთა** რიცხვითა **3993**, **ტომას** უღლითა **იულიოსის** რიცხვითა **3198**. **ჩართულს** ქრონიკონსა მერვისა მოქცევისასა **365**. **ჰას** უძის შინა იყო ვინმე კაცი **სეკოსის** შთამამა. ვლობისკან **ჩაკვასიას** შინა. ნათესავი **ხანისი** (ხანისი იყო მამასლონი მათი), რომელმანცა იცოდა **ღრწეულობის** კვლოვნება და ოდეს მიიწია **ჩექაოზ** მეფე **სეკეთს**, მაშინ ნათესავმან მან **ხანისი** მისამან **სეკმან** გრძიებითა დაბრმო **ჩექაოზ** და სხანიცა მიხნი ყოველნივე და კვრლარა შევიდა **ჩექაოზ** **სეკოს**. სოლო უგმოიქცარა უღონოქმილი მუნით, მაშინ განუნათლდათ თვალნი და განკვირებულნი შიშითა დიდითა უგუნ-იქცეს და სამწღვრით კერძო აღმოსავლისა **იკერიის**, რომელნიმე ერნი ვაკისანი ზავითა და წყალობითა მრავლითა მიწოდებულჳესა თჳს თანა, ზავჳეო მათთანა, მისცა მათ მშჯღობა და ანიჳნა მათ ნიჳნი მრავალნი და ყოველითა მსედრობითა თჳსითა სიმწრაფლითა მიიქცა **სპარსეთად**ვე, ვინაადაგან მუნ გამოუხნდა მტერი **ტურქისტნი** და მათთანა აქჳნდა ბრძოლანი და სხვათა და სხვათა ადგილთა და დაშთა **იკერია** განთავისუფლებული შოთისკან პირველსვე მშვიდობასა შინა და განაკებდეს მამას-სლისნი ზოგად ერისა მმართველობასა სრულიად **ხემოებს** და **ჩექმოებს** **იკერიის**სა **ყითელ-წყისერად**.

ჩქატხოზნტერისნოცხ იფოიუნსნ ზოფნ ჩოჩნოზ სუნტსნოჩ ხოფუნს ხოფო ძუნს ძოხუნს ფნტმოფუნს ძხიფოფუნოჩნ ზოფოჩნ.

ჩქელს დასაბამითან სოფლისა **ჟერძულეთა** რიცხვითა **3999**, **ტომას** უღლითა **იულიოსის** რიცხვითა **3204**, **ჩართულს** ქრონიკონსა მერვისა მოქცევისასა **371** მოცალე იქმნეს **სპარსნი**, მაშინ **ჩექაოზ** მეფემან **სპარსთამან** წარმოავლისა ძეა თჳნი **ფარშოტ** მსედრობითა მრავლითა და ძლიერებითა დიდითა **სომეხთა** და **ჩართულთა** ზედა (ესე იგი არმენიას ძ იკერიას ზედა). სოლო შეკრბეს ყოველნი **იკერიელნი** და **სომეხნიცა** მათ თანა, და მოიძწესცა გარემო მესობელიცა მათნი ორთავე ამით ნათესაობათა, მიეკებნეს გარე სამწღვრისა მათისა **წდრბაგანს** (ესე იგი **წდრიბეიანს**), აოტეს **ფარშოტ** და სრულიად აღსჳეს სხანი მიხნი და მოიქცეს ზისწულითა დიდითა ძლეჳა შემოხილნი თჳს თჳსად.

გრამ ბრძვეს მამაცურად ქვემოთ სკერიელთა და უკუნ აქციონებს ივინი, სოლო ზემოსა სკერიისა სამცხისადა, რომელიმე ადგილნი დაიპყრეს და სხვანი, რომელნიცა არა განმარტებულ იყვნეს ციხეთა, მათა და სიმაგრეთა შინა. სოლო მიიქცა რა ჭაისოსრო სპარსეთად, დაუტყეს ადგილთა მათ შინა მსკდრობანი თხსნი და მთავრნი, უკუნ ქცეულმან ჭაისოსრო, მისრულმან წდრიბუქანად დაჰყო სხვათა და სხვათა ადგილთა ჟამ რაოდენიმე და აღაშენა ხასლი ხალოცკელი თხსნი სკერპო მუნ. (სპარსნი ესრეთ იყვიან, რომელ. „ქეიქაოზის ძის ქაზოსროსაგან აღეშენა ცაძარი ღიღი და ძვრფასად შექმული არღვილს და ესე იყო სპარსეთს შინა შერაცხილ პირველთა შორის ცაძართა, სადაცა შევლინა შეფენი სპარსთანი გვირგვინოსან იქმნებოდეს და ჯიფოსან; ხოლო შემდგომთა შინა საუკუნეთა იქმნა ცაძარი იგი მოხმელანთა მერით, ხოლო მანშელანობას შინაცა სპარსთა შეფენი მუნ გვირგვინოსან იქმნებოდეს, შაჰსფი პირველიდან შიხის ძის, ვინააღვან შიხის მიერ არღვილის მერითი უპირველესად განიკუთვნა, აღეშენა და განავრცნა. ხოლო ჩვეულგამა ესე მოიწია ვიდრე ნაღირ-შაჰსა გახელმწიფე ბაღმდე; ვინააღვან თვთ ნაღირცა მუნვე არღვილს იქმნა გვირგვინოსან.“ ესე თავრიზს ეოფას ჩემსა წელსა 1809-სა გამოიწერა წიგნისა მისგან სპარსულსა მოთხრობისგან აღრიბუქანის, რომელსაცა წიგნსა ეწოდების სპარსულად „თარიფი-არღვიბუქანი“ რომელსა შინა წერილ არიან ზემო თქმულნი ესე.

„შემდგომად ამისხს მიიქცა წდრიბუქანით ჭაისოსრო სპარსეთადვე, და მუნით ეოვლითა ძლითა თხსითა და მსკდრობითა ურიცხვითა წარუმატოა ორქუბსტელთა ზედა ბრძოლად, მიუბად ხისხლისა მამისა თხსის სიდაშისა და ძლიერთა-ბრძოლათა და სისხლის ღვრათა მრავალთა ძლით უცალო იქმნსა. შაშინ დაიცეს ჟამი სკერიელთა და სომეხთა, განუდგეს სპარსთა და მოხსნიეს ერისთავნი სპარსთანი და ეოველნი მსკდრობანი სპარსთანი მოსწვედნეს და ესრეთ განთავისუფლდეს მათგან და სკერი ეოვლითურთ წესსა ზედა თავისუფლებითისა მძარტებლობისასა იყენეს კეთილწარმატებასა შინა და მშვიდობასა.

„წმთა ჟამთა შინა მოვიდეს ორქუბსტელნი მისკე ჭაისოსროსაგან, გამოვლეს ნაძირი ზღვისა ურგანისისა (ესე იგი კასპიურისა ზღვისა) და დედაწულითურთ მათით მოვიდეს და ითხოვეს მცხეთელ მამასხლისისა მიერ ადგილი, რათა დაემკვიდრსენ ივინი ქვეყანასა შინა სკერიისასა და მისცემეს სარკსა საზოგადორობასა სკერიელთასა. შაშინ მცხეთელ მამასხლისმან მოჰწოდა თხსთასა ეოველთა მამასხლისთა სკერიისათა და განიზრახა მათთანა და ერისა საზოგადორობამან დაამტკიცეს მიღებად მათი, მოიყვანეს და დაასახლნეს ესენი სკერიისა ადგილთა შინა

სსკათა და სსკათა; სოლო რომელთამე მათ **ტურქთა**განთა ითხოვებ მასლობელად **ტატხეთის** დასაკალით კერძო ადგილი, კლდეო შორის გამოკვეთილი ღრმაჲ, დასასდნა მუნ იგინი **ჭამასასლისმან ტატხეთისამან**, და ვინამდგან ღტოლვილ და შიშეულ იუენეს იგინი სპარსთა მიერ, ამითხუხ მოიზღუდეს მათ თავისა მათისა სიმაგრედ, ვინამდგან ესენი იუენეს უმეტეს მოსისსდენი სპარსთანი და იგინი ეპიებდეს სსკათა შორის უმეტესს ამითსა გვარეულებასა და ექუბათ სრულად მოწყვედაჲ მათი, სოლო ადგილსა მას ეწადა სარკინე (ესე არს სარკინეთი). სოლო **ტურქნი** ესე ფრად შეიტგებნეს **ჯეკრიელთა** და **ტურქნი** იგი მოარხილებდეს და მოსებდეს ფრადისა ერთგულებითა და მადლობდეს შეწყნარებისა თხს. იტყვიან ამა **ტურქთა** თხს, რომელ იუენესო იგინი ოცდა რვა ათასი ხასდნი და ამათგანსი ორითას სუთასნი ხასდნი დასასდნეს სარკინეთს, ვინამდგან იგინი იუენესს მათ შორის აჩსაურნი და რჩეულთა ნათესაობათგან **ტურქთასა** და სსკანი დაჭეუენეს მტირედ მტირედ და დასასდნეს სსკათა და სსკათა ადგილთა; გარდა ამითსა კვალად შემოიუენეს **ჯეკრთა** **ქსურეთით** და სსკათაგანცა მეზობელთა სავამად მოსასდენი, რომელნიცა მსლავრებულ იუენესს გარემოთა თხსთა მტკრთაგან, და ჭეუენესს იგინი **ჭართლოსიანთა** ერთად თხსად და იგინიცა კერძო კერძოდ არა მრავალნი ხასდნი დასასდნესს ერთად; არამედ განახაწილეს სსკათა და სსკათა ადგილთა სამამასასდისოთა და ესრეთ დამკვიდრეს იგინი ხასითა ამით, რათა არა იეოს წინააღმდეგობაჲ რამე მრავალ-რიცხველთა უცხოთა ერთად დასასდებითა. ამა ხასითა **ჯეკრიელთა** კოილ-გონიერებითა აღუმატეს ხასოგადლობათა თხსთა, რომელიცა არა იეო ესე უხარგებლო, და შემოსრულნიცა იგი მოარხილ და ერდგულ მათდა იუენეს და გულისთაღნი, ვინამდგან განერსეს მტკრთა თხსთა და შეწყნარებულ იქმნენ **ჯეკრიელთა** გან და განსკეუებით და თანა-შეგრულებითა მტკიცითა თავის-უფალსა შინა სასოგადობასა სტსოკრებდეს კიყოფილებით.

ვასტნე მეფისა ქართლის-ცხოვრებით და ვაჟუშისა; იგინი ორნივე მოუთხრობენ ქვეშორე ამისსა აღწერილსა შემოსეუელობასა ზღვით მეწამულით ისრაელთა მოსეს წინა-მძღვანელობითა განსვლისა აშავსა.

„**ქელთა** დასამამითგან სოიელისა **ყერძელითა** რიცხვთა * **1023**, **ტომასელითა** **იულიოსის** რიცხვთა **3228**, ქართულსა ქრონიკონსა მერვისა

* მოსეს მიერ ისრაელთა ერისა მეწამულის ზღვით განყვანება ევკვით იქმნა უწინარეს ქრისტესს მოსვლისა წლითა **1485**. სოლო რიცხვნი ესე შემორჩენილნი ბერძენულ

ნის მდინარეს ზედა მოსახლენი, მოსრული მხედრობანი **ქვაბულის-**
ნი **ქოლის** და **შინის** მუნ წელ რაოდენმე ყოველითურთ ვაჟაფილებით
 და შემდგომად მისსა მიიქსეს მამულადვე თხსად **ქვაბულის**; არამედ მხე-
 დრობათა მათგანნი მრავალნი დაშოეს მუნ, რომელთაცა შეირთეს **ქოლის**
ქოლის იდელთა ახელთაგან და აღერივნეს იგინი, მაშინ შორის **ქართლო-**
სიანთა **ქოლის** იდელთა, ხოლო რიცხვნი დაშთამილთა მათ **სეზოსტრის**
 მხედრობისგანნი ივენი სს ვიდრე ოთსიათასს მამაგაგადიდე, რომელთაცა
 შულთა დაივიწიეს ყოველნი ჩვეულებანი გვარეულებითი თხსნი და მი-
 იდეს ჩვეულება **ქართლოსიანთა** (თუმცაღა მეგიპტელთა ისტორიის მოთხრობა-
 სს შინა ჰსწერენ: * **ღერადოც** ანუ **ჰერადოც**, ანტიკილ ღ ლადორ სიკილიელი, რეცა
 კოლხელნი ერნი ივენიმცა შთამომავლობათაგან **სეზოსტრის** მხედრობის ღ რომელ-
 თაცა აქვდესთე, რეცა მსგავსად ძველთა მეგიპტელთა წინადაცვეთილება; მაგრამ
 ესე არა არს ჭეშმარიტ პირველად დამკვიცვებითა ამით, რამეთუ ოდეს იყო ქართლოს
 ღ მისგან ქართლოსიანნი უჭველად კოლხიდელნიცა ივენი სს მაშინ იგინივე ქარ-
 თლოსიანნი; ესოდენ კოლხიდა უუმეფელსანა შინა ეამთა იყო პირველი საშვიდრე-
 ბელი, სიმკვიცე ღ ძვერთა განმლიერებისა ეამსა სანიზარი ღ შესავდრეშული ქარ-
 თლოსიანთა, მეორედ არა რომელსა მათიანესა, არცა წერილთა, არცა წიგნა, არცა
 სათვითათა მოთხრობათა, არცა ქართლის-ცხოვრებათა ძველთა, გინა ვანცანც მეფისა
 ცხოვრებას ქართველთა, არცა ვანუშტის ქართლის ცხოვრებას შინა, არცა რომელ-
 თამე წმიდათა მამათა ქართველთაგან მოხსენებულსა შინა მოთხრობათა წერილ არიან,
 არცა ზეპირ სადამე ღ ოდესმე სმენილ არს სრულიად საქართველოას ერთა მოთხრო-
 ბითა ღ უმეტესნი ქართველთა მისტორიანი ღ მომთხრობელნი, ვითარცა ვანცანც მე-
 ფეცა ღ ვანუშტის სრულიად არა რამსამე მოიხსენებენ **სეზოსტრე** მეფისათხს, გინა
 მის მიერ კოლხიდას დასახლებისათხს ეტვტელთა; მესამედ, არცა ერთსა შინა ეამსა,
 არცა უძველესთა შინა ეამთა ღ არცა შემდგომთა დასაბამითანვე ივერიელთა დღუქენ-

** არსენი ღიღისა კათალიკოსის სრულიად ივერთა მოთხრობისგან გამოღე-
 ბულითა, რომელიცა გამოკრებულითაგან სხვათა ღ სხვათა საქართველოს ძველთა
 ამავეთაგან ვრცელის ისტორიის შესადგომად გამოეწერინებინა ანტონი პირველსა კა-
 თალიკოსსა ზეშოას საქართველოასსა, ბიძაჲნი ჩემჲნი მამის მამან ანტონი მეორემან.
 სრულიად ზემოის ივერიის კათალიკოსმან გამომაწერინა შეკრებულითა მათგან მო-
 თხრობათა ჰეტერბურლს ყოფასა შინა თხსს წელს ქრისტესით 1822-სა, ხოლო
 არსენი სწერდა, რომე **სეზოსტრიოსის** ისტორიათა ვაჟეც ღიღისა მათგანესა შინა ძველსა
 ჩვენთა მამათიანეთა აღმწერელთაგან.

** **ღერადოც** სწერს ესრეთ. „ოდეს **სეზოსტრის** მოიქცა სკვითთ; მაშინ დარჩნენ
 მხედრობანი მისნი კოლხიდას შინა ღ დეშენეს მუნ, რომლისაგამო. სცანურ არსო,
 რომელ კოლხიდელნი ჰყოფენ წინა-დაცვეთასა.

ბის არა ჰქონიესთ ჩვეულება არცა ზემო ივერიელთა, არცა ქვემოთა, არცა კავკასიას შინა მოსახლეთა და არცა სხვათა მახლობელთა მათთა ერთა წინა-დაცვეთისა ჩვეულებანი, არცა რომელსავე მოთხრობას შინა წერილ არს ჩვენსა და არცა ოდესმე სმენილ არს ესე ჩვენ შორის და უკეთუ ძველად კოლხელთა შორის ყოფილ-იყომცა ჩვეულება წინა-დაცვეთისა შეუძლებელ არს ესე, რომელ არა მოსხენებულ იყო ესე მცირედითაცა სიყვეითა სადამე, რომელსავე ქართულს წერილსა შინა, გინა ზეპირ, გინა სტიხოლოგიითა შინა ქართულთა. ძველად კოლხელნი იცვიდეს მსხვე სარწმუნოებას, რომელიცა აქვდათ ზემოსა და ქვემოსა ივერიასა ზოგად; მათ აქვდათ წესი კერპთმსახურებისა სრულიად სხვითა ხატითა და ჩვეულებით, სრულიად ივერიელთა ჰვავით უძველესთა შინა დროთა უპირატეს ღმერთად * ბოჩი და ცხპარი მისი იყო ფრიადის სიმდიდრითა შემოკობილ სამზღვარსა ზედა კოლხიდის და აფხაზიისსა ბიჭვინცას (რომელიცა ქრისტეს სარწმუნეებას მოქცევას შემდგომად შეიცვალა ეკლესიად და ქვემოსა ივერიასა შინა ერთობისვე კათოლიკოსთა, ესე იგი სრულიად ერთ-მწყემს-მთავრისა ჟამთა შემდგომად მცხეთისა იყო იგი კათორდა კათოლიკოსთა, ვინაჲდგან ანდრია პირველ-წოდებულს მოციქულს ქრისტესსა მუნ ექადაგა პირველ და სჷმონ კანანელსა. ბოჩი ღმერთი ძველთა ივერიელთა პირველ არმაზისა თაყვანის იცემოდა მრავალთა საუკუნეთა უწინარეს არმაზის. სოლო ჟამსა ფანავაზ პირველისა მეფისსა, ვინაჲდგან შეიცვალა მმართველობა ქვეყნისა და იქმნა მეფობითი მმართველობაჲ, ამისთვის ფანავაზ ქმნა უპირველეს ღმერთად არმაზ ღმრუდელთა სამშობლოთა თჷსთა კერპი; გარნა თაყვანის-იცემებოდაცა ბოჩი და პაციუსა უყოფდენ მას ზოგად ზემოსა და ქვემოსა ივერიელთა ერნი; სოლო წინადაცვეთა ერისა არცა პირველ იყო და არცა შემდგომად მათ შორის და ფრიად საძაგელ უჩნდათცა სრულიად ივერიელთა ჩვეულებას ესე. საუწუებელ არს ესეცა. რომელ ჟამსა სეზოსტრის მიერ სვეითთა ბრძოლისა დაჲდგინნა დასახლნა უმრავლესნი მხედრობათა თჷსთაგანი მეტჯატელნი სეზოსტრი მეფემან აზოვისა ზღვისა გარემოთა და ცუარიის კერძოთა, ვიდრეა კოლხიდას კოლხელნი არ ოდეს ყოფილან საკუნიოტან სხვანი ნათესაობანი თჷნიერ ქართლოსიანთა და ვიდრე ამაჲჟამდმდე.

სოლო სეზოსტრის მეფედგან ვიდრე არღონატა მოსლვადმდე კოლხიდად გარდასდეს წელნი 267 და ივენიეს ყოველითურთ მშვიდობასა და განსვენებასა შინა ყოველი ივერია, აღეშენენ მრავალნი ქალაქნი, დაბანი და სოფელნი და განმრავლდა ერი მას შინა ვრიად, რომელთა კინლა და ვერღარა იტყვეა ყოველი იგი სივრცე ივერიისა ზღვიდან ვიდრე პონტოქასა ზღვადმდე. თუმცა არღონავცი მოვიდეს ძიებად იქროს-მატელოსანისა; მაგრამ იგინი არა თუ ბრძოლად, გინა დაპყრობად ქვეყნისა იგინი კითხვითა და ნებითა ივერიელთა საზოგადოებისა განმგობებლობისაგან ნება მიცე-

* ბოჩი ქართველთა ძველთა იყო უპირველესი ღმერთთაგანი, რომელსაცა აქვდათ შუდნი კელნი და ესე ნიშნავდა შუდთა მათ უმადლესთა მათთა კავკასიისთა (სხვათა შორის თეოთოეულთა ხელითა პერობას.

თა რეინისთა შუკრა თავი ბუხი, რათა დაიგვას სამეფო **მ**უსულმანიისა, აღზარდოს ჩხელი იგი ყოვლისა გულს-მოდგინებითა, ვითარცა ქეა თვის საყვარელი და მისცეს მას **ქ**ასტი თვისი. **ჭ**ოიყვანას ჩხელი ყრმამ თვისი მამამან, იტირა მის ზედა გულ-ამოსკვნით ფრიად სალმობელად და მისცა იგი სელსა შინა მძისა თვისისა **ს**ელემსსა და თვით განვიდა ცსოკრებისა-გან, აღზარდა უკუტ **ს**ელეიმ **ს**ონ ფრიადისა გულსმოდგინებითა და ღვაწლითა ყოვლითა სამსედროთა სამეფოსა და სამოქალაქოსა წესითა და სიბრძნითა **ქ**ლენითათა და ოდეს მოიწია ასაკსა სიჭაბუკისასა **ს**ონ იუტ ჭაბუკი ფრიად მსხე, ძლიერი, კადნიერი, გულთვანი და ჭაეროვანი ასაკისა მშკენიერებითა, რომელ გარდაქმნებოდა ყოველთა თანამედროეთთა თვისთა, და უმეტეს ბრწყინებდა სიმართლითა და სიუსუთა და კეთილ-ზნობითა თვისითა, მიიზიდებდა ყოველთა კაცთა გულსა და უყვარდათ ყოველთა დიდთა და მცირეთა უმეტეს სომისაკან. **ქ**ითარცა ისილა ესე **ს**ელემ მუფემან ესრეთ სათნო ყოველთა მიმართ შეედა გულსა მისსა შური დაფარული და იგონებდა მისთვს, რომელ ესე ვითარი სიკეთე **ს**ონისა მოაკლებს **ს**ელემს **ქ**იფობასს; მაგრამ არა ვის უცხადებდა ჰასუსსა გულისა თვისისასა და დიდად ჰატივსა უფოფდა **ს**ონს და უჩვენებდა სიყვარულსა; არამედ ვიბებდა ღონესა რასამე კელოვნებითა რამთამე, რათა შთანჯდოს იგი საფრესსა რამსამე შინა და განერეს წარწყმედიასგან მმეფობითისა მმეფებულობისა.

ქმას ეამსა განცხადნა ამბავი ესე ყოველსა ქუტყანასა: ვითარმედ **ქ**როასელთა სამეფოსა სამსღვარს იქით არს ზღვისა თანა **ქ**რიტრეხსა (ესე იგი ზღვა შვი, რომელ არს პონტოსს) და ზღვის ამის კიდეა ქვეყანამ **ქ**ოლხიდისა, საწილი **ქ**ერიისა და მუნ არს ჭადავი მშკენიერი და იგი ადგილი არს განმეკებელისა მის ქვეყანისა უფლებასა ქვეშე, რომელსა ქრო-დების **ქ**ეტს * (ესე სასელი ქართულად ნიშნავს **ქ**ატასა, რომელიცა, ვი-

* უფუტს იყო ერთი მამასწლისთავანი ივერიისა კოლხიდისა, ქვეყანისა განმეკებელი ესე უფლებასა ქვეშე მცხეთის მამასწლისისასა; არამედ მას ეამს მამასწლისნი ნებითა ივერიელთა საზოგადოობისათა ესრეთ იქცეოდეს ყოველთა შემთხვევლებათა შინა უცხოთა სტუმართა მოსვლისასა, რომელ აქენდა ყოველსა საზოგადოობათა თვითოეულთა შინა საწილთა მის ქვეყანისათა აღშენებულნი სახლნი მსგავსნი პალატა მფეისათა; მოხელენი ქვეყანისანი ყოვლითურთ განშვენებულებითა შეიმკობოდეს, იანსობოდეს მამასწლისთა, ვითარცა დარბაზის ერნი მფეეთა; პალატი განშვენებულ იქმნებოდა ძვირფასითა სამკაულებითა ესე ვეცხლოს ესე ოქროსა ქურჭლებითა ესე ყო-

დრე აქამომდე შემოსატა შინა საქართველოსა და ქვემოსატა სასულ-ედების მრავალთა, **მეტა** ქართული საკუთარი სასული არის, ზოგათა მწერალთა **მეტა** მეტესად დასწერეს, სხვათა **მეტესად** და **მეტად**; მაგრამ ეს სასული-დების ერთი და იგივეა **მეტა**; აქედამ არის სხვები გადაკეთებულნი და **მეტესად** მას მშვენიერსა **მეტესად** იყო **მეტესად** ერთი კერძი, რომელსა აქვდა სრულიად მატული **მეტესად** და მდგომარე იყო **მეტესად** იგი დიდისა გრძნებასა კელოვნებითა დადგინებითა მტკვლობით * **მეტესად** **მეტესად**. უდგეს მას ორნი კარნი ფრად სასტიკნი მტკვ-ლად, რომელთაც აქვდას რქანი და ჭლიკნი რვალისანი და პირთაგან მათთა გამოუტყვებდეს ცეცხლთა და ვერავინ მიეასლებოდა მათ, ვინაჲდ-გან შეხწვდა მათფრად, გარდა ამისსა ოქროს-მატულთასსა მას კერ-ძის სტვიდა ვეშაბი დიდი და საშინელი, ეგრეთვე პირით ცეცხლ გამო-ქდინარე მიმასლოკებულთა მის ვერძისათა განმამარტვებელი, კვალად უდეს ამას დევი ფრად საშინელი და შემამარტვებელი და ამის გამო ვერავის ძალადკა მიასლებად მისსა.

ვლთა სახმარებითა ღ ესრეთ მიიღებდეს უცხოთა ქვეყნის სტუმართა მეფეთა, ვინა მთავართა ღ სხვათა დიდთა ღ მცირეთა თავთავის შესაფერად. ამისთვის მრავალნი ისტორიკოსნი ძველნი შეცდეს ღ ივერიის მამასხლისთა რომელთამე სწერეს მეფო-ბის სახელით ღ სხვათა მთავრებად ღ ესე ჯერ არს უწყებად მკითხველთათვის, რომელ ივერიელთა ერის საზოგადოება იყო აღექვსანდრე მაკედონელს მოსვლამდისინა, მანამდის არც ერთი მეფე ღ არც მთავარი მამასხლისთა გარდა სრულიად ზემოსა ღ ქვემოსა ივე-რიასა შინა არავინ ყოფილა ღ არც ივერიის რომელიმე ნაწილი განყოფილი ყოფი-ლა ერის საზოგადოებით. მამასხლისთა მიერ ფრად კეთილად ღ გონიერულად იმართე-ბოდა ღ სრულიად ზემოასა ღ ქვემოსა ქვეყანანი ერთნი იყენენ მცხეთის მამასხლისთა ყველაზე მამასხლისებზე უფროსი იყო, მამასხლისების დროს თუ ვინმე მძლავრი მტე-რი მოსულა ივერიად ღ მძლავრობით რომელსამე ალაგს ივერიაში თავისი სარდალი ანუ მთავარი ვინმე დაუგდია; მაშინც იმათს უფლებას ხანგრძლივ არ გაუწევია ღ ივე-რია ისევ თავის წესსზედ ერის მმართველობით ყოფილა. აღექვსანდრე მაკედონელმა აზონ მთავარი დააგდო მსჯედრობითა, ის ფარნაოზმა მოკლა ღ თვით გამეფდა, რადგანაც ბუნებით ქართველი იყო სრულიად ივერიელთა ის აღიჩინეს მეფედ ღ მეფობა მაშინ დაიწყო სრულიად ივერიანზედ ერთ-მეფობა ღ მანამდისინ მამასხლისთა ერის მმართე-ბელობით განუწვალეზულად ღ განუყოფელად განმტკებლობდენ, როგორათაც რომ ქართლოსის შემდგომად მამასხლისების დაწესების ჟამს დაიდვა, ისე იმასზედ ბოლომ-დის მამასხლისთა მართედეს.

* არის არს ლათინურად არიეს, რომელიცა ეწოდება ერთს პირველს ზოლია-კსა, ესე იგი ცისა ბურჯსა: ვერძსა, რომელსაცა ელენი დამერთა შორის რაცხდენ.

ჴოლო უხმს შოვნად ოქროს-მატყლოვანის მის მოხურნეს, რათა ჰირველად დაიმორჩილნეს სახნი იგი და შეაბას უღელსა ქვეშე და მოაბას მათ ანანაჲ აღმასისა სახსნიითა (ესე იგი ანანა არს გუთასი მცირე) და მოხსნას მით მიწაჲ იგი, რომელი არს ადგილსა მას სამყოფსა მის **ჴერძი-**სასა ექვსი დღიური, რომელიცა შეწირულ არს **ჴარსისა**, ჴერ არს რათა მოკლასცა **ჴე** შაჰი იგი, აღმოხსნასრჩეს კბილნი და დასთესნესს მიწასა მას შინა მოხურელსა, რომლისაგან აღმოეცენებოას ნაყოფითა წილ შეჭურვილნი კანნი მებრძოლნი და ჴყოფენ ურთიერთისადმი ბრძოლასა აღრევიით და მოსწყვედენ ურთიერთსა. და რაჲ ესე სრულ იქმნებინ, მაშინ შესაძლებელ არს შეპერობად **ოქროს-მატყლოვანისა** მის და რომელიცა მოიწადინებენ და წარუღენ მოძიებად **ოქროს** მატყლოვანისა **აეტესს**, ესე იგი **აეტია**, რომლისაგა განამკებელა არს **ჴოლსიდა**, იგი თავისუფლად უტყვებს ყოველთა მუნ მოძიებად მისსა მისრულთა. მისრულან მუნ ფრად მსნე, გულოვანნი და ძლიერნი გმირნი, ძენი მეფეთა, გინა მოავართანი; მაგრამ კერავის ძალუდვიეს მოპოვნებაჲ მისი. არს თუ სსკათა ვიეთმი; მსსეთა, გამოცდილითა მებრძოლთა თვთ-განსმკებელიცა ადგილისა მის **აეტესს** ვერ შემძლებელ იქმნა შოვნად მისსა.

ესე ამბავი ესმა რა **სელეა** მეფესა განისრა ფრად, ვინაჲდგან აქენდა შური **საზონისა** დაფარულ გულსა თვსსა, განიზრასა წარსლვად მუნ აღიერად **საზონისა** და წარგზავნად, რათა წარსწყმდეს მუნ **საზონ** და არა მიეღოს მეფობა **სელეა**სა.

ჴოსუწოდა თვსთასა **საზონს** და რქვა. „**უწყის**, ძეო ჩემო, მაღალ-შობილებამს შენმან, თუ ვითარისა ღვაწლითა ადგსარდე შენ, ვითარცა მაქვსდა მე ანდერძი მამისა შენისა, აწ უმჯობეს შენსა არავინ არს სრულად საბერძნეთსა შინა სიმსნიითა, ჴეროვანებითა და მამცობითა, და ვინაჲდგან გვაროვნებითაცა წარმატებულსარ სსკათა ყოველთა, გირჩევ შენ, ვითარცა მამაჲ მოხურელ შენისა სასელის კანდიდებისა, მიიღე რჩევაჲ ესე ჩემი და ძლიერად მოცადინე იქმენ შოვნად **ოქროს-მატყლოვანისა** მის კერძისა, ძე უეჭველად დარწმუნებულვარ, რომელ ძალგმის სიმსნიითა შენითა ღირს სასსოკარისა და უკუნისამდე დაუეიწყებელისა სასელისა ამის მოპოვნებად, რათა მაღალ-შობილებისა შენისა გმირობაჲ იყოს განთქმულ ჰირსა ჴედა ყოვლისა ქვეყანისასა და ოდეს მოხვიდე მუნით ესრეთისა სასელ განთქმულებით დიდებული გამოხსნდები უბრწყინვალესს მეფედ საკვირველად **ტასტას** ჴედა **ოქსალონიკისასა**, რომელიცა შენი არს.“

ესე ვითარნი მრავალნი მოხატუნებულნი სიტყვანი უთხრა **სულემ** **ჯაზონს**; სოლო **ჯაზონ**, ვითარცა ჭაბუკმან გულაოკანმან ბრძოლისა და საგულაოკანებისა მოყვარემან სრულიად კვარარაა გულას-სმა ჰყო მზაკვარებაა ბიძისა თვისისა, მორხილ ექმნა ყოვლისა სურვილითა და განემს:და წარსლვად.

სულემ ფრთად მოხარულმან ამას ზედა უბრძანა მსწრაფლიად განმზადებაა სვამადლისა და რათა მოკაზმონ იგი ყოვლისა სამეფოსა მორთულებითა, შთააწყენეს სვამადლსა შინა თვთოეული ძვირფასნი უნჯნი სამეფონი და რაჲცა ჯერ-იყო ნიეთთა სასმარებად ცურვისა მათისა და სანოკაგანი ფერად ფერადნი, სოლო განმზადეს რა სვამადლი, მიიღო **ჯაზონ** განტყეება მეფისა **სულეაზგან**, შთაჴდა მსიარულებით სვამადლსა შინა და წარემართეს.

ჩარჭევეს თანა **ჯაზონს** მრავალნი ჩინებულთა კაცთა ძენი, სასელოკანნი, ჰაეროკანნი და გმირნი და წარჭევა თანა ძლიერი იგი და ყოველსა პირსა ქვეუანისასა სასელ-განთქმული, ნამდვლ მხე, მტკიცე გულაოკანი, ახოკანი და ყოველთა გოლიათთა უღრესი * **ჩერეულეს**, ვისაჲდგან იყო იგი გულითადი მეგობარი **ჯაზონისა**, წარუშართა მათ ქარმან შეიწყმან და პირველად განვიდეს კიდესა **ქროადიზა** ქვეუანისასა მცირედ ჯამ შესწევნებისათვის (ჲ შეშთხვით მათ უმყოფილება, დამწყები სიძულისა ბორცთა ძირშეთხვეულებათასა შორის ბერძენთა ჲ ცროიანელთას, ვითარცა ცხად ჰყოფს ისტორია ცროიანელთა). მუნით წარემართეს და მიიწივნეს ქვეუანისასა **ჯალსიდიისასა** და ვითარცა ესმა **აეტესს** ამბავი **ჴერმენთა** მოსვლისა, განისარა ფრთად და უბრძანა ყოველთა ჩინებულთა და რხეულთა კაცთასა განმგებლობასა თვისისათა წინამიგებებაა **ჯაზონისა** და მრავალნი ერნი ერისა საზოგადოებისაგანნი მიეგებეს წინწილებითა, ორღანოთათა, საყრებითა და ჩანკებითა და სხვასა მრავლისა სამეფიკოთა საყრავებითა და დიდისა ჰტეითა მოიყვანეს უპირველესსა მათხა ქალაქსა, წინა-მოკება თვთ **აეტესს** (ესე იგი **ატია**) მრავლისა სამსედროთა და სამოქალაქისა მოსვლელებითა. სოლო მორავიდა

* **ჭერეულეს**, ვითარცა იცყვიან, შობილ იყო ჴევსისაგან ჲ აღომნიისა ამიხცროიონისა ცოლისაგან. ამან **ჭერეულეს** ცხოვრებასა შინა თვისსა მოსწყვიდა მრავალნი გმირნი ჲ ხელთა თვისთა ჴედა აღიღო გამოუთქმელი სიძლიერე, ანცეფიმა ძლიერისა შემუსრა ჲ სხვანი მრავალნი საკვირველნი ძლიერბანი ჲ სიმხენნი გამოაცხანდა, რომლისთათვისცა გაუტუნურდნენ ელინნი; ამისთავს ღმერთ ყოფად უწოდეს ჲ ირავლიედ. სხენელ-სდეს.

ზონ მოგიოსეს ურთიერთი და ზონ მოჰერა დიდისა ჰატივითა, ოეტეს ვითარცა ისილა დიდება განმკებელისა მის, რამეთუ ყოველი ერი უყოფდა მას კერეთსა ჰატივსა, ვითარცა მეფესა, გინა მთავარსა, ოეტეს ჰატივსცა დიდად ზონს და კერეთვე ჴრეულეს და სხვათაცა ჩინებულთა გვამთა შესაბამისებრ ღირსებისა მათისა და უჰერა სელი ზონს მარჯვენე ძველისამებრ ჩვეულებისა ჴერიელთასა და მეორითა კელითა უჰერა ჴრეულეს და ესრეთ აღიეჰანსა შალატსა შინა დიდებულსა და მეფეთა სწვეკელად განმზადებულსა და შეიკელსა ძვრ-ფასად მრავლითა განშენებულბითა, დასსნა ზონ და ჴრეულეს მალათა სარისსთა ზედა და თოტა დასჯდა მათთანა გვერდით ზონისა და სხვანი ყოველნი ღირსებისამებრ თვს თვსსა ადგილსა შესაბამისა დასსნა. ჴოილეს სანუკვარნი ფერად ფერადნი და უმსპინძლეს დიდებულად და შემდგომად ოეტესმან ჴითისა ზონს მიზეზი მისლვისა მისისა და ზონ გამოუცხადა მას ყოველივე თავაზით და ზრდილობანისა შესაბამიერისა სიტყვებითა, ვითარმედ შოკნად ოქრო-მატელოვანისა მისრულ არს და სთხოვა ნების მიცემა, რათა აქწინდეს თავის-უფლება ზონს მოძიებად მისსა. სოლო ოეტეს შეიწუნანა სიტყვაჲ მისი და ჰატივის ცემით და სისარულით მისცა მას ნებაჲ, დაუგო სერი დიდი ყოვლისა სანთავგითა აღესილი; დაიწეეს მსიარულება შესატყვისი ჩინებულისა მას მეჯლინისა.

სეჲა უკვე ოეტეს ასული მშენიერი სასელით ჴედია და ჴეროქნება პირისა მისისა ბრწყინეკდა ფრიად და ყვაილოვანებაჲ ქალისა მის ძვრფასოვნებაჲ ყოველთა სვეალთა უაღრეს. ჴედია იყო სიერმიტანგე მისსა განსწავლული საგურკელისა კელოვანებითა სასტროლოლიოსა ჴი-სიკურთა და მესანიკებრთა საქმეთა მეცნიერი, რომელ მსტავსი მისი მის ემსა ყოველთა შორის არავინ იპოებოდა პირსა ზედა ყოვლისა ქვეყანისსა, წინასწარ-მცნობელ იყო მოამავალთა საქმეთა და შემოსეველებათა. მსრეთ უწეოდა გრძობისა სელოვანება, რომელ მოუთხრობენ მისთვს „ვადლობისა წესითა და მოქმედებითა ეშაურითა გარდაქცედა ნათელსა ბნელად, მსწრაფლად აღადგენდა ქართა სასტიკთა, ეღვათა, ქუხილთა, ძვრათა საშინელთა და მდინარისა სიმსწრაფლით და ღვლარტკენით მომდინარეობასა უკუნაქცეკდა, ზაფხულთა შინა სეთა ფურცელთა შთამოაყრევისებდა, შემლოცველ და ბაროტთა მსელთა ქაროსთა შინა და ნეფსკათა ზამთრისათა ყვაილთა და ნყოფთა სეთაგან აღმოაცენება, ურძეთა მო-

ხეცებულ ჭყოფდა და მოხუცებულთა სიყრმისა ასაკსა შინა მოიყვანებდა; ამას ძველნი ღმერთად რაცსდენ.

ჴოიყვანა **აეტეს** ესე ასული თვისი სერასზუდან დიდად განშენებული, ფრიად შექმული და განშენებული ძურფასთა მიერ ქვითა მარგალიტთა და ოქროქსოვილთა და დაისვა გვერდით თვისსა; მაგრამ საქმეა ესე **აეტეს** ვეჭვ დაუჯდა ძვირად და ექმნა უკანასკნელ სინანული, სირცხვილი და ყვედრება ფრიადი და განსამკებელთა მისსა, რეცა უნატიოება; მაგრამ **აზონ** ამით ისარგებლა არა მტირედ და მოიგო საუკუნოდ სასელი ღირსი-სსოვნისა. მას დღესა გაიყარა ნადიმი და განისვენეს.

ზღეს მეორესა კვლად მოუწოდა **აეტეს** **აზონ** სერას ზედა და **ჴედია** მოვიდა მუნ, სთხოვა მამასა თვისსა ქალმან მან, რათა ნებახდეს ზრასკად სიტყვისა სიბრძნეთასა **აზონის** მიმართ, ჩვეულებისამებრ გაუთხოვართა ქალთასა. და უბრძანა მამამან მისმან, რათა ეჩრასოს. მოვიდა **ჴედია** შესაბამითა კეთილ-ზრდილობითა **აზონის**სა მეკლისსა მას, იწყო ზრასკად მისსა მრავალთა თვის სიტყვათა, ვითარცა არს წესი მადლ-შობილთა და ბრძენთა ქალ-ემათა, **ადეს** ისილა **აზონ** გონიერად და ფრიად კულოვნად ზრდილობიანი და სიბრძნითა აღსავე ურასკაჲ მისი და უკვირდა ფრიად და სთნდა იგი გულსა შინა თვისსა. **ჴაშის** ჭკითხა მას **ჴედია**, თუ ვითარ და რომლისა ღონის ძიებითა გასურასასუც **აზონ**ს მოპოებაჲ **აქრო-**მატელოვნისა, და სცნა, რომელ თვისიერ სიმისისა და ჭურღავებისა არა რაჲ აქვს მას სხვაჲ ღონის ძიებაჲ შოუნად მისსა. ამას ზედა ჭუეკს მრავალნი სჯანი და ეტყოდა **ჴედია** **აზონ**ს. „**ჴეწელ-**ვის მე მეფის შჯლობაჲ, სიმსნე და მალალი სიკეთე შენი, მისდობილი მსოლოდ გულოვნებასა. ზედან, რომლითაცა მსოლოდ ეყოლითურთ შეუძლებელ არს სრულ-ყოფად საწადელისა შენისა, არა თუ უწყოდე კულოვნებაჲ იგი, რომელითაცა მოიპოების **ჴერძი** იგი.“ და ეტყოდა მსურის მალალ-შობილეებისა შენისა სიტყვისდუ და სხნა ესე ვითარისაგახ ხასიკვდინემსა განსადგელისაგან, რათა განთავისუფლდე და სიმართლით მიიქცე მამულსა შენსა, ქვეუანხა ზედა მეოფისა არავის ძალურს არცა ერთსა ვის მოპოვნებაჲ მისი. **ჴრთი** ოდენ მე შეიმძლებელ ვარ შენ ტილისმათა მათ დარღვევად და სრულიად განქარგებად, მაგრამ მე ჴერეთ არა გუწევი გული შენი და არცა სიმტკიცე იგი ჰირისა შენისა, ჭყოფა რაჲმაცა ბეტევი შენ ანუ არა და დასრულება ნებას ჩემსა, გინა უარჭყოფ, რომელ-

საცა ზედა დამოკიდებულ არს ძურფასხას სიცოცხლისა შენისა დაცვაჲ გინა წარწყმედაჲ.“

ბიუტებს სწონ ზსუსსა ტბილითა სიტყვითა, კონების გულითა ჭეშმარიტებისა მრწმუნებელობისათა, მშვენიერ-მზრახველობითა და დიდისა გულს-მოდგინებითა აღუთქვამს მას ფიცითა საშინელითა, უკეთუ ახსავებს მას მოპოვნებასა ოპროს მატყელოვანისა მის ჟერძისასა, რაჲცა უბრძანო მას ყოველსა ნებასა მისსა და მენებასა მისსა დაიძარსავს მტკიცედ და აღასრულებს.

ბაშინ გამოართო პირობა და აღთქმაჲ მტკიცე ფიცითა საშინელითა ბრედამ სწონს ცოლქმობისა და საუკუნად განუტკეპლობისა მისისა თავსმდებობითა ჟრუელისსათა და ოდესს სრულ იქმნა ფიცი ძლიერისა დამოკიდებითა; ბაშინ შესჯჳრდა მეღია უმეტესს თავს მდებობისა ძლით ჟრუელისსა; მაშინ იყუო სწავუბად სწონისა ყოვლისა გულს-მოდგინებითა მოპოვნებად ჟერძისა მის და რქვა * „სადაცა მას შინ, სადა იგი არს

* შესწავება, თუ საღით იყო ჰ ვითარ დადგინებულ ჰ ვის მიერ ვერძი ოქროს მწყულოვანი იგი.

ფრიკს მჲა აფაშისსა ანუ აფამანტისა, მჲა ელლეაჲსი, რომლისცა მჲა აფამანტ იყო მეფეჲ თიველთა (უწინარესვე უბედურის შემთხვეული ბისა აფამანტისა, რომელიცა იუნონამან შეამთხვია მთ ზოროტი შურითა ინგია ცოლისა აფამანტისა ჭირკისსა დელინცველისთა) იყოფებოდა ჭირკს დითურთ თჳსით ელლეაჲთი ბიბას თჳსსა კრეციეს იოლსიისა მეფისა თანა ჰ შემდგომად აფამანტისა ზედა ზოროტ შემთხვეულებათა მოწვევისა დემეტრეა ცოლმან კრეციესმან აიძულა (ფრიკს), რათამცა შეიყვაროს იგი; მაგრამ იხილარა უსახური ესე საქმე ფრიკსს მომსურნე იქმნა დაცხს-თჳს პაციონსებისა თჳსისა ჰ აუცილებულთა ზღვისა საშინელებათა თჳს პირველვე დატყევაბდმე საყოფელთა თჳსთა. ფრიკსს ჰ ელლეაჲ, გამოპოვითველნი, მიიღებდეს ზსუსსა ორაკულოსგან, ესე იგი ქურუმის მიერ ესრეთ მომთხრობელითა. „ღმერთნი აყენებენო თჳსდმი მსხვერპლისა შეწირვასა, ორთა მთლა უკანასკნელ დაშთომილთა საღლისგან მეფისა.“ ოდეს ქურუმმან განუცხადა ესე ფრიკსს ჰ ელლეაჲს, რომელიცა იყვენს შეთქმულ ვიდრე სიყვილიდმე არა განპარუნად ურთიერთისგან, მეისვე მსვე წაშს შინა გარე მოიცვნა იგინი ღრუბელმან ცით მოსრულმან, ჰ ღრუბლისა მისგან გამოვიდა ვერძი, ესე იგი ცხოვარი ჰ აღიცვნა იგინი ერთიცა ჰ მეორეცა ზეჰერსა ჰ წარმართა კოლხილისა კერძო. ზოლო ჟაშს მას ჰერით მიმავლობისა მათისსა პირისპირ ზედან ზღვსა ესმა რა კჲა შემადრწუნებელი საშინელისა აღბორტეზულსებისა ქოთებითა ჰ ზღვირთთა ზღვსა დღევისა მიერ. შემდრწუნებელი ელლეაჲა გარდავარდა ზღვას შინა ჰ დაინთჳ. ზოლო ადგილს მას, სადაცა შთავარდა იგი ეწოლებს მას (მის ეამითვან) ელლეჲ-პონტე, ჭირკსს მიწვენილმან კოლხილან

ოქროს-მატელოვანი იგი დადგინებული არისს ღმერთასგან მტკვლად მის ცხოვარისა, მსმილავ არიან ორნი ხარნი სუბიერნი და საშინელად მძევარენი, რომელთა აქვსთ რქანი და ჭლიგნი რვალისანი და პირით გამოდინარე არიან საშინელთა ცეცხლთა. შისცა შადია ზაზონს სატი ვითარნივე ოქრომასა და უთსრა. „აქვს უეჭვლ მას ძალი ესე ვითარი, რომელიცა პირად პირადთა ცეცხლისა ალთა პირის-პირ შეეწევის და დინცავს შეწვსავან“ ზვალად მისცა მას გოგრა ნოტიითა რამათამე სავსეა, და ასწავა, ვითარმედ ნოტიამა ესე თუთ უწინარესე იცხე და მერმე ცეცხლ-მაძებურველთა მათ სართა აპურე პირთა შინა და აღი იგი ცეცხლისა ფრქვეული პირით მათით დაშრტების ამით.“ შემდგომად მისცა მას ბეჭე-

მიიყვანა ვერძი იგი ჰ შესწირა იუპიტერს, განვხადა. ცუავი, რომელიცა იყო ოქროს-მატელოვანი ჰ შთამოჰკიდა ზესა ზედ ცუეს მას შინა, რომელიცა შეწირულ იყო მარსისად ჰ დაუდგინა მას საშინელი ვეშაპი განმზარველი, რომელიცა შთანთქმდა ყოველთა მათ, რომელნიცა ივადრეზენ მიახლოებად წარპარვისთვს ოქროს-მატელოვანის მის ცუავისა. მარს ამა მსხვერპლსა ზედა ესეოდენ ემაყოფილ იქმნა, რომელ მისცა ესე ვითარი ძალი, რათა, რომელთაცა აქენდეს ოქროს მატელოვანი იგი ცუავი სცხოვრებდენ იგინი ყოველის ბედნიერებითა ჰ წარმატებულებითა აღსავსე, ვიდრემდის აქენდეს მათ იგი შრთელად ჰ რომლისთვსცა სხვეზრცა ზრმხეულ იყო, რათა ყოველთა აქენდესთ სურვილი შოვნისა მიხისა (ესე არს მოღებულ მეთოლოლით ჰ სცისხის მოქმედთავან ძველთა. აქა იცნობუბის ვინცა იქმნა პირველ დამადგინებულ ოქროს-მატელოვანისა ვერძისა ჰ საზოგადოსა ისტორიათაცა შინა ყოველთავან პირველთა ჰ ჩინებულთა მერსტორიეთავანცა მოთხრობილ არს ოქროს მატელოვანისა ვერძისთვს დადგინებისა ჰ იაზონისა მიერ არღონაცებითურთ მოსრულისა შოვნისთვს კოლხილად, რომელიცა შეწევინთა მელისითა იმამცა იაზონმან. თუმცა სსოლიოსა მას შორის მოთხრობასა წერილ არს, რომელ რეცა ფრიკს, მან მოიყვანა რა ცხოვარი იგი კოლხილად, დაქლა ჰ ეგრეთ შესწირა იუპიტერს; მაგრამ სხვანი მეთოლოლიისა მოთხრობელნი ჰ სცისხის მოქმედნი იცუვიან ესრეთ, ვითარმედ. აგრძე იგი, რომელიცა იყო ოქროს მატელოვან მოიყვანა რა იგი ფრიკსმან კოლხილად, ეგრეთ შესწირა იგი ცოცხალი იუპიტერს ჰ დაადგინა იგი ადგილსა მას, სადა იგი იყო თაყვანის-საცემელი ჰ შესწირული ცუეა ჰ ველი მარსისა ჰ ამისთვს ფრიად მდლოზელ იყო მარს ჰ არა თუ მხოლოდ ვეშაპი, ხარნიცა სასციკნი ჰ სხვანი რააცა ზემორე ვრცელად მოიხსენებან ყოველნივე ფრიკსმან დაუდგინნა ოქროს-მატელოვანისა მას ვერძსა მცველად შეწევინთა იუპიტერისა ჰ მარსისათა. სცისხის მოქმედნი მოუთხრობენ მეთოლოლიის მწერალნი ესრეთ აუხე ვერძი ოქროასა მატელოვანი არსო, რომელიცა ხლრიცხულ არს საორამეტისა შორის ციურთაქ ბურჯთა პირველს ზოლიაქოდ; ხლლო ლხთიურად ეწოდების ვერძსა მას ხროეს ჰ ჩვენებურად ხარის.

დი ვითარბე ქვის მწვანისა და ამენო, ვითარბედ ოდეს მიხვადე კეშანის მიმართ, მაშინ გარდაუდებ ესე თვალთა წინაშე მისთა და დასცნობის მიესე გამოტყუებად პირით ცეცხლისა და კერლარა დაგწავს, მერმე ისაჲ მასელი სიმხნითა შენითა, შეები მას მტკიცედ და მოჭკლა რა კეშაში იგი აღმოსადე მას კბილნი, მოსან მიწაჲ იგი ექსისა დღისა შეწირული ტარსისა ხარბითა მით უღლეულითა, ახაჩითა აღმასისათა, და ისილავ მაშინ უცხოას საკრეკლებას; სოლო მსილველი საქმეთა ამით დევი არლარა გებრძვის და განილტის ტუედ, ნურლარა სდეე მას; არამედ მივედ უერძისა მის მიმართ და ნუ მსწრაფელ ზედა შეკარდები მას.“ ასწავა ტუდია შელოცვაჲ რამე უზონს და რქვა. „პირველად წარსთქვ ღოცვაჲ ესე სამეზის და ეგრეთ მივედ ნელიად და შეიპყარ ოქროს-მატელოხსანი იგი ცხოვარი, ასწავა ესენი მტკიცედ და კვალად მეორედცა განუშარტნა, რათა არა დაივიწყოს სამცნებთა მათგანი რამე, რომლისათვისცა უზონ ფრად მოხარული აღურანსელსა მადლობას ეტეოდა ტუდიას.

ღედეს მეორეს ითხოვა ნება უზონ ოკეტესიგან წარსვლად მოპოებისა თვის ოქროს-მატეოვანისა უერძისა, არა უწყოდა ოკეტესს და არცა ვინ სსვამან ზოლსელთაგანმან, რომელ ტუდია ასწავა მოპოვებაჲ მისი უზონს და მისცა მას ნება ოკეტესს სრულისა კამოფილებითა და წინამძღვარი გზისა მიეყანებად ადგილსა მას. ჰგონებდა ოკეტეს და ყოველნივე მისნი, რომელ ვითარცა სხვანი, მეძიებულნი პირველ უზონცა კერძალიდებს მოპოვნებას მისსა.

ღანემზად უზონ და აღსვდა ცხენსა თვისსა ჩინებულსა და წარვიდა, წარჭევეს თასა ურეულს და ჩინებულსა უერძენსი თვისნი და ეგრეთვე ოკეტესისა კრძოლთ წარჩინებულნი მის ქვეყანისანი რომელნიმე მირავიდა იაზონ კიდეს ზედა ზღვსასა გარდასდა ცხენით, გამოესაღმა და უამბორა ყოველთავე თვისთანა მეოფთა, შთაჟდა საკსა შინა მცირესა შთაიდვა თვისთანა, მცირე იგი გუთანი აღმასისა და ნივთნი იგი მოცემულნი ტუდიასგან, მიიღო თანავე და სხვანი სამზადისნი რამცა საჭირო იყო მისსა და განვიდა დიდისა მის ჭკაკით ჭკაკსა მას ზოლსიდს (რომლისადა სასელი სრულიად ქვეყანასა მას სასელს მკეს უგრელთასა) და მცირისა მის ნაკით გარდასდა ნაპირსა ზედა თვთ მარტო და შეიჭურვა მსწრაფლიად ჯავშან საჭურველნი და შეირტყა ხრმალი მკვეთრი, მარჯვენითა კელითა იპურა შუები და მარცხენითა კელითა წართორია გუთანი, მიიასლა რა ადგილსა მას, სადა იგი მეოფე იყო ოქრო-მატეოვანი იგი და აწმ მის გამო-

უტკეპს ჰირით ცეცხლი საშინელი კურათ მათ და სრულიად დივსო ჰჯერი და გარემონი მის ადგილისანი ცეცხლითა. თუძვალა ჰირველად შეკრთა ზაზონ და ვერა იკადრებდა ცეცხლისა მისს მიახლებად ზაშინული-სა, მაგრამ განიშნა გული თუხი სირცხვილისა და საუკუნოდ საეკედრუ-ლისა უგუნ ქტევისათუხ მოკეონსუხ ნამცნებნი ტუდისნი, მოიღო მის მიერ მოცემული ნიუთნი, იცხო ჰირველად ნოტიო იგი მდგომარე მას გოგრასა შინა ჰირთა, ხელთა, უელსა და ქედსა ზედა, გარდმოიკიდა სატი ოქროსა გულსა ზედა, აღიღო გოგრა ჭურჭელი ნოტიოსა მის მიმართა მხნედ ჰირთა მათ სართასა, რომელითაცა შემობერვადმან დასწვა მსწრაფელ შუბი და ფარი ზაზონისა და ზაზონცა წუთლად და კინილად და-სრულად ცხოვრებად თუხი; მაგრამ შეეწივა მას წამალი იგი ტუდის მიერ მიცემული, აზგურა ნოტიო იგი ჰირთა სართასა, რომლისა ჰკურებთა შეეკრესს მათ ჰირნი, ვითარცა საკვრელითა რვისისათ და ესე გვარ, რომელ, ვითარცა გავშირისა მიერ შეეწივნეს და გაეროდჷ ნაბუბი ჰირთა მათ და ვერლარა შემძლებელ იქმნეს მობერვად ცეცხლისა.

ღმის ზედა ფრიადის კადნიერებითა აღიკხო ზაზონ და მიჭუო კელი ძლიერთა მათ კართა რქათა მათ ზედა საშინულითა, უჭურა და მიმოხძრა იგი-ნი აქეთ და იქით, ვერლარა წინა აღუდგეს მას; არამედ მიჭუნეს თანა, დაადგა ქედსა მათსა უდელი, შეაბა გუთანი აღმასისა თუხის სასწვრელისა იარადებითა გამართული და იწუო ბაწეკად კვალთა და გარდახნა სრულიად ველნი იგი და ყოველნი ღირღლოვანნი და გკურდობნი ადგილისა მის, და სრულჭუო რა დაუტკეპნა მუნ ველსა ზედა სარნი იგი და თუთ წარემართა ვეშაშისა მის დიდისა ბრძოლად.

ზილარა ჴეშაშის ზაზონ მიმავალი შესწიულა განსაკრთომელისა კითა და იწუო უზომოთა ალთა ცეცხლისა შემწველისათ ჰირით გამოტე-ვებად და სრულიად აღაკუნა არენი იგი ცეცხლითა და ფრიადითა აღტვი-სებითა ცად შეწამულ ჰჭო. ჴანიცადა რა ზაზონ ესე ვითარი საშინელება და ძლიერება სასმილისა მის, მეოვარეჷმ შემძწუნებული სდგა გაშტერე-ბით; მაგრამ ძალიად მოკო თავსა თუხსა, აღმოიღო უბით ბეჭედი იგი ქვისა მწვანისა მიცემული ტუდისა მიერ და გარდაუგლო თვალთა წი-ნაშე ჴეშაშისათა, რომლისა უღვარებისაგან შემძწუნდა გველი იგი სასტიკი და დასცნრა ჰირით თუხით გამოტეკებასა ცეცხლ მებრვალობისას; მამინ განძლიერდა გული ზაზონისა, მიუხდა დიდისა კადნიერებითა, აღმოიწოდა მრისსანედ კრძალი, განუშო საზარელსუ მას ჴეშაშსა, ქედი მისი დე ზე.

დას ზედა ჭსტა: ესრეთ ღონიერად კრძლითა, რომელ ვერღარას შემძლებელ იქმნა **ჩუქაძე** იგი ენებად, გინა მცირედისხაცა ბრძოლისა ყოფად და დაუსუსურებულა ნაკვეთთა მიერ კრძლისათა დაეკვეთა და განერთსა მიწასა და მაკვდინებელი სული თუხი ბორცოდ განუტევა. მაშინ **საზონან** მოჭკვეთა საშინელი იგი თავი მისი, აღმოხსნარსა მალაიდ კბილნი მისნი, განახსინა დაძოესკელმან მათმან წინა სხენებულსა კსულსა მას შინა; სოლო მისკე დათესილთა **ჩუქაძის** კბილთა მათგან აღმოხცენდეს ნაყოფნი უცხო განსაკვირვებელნი, აღმოხდეს კსულით სიმრავლენი შეჭურვილთა კაცთანი, ეკვეთნეს ურთიერთსა და იქმნა ბრძოლა ძლიერი და სასტიკი შორის ძმთა მათ მიწიერთა მაკვდინებელითა წელულებითა და არა თუ ბრძოლაჲ მათი იყო წესიერად და ურთიერთარს პირის პირ, გინა რაჲმ წეობილებით; არამედ აღრეკით ურთიერთისადმი და უწყსოდ და ესრეთ მოწვედილ იქმნეს მოყვანი მოყვისხანა და არცაღა თუ ერთი მათგანი განერა სიკვდილსა; არამედ ყოველსივე ერთბაჲდ დაეცეს და აღსწედეს სრულიად.

ქოლო ოდეს ესე ყოველი იქმნა და ხარნი იგი ხდგეს ძელთა ცოცხალნი კელსა მას ზედა, სადა დაუტევენს იგინი **საზონან**; მაშინ დევიცა იგი ივლტოდა თუნიერ ყოვლისა ბრძოლისა და სრულიად განეშორვა ადგილისა და ჭვალკისა მისგან და შევიდა ტყეთა და კლდეთა მათ შინა **საყასის**ათა ყოვლითურთ კაცთაგან მიუასლებულთა და ესრეთ დაირღვარა თილისმაჲ ესე **საზონ**, განრინებული ყოველთა მათ საშინელებათაგან და უზომოთა მხარულეობითა აღსებელი მივიდა კაღნიერად და უშიშრად, არამედ დაწინარებულად **ოქროს** მატელოვანისა მის **ჩუქაძის** მამართ, არღარა შეეძისჯა მას სხვაჲ წინააღმდეგი, წარსთქვა პირისპირ **ჩუქაძის** მის **ხოცვა** იგი სამეფის (ხწავებული **ძედიას** მიერ) აღიტაცა იგი რქითა ოქროვანითა, განსადა ოქრო-მატელოვანი იგი ტყავი, გარდამოივიდა მხარ-ილივი და განმდიდრებული უძრფესესითა მით ოქროვანისა საუნჯითა მოიჭტა და მოვიდა კიდეხა მის კოლხიდის ჭვალკისასა, დასჯდა მას მუნ მცირე ჩავი მისი დაბმული, ახსნა, შთაჟდა მას შინა და გამოვიდა, სადა იგი **ჩრქულეს** და სხვანი წარჩინებულნი **ქერქენთანი** ელოდეს **საზონს**, იტენულებდეს მოჭტეასა მისსა და იგლოვდეს მწუნსარებითა ჯიღითა და სტიროდეს.

სილეს რა თუხთა ცოცხლებით მომავალი მიტეობდეს სრბით და უსწამლოთა სინარულითა უამბორებდეს და ქებასა შეასხმიედეს, ესრეთისა

დიდებულისა და ეოკელსა **†**კეკეანასა ზედა ესე გვარისა ძლევა-შემოხილუ-
ბისათჳს.

ჩარმოვიდეს მუნით და მოვიდეს **ა**ეტკესას მიმართ, მოკეებოდაეს
წინა **ა**ეტკეს და ჩინებულნი მისნი, თუმცადა ჰირად ისინდეს ხისარულსა,
მაგრამ გულთა შინა აქნდათ ფრიადი უსიმოვნობა და მწუსარება ესრეთი-
სა საუნჯისა უცხოთა კაცთაგან მიღებინათჳს და თჳსგან განსკების; არა
რამ უწყოდა ჯერეთ **ა**ეტკესმან, რომელ ესე დიდებამ **ი**სონისა იქმნა
მიზეზითა **ტ**ედისითა. **ი**სტუმრსა კჳალად **ა**ეტკესმან **ი**სონ და მისიანა
ნი, გარდუსადა სერი და შემდგომად მეკლიშისა წარვიდეს ეოკელნი თჳს
თჳსად.

იამესა ერთსა განზრახვითა **ტ**ედისითა მოვიდა იღმედ **ი**სონ
მისთანა და გამოიყვანა **ტ**ედია ფარულად, განვიდეს **წ**რდონატნი დამე
ქალაქით უგრძნობელად ეოკელთა მუნ მცხოვრებთა და დიდისა ხიმწრა-
ფლითა დამესა მას განვლნეს შორნი გზანი. დილასა ჳსცნეს რა ესე **ჴ**ოლ-
სელთა დევსა უეკეს მდევართა, არამედ გრძნებითა **ტ**ედისითა კერსა მიუ-
ხლნეს **ჴ**ოლსელნი **წ**რდონატთა; სოლო წარიყვანა **ტ**ედისმან მხარე
თჳსა სასელით **ი**სფის თჳს თანა, რომელ უეკარდა იგი ფრიად, შთახსდეს
სკამადღსა და გაემართნენ ქართთა სასარგებლოათა გზასა თჳსსა. სცნარა
ესე ვითარი მოვიცხვამ **ა**ეტკეს და ხირცხვილი, მოკეეკებული თჳსა
ზედა თჳსსა, მწუსარე იქმნა უზომოდ, იგლოვდა და სწერებოდა ახულსა
ზედა თჳსსა.

სცნეს რა ესე ერისა საზოგადოობამან სრულიად **ი**ვერიისმან არა
სათნოდ აღუჩინდათ საქმე ესე და ესე ვითარისა ღმერთთა მიერ მონიჭებუ-
ლისა საუნჯისა წარწყმედისათჳს თჳსსაგან, შეიჭირებუდეს და მამასაღისი-
თა, თავი **ტ**იცსეთისა და სხვანი ეოკელნი **ი**ვერიელთა **ჴ**ამასაღისისი
ჭეჭედრიდეს **ა**ეტკესს ესე ვითარისა უმკაცროებისა და გაუფთხილებლობი-
სათჳს მისისა. **ჴ**აშინ მძისწული **ა**ეტკესისა **ს**ერსუე წინა აღუდგა
აეტკესს, ვინადაცან ჳპოვა მან ეამი მარჯვე, ერა **ჴ**ოლსიდიისა გულ-
მწურაღნი **ა**ეტკესს ზედა მიიბირსა მან. **ს**ერსუე იყო ფრიად მსნე, სო-
ვანი და ძლიერი ჳბუგი, მან განსვა ბიძამ თჳსი **ა**ეტკესს მმართველო-
ბისაგან და ძლიერებითა თჳსითა განსდიდნა ესე-ოდაც, რომელ განუდგა
იგი ერსა **ი**ვერიელთა საზოგადოობასა და იქმნა იგი **წ**დვილისა მის
მმართველ, ვითარცა მთავარი.

ისონ წარმოხრული **ჴ**ოლსიდიით შემდგომად არა მრავლებს ყამისა

მივიდა **ტეხსლონიკედ** ეოვლითა თვხთანა მქოფითურთ სიმრთელით და მხიარულებით იფრადითა სკელოვანისა ამის მოსაკებელისათჳს, მოგებობადეს წინა მუვე **სელეი** და დიდებულნი მისნი, მიულოცვიდეს, შესახმიადეს ქებასა და განსცხრებოდეს.

შეუღლა **სახონ** **ძედას** ხუფლიერისა მუელეობითა და შევარდით ზომისაგან უმეტეს ერთმანერთი, სოლო ვინადგან მსგავსი **ძედასა** არავინ ჰოკებულ არს სხვაჲ გრძიულებიან კელოვანებითა; ამის ძლით გარდაქმნა ფრად მოსუცებული დედამთილი თჳსი ემაწვილ-ქალად და ურჩედა ახულთაგა **სელეის**თა უკეთ იგინი მოჭკველს მამას თჳსსა სასყიდლისა ამითჳს გარდაქცევს მათგა ემაწვილ ქალებად; ვინადგან ხუფლიერი მემკვიდრე იყო **სახონ** ტასტისა, სუროდა **ძედას** მეთობაჲ მისი; არამედ **სახონ** არა მოჲდინე იყო, რათა იქმნეს მუფედ. განზრახვაჲ და ხურვილი **სახონისა** და **წრეულესისა** იყო ესე, რათა განილაშქრონ **როიანელთა** ზედა და ახლჳს უმატიოებას მათისათჳს, რომელიცა მაილეს **როიანელთა**გან, ეამს მას ოდეს **ტეხსლონიით** მოგზაურ იყვნეს **ჰოლსიდას**. შეერთდეს მათ სხვანიცა რაოდენსიუ საბერძნეთისა მუფენი და წარვიდეს ბრძოლად **როიანელთა** და რა იგი იქმნა იუწყების **როიანისა** **სტორიას** შინა (ორგზის იყო ბერძენთა განლაშქრება ცროალს ზედა დარღვევა მისი, სოლო ესე იყო სახონისა და **წრეულესისა** და პელეა თესლონიკისა მეფისა ეამს პირველი გალაშქრებაჲ). **ძოიქცა** რა **სახონ** **როიანელი** **ტეხსლონიკით** ეტრეტა არა ისება მიღება **ძედას**თისა; არამედ ნაცვლად თჳსად ჰყო მუფედ ძე **სელეა** ბიძისა თჳსისა **წკასტ** და თჳთ წარვიდა **სახონ** **სელეა**თნეს, მუნ შესწირა მსხვერპლი **სოხალის** და მისრული **ჰორინთეს** შინა დაეწირა მოქალაქედ მუნებურად. **სახონ** სცხოვრებდა **ჰორინთეს** შინა ათსა წელს სიევარულითა დიდითა **ძედას**თანა და ისხნა მენი **ტეხსლ** და **წკიქენ** და შემდგომად მათსა **რისანდრ**; სოლო ოდეს იწყეს შუჭენიერებათა და ფეროვნებათა **ძედას**თა მოკვებაჲ და სახემან მისმან შუჭენობაჲ; მამინ **სახონ**მან შეიკვარა **წხული** **ჰორინთისა** მეფისა **ჰროსტისა** **ჯლოხია** (ანუ კრულს) და დაუტოვა **ძედა** და **შეუღლა** მას; სოლო **ჰროსტ** მუფემან ბრძანსა განშორებაჲ მუდასი ქალაქისა მისგან. დამესა ერთსა შევიდა **ძედა** ფარულად სასლსა მუგისასა და გრძიებითა გარდასწვა ჰალატი ფეი მისი სრულიად, **ჰროსტ** მუფეჲ და ახულიცა მისი დაიწვენს მუნ; მაგრამ **სახონ** განურა და მოკლნა **ძედა**მან ორსი შჳლნი მისნი **ზღვეიხათჳს** **სახონისა**; სოლო უმწემესი უარდაწმს და მუნით განივლტო ში-

შათა ღორინთელათა, რათა არა მოკლან იგი. **ბ** მივიდა **მი**ვან **ჩ**ერკუ-
ლებისა თანა სანივლელად **ს**ოზონს ზედა და იდეს ისედა **ტ**ყვიამან **ტ**ყვი
შეშლილობა **ჩ**ერკულებისა განჭკურნა იგი რბობა ვნებულუბიანაჲს და
ყოველითურთ მრთულ და უვნებულჳყო იგი. **წ**მას ზედა ფრთად მადრიელ
ქმსა **ტ**ყვიანს და ვინაჲდგან **ჩ**ერკულებს იყო თავს-მდებ **ტ**ყვიანსას, რა-
მელ **ს**ოზონ, ვიდრე სიკვდილადმდე არა განუტევიდეს მას; ამას ზედა სწუხდა
და დიდად სწერებოდა **ს**ოზონს ზედა და მისწერნა მას მრავალნი ხაუკადრულ-
ნი სიტყვანი და ურწივა **ტ**ყვიანს, რათა არღარა მიიქცეს **ს**ოზონისსა მი-
მართ; არამედ განზრახვითა მისითა წარვიდა **ტ**ყვიან **წ**თინად და შეუღლდა
ქლემს მეფისა ძესა **ს**ანდიონისსას, ვინათგან **ქ**ლემს ვინათგან შუა
მდგომელობა **ჩ**ერკულებისით, ს შერთვად **ტ**ყვიანსსა. **ტ**ყვიამან შუა **ქ**ლემს
მიერ ძეჲ სასკლით **ტი**დ (შემდგომად ესე მიღ ძეჲ ელესა **ტ** მეღასი იქნა მეფედ
მიღის). ხალხი შემდგომად მოქცევისა **ქ**რესეასა **ქ**ერინით მიიქცისა
რამათსთესმე წარმოვიდა **ტ**ყვიან და მოვიდა **წ**ინიკედ და მუნითგან **ჩ**ოლხი-
დად და ასილა მამად თჳსი მოკლებული და გარდაგებულნი **ჩ**ოლხიდისსა
განმეტებლობისაგან და **ს**ერსეჲ, რომელიცა წინარე მოვიხსენეთ ამჲ მო-
თხრობასა შინა, იგი დამპყრობელი მძღაურებით **ჩ**ოლხიდისსა და გარე-
მითა მისთა, ვინაჲდგან იყო იგი კაცი ფრთად ძლიერებისა იქჳთნი, ამინ-
თვის **ტ**ყვიანს. მოსრული სამზღვრით **ჩ**ოლხიდისსა, მიიქცა ზემო **ს**ერსად.
შეიქწინარ იგი მესკოელ მამასხლისმან ფრთადისა ზატევიან ცემითა, და
განიზრახეს **ტ**ყვიანი და მესკოელ მამასხლისმან და **ს**ერსისა ერისა საზო-
გადრობამან და სსჳათა ყოველთა მამასხლისთა ერთად, რათა დაამორჩი-
ლონ **ჩ**ოლხიდა კვლად ერისა-მმართველობასა ვითარცა პირველ, მისცეს
მხედრობაჲ ძესა **ტ**ყვიანსსა **ტი**დს, რომელიცა იყო ჳებუვი ფრთად ძლი-
ერი და გულოვანი, წარგზავნეს **ჩ**ოლხიდად. სცხა ესე **ს**ერსიემ შევირბა
მასცა მხედრობაჲ; იქმსა მათ შორის ბრძოლა რაოდენჯოზისმე და უკანა-
ქელ აძლივა **ს**ერსეჲ და მოკლა იგი **ტი**დმან და დაამორჩილა **ჩ**ოლხიდა
სერსისა ერისა მმართველობასა, ვითარცა პირველ. **წ**მას ზედა **ტ**ყვი-
თისა და სსჳანი მამასხლისნი და **ს**ერსისა ერისა საზოგადრობა ფრთად
მადლობელ ქმსნეს **ტ**ყვიანს კეთილისა რჩევისა მოცემისათჳს და გარვისა-
თჳს გულოვნად ძინა მისისა და თხოვას **ტ**ყვიანსსა ზატევიანს და კვლად
სერსეს მამად **ტ**ყვიანსი ჳეკეს მამასხლისად და განმეტად **ჩ**ოლხიდისსა,
რომელიცა იყო მამინ ღრმად მასხუტებული, რომლისა შემდგომად იქმსა
ძეჲ მისი **ქ**რახტ მამასხლისად და განმეტად **ჩ**ოლხიდისსა.

მა კინაზღვან ქეა ძედაისი ძიად იყო გონიერ, განსწავლულ სიბრძნითა, გულგონადლიერი, მსნე, ასოკანი და ჭკეროვან და სამხედროსა საქმეს შინა მისი სიბრძნე, სიბრძნე ამან შეწყენაჲ მსედრობითა ჴვერიისა ერისა მმართველობასა და კინაზღვან ვაღდებულ იუენეს მისი და უუვარდათც სიკეოისათს მისისა, ამისთვის ათსოვეს ჴვერიელთა მსედრობა ექესათასადმედ მოლაშქრეთაგანსა, გულგონათა მკერცსლთა და ორიათასთა ცხენოხანთა, წარვიდა ლაშქრითა ამით ძიად და პირველად დაიპურსა ჴემო ადგილნი ჰონტოასა, გარე სამხედროისა ჴვერიისა და შემდგომად წარვიდა მუნიით და ყასპიისა ზღვსა საშუაღნი ადგილნი დაიპურსა (რომელსცა აწ ვილანს ჰ მახანდარსა უწოდებენ) და რომელნი მე ადგილნი გარემონი ქვეყნათა მით. უწოდა ადგილთა მათ სახელთა თხითა ძიდაჲ და მათ ჴედა იწოდა იგი მეფედ. ძიად ფრიადისა სიყვარულითა და მეზობლობისა კავშირათ თანა შეკრულ იყო მეგობრობითა ჴვერიელთა საზოგადოებასა თანა, ხოლო ჴვერიელნი თავისუფაღსა თხსსა ჴედა განმკებელობასა კეთილდღეობითა და მშჯდობით სუფუვედენ.

**დატსუნძიჲს ძინჲ ლტაჲჲსჲ, ლტაჲჲსჲ მძიჲჲოჲჲ-
 ჴოზაჲსჲჲჲჲ ზღ უნტსუნჲ ჴიჲჲჲჲოჲსჲჲ ჴისუნჲ
 ტიჲჲჲსჲსჲსჲ სხსსჲ.**

* ჩელსა დასაბამითაჲ სოფლისთა ჴკრძელისა რიცხვთა 4798-სა, ტომადელთა რიცხვითა ჴელითსისათა 4003, ხოლო ჴართულისა ქრონიკონისასა მეთათისა მოქცევისასა 106 იქმნა მეფედ მიდთა ჴედა ** ლრსი

* მოთხრობაჲ ესე არსეას ჰ პერსიისა გამოწერილ არს წიგნისაგან, რომელსა ეწოდებენ ბიბლიოცია მსოფლიოსა ისტორიისა, ქმნილი ლიოდორ სცილიელისაგან ტომი 2 წიგნი 2 ფურცელი 213 შეუცვალუბედ აღწერილ არს.

** არსეი არს მიღთა მეფე იგი, რომელსცა სახელსებენ ლიოცელცა ჰ ლიოკად, ესე იყო, ძეა არჩინისა ანუ არბინისა, რომელიცა ძველსა მსოფლიოსა ისტორიას შინა წერილ არს ძარაორც პირველად ჰ ლიოდორ სცილიელის წიგნში არჩინად. უკეთუ ისტორიის მწერალი სხვათა ჰ სხვათა ისტორიისა მწერალთაგან მოთხრობას არა აღმოაჩინავს გულს-მოღვიგებით, რომელ იგინი ერთს ჰ მსვე მეფეს სხვათა ჰ სხვათა სახელითა უწოდებენ, ვითარცა აქა იხილაჲ, რომელ არსეის ლოცეს ეწოდებენ

მე წიგნივს, რომელი იყო შთამომავლობა * წიგნივს. ამას უკუწე მე-
ფესხა შიდათსა წიგნივს ჰევა ვინმე სხარსი დიდებულთაგანი, რომელიცა
განდიდნა ფრიად, ხოლო ეწოდებოდა მას სურსითა და ამას მტერ ექმნეს
მოყვარენი თხსნი და შეასმინეს მეფესა წიგნივს; ხოლო სურსიდ განი-
ვლტო სამისა ათასისა ქვეითითა და ათასისა ცხენოსანითა და მივიდა
ქვეყანასა ** ზადუზიანთასა, რომელსა ეწოდების სურსითა და ვინაჲდგან
სურსიდს ჰევა დაჲ თხსი გათხოვილი სხლსა შინა მუნებურსა ძლიერისა
მამასხლისისასა. წამს სურსით მისრუდმან მუნ განამსნო ჭართუელნი,
ესე იგი სურსიდნი, რათა არა დაემორჩილნენ შიდალთა, ვინაჲდგან
შიდალნი ეძიებდეს ღონის-ძიებას დაჲპრობისათჳს ჭართლოსიანთასა,
ისმინეს რეკაჲ ესე სასარებლოჲ სურსიდლთა და დადგინეს სურსით
სხასეკტად ეოკვლთა მსედრობათა ზედა სურსითთა უპირველესს ძილართ
მძღვანად. შოიწვივნსა სურსიდმან დაჲქარნი და შემოკრებენ მის თხსა
მსხენი ჭართლოსიანნი სრულიად ზემოდას და ქვემოდას სურსითს, ჭურ-
ვილნი ვიდრემე ორასი ათასნი, წარვიდნენ და მივიდნენ სამსღვართა ზედა
შიდიდისათა. სენა რა ესე მეფემან შიდათმან წიგნივს არბაკის ქემან შემო-
იყრიბს რვა ასათასი მეგრძოლნი და მოვიდა თხსსა სამსღვარსა ზედა,
სადაცა შექმოსვა ჭართლოსიანთა მსედრობასა, ეკვითეს ურთიერთარს
ძლიერად და იქმსა საშინელი ბრძოლა მთ შორის, *** იღვივნეს შიდი-
ლნი გულთკანთაგან ჭართლოსიანთა და მოსწყვიდნეს ორმეთცდა-ათი-
ათასი მამაგნი, მეგრძოლნი შიდალთანი და მიუკიდგან იქმსა მეუდროება
და მშვიდობა დიდი სრულიად სურსითსა შინა ვიდრე გამოსვლადმდე
სკვითა.

ღ მამას მისსა არბინს ანუ არვიზს ჭარაორც ჰ სხვათა ჰ სხვათა სხვადა სხვანი სა-
ხელნი; მაშინ იგი (ესე იგი შემოებლი ისტორიის ცნობის ანუ მოსწველი მისი) მი-
იღებს ღიღს ცთომილებას (მ. ძ. თ.).

* არბაკ: არბაკეს.

** კადუზიანნი, ეს ღიქსი წამხდარი არის ჰ გარდაკეთებული ესრეთ, კადუზიან-
ნი ქართლოსიანნი არიან.

*** ესე მიდილთა ჰ ქართლოსიანთა ბრძოლა იყო წელს დასამითგან სო-
ფლისა ბერძულთა აღრიცხვითა 4803-სა, ხოლო იულიოსისა რიცვთა 4008, ქართულ-
სა ქრონიკოსსა მეთთისა მოქცევისასა 111.

სყიდობდნ ღუჯისაჲს ზღაპრად ხუთსაჲს ზღაპრად
 ფოკისაჲს ორსაჲს სხვადასხვა ფეხად და ფეხად
 ორად ხუთსაჲს ორსაჲს, ორსაჲს ორსაჲს
 ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს
 (ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს) ორსაჲს ორსაჲს
 ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს
 ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს ორსაჲს

შემდგომად სიკვდილის *ფარორც ჰიდოს მეფის იქმნა მამა მისი
 ნიკანორ ჰიდელთა ზედა მეფედ (ესე იყო ციკასარ პირველი. რომელსაცა დი-
 დორ სიცილიელი სწავლებს არკვიანს). ესე ნიკანორ განმეუნა წელს დას-
 ბამითან სოფლის ჯერძელის აღრიცხვით 4873, იულიოსის წელთა
 აღრიცხვით 4878; სოლო ქართულს ქორონიკონს მათისა მოქცევისას
 181. ესე ნიკანორ იყო მსხე და ასოვანი; ** არამედ ესმის უკუწე ამის
 მეფობისას გამოვიდეს სკვთნი გზით მეოცის ტბით, რომელთაცა წინა-
 უძღოდა მათ მეფეა მათი შადიეს, მოვიდნენ და შობობსსლდენ ყოველსა
 შვირესა ღვთისა შინა ჰიდისას, ჯერისას ზემონა და ქვემონა და დიდსა
 სომხეთსა, ესე იგი ღმრისასა, ზაბდუკიასა და სონტონსა ადგილთა და
 მოვიდნენ ივინი კინილა ყოველსა ღვთისას და მიიწივნესა ვიდრე უკ-
 ვტედმდე. ზოლო ჰიდისა მეფემან ნიკანორ, თუქმდა ბრძოლა უფო
 სკვთთა; არამედ ილია მოვანს; და ვინაადაცა ვერღარა მსდედა წინა
 აღმდეგობაა მათი, მივიდა და განამგრა ჩინევი. ესე ვერათ სკვთთა ქვე-
 ყნები ესე ზემო სსკვებულნი ოცდა რვა წელს; სოლო შემდგომად ვინაადაცა
 ვერღარა მოითმინეს მძღვარება და შეჭირვება მათ მიერ შეითქმნეს ყო-
 ველთა ამით ქვეყნისათა მოსსლესნი, აღნიშნეს დღეა ერთი, რომლისამე
 დღესსწავლობას იღუმელისა შეთქმულებითა და მოიწია რა აღნიშნული
 იგი დღეა დათურნეს მდგმურნი თხსნი თუთოეულთა ხსლსის-პატრონისა

* ფარორც მეორის მამა იყო ციკასარ პირველი.
 შესწავება. მინარეს კახეთისსა დიდს იორს, სკვთთა უწოდეს ალაზანი მს
 ესმის შინა. სოლო უწინარეს მისსა იწოდებოდა იგი სახელითა ორითა, ესე იგი დიდ
 იორი და მეორე ახანთა, ესე მესამე სახელი დასდევს სკვთთა და უწოდეს ალაზანი
 ვიდრე მოდღინდელად დღემდე.
 ** წიგნისგან ძველოს მსოფლიოს ისტორიის გამოიწერა შეუცვალეზელად
 ისილე ცომი მეორე, თავი მესამე, ფურცელი 62. მიღილითა თხს მოთხრობასა შინა
 გამოსლვა სკვთთა ესმის ციკასარისსა.

ნული, ვითარმედ მელენტი პატრიარქი სწერსო, მელასთენის ისტორიიად მომღებელიო შემდგომთა ამათ შემეცნებათა:

„**ჩაბუქოდონოსორმან** ოდეს იგი დაიპყრო **იკერიას**, მაშინ აჭყარნაო **იკერიით** ერნი და გარდასასლნა **შპანიად**, სოლო **შპანიით** აჭყარნაო მუნებურნი და გარდაამოსასლნაო **იკერიად** (ესე იგი საქართველოდ), რომელთაცა შორის იუენეს ორნი მთავარნი; გინა ჩინებულნი კაცნი ერთსა ეწოდა **ისოს** და მეორესა **ირეკლე**, რომელთაცა სასელნი მიიღეს **იკერიელთა** და ეწოდების მრავალთა სასელნი ესე ვიდრე მოდღეინდელად დღემდე მათ შორის. და მეორე ნიშანი ჩვეულებისა მათისა არს ესე დაშთომილი ერთა შორის **იკერიისათა**, რომელნიცა არიან მოსკელდ ანუ ირიცხვან წარჩინებულად და პატრიარქულთა მოხუცებულთა მათთა, აქვსთ თუთოეულსა მათგანსა ბუქვდი მოდილო მეტალთაგან ცერთა მათთა შემოცმულ და აქვდით მათ ზედა დაწერილ არს სასელი თუთოეულთა მათ, რომლითაცა აღბუქდენ მინაწერთა წიგნთა ანუ ხარათთა და სხვათა და სხვათა საკირთთა წერილთა, ესე ძველთა შორის **შპანიელთა** იყოეო ჩვეულებად და მასყამსა შინა მათგან დაშთაო **იკერიელთა** შორის ჩვეულებამა ესე, სწერს **ტიქდასთენ**.“ ესე ზემოა მოთხრობა მელასთენის მხლობელ არს ჭეშმარიტებისა, რომელ მხლობელთა ამათ ეამებადმდე ზემოსცა ჰქვემოსცა შინა ივერის ესე იგი სრულიად გიორგისა შინა ხმარობდენ წარჩინებულნი გვამნი ბეჭედთა ესე სახედ ჰაწცა მათ შორის, რომელთამე ჩინებულთაგანთა ჰქონან ცერთა ანუ თითთა ზედა ბეჭედნი ესე გვარნი.

ჩოლო ცსოერებასა შინა **იკერიელთასა** ესე იგი **ჩართლის** ცსოერებათა შინა წერილი არა რასა მოგუითსრობს ჩვენ და არცა ვის ძველთა მიესტორიეთა ჩვენთა არა, რომელსამე წერილსა შინა მოთხრობისასა არა მოუსესენიებთ მოსკლად **ჩაბუსოდონოსორისა** საქართველოსა შინა (ესე იგი სრულიად **იკერიასა**) არა რომელსამე კერძოსა, არცა **ჩასტანტ** მეფე მოუთხრობს და არცა **ჩასუშტი**; არამედ შეიდგომთა ამათ მსოლოდ საქმეთა მოუთხრობენ ივინი.

ვ ა ს ტ ა ნ ტ მ ე ფ უ ლ ს ა ქ ა რ თ ლ ი ს - ც ხ ვ რ ე ბ ი თ .

სწერს მეფე ვასცანტ. „**ოდეს ჩაბუსოდონოსორ** მეფეა **აბდილოვანისა** წარვიდა და წარმოსტყუენა **იერუსალიმი** და მუნით ოტებულნი ურინი მოვიდეს ქართლს მოითხოვენ ნება **ტიცხოელ** მამასახლისისაგან, რათამცა დაქსასლნენ **იკერიასა** შინა: მისცა მცნეთელ მამასახლისმან ნებითა სრულიად **იკერიის** საზოგადოებისათა ადგილნი მთავართ სარკითა, რათამცა

მოსტეძენ ივინი წლითი-წლად ერისა სსოჯადლობსა სარგსა ადგილი-
სათხს; სოლო ორიათა მათ მიიღეს წისა-დადებთა ესე სისარულით და
აღუთქვეს სარკი. მსშინ მოიყვანს ივინი შტესყოლ-მამასსლისმან და და-
სასლსა ივინი მასლობელ ლრაგვის მდისარისა წყაროსა თანა, რომელსა
ეწოდების ხსანავი და რომელსადა ადგილსა დამკვარებულ იყვნეს ივინი
აქ ეწოდების ადგილსა მას ღკეკი, სარკისა მისთხს, რომელსა მოსტეძენ
ორიანი იკერიელთა წლითი წლად. ღლოლო უსსუტეცა ევ-სსსედეე მო-
თსრობს შემოკლებით. „შოკიდნესო ჩაბუსოდაიოსოროისაგან ლტოლველის
ორიანი და დასსსა ივინი შტესყოლ-მამასსლისმან ღკეკს.“ ღლოლო ცსო-
კრებასა შისა და ქადაგებასა წმინდისა დედასა ჩკენისა მოციქულთა სწორისა
ჩისსსსა (რომელიცა აღწერნეს თანა-მედროვეთაგან წმინდის ნინოსთა სლომე
უჯარმას დედოფლისაგან, რომელ იყო მის ცოლი მირიან დეთიე-გვრგვინისისა
მეფის ყოვლისა ზემოასა ჭქვემოას ივერიისა, ესე იგი სრულიად თვთ-მპერობელის
სელმწიფის ხოსროიანისა, რომელიცა ყოვლისა სსსლეულუბით თხსითა ჭ ერთა
მოიქცა ქრისტესს ჭეშმარიტსა სარწმუნოებასა ზედა ჭ დიდისა არსენის მიერ კათო-
ლიკოსისა აღწერილს შინა წმინდის ნინას ცსოკრებასა, კვალად აბათარის მიერ
მღვდელისა, რომელიცა თანა-მედროვე იყო წმინდის ნინასი ჭ მის მიერვე მოქცეული
ქრისტეს სარწმუნოებასა ზედა ურიობისაგან. რომელიცა იყო პირველად მოძღვარი ჭ
მღვდელი ურიათა. ამთ ზემო მოსსენებულთა მოთხრობათა შინა წერილ არიან: „ვი-
თარცა ესა ნაბუქოდონოსოროისსა იერუსალიმის მოხრებისსა მოსრულნი ურიანი,
მრავალნი მოქციენნა წმინდამნ ნინო ქრისტეს სარწმუნოებასა ზედა, რომელნიცა
მკვიდრ-იყვნეს მცესეთს, ურბნისს, კარსნს ჭ სსვათა ჭ სსვათა ადგილთა ზემოასა ჭ
ქვემოას ივერიისთა ჭ ლეთათა შორის გარდა კახეთისა). სოლო ვიდრე აქა ე-
ბადმდე ყოველთა ამთ ზემოასსსენებულთა ადგილთა თუმიცა არა ყოველგან;
არამედ არიან სსვათა და სსვათა ადგილთა შინა დაშთომილნი ორიანი და
უკეთუ ჭბითხო მათგანთა ვიეთიე, თუ სდადამ მოსრულ არიან ივინი და
ოდეს, უსსკვლად მოციგებუნ ივინი ვითარიმედ „ჩკეს! ესა ჩაბუქოდონო-
სოროისსა, ოდეს იგი წარმოსტეკენსია მან ურუსადი მას ესა დტოლ-
ვიდნი მოკსრულვართო ორისსტანიდგან სსქართველთსა შინა.

ჩყბობისნ თრთრნ სსრტსრლ ჭრქანლ ჭბსსრსრლ ჩრქრანლ.

კვროზმან ლამყარა ცხსტი სელმწიფების თხსისა წელთა დასაბამითგან სოფლის
ბერძულითა რიცხვთა 5003, რომბულითა რიცხვთა იულიოსისა 3848, ქართულსა ქრონი-
კონსა მეათისა მოქცივისსა 311. ლმან უკუტე ღვროზს მქმან ღამბიე'ს ასუ ღამ-

ბუზისამან შემდგომად სიკვდილის მამისა თვისის დაიპყრა ყოველი სპარსეთი. ამან გარდაადგო ლსტისა ზაჰად თვისი ტასტით და იწოდა ტიდიელთაჲ ზედა მეფედ, დაიპყრა ყაბილოვანი და სხლო მეფეებს ზიდიელთისა ზრესის და შვიპურა იგი. ხოლო წელს დასაბამითან სოფლისა ზერძულითა რიცხვითა 5009-სა, რომაულს იულიოსისა რიცხვთა 3854, ქართულს ქრონიკოს მეთის მოქცევისას 317-სა. ტოვიდა ზერძოს სომსეთს და დაიმორჩილა სრულიად სომხითი, ესე იგი დიდი ურმანია და მუსით მოიწია სვერად ადგილთა შინა * ლევანისათა. ლმან დაიმორჩილა სვერელინი თვნიერ ბრძოლისა, ვინაჲდგან მრავლისა წყალობითა და აღთქმითა მოიყვანსა იგისი თვსთანა. ლდაშესა ზერძოსმან მასლობელ მდინარისა ტატკერისა ქალაქი ჩინებული და უწოდა სსსელითა თვსითა ** ზირაშოლი. (ამა უკვე ქალაქისა შემუსრვას იტყვიან აღექსანდრე ღიღის მიერ მაკედონელისა, ვინაჲდგან განუმარდა ქალაქი ესე აღექსანდრეს ჰ გარემოდგომას მის ქალაქისას ძლიერად მოიწყულა აღექსანდრე, უკანსენელ აღილო ქალაქი იგი, აღაზრა ჰ საფუძველადმე დაარღვია იგი ჰ უმკვიდრო ჰყო) ესე ქალაქი მდგომარე იყო კიდეჲსა ზედა მდინარისა ტატკერისასა, არა და შორს მის ადგილასაგან, რომელსა აწ უწოდებენ ჟოინს-შამსიასა. სტევიან ვიოისიძე, რეჲა მდინარესა ტატკერსა უწოდა მან სსსე-

* ალენია კახეთის ყოველთა ადგილთა ეწოდებინ ჰ მოვაკანსა, რომელიც ძველად კახეთისვე ნაწილი არს, ესე იგი შირვანი ანუ შემანია, ესე ადგილინი ვიდრე კასპიის ზღვადმე ჰ ვიდრე დარუზანდის კარადმე ყოველნივე ალენია არიან, ერთგვრო მკვერის მდინარე განჰყოფს ალენიას ჰ ბარდავ-რანს ალენია. კახეთში არის სოფელი ალენი ჰ მინდორი მისი იგი ყოფილ არს უძველესთა ეპით ქალაქი ღიღი, მის ძლით სწოდებინ ალენია, ზერძენიყა სრულიად კახეთსა თვისსა თვს საყოფელითა ადგილებითა უწოდებდეს, რომელიცა ზემორე მოვიხსენეთ ადგილთა მათ ალენიად. ალენია არაჲ სხვა არს, თვნიერ ზემოჲს ივერიის ერთი ჩინებული სამეფო თვსითა სამთავრობითურთ.

(ესენი გეოგრაფიულს აღწერას შინა უმჯობესად, ესე იგი უნათლიერესად მოიხსენებინ).

** კირ ანუ კიროს ზერძენთა წოდებისმებრ არს, ხოლო ქართულად კვროზ. სპარსთა წოდებისა მებრ არს ქუმრუზ ანუ ქუმრუზ შაჰ ჰ მის მიერ აღშენებულს კირო-პოლს ეწოდებინ სპარსულს ენითა ქუმრუზაჲდ ანუ შარი-ქუმრუზ. თუ სადამე სპარსსა ვისმე უთხრა კვროზ, იგინი ვერაგულისსმა ჰყოფენ ჰ უკეთუ ზერძენსა, რომელსა არა უსწავიეს ზედ-მიწევნით ენა სპარსთა; უკეთუ უთხრა მას ანუ ჰკითხო, ეინ არს ქუმრუზ იგი ვერა გულისსმა ჰყოფს, რომელ იყოს იგი კიროს. ვერეთვე სხვათა ნათესავთა მრავალთა უწერათ ისტორიათა შინა ნაცვლად ქუმრუზის კვროს; შენიშენი ესეგვარნი ისტორიკოსთათვს არიან ფრიად საჭირო.

ლითა თხსითა **ჩირო** მდინარე, რომლისგამო აწ **სპარსნი**, **ძურქნი** და **ქეროპილნი**, ვითარცა **ძუნსნიცა** უმეტესნი უწოდებენ მას **ჭურად**, მაგრამ ეოკელნი ერნი ზემოახსნაცა და ქვემოახსნაცა **ვერეილთანი**, ესე იგი სრულიად **ქართლოსიანთანი**, უწოდებენ მდინარესა მას უძველესი-თავე სასულითა თხსითა **ტიტკერად**, ვინაჲდგან უწინარეს **ჩიროსისიცა** ეწოდა **ტიტკერი** მრავალთასა უკუნითგან პირველ და თუელსა. ესე იგი ვეცლასა ორისა დანგისა წოსასა; მაშინ **ჩიროსისა** ჟამსა სასულეჲდა **ჩიროსმან**, აღშენებულსა მის მიერ **ჩირაპოლსა** შინა პირველყოველთასა, მას დასახლ-ნის **სპარსთა** ნათესაობანი და ციხისა მცველნი დაადგინეს; მაშინ იტყოდეს ერნი **ვერეილთანი**. „ესე ადგილი შემსია **ჩიროსმან**, ესე იგი მოგაჭრა ასუ მამულსა ჩვენსა შემსიჲ კქმინეს ასუ ერსა ჩვენსა **სპარსნი** და მიერიდ-გან უწოდებენ ადგილსა მას **შამასიასა**; სოლო ნაწილსა მას **წლუჩიხისასა** ეწოდა ქართულად **შარვანდედი**, ვინაჲდგან შინა შარვანდედი მუნ უმე-ტეს მოქმედებს და ფრადი სიცსე არს ჰპერსა მას შინა ქვეყნისასა; არა თუ მხოლოდ საფხეულით სამორისაცა ცაროსი მუნ ცსელი არს, რომლი-სა ძლით თოკულიცა ფრად მცირედი იშოების და იგიცა არა მარადის. სო-ლო აწ ვინაჲდგან ადგილსა მას უწოდებენ **შარვანად**, **შარვანდ** წოდებიდმ არს გარდაღებული და სასული ესე არს **ქართული**, რომელცა სიშნავს სსივსა მზისასა. **ჩუროს** და არცა მხედრობაჲ მისი შინაგან **ვერეისა**, არცა ქვემოსა შინა **ვერეისა** არა შევიდის, უფროჲ უცდაოების ძლით და შემთსკურელებათა მაშინდელთა მდგომარისა საქმისათა. საკრველი ესე არს, თუ ვითარ უძლო ამან ესრეთ მონადირებად **ვერეილთა** ერისა, რომელ არცა ბრძოლა და არცა ერთი სსივ რაჲ წინააღმდეგი შემთსვა შორის მუყისა მის დიდისა და შორის ერისა ამის ესრეთ განძლიერებულისა მსაჟამსა შინა, რომელ სსვათა დროთა შინა იმით ეოფელარს **ვერეის** ესრეთ განძლიერებუელი; ეარდა მძვდობისა აღშენებასაცა ზედა ქლაქი-სასა მამულთა შორის მათსა არა მისცეს დაბრკოლება; მაგრამ მიზეზი საქმისა იყო ესე, ვინაჲდგან ერნი საქართველოაჲსი ესე იგი სრულიად **ვერეილნი** იცნობდეს **ჩიროსს**, რომელ არს იგი ვატი ჭემშირეტი, და-მცველი ეოკელისა აღთქმისა და აღმასრულებელი დაპირებათა. მაშინ უკუნი ესრთ საჭირო იყო **ჩუროსისათვის** **ვერეილნი**, რომელ არაინ სსვამ ესრეთ, მიზეზისათჳს **ტიდიელთა**. **ტიდიელნი** სრულიად თუმცადა დაიმორ-ხილეს **ჩიროსმან**, მაგრამ მარადის ეშისოდა მას უეცრად ამბოხებისა მათის-გან; ამისათჳს **ვერეილთა** თანა შეეზობა **ჩუროსისთჳს** დიდად საჭირო იყო

*

ვერიელთა და ტიდიელთა შორის იყო აღრიდგანვე განსეთილება და ბრძოლა ურთიერთისა სმარად, ამისთჳს დიდად სათხო ეყო იგი ვერიელთა, ანიჭა მრავალი ოქრო და ვეცხლი და სიეთნი მატეოსანნი და განიგულეიდა თუ სადამე ტიდიელნი განიზრახსჯდენ რასამე წინააღმდეგსა ადვილად შემძლებელ იქმსებას მოარეგნისა, ვინაჲდგან ერთგერძო სმარსნი და მეორითა გერძოთ ვერიელნი შეაიწრებენ მათ და ამა მიზეზისაგანთა ტიდიელნი ვერლარა იკადრებენ ამბოხსა და ამით სეჲმესა ამას შინა ისარკებლეს ფრიად ზვროსმანცა და ვერიელთაცა.

ჴოლო შემდგომად სიკვედილისა ზვროს დიდისა დასჯდა რა იქა მისი ჴამბინის ანუ ჴამბეიზს. ამან მოკლა მამა თჳსი სემირდის ასუ სემირ, ვინაჲდგან იგი ბრძოლასა შინა ერისასა დიდად სასეკულოსად გამოაქნილ იყო; მაშინ ოდეს იგი ჴამბეიზმან დაარღვია ას-გარაგანის იგი ქალაქი **ფიკა** და შერისა ამისთჳს იღუმიდა მოაკედინა იგი, ჴამბეის უკუწვე წარვიდა ტეგვიტელთა ზედა და გერძოთა მათ აქენდა მას ბრძოლად. * მას ეამხა შინა იქმან სმარსეთსა შინა აღრუელედა, ვინაჲდგან სსვამან სემირდის ვინამე მოგვიან ადადგინა შუოთი, ვინაჲდგან უწოდა თავსა თჳსსა სემირდის, მამა ეამბეიზისა, რომელიცა მოეკლა ჴამბეიზს. ამან უკვე მოგვიან სემირდის შეტეუილთა დაიპურა სმარსეთი და იწოდა მუჳედი. **ზა** ვითარცა ესმისეს შემოსეუილებისა ამის ამბავი ჴამბეიზს მეის უკომობრუნდა უკუპტით სმარსეთად და გზასა ზედა შეემთჳკა მას უხადრუკებაჲ ესე საკვირველი, რამოუო გზასა მომავალბასს წარმოეღვარა კრძალი თჳსი ქარქამით მისით, დაეცა ფერსთა ზედა სასტიკად და მოკვდა.

ჴოლო წელსა დასაბამითანი სოფელისთ **ჴერძო**ელთა რიცხჳთა 5041. და **ჴართუ**ლსა ქრონიკოსსა მეითსა მოქცევისასა 350, ჳსცესეს დიდებულთა სმარსეთისთა მცბიერებით მიღებაჲ მოგვისაგან სმარსეთისა ტანტისა, ვინაჲდგან დღესა ერთსა **ჴათმან** ასული ერთისა სმარსთა დიდებულისა ისმო თჳსთანა მოგვიან ამან; მაშინ საუბარსა შინა შეამცნია ეალსა ქვეშე, რომელიცა ესვია თავსა ზედა მოგვისა **ჴათმან**მან რომელ, ორივე გური აქენდა მას დაკვეთილ. მაშინ მოაგონდა **ჴათმან**ს, რომელ ზვროსმან დასაშუელისა რაჲსა თჳსმე დააჭრსა მას უურსი, გამოვიდა რა მუნით, **ჴათმან**ს მაჳოხრსა დიდებულთა სმარსეთისთა მოგვისა მისგან მოგვიანება სემირდისად და მცბიერებითა მიღებაჲ სმარსეთისა ტანტისა. შეკრბეს

* რველისა მსოფლიოსა ისტორიისა წიგნისაგან, ტომი. 2. თავი. 3. ჴურცელი 187.

იყო მამულსავე შინა **სეკრიის**სა **წლგანის**სა შინა. აღიღო **ჩიროპოლი** და მოიწულა თუთ **წლექსანდრე** ქვითა კისერსა ზედა, იავარ-ჭყო სრულიად **ჩიროპოლი** და აღფსურა ძირითურთ. განადიდა **წლექსანდრე**მან **წღვისკარი**, ესე იგი **წარუბანდი** და აღაქმსა უერგელესად და უწოდა მას **წლექსანდრია**, ვინამდგან იდგეს ქალაქსა მას შინა სრულიად მცხოვრებელნი **წარუგელნი** **ჩასოხის** სათესავთავანი (ვინამდგან მას ადგილადმდე არს სამწღვარი **ჩასოხის**), მცხოვრებნი მუნებურნი შეიფარნა ფრიად **წლექსანდრე**მან, წარუძღვნენ მუნებურნი **წლექსანდრეს** შიგნითისა **ჩასეთის**სა თავსა და უჩვენეს მას საშინელად სასიღველი იგი კლეფე მთისა მის დიდისა **ჩაკასიის**განი, რომელსაცა ეწოდების საეორსე, სდაცა **სრომეტეს** იყო დამსკვალულ (ხოლო ესე მთა არს **სანჯის**სა სეკობის თავსა გარდასვალს თასა **ძუშეთის**სა). უკომბრუნებულნი მუნიდგან გარდავიდა გარე **ჩასეთს** **ჩერეთის**სა ადგილთა **ჩასეთის**სავე მამულსა შინა, განუმაგრდა მას **ბატკარის**პირისა ქალაქი **ძუსთავად** სასელდებულნი, არამედ აღიღო იგი **წლექსანდრე**მან და დაიმორჩილსა. **ძუსით** მივიდა **ძაცსეთას**, განუმაგრდა **ძაცსეთაც** და სხვანაცა ქალაქნი და ციხენი; არამედ აღიღო **ძაცსეთა** და მოკლა მამასახლისი მცხეთისა კაცი სასელოკანი **სამარა** და ძმადც მისი მისთანავე მუნ, ეგრეთვე სხვანაცა ციხესი **საქართველო**ასანსი აღისცნა ძალითა, ესე იგი: **ჩასტავისი**, **ციხე**-დიდი, **ოსელის** ციხე * **სარავინეთი**, **სამძღღე** და **ბარბნისი**, დაიმონსა სრულიად **სეკრიელნი** **, დაუტყვა მუნ **წზონ** მთავართა თვსთავანი ძეა **წრია**სე მთავრისა **ბაკელონელისა** *** ასი ათა:

* სარავინეთი იგი განუმაგრეს ვაშ-რაოდენმე ალექსანდრეს; ხოლო უკანასკნელ ქვეშე ციხისა თვისსა განხვრიტეს კლეფე ბ ივლიტოდენ ზვრელით გარეგან ოვსეთისა დელაწულითურთ თვისთ (ყოველნივე მისცორიენი საქართველოასანი სწერენ ამას ერთ თან. ხმად

** სრულიად საქართველოს კათოლიკოსი არსენი დიდი სწერს აზონს ძედ არიანესს.

*** ანტონი კათოლიკოსის წიგნისგან ბ ვანტანგ მეფისა.

კვლად ვანტანგ მეფე სწერს: „ალექსანდრემან დაუტყვაო ქართველთა ზედა პატრიკად სახელით აზონ ძეა იარელისა, ნათესავი მისი ქვეყანით მაკედონიით ბ მისცაო ასი ათასი კაცი ქვეყანით რომით, რომელსა ქვეან ძროტატოს, ესე ძროტატოსელნი, იყვენსო კაცნი ძლიერნი, ეკრთებოდეს (ესე იგი ებრძოდეს) ქვეყანასა რომისასა, მოიყვანა ქართლად იგინი ალექსანდრემან ბ მისცნა კელის-ქვეშედ აზონს პატრიკოსა.

ხის მსედრობითა, რომელნი იყვნეს **სტალიელნი**. ხოლო განჭყარნა და აღზოა ეოველნი უცხო-ნათესავნი, რომელნიცა შერეულ იყვნეს ნათესავთა შორის **ქართველთა**; არამედ **ქართველთა** ნათესაობასა არა შეეხო და არცა **ბრიათა**, რომელნიცა **ქართველთა** შორის დამკვიდრებულ იყვნეს, არამედ * სჯულის-ღებამაცა მისცა **ქართველთა** და უბრძანა **წმინდა** კეთილად დაცვამ მათი და თვთ **წლექსანდრე** მიიქცა **საქართველომთ**, გარდავლო მთამ **საღბუზისა** (ესე არს მთამ კავკასიისა), განვლო კარი **ბარბელასა**, განვიდა გარეგან **კავკასიისა** საქართველოს სამსჯავრისა და წარუქართოს სკვთთა ზედა. **ჩლო** იყო **წმინდა** კაცი მრისხასე და მემშურნი, რომელსაცა დაშთა საქართველომ და იქმნა მათ ზედ, ვითარცა მშურობელი.

ჩლო ვინადაგან ჩვეულ იყვნეს ქართველნი თავის-უფლებასა, არა სურდათ მათ მუფველებლობა მათ ზედა უცხო-ნათესავისა; ** არამედ კვლად წარვიდა **წმინდა** მამისა თვისისა მიმართ **წმინდა** და მოიყვანა მუნით ათი სახლი ჩინებულთა და ათასი სახლი მდბიონი და ეოველნი დედა-წულითურთ მათით მოვიდეს და დაექმნეს **ქართლს** (ესე იგი საქართველოსა შინა) და თანა ჭევეს მათ კერძნი მათნი ღმერთად და ეოველთა მათ ადგილთა საქართველომსათა დაადგინა მსედრობანი სჯიროთა ადგილთა, ქალაქთა და ცისეთა და ეგრეთვე დაადგინა განმკენი ქალაქთა და სოფელთა და აჭირვებდა ფრიად საქართველოსა.

გეოგრაფიკული სიტუაციის სტატისტიკური აღწერა, ტერიტორიული და დემოგრაფიული მდგომარეობის შესახებ. ესე იგი სტატისტიკური აღწერის ფორმული სიტუაციის ანალიზის შესახებ.

იყო ვინმე ჭაბუკი სასულიერო **ქართველთა** ძე ერის-მთავრისა, ესე იგი მამასახლისისა ***, მძისწული სამარა მცხეთისა მამასახლისისა

* იტყვიან, რომელ სჯულის-ღებანი ესე, რომელნიცა მისცნა ალექსანდრემ ქართველთა არისტოტელის მიერ იყვნეს მოცემულინი, შემდგომად მისსა მრავლი ჩვეულება ძველი ბერძენთა დაშთა ქართველთა შორის.

** კათოლიკოსისა არსენისა ღიღისა მოთხრობისაგან.

*** მამა კარნავაზისა იყო ერთი წარჩინებულთაგანი დარით სპარსთა მეფისა მამა იგი სამარა მცხეთის მამასახლისისა და ვიდრე იყო იგი სიტუაციის ასახვისა წარვიდა იგი სპარსეთად გამოცდად სიტუაციის თვისისა, ხოლო სათნო იყო იგი ასოვნებისა სიტუაციის, სიმხნისა და ჭეოვანებისა მისისათვის მეფესა სპარსთა დარითს, რომ-

სასელოვნისა მის კაცისა, რომელი იგი მოიგლა უამსა მას **ღ**ექსანდრე მაკედონიელის მიერ **ტ**იტხეთის აღებასსა. **ჲ**ოლო სასული ჭაბუკისა მის იყო **ჲ**არნავაზ და დედა მისი იყო ასული **მ**არიოზ მეფისა **ს**პარსთას, ხოლო ჭაბუკი ესე **ჲ**არნავაზ აღსარდა დედამან მისმან ფარულად **ს**პარსკეოსსა შინა, მით რამეთუ **ს**პარსთაცა შინა იყო **ტ**აკედონელთა მთავრობა და შეეშინა მათი, ნუ უგუჩ **მ**არიოზის ნათესაობისაგამო ვნებაჲ რამე მიეტყს ძესა მისსა და ეშინოდაცა **ღ**ზონის მიერცა, რამეთუ ყოველი სასლი **ჲ**არნავაზისი აღისპო აღექსანდრესგან და ზოგინი მოკანნი **ღ**ზონის მიერ,

ადეს იქმსა **ჲ**არნავაზ ოცისა წლისა წარმოვიდა მუნიით და მოვიდა **ტ**იტხეთად და შეეწინარა **ღ**ზონს, არამედ არა განუცხდა **ღ**ზონს თუ ვისძე არს იგი; ხოლო **ღ**ზონმან შეიყვარა იგი ფრიად სიკეთისა და სიკისკისა მისისათჳს და ჰატვივა უყოფდა მას. ხოლო ჰუვა ქარნავაზს დედა და ორნი დანი თჳსნი თჳსთასა **ტ**იტხეთად და იხილა სიზმარი ღამესა ერთსა **ჲ**არნავაზმან საკვირველი, რომელ იყო იგი სასლსა რასამე შინა ერთსა შეეწიდეული, აღმოვიდა მზე და შეადგა სარკვლით-გამო ნათელი მისი **ჲ**არნავაზს, მოკვივა გარემო მისსა და განიყვანა გარე სარკვლით და იხილა, რომელ მზეჲ ქვე სამოსრული იდვა წინაშე მისსა და **ჲ**არნავაზს გამოიღო კელ-სასოფი უბისაგან თჳსისა და მოკოცა ზირსა მისისას ცუარი რამე უცხო სურნელი და იცხო იგი ზირსა თჳსსა; აღსდა მეორესა დღესა და უთსრა სიზმარი ესე დედას თჳსსა და დაუკვირდა მას ფრიად.

შემდგომად რაოდენისამე დღისა განვიდა ქარნავაზს ნადირობად ქვემოტრე **ტ**იტხეთისა კლდეთა შორის დიდმისათა მარტოდ და მუნ იხილნა ირემნი და ივლტოდეს ირემნი ტფილისისა კლდეთა კერძო; არამედ მაშინ

მელმანცა განაღდა იგი, მისცა მას მხედართ-მძღვანებლობა ჰ აღრიცხვა იგი უწარჩინებულესთა დიდებულთა შორის თჳსთა ჰ მისცა მას ასული თჳსი ცოლად. შემდგომ მღვეისა დარიოსისა აღექსანდრეს მიერ შემოიკრიბნა რაოდენნიმე მხედრობათაგან სპარსთას, წარმოვიდა ივერიად ჰ მოვიდა მცხეთად ყოველით სასლელეულითურთ თჳსით მისსა თჳსისა თანა სამარა მცხეთის მამასხლოსისა; ხოლო ოდეს მოვიდა აღექსანდრე მცხეთად, მოვიდა მაშინ სამარაცა ჰ მამაცა ქარნავაზისა, ხოლო ცოლი მისი ღდა ქარნავაზისი ივლტოდა ოკსეთად ჰ წარიყვანა ჯერეთ მცირე ყრმა ქარნავაზ ჰ განარინა მუნ ჰ შემდგომად წარიყვანა სპარსეთად ჰ აღზარდა მუნ. ანკონი კათოლიკოსი სწერს ქარნავაზის ღდა იყოვო ასული დარიოზისი ჰ მატანესა შინაცა წერილ არს ესრეთ თვითოეულად, ვითარცა ზემორეცა მოუთხარ ჰ სხვანთა მოთხრობანი ემოწმებანვე ამას).

ქედლისი არა ბუო შენ, მოწყულა ერთი ირემთავანი და სდეკდა მას შე-
პურობად. მას შინა იქმნა მწყურნი და დაასხა სასტიკმანი წვიმამი და არა უწყოდ
თუ სადა წარვიდეს **ჴარნავაზ** და მიმართა კლდეთა მათ საშუალ და ისილა,
მუნ ადგილი ერთი, ვითარცა კარი რამე და განჭყო დუგლეგი (ესე იგი
ტარი) შუბისა თვისისა და განისილა მით და სცნა, რომელ არს იგი კარი
პარესისა (ესე იგი გამოქვაბულისა კლდისა), აღმოკებული ქვითა და გამო-
აქცივა იგი და შევიდა შინაცას და ჳპოვა ადგილი ფართო და შეიყვანა
ცსენიცა თუხი თუხ თანა და მოიმშრალა მას შინა და დააკვესა და აღსიო
სანთელი და აღმოიღო საგზალი თუხი, დასჯდა, ჳამ და სუა და აღსდგა
და მიმოკლო შინაცას ქვაბისა მის და ისილა მას შინა ადგილი ვრცელი და
ფართო და სხვატა კარი ამოქალვილი ქვითა გამოაქცივა იგიცა და შევიდა
მას შინა და ჳპოვან მას შინა ურიცხვნი საუნჯენი ოქრომას და ვეცხლისა,
ვერძნი დიდ-დიდნი შთამოსხმელნი და სამსახურებელნი ჳურჭელნი ვერე-
თვე ოქრომას წმინდისა და ვეცხლისისა და თუაღნი პატრონისნი და მარ-
გალიტნი ურიცხვნი და ძურფასნი, განისარა ფრად **ჴარნავაზ** და განისვენა
მუნ ღამესა მას და დილასა აღსდგა და აღმოკლო კვალად კარსი იგი
კლდისისი, ვითარცა იყუნეს პირველ და წარმოვიდა შინა და უთხრა იდუ-
მალ ღედასა და ღაოთ თუხთა. **თა** წარმოვიდეს იგი ღამე სატრთულებითა,
დაიწყეს ზიღვად საუნჯეთა მათ ეს-სასედ, რომელ ღამე მივიღინ და
ზიღვიდეს, სოფლი დილასა ამოქალვიდეს ეგრეთვე კლდისა მის კარსა,
რათა ვერავინ უგრძნას მათ ესე და ოდეს ხრულად გამოკრიბეს; მაშინ გა-
მოიჩინეს მარჯველ თუხად ადგილი მიუმსუდარი და ურიცხვნი იგი საუნჯე-
ნი დაკრძალეს მუნ და ვერავინ უგრძნა მათ იგი.

ჴოლო ვერმთა **ჴეკრელებისათ** იყო კაცი ვინმე ერის-მთავართ-
ვანი, ძეა მსუდართ-მძღვანისა მის, რომელიცა მამასხლისობისა ჟამსა
უძლიდა მსუდრობათა და სახელი კაცისა მის იყო **ჴუჯი** და წარვიდა **ჴარ-
ნავაზ** მას თანა, რამეთუ აქვდა ნათესაობა მას თანა *, მისცნა **ჴარნა-
ვაზ**მან ქუჯის უძრწქეხნი დაა თუხი ცოლად და საფასენი ფრადნი და
დაემოყვრუნეს ივინი ურთიერთარს და წარიყვანა დედა მცა თუხი **ჴარნავაზ**-
მას თუხთანა და განიზრახეს ერთბამად ქუჯის თანა, შეკრიბეს **ჴუჯი**
მებრძოლნი მრავალნი **ჴაკვასით** საფასითა **ჴარნავაზისათა**, მიიბრუნეს

* უნუცესი ღამ თუხი მისცა ოცნეთის მთავრსა, რომელიცა მოვიდა ჴარნავაზისა
თანა და არა მცირედ შეეწია იგი ჴარნავაზს და ფრად ერდგულ ექმნა.

მრავლნი მსედრობათაგანსი **წ**ზონისნი **ს**ტალიანელნი; ესრეთისა კეთილ-
გოსიერებითა იმოქმედეს **წ**არსავაჲსი და **ჟ**უჯი, რომელ ჰირველვე სრუ-
ლიად ვერა რაჲ უგრძსა მას **წ**ზონისნი და განუყენეს სრულიად ერისიჲს
საქართველთაჲსანი და მოუხდეს **წ**ზონს ძლიერთა ლაშქრითა.

სიღა რა **წ**ზონისნი, რომელ ვერღარა ძალ-ედვა წინა-ადმდეობა **წ**არ-
ჩავახისა, ვინაჲდგან განუდგეს თჳსნი მსედრობანიცა და ერნი საქარ-
თველთაჲსანი, ივლტოდა **წ**ვასუოად და მივიდა **ჲ**ლარჯეთს (რომელიცა მ-
მულივე არს საქართველთაჲსა სამცხვარსა ზედა საბერძნეთისასა), გან-
ძაგრნა სიმაგრენი და ციხენი **ჲ**ლარჯეთისანი და ყოველნი სიმიდირენი
თჳსნი შეიტანნა სიმაგრეთა მისთა შინა.

შაჲსი **წ**არსავაჲსი მოვიდა მცხეთად და დაიპყრნა სიმაგრენი და ციხე-
ნი **შ**ტხეთისანი და მასვე წელიწადსა შინა დაიპყრა სრულიად საქართვე-
ლთა **წ**ფსასეთიდან ვიდრე სღვის კარადმდე (რომელ არს **შ**არუბსადი).
და წარუვლისა დეხანსი მრავლითა ძვირფასითა ძღვნითა მეფესა **წ**სურას-
ტანისასა **ს**ელეკოსს დიდსა, რათა არა მწე ექმნას **წ**ზონს, რამეთუ **წ**ზონ
იოსოვდა მისგან შეწყვასა. **ს**ელეკოსს შეიწყინარა ძღვენი და დეხანსი მისნი და
უწოდა მად თჳსად **წ**არსაოზს და წარმოუვლინა მანცა ნიჭნი ფრთად მდი-
დარნი და გვირგვინი საეფოთა ძვირფასი ძღვნად და აღუთქვა არა მწე-
ყოფად **წ**ზონისა და არცა **ჲ**უძმენთა. და უბრძანა ერისთავთა **ს**ომხითი-
სათა, რათა მსახურებდენ **წ**არსავაჲსს, ვინაჲდგან **ს**ომხითი (ესე ავი
წრქენია) ეპურა მისი **ს**ელეკოსს.

ქოლო ისიღარა **წ**ზონს, რომელ არა შეეწყვიტა მას **ს**ელეკოსს; არა-
მედ შეეწყვიტა **წ**არსავაჲსს, ამისთჳს წარვიდა **წ**ზონ საბერძნეთად და წარ-
მოიყვანა მუნით მსედრობა ფრთადი და მოძართა **წ**არსავაჲსს. სოლო
წარსავაჲსი განიმრავლნა მსედრობანი საქართველთაჲსანი, მოუწოდა **ჟ**უჯის
ყოვლითა მსედრობითა თჳსითა **ა**ვსითა და ყოველთა გარემოთა თჳსთა,
შემოვირბინა და წარემართა **წ**არსავაჲსს და მიეგება წინა ლაშქრითა **ჟ**ავთა
ქალაქსა, რომელ არს ჰური, რომელიცა არს **წ**რტანისა და უსმობენ აწ
ადგილსა მას **ჩ**აქალაქებსა (არტანის არს საქართველთაჲსავე მამული სამე-
სეთო **წ**სადღისისა მამულსა შინა), ჰევეს ბრძოლა ძლიერი მუნს, ხსენე-
ბულსა მას ქავთა ქალაქსა, სძლივა მსედრობამან **წ**არსავაჲსისამან მსედრობა-
სა **წ**ზონისასა და ივლტოდეს ბერძენნი ხანკითურთ მათით და მოკლეს
წზონს და ურიცხვნი სჳანი მათნი მოხრნეს და ტყვე ჰევეს და სდევნეს
ვიდრე **წ**ნიმიონგორად და **ჟ**ელეგრადმდე და მოსტყვევინეს **ჟ**ართველთა ს-

მკლავანი **ჟ**ერქეთანი და მოკიდა **ჟ**არსაკაზ **ჟ**ლარჯეთად და აღიღო იგიცა, და ყოველნი საუნჯენი **ჟ**ხოისისანი დაერთს სიმდიდრესა თუნსა ზედა, და განმდიდრდა უმეტეს. მოიქცა მუნით **ჟ**იცსეთადვე დაიმორსილნა სრულიად ყოველნი სამკლავანი * **საქართველო**მასანი. ** **ჟ**ასყო სრულიად **ჟ**ერიაამ ათ ნაწილად და დაუდგინსა თვთაეულსა ნაწილსა განმგებელნი კელის-ქვე-შენი თუნნი, და უწოდა მათ ერისთავებად, გინა მთავრებად და თვთ იწოდა *** მეტედ ყოველისა საქართველომასა და მისცა ერისთავთა და განსკეთა

* აქა სადაც წერილ არს საქართველო გულის-ხმა ჰყავთ მკითხველთა, რომელ იყვეის ივერიახა, ვინააღვან საქართველო ღ ივერია ღ გიორგია, გურჯისტინი ღ გრუ-ზია ერთი ღ იგივე ქვეყანა არს.

ა) ** პირველად დადგინა ერისთავ ქუეგი, რომელსაცა მისცა ღამ თვის ცოლად ღ განუჩინა საერისთოდ რიონის მდინარიღვან ეგრისის მდინარემდე ყოველი კოლხიღა სენათითურთ ღ დასავალით ზღვადმდე.

ბ. მეორე ერისთავი დასვა მარგვეთისა შორაპანსა ღ მისცა მცირე ღიხის მთიღამ ზღვადმდე ღღაღოს მთიღამ ღ რიონის შუათი.

გ) კახეთს ღ შერეთს ღ კუხეთს ნაწილთა კახეთისთა, ესე მესამე ერსთავი.

დ) ერისთავი დასო ზუნანს ღ განუჩინა ბერდუჟისს ღ მცვერის შუა გარდაბანი-თურთ ცფილისდამდე.

ე) მესუთე ერისთავი ჰყო სამშვილდისა ღ განუჩინა სკვირეთის მდინარიღვან გა-ჩინს ზევით ქანავარდამდე აზოკით.

ვ) მეექვსე ერისთავი წუნისა, რომელსა განუჩინა აღმოსავალით მცვერისა ქანა-ვარდამდე ღ თავადმდე მცვერისა.

ზ) მეშვიდესა ოძრხის ერისთავსა განუჩინა ცაშის-კარს ზევით ზღვადმდე პონ-ცოასა ღ ქოროხამდე.

ი) მერვესა კლარჯეთის ერისთავსა განუჩინა, რომელიცა თვთ დაიპურა საზღვრიო კლარჯეთისა ზღვადმდე პონცოასა.

თ) დადგინა ერისთავი შიდა ქართლსა, ესენი იყვნეს სპასპეტინცია, განმცენი ღ მლოიღებლეს ხარკსა ქვეყენისგან საერისთოთა თვისთასა ღ მიაართმიენ მეფეთა.

*** წელსა დასაბამითან სოფლისა ბერძულითა რიცხვითა 5201-სა, ქართულსა ქრონიკონსა მეთათსა მოქცევისასა 514-სა, უწინარეს ქრისტეს შობისა 302-თა წლითა, ვახუშტი მიესტორიე ჩვენი ჰსწერს ქანავაზის მოთხრობაში ერისთავთა ქანავაზის მიერ დადგინების ბოლოსს „ამ ქანავაზის მეფობის მეთცხრამეტესა წელსა ქართლო-ნი სუთასისანი ქრონიკონი ათჟერ მობრუნებული განვიღაო ღ ამის შემდგომად მეთურთ-მეტედ მოქცევმან იწყოვო.“ ღ სხვანიცა ქართველთა შომთხრობელნი ემოწმებთან ამას; მაშა საღამე ქართული ქორიონიონი ქანავაზის დროსვე ყოფილა ღ ამ რიცხვიღამ ქრისტეს შობის რიცხვადმდე უცთომელად მოღიან ქართულინი წელთა აღრიცხვანი.

ადგილთაგან სჯულისდებანი და განწყებანი ყრიად სასარგებლონი, განსწყეს მსედრობანი და დაუდგინს მსედრო-მთავარნი ბრძენნი, გამოცდილნი ბრძოლას შინა, კაცნი გმირნი და სასკლოვასნი და სიმსითა აღმატებულნი და ესრეთ იქმნა მსფლობელი დიდი სრულიად ჴკერისა, ესე იგი ყოვლისა საქართველომას და შეიყარეს იგი ყოველთა სამეფოთა მისისთა ესე. ოდენ, რომელ არღარა ეგების უმეტესი სიყვარული მეფისა და ყოველი კაცი იტყოდა. „კისატრით სვესა ჩვენსა, რომელ მოგვეცა ჩვენ მეფემა ნათესავისგან მამათა ჩვენთასა და აგესდა სარკი და ჭირი უცხოთა ნათესავთაგან.“ მოიყვანა უკვე ჭარნავაზმან ცოლი ღურმუჯელითაგან ნათესავით კავკასიისა.

ზოლო განუგნნა **ჴარნავაზმან** **იტალიანელი** იგი მოხსნაღვნი და მსედრობათაგანნი **ღვონისანი** და დასასლნა სხვათა და სხვათა ადგილთა საქართველომასთა, მისგნა მათ საცხოვრებელნი საკამო და მამულნი და ჰატვი კეთილ-შობილების და უწოდა მათ ახოანურად და მიერ დღით გან ეწოდებინა ყოველთა საქართველომასა სემომასა და ქვემომასა და ყოველთავე ადგილთა შინა მისთა კეთილ-შობილთა აწცა **ღვონაურნი** (ესე იგი ახოისა მიერნი ასუ **ღვონისაგან** დამთომილნი). **ზოლო** იყო **ჴარნავაზ** კაცი განსწავლული და მეცნიერი ენისა **ჴერმულისა**, ესე იგი **ჴელდინურისა**, **ღვსურელისა**, **ღვბრელისა** და **სპარსელისა**. **ზოლო** **ჴართული** იყო თვით ბუნებითი მამული ენაჲ მისი. ამან **ჴარნავაზ** მეფემან შეაწყო სინარსარემაჲ ენისა **ჴართულისა**, გაამკვიწიერა, განავრცო და შექმნა ანბანი მსედრული ქართულისა წერილისა (რომელსაცა უწოდა მსედროთა წერილად) და რომელსიჲე მეისტორიანი ჩვენნი გულის-მსიტყველობენ, რომელ სუფერი იყო პირველ **ჴარნავაზის**გან, არამედ მსედროლისა წერილისა ჩვენისა (ესე იგი ქართულისასა, ყოველნი მომთხრობელნი ჩვენნი დაამტკიცებენ, რომელ **ჴარნავაზ** პირველისა მეფისა მიერ არს შექმნილი, და ესე მდებარეობს მცხოვრებთა შორის საქართველომასთა სეპირ მოთხრობითა მრავალთა მიერ საცნაურ არს, უმეტეს **ჴავკასიისა** მათათა-შინა მცხოვრებელთა **ჴართულებთა** უმეტესთა უამითან ადგილით თუხით შეუ-

* უწყება მკითხველთა თვის: ჭარნავაზმან აღაშენა ციხენი ქვემო ივერიათა შინა შორაპანი და ღიშა. **ზოლო** ქუჯი, რომელიცა ჰყო ჭარნავაზმან ეგრისის ერისთავად (რომელიცა იყო ღის ქმარი მისი) აღაშენა მან ციხე-გოჯი. ქვეყანას მას კოლხიდას პირველად ჭარნავაზმან უწოდა ეგრისად მღინარის გამო ეგრისისა, რომლისა გამოცა მუნე ბურთა ქართველთა ერთა ეწოდებინა მცგრელინი.

ცვალებულთა და განურქვნიელთა (რომელთაცა მოთხრობანი მრავალნი საქარ-
იველოსანი შთამომავლობითი შთამომავლობად შეუიწერეს). ქმნა უკვე
წარსავაზიან კერძი წმინდისა და აღმართა იგი მთასა ზედა ჭართლოხისსა
 საფლავსა ზედა ჭართლოხისსა, ხაშუალ კერძთა უწინარესთავე ემთა აღმარ-
 თულთა გარდი და გაახსა, და აღაშენნა მრავალნი ციხეიანი, ქადაქნი და საკერ-
 პონი. ხოლო ამისთვის აღმართო კერძი ესე წმინდისა, ვინაჲდგან უკუარდა
 დედაჲ თჳსი ფრიად, რომელმანცა ობლობასა და უცხოებასა აღზრდასა
 შინა ძინა თჳსისა ფრიადა ღვაწლი დახდა **წარსავაზისა ზედა და მორეოდ**
 ამისთვის, რომელ **წარსავაზის** ორი სასული ეწოდა, ესე იგი **წარსავაზ-
 წმინდისა**. შემეფა **წარსავაზი** მეფემან სრულიად **სკერძისა ზედა წყლიწადი**
65 ესე იგი სამეორდა-სეოთი. ხოლო გამოეფა იგი * წყლთა დასაბამითან
 სოფლისათ **სკერძულითა ანგარიშითა 5206**; მამის იყო იგი წლისა **27**-სა
 და აღესრულა წელსა დახაბამითან სოფლისათ **სკერძულითა ასვარიძითა**
5271-სა და დაეფლა, სადა იგი აღმართებულ იყო კერძი წმინდისი და
 მიერთებან ეწოდა მთასა მას, რომელსა პირველად ეწოდებოდა **ჭართლო-**
ხისა სასულითა მთად წმინდისა.

**ბეოტაჲ ბეოჲ ყოიხისნი იქითისნი სწობაჲნი
 სიტყვისი ბეოჲ ფაქრულნი სიტყვისნი ჩუბ-
 ტიხოსნიცნი ჩუბტიხოსნიცნი ფაქრულნიცნიცნი.**

ხოლო შემდგომად ხიკვილისა **წარსავაზისა** დიპურა ყოველი **სკერ-
 რია** * **საურმაგ** და იქმნა მეფედ ყოველსა საბამანებულსა ზედა მამისა
 თჳსისასა, არამედ ვინაჲდგან რაცხდენ ივინი თავის-ბუფლებითსა მმართვე-
 ლობასა უმეტეს სახარებლობოდ ქვეყანისა თჳსისა, ვიდრე მეფობითისა
 მმართველობისა და სურდათ მათ ყოველთა ერთსა საქართველოსათ კერეთ
 ყოფად, ვითარცა უწინარესს **წარსავაზისა** იყო და არცა ხათოა უხსნაო
 მეფეჲ საოქსავისავასა თჳსისა; ამისთვის განუდგენს **საურმაგს**. ხოლო
სტალაქლის იგი, რომელმანცა **წმინდის** მიერ იყენეს მოყვანილ არა გაუდგენს
 ხურმაგს კეთილის ყოფისათვის **წარსავაზისა**, ვინაჲდგან ასხამადთ მო-
 წვალეპანი მისნი მამათა თჳსთა ზედა და სასლთა მათთა ზედა.

* **საურმაგ** მეფე იქმნა სრულიად ივერის მფლობელ წყლთა დასაბამითან
 სოფლისათ ბერძულთა რიცხვით **5271**. ქართულსა ქვარციხისსა მეათეშემისა
 მოქცევისსა **47**-სა. უწინარეს ქრისტეს შობისა **237**-სა.

სტნა რა განდგომილებაა ერისა საქართველოჲსა საურმაგ ივლტოდ
ჴაკეასიად და შევიდა ძურქუქეთს, ნათესავთა შორის დედუელთა თჳსთა და
წარიყვანსა და და თჳსი თანა და მწე ექმნა მას მამის დის-წულიცა თჳსი
ქეა ქუჯისა ჴართამ და შეუკრიბნა მან მსედრობანი მრავალნი და დაიპურა
კვალად უოკელი ჴერია და დასჯასა უოკელნი ურწინი თჳსნი და განიბტვი-
ცა მეფობაჲ თჳსი. * სოლო არა ესვა ქეა; არამედ ასუღნი ორნი, ერთა
ასული თჳსი მისცა მის ქესა ჴუჯისსა, რომელიცა იყო დისწულის შული
ჴარსავასისა და დედის მძისწული საურმაგისა, რამეთუ ცოლი ჴარსავასი-
სა იყო დაჲ ჴუჯისა **; სოლო მეორე ასული თჳსი საურმაგმან მისცა
ცოლის დედის თჳსისა დისწულსა შვილსა სასელით ძირვასს, რომელიცა
იყო მსხე, ასოკანი და ძლერი წარწინებული და ჰყო იგი იქცუდრედ მე-
ფობისა თჳსისა და აღმართნა საურმაგ კერწნი ორნი *** ლნას და
შანას.

ჴოლო იქმნა მეფობასაჲე შინა საურმაგისსა სირიასა ჴედა მეფედ
ლსტიოსოზ დიდი. ამან ლსტიოსოზ დაიპურა რა ჴაბილოკანი ლდრო-
პატსნია (რომელსაჲ სზარსნი ქველისიებრ წოდებისა უწოდებდეს ლზარ-
ბაკესსა, სოლო აწინდელისამებრ წოდებისა უწოდეს ლდრობაკესსა); მაშინ
ლსტიოსოს მოვიდა სამზღვართაცა ჴედა საქართველოჲსა; მაშინ მთავ-
რობდა კერძოთა ჴედა ლვანისათა, რომელ არს მკარე ჴასკითისა, ვი-
დრე შარუბასილადმე ლრტაბასან დადგენილი ერისთვად ჴარსავასის მიერ
კერძოთა ამათ. ესე მივიდა ლსტიოსოსის თანა დიდისა, ვინაჲდგან იყო იგი
ფრთად მოხუცებულ წლითა; არამედ ლსტიოსოზმან შეიწუნარა იგი პატრი-
კითა და მოსწურაჲ წიგნი მშვიდობისა საურმაგს მეფესა, და მოიოსოკა

* (სოლო) ოდეს დაიპურა ივერიაჲ სრულიად საურმაგმან; მაშინ დაამაბლნა
მან ქართლოსანნი ჲ წარწინებულ ჰყენა აზონაურნი. მაშინ ლურძუქნი ფრთად განზრ-
ვლებულ იყვნეს ესრეთ, რომელ ვერღარა იტევდალა ადგილი მათი; ამისთჳს წარმო-
იყენნა მრავალი ერი მუნით კავკასიისს ნათესაობათაცან, რომელნიმე წარწინებულ
ჰყენნა მათგანნი ჲ სხვანი დასნნა კავკასიასაშინა მთიულეთს, დიდოეთითგან ვიდრე ეგრი-
სადმე, რომელ არს სხანეთი ჲ დედუელნი იგი თჳსი ჲ ერი მათი ჲ აზნაურნიცა დაიპურა
მისანობელოდ; მიერთგან დაშთა ჩვეულებეა ესე თჳსლამე გაუჭირდესთ მკერთაცან
შეინიზნოლიან მეფენი კავკასიად; ლამცველნი გვამისა მეფეთა ივერიისათანი იყვნეს, მა-
რადის კავკასიისა ერთგან ჲ საუნჯეთა მრავალთა სცვიდეს მუნ მეფენი.

** მოიყვანა ამან ცოლი ასული ბარაველის ერისთვისა.

*** ესე მირვან იყო შთამომავლობისაგან ასირიისა მეფისა ნებროთისა.

სსლო მათ და შეუსდა ძურძუკეთს და დამორჩილნა იგინი და დასჯნა მი-
ზეზნი შფოთისასი და მოაქცა შცსკეთად და განსტებდა ხამეფოსა თახსა კე-
თოდ წესიერად და უწინარეს ამისხა მისცა ასული თხი ძესა **სართოს** მე-
ფისასა **წმშაკს**. **საკვარდათ** ჰირვან მეფე ყოველთა **ქართველთა** და მე-
ფობდა კეთილად; სოლო იმეფა ამან წელნი **18** და გარდაიცვალა წელს
დასახამიოგან სოფლისათ **5364**.

ბიოტყეუ ბიჭუ ფუტხუჯუჯ სოტყინუ ბი ბიჭუნჯ ბიჭუნჯ სოტყუნჯ.

* **წმან** ბირველმან * **ფარსავამ**, მპერობელმან სრულიად **ვერიისა-**
ის ბიჭუჯარა სხუელი **სპარსთა** და მოაძულნა **ჰერზნი** **ვერიელთანი**, აღა-
ორგნითვე ურიცხვი. სოლო იძლიენეს ღურძუკენი და ივლცოდეს. მიუღვესზედა დასმითი
ქართვლნი, მოსრნეს და ცვეუ-ქმნეს და შევიდა მირვან ღურძუკეთს და მოაოხრა ღურ-
ძუკეთი და ჭართალნი და შეაბნა შესავალსა ღურძუკეთისასა კარნი და მოქმენა იგი
მტკიცედ ქვიციროთა და უწოდა სახელად ღარუბანდ და დასჯდა მირვან მცხეთას მო-
ქცეული მუნით და მეფობდა ნებიარად და უშიშად; იყო კაცი უხვად მიმნიჭებულ კეთილის.
შეუფარეს იგი ყოველთა ივერიელთა და აქენდა მას ფრიად მშვილობა მეფის მიმართ
ასურასცანელთას და ამის მეფობას შინა მიიცვალა ასურასცნისა მეფობა ბაბილონს
არშაკ პირველისა მიერ სპარსთასა, რომელმანცა ჰყო სომეხთაზედა ძმა თხი **კვლარაჲ**
მეფედ. სოლო მირვან მეფემან მისცა ძეს არშაკისასა სახელით არშაკვე ასული თხი
ცოლად, რომლისგამოცა იქმნა მათ შორის მშვილობა და მეზობლობა ფრიადის სი-
მტკიცითა, ვინაჲღან საჭირო იყოცა არშაკისა მეფობისა განმტკიცებისათვის დაზავებად
გარეკანთა მეზობელთა თხსთა და უფროსად ივერიელთა.¹

* (ვანცანგის ისტორიით) ოღეს დასჯდა მეფედ **ქარანჯამ**; მაშინ იწყო შენებუ-
ლებანი და მცა ცხნეთა და ქალაქთა, და განასლა ზაღენისა საკერპო კერპითურთ (თუშ-
ცა) ვანცანგის ისტორიას შინა წერილ არს, რომელ პირველად ამან აღაშენა ზაღენს;
მაგრამ არა ჭეშმარიტ არს, უწინარესვე იყო იგი მამასხლისთა გამსა აღშენებულ; ზა-
ღენ არს ზევს ანუ ღიოს, ესე იგი იუპიტერ და ადგილს მას ეწოდების ზედასზენი,
სიმაღლის ძლით, ვინაჲთვან მთის მის აღსავალი ერთისა გორის გზით მეორეს გო-
რას უმაღლეს მისსა და შემდგომად კვლად მეორითა მით გორით აღვალს, ვიდრე მეს-
მედმდე და ესრე ვიდრე მწვერვალადმდე მის მთისა, სადაცა კერპთ მსახურებისა გამს
იდგა ბომონი და ზედას ზენი სიმაღლისა ძლით მას ადგილს ეწოდების სოლო);
შემდგომად მოქცევის ქრისტეს სარწმუნოებას ზედა ივერიელთას აღეშენა ეკლესია
და მონასტერი ცხოველს მყოფელისა ჯვარისა და ქრისტეთვან მეექვსესეა შინა საუკუნეს
ასწლეულსა, მოვიდეს წმინდა მამანი **შუამდინარით** ასურეთისათა **ათონმეცნი** მამანი; სო-
ლო **ათონმეცთა** მათ მამა და მოძღვარი იყო **იოანე**, რომელიცა აღვიდა და დაემკვიდრა

შენა ამან შირველად სხეცხლუ (ესე იგი ბომონი თაყვანის-სხეცხელ ცეცხლისა) ქალაქსა შინა ტირხეთას, ადგილსა მას, რომელსა ეწოდებინა ტოკოთა. ამისთვის მოიძულებს იგი სკერბელთა, ვითარცა შეურაცხის-მოუფელი ხეულისა მამულისა, შეგარდათ სკერბელთა კერძნი თუხნი და ღმერთთა თუხთა მგუთუნელ იყვნეს გულითა. ტაშინ ესრასნეს მეფესა ყაიღოვანისასა წრშაკს შირველსა და სთხოეს ქეა თუხი წრშაკ, რომელიცა იყო ასულის ქმარი ტირვან მეფისა, დის ქმარი ამა ჟანსაჟამ მეფისა, მეფედ თუხ ზედა.

ჴოლო სპარსთა მეფემან * წრშაკ მისივე მოსცა დიდის სისარულითა და წარმოატანნა ცა სპათავან თუხთა რჩეულნი მსედრობანი. მიეკუბეს ამა წრშაკს სრულიად შეკრებილნი სკერბელნი, გარდაცდეს ცანტით ჟანსაჟამ და ჰევეს ყოველსა სკერბისას ზედა მეფედ მის წილ ** წრშაკ. და ივლტოდა ჟანსაჟამ კერძოთა ზონტოაშთა; არამედ ვინადგან ჰევა ცოლი სპარსი და მცირე წლოვანი ქეა თუხი სპარსთად და ამცრო ცოლსა თუხსა, რათა ზრდიდეს შვილსა მათსა მუნ ტირვანს. ჰრქვა ცოლს თუხსა: „სასურველო მეუღლო ჩემო, მე არა ძალ მიცს მინდობა სპარ-

მთას მას ზედა ზედაზენისას ჰ შემეტად აღაშენა მონასტერი იგი ჟვარისა ჰ თუთუა დასაფლავა მუნ ჰ ესენი წმინდას მას სრულიად ერი ივარიის ვიღრე დღინდელად დღედმდე) (ვახტანგ). ჟანსაჟამ მეფემან აღაშენა კახეთს გაღამაშარს კავკასიის მთის კალთას შინა მალას ადგილს ზედა ქალაქი ნელოქრისა, რომელსა შემდგომად ეწოდა ნეკრესი ჰ აწცა ადგილი იგი იწოდებინა ნეკრესად. ქალაქი დარღვეული არს ჰ არს მუნ მონასტერი წმინდისა ათორმეტთა მამათავანისა აბზიოსი, რომელიცა იყო მღვდელთმთავარი (ეპისკოპოსი) მის ქალაქისა; იყო იგი მეექვსეა შინა ასწლეულსა სუკუნესა ქრისტეთვან ჰ ეწამა იგი ქრისტესთვის სპარსთავან, რომლისცა ისტორიას იხილავთ წარმკვითხველნი თუხსა ადგილსა შინა შემდგომთა წიგნთა შინა.

** ჟანსაჟამ გამეფდა წელსა დასაზმით ზერმულსა 5364. ქრონიკონსა მეათორმეტსა 149, უწინარეს ქრისტეს შობისა 144.

* არსაკუნიათ მონათესავენი ყოველსა ადგილთა შინა, სადაცა მეფობდეს სპარსეთს, პართიას, სომხთს ჰ ივარიას ჰ ყოველთა ადგილთა ყოველნივე ამა არსაკუნისაგან იყვნეს; ზოლო ევროპიელნი ნათესაობასა მეფეთა ამათ უწოდებენ არსაკუნად, სპარსნი ჰ სხვანი კერძოას მის ერნი უწოდებენ არსაკუნად; ზოლო ჩვენ ივარიელნი ვუწოდოთ არსაკუნად.

** არსაკ იქმნა მეფედ ყოველის ივარიის წელსა დასაზმითვან ზერმულთა რიცხვითა 5373. ქართულსა ქრონიკონსა მეათორმეტე მოქცევისასა 149. უწინარეს ქრისტეს შობისა 135.

სთა, ვინაჲდგან არშაკისა არიან იგინი ღე არა შემიწყნარებენ მე, შენ მივედ ფარულად სახლსა შინა მამისა შენისასა ღე აღზარდე ფარულად ყრმამ ესე ღე ნუ განსცხადნებო მუნ, რათა ძვირი რამე არა შეტკმთხვოს შენ, გინა ყრმას მაცას, მე შევიერებ მხედრობათა პონტოათ ღე საბერძნეთით ღე უკეთუ მომხედვენ მე ღმერთი ღე კვალად დავიპურობ მეფობასა, მოგვიყვან შენ მაშინ ჩემთანა სისარულით; ხოლო უკეთუ მოვეყვე მე მუნ ვიდრემის აღიზრდების ძეა ჩემი იცვალეზიანცა მდგომარეზიანი საქმისანი ღე ამცენ ძეს ჩემსა, რათა იძიოს მან სისხლი ჩემი ღე სამკვიდრებელი მამისა ჩემისა.“ გამოესალმნეს ურთიერთს მრავლითა გოლებითა ღე ცრემლითა ღე განეყარნეს იგინი ურთიერთისკან.

წარსაჯამს აქენდა საფასე ფრიადი, მოიძიწდნა ამან **სონტოთ** ღე კერძოთაგან **საბერძნეთისათა მხედრობანი** ღე დიდისა ძლიერებითა მოკვიდა **იკერიელთა** სედა კვალად დაპურობად **რასტის** თხისსა. სცნეს ესე მეფე მან **წრშაკ** ღე **იკერიელთა**, მიეგებნეს წინა მრავლითა მხედრობითა ღე ჰკეეს ბრძოლად ძლიერი ტაშინსა სედა, ვინაჲდგან მხედრობა **წარსაჯამისა** შემოხრულ იყო **იკერიის** მამულსა შინს; არამედ იძლიავა **წარსაჯამ**, ივლტოდეს ღე მოიხრნეს სპანი მისნი პირითა მახვილისათა ღე მოიკვდა **წარსაჯამ** მეფეცა მუნვე.

ხოლო იყო **წარსაჯამ** მპურობელობასა შინს ცისრა წელ ღე შემდგომად განდევნისა მისისა მეფობასაგან გარდასდეს ვიდრე სიკვდილადმდე მისსა წელიწადნი ათნი ღე ოდეს მოიკვდა იგი დაშთა მან მისოლოდ ძეა ერთი წლისა ორისა ხასელით **ჭირვან**, რომელიცა აღსარდა დედამან მისმან ღე დედა მშუქემან მისმან **ყაადურ** სპარსეთსა შინსა.

ბერძნეთი ბერძნეთი ბერძნეთი სუბტანტუ ბერძნულ ნათქვამი, სიბო ნსოზის ჩხუბი ბიბლია სიბერძნული.

ბიბლია ყოველი **იკერიის** **წრშაკ** პირველმან და იმეფა უშფოთოვლად, ჰმატა ცისეთა ღე ქალაქთა ყოველთა ადგილთა შინს სამეფოაჲსა თხისხასა, ღე უმეტეს მოამტკიცეს ქალაქისა **რენდისა** სფუდენი **პავასეთს**. ხოლო შემდგომად სიკვდილისა **წარსაჯამისა** იმეფა კვალად ორწელ; ხოლო ყოველნი წელნი მეფობისა მისისანი იყვნეს ათორმეტ.

ბერძნული ბერძნული ბერძნული ნათქვამი სიბერძნული ნათქვამი სიბერძნული.

ბასჯად მეფედ ძეა **წრშაკისა** **წრტაკ** პირველი; ხოლო მეშუადესა წელსა მეფობისა მისისასა განიზრახეს **სპარსთა** დაპურობად **იკერიის**

* არტავ იქმნა მეფედ ყოვლისა იკერიისა წელთა დასაბამითგან ბერძნულითა რიგ-

სრულიად კელმწიფებასა ქვეშე თვხსა; მაგრამ ურგებ-იქმნეს განსრახვანი მათნი, ვინაჲდგან ჰქუნეს ლტახს სპარსთა შორის მრავალნი ერდუღსა, რომელთაცა წინასწარ აცნობეს ესე განზრახვაჲ მეფესა ლტახს; სოლო მეფემან ლტახე შეიყვანსა ყოველნი ერნი ზემოაჲსა ოკრიისანი სიმაგრეთა ციხეთა და მათთა შინა და შეკრნა ყოველნივე ესანი დიდისა სიმტკიცითა ქვემოაჲსა ოკრიისანი. **მ**უმცა მოვიდეს სპარსნი დიდისა ძლიერებითა; მაგრამ სრულიად ვერაზაჲ მოიპოვეს და ადგილადადღელ გამოვიდას სიმაგრით ოკრიელთა სზანი ზედა-დასსმოდეს სპარსთა და ავსეს ამით მრავალი სპარსთა. **ს**იღეს რა სპარსთა, რამეთუ უქმ-იქმნეს ყოველნი განზრახულნი მათნი უკუნ-იქცეს და მამის იქმს მშვიდობა დიდი სრულიად ოკრიასა შინა; სოლო მეფემან ლტახე იმეფა ნებიურად, მშვიდობით და დიდისა წარმატებით ათქქსმეტ წელ და გარდაიცვალა.

გეოგრაფიკული აღწერა სომხეთის ძველი სომხეთისა

ღამეფა სრულიად საქართველოსა ზედა (ესე იგი ყოველსა ღორგასა) **ჟ**არტომ ჰირველი და ჰმატა ამან ქალქთა სიმაგრეთა და შენუბულებათა; სოლო არა ესვა მას ქეჲ, ამითუხ მოიყვანა **ს**ავაკსითი ქუჯის ძისწულისაგანი, რომელიცა შთამთავალ იყო ასულისაგან **ს**არსაგ მეფისა **ს**ირველისა ძისაგან. სოლო იყო ხასელი მისი **ჟ**ართამ და მისცა მას ასული თხსი ცოლად და იშვილა და ჰყო იგი მეიკვიდრედ ყოვლისა საქეთისა თხსისა. სოლო **ჟ**ართველნიცა სათნოეკესს ამას, ვინაჲდგან დედეული შთამამვლობაჲ მისი იყო **ჟ**არსავაჲ ჰირველისა მეფისაგან; ვინაჲდგან ქართველთა (ესე იგი სრულიად ივერიელთა) უფარათ უმეტეს სხვათა ნათესაობათგან შთამომავლობანი **ჟ**არსავაჲ ჰირველისა.

მადეს აღიზარდა სპარსეთის ჰირვანს ქეჲ მეფისა **ჟ**არსავაჲ ჰირველისა იყო იგი გმირი და გამოცდილი ბრძოლათა და წყობათა შინა; ამან შეიკრიბნა სზანი სპარსთასი და წარმოემართა ოკრიასა ზედა და მოეგზავნა მოციქული

სეთა 5385. ქართულსა ქრონიკონსა მეთერთმეტისა მოქცევისსა 161-სა. შობადმდე ქრისტესსა 123-სა.

* ბარტომ იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიისა წელსა დასამითვან სოფლოს 5401. ქართულსა ქრონიკონსა მეთერთმეტისა მოქცევისსა 177. უწინარეს ქრისტეს შობისა 107-თა წლითა.

ჩართველთა, ვითარმედ; მამს ჩემიო მოიკლა თქვენ მიერ სამართლად უსჯულოებისათვის; ვინაა დღას შეურაცხველი მან სჯული მამეული; არამედ მე მიპყრიეს სარწმუნოება თქვენი და ვკვავ ღმერთთა თქვენთა, შეილი ვარ მეფეთა თქვენთა, აწ მოკვდით ჩემთან და მიიღეთ ნიჭნი და საბოძარნი ჩემგან.“ სოლო ესე არა ინიებეს ჩართველთა, ვინაა დღას ერდგულეებსა ზედა ჰსდგეს ჩარტომ მეფისას; მაგრამ მცირენი რომელნიმე არა წარჩინებულთაგანნი მიერთებენ ღირვანსს. მაშინ ჩარტომ მეფემან შეიკრიბნა და განმზადნა სპანი თვისნი, მოიყვანნა სპანიცა სომეხთა თვისთას და დაიბანაკა ადგილს მას, რომელსა ეწოდების ჩუნანი და დაიპყრა ზურგით კერძო ცისე ჩუნანისა. სოლო იყვნეს ორთავე მათ მეზომლთა შინა გმირნი ბუნბერაზნი და გმირნი იგი ბრძოლეს ურთიერთარს თვეს ერთსა, არამედ სძლო მათ ღირვანმან და მოკლა თვთ კელითა თვისითა ათორმეტი გმირი და შეეშინათ მსედრობასა ჩარტომ მეფისას და არღარავინ გამოხსნდა მზომელი მისი და თვთ ჩარტომ მეფეცა არა იყო გოლიათობითა სწორი მისი. დღეს ერთსა განმზადნა ეოკელნი მსედრობანი თვისნი ჩარტომ მეფემან და დილას ერთსა ჟამსა განთიადისას კარიჟრავსა დაეხსა მსედრობასა ღირვანისას; არამედ იძლივა მამაცურითა ძლიერებითა მსედრობისა მიერ ღირვანისა ჩარტომ და მოხრეს ეოკელნი სპანი მისნი და თვთ მეფეცა ჩარტომ მოკლეს მუნვე; არამედ შეიღებული მისი ასულის ქმარი ჩარტომისა ჩართამ განკრა ცოლითურთ თვისით, რომელიცა იყო მამის უძლები და მიდგომილი და ივლტოდა სომეხთად, სოლო დაჭყო მეფობასა შინა ჩარტომ წელი 33-ნი.

ბეთქუ ბეფი ბეთქუნი ბეთქუ ბეთქუ ბეთქუნი ბეთქუნი სეთქუნი.

ბინდო ეოკელნი ჯერეილნი ფიცითა, გამოიყვანა ** ცოლი ჩარტომ ბირველისა, სამშვიდის ცისით და შეირთო იგი ცოლად, სოლო ჩართამ წარიყვანა რა ცოლი თვისი ასული ჩარტომისი სომეხთად, შეი-

* შირვან მეორემან მეფობა მიიღო წელთა დასაბამითგან სოფლისათ ბერძულთა რიცხვითა 5434. ქართულსა ქრონიკონსა მეათერთმეცისა მოქცევისას 210-სა. ქრისტეს შობადმდე 74 უწინარეს.

** ცოლი ბარტომისი იყო ასული არშაკუნიანთა, ამისთვის უფროს შეეუღლა მას, ვინაა დღას გვარეულებანი არშაკუნიანთანი იყვნეს მას ჟამსა შინა ძლიერ.

სხთა ქვეყანასა, რომელსა აწ საათაბაგოს უწოდებენ, კიდეს ზედა მდინარისა ტიტკერისასა ჰპოვა იგი, ხლო სამპუი ტიტკრიდატს და მოსწყვიდნა მსუდრობანი მისნი. ხლო იხილეს რა ძლეკამ ტიტკრიდატისა ერთა ზონტოაქსათა გარდაჯდეს იგი ტასტით თხსით და ჰქუეს ნაცვლად მისს ძეა მისი **ჴარნაკ** მეფედ.

ტაშინ ტიტკრიდატ ყოვლითურთ უდონო ქმნილი შევიდა ცისეს ერთსა მასლობელ ადგილთა **სონტოაქსა-ზღვსათა** ცოლითურთ თხსით და სკა საწყამლაკი თუთ და ცოლმანცა მისმან და მიიღეს სიკვდილი ესრეთ.

ტაშინ დაიპყრნა ყოველნი ადგილნი **სონტოაქსანი** **სამპუიმ**, დამოვიდა მასლობელ სამზღვართა ზედა **ქუერიისათა** **სომხითით** და მოუვლინა მოციქული მეფესა **წრშაკ** მეორესა, რათა დაემორჩილოს მას. ხლო მეფემან **წრშაკ** ჰყო მის თანა ზაკი და წარუგზავნა **სამპუის** ძღვნად სელი სრულად წმინდისჯან ოქროსა, ქმნილი უცხოსა კელოვნებითა. არამედ იღუძალ მამცნებმან **წლვანიელთა** და გარეოსთა მისთამან განუმზადნა სხასი ბრძოლად **სამპუის**. ხლო **წლვანიელთა** ზედა დადგენილ იყო **მაშინ** მეფისა მიერ **წრშაკისა** ძმა თხსი მმართველად და მბრძანებლად მეფის ძეა, რომელსა უწოდებოდა **არეზეს**. **მაშინ** **სონპუი** წარვიდა **წლვანიისა** კერძოსა და არა მივსლა ადგილსა მას, სადაცა იყოფოდა მეფე **წრშაკ** ყოვლითურთ; არამედ სცნა რა წინააღმდეგობა **წლვანიელთა** მივიდა მათ ზედა, ეგვეთენ ფიცსელად **წლვანიელნი** **სამპუის** და აქენდათ მათ ბრძოლა ვიდრე დღეთა ოცთა; ოდესმე იძლეოდინ **წლვანიელნი** და ოდესმე **ტომავლნი** და სცნა **სამპუიმ** მგბიერება მეფისა **წრშაკისა**, ვინადაცა იმრავლებდა მეფე მსუდრობასა და უკმობრუნდა **წლვანიით** და მოვიდა ბრძოლად მეფისა, მოეკება მეფე წინა მსუდრობითა თხსითა სამზღვარსა ზედა **წლვანიისასა** და ჰქუა მეწინავედ თხსად სამი ათასი კაცი მსუდარნი და მკურცხლნი და ვიდრე მისულადმდე მეფისა მოასწრა მცირეთათ მათ კაცთა **სამპუიმ**, სილივა მათ და შეიპყრა მათგან ცხრა ასნი ცოცხალნი; არამედ მოვიდარა მეფე ძლიერთა მსუდრობითა ეგვეთა **სამპუის** და ხლო მას, არამედ ადგილთა მათ სიმაგრეთა შინა განმაგრდა **სამპუე** სიმსნითა თხსითა და არა ივლტოდა, ერთკერძო უდგა მეფე და დღე ყოველ უმრავლდებოდა მას მსუდრობასი, მაშინ მოინება **სამპუე** ზაკი მეფის თანა და მოსცნა ცხრა ასნი იგი ტუვენი, რომელნი შეეპყრათ მსუდრობათა მისთა და თუთ უკუნ იქცა, რეცა ჰქუენად თხსად წასვლისა მეუღლეებელ, განზრახვითა ამით, რათა შეატანოს მეფედ და შთავიდა ქვემოთა შინა სა-

ქართველთა, მივიდა მდინარეს ზედა **წახისისას**, ადგილს მას, რომელსა **წაროსად** უწოდებენ და ისილა მუნ ნაზი თხსი, რომელნიცა **სონკოს** კერძოდგან მოსრულ-იყვნენ მუნ სავთსაყუდელსა **წახისის** მდინარისას და განისარა ფრად და განწყვეს კვალად მსედრობანი თხსი და აღჴმატა მათ და მოიქცა მუნით შემოსავე **საქართველოს** ბრძოლად მეფისა **წრშავისა**. სოლო მეფემან აჭყარსა სსაპიროთა ადგილთაგან და კვლთა ვაკეთა ზედა მსხალობელნი და შეიყვანა იგინი ყოველნივე სიმაგრეთა შინს და მითათა შინა **ჩავკასისათა** და ვინააღგან ყოველი **სვერია** იყო მორჩილებასა ქვეშე მეფისა **წრშავისას** და ყოველნი იმურ-ამერნი ერთ განზრახვა და შეთქმულ იყვნენ, რათამცა ბრძოლს **ტომაელთა**, ვინააღგან არა უყვარდათ მათ უღელსა ქვეშე უცხოთა ერთასა შესვლა, შემოკრებენ სწრაფით ყოველითა ძალითა თხსითა მეფეს თანა. მაშინ მეფემან განწყვეს უგვე მსედრობანი თხსი ორად საწილად: ნახევარი მიხცა ძმას თხსსა **არანდს**, მთავარსა **წლვასისას** და წარაუღინა იგი **წლვასისას** კერძო. სოლო მსედროთავრად მათ ზედა იყო კაცი წარჩინებული ბრძოლასა შინა **ჩოსის**, ცოლის ძმაა **არანდისა** და სასეკარი მსედრობა დაიპყრა მეფემან თხსისას. სოლო კერძარსა გამოირჩივა მეფისა ბრძოლაა **სომეხთა**, არამედ მიირდა მას, წარვიდა, განვიდა მდინარესა **ტეტკარსა** და მივიდა **წლვასისას** კერძოსა, სადაცა იყო მსედრობა **არანდისი** და ბრძოლა უყო მათ, იძლია **არანდ** და მოკლა კვლითა თხსითა **სომეხთა** მსედროთ-მთავარი მათი **ჩოსის**; სოლო კერს დაიმორჩილა **წლვასია**ა კერითცა **სომეხთა**, ვინააღგან დედაწულნი მათნი ყოველნივე ჰქუანდათ სიმაგრეთა შინა და თუთ კვალად შეკრიბნენ მსედრობა უმრავლესნი პირველისა და მარადის ბრძოდენ **სომეხთა**. მაშინ **სომეხთა** კვალად უკმოიქცა და ბრძოლა უყო მეფეს არა ერთგვის; არამედ მეფე და მსედრობადა **წლვასიელთა** სდაკეს სიმაგრეთა შინს და კერს ერივნენ მათ **ტომაელნი**, კვალად ითხოვა ზავი მეფისათასა **სომეხთა** და ზავ ჰქუეს მესამედ; არამედ არა მოვიდა მეფე ამას თასა არცვის **წლვასისას** კერძოთა წარჩინებულთაგანნი, მაშინ ზამთარსა მას დაიწამორა **სომეხთა** კვლეთა ზედა მდინარისა **ტეტკარისათა**, მასლობელ ადგილთა მათი **შაქისისა** და სადაცა იყო ძველად **ჩირაპოლი**, ვითარ რვაადენი მიღ უმორეს ადგილისა მიხცან და ზამთარსა მას ჰქოებდენ **საჩრდილთა** მრავალსა აყრილთა მათ და განიწნულთ ვაკისა სოფელთაგან, რამეთუ მარადის სავსებდა არს მუნ სანოვავეთა და მინდორნი და ტყეანი ნადირთა და მფრინველთა მიერ აღსავსე და სილთა კვლურთა. სოლო ზამთარი მას ადგილსა

ყოველითურთ არა არს და ზამთრივ მუნ ფრიად კეთილი ჭაერი და თბილი და ბალახი მრავალ არს ცხეთა თჳს და საქონელთა და თჳსი ურიცხვისი წყალთა შინა; სოლო ზაფხულთი ფრიად გაუსძაღისი არს ადგილისი იგი სიციხისაგან და მოძაჲლსა ზაფხულსა წარმოვიდა **სომეხეა** **ჴასეთის** კერძოდ; არამედ ვინაჲდგან შინაგანი **ჴასეთი** განმარტებულ იყო და არა ძალადებოდა შესლჳად მათ შორის სიმარტისაგამო მსკლთა გზათას ამისთვის განჴლო **ჩერეთისა** და **ერწოს** გზით **ზარე-ჴასეთი** და შევიდა მათა **ჴაგვასიისათა**, არამედ მოკებნეს მას **ზრაგველი**, **ფშაგველი** და **ქუხურნი**, **ფსოგველი**, შეკებულნი ერთად და ბრძოდეს იგინი ფიცხელად **სომეხთა** მსედრობასა, სოლო **ზრაგველთა** და **ფსოგველთა** ემოსათ (სამოსლად ტანისა მათისა) მოჴელ ჩოხანის წითელნი და ესრეთ ებრძოდეს მტერთა წითლითა ჩოხებითა; სოლო ოდეს ისილა საკეთე მათი **სომეხიმ**, მოჴელისა ამათ მოციქულნი და სოხოჲა მათ, რათა მოჴიდნენ მისთანა და არწმუნა ფიცითა, „რომელ არცა ერთსა მათგანსა არა რაჲსა აცნებს და ანიჭებსცა ნიჭთა და განუტყუებს და თუთჳ მიიქცევის მსედრობითა თჳსითა და დაუტყუებს მათ მშვიდობით.“ მაშინ მოვიდეს იგინი **სომეხისთანა** ძღვისათა და მოჭკვარნეს ცხოვარნი და ზროსანი და ჯორნი, და ანიჭნა მათ **სომეხიმ** ნიჭნი მრავალნი, რამეთუ იუფნეს იგინი ვიდრე სამსაღმდეგე კაცთა რჩეულნი ვაჟაგანი და გაიმოჭკითსა **სომეხიმ** მათ ზნუნი მათნი, თუ ვითარ ცხოვრებენ იგინი მათთა შინა და თუ ვითარნი განწესებანი აქვსთ სასლთა შინა მათთა ანუ მსედრობათა და სოხოჲა მათ, რათა აჩვენონ ვარჯიშნი მათნი, თუ ვითარ სმარობდენ იგინი საჭურველთა საომართა და ჭევეს მათ ვარჯიში კრძლითა, თუ ვითარისა სასითა ჯერ არს ბრძოლასა შინა სმარება სრძლითა და ფარისა (სოლო სრძლისა ვარჯიშისა იგინი უსმობენ კეჭისობასა და აქეთ წესი ესე კლმის ვარჯიშისა ვიდრე აქამოდე); სოლო დამოსნა იგინი **სომეხიმ** **სომეხულითა** შესამოსლებითა და ფრიად სთინდა სიმხნე და მამრობანი მათნი და ჭკითსა მათ, მორწილეებისა იგინი მეფესა მათსა საქროველომასსა? სოლო მათ მიუტეს. „ჩვენ ვართო ერთგულნი უმანი ხელმწიფისა ჩვენისანი და სანდონი და მარადის განუშორებულად ვართ მეფისათა, რამეთუ მარადის გუპის მტველად მეფისა საწოლთა შინა მისთა შინა და ჯარით ჩვენ ვართო დადგენილნი.“ დაუტყვნა იგინი მშვიდობით **სომეხიმ** და წარვიდა, განჴლო **ქართლის** გზით; სოლო სოფელთა შინა ქართლისათა არა ვინ იყო მცხოვრებთაგანი, ყოველნივე მათთა **ჴაგვასიისათა** და სიმარტეთა შინა იუფნეს, გარდავიდა **სინის** მათი და შთავიდა ქვემო

საქართველოს შინა და იგინიღა ხდგებს ხიმეგრეთა შინა და ბრძკებს
ხოლხიდელოთ დლე რაოდენმე მსედრობასა **სომეხის**სა და დლეხა ერთისა
განმეკეს **ხოლხიდიის**სა და მსედართ-მძღვანსა, რომელიცა დაეღვინა მათ
ზედა მეფეს სრულად **სვერიის**სა **წრშაკ**ს ბრძოლასა შინა დაეფელა ცხენი
ღიასა შინა და გარე მოქსვივსეს მას მსედრობანი **სომეხელთა**ნი და **სეი-**
ბერეს იგი. ხოლო იყო სახელი მსედართ-მოავრისა მის განმეგის **ალტაკ**
და იყო იგი ნათესავი მეფისა **წრშაკისა**, მიჯჯარეს იგი მსედართა მისთა
სომეხის და მეის მოაკვდინა იგი. მაშინ **სომეხი**მ უგუნ-აქცია მსედრობანი
თხსნი, შთავიდა ადგილსა მას, სადა იგი მდისარე **ფახისი** (ესე იგი **ტი-**
ონი) **სვერთ**ხ **შავსა** ზღვასა, მუნ შთაჯდა სომეხდესა შინა და წარვიდა
სომეხ და აქვსდა მას ბრძოლად **სულიოს** **ჰეისრისა** მიმართ; ხოლო
შემდგომად სიკვდილისა **სომეხისა** დაშთა საქართველოა მშვიდობასა
შინა და თავისუფლებასა.

აღეს მეფემან **ტირვან** მერეთმან მოკლა **ჰარტომ** მეფე, ვითარცა
აღვსწერეთ ზემორე და დაიპურა უოკული **სვერია** თვთ და ივლტოდა რა
ჰართამ სიძეა და საშვილები **ჰარტომ** მეფისა სომხითად (ესე იგი
წრშენიად ცოლითურთ თხსით მეფისა **ჰარტომის** ასულით). ხოლო იყო
ცოლი **ჰართამისი** მიდგომილ და უძლებად, **სეიწინარსა** ესენი სომეხთა
მეფემან და პატივსცა; მაშინ შვა ცოლმან **ჰართამისამან** ძეა წული, უწო-
დეს მას სახელი **ჰარტომ**; ხოლო იყო ესე **ჰართამ** წინაშე მეფისა **სო-**
მეხთასა პატივცემულ ფრად და ეგრეთვე წინაშე **სართთა** მეფისაცა პა-
ტივცემულ, ხოლო ვინაჲდგან **სპარსნი** იყვნეს **ტირვან** მეორისა შემწენი,
(რომელმანცა მოკლა **ჰარტომ** და განასო **ჰართამ**), ამისოხ **სართიელნი-**
ცა და **სომეხნიცა** ეძიებდეს ჟამსა, რათამცა **სეიწინარს** **ჰართომ**, გამოარ-
თვა **ჰართამს** ძეა თხსი **სართთა** მეფემან, აღსარდა თვთ და ოდეს აღი-
ზარდა იყო იგი გულოვან და გმირ, შეიყვარა იგი **სპარსთა** მეფემან და
მისცა მას ასული თხსი ცოლად. ამისა შემდგომად გარდაიგვალეს **ჰართამ**
და მეუღლე მისი და ამას შინა განვლეს მრავალთა ხსავთა და ხსავთა
შემთხვეულებათა **სომხითსა**, **სართიელთა** შორის და **სვერიელთა**, და
დაშთა **ჰარტომ** ძე **ჰართამისი** მუნ; ხოლო შემდგომად **ტირვან** მეორისა
სვერიის მეფისა და მისა მისისა **წრშაკ** მეორისა იქმნა შეილის შეილი
ტირვანისა ძე **წრშაკისა** **წრშაკე**; ხოლო **ჰართამის** ძეს **ჰარტომს** მო-
ხედა ღმერთმან და მიეცა ძეა **სართთა** მეფისა ასულიზაგან და უწოდეს მას
წდერგი და ექმნათ ხისარული მათ ზედ, რამეთუ ცოლი **ჰარტომისი** პირ-

ველ არა შობდა და ორმოცდა ერთის წლის იყო ჭარბომ, ოდეს მიეცა მას წდერეი. სოლო ოდეს გარდაიგვალა წრშაჲ მეორე, რომელმანცა იკლ-
მწითა სრულიად ჴვერიას ზედა 25 წელი (ძეა მირვან მეორისა) სრულიად
შეფე ჴვერიისა და დიდად სასილოვანი, რამეთუ ამან ფრიად ბრძნულის
გონიერებითა და დიდისა სიმსნითა თჳსითა მრავალი სიმსნე და ხარგებ-
ბლობა აჩვენს სრულიად ჴვერიას მოსვლათა ზედა ოომაქელთას; ამან და-
უტკეჲა ძეა თჳსი წრშაკეჲ მეძუდრედ ტასტისა თჳსის; სოლო თჳთ
გარდაიგვალა, რომელმანცა იძეფა წელი 25.

**ბეწბე ბეწბე ლბმდჲ ბუნდბე, ბე ბეწბუნდ ლბმდჲ
ბეწბუნდ ბუნ ბე ბეწბუნდ ბუნბუნდ ბეწბუნდ სბბ.
ზუნდ იზეწბუნდ ბუნბუნდ.**

არშაჲ მესამე შეფე იქმნა სრულიად ივერიას ზედა წელთა დასაბამითან სოფლი-
სთ ბერძელთა რიცხვით 5475. ქართულს ქრონიკონს. მეთერთმეტისა მოქცევისსა
226-ს, უწინარეს ქრისტეს შობის 33 წლითა.

იქმნა ესე წრშაჲ შემდგომად მამისა თჳსისა მეფედ, განაკებდა სა-
მეფოსსა თჳსსა კეთილად და იყო მსხეჲ და აწოვან და ჴვეროვან ფრიად
და ბრძოლათა შინა წარჩინებული ჴბბუეი.

ზასაბამსა შინა მეფობისა წრშაჲ მესამისსა იქმნეს **გ**რიგორიად
ოომთა **გ**ვიგორს **გ**ვტაკვიოს და **გ**ნტონინ ბარგ. **გ**ვიგორსს ჴსუდა
წილად **გ**ვიგორსაჲ, სოლო **გ**ნტონინს **გ**ზიაჲ. წარმოსდგომას **გ**ნტონინ
დაიპურა **გ**ვიგორსე და შეიყვანა უღელსა ჴვეშე ოომაქელთასა დედოფალი
მთი **გ**ლეოპატრა (რომელსა ეტრფილატა და იყო მისთანა შევებითა და
გასკისრობითა, ვინადგან **გ**ლეოპატრა იყო ფრიად შეჩიერი); ესმს ამან
წრტაზაჲ მეფემან სომესთამან დასსნა სიყვარული **ს**ართთა შიმართ და
ბიღთა, დაიწყო მათდა მიმართ ბრძოლაჲ, და ოდეს ვერა შეუძლო წინა-
აღმდგომობაჲ მათი; ამისოჲჲ ჴირველად სთხოვა შეწევნაჲ წრშაჲ მესამე-
სა მეფესა **ი**ვერიისსა და არა შეეწივა ამან ზედა წრშაჲ და მრისსანებდა
ამან ზედა წრტაზაჲ. სოლო ვინადგან მამინ სომსითი იპოებოდა მფარ-
ველობასა ჴვეშე ოომაქელთას; ამისოჲჲ სთხოვა შეწევნაჲ **გ**ნტონინს.

ბამინ **გ**ნტონინ წარმოემართა შეკლად სომესთა სამეოცითა ათსბ-
თა ჴვევითითა ლაშქრითა და ათი-ათასითა ცხენოსანითა ოომაქელთა მხედ-
რობითა და განსრასკითა სომესთათა მოუწოდა მეფესა **ი**ვერიისსა წრშაჲ
მესამესა შეკლად თჳს თანა და წრშაჲ არა იხება მისელა მისთანა. განბ-

სსებულმან ლტონინ უმეტეს მემშურნეობისკამო სომესთა მეფისა, რომელიცა ასმენდა მეფეს საქართველომასსა ლტონინს, თანა შერთობით მსედრობისაცა წინა-მძღვანელობითა სომესთათა წარმოგზავნს მსედრობანი **ტომა**ელთანი, მსედართ-მძღვან ჰყო მათ ზედა მოადგილე თჳსი ლტონინმან **ჴანდიდოს**. წინათვე უწიებულ იყო ამს ლშაჳე და მოიკრიბნს აქერ იმერნი სრულიად **ვეერიას** მსედრობანი და მიეგება წინა **ჴანდიდოსსა** ლშაჳე მეფე ყოვლითა ძალითა თჳსითა, სამწღვარსა ზედა სომხითისასა, ჰევეს ბრძოლა ძლიერი და მოხწყედეს ორისავე მხრით მრავალნი; არამედ იძლივა **ტომა**ელთა მსედრობა **ქართველთაგან** და ესრეთ ძლეული **ჴანდიდოს** უგუნიჭა ლტონინისავე მიძაით. ესე ძლევა ლშაჳისკაცსა **ტომა**ელთა ზედა იქმნა უწინარეს **ბაგელის** ჩვენისა შობითგან **ესეო** **ქრისტესსა** 31-სა ოცდა ათერთმეტისა წლითა. ჰსცის რა ესე ლტონინ, რომელ იძლივა მსედართ-მძღვანნი მისა **ჴანდიდოს** ლშაჳისკაცსა, წარმოემართა ყოვლითა ძალითა თჳსითა **ვეერიას** ზედა; ხოლო მეფემან ლშაჳე აჳყარსა ყოველნი ვაკეთა ზედა მცხოვრებნი **ვერიისანი** და შეიყვანსა სიმეგრეთა და მათთა შინა **ჴავეკისი**სათა და თჳთ ყოვლითა მსედრობითა თჳსითა დასდგა მასლობელ სამწღვარისა სომესთასა სიმეგრეთავე შინა მათთასა და ბრძოდა მუნით ლტონინს. ოდესმე იძლიადეს მსედრობანი ლშაჳისნი და ოდესმე ლტონინისანი; არამედ ეგრეთცა ვერა დაიმორჩილს მან **ვერიელნი**, მოგლეს ყოველნი ვაკეთა ადგილნი **ვეერიას** მსედრობამან **ტომა**ელთამან, მოხწყენეს და შემუხრისეს ცალიერნი ქალაქნი, დაბანი და შესიებულეპანი; არამედ მცხოვრებთა ვერა ავნესრამა, ვინაცა მცხოვრებნი ყოველნივე ივენეს შესიზნულ სიმეგრეთა შინა.

ჴაშინ ლტონინ წარვიდა **სართთა** ზედა და იძლივა მათგან, ვინამდგან იყო სიემილი **ტომა**ელთა მსედრობათა შორის და მიწეხითა ამით სიემილისათა შესვდათ მდელითა (ესე იგი ბალასი ესე ვითარი), რომელიცა ჰსცემესთა მომემართა მათ, მოხწყედეს ბალასისა მისგან ურიცხვნი, უმეტეს პირით საქმობისკაცან, არცა აქვნდათ საჭურველნი საგამოდ მსედრობასა თჳსათანა და ვინამდგან სამძიმონი ნიჳონი მსედრობათანი დაეტყუებინს ლტონინს შორს იგიცა მიუღეს **სართანელითა** და შეიპურეს მსედართ-მძღვანნი **ტომა**ელთა **ბაღ**.

ესილა რა სომესთა-მეფემან საქმინი ესე თჳთცა ორგულ კქმნა **ტომა**ელთა (ვინამდგან მწერალნი ისკორიისნი მიაწერეს სომესთა დაუდგრობლობისა თჳსებათა: სიცრუეთა და სიმუხბოლეთა), არა უწყობდა ესე უბადრუკმანმან, რომელ

ესე ვითარი მამაცებრივი სული არა იყო შორის კელისა ქვეშე მყოფთა მისთა, რომელ ანუ სიმხნითა ანუ მოთმისებითა და სიამაცითა დაუდგესმცა მტერთა, თუნდ ოდესმე უძღურთაცა მათ ზედა არცა ესე იყო განაწიერ, რომელ ესე ვითარსა ძლიერებისა მქონებულსა ერსა, რომელიცა მას ჟამსა შეწყვნისა მათისათვის იყებდა, რათამცა ესრეთსა ჟამსა შინა ელაღატყობინათ მათ თჳს სომეხთა; ამისთჳსცა ხაგვალი საქმისა მათისა მოიპოვეს.

იხილა რა დაღატა სომეხთაგან ლტონინ იძულებული სარითი უგმოიქცა სომხითად, რომელსაცა სართიასა შინა წარსწყმენდოდეს ოცი-ათასი ქვევითი და ოთხი ათასი ცხენოსანი და მოვიდარს ლრეზისა მდინარესა, უკუნს აქცივა საჭურველი თჳსი სომეხთა ზედა, ხდლო მეფესა მათსა, შეიპურსა და შებორკილსა იგი ჟაჭუითა ოქრომასითა და ესრეთ მიიყვანა იგი უციპტეს ზლეიპატრას თანა.

ჟამსა ამას წარმოიშვა ბრძოლა შორის ლტონინისა და ლტონისკოს-ოკატავისა; სოლო იღლს რაჲ ლტონინ მისგან, განიგებრს თავი თჳსი ლტონინ მასელითა და ესრეთ დაშთა საქართველოჲ თავისუფალ ესე-ოდნითა ამოსთავანსა ტომადელთასა; სოლო მეფემან ლრშაკ აღაშენნა დაბან-ნი და ქალაქნი შეიქუსერილნი ტომადელთაგან და სცსოვრებდა წელთა მრავალთა მშვიდობით.

შეორდა ათცამეტესა წელსა მეფობასა ლრშაკ მესამისასა სრულიად უკერისასა ზედა, განსლიერდა ლდერკი სიმხნითა და გოლიათობითა თჳსითა შორის სართთა და სომეხთა და ევედრა მათ, რათა შეეწივნენ იგინი მსედრობითა თჳსითა, რათამცა იძიოს სისხლი შაშისა თჳსისა ჟარტომ უკერთა მეფისა, რომელიცა ზემო მოვისსენეთ. შეკრიბა ამან ორ-ათას-სამდე მსედრობათაგან ტომადელთასა, რომელნიცა ხომხითსა და სართიასა შინა დაშთომილ იყვნეს ლტონი მარკისა მსედრობისაგანნი და მოსცეს სართთა და სომეხთა მსედრობანი საკმაოდ და წარმოემართა უკერისასა ზედა და მოვიდა ჟარიალს ორიალეოთისა ადგილთა და დაიბან-გა მუნ. ხცარაჲ ესე მეფემან ლრშაკ, შემოიკრიბნს სწრაფად მსედრობანი თჳსნი და მიეკება წინა და დაიბანაკა შირიხშირ მისსა. მასინ მოუგდინს ლდერკემ მოციქულნი ლრშაკ მეფესა სიტყუითა ამით. „მე არა მოკსრულვარ ბრძოლად ჟართუკლთა და არცარაჲ მიცს მტერობა მათდაში; არამედ შესნარ შვილისა შვილი მისი, რომელმანცა შეწყვნითა სზარსთათა მოკლასა შაშაჲ ჩემი მეფე ჟარტომ და მიუხუა მას მამუელი სამშეურობელოჲ თჳსი, აწკამოვედ ასპარეზსა ზედა და ვიბრძოლოთ მე დაშენ ორთა მოქიშვითა

მხოლოდ და რომელმანცა ვსძლიოთ ურთიერთსა მისი იუოხ ძლევა-მე-
მოსილებაცა და ქვეყნაცა, მამული სამკვიდრებელი და მსუდრობანი ჩვენნი
და ერნი ჴვეკრიისა დაშთენ ყოვლითურთ უვნებულად.“

სათნო უხნდა სიტყუაჲ ესე ჴრშაკ, ვინაჲდგან იმედულ იუო იცობ
გულგონებასა ზედა თჳსსა, და სთქვა. „იგი არა ესრეთ გამოცდილ არს ჳე-
რეთ ბრძოლათა შინა, ვითარცა მე და უერძესცა არს ჩემუნ და ვითარ მე-
რევის მე იგი.“ მისცა ნებაჲ და ზვალისად დაამტკიცეს მათ ორთა მხო-
ლოდ ბრძოლაჲ ურთიერთისა.

ღღესა მეორესა გამოირჩივეს ასპარეზი და ორისავე კერძოთა ლა-
შქართა, განწყევნეს მწეობრნი მთნი და დასდგეს თჳს თჳსსა ადგილსა ჳე-
რეტად ორთა ამათ გმირთა ბრძოლისა, მაშინ გამოვიდეს ჴრშაკ მეფე და
ღღერკი შუჭურვილნი მძიმედ და იბრძოლეს ურთიერთისადაჲ სასტიკად
ლასტიათა, შუბითა, ჩუტლუგითა და სრძილთა, ვიდრე მწუსრისა ჳამადმდე
და ვერა რომელმან ჴსძლო მას ღღესა შინა და განიყარნეს და წარვიდეს
თჳს თჳსად.

ღღესა მეორესა კვალად მათ ორთა იწვეს ბრძოლა უძლიერესი, მა-
შინ განიფიცნსა ჴღერკი, მოზიდა ძლიერად მშვილდსა, ჴერა ისარი ჴრშაკ
მეფესა მკერდსა, ვერა უფარა მას ხაჭურველმან და განვლო ისარმან ბუტთა
ზურგით კერძო მისსა და დაეცა ქვეყანასა ზედა და მოკვდა მეს; მაშინ
ხმაჴყო სისარულით ჴღერკიმ ესრეთ. „იო ვერვე და მოკვდა და რჳკა მზე
დრობათა თჳსთა. „იუ მიჴყოფთ ხაჭურველთა კელთა თქვენთა და სუმიცა
ბრძავთ ჴართუელთა, ვინაჲდგან მეტულეების სიტყუად მათდა მიმართ.“

მოკვდა მსუდრობასა ჴრშაკისსა და რჳკა მათ. „მანო და ერთ სის-
ხლნო, თქვენ კეთილად უწეით ესე, რომელ ვარ მე შთამომავალი მეკვიდრე-
თა მეფეთა თქვენთა, მე არა მოვსრულვარ ბრძოლად თქვენდა; არამედ მო-
კელ ბრძოლად მისსა, რომლისაცა ჳაჳამან მოკლა ჳაჳაჲ ჩემი, რომელიცა
იუო მკვიდრი მეფე თქვენი არა განზრასკითა და სათნოყოფითა წინა-ჳარ-
თა თქვენათა მოკლა მან იგი; არამედ შეწვენითა უცსოთა და მიღვაროთ
სათესავითა, და ჳაჳისავე მის ჩემის თანა მოსწყედეს ჴართუელნი და ჩი-
ნებულნი ერდგულნი მისნი ჳაჳანი და წინა-ჳარნი თქვენი, მე ვიძიე სისხლი
ჳაჳისა ჩემისა და მისთანა მომწუდართა ყოველთა და შეწვენითა დემერთა-
თა მოკაკვდინე იგი, რომლითაცა ვიზღვიე სისხლი უბრლო; მე სისხლთა
თქვენითა დათხევად არა მოვსრულვარ და არცა რაჲ გაქვსთ თქვენ შეცო-
დბაჲ ჩემთანა, აწ რაჲცა გნებაჳსთ თქვენ ანუ რასაცა ჳერ არს უოფად

ჭკვათ იგი, მე ამა მოკლითა სიტყვითა დავასრულო თქვენად მომართ ზრახვაჲ ჩემი, უკეთუ არა გნებავსთ შეფობაჲ ჩემი თქვენსუდა, მძინო ჩემნო, მარქეთ მე, მე აწვე მხედრობათა ამით ჩემითა მივიქცევი ძუნვე, სადიდვანსა მავსრულვარ და თქვენ დატიტყენხე მშვიდობით.“

ზოლო ესმით რა სიტყვაჲ ესე ყოველთა მათ მხედრობათა უკერიელთასა და უგვირდათ დიდად სიბრძნეჲ და განიერებაჲ მძლინა მის, მეორეკარამ ჭხდგეს უზახუსოდ და განიზრასვიდეს ურთიერთარს, თუ რაჲ ჰქონ და მერმე წარმოხდგეს წინა მთავარნი, მხედართ-მთავარნი, აზნაურნი და რჩეულნი მამაღნი მხედრობათაგან, მიუგეს და რქვეს ერთითა ჰირითა ლდერკის და ეტოლდეს. „ავსედავთ ჩვენ შენ შორის, ჟი ლდერკი, სამსა ამას ღირსებას: ჰირეულად რამეთუ სარ მემკვიდრეთა მეფეთა ჩვენთა სისხლი, მეორედ ვინაჲდგან სარ შენ ძლიერი სიძნითა და გოალიათობითა და ჰერეკანი ხასით, მესამედ სიბრძნეჲ შენი ცხად იქმნა დღეს სიტყვათა და საქმეთა შენთა მიერ, და ვინ ღირს იელს უმეტეს შენსა მიღებად კელმწიფებასა ჩვენსუდა.

მაშინ ერთბაშად ყოველთა აღიღეს დიადიჲ ლრშაკისი, მოვიდეს, დაადგეს თავსა ლდერკისსა და თავკანის-სტეს მეფედ და ჰქვეს ფიცი ყოველთა მთავართა და წარჩინებულთა და ყოველთა მხედრობათა უკერიისათა და ჰქვეს რა ფიცი ერდგულებასა ზუდა მისსა, მაშინ მიემშვიდობნეს ყოველთა მათჲ მხედრობათა ლდერკისთა იქმნა დიდი სისარულ და განცნრომა მათ შორის, წარმოემართნეს და წარმოუძღვეს წინა მთავარნი და ერისთავნი ლდერკის და მხედრობათა მისთა მოვიდეს ქალაქად სამეფოოდ ტიტკოთად, ისტუმრეს ყოველსი მხედრობანი იგი, აღავსნეს ნიჭითა მრავლითა და საბოძკრითა. სოლო ტომავლთა მხედრობათა მათგანნი რომელნიჲ დაშოეს ლდერკის თასა და მისცნა მათ ადგილნი და საცხოვრებელნი და სხვანი მიიქცენ ქვეყანად თხსად და მისცნა მათგა საბოძკარნი მრავალნი ეგრეთვე სხვათადა მხედრობათა, რომელნიცა მწე ექმნეს მას და მიიქცენ ყოველნივე თხს თხსად.

მეფეა ლრშაკ მესამეანი წელნი ოცდა ათორმეტნი და სასეკარი და მოიკლა ლდერკის მიერ; სოლო დედაწულნი მისნი ივლტოლდეს სპარსეთად; სოლო გაჰეფდა ლდერკი წელთა დასაბამითგან სოფლისათ ბერძულითა ატკარიშთა 5507-სა ექვსის თვით უწინარეს შობასა უფლისა ჩვენისა უსო ჭრისტესსა ჭართულსა ქრონიკონსა 283 დასაბამითგან მეთერთმეტისა მოქცევისასა ქართულითა წელთა აღრიცხვითა,

კერძოთა შინა ისმოდეს ღაღადებანი და კაებანი და უკვირდათ ესე ტყუე-
სა და ერთა ფრიად ჴვერიისთა.

წინათვე მოსწავკებისათვის სრულიად ჴვერიის (ესე იგი სრულიად ჴე-
მოას ჳ ქვემოას საქართველოას) მოქცევისათუხ კერძო-მსახურებისაგან
ჴრისტეს სარწმუნოებასა ზედა საქართველოსა ხაეკლესიოსა მოთხრო-
ბათაგან, თუ რომლისა სახითა მოტანილ იქმნა ჴვერიად ქალაქსა ტცხეთას
კვართი იგი, რომელიცა ემოსა უფალსა ჩვენსა Ⴖხო ჴრისტესსა, რო-
მელსა ზედაცა Ⴖრიათა განიგდეს წილი ჳვარცმის მიხისა უამსა.

საღმრთოანი წერილნი საქართველოასა ეკლესიისანი მოუთხრობენ
ესრეთ.

ადეს იგი შევრბეს Ⴖრიანი შეპურობად და ჳვარცმად ჴრისტესსა,
უწინარეს ვიდრე შეპურობადმდე ჴრისტესსა, მღვდელთ-მომღვართა, მო-
სუცხებულთა და მწიგნობართა კრებულმან Ⴖრიათამან მიხწერეს უოკლესა
ადგილთა და კერძოთა განხეულთა Ⴖრიათა, რომელნიცა განხეულ იყენ
უამსა ჩაბუქოდონოსორისაგან Ⴖროსალემის წარტყვევისასა და ვინაად-
გან საქართველოსა შინაცა მოსრულნი Ⴖრიანი გარდამოსახლებულნი მის
უმიტოგან იყენეს მრავალნი ტცხეთას, გარემოთა ხანასებოთა ჴართლისთა
და ქვემოასცა საქართველოსა შინა, რათა საქართველოადგანცა სწავლულ-
თა და სწულის მეცნიერთა მათთა მწიგნობართაგანნი და მღვდელთაგანნი
წარვიდნენ Ⴖერუსალიმად და მუნ დახედნენ განზრახვასა მას შინა ჴრი-
სტეს შეპურობისასა. მამინ აღუწივნეს მცხეთას მცხოვრებოთა Ⴖრიათაგანნი
რომელთა თავნი იყენეს და წინამღვარნი: Ⴖლიოზ მღვდელი Ⴖრიათა ტცხე-
თელი და ხონგინაზ მწიგნობარი ჩარსხელი და წარჴევეს მათ სხვანიცა
Ⴖრიანი მუჩუნებრნი და წარვიდეს Ⴖერუსალიმად. ხოლო დედაა ამა Ⴖლიოზ
Ⴖრიისა Ⴖარა და დაა Ⴖლიოზისა ქალწული სიღონია იყენეს მეცნიერ წე-
რილისა, ღუთის-მსახურნი და უოკლისა სიმართლითა მავალნი გზასა Ⴖფელისა-
სა და იმარსვიდეს მარადის და იკითხვიდეს წიგნთა წმიდათა წინასწარ-მეტყველ-
თასა და ვითარცა ესმოდათ რა მათ სასწაულნი და ხაკვირველებანი Ⴖფელისა
ჩვენისა Ⴖხო ჴრისტესნი, რწმენათ მათ, რომელ თუთ იგი არს, რომელიცა
ხოქკეს წინასწარ-მეტყველთა ტცხია ჴეშმარიტი იმერთი და სიტყუა იწე-
თისა, მომავალი ხსნად ხოფელისა ცხოვრებად და მოქიბად წარწემენდილით;
ხოლო იგინი ეკუდრნენ იმერთსა მრავლისა მარსკითა, მოღვაწებოთა და ღო-
ცვითა, რათა გამოეცხადოს მათ იმერთმან, უკუთუ იგი არს თუთ ტცხია მსხე-
ლი კაცთა, მოსრული სოფლად. დღესა ერთსა ილოცვიდეს რა იგინი ცხადად.

წარმოუდგა და ეჩვენა მათ **✠**რისტე და არწმუნა **ტ**ქისა ეოფა თუხი, გან-
მტკიცის იგისი და აკურთხნა და მიერ დლითჳს რწმუნათ მათ ეოკლითა
გუღითა მითითა და ისარბდეს და აკურთხებდეს **მ**იერთსა.

გოლო ოდეს **ღ**ლიოზ წარვიდოდა **ტ**აცსეთით **ს**ერუსალიმად; მამინ
დალოცა იგი დედაჲს მისჲს და ეკვდრა ძეს მას იუსსა თუთა და ახუღიცა
მისი, რათა რაჲამს მივიდეს იგი **ს**ერუსალიმს არა თანსიან რქმსსე **ს**ე-
ურაცხის მოფულთა **✠**რისტესთა, იხილოს **✠**რისტე და აკურთხოს მის
მიერ და რათა ნიშანი ანუ წინდი რადეჲ მისი მოუპოვოს და მოუტანოს
ამთ ეტკოდა დედა **ღ**ლიოზს. „შვილო ჩემო საქარელო, უწყოდე შენ ესე
იგი არს ტეშმარცხად მისნელი ჩვენი **ტ**ქისა და ცრწმუნის მისი და დამარ-
სე ეოკლივე ტენებელი ჩემ მიერ.“ და აღუთქვა დედას თუსსა **ღ**ლიოზ
მტყების მისისა აღსრულებამ.

ადეს მიიწივა **ღ**ლიოზ **ს**ერუსალიმად (ტსწერს რომელნივე მო-
მთხრობულნი ჩვენი საქართველოჲს ეკლესიისანი), მივიდა **ღ**ლიოზ **ფ**-
ლიმჲჲ მოციქულისათან ათონიკთაგანის (ვისამდგან **ღ**ლიოზ უწინა-
რეცტა უამის მის ეოფილ ბეო **ს**ერუსალიმად და იქნობდა მის **ფ**ილიმჲჲ);
სოლო **ფ**ილიმჲჲ წარვიყვანა მოუკესებით მით მოციქულისა **წ**ნდრიან
თანს. * „და მოვიდეს **წ**ნდრია და **ფ**ილიმჲჲ და ტრქვეს **ს**ოსოს, ვისამდგან
სურდათ მათ სიღუჲ მისი და ისილეს.“ სსოლიო (თუმცაღა წმიდას სახ-
რებას შინა ცხადად არა წერილი არს, რომელ ისილო იგინი იესო, მკარამ ძალი გუ-
ლის-სმის ეოფის ახარინოებს, რომელ ისილეს მათ იესო. ჲ მიუგო იესო ჲ რქვა
მთ (ანდრიან ჲ ფილიმჲს. „მოიწია ეამი, რათა ილიდოს ძე კაცის, უკეო მარცვალი
იქელის დვარდეს ქვეყანასა ჲ არა მოკვდეს იგი მარცო, სოლო ეგოს. სოლო უკე-
თუ მოკვდეს მრავალი ნყოფი გამოიღოს.“ ესე თქვა სიკვდილის ჲ დღუღვის მისი-
სთვის ჲ აღდგომის ჲ მისმიერ ნყოფის გამოღება ესე იგი არს წესიერებას შინა
მოყვანა წარმართთაცა ჲ მთვანცა ცნობა გზის ტეშმარცხების ჲ მრავალთაგან ერ-
თიცა ნყოფი ესე იყო, რომელიცა კვართის საუფლოს მისის მიერ იქმნა მიტეზი
პირველი ჩვენ ივერიელთა, რომელნიცა ვიყვნით სიხნელეს შინა ეშპაკის მიერ მძო-
ვრებულნი, გამოკვიცხნნა კერპთა მონებისგან ჲ საკუთარშულ თუსსა გვეყვა წმიდითა
ნათლის-ღებითა თუსითა (და შემდგომნი). ესრეთ ტსწერს საეკლესიოსა ჩვენი მამო-
ხრობელი ჲ მოძღვარი ჲ შემდგომს ამას შინა მოთხრობას ისილავ, თუ ვითარნი
სსწაულნი აჩვენნა ერთა ივერიისთა კვართმან საძმართმან უფლის ჩვენიმან, რა-
მელიცა საუკუნოდ შეუძლებელ არს დავიწყებად ივერიელთა ერისგან.

* სხარება იოანე 12. 20.

ზოლო ოდეს შეიპყრეს **სესო სერუსალიმს**, შემპერობდეთა მისთა არცა **ელიოზ** და არცა **ზონგინოზ** თანა ზიარ ექმნეს **ორიათა**; არამედ განგებთა **ოქთისათა**, ოდეს იგი ურიანი, ჯვარის-მტემელნი ქრისტესნი განიყოფდეს სამოსელსა **ქრისტესსა**, შთააგდო წილი თუხი მათ შორის **ელიოზმან** და სგდა მას კვართი იგი **სესოსი** (რომელი იყო უკერველ ზეჲ გამოქსოვილ ყოვლად). აღიღო იგი სისარულით **ელიოზ** და დასცვა. სოლო ეკვლევისინა ჩვენისა მოძისრობელნი კვართისა საუფლოსათვის სწერენ კვლად. „დედაჲ **ელიოზისი** სარჩა **ტიცხოთას** მეოფი ილოცვიდარა მოუგლებულად და ფრიად მგლოჯარე იყო უგუნურებთა თუხ **ორიათასა**, ვინაჲდგან არა რწმენათ მისი. ოდეს ჯვარსა შემსკვალეს **ოფალი** ჩვენი მასვე უძის ეუწეა ჩვენებით დედასა **ელიოზისასა** და ოდეს უძის მას ჯვარძმისასა დაჭკვრიდეს სელთა მისთა ლუსმარსა, სჲდა ლუსმარსა ზედ ჯვერისა დაკვრისა ესმა მუნ **სარჩას** საღმრთოჲთა განგებულებითა და მიხს დღადჯუო კითა მადლითა დასოქვა. უმშვიდობით მეფობაო **ორიათაო**, რამეთუ განარისხეთ დედეს **იმერთი**, მოსრული სხსად სოფლისა, იქმენით მოძღვარ სიდონისა და მსაჯულ უსამართლოებასა, მოჭკალთ მართალი კვი, ცხოვრებისა მოძინებელი დასამობელად და აღფსურად ნათესობათა თქვენთა.“ დასრულა რა სიტყუანი ესე, დაერცა მიხსვე ქვეყანასა და მოკვდა და სული თუხი კელთა უფლისათა შეკვდარა.

სიღონას საკვირეკლებაჲ ესე დამის **ელიოზისმან** **სიღონისა** და მხწრათელ გარდაცვალებაჲ დედისა თუხისა, გასკროთ საკვირეკლებითა, იგლოვა მწარედ და დაჲ თუხი შესაბამიერად და მოკლოდა მძისა თუხსა სასოებით, რომელ მოიღებს რასმე ნიშანსა **ტიცხოთასსა** სიწჳად მისთვის.

ჩარმოვიდა ელიოზ სერუსალიმით და წარმოიღო თანა კვართი იგი **ოფლისა** და ესმარ დასა მისსა **სიღონისა**, რომელ მოვიდა იგი მასლობელ **ტიცხოთას** მიეკებოდა მას წინა; სოლო გზად იგი, სადა მიეკებოდა **სიღონისა** განვიდა საშუალ სამოთისინა (ესე იგი წალკოტისა) მეფისა; სოლო საშუალ ბაღისა მის მომდინარეობდა წყალი მტირეჲ და მას ზედა იდვა ხიდი მტირევე და სადსა მას გამოვიდა რა **ელიოზ** შეემთხვა მუნ წინა **სიღონისა** და მოეხვია ქედსა მისსა და ეტეოდა ცრემლით მიზეზსა ხიკვდილისა დედისა მათისასა და ჭკითხვიდა, თუ რაჲ მოიღო ნიშანი **ქრისტესი** სიწჳად მასსა.

ტიცხოთა ელიოზ აღმოიღო კვართი იგი **ოფლისა**, რომელი აქუნდა დატულ ტავარეუხსა შინა თუხსა და იხილა რა **სიღონისა** კვართი იგი

განისარა ფრიად და მსწრაფით გამოუღო კელით ძმას თუხსა დაიდვა იგი მკერდსა თუხსა ზუდა და მოესვია მას ორითავე. მკლავითა თუხითა, ხმა უფო ძმასა თუხსა და რქა. „ჴი საყვარელო ძმაო, ემა არს ნიჭი ესე ჩემდა ქვეყანისაგა ამისთუხს, ვინაა დგან სათნო ირინა ოფელმან სსნა ერისა ამის კელისაგან ეშმაკისა და ამით გხსილთ თუხთა მონაღებს ცხოვრებასა საუკუნესა.

შეასრულა რა სიტყვაჲ ესე ქალწულმან სიდონია, მხერობელი მკერდსა ზუდა თუხსა კვართისა ოფელისასა დაეცა ქვეყანასა ზუდა და მოკვდა და სული თუხი სელთა იუთისათა შევედრა.

ისილარა ესე ძმამან მისმან **ქლიოზ** მოიგვა იგი შიშისა ზარმისა და საკვირველებამან, იღოვდა დასა მას თუხსა მწუსარებითა დიდითა და ტყეებითა; მაშინ ენება **ქლიოზ**ს, რათა გამოუღოს კვართი იგი ოფელისა გულისაგან დისათუხისა და მიჴყო რაჲ გელი ვერა შეუძლო გამოღებად მკლავთაგან მკვდრისა მის და მწე-ქმნენ მას მოყვასნი მისნი და ვერცა მათ უძლევს გამოღებად.

შემდგომად ესება **ქლიოზ**ს, რათა აღიღოს მკვდარი იგი და წარიღოს სსსლად თუხად და ვერცა შეუძლეს მის ადგილისაგან შექრად და და აღებად იგი, მოუწოდა **ქლიოზ** უმრავლესთა ერთა მის ქალაქისათა და შემოკარბენ მუნ მრავალნი და სიმრავლემან მას ერისამან მრავლისა ღონისძიებითა აჩვენეს გულსმოადგინება აღებად მკვდრისა მის და ვერცაღათუ მტირედ შეუძლეს შექრვად მისსა ადგილისა მისგან, რამეთუ დაისხსებოდეს ძალნი მკლავთა მათთან.

მაშინ შეკრბენ მუნ უმრავლესნი ერნი და განმტენი ქალაქისანი და ზნობუნ საკვირველებაჲ ესე მეფესა **ქდერკის**. მოვიდა თუთ მეფე და დედებულნი კარისა მისისანი, იხილეს რა საკვირველებაჲ ესე და საკვირველი იგი კვართი **ქრისტესი** ფრიად ჰხონდა მეფესა, რათა აქენდეს თუთ, მრავლისა გულს-მოადგინებითა იღვაწეს და ვერ შეუძლეს, ვერცა კვართი იგი აღებად გულისაგან სიდონიასსა და ვერცაღა მასი უძლეს შექრად ადგილისა მისგან.

ქოლო უგვირდა ესე ფრიად მეფესა და ფოკელთავე მისთანა მეოფთა და იტოვდა მეფე. „**ქესო** არს ერთი, რომელიმე ღმერთთაგანი და განტეპითა ღმერთთათა მოსრულ არს სოფლად და საკვრველებაჲ ესე მისძიერი არს და ვკონებ ფრიად კეთილარს ესე ქვეყანისა ამის ჩუენისათუხს და მეფობისათუხსა ჩემისა, რომელ ნიჭი ესე მოვიღინა ადგილსა ამას, შორის

სამოთხისა ამის ჩემისა: აწ დაუტკეპთ ყოველთა და წარვედით თჳს თჳსად; ვაცადოთ, თუ შემდგომად რამ ნებაგნოთ ღოთა ამისთჳს. და მაშინ მხმენელნი სიტყვის ამის მეფისანი წარვიდეს თჳს თჳსად ყოველნივე. სოლო მეფემან რაოდენსიმე სარწმუნონი მცველნი თჳსნი დაუტკეპა მუნ და ქლეუზ მოეგნებათურთ თჳხით და ამცნა მათ, რათა აუწყონ მას რამცა იქმნის შემდგომად მისხს და წარვიდა თჳთ მეფეცა ჰალატად თჳსად.

მაშინ ქლეუზ და მოყვასნი მისნი ქვედევრდომით ქვეყანასა ზედა მხურვალეთა გულებთა და ცრემლითა ილოცვიდეს იუთისა მიმართ და იტყოდეს. „იმერთო ჭეშმარიტო, რომელმან მოავლინე ძეა შენი საყვარელი ძესია ძისხელად ყოვლისა სოფლისა დაგუაჲ ჩვენ ღირს თაყვანისცემასა მისხს და მოგვეჩვენე ჩვენ წინდი ესე დიდი სახსენებულად დიდებულთა საქმეთა და განგებულებათა შენთა შენ მეუფეო ყოვლისაო განსაგე ესე კითილად და ვითარცა სათხო შენდა არს დაცვაა ამისი ირებე შენ ერერთ საუნჯედ ერთათჳს ქვეყანისა ამის, რომელნიცა არიან დაბადებულნი და ქმნილნი გელთა შენთანა ამის მიერ სხნილ-ჭეკუნ ესენიცა საბრწყინო გან მტერისათა, რათა იქმნენ ესენიცა მონადშენდა, აღმსარებულად, მოქმედ ნებისა და ბრძანებისა შენისა, თუხსნამე სათხო არს თჳლთა წინაშე შენთა, მოხედენ უღირსა მას ვედრებასა ჩვენსა.“

მახ რა იტყოდეს ტირილით და ღმობიერად ღუთისა მიმართ ვედრებით და აჲ მრვა იყო მიესხნა შინა დიდი და განიზო ადგილი იგი, სდა იფა ქაღწული იგი სიდიოსია კვართითურთ უფლისა და შეიწყისარა შორის გულსა თჳსსა მიწამან და წამსავე შინა თჳლისსა დაჯუარა და შეკრა ზირი მიწამან და იქმნა კეროვე ვითარცა იყო პირველ, რომელ არცაღათუ მტარიელი სხნდა ადგილისა მის განხებულისი მტერიედიცა ბრძულ.

მაშინ აუწყეს საქმეა ესე მეფესა და მოვიდა კვალად თჳთ იხილა ადგილი იგი და იუწყა, თუ ვითარ შეიწყისარა იგი მიწამან და უბრძანა მცველთა მათ სამოთხისათა და ამცნა კრამდეულად, რათა ადგილისა მას ჭსრვადენ მარადის ესრეთ, რომელ ვერავინ მწიკვლეკანთაგანი შემძლებელ იყოს მისხლებად ადგილისა მის და არა უტკონ მასლობელ მისხს ბიწიერი ცხოველი რამე, გინათუ ნიკთი რამე სხვაა შეკინებელი მისხლებად მისხს და ესრეთ განკვირვებული მეფე და შეიძწესებული მიიქცა სახად თჳსად.

ხოლო შემდგომად ამისხს აღმოსცენდა სკე კვაროსისა ადგილს მას ზედა, სდა იგი კვართი უფლისა საღმრთოსა განცებითა დამარსულ

ყო, და რომელნიცა სსეულები რტოთა, გინა ფოთოფოთაგან მას კაპარო-
ფისათა მიიღებდენ, განიკურნებოდეს და მიფრინველნი დაკოდილნი სესა მას
ყედა შესხდომითა მიიღებდენ მეისვე სიმრთელესა.

ჴოლო შემდგომად სასწაულები, რომელნი აღესრულეს კვართისა
მიერ საღმრთოსა ეოველებივე მოსხსენებულ არიან მოთხრობათა შინა საეკ-
კლესიოთა, რომელიცა გკაუწყებს მოქცევას სრულიად საქართველომასსა
წმინდისა მოციქულთა სწორისა ქაღწეულისა ჩინისა მიერ დასახრულსა ში-
ნა მესამისა ახწყეულისა საეყენოსასა, განგორციელუბითგან ოფელისა ჩვე-
ნისა სესა ჴრისტესსა.

**ბო სხუნისტის ბნ ჩნბნლყყყნს იფიქანბ ჩინ-
ბნბნ ბნბყყო.ზბნ ბნ ყოზუნბნ ბყყო.ზბნ ბო-
ცნიბო.ზბნ ბნბბბნ სნსბბბნ ბო.ბბყყო.ზუნ ბნ ს-
ბბბნ ბნბბბბბნ.**

შესდგომად ჴრისტეს ამალღებისა მეექვსესა წელსა მოიწივნეს ესე
ორნი ბოციქულნი ჴრისტესნი სარველ-წოდებულნი ლსდრია და სიმონ კ-
ნსსელი, რასეთუ უბრძანა წმიდამან ოქთის-მომბედმან, რათა წარვიდინეს სვე-
რთად და მუნ ჰქადაგონ საეყვარელი ძეა მისი ჴრისტე ომერთი მსხსელი
და მაცხოვარი, * წიღ-სდომიღსა შინა ქვეყანასა ოქთისა ბუდსასა

* წილხლომილი ქვეყანა ღუთის ღელისა არს ივერია მიზეზითა ამით ვინაღაცან
მოუთხრობს საქართველოსა ეკლესიის ისტორია, ვითარმედ ოღეს ამალღა ქრისტე
ზეცად ბ სღმრთოთა მოციქულთა ზედა გარდამოვიდა ყოვლად წმინდა სული; მაშინ
მოციქულნი განმზადნენ წარსვლად პირსა ზედა ყოველსა ქვეყნისასა ბ იპარის წილო
მოციქულთა თვს შორის, თუ რომელი რომელსა ქვეყანასა წარვიდეს ბ ჰქადაგონ სი-
ცვეა ღუთისა. მაშინ ეამსა მას მუნ იყოფოდა მათთანა ღელცა ღუთისა ქალწული მარიაშ
ბ უბრძანა მოციქულთა. „შვილნო ჩემნო საეყვარელნო, დასდევით წილიცა ჩემი წილისა ს-
ურელსა თქვენსა შორის, რამეთუ სურვიელვარ მეცა შრომისა მიღებ და საეყვარელსა მისა
ჩემისათვის, რათა ვქადაგო სხელი მისი, რომელსაცა ადგილსა მსგელბის მე წილი;
ხოლო იგინი მორჩილექმნნეს ბ დასდევს წილიცა მისი შორის წილთა თვისთა, წილი
იღვეს ბ ზედა ღელასა ღუთისასა წილად თვსად ივერია (რომელ არს საქართველო).“ ხოლო
ოღეს წარვიდოღეს მოციქულნი თვითოეულთა კერძოთა, მაშინ ინება შემდგომად წმი-
დამანცა ღუთისა მშობელმან წარსვლა ივერად, რათა ჰქადაგოს სიცვეა იგი ღუთისა,
ძეა ბ ღმერთი თვისი ბ მიიღორა შრომა მგზავრობისა ბ განვიდა გარე იერუსალემით ბ
ბ უფელი იესო, საეყვარელი იგი ძეა მისი შემთხვია წინა ბ ჰქადაგოს. „ღელა, გინარდენ,

ნა მცხოვრებთა, მოკლო რომელნიმე ადგილნი, გამოკლო **ქართლი**, მოიწა **ტცხეთად**; არამედ არავის განეცხადა მუნ მრავალთა და არცა შევიდა ქალაქსა შინა **ტცხეთისასა**; არამედ პირისპირ **ტცხეთისა** გაღმიდ მდინარისა **წრაკესა** აღვიდა მთასა მას ზედა, რომელსაცა ზედა არს მონასტერი **ჟვარისა ცხოველს** მეოფელისა (რომელსაცა **ჟაჭვის** მონასტრად სსსელ-ეფუბის) და მწვერვალსა მას **გორისასა** აღმართა **ჟვარი** და დაუტკვა და წარვიდა მუნთ **ჴასეთისა** კერძოთა და შევიდა შინაგან **ჴასეთისა**, განსდა მდინარესა დიდსა **ჯორსა** (ესე იგი **წლაზისისა** მდინარესა და მივიდა **ქრუმს** და აღმართა მუნცა **ჟვარი** მცირესა მას მწვერვალსა ზედა **გორისასა**, სდა იგი არს აწ **ეკკლესია ტინაილ-მოავარ-წსელოზისა**, რომელი იყო ძველად **მონასტერი** და არს იგი სამარსო მეფეთა და მუნთ გადამსწრის გზით **ჴაკვასიურით** გზით, **განკლო ტიდოეთი** და მრავალსა ადგილნი **ქუეთანი** მოკლნო და ჰქადაგა ადგილთა მათ და **წნდრიად** წოდებულსა ქალაქსა შინა **ჴაკვასიურსა** ჰქადაგა **სიტყვა იუთისა** (მუნ ეამთვან ეწოდა ადგილსა მას **წნდრია**), მუნთ მოიქცა **ქისტეთის** გზით და მოვიდა **კეხსა** მთიულეთისასა **წომეკის** მდინარესა ზედა (რომელსა აწ **სახელ-ხდებუნ** **ძერგად**) და აღვიდა ძირსა საშინელისა მის **ჴაკვასიურისა** მთისა, რომელსა ეწოდების **ტუინგარი** (რომელსაცა ზედა ჰქონს **საუკუნითგანნი ტუინგარნი** და თოვლნი განუზომელნი) მაღალსა მთასა ზედა, სდა იგი არს ჩამოსწვრივ ძირი მისი, აღმართა მუნ **ჟვარი**, არს ადგილსა მას დაბა და ადგილსა მას, სდა იგი **ჟვარი** აღმართა წმიდამან ამან მოციქულმან აწ არს მასზედა **ეკკლესია** დიდი **მონასტერი** წმინდისა **მოციქულისა პირველ-მოწამისა** **სტეფანესი**.

ტუინთ კვალად შევიდა წმინდა ესე მოციქული **ჴაკვასიად**, დავლო და ჰქადაგა მრავალთა ადგილთა და შთავითა კვალად **ტერგლიად** და **წუსაზეთად** და მუნთ მოიქცა და წარვიდა სსკათა ქუესანათა და კერძოთა.

* **წალო** წმიდა მოციქული **სიმეონ** **ჴანასელი** დაადგრა მუსე **წუსაზეთს** და **ტერგლიად**.

წმა წმიდათა მოციქულთა **წნდრიამ** და **სიმეონ** აღაშენესცა **ეკკლესიანი** **ჩიკოფსიას** და **სსკათა**, რომელთაშე ადგილთა სჴართველომსათა

* წერილ არს მოთხრობათა შინა საქართველომსათა ვსცანე მეფისა, ვსესუკისა და სსკათაგანცა მოთხრობულთა, ვითარმედ წმინდა მოციქული სიმეონ აღესრულა და დავლო მუნვე ჩიკოფსიას.

და ჭქადაგეს ტუქსთა და ჰუკასთაცა შორის, და მუნცა მოაქცინეს მრავალნი (სოლო ადგილნი ესე ტუქსთა და ჰუკასთა არს საწილნი ზემო ქართლისანი).

ოუძგადა წმიდათა საღმრთოთა მოციქულთა ჭქადაგეს და მოაქცინეს მრავალნი და მას უამსა არცა მეუემან ლდერკიმ უქმნა მათ წინა-აღმდეგა რამე, ვინაჲდგან იგი მრავალთ ძლით ქრისტესგან და წმიდათა მოციქულთა მიერ ქმნილთა სასწაულთა და ქადაგებთა სმენითა და განიჴებითა უოკელსა ზედა პირსა ქვეყანისასა გრძნობდა გულსა შორის თვისსა, რომელ ესე არს ზეგარდაზო რამე განგებულეზა და ამისთვის ესე არა აბრკოლებდა წმიდათა მათ მოციქულთა ქადაგებასა. მაგრამ შემდგომთა ლდერკისთა მეუეთა საქართველოაჲსთა დაჲუესეს შერისხვითა ერთთა კვილო მსახურებაჲ ესე და კვლად იწუეს კერპთ-მსახურება, ვიდრე მოსლვადმდე წმინდის მოციქულთა სწორის ქალწულისა წინა ჩვენ ჭართველთა განმანათლებელისთა და დასასრულსა მესამისა ასწლეულისა საუკუნეჲსასა ჭრისტეს მოსლვითგან, ოდეს იგი განგებითა იმუთისთა მოვიდა წმიდა წინა, მან მოაქცინეს სრულიად უკრია ჭრისტეს საწმუჴნობასა ზედა მეუოაბას შინა სრულიად ზემოაჲს და ქვემოაჲს უკერიის თუთ-მჴურობელისა ტირის პირველისა ღოსროვიანისასა (სოლო წერილ არს ესეცა საეკლესიოთა შინა საქართველოაჲსთათა, რომელ სატი იგი შემდგომად წმინდისა იმუთის-მშობელისა, რომელიცა მისცა თუთ დედამან ღმუთისმან ლნდრის მოციქულსა და მოიღო მან იკერიად და მოვიდა რა ადგილსა ქვემოაჲს საქართველოაჲსასა ტუტრულიად ჭიჭვისტას და ჭქადაგებდა რა მუნ ერსა შორის სიტყუასა იმუთისასა აჩვენებდა სატსა მას შემდგომად წმინდისასა ერსა. მაშინ მოვიდეს მღვდელნი კერპთა მათონი და ეტყოდუნ ლნდრის მოკვეც ჩვენ ღმერთი ეგე შენი (ესე იგი სატისასა მას ეტყოდუნ, რომელცა უჩვენა მათ ღმერთობასა) და შუვილოთ ეგე ტამარსა ღმრთო ჩვენთასა და დაჯადგინოთ წინაშე მათსა და ამას ღამესა დაშოეს იმერთი ეგე შენი მათ თანა, ღმერთნი ჩვენნი ბრძოლასა უყოფუნ მაგას და უკეთუ ღმერთთა ჩვენთა ჭსლონ მაგას, ირწმუნე შენ საწმუჴნობა ჩვენი; სოლო უკელუ იმერთმან შენმან ჭსლონ ჩვენ აღვიარებთ მას იმუთად ჭეშმარიტად და მაშინ რაჲცა გვრქვა ჩვენ იგიცა ვჭუოთ. სოლო ლნდრის ამას ზედა თანასაჲ ეუო მათ, წარვიდეს ბოძონად და დასდუა ტოციქულმან თუთ წინაშე კერპთა მათ სატი იგი საუფლო, გამოვიდეს გარე და დასშეს გარე კარნი და დაბეჭდეს ბეჭდითა და დადგინეს მცველნი მრგვლივ ბოძონისა

მის და ზღუდისა და კართა და ილოცვიდა მოციქული ღამეს მას შინა ვიდრე გათენებადმდე და ევედრებოდა **ნიქონის** ცრემლითა მხურვალითა, რათა მოსედოს ერსა დახადებულსა თუხსა და ისხსას ესე ვითარათაგან საცთურთა ხაჟმაცოთა და კერზოაგან. ეგრეთვე კერზო იგი მღვდელნი ევედრებოდეს კერზოთა თუხთა და შესწირვიდეს ხურსელთა ყვაილთა და ხაჟმეველთა, რათა მძლე ექმნიე იგინი ასლად გამინსებულსა ამს **ნიქონის**ა და განთიადმდე არა დახცნებოდეს იგინი ზორავდ. და ღამეს მას ისმოდა ბომონით გამო ღაღაღება, ვაება, მსხურევისა და შემუხრვისა კმანი; ხოლო განთოთა რა მოვიდეს მღვდელნი კერზოთანი და მოწოდეს **ხორციელსა** მას საღმრთოსა და განახუნეს კარნი და ისილეს ეოჯელი იგი კერზნი შემუხრვილნი და დაწვლილებულნი და ხატი **შედის** **ნიქონის** განბრწინებულნი, ვითარცა მზე, პირველისა კერზისა მათისა ადგილსა დასვენებულ იყო. ისილა რა ერმან-მან საკვირველებაჲ, რწმენით **ქრისტესი** და თაყვანის-სცეს სატსა ღედისა მისისასა და ეტყოდეს მოციქულსა. „სამდვილ იგი არს **ნიქონი**, ქადაგებულნი შენ მიერ“ და საოულსცა მას ღდეს შინა მოციქულმან **წინდრია** სულსა ვიდრე ათას ოთხსხსა. და შემდგომად მისხსა ჯადაგისა მკვდარი და მრავალნი სენითა მიძიმთა შეპრობილნი განჭკურნსა და სულნი არა წმინდანი განსხსა და შეპრობილნი მათგან განათავისუფლსა. და იყო ვინმე ქე თავადისა ვისიმე მუნებურისა მსოლოდ-მობილი, მდიდარ იყო კაცი იგი ფრიად და ერ-მრავალი, წარეგო მრავალი მკურნალთა ზედა და არარად სარგებელ ეყო, ევედრა ღდა მის ერმისა წმინდასა მოციქულსა და დასდვა ერმასა მას ზედა სატი ეოვლად წმიდისა და ალაგინა იგი, განჭკურნა ეოვლითურთ მრთელი და მისცა იგი ღდა-მასისა მასხსა; ხოლო მათ მოწლედ მოიკითხეს **ხორციელი** და ფრიად ზატკვსა ეოფედეს და ისმინეს ქადაგება მისი და სათელს-იღეს ეოვლითა სასლევლებით მათითურთ.

ჴოლო ოდეს მიიქცა მოციქული **წინდრია** **იკერი**დ სატი იგი ღდისა **ნიქონის** ევედრებითა მუნებურთა ერთათა დაუტკვა მეს **ჴიჭკინტას**; ხოლო **ჴიჭკინტას**ა ღუთის-მშობლისა სატი, რომელიცა ახვენიეს აწესა ქვემონსა საქართველოსა შინა მასლობელად **ჴუთისის** ქალაქისა მონასტერსა შინა სამიტროპოლიტოსა **ესთლიას** (ესე იგი გელათს), რომელიცა არს ფრიად მრავლითა სიმდიდრითა შემეულ ღირს ხასლოკარისა იუციხა **ჴაგარატ** მუთისისაგან სრულიად **იკერი**ის თუთ-მმურობელისა **შავთიას**-**ჴაგარატო**-ვანისა, იტყვიან მას სატსა, რომელ იგი არს რომელიცა **ხორციელმან**

წინდრია მოახვეს თვით და ახუ არს იგი უქვეყლად ორგინალი ხატის მისგან გარდამოსატული.

ჩალო ქადგებას მოციქულისა წინდრასსა ჴვერიისა ადგილთა და მოქცევას მათსა მოუთხრობს ვრცელად ნიკიტა ბერძენისა ფილოსოფოსი, აღწერილსა შინა მისმიერ ქადგებათა და მიმოსლვათა წინდრისა ჴირველ წოდებულისა მოციქულისათა.

ჩალო იყო წდერკი მეფე სიმსნითა და გონიერებითა თხსითა ხსელუგანთქმული ყოველთა შორის მეზობელთა თხსთა და ეშინოდათ ვარემოთა თხსთა ყოველთა მისგან, აქნდა უკვე მეფესა წდერკისა **ტომაცელთა** თანა ფრადი შეკრულება და ამით ჟამითა შორის იყო უკვე შოფოთი მრავალთა ძლით აღრუელბეთა **სართიასელთა** და **სომეხთა** შორის; ხოლო ჴვერიელნი სარგებლობდენ ამით უმეტეს წარმატებასა შინა.

ტომაცელი ვერა ვერე იპურობდენ ჴვერიელთა საშორისა, სიმაცრისა ძლით ადგილის-მდებარეობისა, სიმსნისა და სიმამაცისაგანთა მათისა; ჴვერიელთა, ვითარცა ყოვლით კერძო სიმტკიცით, ვერეთუე მამულისა ხიუვარულითა აქენდათ თავნი თხსნი შეზღუდვილ, უუვარდათ მათ ზომისაგან უმეტეს მეფეა თხსი, მორჩილებდენ და უსმენდენ ჴვეროვნად, არა მისწენ მათ თავნი თხსნი **ტომაცელთა**, ვითარცა **სომეხთა** და საქმიითა ამით უფროს სარგებლობდენ ჴვერიელნი **ტომაცელთაგან** ვიდრეა **სომეხნი** * „მეფენი **სომეხთა**სი ესოდენ შეიქმნენ მტარენი წინაშე **ტომის** დენერალოთა, რომელნიცა ეამს მას წარმოგენილ იყვნეს. მართავდ აღმოსავლეთისა, რომელ შესაძლებელ იყო შერაცხვა მეფობასა მათისა ოცსებად. **იმპერატორნი** განაგებდენ სვიტრათა მათთა. შემდგომად **ჩიგრან** **სომეხთა** მეფისა ჴყო **წკვისტოს** კეისარმან მეგვიდრედ მისწული **ჩიგრანისა** **წრტუაზ**; ხოლო გამოამეს იგი **სომეხთა**; ამად რომელ აღრქულ იყო **ტომაცელთაგან**, რომელნიცა ჴსძულდათ მათ. **ჩაიამან** (ესე იგი **ჩაიომან**) შევილობილმან **წკვისტოს** კეისარისმან, თუმცადა აღიყვანა იგი ტანტსავე წედა; მაგრამ მანუ იძულებულმან დატეკებად **სომხთისა** ტანტისა, მისცა **სომხთისა** თხოვილი თხსი ** **წრობარზან** (დაპურობილ იყო **სომხთი** **სართიასელთაგან**).“

ჩალო ჴუკეს მეფესა წდერკისა მენი ორნი **ჩარტომ** და **ჩართამ** ხოლო **ჩართამს** ჴუკეს მენი **წარსმან** და *** **ტიტრიდატ**, ხოლო ესე

* მსოფლიოსაგან სავოჯალოს ისტორიის.

** კათოლიკოსისა ანტონის პირველისა გამოწერილითა ფურცელთაგან.

*** მიტრიდატს ამას ნუ ჴკონებთ მიტრიდატ ევატორსა, ვინაჲდგან მიტრიდატ

სა შინა წმინდისა სა ჯარტომ და აძენს მათ, რათა მარადღე შეკრებოდენ ერთად და ერთბაშად უსჯიდენ ერთს და განსაკუბდენ. სჯულ-უდგა მათ, რათა ერთი მათგანი განსაკუბდეს ყოველს საქმეს სამსედროხასა და გარკენათა საქმეთა; სოლო მეორე შინაგანსა საქმეს ყოველსავე საქმეურსა. ბრძოლისა უამსა ერთი მათგანი წარვიდოდეს და შეარსა; სოლო მეორე უმწადებდეს მას ყოველსა საჭიროებასა; საჭურველთა, საზრდოთა და ყოველთა სახმარებათა მსედრობისათა.

ღარდაიცვალა მესე წდერკი წელთა ჭრისტესით 43 ორმოცდამესამესა, იგლოვეს იგი ყოველმან სკერობან და დაფლეს სამარხსა მეფეჲთასა ბომისსა წმინს კერპის მათისსა დიდის დიდებთა.

ხოლდუი ხოლოდ ოტოი ხოლოდ ოტოი ჯოტოი სოხოხონს ჭოტოდჱ სოხოხონს ჯოდ ოდოტოჱ ხოლოდინდ.

ქართამ ზარტომ ზოგად გამეფდეს სრულიად ივერიას ზედა წელთა დასაბითობან სოფლის ბერძულითა რიცხვითა 5551. ქართულს ქვარონიონსა მეთერთმეტის მოქცევისსა 327-სა. ქრისტეს შობითან 44-სა წელსა.

* ღამეფდეს რა ჭარათამ და ჯარტომ და განსაკუბდეს სამეფოთა მათთა სიუჯარულით ურთიერთისათა და კეთილითა წესიერებითა; არამედ არა

* წელს ქრისტესით 44-სა იქმნა იუდიანთა შორის ამბოხი პირისპირ რომაელთა, რომლისკამო მეფეს აღრიპს მცირესა მესა აღრიპა დიდისსა ღ ძისმესა დიდისა იროლისსა იროლის შთამართენა მრავალნი ადგილნი სამეფოსა შინა იუდიანთას კლავიოს რომის კეისარმან, რომელთაცა ფრიად მცირედილა და შთათ სცხოვრებულნი, ხოლო დაჲ უფროსი ამა აღრიპის ბერენიკა ჰვეა ცოლად მასა აღრიპა მცირისსა იროლის ღ არალაშთა მას არა რაა სცხოვრებული; მაშინ ცოლი ესე იროლისი ბერენიკა მივიდა კეისრის კლავიოსის თანა ღ სთხოვა მას სცხოვრებული; კლავიოსმან პატივსცა მას ნიჭითა დიდითა ღ წარმოავლინა იგი ივერიად ღ მოუწერა მეფეთა ივერიისთა. ამა ზემოსესებულთა ქართამს ღ ზარტომს. „ვიხადგან არა ურჩ ღ შეკრულებას ზედა ჩვენთან მტოცეხართ ღ არა წინა-აღმდეგ მეფობისა ჩვენისა, მიიღეთ შუამდგომლობითა ჩემითა ბერენიკა ღ მეუღლეჲ ამისი იროლი ღ მიეცით ამათ ადგილ კოლხიასა შინა, რათა სცხოვრებდენ მუნ ეამდემდე.“ ხოლო უბრძანეს მეფეთა შთავარს განმგესა კოლხილისსა, მოვიდა ბერენიკა ქრითა თვისთა კოლხიდად, მიიღო იგი მთავარმან კოლხილისმან ფრადისა ღ შესაბამის პატივისცემითა ღ რომელნიცა ადგილნი აღენიშნათ მათ თვს მეფეთა მთავრებეს ადგილნი იგი, დაბანი ღ სოფელნი საქმოდ სცხოვრებუ-

მრავალთა უძმთა შედგეობად გარდაიცვალა **✠**არამ მეფე და იქმნა მისწილ მეფედ ძუა მისი **✠**არსმან პირველი. და იყო ესე ფრიად ჰატკისის მცემელი ბიძისა თჯისა **✠**არტომ მეფისა და უჩვენებდა ფრიადსა სიყვარულსა; ხოლო **✠**არტომს უგვარდა იგი უფროს ძეთა თჯისთაგან და არცა ერთსა მცირესაცა საქმესა არა ჰყოფდა თჯიერ კითხვასა ** **✠**არსმანისა.

✠ლოლო ერთა **✠**ლევანისათა არა სათნო უჩნდათ ყოფად ორთა მეფეთა **✠**ვერიასა ზედა; არამედ იტყოდეს იგინი. „სუ უგუშ ოდეს გვეტყვას ზვეს ორნი მეფენი შემოსდეს მათ შორის შური რამე ასუ წინააღმდეგი და ისსნების ამით ძალი **✠**ვერიელთა და იყვებს იგინი ამისთვის მწუსარე, განიზრანსვიდეს დიდ-შემძლენი მათნი ღახის მიკებითა რამათმე განდგომილებასა, რათამცა ჰქოვეს უძმი მარჯვე და ჰქვეს ძლიერებითა მათითა და საქმისა გამოჩნებითა უგეტო შეუძლეს კვალად ერთ-მეფობა **✠**ვერიასა შინა.

*** **✠**იტრიტად ივერი ძმა მეფისა ამის **✠**არსმანისა ჰყოლობდა **✠**სომხითისა საქეფხასა; არამედ **✠**ხალილულამან გარდაცდო ესე ტასტისაგან და შებორკილებული წარიუვანა **✠**ტომედ წინაშე **✠**ჩაი კეისრისა (ესე იგი წინაშე გაიოზისა), **✠**არსმან ძმა მისი მეფე **✠**ვერთა ცდილობდა ყოვლისა ღინის-მიკებითა შექვენასა **✠**იტრიდატისასა და უშველდა (მაცრამ სამსახური ესე ბოლოს უძმს დაუჯდა გეჭოფ ძვირად **✠**იტრიდატ **✠**ვერსა).

✠ლავდიოს კეისარმან შოფოთისა ძლით **✠**სართიანელთასა და ამბოხებთა პირისპირ **✠**ტომეძელთა, რომელთაცა **✠**სომხითიცა დაიპყრეს და მძლავრობდეს მათ განთავისუფელა **✠**იტრიდატ **✠**ვერი ბორკილთაგან და მისცა მას მსედრობა და შეწვესა, ფუღითაცა და წარმოაკვლინა იგი კვალად დაპურო-

ლად. ხოლო მოუშენა კლავდიოს მეფეთა საქართველოასთა ქართმს ღ ბრტომს, რათა არა უტეგონ მუნდღან იულად ასუ სხვას ადგილს იგინი თჯიერ ბრძანების კეისრისა ღ წარმოუვლინა ამისთვის ნიჭნიცა კლავდიოსმან მეფეთა. ხოლო შემდგომად არა მრავლისა უძმისა მოკვდა მუნ იროდი წელს ქრისტესით 58-სა; ხოლო ცოლი მისი ბერენიკა ეტრფილა მეფესა კილიკისსა ყოლიმონსა, შეეუღლა მას ღ ლუციუს კოლნიდაა.

* ფარსმან გამეფდა წელთა დასამითვან ბერძულ რიცხვითა 5552-სა ქართულის ქრონიკონის მეთერთმეტე მოქცევისასა 328-სა. ქრისტეს შობითვან 45-სა წელსა.

** ფარსმანს ფარზმანს უხმობდენ ვიეთნიმე.

*** მიხაილ ჩაშჩიანის სომეხთა ისტორიკოსისა წიგნისაგან ღ საზოგადოს მსოფლიოს ღ რომისა ისტორიათაგან ღ ისტორიის ანეკდოტისა წიგნი 2. ფურცელი 277 ღ შემდგომი.

სა შინა ღრმისინასა ჭარტომ და ამცნა მათ, რათა მარადღე შეკრებოდენ ერთად და ერთბაშად უხვადენ ერთა და განსაკებდენ. სჯულა-უღვა მათ, რათა ერთი მათგანი განსაკებდეს ყოველსა საქმესა სამსჯედროსასა და გარეგანთა საქმეთა; სოლო მეორე შინაგანსა საქმესა ყოველსავე საქვეუროსა. ბრძოლისა ჟამსა ერთი მათგანი წარვიდოდეს ლაშქარსა; სოლო მეორე უმზადებდეს მას ყოველსა საქირიკობას: საჭურველთა, სასწრდოთა და ყოველთა სახმარებათა მსჯედრობისათა.

ღარდაიცვალა მეფე ლდერგი წელთა ჭრისტესით 43 ორმეოცდა მესამესა, იგლოკეს იგი ყოველმან სკრიაშან და დაფუეს სამარხოსა მეფეჟათას ბოიოსსა ღრმის კერპისა მათისასა დიდისა დიდებითა.

ხოდუნჯი ზეჟოდუნ ოტოდუნ ზეჟოდუნ ძეჟოდუნ სუტ-ქუხუნსჳ ჩქტოდუნსჳ სუტ-ქუხუნსჳ ზუნ ყქტოდუნსჳ ზეჟოდუნსჳ.

ქართამ ზე ზარტომ ზოგად გამეფდეს სრულიად ივერიასა ზელა წელთა დასბამით-გან სოფლისა ზერძულითა რიცხვითა 5551. ქართულსა ქვარონიკოსსა მეთერთმეტისსა მოქცევისსა 327-სა. ქრისტესსა შობითგან 44-სა წელსა.

* ლაქსევედეს რა ჭართამ და ჭარტომ და განსაკებდეს სამეფოთა მათთა სიყვარულით ურთიერთისათა და კეთილთა წესიერებითა; ანამედ ანა

* წელსა ქრისტესით 44-სა იქმნა იულიანთა შორის ამბოხი პირისპირ რომელთა, რომლისკამო მეფესა აღრიპას მცირესა მესა აღრიპა დიდისსა ზე ძისძესა დიდისა იროლისსა იროლის შთამოართუნა მრავალნი ადგილნი სამეფოსა შინა იულიანთასა კლავდიოსს რომის კეისარმან, რომელთაცა ფრიად მცირედილა და შთათ საცხოვრებელნი, სოლო დაჲ უფროსი ამა აღრიპის ზერენიკა ჰვეა ცოლად მძასა აღრიპა მცირისასა იროლის ზე არაღუშთა მას არა რაჲ საცხოვრებელი; მაშინ ცოლი ესე იროლისი ზერენიკა მივიდა კეისარისა კლავდიოსის თანა ზე სთხოვა მას საცხოვრებელი; კლავდიოსმან პაციესცა მას ნიჭითა დღითა ზე წარმოავლინა იგი ივერიად ზე მოუწერა მეფეთა ივერიისთა. ამა ზემოსწენებულთა ქართამს ზე ზარტომს. „ვიხნადგან არა ურჩ ზე შეკრულიბას ზელა ჩვენთანა მცოციყხართ ზე არა წინა-აღმდეგ მეფობისა ჩვენისა, მიიღეთ შუამდგომელობითა ჩემითა ზერენიკა ზე შეუღლეთ ამისი იროლი ზე მიეცით ამთ ადგილ კოლხიდასა შინა, რათა სცხოვრებდენ მუნ ჟამდემდე.“ სოლო უბრძანეს მეფეთა მთავარსა განმტეას კოლხიდასსა, მივიდა ზერენიკა ქრმითა თვისითა კოლხიდად, მიიღო იგი მთავარმან კოლხიდასსა ფრიადისა ზე შესაბამისა პაციესცემითა ზე რომელნიცა ადგილნი აღენიშნათ მათ თვის მეფეთა მიართუნეს ადგილნი იგი, დაბანი ზე სოფელნი საჟამად საცხოვრებუ-

მზავლთა უამთა შემდგომად გარდაიცვალა **†**არამ მეფე და იქნა მისწილ მეფედ **ქ**ეა მისი **†**არსმან ჰირველი. და იყო ესე ფრიად ჰატვიის მცემელი ბიძისა თჳსისა **†**არტომ მეფისა და უჩვენებდა ფრიადსა სიყვარულსა; ხოლო **†**არტომს უყვარდა იგი უფროს ძეთა თჳსთაგან და არცა ერთსა მცირესაცა საქმესა არა ჰყოფდა თჳნიერ კითხვასა ** **†**არსმანისა.

წოლო ერთა **წ**ლევანიისათა არა ხათიო უჩნდათ ყოფად ორთა მეფეთა **წ**ვერიასა ზედა; არამედ იტყოდეს იგინი. „ნუ უკუშ რადეს გვეჩვას სვენი ორნი მეფენი შემოსდეს მათ შორის უერი რამეჲ ანუ წინააღმდეგი და იხსნებინ ამით ძალი **წ**ვერიელთა და იუენეს იგინი ამისთჳს მწუსარე, განიზრანსვიდეს დიდ-სუქმელნი მათნი ღანის სიძებთა რამათჲე განდგომილუბასა, რათამცა ჰბოვეს უამი მარევე და ჰვეეს ძლიერებითა მათითა და საქმისა გამორჩევითა უკეთუ შეუძლეს კვალად ერთ-მეფობა **წ**ვერიასა შინა.

*** **ძ**იტრიტად ივერი ძმაჲ მეფისა ამის **†**არსმანისა ჰფლობდა სომხითისა სამეფოსა; არამედ **წ**ალიღულამან გარდავლო ესე ტანტისაგან და შებორკილებული წარჩევასა **ძ**ომედ წინაჲ **წ**აი კეისრისა (ესე იგი წინაჲ გაიოზისა), **†**არსმან ძმაჲ მისი მეფე **წ**ვერთა ცდილობდა ყოველისა ღანის-სიძებითა შექვეასასა **ძ**იტრიდატისასა და უშეუღადა (მარამ სხმასური ესე ბოლოს უამს დაუჯდა ვეწათჲე ძეირად **ძ**იტრიდატ **წ**ვერსა).

წლავდიოხს კეისარმანს შფოთისა ძლით **წ**ართიანელთასა და ამხიკებთა ჰირისპირ **ძ**ომავლთა, რომელთაცა სომხითიცა დაიპყრეს და მძლავრობდეს მათ განთავისუფელა **ძ**იტრიდატ **წ**ვერი ბორკილთაგან და მისცა მას მსუდრობა და შეწვენა, ფულითაცა და წარმოავლისა იგი კვალად დაჰყო-

ლოდ. ხოლო მოუშინა კლავდიოხს მეფეთა საქართველოსათა ქართომს ჰ ბარკოჲს, რათა არა უტევონ მუნდღან იუდეად ანუ სხვასა ავტილს იგინი თჳნიერ ჰრმანეზის კეისრისა ჰ წარმოუვლინა ამისთვის ნიჭნიცა კლავდიოხსმან მეფეთა. ხოლო შემდგომად არა მრავლისა უამისა მოკვდა მუნ იროლი წელს ქრისტესით 58-სა; ხოლო ცალი მისი ჰერენიკა ეტრფალო მეფეს კილიკისს ყოლიმონსა, შეეუღლა მას ჰ ლუტყვა კოლხიდა.

* ფარსმან გამეფდა წელთა დასამითან ჰერძულ რიცხვითა 5552-სა ქართლის ქრონიკონის მეთორმეტე მოქცევისსა 328-სა. ქრისტეს შობითან 45-სა წელს.

** ფარსმანს ფარაზმანს უხმობდენ ვიონნიჲ.

*** მისაილ ჩამჩიანის სომეხთა ისტორიკოსისა წიგნისაგან ჰ საზოგადოს მსოფლიოსს ჰ რომის ისტორიათაგან ჰ ისტორიის ანეკიტლის წიგნი 2. ფურცელი 277 ჰ შემდგომი.

ბად სომხითისა და მოუწერდა **წარსმანს** ძმას მისსა მეფესა **იკერთასა**, „ვითარმედ აღვასრულე მე თხოვილი შენი და განსჯათვისუფელე ძმამ შენი **ტიტრიდატ** ზურბილეებისაგან, მივეც მას მსედრობა, რათა განსდევნად მუნით წინა-აღმდეგნი. მე სომხითისა მფლობელობამა მომიტყვიეს თქვესთვის, შევიწიე ძმასა შენსა და დაადგინე იგი კვლად მეფედ სომხითისა. მიესხე შემოავრიბნა მეფემან **წარსმანს** მსედრობანი და შევიდა სომხეთსა, მოვიდა მუნითცა **ტიტრიტად** მსედრობითა **ქომაქელთათა**, განსდევნეს **სართნი** და დაიპურეს სომხითი. **წარსმანს** ჰყო მეფედ ძმამ თუხი **ტიტრიტად** ტასტას ზედა სომხეთისასა და განამტკიცა იგი და თუთ ძლევა შემოსილი მოიქცა საძეფოდვე თუსად.

ღმას შინა განულო წელიწადმან რაოდენამდე, არა დაივიწყეს განსწავლამა თუხი **ღვანთელთა**, წარავლინეს საიდუმლოდ კაცნი **სპარსეთად**, მოიძიეს კაცი ერთი, რომელსა ერქვა **ტირვან**, რომლისასაცა იტყოდენ, ვითარმედ არს იგი შელის შვილთაგანი **ღრმაკ** **იკერიის** მეფისა, მოიყვანეს იგი თუხ შორის და შეიწივნეს რომელსიმე მთავართაგანსი **სპარსთა**, რომელთაცა მოხცეს მათ მსედრობანი, უწოდეს **ტირვანს** მეფედ თუხად და განაცხადეს ამბოხი ზირისპირ **წარსმანს** და **ყარტამ** **იკერთა** მეფეთა, რათამცა განსდევნეს იგინი ტასტით თუხით და რათამცა კვლად აღადგინეს ამით ერთ-მეფობა **იკერიისა** შინა, ვითარცა იყო პირველ.

ღმისთუხ სთხოვეს **წარსმანს** და **ყარტამს** **ტიტრიდატ** **იკერსა**, რათა შემწე ეყოს მსედრობითა სომხეთათა **ღვანთელთა** ზედა და არა თუ თუთ შემწე ეყო ძმასა და ბიძასა თუსსა; არამედ დააბრგოლნაცა **ქომაქელნი**, რომელთაცა განეზრახათ შეკლად მეფეთა **იკერიისათა**.

ყანიზრასვიდა ამას **ტიტრიდატ** უკეთე **ღვანთიელნი** მძლე ექმნებიანი ძმასა და ბიძასა ჩემსა, ბერძე შეძღვომად მე მივიდე **ღვანთიელთა** ზედა მსედრობითა ჩემითა და **ქომაქელთათა** დავიპურნე იგინი და **იკერიაცა** სრულად, შეკურთო **იკერია** და სომხეთი ერთ-სამეფოდ და არცა ერთი ვინ მამინ იქმნების სსვა უძლიერეს ჩემსა სრულიად აღმოსავლეთსა შინა.

მუშტა **წარსმანს** ფრიად წინა-აღმდეგ უწინდა უგულუბელს ეოფამ **ტიტრიდატის** მიერ; მკარამ არა რამ სთქვა მამინ მისთუხს და არცა აჩვენა სასე წყენისა რამე მტირუღიცა; არამედ განმზადნა მსედრობანი თუხსი **ღვანთიელთა** მიმართ, დაუდგინნა მათ მსელართ-მთავრად მისქამ ბიძისა თუხისა მეფისა **ყარტამის** **ღრმასელ**, ჭაბუკი ფრიად მსენე და გულგვანნი და წარავლინნა იგინი **ღვანთიელთა** ზედა, რომელთაცა განაგრძეს სახელო-

ენად ბრძოლანი მათდა მიმართ, რომელთაცა ვერღარა იკადრებ გამოხლვად სამხედვართაცან მათთა და განგრძელდა ბრძოლად ესე უმეტეს ორისა-წლისა.

წარსმანს, წარმელქელმან ლევანელთა ზედა მსედრობათმან იყო. თუთ განმზადებად სსჯათა ასაღთა მსედრობათა ხაჰმოად.

წარსმანს ჰქუა ქუა სასელით **ქადომისტ**, ჭაბუკი ძლიერი, გულგანნი და ჭაეროვანი, ქებულ იყო იგი განსსჯავებულთა ძალითა, საჯურველითა სიმკვრცსლითა და უოკელითავე სარაკტირითა უოკელთა კელაქებათა შინა, რომელნიცა თუქ კეჰან ქეჰეანსა მას; ფრიად ჰატეკსსცემენ მას უოკელი მუზობელნი ერნი, ესე ვითართა საუცსოვოთა თუხებათა თანა მისთა შეერ-თებულ იყო დიდების მოყვარებაცა, რომლისაცა კშინოდა ოღეხმეცა მამა-სა მისსა, სარაკტერთა ესე გვართა აქესთ საჭიროება სჯანსა შინა, რომლისამე ძნელისაცა საქმისა შემართვისასა, აქენდათ ქვეშე შემერდომთაცა მისთა არა მცირედი ერდგულებად მისი.

ბოუწოდა წარსმანს ქადამიტს ესა თუხსა და ეტყოდა მას თუხ-გან: „სამეოფად ესე, ჰსოქვე მან, მიღებულ ხემ მიერ **სართათაცან** უხამარ-თლოდ მივექ მე ძმასა ხემსა **ტიტრიდატს**, ვერ არს, ხუკარულა მუა ჩე-მო, რათა თუხგეოდაქ შენ იგი. მაშინ **წარსმანს** და **ქადომისტს**, მოიგო-ნეს თუხ შორის ფრიადი მარჯვე ღონის ძიებად, შეითქეს და განიზრან-სეს საიდუმლოდ სომსითისათუხ; სოლო აღმოახინეს ცხადად, რეცა რომელიმე უთანსმოება თუხ შორის: შუღმან იყო მდურვა მამისა, ვითომ მცბიერებითა დედის-ნაცვლისა თუხისათა სტანჯვიდა მას მამად თუხი, შე-მოსწყურა მამას თუხსა და სოსოვა ბიძას თუხსა **ტიტრიდატს** ხამეოფი განსსჯენებულად თავის თუხისა. ადვილ მოჩქმუნე **ტიტრიდატს** მიიღებს გველს მას განსსჯობულად წიადს თუხსა. **ქადამისტს** უოკელითურთ გუ-ლოკნებითისა ქეჰეითა მოთხეობისათა შეუყვარებს ფრიად თუხსა თუხსა ბიძას თუხსა. სოლო მზაკვარებით დიდ-შემძლუო და ერთა შორის სო-მესთასა მოქმედებს დასამსობულად **ტიტრიდატის** და შემზადცა შე-თქმულება ამბოხისა შორის სომესთა ქვეშე შეერდომთა მისთა და ოღეხ მზაკვარებანი ესე უოკელნივე მსაჭეო; მაშინ სოქვე. „ვითარმდე შეკუროდიოქ მამასა ხემსა და სასითა დაჯავებისათა უკმოიქცა კვალად მამისევე მიმართ თუხისა და მოასხენა მამას თუხსა, რომელ საწადელი უოკელივე განიზრან-სვისა მათისა აღსრულებულარს, რომელ განმზადებული არიან და შეთქმულ და აწ საქმისა ამის სრულ-ყოფისათუხ საჭირო არსო საჭურველი **წარსმანს**.

მან აქო ფრიად საქმიერებაჲ მისა თჳსისა. **ჴ**არმან მეცადინეობდა და უმოკრებულად ბრძოლისათჳს ღონის ძიებასა წარმართებად, ოდეს იგი განგროსედებოდა ბრძოლა ზირისზირ **ღ**ლბანიელთა; მაშინ ითხოვა შუწვეს **ტ**ომაცელთაგან მსედრობითა და თჳთ წარვიდა ზოგითა მსედრობითა თჳსითა, და არა მრავალ-რიცხვედნიცა იგი **ტ**ომაცელი (რომელნიცა მოსრულ იყვნეს მოხმარებად მისსა) თანა-წარიყვანსა ივინი შურისგებად წინა-აღმდეგთა; ამისგანა არწუნსა ქესა თჳსსა **ტ**ადომისტსს მრავალ რიცხვედნი ლაშქარნი და წარავლისა **ს**ომხითსა ზედა შურის-გებად **ტი**ტრიდატისა. **ტ**ადამისტმან ჭყო მოულოდებელი ზედა-დასსმად **ტი**ტრიდატს ზედა და მუნთქვესვე განცხადდა ამბოხი **ს**ომქსთაგან ზირისზირ **ტი**ტრიდატისა, რომლისაგამოცა დაეცა შიში დიდი მას ზედა, ვინაჲდგან ჭკონებდა იგი, რომელ ყოველნი გარემოს მისსა მეოფენიცა იყვნენ მოღალატენი მისნი. მიუღო მას ქვეყანასი **ტ**ადამისტმან და **ტი**ტრიდატ უღონო ქმნილი შვიდა ცისესა შინა **ა**ღორმისსა სასლევულებითურთ თჳსით. ცისე იგი იყო მაგარ ადგილის მღებარეობითა და მას შინა იყვნენ მცველნი მეცისოვნენი **ტ**ომაცელი, რომელნიცა იყვნენ კელისა ქვეშე **ტ**ომაცელთა ჩისეთა განმცებელისა პრეფექტი **ნ**იელა-პოლიონისა და ათისთავისა **ჴ**ასპერისა. ძიელიყო, არ ადულ იყო **ტ**ადამისტისათჳს ალებად ცისისა მის, ვინაჲდგან **ტ**ომაცელი განმცრებათა შინა ცისისთა ფრიად ძლიერ იყვნეს; მაგრამ ეკრთვა მსნე **ტ**ადამისტ არა რას ზრუნვიდა დაკლებას მსედროთ თჳსთასა, არამედ ძლიერად გარე-მოადგა და შეიცვა ცისე ყოვლით კერძო. ისილა **ტ**ადამისტ რომელ გაუმსელდების მას ალება ცისისა, მოიგონა სხვად ღონის-ძიებაჲ და მოიხეიდა ცისისა მის მცველთა **ტ**ომაცელთა მთავარი, პრეფექტი **ნ**იელა-პოლიონ. ძლეულსა ანგარებისაგან **პ**რეფექტსა წინა-აღუდეგებოდა **ჴ**ასპერი ასისთავი **ტ**ომაცელთა და ეტყოდა **პ**რეფექტსა „დიდი არსო ბოროტის მოქმედებაჲო ესე, განცემად ოქროსა ზედა მეკავშირისა მეფისა და **ს**ომხითისა, ვინაჲდგან არსო სამეფოჲ ესე ნაღი არა მცირე **ტ**ომაცელთა ერისა.“ უგანასკნელ, ვინაჲდგან **პ**რეფექტი არა უხსენდა მას და მიწეზობდა მიცემად ცისისა სიმრავლესა მტერთასა, და მოკლუბასა საზრდელისა მეცისოვნოთასა, **ტ**ადამისტ იღვწიდა ალებად ცისისა, რომელიცა მიწეზს უდებდა **ტ**ომაცელთა ბრძანებასა მამისა თჳსისასა. **ა**დვებდა **ტ**ომაცელი სთხოვდენ მას უკუნ-ქვეყანსა და დატყუებას ბრძოლისა **ტი**ტრიდატისადმი.

ტაშინ ასისთავმან **ჴ**ასპერი ითხოვა ზედა **ტ**ადამისტისაგან და წარ-

ვიდა მეფისა შიმაძით **წარმანისა** ახრითა ამით, ნუ თუ უკმაჯცივოს **ქადამისტ წარმანის** ბრძოლის მიხვან და უკეთუ ვერა ძალიდვას დასხნად შოეთისა ამის, მაშინ გამოუგნადოს მთავრისა **ქომელისა**, განმკებელს **სირიისსა**. **ამდილი**სს **ყვარატას** და სხვათადა, თუ ვითარსა მდგომარეობასა შინა იმყოფების **სომხითი**, მწუჟუნეს **ქომელნი** და სხვანიცა მკობელნი **სომხითისა** მეფესა **ტიტრიდატ** **ყვესა**.

წარვიდარა ახისთავი ესე **ყახური** წინაჲ **წარმან**ს მეფისა, მაჲნ **სრეჲეჲტი** **სოლიონ** გასურა **ყახურსა**, ვითარცა მხილავსა თვსსა და ურჩეჲდა **ტიტრიდატს** განსინებასა საყვისა და პირობისასა **ქადამისტის** ხადმი და ეტყოდა მას „მითა და მკეჲჲშირეთა თანააჯსთო, რათა ჰსცხოვრებდეს ურთიერთისადაჲ იმუდობით; მასა შესნა მეფესა **წარმანს**ს უსუგესობისამებრ წელთა ასაკისათა აქვს სამართალი, რათა პატრიარქობადესო შეს მიერ, აქვსო მას შენზედა დეჲწლიცა მრავალ-რიცაჲ. გვალად მიისეჲე მოაგონებდაცა და აღუსხესებდა სხვათადა მონათესაობითსა მკეჲჲშირეობასა, რომელ **ტიტრიდატს** ესეჲ. მეუღლედ ასული **წარმანისი** და თუთ **ტიტრიდატ** იყო ხიმაძითი **ქადამისტის**. **ყვერიელი** არა უარსჲყოფილა დასაკებასა, დაღათუცა აწმქოსა დროსა უძლიერეს არიანო იგინი, რაჲცა შეესებოსო **ქომელთა** საკამოდ სანაურ არსო მუსოლობითი სული მათი. არა რაჲმე დავითთა თუნიერ ციხისა ამის, რომელიცა არსო ნაკულეჲჲს საზრდეღითა, არა რაჲსათუჲ ჯერარს რეჲსეჲე-ყოფად, ოდეს საქმე წარმოეხსო უმეტეს სხსარგებლოდ შერაცხვისათუჲ დასაკებითისა პირობისა, ვიდრედა სისხლთა დათხევათა და გასუსჲუნებლობათან ბრძოლათასა.“

ტიმქელი ამისი **ტიტრიდატ** შევიდა მიძობჲასა შინა და ვერა რომელსამე ახრსა დაამტკიცებდა, ვინაჲდგან იტყუნეჲლებდა რჩევასა ზედა **სრეჲეჲტისასა**, რომელმანცა აჭირვაცა მას შეეგარებოთადა და უწყსოთა ქცევითა მეფისა სარგისა ოასა; ამისგამო შერაცხდა მას მეფეჲ მზა-ყოფად ეოგელსა ზედა ბორცტსა მოქმედებასა და უფროს ქრთამისა ძლით.

ტიფესა **წარმანს**ს მხსურა ბედნიერებაჲსა, რომელ უწინარეს მასლად ბელთა მათ უმთა, ოდეს იგი განმზადებულ იყო მსუღრობითა თვსითა მისლვად **წღვანელი**თა ზედა, **წღვასიელი**თა დიდ-შემძლეთა შორის შემოსდა განრემზომობაჲ, მიზეხითა ამით, ვინაჲდგან ქეჲ მეფისა ბიძის-ქეჲ **წარმან**ს მეფისა მისედ უდგა პირისპირ მათსა **წრმანელ** და მრავალგზის ბრძოლითა აჭირვებდა მათ, ამისთვის რომელთამე თავადთა

წევნიისათა უსებდით მძღობისა ეოფა და დამონება **წარმხანისი** და სხვათა არა და ამა მიხეცითა არა მცირედი ექმნა სარგებლობაჲ **წარმხან** მეფესა. მსმენელი ხასარგებლობსა შემოსეულებიან ამის აღსდგა სისარულთ და მიესეუ წარვიდა პირისპირ **წევნიელთა**. ერთ-კერძო თუთ მივიდა მსედრობითა და მუორითა კერძოთი **წამაზელ**. მაშინ ივლტოდეს მეშველნი **წევნიელთანი**; სოლო **წევნიელთა** მოსტეს ზავი მეფესა **წარმხანს**, შევიდა მათ შორის და მეუდროთარე ხასითა დაამშვიდნს და დამონნს იგინი ეოკელნივე, დაუტკვა მუნ განმგებულად მათზედა **წამაზელ** და ამცრო მან, რათა მსედრობათაგან **წევნიელთასა** ოთხი ათასნი ქვეკითნი და ორი ათასი რჩეული ცხენოხასნი მზაუევენს და რომელსაცა უამსა და სადაც უბრძინოს მუნ წარმოუგლინნეს იგინი. მოიქცა თუთ **წარმხან** **ტიტრიდატ** და მოკლდა ამბავსა **ქადამისტისასა**.

მაშ სინა მოვიდა **ხასპერ** ახისთავი **წარმხან** მეფისა მიმართ და ითხოვდა, რათამცა **ქადამისტს** დაეტყუებინს გარემოდგომამა ციხისა, მოიქცეს **ვეერთა** მსედრობა **სომხითით** და დაუტეონ **ტიტრიდატ** სამეფობელობასა შინა თუხსა მშვიდობით. **წარმხან** განატარებინებდა დროსა **ხასპერის** აღერით, ოდესეუ ცხადად ზახუხებითა გარდაწყვეტილითა და ოდესეუ არწმუნებდა კინდა აღსრულებად ნებისა მისისა.

მაგრამ იდუმალ წარუგზავნსა მეამბეხი **ქადამისტს**, რათა ისწრაფოს ძლითა ანუ ზავითისა დონის ძიებითა აღებად ციხისა და მოკლებად კელსა შინა **ტიტრიდატისა** ვითარითაცა ხასითა ძალ-იდუბოდეს.

ხანუდიდებს ქრთამი ბოროტისამოქმედსა დონისძიებასა.

სრეფეტმა **სოლონიმან** მოიხეიდნს მსედრობანი ციხესა შინა მეოფენი, რომელნიცა თანსამა ეევენს, რათა მტკიცედ ჰსდგეს იგინი შერიგებასა ზედა **ქადამისტისადმი** და ეტეოდეს **ტიტრიდატს**. „მეფეო, მოკველებენ სხარდელი და შემკიდრობეულვართ მტერთა სიმრავლისაგან, **სომიქსი** სრულიად განდგობილ არიან შენგან და რასათვის აყენებ შერიგებასა, რომელიცა სარგებელ გუეოფის შენ, ვინაჲდგან ნებაკით მათ მტკიცისა პირისა მოცემს შენდამი და ვითარცა არა უსმენდა მათ **ტიტრიდატ** ივლტოდანს დღითი დღე მეცისოქენი იგი სწავებითა **სრეფეტისათა**.

ესე ვითარმან მიუცილებულმან საქმემან აიძულა **ტიტრიდატ** **ვეერთსა**, რათა ჰქონ მან ზავი **ქადამისტსა** თანსა, აღნიშნეს დღეჲ და ადგილი შერიგებასა და პირობის დადებისათუხ და გამოვიდა **ტიტრიდატ** ციხით გარე უბრობად და ზრასკად მისთანა ზავისათუხ, **ქადამისტ** ფერიადისა მხარე

რულებითა მიიღებს მას და უჩვენებს მას გარეგანითა ხასითა ფრადხა სიუკარულსა და პატივის ცემასა და შეჭვივანსა სასულითა უოკელთა დმერთთა მათთათა, რათა არა აქენდეს იჴვი რამჴე, რომელ ეწინა მას საჭურველითა, გინა საწამლაკითა.

ჴოლო ხადნატა შეიყარნეს იგინი ერთად იყო მუნ ადგილსა მას ტყეჲ წმინდაჲ მათი, რომელსნატა უწოდდენ იგინი ხადმერთო ტყეჲ. წარიყანა მუნ **ქადომისტმან** ბიამა თჳსი, რათა შეჭვივანსა ურთიერთსა წესითა თჳთო-ეულმან თჳსითა. პირველად ეფურცა მას **ქადომისტ** და შემდგომად **ტიტრი-დატ** განემზნდა ფურცად წესითა **სომესითა**; სოლო წესი იგი შეეულ იყო მას შინა, რომელ მფურცანი შეიკვირდენ ცერთა კელისა თჳსისათა და ინსელტდენ მათ და ერთი გამოსწოვდა სისხლსა თითთჳგან მერისათა და ესე იყო დიდი მტკიცეჲ ფიცი მათ-მორის და ოდეს მისცემდა **ტიტრი-დატ** შესაკრველად კელთა მეთს თანად დასტეს იგი და შეკრეს მიჳე თჳ-კითა, რომელიცა იყო სამსახურებულად პატიოსნისა მის-წესდებულებისა მათისა. სასლელენი **ტიტრიდატისანი** თჳდითა მსილგელნი ესე ვითარისა დალატისანი შთასხმული იქმნეს მისთასავე უარულსა ქვეშე.

ჴარსმან მსმენელი საქმისა ამის წარმოქმართების მეთს და მიჳალს, ხდა იგი ჴეჳა მამა მისი **ტიტრიდატ** შეურობილი **ქადომისტ**. **ჴარსმან** აუვედრებს მას, რომელ იგი უშლიდა **ქომჳელთა** მოხლვად შემწედ **ჴარ-სმანისა** ბრძოლასა შინა პირისპირ **ჴლჳანიელთასა** და შეცოდებისა ამისთჳს დასაჴა მან იგი სიკვდილად.

ქადომისტ შეიქმნა აღმასრულებელი უწყალსა ამის განსინებისა; არამედ ვინაჲდგან ეფურცა არა სმარებად პირის-პირ მისსა არცა საჭურველი-სა და არცა საწამლველთა; ამისთჳს ბრძანსა დაწხოზამ მისი წინაშე თჳდ-თა თჳსთა. **ჴოლი** **ტიტრიდატისი** ასული **ჴარსმანისი** და დაჲ **ქადმი-სტისა** და მრავალნი შვილნი მისნი შეკრდომილ იქმნენ მასვე სვედრსა შინა.

ქადომისტმან დაიპურა **სომსითი** სრულიად და იქმნა მეფედ მათჳე-და და თჳმცადა **ტიტრიდატ** იქმნა ეოვლითა სასლელელებითა თჳსითა მსხგეჴულ უწყალოებასა; მარამ საქმეჲ ესე არა დამთა უნაცვლისტებოდ:

ჴოლო ესე მეფე **სართიისა** წარმოადგენდა სამართალთა, რომელიცა მიუძღოდა მას **სომსითისა** ჴეჳა, მსმენი უბედურისა სიკვდილისა **ტიტრი-დატისა** და წარმოებულთა მისგამო აღრულებათა, შერაცხა მან დროჲ იგი მარჴვედ მიღებისთჳს **სომსითისა**, რომელსა ჴედნატა იტჳოდა. „მიძღვისო

სწამართადი: აწინაშაჲ ქადა თუხი * **არდატ** შეუედ სომხითისა, განა-
ძლიერა იგი მრავალისა სიჭითა და მხედრობითა და რომელსაცა წინა-
უძლიდა თუთ იგი.

ქადამისტ ცრუად იცევედა მიტაცებულსა მისგან ტასტსა, შეუემან
სართიისამან განსდევსა იგი, ვიდრეაჲ სდაცა მუნიონ იძულებულ იყო იგი
ძიებად, კვლად წარსვლად მამისა მიმართ თუხისა. უბედურებათა, რომელნი-
ცა შეემთხვენს **არდატს** ავდრისა გამო მხედრობასა **ჟოლოდქისისა**, აძიელეს
იგი დატყუებად სომხითისა. **ქადამისტ** მიიქცა მუნვე კვლად და განრისხე-
ბულმას, რომელ სომეხთა დაუტყვეს იგი და დაუძიმეს მათ სვიპტრას
თუხსა, მართუად მათ ფრიადითა უწყალოებითა; აწარმოვა ამან უწყალოებით-
მან. ქცევამან მისმან ზირისზირ მისსა ფარული შეუქმულებაჲ და შეიცვეს
იგი შეპურობად ზღატსა შინა თუხსა ეოკელთა მცველთა მისთა. შემოი-
სხსნეს საჭურველნი, უწინარეს ვიდრეაჲ ჭსტნობდა იგი, თუ რაჲ იქმნებოდა
გინდა და შეიპურეს იგი; მგრამ სივისვიხითა თუხითა მსწრაფლიად მოას-
ლტა ცხენსა თუხსა და იელტოდა.

ხესოვას შეუედლეს მისსა შეტლადლებულსა რაოქისისამე თუხსა
არა ნებაჲ დატყუებაჲ ქამისა მის თუხისა **ქადომისტისა**, არამედ ვი-
ნადგან მდგომარეობაჲ მისი არა უტყუებდა მას და ვერ შემძლებულობდა
ეგრეთ მსწრაფლად სიარულსა, ვითარცა ვიდოდა შეუსკენებულად ქმარი მი-
სი და ვინაჲდგან ეშინოდანცა ხვარდნად კელოზ შინა აღბორტებულთა ემა-
თა თუხთას; ამის თუხ ჭსოსოვად ცრემლით ქმარსა თუხსა, რათა მოკლას იგი.

შამსლბლი თსოვას ამან ზედა ბარბაროზი თგი ცდილობდა განმსო-
ბასა მელტოლვარისსა; არამედ ვინაჲდგან მტკერეტი მისი დაამტკიცებდა,
ვითარმედ დაუტყუებდა მას ძალი და ეშინოდანცა დატყუებისა მისისა კელ-
მწიფებასა ქვეშე სსეისსა, ამისთუხ დაჭკოდა იგი ვრმლითა თუხითა, რომ-
ლისაგამო დეცა შევნიერი იგი მიწასა, და შთათრივა უდმობელმან მან
საუვარელი იგი თუხი მუნ მსლობელსა წყალსა **წრუად** სასკელ-დეებულსა
და შერთო მდინარესა მას; დამტყუებულმან ესე ვითარსა შემოსევასა შინა.
სოლო ვარემოს მდინარისა მის ვიდესა მდგომარეთა მწყემსთა ისილეს რაჲ,
რომელ მდინარესა მას მოაქეს რაჲმე ზემოარე ზირსა თუხსა მოტვიტვი-
ბულ, რომელი დაპურობილ იქმნაჲ ხსნდეს ზედა სამოხლისა ძლით, შე-
ცურდეს ძალიად და გამოილეს იგი.

* ნუ ჰკონებო.

ჩალო ძსილეს რა შენიერება მისი ესრეთ უწყალოდ დაკოდილი, რომელი მტირედდა ცოცხალ იყო შეუსყიეს მას წელელნი დამსასურებდენ ეკოკლით კრსაღულებითა: მსმესელმან ამისმან **ძრდაც** **სართიელმან** მიუწოდა ზაღატას შინა თხსსა, ხადაცა ძაღებულ იქმნა იგი უდაღესითა: **პატივისტყმითა**. სოლო შემდგომად მიიტყა იგი ქრისის თხისსადმი ანუ არა, არს ხადა მოუთხრობს ისტორაად.

ჟროლასი ამას შინა მომხდარსი, თუ კსოქკა, წარმოადგენენ დაუდგრომელსა შერქუნასა, ხამსედროთა ინტრიგათა და გადამქრებათა, რომელნი თამაშობდენ მუნ უზიარტესსა როლსა, ოდესმე ვითარცა მძრცვილნი და ოდესმე, ვითარცა შემწყენი, ოდესმე **ქომადელნი** მოქმედებდენ პირისპირ **ქომადელთავე**, ოდესმე მსგავსად პირტყევთა მტაცებელთა, რომელნიცა დავობენ მონატაცებსა ზედა მათსა.

ობედურსი სომესსი, ვატანჯულსი, აკლებულსი და გასმრცვილსი ხარბთა მუარჯულთაგან და მესობულთაგან ეგვოდენვე ხარბთა, სოსოკენ **ქმურატკართა** თავისთაჲს თხსისა მეფეთა. ჩერონ მისცემს მათ **წლეუქსანდრეს** შჯლის შჯლსა **ქროდისა** მეფასა **ბირათასა**, გარს **ძრდაც** **სართი** მარადის გასმლიერებული **ქოლოდელის** მიერ მშის თხსისა არა უტყვევება ხარხელთა თხსთა, ჰსდგა, მამატურად და იცევა თავსა თხსსა მღაჯკრისთაგან **ქონბულონისა**, რომელიცა იყო **ქომადელთა** ხმასხეტი დადგენილი, განგებად აღმოსავლეთისა კერძოთა, ექცეოდა პატივით ძლეულსა **სერეტუსს**. ესე ვითარმან აზნაურუბითმან ქცეპამან და სქიმემან მოუგო მას პატივისცემად **ქომადელთაგან**.

ჩერონ დაუტკეპებს თხსგან დანიშნულსა მეფედ **წლეუქსანდრეს** და ასიებებს დასურვასა მისვე გვირგვინისასა თავსა ზედა **ძრდატისასა**. გერემონადა ესე აღსრულდა **ქომისა** შინა უმდიდრესითა ხასითა: **ძრდატმან**, ხუმდალა მტირედსა დროსა შინა ჰყო სომსითი ბელსიერ, მკრამ მემკვიდრენი სომსითისანი იუენსეს უმეტეს ყმასი **ქმურებისანი**, ვადრელა მეფენი. ხამეფონსი სომსითისანი იუენსეს მატაცებულ სხვათა და სხვათა დამპყრობელთაგან და ღონე-მიღებულნი მემკვიდრენი მისნი ყმითი ყამად მამოკვეთებოდეს აქა და იქი. ოდესმე იმაღვოდეს ცისეთა და სიმაგრეთა შინა მტირედლთა რაჲსამე კერძოისა მქონებელნი თხსად **ხამეფოსთაგან** მათისა.

წრა განტმულდა მეფობა მას ყამისა შინა სომსითისა ზედა **სართიანელთა**, ვინაჲდგან მოვიდეს **სპარსნი** და დაიპურეს მათ სომსითი. **ქოლოდეს** უკვე მეფეა **სართითა** მომკვდარ-იყო უწინარესხე მოხლვისა სპარსთა-

სა; სოლო **ორდატს** არღარა მწყე ქმნენ **სართი**ელნი. **სპარსთა** მოიმაღლეს **ფარსმან** მეფეა **ივერიის** ნიჭითა დიდითა, რათა არა დაახრკოლოს მსედრობანი **სპარსთანი** დაპურობად **სომხითისა**. **თირით** მამა **თარაძისა** **სპარსთა** მეფისა მოვიდა მსედრობითა დიდითა, ჰსმლო **ორდატ** **სართსა**, რომელიცა მოკვდა დვეჟულებსა შინა უეცართა სენითა და დაიპურა **სომხითი** დიდი **თირითმან** და იქმან მეფე მათზედა და სათნოეუენესცა **სომეხნი** მას.

**ჰოსსუჩისძეოჲს ტოჰიჭოძე ზეფთხი-ჰოძე-ჰოსი
 ყოთა-ყოფილნი ტოჰიჭოძე ზეფთხი-ყოძე ზხუნთ
 სოთს-სოთა რინ-ნიჭოფოძე ჰიხიძე.**

(ისტორიისგან სომეხთა ისტორიკოსის მიხედვით ჩამოიხანისგან თავი 22. წიგნი 1).
 რამოკლებილ იქმან რა **თომეტი** **ჴორბულონ** **ღწიად** მსედრობითა დიდითა შურისკებად წინააღმდეგათ მამართ **ტომეჯლთასა**, მოიწივა იგი **სომეხთად** ბრძოლად **თირითისა** და განდევნად **სომხითით** **სპარსთა**, ვინააღვან **თირით** წინასწენებული მამა **სპარსთა** მეფისა **თარსნი** მეფედ **სომხითისა** დიდისა ქმნულ-იყო. წარავლინა **ჴორბულონ** მსედართ-ამღვანნი კელის ქვეშეა თჳსი **სატიოს-ორბიდიოს** რადენითამე მსედრობითა **თირითისა** სება; სოლო თჳთ დასდგა არა დია შორს ბანაკსა შინა თჳსისა მსედრობისსა. მიიწივნეს რა მსედრობანი იგი **ტომეჯლთა** და ბრძოდა ჰქვენი **თირითის** მიმართ, იღლია **სატიოს-ორბიდი** და უკუნ იქცეს მსედრობანი იგი მიხნი; მაშინ განრისხნა **ჴორბულონ** დამარცხებისათჳს მსედრობისა თჳსისა, დაიწყო ოსრებად და ტყვევნად **სომხითისა** და აღიღო რადენსიმე ციხენი, მიუწერა და ითხოვა შეწევნა **ფარსმან** **ივერიის** მეფისაგან და არა უტეულებესჲე იგი **ფარსმანმან**; არამედ შეერთდა მსედრობითა თჳსითა **ჴორბულონს** და მაშინ განძლიერდა ძალი **ტომეჯლთა**. **იწვეს** უმეტეს ოსრებად და პურობად **სომხითისა**; მაშინ წარმოუვლინა მოციქულნი **ჴორბულონს** **თირითმან** სიტყვითა ამით. „კითარმედ გვედრათ თქვენ მამა ჩემი მეფე **სპარსთა**, რათა ჰყოთ თქვენ შშვილობა ჩვენთანა და არა რამ წინააღმდეგეი წინააღმდეგა ვუკათ თქვენდამი, განგვებული თქვენ მიერ სამეფო **სომხითისა** მიეღოთ სსკათა სამეფო-მასაგანთა; რომელიცა ძლიერებითა და სახსლისა დათსვეითა მოგვიპოვებდეს, რომელსაცა აწ თქვენ უმსკავროდ მიოსრებთ მე, გამა არს, აწ ინმინეთ თხოვამა, ჩვენი გვეთ უკვე ზავი და განუშორებით სამეფოსა ამას ჩემსა.“ ესე მოციქულნი წარ-

ვლინსა **წირით** **წორბულანის** მიმართ და თუტა შეუდგა უკანა და მივი-
და მრავლითა მსჯედრობითა თუხითა და დასდგა პირისპირ **წორბულანის**.

ყო დღე რაოდენმე მოციქულობა მათ შორის ზავისათვის, **სპარსნი**
ითხოვნედ **ქომელები**ცა, რათა უშუოთველად დასებონ მათ **სომხითა**,
ხოლო **ქომელები** არა თანახმა იყვნეს ამას ზედა; არამედ იქმნა ბრძოლა
მათ შორის და იძლიავეს **სპარსნი** და **სომეხნი**; მაშინ წარვიდა **წორბუ-**
ლან მსჯედრობითა თუხითა **წინანდისა** კერძოთა და მივიდა მასლო-
ბელ ქალაქისა მის **წრტაშადისა**, რომელიცა აქენდა **წირითის** სტატკოდ
თუხად ქალაქად და აღიღეს **ქომელები** მასლობელთა მათ ადგილითა
კვალად სამნი ციხენი. მაშინ ქალაქისა მის **წრტაშადისა** მასლობელ ზედა-
დაესსა **წორბულანის** **წირითის** ძალითა დიდითა; არამედ ხდოა კვალად
წორბულანის და ენება, რათა ღამეს მასვე აღიღოს ქალაქი **წრტაშადი**;
მვკრამ ეშინოდა კვალად ზედა-დასხმისაგან **წირითისა**. ხოლო დღესა მე-
ორესა განასვენეს კარნი ქალაქისანი მოქალაქეთა და შევიდნენ **ქომელები**
მას შინა და მოწვეს ქალაქი იგი; ხოლო არა ცუვე ჰევენეს მოქალაქენი.
სგნა რაჲ ესე **ჩერონ** **ყეისარ**მან განისარა ფრიად და ბძმას, რათა მოხჯრან
სომხითისა შინა თეთრი სახელსა ზედა მისსა.

ბაქობრუნებელი მუხით **წორბულან** მოიწა მსჯედრობითა თუხითა
წარანადიდე, სადაცა მიეგებსეს მას კერძოდას მის ერნი და შეიწყინარეს
იგი კეთილად; ხოლო ვინაჲდგან ეამს ამას აქენდათ ბრძოლაჲ **წრკანიელ-**
თა მიმართ, ამითუხ ვერა ძალ იღვეს შეელად **წირითისა** და **სომეხისა**.

შემდგომად ამისა მიწოდებულ იქმნა **წორბულან** **ქომედ** და მე-
ნით წარგზავნილ სსვასა ადგილსა და დაშთა მსჯედრობათა ზედა **წორბუ-**
ლანისითა მთავრად **ძეოდოს**.

მაშინ მოცალებულ იქმნეს **სპარსნი** **წრკანიელთაგან** და შეუქმნ
წარა ძმასა თუხსა **წირითის** მოხცა მსჯედრობა მრავალი და წინარე თუხსა
წარმოავლინა და თუთ შეუდგა კვალსა მისსა ფრიადითა სიმრავლითა.

მოიწია **წირით** **წარანის** და მუნ უყო **ქომელები** ბრძოლა, მოიწი-
აჯა **სპარსთა** მეფე და იძლიავეს **ქომელები** და შევიდეს კერეთსა შინა
იწროებასა, რომელ მოითხოვეს წერილი **სპარსთაგან** თავისთელად **განტე-**
კებისა და განვიდნენ ესრეთ **სომხითით**.

მაშინ მისწერა წიგნი **წირითის** **ჩერონ** კეისარსა. „კეთარმედ მო-
იწინეს მსჯედრობანი თქვენნი **სომხითად** და ვითარ უკუნ-იქვეს იგინი ძალი-
თა ღმერთთა ჩვენთათა, ჰკითხეთ და იუწყეთ მათ მიერ.“ ხოლო განრისხნა

ამას ზედა ჩურონ და წარმოაქვინს კვალად მსუქრობითა **ბომბეტ** ზო-
ბულოს და რაქოს მოიწინა **ხორბულან** სომხითად ზავჭუო **ბირითს** თა-
ნა და დაადგა თავსა მისსა კურჯნი და თუო მიიქტა **ბომბედე** (**ბანტ**
და **ხორნილი** ჭხჭერენ თვითა **ისტორიათა** შინა, ვითარმედ **ბირით** შე-
მდგომად ზავუოფისა **ხორბულანისა** წარვიდა **ბომბედ** და მიიღო მეფობა
დიდისა **სომხითისა ჩურონის** მიერ.

ყამის ამას შინა გარდაიდგულა მეფეა **ყარტომ** მეორე ძეა **ლდრა**
კი პირველისა და იქმნა შინაწილ ძეა **ყარტომისა** **ყაოს** პირველი თასა-
ზორ მეფისა **ყარსმან** პირველისა წელსა **ჩრისტეს** შობითგან 72-ს.

(**ისტორიისკან** **ბოსე** **ქორასელის** **სომხეთა** ისტორიკონისა
თავი 31-სა, 34-სა და შემდგომთა თავთა შინა წიგნისა მისისათა შოისხე-
ნებს) სწერს **ბოსე** **ქორასელი**: „რომელ იყოვო **ქდხია** სამეფობულა
სომხეთა და შემდგომად სიკვდილისა **ჩკაროზ** მეფისა განიყოვო ორჯე:
სამეფოსა **ქდხიისასა** ზედა მეფე იქმნა **ჩანს** (ანუ **ჩანსია** ძეა **ჩკაროზ**
მეფისა; **ხოლო** **სასეკარსო** **სომხითისა** ზედა იქმნაო მეფედ ასულის წული
ჩკაროზ მეფისა **სანატრუკ**. **ხოლო** ოდეს მოკვდა **სანატრუკ** **ქრეკანდ**
(ანუ **ქრეკანდ**) ვინმე დიდ-შემძლეუთგანმან და ძლიერებითა და მსნეობითა
სახელგანმან, რომელიცა იტყოდა შთამამკვლობასა თვისსა **გვართგან**
ჩრდილისათა, უხე იგი **ჩრმეკუნისათგან**, მიიტატა მეფობა **სომხითისა**
(სწერს **ბოსე** **ქორასელი** ესე იყოვო **ქრეკანსო** წელსა მეფობასა **ბანს**
სპარსთა მეფისასა).

„**ოდეს** გამეფდა **ქრეკანდ** ამან მოსწევიტსა **შეიღინ** **სანატრუკ** მე-
ფისა **სომხეთა**, რათა არღარავინ დაშოეს შთამამკვლელთგან მისთა და
ექმკვდროს თუთ სამეფოსა მისსა **ქრეკანდ**. **ხოლო** ურთი ძეთაგანი მხო-
ლოდ შთამამკვლობისგან **ჩკაროზ** მეფისა ძეა **სანატრუკისა** და განურ-
ადმინრდელისა თვისისგან სასელით **ჩრტას** (ანუ **არტაშ**), რომელიცა მი-
ჭკვარა იღუბლ დიდ შემძლესა **სომხეთისა** **სუმბატ** **ყივრიტი** და **ყადრა-**
ტიდას და მან სისარულით მიიღო იგი და შიშითა **ქრეკანდისათა** **ზრდი-**
და მას დაფარებით მწყემსთა თანა, რათა ვერა ჭსენას ესე ერთმანცა ვინ და
უთსრან **ქრეკანდ** და მოივლას უწყაღცა იგი. **ხოლო** რაოდენისამე დრო-
მასა შემდგომად წარიყვანა **სპარსეთად**, ვინააღგან აქვინდა შემეცნება **სპარ-**
სთა თანა **სუმბატ** და მიღესულ იყო იგი ფრადისა **პატკივის-ცემითა** **სპარ-**
სთგან, მიჭკვარა მან **ჩრტას** და შეიწყინარა კეთილად მეფემან **სპარსთამან** და
წრდიდა მას, ვითარცა ძესა თვისსა და ოდეს აღიზარდა ერთადა იგი, მო-

სცნა მას მსედრობანი მრავალნი და ეოკელნი სახმარნი მსედრობისა, წარმოატანა თანა სუმბატ ჯივრიტი ჯაგრატიდაჲ, აღმზრდელი მის ყრმისა და მოვიდეს ძლიერებითა დიდითა სომხითად. სცნა რა ესე ერევანდ შეიკრიბნა მსედრობანი მრავალნი და განსჯნა სასტრუქლენი თახსი და ეტეოლენი მისცნა დიდ-შემძლეთა თხსთა და ეოკელთაჲ სომხეთისა ერთა, რომელ უმეტესი მას არღარა ეტეებს; ეგრეთჲ ევერდა მეფესა **ჟარსმანს** **ჟივრიცხას**, რათა მწე-ეჟოს მას და მოსცნა სიძლიდრენი ფრადნი. სოლო მუფეტა **ჟარსმან** მწე-ეჟმსა მას მსედრობითა თხსითა; სთხოვა **ტიამაელთა** შეწეება; სოლო იგინი არა მწე ეჟმსეს მას. მოვიდეს **სპარსნი** და შემოვიდეს **სომხთსა** შინა და დაიპყრენ მრავალნი ადგილნი, ვინაჲდაჲს მრავალნი **სომხთსა** დიდებულთაგანნი მიებირნეს **სუმბატს**.

ჟაშინ ჰევეს ბრძოლა მხლობელ **წესურას** კევისა **სპარსთა** და **სომეხთა**, იძლივნეს **სომეხნი** და **ერევანდ** მეფე მათი შეივლტო დაბასა შინა ერთსა **წესურისასა**, მოვიდა **სუმბატ ჯივრიტი** გუნდითა თხსითა და შევიდა სიმხნითა თხსითა, სადაცა იყო მეფე **ერევანდ** და მოკლა იგი **სუმბატმან** და მოჰკეთა მას თავი და მოილო წინაჲ **ჟაბუჯისა** მას **წრტასისა**. სოლო განიბნინეს ეოკელნი მსედრობანი **ერევანდისნი** და შემოკრბეს ეოკელით კეროთ დიდნი და მცირენი **სომეხთისანი** და ჰქონი იგი მეფედ და დაადჯა **სუმბატმან** ჩვეულებისამებრ **სომეხთსა** გვირგვინი საძეფო **წრტასს** (ვინაჲდაჲს იყო ჩვეულება **სომეხთა** შორის, რომელ **სუმბატისა** წინაპართაგანნი დაადგიდეს გვირგვინსა მეფესა მათსა, ოდესცა აღვიდოდა იგი ჰირველად **ტასტას** სამეფოსა).

სოლო განიძტვიცა რაჲ მეფობაჲ **წრტასს** შეწეწითა **სპარსთთა** მოჰქედებოთა **სუმბატისათა**, განსწარსჯითა მისითა წარმართებდა მეფობისა თხსისა საქმეთა; მაშინ იხეებს შურის-ძიებაჲ **ერევანდთა** ზედა, ვინაჲდაჲს მეფესა **ჟარსმანს** აქენდა დიდი შეკრულება **ერევანდ** მეფისა თანა და ეძიებდეს უამსა მარჯვენას, რათამცა ავნონ რაჲმე **ერევანდთა**. სოლო **სუმბატ** წარვიდა მცირედითა მსედრობითა განკრძალვით და მივიდა **წრტასს**, რომელმანცა ქრთამითა ფრადითა და აღოქმითა მრავლითა მოიფინა ცისეთა თანა **წრტასისა** და **რუნისა** ცისეთა, რომელთა შინა ჰესდეს მეცნისოვნენი, თუმცაჲს მხნენი და გულოვანნი; მკრამ მიცნისოვნეთა უფროსთა სძლიათ ანგარებაჲს და ვინაჲდაჲს ეშინოდათ მსხეთა და ერდგულთა მათგან მიცნისოვნეთა; ამისთვის შემსადეს მცბიერებით წიგნნი და ბრძანებანი მეფისა მიერ **ჟარსმანისა** და მიხცეს მათ მიერ მოსიადულსა კაცსა

ვისმე, რომელიცა მსღეპმსწობლისა ხსნითა მოვიდა ციხის თავთა მიმართ და მოართვა მათ წიგნი იგი, რომელსა შინა წერილ იყო ესრეთ. „მე მეფეუ ჭარსმან, მხერობელი სრულიად ყოვლისა საქარისა გიბრძანებთ თქვენ ციხის თავთა ჩუნი და წრტანისათა, რათა ჩვენ შორის და სომეხთა მეფისა წრტანისა მშვიდობისთვის საძირადისოსა ვაძლეუო ციხეთა მავთ წრტანისა და ჩუნისათა და ოდეს ბრძანებაჲ ესე მიიღოთ მიუთუგა. ლეთ ყოვლითა განწყობილებითა თვისთა სუმბატს ჭივრიტას მსედასთუ მთავარსა სომეხთა მეფისასა.“ მწაკვარებითი ესე შეთსხული წიგნი წარუკითხეს ციხის თავთა მათ მეცხრეკეთა თვისთა და მტბერებთა ამათ მიიღო ციხენი იგი სუმბატ და დადგინს მას შინა მცველი თვისნი ფრიაღნი და განაიკრნეს ციხენი იგი სომეხთა და ხსიელსდევს ჩუნისა-ციხესა * ჭავთა-ტუნად (ესე იგი ჭავთა ხსილად, გინა ხსიყოვად). სოლო მისიკითა ამით იქმნა აშლილობა და ბრძოლანი შორის სომეხთა და სუმ-

* თუმცა ვასტანგ მეფე ღ ვახუშტი ჭსწერენ თვისთა შინა მოთხრობათა, ვითარმედ წუნი ღ არტანი აღლო იერევანდ მეფემან სომეხთამანო; მაგრამ არა არს მოთხრობილი მათი ჭეშმარიტ; ამისთვის რომელ მოსეს ზორანელი სომეხთა ისტორიკოსი თავის ისტორიაში ჭსწერს მეფისა ფარსმანისა ღ იერევანდისა დიდა სეკრულებასა ღ ოდეს უკანასკნელ იძლია იერევანდ ღ მოიკლა სუმბატისგან, ზრძოლასა მას შინა ფარსმან მეფეც იქ იყოო. მოსე სწერს. დიდი შეცთობა არის ვასტანგ მეფისა, ფარსმანის შემდგომთ მეფეთა ეამსა სწერს, რომელ იერევანდ მოკლათ სუმბატმანა ღ იმის მაგიერათა იმისი მმა (ესე იგი იერევანდის მმა) არტამან (ესე იგი არტას) დასოო სომეხთ მეფეთაო, რომელიცა არათუ მმა იერევანდისა იყო არტასა; არამედ არცალათუ მცირედიცა ნათესაობა რამე აქენდა მისთა. იერევანდ იყო, ვითარცა დავსწერეთ ზემორე სრულიად სხვა მეფეთა ნათესაობისგან ღ არცა ერევანდს ხლეობა სუმბატ ზიერტი; არამედ ოდეს მილო იერევანდმან შემდგომად სანატრუ სომეხთა მეფისა სამფლობელო მისი, მოსწევიცა ყოველნი შეილნი სანატრუისა იერევანდმან; მხოლოდ ერთი მცირე ყრმა არტას განარჩნა ძიძამან ღ მუქუს-მცემან მისმან, მიჰგვარეს სუმბატს. სუმბატ პირველად ყრმასა მას ზრდიდა მწყემსთა თანა ველისთა. რათა ვერავინ უტრძანს ღ მერმე წარიყვანა, ოდეს მოიზარდა სპარსეთად ღ შემწეობითა სპარსთათა, ოდეს აღიზარდა არტას, მოიყვანა ღ გააყვანა სომხითს ღ მამინ მოიკლა იერევანდ ღ სიძულილი დიდი სომეხთა ღ იერეიკლთა შორის; ამისთვის იქმნა, ვინაჲღან ივერიელნი შეეწევილეს იერევანდს. მე ამა ისტორიასა არა უმოწმოდ ღ არცა თავით თვისით მცირედსაცა რამსმე ვსწერ; არამედ ნამდვილ მოთხრობილთაგან ჭეშმარიტებით მომთხრობელთა მტკიცითა დამტკიცებითა ჩვენთაგან მომთხრობელთა, გინა სხვათასა ღ შემდგომთაცა შინა ცხადდ გიჩვენენ შეცთომილებანი მათნი (თეიმურაზ).

რელთა განგრძობდა. ამას შინა გარდაიგვალა ზაოს მეფე უეგრისის ხენითა და **წარსმანცა** ფრიად მოსურცემულმან ვერლარა უძლო ხურვილიზა თუხიზა სრულყოფად, კინაჲდგან დამაშურად იყო იგი მრავალთა მათ ძლით ბრძოლათა და შეფოთათა მქსობელთა მიმართ თუხთა; გარნა ფრიად ბრძენ და ძლიერ იყო იგი, ვითარცა ახსინიოებს შემოსეველებანი მისნი, რამეთუ შეფობასა შინა მისსა განმდიდრდაცა ყოვლით კერძო **სვერის** და აღმატარცა ერთა მრავალი და მრავალნი ძლევა-შემოსილებანი დახსელავანნი საქმენი იქმნეს შეფობასა შინა მისსა. სოლო იხილარა მისსაღებამ თუხი სიკვდილისა მიმართ, მოუწოდა ბიძისა თუხსა მის წულს: **წრმაწყელს** და მეს თუხსა **წხოროქს**, ვითარცა მიკვდრეთა სჯულიერთა ტანტისათა და ამცნო მათ სიეგარული ურთიერთისა და რქვა მათ, რათა გამოიეკონცა **ხაკვასიელნი** და ერთბამედ ყოველი მივიდნენ ბრძოლად **სომეხისა** და მიიღონ **ზაკვით** მიტარებელი მათ მიერ **ქუსი** და **წრტანის** სიმძნითა და ძლიერებითა თუხითა. გარდაიგვალა თუთ და ესეოდენ მწუსარე იეკნეს ყოველნი **სვერის** მისთუხის, რამოდ არლარა შეიძლები უმეტესი მისსა; შემოკრებეს ყოვლით კერძო **სვერის**სა დიდ-შემძლენი მთავარნი, განმტენი ადგილთა და მსუდართ-მათვარნი და დიდისა დიდებითა დაუღუეს იგი **წრმაწყს** სასაფლავსა შეფეთასა.

**ზოდუნ ზოქოყდ ობოძ ზოქოძ სტაქუნძ
იუქოუნსდ ზოქდ ფქტსქნდ სოქოუნს
დწოდტჲ სოქოუნსდ ზდ ჲდღს სოქოუნს
ქინდ
დტქნდზოქ სოქოუნსდ.**

ესე მეფენი იქმნეს **წზორე** შირველი და **წრმაწყელ** შირველი **ქროსტესით** წელსა **87-**სა: და მეფენი ესე იეკნეს ფრიად მსნე, ასოვნსი, ბრძოლათა შინა შემმართებელნი და გომიერებათა სრულნი და უმეტეს მოეყარენ ურთიერთისა, შეითქნეს და განიზრახნეს ქუსი, რათა მოუღოთ **სომეხისა** მიტარებელი მამულნი და ციხენი **სვერის**სა სამოთვასანი. ამით გამოიეკნეს **ღსნი**, **წუენი** და **სხუასი** ხათესუენი **ხაკვასიელთა**, რამოდ-

* აზორე ჰ არმაწყელ შირველი გამეფდეს სრულიად ივერიას ზელ წელთა და-საზამითვან ზერძელითა რიცხვითა 5595, ქართულს ქვარონოზისა მეთერთმეტისა მოქცევისას 371-სა, ქრისტეს შობითვან 87-სა წელს.

ნიცა იყვნეს სელსა ქვეშე ჴეკრიისა მეფეთასა; სოლო **ას**თა მსედრობათა შორის იყვნეს ორნი თავადნი მათნი გმირნი და გოლიათნი, რომელთაგან ერთსა ეწოდა **ჴაზუგ** და მეორესა **წმბაზუგ** და დიდისა ძლიერებითა შევიდეს წინა-მძღვანელობითა მეფისა **წმბაზუგის**თა დიდსა შინა სომხისთა და მოსწვევითსა და აღაოსრნეს მრავალნი ადგილნი, დაბანი და ხოყელნი, ტყვე ჴეგეს და მოსწვევიდეს ურიცხვნი და მოიქცეს ალაფითა დიდითა **ჴე**რიადვე. წერილ არს ისტორიასა შინა **ქსტანტის**სა „მაშინ მოსტყვევსენა **ჴე**რიელთა შირაკოვანისა, **ქსანდის**ა, **ჴაგრეკის**ა და **წაშტის**ა, ვიდრე **წახნოვანადქუო** შროვინციანი და სიმრავლისაგამო სწათასა ვერა წინა აღუდგნეს სომეხნი; არამედ წარვიდა სუმბატ **ჴიორიკი-ჴაბრტი**და **ტი**დათა და წარმოიყვანნა შემწედ სომეხთა მსედრობანი **ტი**დიისანი, წარმოემართა მეფეა სომეხთა **წრტას** წინა-მძღვანელობითა სუმბატ **ჴაგრ**ტიდასითა და მოვიდა **ტი**დათა და სომეხთა მსედრობა მდინარესა ჴედა **ტიტვერის**ასა, მსლობელ **ქერო**ასა შემოსლჴად **წლვანის**ასა შინა და ვერძოთა **ჴასეთის**თა. სოლო ოდეს სცისეს ესე მეფეთა **ჴე**კრიისთა **წზორე** და **წრმზელ** მეტეებეს მათ მდინარესა მას **სე**და **ტიტვერის**ასა (კინაა-დგან ჴერეთ არა გასტყვევბითო მსედრობა **ას**თა და **ჴაგვა**სიელთა). ერთგვრისო მდინარისა დასასაკებულ იყვნეს სომეხთა და **ტი**დათა მსედრობა და მეორესა **ჴე**კრთა. ჴეგეს ურთიერთარს ბრძოლასა რაოდენგისნიმე, რომელსამე დეკას იღლეოდეს **ჴე**კრნი და რომელსამე დეკას სომეხნი, იყო მათ შორის ბუძებრასითა:ცა ბრძოლასა დლითი-დლე და მოკლას სუმბატმან **ჴე**კრთა და **ას**თა **ჴუმბერას**თაგან რაოდენსიმე; სოლო **ას**თა **ჴუმბ**ერასმან, რამელიდა იყო შვილი მთავრისა **ას**თასა ბრძო სუმბატს; სოლო სასე ქაბუკისა მის იყო **ჴაზუგ**, არამედ მოიწულა იგი სუმბატის მიერ წელელეობათა დიდითა და მას მისი ჴერეთ არა სრულსა ასაკსა შინა მყოფი გამოვიდა ბრძოლად სუმბატისა და შევიერა იგი სუმბატმან და მიჴგვარა იგი მეფესა თჴსსა **წრტას**ს. ამას შინა განვიდა მეფე **წრმზელ** ბრძოლად სუმბატისა თჴთ, რამეთუ იყო იგი ძლიერი ძალითა და ბრძოლასა შინა გამოცდილ, იბრძოლეს ისრითა, ორილითა, შუბითა, გურხითა და ვერა რომელმან ხმლო მათგანმან, ვიდრე სამსრობისა ეამადმდე; სოლო განიცხსნეს ორნივე და მოიწოდეს კრმალნი და იბრძოლეს კვლავ მეოთხრემ; სოლო იგიველ **წრმზელ** დას იჴვა. „ისილე, ძლიერო სუმბატ, უძლიერები მარაჲ აწ კრმალსა ამის მჴურობელისა და მიუსნდა, ჴსნცა მეღერად მსარსა, განუბეკთ მას ჴაჭკვი და მოწულა მძიმედ და გარდაამოგლო

ცხენისკან და გარდამოსდა ცხენით და ყნება შეპურობაჲ მისი ღრმასულს; არამედ მოეშველნენ მას ორი გუნდი ცხენოსანი სომეხთა და ძიდიას და დაუშინეს ღრმასულს ქვეკითად მყოფსა. ისილეს რაჲ ესე უკერიისა მსუდრობამან მოეშველნენ, განარინეს ღრმასულ, აღსვეს ცხენსა თუსსა და იქმნა ბრძოლა ხასტივი მათ შორის ვიდრე სისძოდმდე დამასა; ხოლო ხისშომან ღამისამან განჰყარნა იჯინი და შეიქცეს ორისაკე კერძოსა ღამქარად თუს თუსად ბანაკად.

მაშინ ვინაჲდგან სომეხთა დაეოდათ ძლიერი თუსი მსუდართუ მძღვანის სუმბატ და დლითი დღე აკლდებოდათ ძალი სომეხთა და საზრდონი და სასმარნი მსუდრობისა მათისანი შემცირდებოდაეს; ხოლო უკერიელნი თუსსა შინა მამულსა ჰსდგეს და დლითი-დღე ემატებოდათ მათ ძალი; ამისთვის საჭირო იყო სომეხთათუს შერიკებაჲ.

შელს ერთსა მოიყვანა თუსთანა მეფემან სომეხთამან შეპურობილი ოსვთა მთავრისა ძეა ღმრასუკე და ზრასვიდა მისთანა და ვითარცა ჰხონდა მეფესა კეთილ-გონიერად და მშვენიერად მაგებაჲ სიტყვისა და საცი ვინისა ერმა ჭაბუკისა მის იყო ფრიად საამო სასილაკულ, ჰკითხა მას სომეხთა მეფემან. „გივასა შენ, ძეო მთავრისაო, დაჲ?“ ხოლო მან მიუგო მეფესა. „ვითარძე მივის დაჲ, რომელსცა არს დისწული მეფისა ღრმასულისა და თუთ მეფე ღრმასულ ზრდის მას სახლსა შინა თვისსა, ვითარცა ასულსა თუსსა.“

ჴანიზრასა მეფემან სომეხთამან ღრტას სუმბატსა თანა, რათა მოითხოვოს მშვიდობა უკერიისა მეფეთა თანა და ითხოვოს ცოლად თუსად დაჲ ღმრასუკისა უმეტეს განძტკიცებისათუს მშვიდობისა. სთნდა ესე სუმბატს და წარმოუვლინა მოციქულნი და ითხოვა ზავი და მოეკრობაჲცა, რომელსცა მიიღეს სისარულთი მეფეთა, განუტყვა სომეხთა მეფემან ღმრასუკე და მოსცეს უკერთა მეფეთა ტეგუნი ყოველნივე, რომელნი მოუყვანათ სომხითით, ჰქუეს ფიცი მტრივე და მოსცეს დაჲ ჴაზუკისა და ღმრასუკისა, დისწული მეფისა ღრმასულისა, რომელსცა ზრდიდა თუთ ღრმასულ მზითვითა დიდითა სომეხთა მეფესა და წარვიდეს ყოველნი თუს თუსთა ადგილთა; ხოლო სახელი ქალისა მის იყო * სატურნისა, და იყო იგი

* მოსე ჴორანელი სომეხთა მისცორიე დასწერს, ვითარმედ რეცა, ოღეს შეიპყრეს ამბასუკე დაჲ მისი აღვიდა მალაღს გორასა ზედა ძე ერანას თუთ მეფეს სომეხთასა არტასს მუნთივან. ესე მისცორესა განშვენებისთვის ისტორიის დაუწერიეს ესრეთ;

ფრიად მშვენიერ და აღზრდილ ეოკლათურთ მეფეთა წესითა და შეიყვარა იგი ფრიად ქაზრმან თუხმან და მუცელ-ქმნილ იქმნა ქალი იგი და პირველ უშვა მან ბეა ღრტაშანს (ესე იგი არტასხს) და უწოდეს მას სხსელად ღრტავახდ.

ღმის შემდგომად განგლო რა წელმან ერთმან განიზრახს სუმბატ, რათა დაემოყვროს მეფეთა ჯვერიისათა და მოუკლინა მოციქული ღზორკს და ღრმაზელს და სთხოვა ასული თუხი მეფესა ღზორკს, ვინააღგან ფრიად შვენიერი ასული ესეა მას. განიზრახეს მეფეთა ერთბამად და არა ინებეს მოუყრობაჲ მისი, ვინააღგან მიუხუნა მას ზაკვით ცისქინი რუნის და ღრტაანისა (რომელცა ზემორე მოვისსენეთ) და შერიგებას შინა სომესთა ჯვერიელთას ევედრნეს ღზორკ და ღრმაზელ სუმბატს, რათა მწე ეუთხთ და მოსტენ რუსი და ღრტაანი, მამულნი ჯვერიისანი. თუმცადა მეფე სომესთა თანასამა ექმნებოდა; მაგრამ სუმბატმან დაურღვივნა მათ აღზრულებაჲ სწადალას ამის და ამისთვის ფრიადი მტერობა აქვდათ მისსა მიმართ. ამისთვის სუმბატმან იძივა შური და აღძრა კვალად მეფე სომესთა მტერობად ჯვერიისა მეფეთა, განმზადა მსედრობაჲ თუხნი ფურულად და რქვა მეფეს სომესთასა. „მე უწეი ესე ნათლად, მეფეო, რომელ თუმიცადა ჩვენ ზაკვიკვით ჯვერიელთა თანა, გარსა ივინი უკლისებუნ კატთა ტომიელთა და აქვსთ მათთანა განიზრახვაჲ საიდუმლო, ვინააღგან ბრალეულ-გეგოფუნ ჩვენ მათ თანა, რომელ არღარა ვაძლეუთ მათ სარკეს და სურისთ მათ კვალად დამდაბლება სომსითისა.

ღმა სიტყუებითა აღხმნს სომესნი და მეფე ღრტას კვალად განმზადნა მსედრობანი ეს სხსედ სუმბატმან, რომელ ვერა უგრძნეს ჯვერიელთა, რომელ აქვსთ ბრძოლა მათ თანა, ვინააღგან სომესნი განიზრახვიითა სუმ-

მაგრამ ვინააღგან არა იყო ჩვეულება ივერიელთა ბრძოლათა შინა წარუყვანებად დედათაგანთა, გინა ქალთა, ესე არა არს ჭეშმარიტი. რომელ საცურინი უწინარეს ვიდრემდე მოითხოვდა მას სომესთა მეფეა, რათამცა ეზრახა მას ღ არცა მას ეამსა ყოფილარს იგი მხედრობათა მათ შორის. წერილ არს ვახტანგის ისტორიას შინა, რომელ რეცა მას ეამსა შინა იძლინეს ქართველნი, ესე იგი ივერიელი სომესთაგან; მაგრამ არცა ესე არს ჭეშმარიტი, ვინააღგან მოსე არა დაჭყარევედა ამას თუხსა ისტორიას შინა ღ არცა სხვანი სომესთა ისტორიკოსნი თუ სადამე მაშინ ძლეულ იფენეს ივერნი სომესთაგან; არამედ ვითარცა მოსე დასწერს, რომელ იყო ბრძოლა ძლიერი ღ ორსავე კერძოს მოსწუელს შრავლნი, შემდგომად იქმნა მათ შორის ზავი ღ ქალისა მის შერთვას ღ მძიხ ბისისა კანთავისუფლებასა ჭსწერს ღ სხვას უმეტესსა არა რას.

ბატისათა იტეოდეს, ვითარმედ ჩვენ განვექმსადებითო ჭიფთა მიმართ ბრძოლისათვის. ესრეთთა სასითა დასსნეს მათ ფიცი და შეკრულუბაჲ **ვერიელთა** თასა და სიმსწრაფლით ესრეთსა შინა აჟმსა მოვიდეს და ზედა დაესსნეს მრავლისა დაშქრითა მეთუთა **წზორკს** და **წრმაზულს**, რომელ არა რაჲ აქენდათ მათ განმწადებაჲ ბრძოლისათვის, ვინაჲდგან გულ-დან-დობილ ივევნეს იგინი, რომელ მშუდობაჲ მათ შორის და სომეხთა ფიცითა მტკიცითა არს დამტკიცებულ და ისილესრა ესე ვითარი მუხთლობაჲ მათი და გატყეს ფიციხა, სხვისა უამად კერდა რაჲსამე მოაფელნი, შევიდეს ცისესა შინა **ჭცხეთისასა** და განამაგრეს და ეგრეთჲ სხვანი სიმაგრეი, რომელთაცა ზედა მსედრობანი სომეხთანი მოსკვებოდეს ყოველივე მსხედ გაუმაგრდეს მათ, არამედ სომეხთა მსედრობამს მრავალნი დაბანი და სოფელნი მოსტევიხსნეს და მოწვეს.

წრამედ კერცა თუ ერთი ცისეთაგანი შეუძლეს აღებად ხუთ-თვე გარემოადგეს **ჭცხეთას** და დღე ყოველ გავიდას ცისით ბენბერაზნი **ვერთანი** და იყო ბრძოლა მათ შორის ფიცხელი და რდესმე იღუპილისა კართოგან ცისისა განკვიდას ძლიერნი მებრძოლნი **ვერთანი** და ზედა-და ესსმოდან **სომეხთა** და დღე-ყოველ სსვითა და სხვითა ადგილით **ვერთისა** მოვიდოდეს შემწედ მეთუთა თხსთა და რქეცხი ძლიერებაჲ მოეცემოდა დღითიდღე მსედრობათ და სიმაგრეთა **ვერიელთასა**. ამას შინა ესმათ **სომეხთა** რომელ ეგულეკებისთ **ტომალთა** მსედრობასა მოსლვად კვალად **სომეხთად**, **სირიელსი** და **ჭიდიელსიცა** განიზრასვენ ბრძოლასა **სომეხთა** მიმართ; ამისთვის მოსტეს ზავი **სომეხთა** **ვერიელთასა** და კვალად ფიცითა დიდითა დაამტკიცეს მშუდობაჲ თხ შორის და მიიქცეს **სომეხსი** მამულად თხსად ყოველითა მსედრობითა თხსითა.

ტრუცდა შერიგებამ ესე იქმსა ფიცითაცა დარწმუნებითა და არღარა იბრძოდეს ერთიერთისადმი სრულისა მსედრობითა **ვერნი** და **სომეხნი**; მაგრამ მასდობდეთა მათ ადგილთა, რომელნიცა ცისენი სამხედვრისანი მიედოთ **სომეხთა** სამეხსეთობა შინა: ესე იგი **რუნი** და **წრტაანი** და აღეშენებინაცა ცისე ერთი, რომელი იწოდებოდა **ტეპოთად**, ადგილსა შინა სამცისისასა, ნაწილსა შინა **ამრისისასა**, მოკადებულად მთასა **მადიონისასა** და დაეტეკებინათ მას შინა მებრძოლნი განსამაგრებულად **რუხელთა**, ვინაჲდგან **ამრისისა** კრისთავი დადგრომილ იყო კრდგულეხასა ზედა **ვერთის** მეთუთასა, ამას შეეწოდეს **ტეგრელნი** და მარადის ბრძოდეს **სომეხთა**; სოლო **რუნდელნი** და **ტეპოთელნი** შეეწოდეს ურთაერთისა და

დაუცხრომელად იბრძოდეს და უფროხი ბრძოლა იყვის მდინარეს ზედა, რომელსა რქქან **ჩოსტე** და იყო **ვლარჯეთის** ერისთავი აზნაურთაგანი, **ვერიის** მეფეთა კრდგული და მსხე ახოვანი და მამულისა თვისისათჳს აჭენდა თავი შეწირულ; ესე ავსებდა სამზღვართა **სომხითის**თა და იტყვდა ქვეყნისა **სარასის**სა, რომელ არს **ქაო** (ესეც ადგილივე **სამეხსეთო** არს) და არა შეუშინდებოდა **სომეხთა**, ვინამდგან ქვეყნის **ვლარჯეთის** არს ფრად მაგარი, მცხოვრებნი მუნებურნი გულაოვანი დიდად და ადგილი ტყვიერი და კლდერი.

ქმის შინა განკლეს წელიწადთა არა მცირეთა, აღიზარდენ შვიდნი **სომეხთა** მეფისანი, უსურვეს მათგანსა ეწოდა **წრტაკაზ**, მეორესა **ქირან** ანუ **ქორან**, მესამეს **სუმბატ** და მეოთხესა **ხარსი** ანუ **ხარდე**; ამით შორის განსდიდა **წრტაკაზ**, ვითარცა ჰსჯულიერი ძეა პირმო და შემკვიდრე ტახტისა და შემშურნე ექმნა ესე დიდებულთა თვსთა, რომელნიცა განკლდებინა მამას მისსა მეფესა **წრტას**; ამისთვის პირველად **წრლამ** დიდებულსა **სომეხთა**სა, რომელიცა იყო ნათესაუთაგან **ჭურასი**ანთასა მიუღო სასელოდ განსმეგებლოდ და თვთ დაიპურა, **წრტაკაზ**დ უგვარდა ფრიად მამას მისსა და ისმენდა ყოველსა სიტყვასა და თხოვილსა მისსა, შემდგომად შეაპყრობინა მან მამასა თვსსა **წრლამ**, მიუსვენეს სამკვიდრებელნი, მიუხდა თვთ არტაკაზ მსედრობითა, მოხწყვიდნეს მრავალნი ჩინებულთაგანი **ჭურასი**ანთაგან, მოხწყვიტნა სრულიად შვიდნი და ნათესაობანი **წრლამის**ნი და თვთცა **წრლამ** მისცა ამავე სკედრსა და ყოველი დიდება და ხატსოვრებელი მისი მიიღო თვთ **წრტაკაზ**დმან, ადგილთა და მოემეთა მასთა ყოველთავე დაეპატრონა თვთ.

ქმის შინა მოკვდა რა მეფეა **სპარსთა** **წრშაკ** და მიიღო ხაყდარი მისი ძემან მისმან **წრტაშირ** და ვინამდგან მას ახალსა მეფესა **სპარსთა**სა ჰქვეს მრავალნი წინააღმდეგნი, ამისთვის ხოსროვა მსედრობა **სომეხთა** მეფესა და წარუკლინა მან **სუმბატ** ხმანვეტი თვისი **ჟანგარტი**და და ქმნა მუნ **სუმბატ**მან სასელოვანი საქმენი და მოიქცარა მუნით **სომხითად** მეფემან **წრტას** მიხცნა მას პატივი უმეტესი და ნიჭნი სამეფონი; ამისთვის შემშურნე ექმნა მას **წრტაკაზ**დ ძეა მეფისა და ენება მოკვდა მისი, ვინამდგან ეშიზდაცა, რომელ მიუღებცა მეფობასა ესე ვითარსა ხარისსა ზედა აღსრული, ყოველითურთ სასელოვანი და ყოველთა მიერ დიდთა და მცირეთაგან შერაცხილი კაცი.

სხცნა რა ესე სუმბატ მისვე დაუტევა თუთ-ნებითა თუხითა ეოკელი სარისხი თუხი და განმკებელობაჲ ეოკელისა სახომხოთოსა მსედრობისა და განეშორა და წარვიდა კერძოსა ლხირისისა, დემკვიდრა მუნ და მოიუგან ცოლი მას ეამხა სიბერისა თუხისისა და ეოათოდა მუნ და არღარა მოიქცა სომხეთად; შემდგომად მისსა ხოლო განმკებელობაჲ სრულიად სომესთჲ მსედრობისა მიიღო ლრტავაჲდ ძემან მეფისა ლრტახისამან.

საქმეჲ ესე არა აღუწინდათ სომესთა სათნოდ, ვინაჲდგან ესე ვითართა ნამსახურთა და ერდგულთა მსუელისა თუხისთა და უმეტეს ერდგულთა ზედა მეფისა ლრტახისისთა, რომელნიცა იუგნეს მიზეზ დიდებისა მისისა, ესე ვითართა გუაშთა ზედა ძვირის-ეოთჲჲ ეოკელითურთ უხმართლო ლრტავაზდობ მიერიითა შერას-ძიებითა და ამისთვის კისნლა და ეოკელნი ერნი სომხითისანი არა მცირედ გულ-კლებულ-იქმეს მეფესა თუხსაზედა.

ადეს მიიღო ლრტავაზდ ეოკელი მეფელობაჲჲ სრულიად სომესთა მსედრობისა და უზირველესთა განმკებელთა სომხითისთა სასუელონი, ამას ზედა მექმურნე ექმეს ძმანი თუხნი და იწუეს ამოხსებად წინაშე მამისა თუხისა და ვინაჲდგან სხვაინიცა სომესთა წარმჩიებულთაგანნი არა ვმა-იუვნეს ამას ზედა, ამისთვის მეფემან ლრტახ გამოაჩინა კანნი გონიერნი და საქმისა წარმმართველნი და ჭეჳსნა იგინი მოსკულედ და განმკებულად თუთოეულთა ზედა საქეთა.

ხოლო მსედრობანი სომხითისანი განჭეჳსნა ათხად საწილად, რომელნიცა მოლაშქრენი სომხითისა აღმოსავლეთისანი იუგნეს იგინი მიუთვალნა უხრეგესა ძესა თუხსა, მემკვიდრესა სამეფოსასა ლრტავაზდ, ვინაჲდგან მსედრობანი იგი უმრავლესნი და უმსნეს სხვათა იუგნეს; ამისთვის მისცნა იგინი უხრეგესა ძესა თუხსა, მეორესა ძესა თუხსა ჩინარას მისცნა მოლაშქრენი სომხითისა დასავლეთისა კერძოსანი, მესამესა ძესა თუხსა სუმბატს სამსრეთისანი, ხოლო მეოთსესა ძესა * თუხსა ხარისს მისცნა სომხითისა ჩრდილოსა კერძოსა მოლაშქრენი.

ხარსე თუმიცა გულგოვან იყო; მაგრამ ამხარტავან და წინადაუსულად საქმისა. ამან განიზრას გამოცდისათუხ თავისა თუხისა ბრძოლად ჯეერი-

* მოსკ ხორანელიც ისტორიიად.

* ზარსე ჩეჳსნა მოახრობაჲში ზოგან ზარენალ სწყირინ ბ ზოგან ზარდელ; ხოლო სომხურში ზარსედ.

ქლთა თანს, შემოკრიბნს გელისა ქვეშენი თუხნი მოლაშქრენი და მოვიდა ჰავასეთისა კერითა დაჰყოდა ადგილთა მათ. ჰსტყუნს ესე მეფეთა ჯერიისათა ღრმასულ და ღზორკ შემოკრიბნის მხედრობანი თუხნი, მიეგებეს წინს ჰავასეთს, ჰყვეს ბრძოლა, იდინეს სომეხნი და ჰსდევნეს იგინი ვიდრე სამხედვრადმე სომხითისა და შეიპურეს თვთ მხედართ მთავარიცა მათი ზარსი, ძე სომეხთა მეფისა და მრავლითა ტყვეითა და სააღფეკითა მოიქცეს * და ჰყვეს ჰატირად სომეხთა მეფისა ძე ციხესა შისა შარელასსა; სოლო ვინადგან სომეხთა მხედრობანი მოსრულ იყვნეს მასინ სირიისა და სართიისა კერძოთა მასლამებელ საზღვართა სომხითისათა; ამისთვის კერა მოცალე იქმნეს ძიებად ზარსიისა და მესამესა წელსა შეიკრიბნეს ძეჲსა მეფისა ** ღრტასითა: ღრტაკაჲს, რიგან და სუმბატ-მან სრულიად იოხნი მხედრობანი, მოვიდეს და დადგეს ყოვლითა ძლითა მათითა ტირაღიეს; სოლო აქათ განმზადნეს ღზორკ და ღრმასულ მეფეთა მხედრობანი ჯერიელთანი; სოლო დაბანი და სოფელნი, რომელიცა მასლამებელ იყვნეს მხედრობათა ზედა სომეხთასა, იგინი ყოველნივე შეიკვანისეს ციხეთა შისა და თუხ თუხთა ადგილთა შინა განამაგრეს. მასინ მოუვლინეს მეფეთა ღზორკს და ღრმასულს მოციქულნი და სთხოვეს ძმად მათი სომეხთა მეფის ძეთა; სოლო მეფეთა ჯერიისათა მოითხოვეს მამულნი და ციხეი თუხნი, რომელი ეპურათ სომეხთა. ამას ზედა აღსდგა მოციქულობა და მოასხენეს ესე ძეჲსა თუხთა სომეხთა მეფეს ღრტასს თანახმა ექმნა ზაგსა ამას ზედა და მოსცეს სომეხთა საზღვარი ჯერიისა ქალაქი და ციხე ჩუნდისა, ციხე ტემოღისა, ჰავასეთისა კერძოსა რაფცა ეპურათ სომეხთა და ღრტანი და სრულიად განსწმინდეს სამხედვართაგან მათთა ჯერიელთა სომეხნი და მისცეს მათ ძეჲსა მეფისა ზარსი, მიიწვიეს და ისტუმრნეს ძენი სომეხთა მეფეთანი და ორთავე მეფეთა ღზორკ და ღრმასულ მიიღეს იგინი კეთილად ადგილსა მდინარესა ზედა

* მოსე ხორანელი სომეხთა ისტორიკი ჰსწერს თუხს ისტორიას შინა: „ოღეს ზარსემ შემოკრიბნაო ლაშქარნი კელის ქვეშენი თუხნი ბრძოლად ივერთა ღ სენარა ესეო მეფემან ივერთამან მცბიერებითა შიიზინაო თუხსა მხედრობანი ზარსენი ღ შეიპურაო ზარსი ღ ჰატიმარჰოვო იგი კავასიისა მთასა შინა.“

** ამ ბრძოლას შინა სუმბატ-ბიერიც-ბაგრატიდა არღარა იყო, ვინადგან იგი მასინ არღარა მსხურებდა სომეხთა მეფეს (ციოთრცა ზემორცა აღიწერა), ესრეთ მოუთხრობს სომეხთა ისტორია, არამედ სუმბატ რომელიცა ამ მხედრობას შინა იყო იგი იყო ძეჲ არტას სომეხთა მეფისა ღ ძმად არტაზისა, ციღრანისა ღ ზარსესი.

ჩუციხისა და მრავლისა ჰატივისტებითა და სიყვარულითა მიიღეს იგინი მიუთვალას კელთა მათთა შმაჲ იგი მათი მშვიდობით, ანიჭეს ნიჭნა მრავალნი და ძვირფასნი ბეთა მეფისათა და წარსიკებულთა მათთა უბოძენეს საბოძარნი დიდთა და მცირეთა მათთა და ესრეთ მოამდლებულნი წარგზავნეს იგინი მამულად თუხად სომხითად და მიერთეს იქმსა მშვიდობა შორის სომხეთსა და სკრეულთა არა მცირედ-ჲჲ.

წმინა შემდგომად გარდაიცვალეს მსხენი ესე მეფენი და დაეფლეს თუხთა შინა მეფეთა სასაფლაოთა ჰატივითა დიდითა და იგლავდა მათერი თუხი ფრიად საგრძნობელად, ვინაჲდგან იუენეს იგინი ეოკლითაჲ დირსებითა სრულნი და ნამსახურნი უმეტეს მამულისა თუხისა.

წოლო განვლეს ამით მეფობასა შინა წელნი 32 ოცდა ათორმეტნი, პირველად გარდაიცვალა წამაყელ და შემდგომად წყორე.

**ხოლცი ზეფოყნი ოსთი ზეფოყნი სომხნი
იქითიანი სოფელნი ახლ წაბნეულნი წაბნეს სოფ-
ოფონი წე ახლ წხოსონი წოი სოფონი.**

წამეფდ მეფენი ესე წმინაჲ და ბეჲ წელთა ჩრისტესით 149 დასასრულსა და მეფობდეს ფრიად სიყვარულითა ურთიერთობადმი და განაგებდეს სამეფოთა თუხთა ეოკლითურთ უშფოთეულად, მშვიდობასა და წარმატებასა შინა განვლეს ეოკელნი დღენი ცხოვრებისა მათისანი, განვლეს მეფობასა შინა წელიწადნი რვათი და გარდაიცვალეს.

**ზეფოყნი ხოლცი ოსთი ზეფოყნი წაბნეს
ახლ ზოთწე სოფონი წე წოიანი ახლ
წნაბნეს ზეფოყნი ჩეფონი წაბნეს
სომხნი იქითიანი სოფელნი.**

წამეფდეს ესე მეფენი წელსა ჩრისტესით 128-სა; არამედ ამით მეფობადმდე ზემო იგი წინაშარნი ამათნი მეფენი იუენეს მოუყარე ურთიერთისა.

წოლო ძირდატ პირველი ესე იყო კაცი მესისსელ და მედგარი, მეშურნი, ბორბოტი და ამპარტავანი და ძვირის-მეოფელი; არამედ წამსაჲ ქველი ფრად-კეთილი, გონიერი, სწავლული, მშვენიერი, ასოვანი, გოლიათი,

და მის ჟამისა გმირი სასულ-განთქმული და ესრეთ სასულ-განთქმულ იყო
 უოკელთა შორის ერთა მეზობელთა **ვეერიისა** ქვეყანისათა, რომელ არა-
 ვის წინაშართა მისთა უდრიდეს მას და ამისთვის ფრიად **შუვარდათ** იგი
 უოკელთა **ვეერიელთა**, ხალაო ხმულობდენ **ტირდატს** ფრიად ბოროტმო-
 ქმედებისა მისისა თვის. მაშინ **ტირდატმან** მოიყვანა ცოლი **სპარსი** ნათე-
 ხავი მეფეთა და ამით იქმნეს **სპარსნი** მეგობარ და შემწე მისსა. განი-
 ზრასა ბოროტი ესე **ტირდატმან**, რათა მოკლას **პარსმან** ქველი დალა-
 ცითა და ეციებდა ჟამსა მარჯვესა აღსრულებად განზრახულისა ამისთვის.

შდეს ერთხა მოუვლისა მოციქული და სოსოკა **ტირდატმან** **პარ-**
სმან ქველსა, რათა წარვიდეს მისთანა ნადირობად და მუნითგან ესტუმროს
 მას ჰალატად მისად; არამედ შესიადუძლოკემან ვინმე **ტირდატისმან** აუწეა
 ესე **პარსმანს** სიკეთისთვის **პარსმანისა**, ვინაჲდგან **შუვარდათ** იგი უმე-
 ტეს უოკელთა მეფეთა ზუდა **ვეერიელთა**. სცნა რაჲ ესე **პარსმანმან**, რამე-
 თუ ეკუდკების სიკვდილი მისი **ტირდატს** არღარა მივიდა მიჰყატა და მიერ
 დღითგან იქმნა განკეზომილბა მათ შორის. ისილეს რაჲ **ვეერიელთა**, რომელ
ტირდატ არათუ უსამართლოებდა მსოფლოდ კელის ქვეშეთა თხსთა
 ზუდა, არამედ თანა ზიარისა თხსისა მეფისა და მძისაცა ენება მუსილო-
 ბით ბოროტად წარწყმენდაჲ და ვითარისა მეფისა ესე ვითარისა, რომე-
 ღიცა უოკლისა ღირსებითა და უოკლისა გოსიერებითა, სიმისითა და კელი-
 ღის-მოქმედებითა აღკმატებოდა არათუ მსოფლოდ **ტირდატს**, არამედ უო-
 კელთა მის ჟამისა და წინაშართაცა შთამომავლობათა მისთა უოკელთავე.
 მაშინ **პარსმან** გამოუცხადა ესე უოკელთა მთავართა, განმკეთა და ერის-
 თავთა სრულიად **ვეერიისათა** და შემოკრებეს უოკელნივე უოკლით კერძო
წმასხად და განუცხადა **პარსმან** საჩივარი თხსი. მათ მიუვლინეს მოცი-
 ქულნი **ტირდატს** და მოუწოდეს უოკელთა მათ შეკრებულებათა შიხა, რა-
 თა სიტყვა-უგოს შესმენისა ამისთვის წინაშე ერისა **პარსმანს**, რათა გაცი-
 ხასხანს იგინი ერისა მიერ, ჩვეულებისამებრ **ვეერიელთა** და ანუ დაზა-
 ვისენ იგინი ურთიერთისადმი, გარნა არა ინება **ტირდატ** მოსლვად მათდა-
 მი; არამედ რქვა მივლენითა მისდამი რისხვით მრავალნი შეურაცხნი სი-
 ტყუანნი და ისილესრა მთავართა და დიდებულთა შეკრებულებისა მის განრის-
 ხეს ფრიად და ენებათ ძალითა მოყვანებაჲ მისი და მამულისამებრ სჯუ-
 ლისა დასჯად იგი. სცნა რა ესე **ტირდატმან** ივლტოდა **სპარსეთად** სიმს-
 წრაფლითა დიდითა ცოლითურთ თხსით, რომელსაცა ესვა ცოლად ნათე-
 ხავი **სპარსთა** მეფისა **პირდზისა** და აწყო კვდრებად **სპარსთა** მძიართ,

ხალი კელითა, ხოლო სასული გოლიათისა მის იყო * **პოპან-ბარს**. ამან გამოითხოვა თუთ **ჴარსმან** მეფეჲ, რათა ბრძოლენ იგი ორნი საკუთრად ურთიერთსა; ხოლო მეფემან **ჴარსმან** სისარულით შეიწყინარა თხოვამ მისი, შეიტყურვა და განვიდა ბრძოლად მისსა, აღიზასნეს ორთავე გმითა სასტიკითა და კკუთებითა საშინელითა მიეტკუნეს ურთიერთსა და იწყეს ბრძოლა პირველად სსკითა და სსკითა საჭურველებითა, რომელთაცა სძარებითა გამოხდებოდა კმაჲ ცისა ჴესისა მსგავსად და ძკურება მათი ურთიერთისა მიმართ მესისტესასა ემსგავსებოდა, უკანასკნელ გამოიწოდნეს კრძალნი და მიუსდეს ურთიერთსა, ეკრუო სძლია **ჴარსმან-ქველმან**, შთამავლო ცხენით და მოკლა იგი, აღმოუტკუეს კმა მსიარულებისა მსედრობამან **იკერიელთამან**; ხოლო **სპარსთა** შორის განმრავლდა სძამა გოდებისა. მაშინ მოექცა მსედრობასა თუსსა **ჴარსმან-ქველი** და უხეჩებდა შუბსა თუსსა ზედა ადგებულსა თავსა უძლიერებისა მის გმირისა **სპარსისასა** და კმა უყო კმითა მადლითა. „აჲ ღომნო ფიცხელად მოსადირენო, თისანი და სეტყვიდნი.“ მაშინ კმისა ამის მსმეხელნი მამაცნი **იკერიელნი** მიეტკუნეს ძლიერად ზედა დამსმელნი **სპარსთანი**, აოცნეს, მოსწყვიტნეს, და შეიპყრნეს მრავალნი მათგანნი, ჰხდევნეს იგინი ვიდრე სამხლვრადმდე მათად და იელტოდა **ტირდატ** **სპარსთადკე**.

მაშინ მეფე **ჴარსმან-ქველი** მოიქცა სისარულითა დიდითა **ტიცხეთად** და ანიჭნა მრავალნი მსედრობათა თუსთა და ისარებდეს ეოკულებნი **იკერიელნი** ძლევა შემოსილებისა ამისთჳს და განაკებდა **ჴარსმან** ეოკულსა სამეფოსა თუსსა ფრთად კეთილ წესიერებითა, სიმშვიდითა და გონიერებითა.

ისილეს რა **სპარსთა**, რომელ სირცხვილულ იქმნეს და იძილვნეს **ჴარსმანისგან** იწყეს კვალად ბრძოლისათვის მზადება და შეიმდგომად საშისა წლისა; კვალად წარმოუძღვა მათ **ტირდატ**, არა უმცირეს იყვნეს **სპარსნი** ახისა-ათისისა რიცხვით, ხოლო არა განვიდა **ჴარსმან** **ტიცხეთით**; არამედ არა მრავლითა მებრძოლითა დაადგრა **ტიცხეთას** და **ჴბრძანა** ერთა ვაკისათა, რათა ეოკულებნი შევიდეს მათათა და სიმაგრეთა, რათა არა დაილაშქრნენ **სპარსთაგან**.

ტიოკიდეს **სპარსნი** და პირისპირ **ტიცხეთისა** **ჴაჭკით** ვიდრე **ღლდა** ხადმდე შთადგეს სიმაგრეთა შინა, ვინაჲდგან ეშინოდათ ზედა-დასსმისა-

* ჴუნბერს ჩვენნი ესმოებენ ტ. ჳრმელნიმე. ჴ. ვან, შირვად ქსნყენი.

გან. **წარმანისა** და უოკლით კერძო განამაგრეს ბანკი მათი. იქუც ბრძო-
ლაში ჰირველად ბუმბერაზებითა და იყო ეოკულსა დღესა კვეთებასა სასტი-
კი გმირთა მათ ურთიერთისადმი, თდესმე **სპარსთა** იძლეოდა ბუნებრაზი
და ოდესმე **სპარსთანი** სძლეედეს **სვერიელთასა**. ამას შინა განგრძელდა
ბრძოლაჲ; სოლო ბრძოლათა ამათ შინა მოკლა **წარმან-ქველმან** ათურ-
თმეტი ბუნებრაზი, ხოლო **სპარსეკმან** ბიზმან **წარნავაზ** მოკლა ათურა-
მეტი.

სდგეს ჯაჭვის მთილამ დაწეებელი ვიდრე **ღლდანად** და ქვემო **ქ-**
ვლადმდე **სპარსთა** დაშქარნი; ხოლო თუთ **წაჭვის** ცისე და ერთკერო
გზა იგი, რომელიცა განულის გორის მის **წაჭვის** ძირსა მდინარისა
ტრეკერისა კერძო; **წაჭვი** და გზაჲ იგი აქენდათ **წარმანისა** მსედრობა-
თა გამაგრებელი და დღე-ეოკულ აქენდათ ბრძოლაჲ **ჯემოსა** **ქვლას**
კელსა ზედა.

მაშინ მეფემან მან ძლიერებითა და სიმხნითა სწორ-უშოპარმან **წარ-**
მან ქველმან არა რად შერაცხა სიმრავლე **სპარსთა** და არცაღა ბანაკი მათი
მაგარსა მას ადგილსა განამაგრებელი; არამედ გამოარჩია მან მკვირცხლთა
დაშქართა თუსთაგან ათიათასნი ქვეითნი, გულოკანნი და მწწრფულნი
ბრძოლასა შინა, დამესა ერთსა, ეამსა განთიადისას, განვიდა მხედრობისა
მიმართ **სპარსთასა** სსვით კერძო მთისა გზითა, დაქსნა მათ ზედა ატაკითა
ძლიერითა, მოხცა სვემან ბიზმან ძლევაჲ და ძლეულ ჯყო **სპარსნი** და და-
იპურა ბანაკი მათი და მოხრნა უმრავლესნი და დანაშთისი შეიპურნა და აოტნა;
ხოლო **ძირდატ** ოტებელი წარვიდა **სპარსთადვე**.

მაშინ იქმსა დიდი სიხარული ეოკულსა შორის **სვერიასა** და ანიჭნა
ნიჭნი დიდნი მსედრობათა თუსთა **წარმანსა**, განითქვა სასელი **წარმანს**
მეფისა და დედა-მეუძისა მისისა **წარნავაზ** **სპარსეკისა** ეოკულთა შორის
მეზობელთა ერთა და ეშინოდათ მისგან ეოკულთა წინა-აღმდეგათა და რაჲ-
ხაცა უბრძანებდა მათ **წარმანს** მეფე ეოკულსავე ზედა მოწილ-ექმნებო-
დაზნ, და მიერიდგან ვერღარა იკადნიერეს **სპარსთა** წყისებად **წარმანისა**.

შეპოკერიბნა **წარმანმან** რჩეულნი მხედრობანი და განაწყუნნა ივინი
ფრიად კეთილ-წესიერებითა წარემართა **სპარსთა** ზედა და რომელნიმე ად-
გილნი მათნი დაიპურნა; მაშინ უიმედო ქმნილი **ძირდატ** იყოფებოდა
სპარსეთად და ვითარცა ისილეს **სპარსთა** ესე ვითარი ძლიერება **წარმანს**
ქველისა, განიზრახეს ღალატით ბოროტი მიხთვის, მოყოლეს მხარულ
ერთი და კვალადცა აღუთქვეს მას მრავლისა მიტემად, რათა წარვიდეს და

შეწყნაროს **წარმანს** და ათხას თავი თუნი კელაგნებით თუხითა, მისცეს მას ფარულად წამალი სასიკვდილს და წარმოაკვლინეს; ხოლო იგი მოვიდა **ბრძანად** და მივიდა პირველად ერთსა ყოველთა სადგურსა სასტუმროსა შინა და დაუდგა ყოველთა სადგურისა მოღვაწეს მას სასყიდლითა და ესრეთსა საჭმელსა შეუბოძდა იგი სტუმართა სასტუმროსა მის, რომელ უგვირდით ყოველთა და განსდა ქება შემზადებულისა მის საჭმელისა სხვისა და სხვისა მზარეულისა მისგან ყოველსა შინა ქალაქსა მას და მივიდოდან დღითი-დღე ერთი მის ქალაქისანი სასტუმროსა მას და ისარებდეს მუნ. მიიწია ამავეი ესე უერთა მიმართ მეფისათა ქება მის მზარეულისა და მოუწოდა მეფემან იგი და უბრძანა, რათა შეუმზადოს მას საჭმელნი სანოვაგენი, ვითარცა უწყის მან და შემზადა მან საჭმელნი მეფისათვის, რომელიცა ზომისგან უმეტეს სთნდით მეფესა და ყოველთა მისთანა მსლგებულთა და თანა-მონასეთსა მისთა და ამისთვის მოიყვანა მზარეული იგი მეფემან და მისცა მას საფასე უმეტესი და დაიდგინა თვით და მარადლე შემზადებინა იგი სანოვაგეთა სსკათა და სსკათა ფრიად ტემოკანთა და უცხოთა და მიიღებდა ჯილდოსა ურიცხვსა მეფისაგან; არამედ ბოროტმან მან და უგუთურმან მტერმან არა მისუდა არცა ერთსა წყალობასა და შეწყნარებასა მეფისასა, არცა სიკეთესა და სწორ-უპოყარებასა; მისსა; არამედ დღეს ერთსა დაიცა ჟამი და შთაუყარა საწამლაგი სკედრსა ჭურჭელსა მეფისასა და დადეს მიიღო იგი მეფემან მეის შეიწესეს შინაგანნი მისნი; თუძადა მტერნაღათა ისმარეს მისთვის მრავალი ღონის-ძიებაჲ; მაგრამ ყოველივე უსმარ იქმნა მისთვის და ბოროტ შემთვეულებითა ამით უწყალოს სიკვდილსა მიეცა ესრეთი სასჯელისანი მეფე, რომელსაცა მრავალთა გმირთა საჭურჭელმან ვერცაღა თუ ერთცა თმათა მისთაგანი შეუძლეს მოკლებად და დაშრტა მაშინდელი ღამმარნი სრულიად უკრთა ერისა, რომელიცა უბრწყინვალეს მზინა შარავანდეღათა ახარგებლებდა მათ.

მოიკლა რა ესრეთითა უღმობეღლითა და უკაცნიითა სიმუხთლითა საუკუნოდ დირს სასსოკარი * მეფე წარმან მეორე ქველად ცეცხლსა

* შემდგომად სიკვილითა მეფისა წარმან ქველისა დაიღვა წესი ესე პალატსა შინა ივერთა მეფეთსა, რომელ ოღეს იგი დასჯის ცაბლასა ზედა მეფე ჭამად პურისა მოვიდის წინაშე მისსა ეზოთ-მოძღვარი მეფისა, ესე ყოველთაგან საჭმელთა, რომელიცა დაიდგოდა წინაშე მეფისა, მიიღის მათ ყოველთაგან მცირედ მცირედი ფრიად თვით, დამერმე მიიღებდის თვით მეფე წესი ესე იყოფოდა მოუშენლოდ ვიდრე მანსლობელითა ამით ქაშახლმე მოუშენლოდ; ხოლო ეზოთ მოძღვარე უწატების ნაზირსა, ესე იგი

დებულები. ივლიტოდა მკველელი მისი მსარეული და აუწყა სპარსთა და ტირტად ბოროტსა სიკვედილი **ჴარსმანისი**, იწყეს ფრადიათა მსიარულე-ბითა მზადებამ და შკართა.

ჴოლო იქმნა გლოკად საშინელი მეფისათჳს **ჴარსმანისა** ხრულად **ჴეირისა** ქალაქთა, დაბნებთა და ეოკელთა სასასებთა, გოდებდეს და იტეოდეს. „კად ჩვენდა, რამეთუ შთავცვიებით სიბოროტისა მოხრებლთა, მოგვევინა ჩვენ ბსელი გრძსეულთა ბოროტ-მოქმედებამან სასელოკანი, მინე, უძღეველი, ქველი და ეოკელი კერო მფარველი მოწყალე და მამა ჩვენი, რომლისაგან კსნილ ვიუვენით ჩვენ მონებისაგან მტერთასა წარვხწყმიდეთ იგი წამხა შინა, წარსდა მზე და შკენიერება ფაფხელისა თვალთაგან ჩვენთა, ვიქმსენით ჩვენ საცხოვარ წარსატარებელნი მსეტთა, მოგაკვლად მწყემსნი, შემპერობელი ლომთა კელითა და განმზარველი სასტიკეთა მსეტთა მადნარისათა“ ამას და მრავლთა სსკათა საგლოკელთა სიტყვათა დიდებულნი, ჩინებულნი და მცირენი ვიდრე უკასასკელს გლასკათადმე შეკრბიან ადგილითი ადგილად, მოიყვანიან მკოსანნი გლოკისანი, ჩუულები-სამებრ მათისა, კერეთ ტყუბითა, დადადებითა და ცრემლითა ცხართა იგლოკ-დან ეოკელსა შინა **ჴეირისა**.

შოაკვლად რა სასელოკანი ესე მეფედ, შემოკრბეს ეოკელით კერო ეოკელნი მოკარნი და ერისთავნი **ჴეირისა**, დიდებულნი და წარჩინებულნი და დიდ-შკენიერებითისა განმზადებითა დაფლეს კვამი მისი **ჴრმზისა** ტამარსა შინა დიდისა მწყხარებითა და მრავლისა გოდებითა და გლოკარებითა; სოლო იმეთა მეფემან **ჴარსმან** წელნი **16** და გარდაიცვალა წელსა **ჴარსტკისით 144-სა**.

ტაშინ მოკიდეს **სპარსნი** მრავლითა ძლიერებითა, იწინამძღვრეს **ტირდატ**, გერდარა წინა-აღუდგეს მათ **ჴეირიელნი**, ვინაჲდგან არდარა ეხვათ მათ მეფე და დაიპერეს ჴემონი ადგილნი **ჴეირისა**, თემადღა უწოდეს **ტირდატს** მეფედ; მაგრამ მოინებეს თით უფლება **ჴეირასა** ჴედა და იწყეს მილაერებად ერთა მათ ჴედა, რომელიცა დაიპერეს მათ.

* **ჴოლო** **ჴარსაკაზ** სპასუტმან მეფისა **ჴარსმან** ქველისამან წარბ-

მოკარსა ჳ განმკეს მეფისა ცაბლისსა იკონომითა პლოცისა ჳ ეოკელთა სასტუმროთა სქემთასა.

* **წერილ** არს ფანცანგ მეფის მოთხრობაში, რომელ ფარნავაზმან წარიყვანაო ცოლი ფარსმანისი სომხითად ჳ მუნ დაიხზნაო; მაგრამ ძველს ქართლის ცხოვრებიად

ყვანა ცოლი და ძეა **ჴარსმანის** **წამ** ქვემოხს უნა **ივერიას** და მიიყვანა **ხოლხიდად** და განსამკრნა სრულიად ქვემოა **ივერია** და არა უტყვენა შეხლავად მუნ **სპარსნი**; სოლო ცოლი **ჴარსმან** ქველისა იყო ასული **სომეხთა** * მეუვისა **წრტავაზდის** სახელით **იანს** და ფრთად ყოვლისა სიკეთითა სრული.

წამს განსამსნა ქვემონი **ივერიელი** და შემოიფერებნა სხანი მრავალნი, მისწერა წიგნი **სომეხთაცა**, რომელთაცა აშკელიეს კერძო მხედრობანი **სომხითისა** ჩრდილოაჲსა კერძოთანი.

ჩამოუძღვა მხედრობათა ქვემოაჲს **ივერიისთა** **ჴარსმანს** სხასხეტი (აღმწრდელ **ჴარსმანს** მეფისა) და წარმოიყვანაჲცა თანა ძეა **ჴარსმანის**, რომელიცა იყო მამის წლისა აოთისმეტისა; სოლო სენესრას **სპარსთა** მოხლავა მათ ზედა ქვემოთა **ივერიელთა** მხედრობისა, მოეგებინეს დიდის ძლიერებითა **შიდა-ჴართლს** მდინარესა ზედა დიდისა **ჩიასვიასა**, ზემორე ქალაქისა **ქორისა**, ვითარ სამ მიღ იდენ; სოლო ჰქვეს **ტირდაცხ**, რა-

გამოწერილი, მე თვთ გამოვსწერე კათოლიკოსის ანტონის შეკრებულის მოთხრობებშიაჲმ, რომელიცა მრავალთა წერილთაგან გამოვიკრნა და ნუ ბევა თურმე ისტორიის სრულისა აღწერა და აღარ დასცალდა და ის გამოწერილები ისე უქმად დარჩა და მე უწმიდესმან კათოლიკოსმან მამის ძმამან ჩემმან, ვინააღვან მიყვარდა მე ისტორია მრავალი რამ საისტორიო საქართველოასთვს გამომაწერინა თავისის წიგნებშიაჲმ. ანტონი კათოლიკოსი, ბიძა ჩემი (ესე იგი მეორე ანტონი) სასკეპტერ ბურჯს ბრძანდებოდა წელსა **1820** და შემდგომს წელიწდებშიაჲცა და მამის გამოვსწერე „**ქარანაოზ** სპასკეპმან წარიყვანა ცოლი მეფისა ფარსმან მეორისა და შული მისი ადამ მირდაცისაგან მღკალვარე ყოლხიდად და ყოველნი ქვემონი ივერიელი შემოკრბენ მისთანა და შემდგომად მოიყვანეს, ვითარცა აღმიწერიეს, განსდევნეს მირდაც და მოკლეს და დაიპურეს ივერია ზემოაჲცა სრულიად და ამა მხედრობათა შორის არა ყოფილარს მეფეა სომეხთა; არამედ მეშველნი არა მრავალ რიცხვნი სომეხთანი და დამამტკიცებელ ამისი უმეტესად ესე არს, რომელ სომეხთა ისტორიკოსნი არა რომელიმე სწერეს და არცა ერთი მათგანი იტყვის, რომელ ყოფილ იყოს სომეხთა მეფე ეამსა ამას თვო მოსრული მეშველად ქარსმანის მეუღლისა და შვილისა: თუმცაღა თვს-ყოლათ მათ სველა: ეამსა მას იმათი ისტორია არ აცხადებს და მე რომელიცა მართალი, ნამდვილი და უჭეშმარიტესი არს დიდის გამოძიებით და მრავლისა შრომით ვსწერ მოთხრობასა ამას. მეორე ესე არს, რომელ რომელსაც ვაჭყანის ისტორიას ეძახიან ძალიან გაურყვინათ მწერართა და ამისთვი უფრო დიდი შრომა ხაჲს ჭეშმარიტის გამოძიებისა თვს.

* მეფეს სომეხთასა არცაეაზს არა ესეა სხვა შული გარდა ერთისა ამის ასული ცოლისა ქარსმან ქველისა.

მეღნიმე ერდგულნი თჳსნი ჴართუელთაცა მებრძოლნი, მოვიდეს სპარსნი და დასდგეს გამოღმით უიასვიისა.

ჴოლო დღესა მეორესა კერძო მსედრობისა თჳსისა წარგზავნნა ჴარნავაზ სპასხეტმან, რომელნიცა განვიდეს მდინარესა უიასვიასა, შემორე ბანჯიისა მათისა, რომელნიცა იყეს რხეულნი ცხენოსანნი და კეჳნეხე უკანაგნით მსედრობათა სპარსთასა; სოლო სპარსთა მსედრობანი, განიყეს ივინიცა ორად და ნასეკარნი მათგანნი მსწრაფით მივიდეს უკანითგანთა მათ ლაშქართა ჴედა; სოლო ვითარცა იყენეხე ივინი ცხენ-კეთილნი და მსწრაფელნი ევლტოდეს სპარსთა და სპარსნი სდექედეს მათ შორად და განეშორნეს უკანით ლაშქართა თჳსთაგან. მაშინ მსხე იგი სპასხეტი ჴარნავაზ გაუხდა მათ ეოკლითა ძალითა თჳსითა და ჴედა-დაესხა მსხედ სპარსთა მათ ნასეკარსა მსედრობასა, მიესეჳ სძლო მათ და აოცნა, სხვით გზით, რომელნიცა ივლტოდეს ჴორისა კერძ; მაშინ უბრძანა ორითასთა ცხენოსანთა დეესად მათ და თუთ უემოიქცა და დაესხა სხვათა ნასეკართა სპარსთა ლაშქარსა; მოიქცეს წინა-ხსენებულნიცა იგი ცხენოსანნი და ერთკერძო დაესხნეს ივინი სპარსთა და ივლტოდეს ივინი ტიხისა გზით და განეშორნეს ივინი ურთიერთსა.

ჴოლო ვითარცა ისილეს მცხოვრებთა შიდა-ქართლისათა, რამეთუ იძლიენეს სპარსნი გამოვიდოდან ციხეთაგან და სიბაგრეთა შიხინსულნი კაცნი მსხენი და მამანნი და სდექნიდეს სპარსთა; სოლო რომელნიცა ჴორისა კერძოსა ივლტოდეს სპარსნი განვიდეს მდინარესა ტიტკარსა და გაღამსრის გზითა წარვიდეს ტიხეთისა კერძო.

ჴოლო სპასხეტი ჴარნავაზ მიუბრუნდა რა ტიხისა კერძო წარსრულთა სპათა სპარსთასა, რომელსა შინაცა იყოფებოდა თუთ ტირდატ მეფეა, სდექნნა ივინი ვიდრე მდინარემდე ჴსნისა და მოიკლა ტირდატ მეფეცა დეენულეზასა მას შინა, მასლობელ მდინარისა ჴსნისა მდეკართაგან ცხენოსანთა და კვრთვე მოავარიცა სპარსთა მოიკლა დეენულეზასა შინა, რომელსა ეწოდებოდა სპანდიერ. ესე იყო დიდი და პირველი სპასხადარი სპარსთა და კერძოსა მას ლტოლვილთა ტიტკარისა მდინარისა კერძოსასა იყოფოდა იგი დღესა მას.

ზა ნაშთნი უკვე მსედრობანი სპარსთანი ორისავე კერძოთაგან შთავიკრიბნეს ტიხეთასა; არამედ მეციხოვნეთა და მკველთა მსედრობათა ქალაქისა ტიხეთისათა არღარა შეუშვეს ივინი ტიხეთად; არამედ განვიდეს

მდინარესა ჭრავისასა და დასდგეს დიდსა ჭკაღლისა დაბისა მასლობელ
მთით კერძო.

შაშინ მოვიდა **ჴარსავაზ** სპასჴეტი და ძეა მეფისა **ჴარსმანის**
მოიყვანა თანა, შევიდეს **შტვსეთას** დიდებითა დიდითა თუხითა მსუდრობო-
თურთ და ისარებად ეოკელი ერთი **იკერიის** ძლევა-შემოხილებისა ამისთვის
და მოზღვისათვის სისსლისა მეფისა მათისა.

შაშინ სპარსთა სთხოვეს **ჴარსავაზს**, რომელნიცა ბრძოლისა მიხუან
გარდარსომილ იეენეს, რათა მშვიდობით განუტყვესნეს იგინი სამზღვართა-
გან **იკერიის**თა და აღუთქმიდეს, რომელ შემდგომად მისსა არღარა იყა-
დროან გამოლაშქრებად **იკერიელთა** ჴედა და მიიყვ **ჭსდებდეს** იგინი
შირდატს ეოკელსავე მას თუათისა და ბრძოლისა შემთხვეულებასა; სო-
ლო **ჴარსავაზ** განიზრასა დელოფალსა თანა **ნიდანსას** და დიდებულთა
მათ შემოაქსა და ქვემოაქსა **იკერიის**თა და მისცეს მათ ჴავი და წინა-
მსღვარნი, რათა განაცილონ იგინი სამზღვართა **იკერიის**თა მშვიდობით და
რადიგა უხმდესთ შეუწუადენ მათ ეოკელთა ჴედა სახმართა განსლვადმდე
მათსა საზღვართაგან და ესრეთ გარუჴუგუნიქეს **სპარსნი** და დაშთა ეოკე-
ლი **იკერია** დიდსა შინა მშვიდობასა და წარმატებასა.

**იტი-კოჴოცან სტოზინდ იჴიჴინს ჴეზნ ღონჴ
სუიჴიჴისნ ტინჴ კოჴინჴ ჴნტსჴჴჴ კოჴიჴინჴ
ჴიჴისნ.**

ზარდაცვალებიდან მეფისა **ჴარსმან** მეორისა ქველისა ვიდრე **ღდა-**
მის მეფობადმდე გარდასდეს წელნი ორნი და სასუკარი.

ზლო წელსა **ჴრისტესით 147** გამეფდა ეოკელსა **იკერიას** ჴედა
ღდამ შირველი ძეა მეფისა **ჴარსმან** ქველისა მეთხვიდმეტესა წელსა
სიერმითგან თუხით. იყო ესე მისიე და ახოვანი და ჴეროვანი და ეო-
ვლითავე ემსგზავსებოდა იგი მამასა თუხსა; სოლო მოჭკვარა მას დედამან
მიხმან ცოლად, * ახული ბიძისა თუხისა **სომესთა** მეფისა და აქორწინეს
მას ჴედა დიდისა დიდებითა **შტვსეთას**; თუმრავა მეფე ესე **ღდამ** უკუწ^ს იყო
ფრიად ეოკლითა სიკეთითა ხავსე და განაგებდა ეოკელსა სამეფოსა თუხსა
კეთილად; მაგრამ არა მსახურა მას სუქმან ამით, რომელ შემდგომად მეფო-

* მამის ძმა დედოფლისა ღდანისა იყო ცირან, რომელიცა იყო მამა არტუფაზი
სომესთა მეფისა ღ შემდგომად არტვანისა იქმნა ცირან მეფედ სომესთა.

იხს- მისისა გარდაიცვალა იგი მეოთხესა წელსა და მას ჟამსა ოდეს იგი ჯერეთ ასლად ევაკილოვნებდა ჭაბუკება უსწაროსა მის მშენიერებითა, სიმხნითა და ყოვლისა კეთილ-ზნობითა, ბეისსა შინა მოისხდა იგი უწყა-ლოსა სიკვდილისა მანგლითა და საღმბოდმან ამან შემთხვეულებამას, გა-ნუასლა სიკვდილი **ჴარხმანისი** სრულიად **ჯერისას**; ხოლო მწუსარება დედოფლისა **ნიდანისა** მოუგონებულ არს გამოთქმად, **ჴარხაგაზ** სხასპეტო მუარისადა აღზრდიდისა ამა სკედრსა ზედა ყოვლითურთ უნუგეშინის-მცე-მლობს; მაგრამ სსვანი ჩინებულნი და ერდგულნი კარისანი შრავლისა დო-ნის-ძიებითა ცდილობენ აღმსუბუქებასა მწუსარებისა მისისასა და ნუგეშად აჩვენებენ მას ყრმასა მცირესა მესა **ღამისასა** **ჴარხმანს** და ეტყვიან, რომელ მესამისადა მის თანა აცმ აღზრდაჲ სასარგებლოდ საყვარელისა მ-მულისა.

ძე ადამისი ვინაჲდგან იყო ჯერედ ჩხულ-წლოვანი შუკრებს მთავარნი და წარჩინებულნი სრულიად **ჯერისასნი** და აიძულეს დედოფალსა, რათა აღზრდადმდე ყრმისა მის იპურას მან სრულიად მპურობელობაჲ შეფობითი, რომელსა ზედაცა ყოველი ერი დარწმუნებულ არს, რომელ ექმნიის მათ კეთილ წესიერებითა სრულითა მმართველ. მიიღო დედოფალმან თვით მმართველობა შეფობითი და ზრდიდა შვლის-შვლსა თვსსა დიდისა გულს-მოდგინებითა, ვითარცა არს წესი შეფეთა გერეთ ყოვლითა კეთილ-ზნობითა.

კეოფოჲღ იღზენ ზეზოფონსღ კეოიონსღ კეოფონსღ -ჴეტსკენღ ჴეჴონსღ სტოზინღდ იჴეჴიანსღ სეზენღ.

ქმნა **ნიდანა** შეფედ წელსა **ჴრისტესით** **151** და იმეთა ფრადი-სა კეთილ-გონიერებითა და განსაგებდა სრულიად **ჯერისას**, წარმატებითა და მშვიდობით იქცეოდა ყოველთა მეზობელთა მიმართ თვსთა, უსძიედენ ყოველნი სკიპტრასა თვსსა ქვეშე მყოფნი და ანიჭებდა უხვად ყოველთა ღირსთა ჟილდოჲსათა, შემნდობულ იყო ბრალეულთა და გამოძწრდელ ქვრივთა და ობოლთა, უყვარდა ზომისაგან უმეტეს შვლის შეილი თვსი, და აღზარდა იგი სიბრძნითა და სწავლულებითა, და ყოვლითა სამსუდროჲ-თა და სამოქალაქოთა წესითა; ხოლო ჟამსა შეფობისა მისისა იყო ყო-ვლით გერძო მშვიდობა და წარმატება **ჯერისას** საკლემწიფოსა შინა.

თა ადგილთაგან, უმეტეს ქვეყითნი ლაშქარნი და დიდისა სიმაგრითა განამაგრნა ტყცხეთა, ლრმაზი. თუთ დასდგა ტყცხეთად და უბრძანსა ყოველთა ციხის-თავთა, ყოველთა ადგილთა შინა განსმაგრებად ციხეთა და სიმაგრეთა და შეკრებად ლაშქართა სზასხეტთა და მსუღართ-მძღვანთა ქვეშე, რათა არა მიუშვან მარბიულნი მცხოვრებთა ზედა სოფელთა და დაბათსა და ადგილ ადგილ, სადაცა რაოდენიცა ემა იყოს მსუღრობანი ეგრეთ დადგენილ იქმნენ.

შასინ მოვიდა ლაშქარი მტერთა და დასდგა კარსა გარე ზღუდისა ტყცხეთისა ჩრდილოთ კერძო, სადაცა არს აწ დაბადე ტიუსარი (ანუ მუხრანი), ვინააღვან ჩრდილოას კარი ქალაქისა ტყცხეთისა იყო მასლობულ ადგილისა მის.

ზოლო მორავიდა ლაშქარი იგი მტერთა და დაბანაკესა მათ განვიდა ლმხასხ ქალაქისაგან იდუმილისა კართი რაოდენითაჲ მასლობულითა თხსითა, და განიმსტერნს თუთ ლაშქარი მტერთა.

ზოლო სვალისა დღე განვიდა პირის-პირ მტერთა და ბრძოლა უყო მათ მსუღრობითა ცხენოსანითა; სოლო მკვირცხლნი მსუღრობისა თხსისანი დაიდგინნა მასლობულ ზღუდისა უკანით კერძო. მას დღესა არა იყო ბრძოლაჲ მწყობრებთა; არამედ იბრძოლეს ორისავე კერძოთა გმირთა (ესე იგი ბუნბერაზთა) და თუთ ლმხასხ მიეფეჲ, ვითარცა უძლიერესი მათ ყოველთა ზედა იბრძოდა მას დღესა ისრითა, ვინააღვან იყო ესრეთი მოისარი, რომელ ესრეთ შორს მოკლის ისრითა მტერი, რომელ ძულ შესაძლებელ-იყო წინა-აღმდეგისაგან განჩეჲ სახისა მისისა და მას დღესა მხენ-მან მან მოკლსა სიკისკისითა თხსითა ათსუთიეტნი უსწორონი ბუნბერაზნი მტერთანი და საღამოს შემოვიდა შინა განსარჩეუბული; სოლო მკვირცხლნი მსუღრობისა თხსისანი უდგეს გარეკან ციხესა და ეგრეთ სცადეს ქალაქსა.

დღესა მეორესა განვიდა კვალად მეფე ლმხასხ, აღისენა ოროლნი და ბრძოდა მით მტერთა და გამოვიდა მუნით კაცი ერთი გმირი, რომელსა სასულად ერქვა ზვანსხ და იყო იგი უძლიერესი ყოველთა ზედა შორის ლაშქრისა მტერთასა და შემოუძასა ლმხასხს, არამედ არა შეუძინდა მას ლმხასხ და შიის განვიდა პირის-პირ მისსა და ვითარცა იბრძოლეს მეორეჲმად, გაიყვანა ცხენი ლმხასხმან, შეუტია მედგრად, დასცა ფიციგულად ოროლითა და განაჲლო ბეჭთა და მოკლა; იგი მამის ადმოსად კრამლი და დაესსა ზედა სხვათაგა ბუმბერაზთა და მოკლსა. კვალად ორნი სხვანიცა, არამედ ისილესრად ესე ლაშქარმა მტერთამან, აღისახნეს და მოეტივნეს

წმინდის; ხოლო ხვანი წმინდისანი მიეშველნენ წმინდის და იქნა ბრძოლა ძლიერი ვიდრე მწუხრისა უამდმდე, და მოხწვეს ორისავე კერძოსაგან მრავალნი, და შეძახულან ღამისამან განაშორნა იგინი ურთიურთისაგან და შევიდა მეფე ქალაქად, ვითარცა ძლევისა მიძღუბი და ისარბდეს ყოველნივე ქალაქსა შინა მყოფნი; ხოლო მტერთა დაშქარნი შევიდეს დიდსა შინა ურავსა და საშიშობასა.

შემდგომად მისსა კვალად მოემტნეს მეფესა წმინდს უოკლით კერძო უკრისა მეშველნი და განიხრასეს მთავართა მეფისათა და მსუღართა მძღვანთა მეფესა თანა წმინდისანი, რათა დაესხან ღამე ბანაკსა მტერთასა და თანასმა ექმნა ამას ზედა მეფეად.

ხოლო დამესა ერთსა გასმზადეს მსედრობანი განვიდეს დიდისა მეუღრეობითა და სიფრთხილითა, რათა კერა უგრძნან მათ მტერთა და განჰყვეს მსედრობანი ოთხად ნაწილად; პირველსა თავუქმნა თუთ მეფე წმინდს, მეორესა სხასპეტე ღასთა მსედრობისა, ერისთავი ტახისა შინჯიკი, მესამესა ერისთავი ღუნასისა ჟადრო, ხოლო მეოთხესა ერისთავი სამშვიდლისა შიფურშად, მისცა ამით კეთილწესიერება წმინდსმან და განუჩინსა თუთაუელსა მწუბობრსა, თუ რომელი რომელსა კერძოსა დაესხან მტერთასა, ოდესცა მისცეს მათ ნიშანი ზედა დასხმისა მეფემან.

ძიერაჟსა უკვე დილისასა. მისცა ნიშანი ღამწრებითა მეფემან და თუთაუელმან კერძომან მსედრობათამან მიუტანეს ატაკა ბანაკსა მტერთასა, შევიდეს მათ შორის და უოკლითურთ ძალითურთ მათით აოტნეს მტერნი, მოხრნეს და ტყვე ჰყენეს და მოკლეს ზედა დასხმისა მას შინა მთავარიცა წლანთა და ესრეთ მცირედნილა ნაშთთა მათ დაშქართანი მრავლისა ჭირითა მიიქცეს თხ-თხსად.

ხოლო წელსა მას მეორესა მეფემან წმინდსნი შეკრიბნა სრულიად ხვანი უკრისანი რჩეულთა მკვირცხლთაგან და ცხენოსანთა, განაწივნა ყოველითა სახმარებთურთ საჭურველითა და უნებითა, რომელთაცა აქენდათ მწუბობრთა შორის ცხენოსანთა ეტლისიცა მსუბუქნი სამბრძოლველად მსუღართა და ესრეთისა დიდისა ძლიერებითა წარემართა, განჯლო კარი შარიალასი, მდინარე ლომეკისა, რომელ არს ტურგი, მდინარე უარღანისა და ყუბანისა და შევიდა წლანთა შორის და ყოველთა მას კერძოთა ერთა განდგომილთა და წინა-აღმდეგეთა, ხდლო მათ, დაიპურნნა და დაიმონნა იგინი, აღისუნა მძღვალნი მათნი, მოიქცა მათ კერძო ღაჟკასიად და რომელნიცა ურჩი ჰქმნოდეს ღაჟკასისა ერთაგან ყოველნივე დაიმონნა, აღისუნა მძღვალ-

ნი მათნი შოსარკე ჭეყის ივინი და რომელნიმე სრულიად აღოსონს, მოხსნს და სხვანი აჭერანს და გარდამოსასლანს შინაგან ჯეერიის; სოლო ჴეენი არა იეენეს მამინ წინა-აღმდეგ მეფისა ლმხასხისა და ბრძოლათა მათ შინა ეოკელსავე ადგილსა მსახურეს დიდად ლმხასხს; ამისთვის ლმხასხ ანიჭნა მათ მდიდრად და უეკრდაცა ივინი ფრიად. მოიქცა ლმხასხ ლფსახეთის გზით ქვემო ჯეერიად და მუნიო წემოსა ჯეერიასა, ანიჭნა მრავალნი მსედრობათა თვსთა, რომელთაცა აჩეყინეს სასელფეკებანი ბრძოლათა შინა და მიაქცინს ეოკელნი ეურადღებანი მოლოად მსედრობათა მიმართ, აღწვანს და განლანა ძლევაჲ მოხილუბათა მათსედა, რომელნიცა მიიღო მან მტერთა მიმართ. მისცა თავის-უფლებას მსედრობათა, რომელნიცა უსამართლოებდეს მდაბითათა ზედა, არა უსმენდა იგი კეოილ-განმწირსთა დიდებულთა კარისა მისხსათა, იენებდეს ეოკელნი მოსელენი სამოქალაქოსანი, ვინააღვან და უტეკა მან სრულიად სამოქალაქოთა საქმეთა განმკებელობაად, რომლითაცა ეოკელი წესნი და წარმართებანი შინაგანთა განმკებელობათანი დაეცნეს და აღირიენეს; მიუჭერა ეურნი ბოროტად შემსხენულთა, არა გამოეციბდნ დასაუფლთა; არამედ მცირედითაცა შესემიითა უპატიო ჭეოფდა მიაჯროთაცა და წარჩინებულთა, რომელთამე უპატიო ჭეოფდა და სხვათა დასუიდა სიკვდილითა. ამისთვის მოიძღუეს იგი ეოკელთა ერთა ჯეერიისთა და ჰირველად განუდგეს მას ერისთავნი ოძრისისა, ღლარჯეთისა და ჴგრისისა; მათ მოიძირეს სხვანიცა ჯეერიელნი, განეცხადეს წინა-აღმდეგობაად ლმხასხ მეფესა, შეკრიბნეს მრავალ-რიცხვადნი ენი უმეტეს ქვემოდას ჯეერიით და ოკსეთით და წარმოეძარსნეს ლმხასხს ზედა; სოლო ლმხასხს წინათვე მოეყვანეს მეშველად თვსად სპარსთა სპანი და შემოიკრიბნა ჴართეელიცა, რომელნიცა დაშთომოდეს მას და მიეკება წინა-აღმდეგთა თვსთა ლუთის-სეკს, ხადაცა მოვიდეს ივინიცა და იეთ მათ შორის ბრძოლაად მრავალ-ჯამ; სოლო იეთ მხოლოად ლმხასხი მბრძოლ მათ ეოკელთა შეკრებულთა წინა-აღმდეგთა, ვინააღვან ლმხასხის არა ჭეყა მას ჟამსა სხვაად ბუნიტრანი თვსთასა; სოლო მტერთა შორის მისთა იეენეს გმირნი მრავალნი, რომელთაცა კინიდა და ეოკელსა დღეს ებრძოდა თვთ

* არა აცხადებს ისტორია არცა ერთის ვინი სრამენთა; რომელ განდგომილნი ესე მისრულ-იეენეს წინაჲ სომენთა მეფისა, ჰ მოეყვანოსთ იგი სპითა თვსთა მეშველად მათა; არამედ ნამდილო ჭეშმარათა მოხსრობათა შინა ძველთა საქართველოსათა აცხადებსა ეგრეთ თვთოეულად ეოკელსავე, ვითარცა აღმწერიეს წიგნსა ამს შინა.

მეფემ ესე გმირი სწორ-გზოვარი და მოიწულა იგი მრავალგზის სხვითა და სხვითა საჭურჭელითა და ესრეთ დაკოდილი მრავალთა ადგილთა კვლად ებრძოდა მტერთა თუხთა; სოლო უკანასკნელ მოიწულა იგი ისრითა; და ვითარცა ამოართუეს მას პირი ისრისა, რომელიცა მკურდს მისსა აქენდა განწონილ და კურდარა შესწევითეს მას ხისხლი, ვინამდგან განეჭრათ ადგილის მის ძარღვნი, რომელსაცა აქენდა ისარი იგი დასმულ და ისილა რომელ განწირულ არს სიცოცხლემ მისი, მოისმნა, რომელსიცა ჰქეპს მას დიდებულნი თუხნი ერდგულნი და რქვა მათ ვედრებით, რათა სთხოვონ მათ მეფისა მიერ ღმრთისა შესერებულთა მათ მთავართა წინა-აღმდეგთა ღმრთისა მათისას მოადრკენ იგინი ღმობიერებისა მიმართ და სიბრალულისა და უკანასკნელსა ამას შინა ჟამსა აღსა რულისასა სუ უტულებულს ჰყოფენ მას; არამედ მოვიდნენ ერისთავნი ი ი განდგომილნი, რათა მოითხოვონ მას ზედა ბოდიში შეცოდებისა თუხისა მეფემან და აქვსცა ანდრძი თქმად მათდა მიმართ, ამას ყოველთა ცრემლითა ეტყოდა ერდგულთა თუხთა მთავართაგანთა, რომელსიცა მას-ჟამსა შინა იმყოფებოდეს მის თანა და წარუელისსა იგინი მათ მოციქულად და ვითარცა ესმათ მთავართა მათ განდგომილთა მეფისაგან ხატკვანი ესე მოგასილათ წინაშართაგან მეფისა ღმრთისაგანსა კირნახულნი მათ ზედა და სამსახურნი მამულისანი, ღმობიერ იქმნეს გულნი მათნი და სრულიადეს ფრიად, მერმე გამოართუეს ფიცი მტკიცე მთავართა მათ მეფისათა, რათა არა უდგეს მათ მეფე დალაგად და ესრეთ გამოუცხადეს სწათა მათთა მშვიდობა და შერიკება მეფისა მიმართ, აღარნიეს სწათაგან თუხთა აღჭურვილნი და მისუნი კაცნი, რადგინნიმე წარმოიტანეს თანა და ესრეთ მშვიდობისა სახითა მოვიდეს მეფისა მიმართ ყოველნი იგი მთავრნი, ერისთავნი და მსიღარო-მძღვანნი, და მოვიდეს მეფისა მიმართ და ისილეს იგი მწოლარე სარეცელსა ზედა თუხსა; სოლო ვითარცა ისილნა იგინი მეფემან განისარა რადეს ძალედგა ძალსა მისსა და რქვა მსახურთა თუხთა, რათა წარმოხონ იგი სარეცელსა ზედა თუხსა. მოვიდეს ყოველნი იგი დიდებულნი და თუკანის-სცეს მეფესა და ცრემლითა და გოდებითა შიუვრდებოდეს სარეცელსა მისსა, რომელსა ზედა სჯდა მეფემ; სოლო ღმრთისა ეტყოდა მათ ცრემლითა და ფრიადისა ღმობიერებითა იქყო თქმად, აღიპურნა თვალნი და კელნი მისნი ცად და იტყოდა. აჰი ღმრთისო! დირს-არსა ხმართლად და სჯადი მეფემ, რათამცა კვლად დირს იქმნა ზრახვად საუკარელთა მთავართა მიმართ თუხთა, რა-

მელნიცა განარისხნა ყოვლად უსასურითა თჳსითა ბორც-მოქმედებითა. ჳი! რაოდენ ძნელ არს უკანასკნელსა ამას ჳამს მიცემად უკანასკნელისა კალისა ცელ-მოწვეალისა ყოველთა მიმსგელელისა სიკვდილისა მიძმართ; მაგრამ რაოდენ ძნელარს ესე და ხადრტვისეულ თქვენად მოძმართ ეკოადენ ჳიქტუს ვალ-დებულ ვიქმნები თქვენდამი, რათა გზადლობდო თქვენ, რომელ უკანასკნელი ჩემი ტკივილსა ამას შინს ჩემსა სასიკვდილესა დაატკბეთ ამით, რომელ კვალად ღირს ვიქმენ სილვად საეკარელთა ამთ ერთა მიკამულეთა მთავართა ჩემთა, რათა შივსტე მათ უკანასკნელი ამბორი თანამდეობობისმებრ მოკვდავისა კაცისა, ჳი! უწვი მე მოწყალეზად თქვენი, რომელ არს უსახლორო დასახკველი თქვენი ტეშმარტი. უსახლორამან წყალობამან თქვენმან მე თქვენ მიერ დასჯალსა ამას სამართლად მოძიქდა და სრულადას უგულუბელს ყოფასა შინს არა მიმცა მე, კვალად მოაქციენს გულნი განრისსებულთა უსამართლოებათა ჩემთა მიერ მოავართა და ერთა ჩემთან, თქვენ შოიეკანინით ესენი მიღებად ანდერძისა ჩემისა უკანასკნელისა, რომელიცა გასუხსენეს წყვდიადითა სასტიკითა შეშთობილსა ამას სელსა ჩემსა და ვსასოკებ თქვენსეულა, რათა მისტეთ თქვენი ამთ გული ღმობიერი მოტკეებად ჩემდა, რომელიცა ივთ სვინიდიხითა ჩემითა ალვიარებ ბრალთა ჩემთა, რომელ გინილდა და არა ღირსარს მოტკეებისა; მაგრამ კანთ-მოეკარებად ამათი მსასოკებულ-ვარ არა სრულადად დამიტკეებს მე და მიანიტკებს ამთ ვილდოდ ღირს სასსოკართა კეთალის-მოქმედებათა.“ მოინილავს მთავართა და სმათა მიძმართ გარემო მისსა შემოკრებილთა და ეტყვიის მთ.

„საეკარელნო ძმანო, ძენო მამულისა ჩემისანო, არა ღირსკარმე ეკადენისათჳს უსვინიდიხობისა ჩემისა, რათა კვალად მოაქციენსეთ გულნი თქვენსი ჩემდა მოძმართ, მაგრამ ვინაადგან გულნი მამულეებითისა ერდგულეებისანი ჳკერისა ერთანი ყოვლითურთ განსსვაკებულ არიან სსვითა ყოველთა ერთაგან ერდგულეებისათჳს მეზატონეთა მეფეთა თჳსთასა, მე ამით ვიმედოვნებ და ვსასოკებ თქვენ ზედა, რომელ სრულადად არა უგულუბელს ვიქმნები თქვენ ჳიერ. უწვით თქვენ, საეკარელნო ძმანო, რომელ რაოდენნი ღვაწლნი და ტირისსულეებისანი დაუტხო წინამართა ჩემთა ზოგად ერთა თჳსთა ზედა და თუძვალა სვემან ჩემან უკანასკნელ მიბრკბა ესრეთ; გარნა არცაღა მე ვარ უმსახუროდ თქვენი. მე არა ეგრე ვლმობ სიკვადლისათვის, ვითარცა დატკეებისა თქვენისათვის უმწეუმბოდ, სედავთ თქვენ, რომელ არავინ მივის მე სსვაად მოსათესავე, გინა ძედა, ანუ ახული, არცა ძმად, არცა ბიძანი, გინა შთამომავლობანი ბიძათაგან, არცა მივის მეუღლე, რათამცა

ტიმეკვდრე თქვენ. ზი მთავარნო! უკეთუ განიზრახავთ თქვენ თავთა თხს-
თათხს მეფობას, თქვენ თვთ უწყით ესე არა ძალ-იდების ესე არათუ მსო-
ლად სჯულის-დებითა უკერიისათა, არამედ არცაღათუ საზოგადოაჲს სჯუ-
ლისდებითა ლხიელთა ერთათა, ვინაჲდგან მრავლით წლითგან ლრხაციისათა,
ესე იგი ლრშაკუნიანთა გვარეულეხანი მფლობელ არიან სპარსეთისადა
სართიისა და სომხითისათა და ჩვენისა. ესე გვარეულეხანი უმეტესს სუ-
თასისა წელიწდისა ჰფლობენ კელმწიფებითა თავის-უფლებითისა მეფობა-
სათა სრულიად უკერიასა ზედა. იმერთათ, რომელთადა ვესავით ჩვენ ანუ
ივინი განუკუთვნიეს, განუწმედიეს და აღუუკვებეს სიმხსითა და ყოვლითა
კეთილ-წყისერებითა განმკებელბითა კურთსეული, ესე მათამიერ გვარე-
ულეხანი ხადან ივინი გვარეულეხანა აძას ლრშაკუნიანისათა მოსათესავედ
თხსად. მრავალნი სამეფონი და კელმწიფეხანი მიუნიტეხიეს მათთხს, ვითარ-
ცა სპარსთა სამეფოა, სართიელთა, სომეხთა და სხვათა მრავალგზის შე-
მოსრულმან მსედრობამან ქომალელთამან სართიასა სომხითისა და სხვათა-
ცა ადგილთა დამპყრობელთამან, სცხეს რაჲ ჰატევი-საციქელი ესე შთამომ-
ვლობაჲ შემძლებელთა ღმერთთა მიერ უდამყარებულესად, სამეფოთა ზედა
მათთა ვერა შეესსენ ივინი წინა-აღმდეგად ღმერთთა ნებასა მათთასა, რა-
თმცა შესცვალეს ივინი სამეფოაჲ მათით, თუმცა, რომელთაჲე წარსრულ-
თა დროთა სხვათა და სხვათა შემთსვეულეხათა გამო მიეფარებოდნენ სამე-
ფოთაგან მათით ივინი; მაშინ ქომალელი დიდისა გულს-მოადგინებითა მო-
იძიებდენ მათ და კვლად აღიევანდეს ტასტთა მათთა ზედა ივინი, რომ-
ელნიცა ყოვლითურთ უცხო ივენეს ჩვენგან და სჯულოთაგანცა და აღსა-
რებთაგან ჩვენთა განყოფილ და დიდისა ძლიერებისა და შემძლებელობისა
მეიონს, მაშინცა არა თავს-იდებდეს წინა-აღმდეგობად ღმერთთა ჩვენგანნი.
ვინ უტევი კადნიერ იქმნეს წინა-აღმდეგობად მათდა და დასხნად განკებუ-
ლებისა მათისა? აჲ საუკარელსო ძმანო და ერთ-მეომარეხო ჩემნო, უკუთუ
ერთი რომელიმე თქვენ მთავართა, გინა ერისთავთაგანი განიზრახვიდეს
ამითხს, რომელ შემდგომად ჩემსა იქმნას მეფედ უკერიელთა, ნუუტევი
სხვანი მთავართაგანნი, გინა ერისთავთა და წარსინებულთა თავადთაგანი
თავს-იდებს თანასწორისა თხსისა ყოვლითა ღირსებითა, ჰატევითა და
შემძლებელობითა ქვეშე-კელისა შესლვად, გინა დამოკებად მისსა. ჰეშმა-
რიტი განმსჯელობა წინასწარმ წინამძღვარი არს მშვიდობისა, სოლო
ბრედ განმსჯელობაჲ დაარღვევს ყოვლითურთ მტკიცესაცა საფუძველსა
სამეფოასა. უკეთუ არა ისმენთ რჩევასა და მოსხენებას ჩემსა, რომელსადა

წინადაციებთ თქვენ, უკუპელოდ შესტვივნიეთ თქვენ დიდთა შინა განსხვავლეთა, დაირღვევის სიმტკიცეა ჴერისა, განიტაცნენ მტერთა მიერ სახლნი თქვენი, ერთმან თქვენგანმან, რომელმანცა განიზრასისა მუფობაჲ მერე თქვენგანი უკუპელოდ წინა-აღმდეგ ექმნებას მას, ამით შემოხდების ბრძოლაჲ და სისხლთა დათხევამ ურთიერთისადმი. მძლავრნი მტერნი სამეფოაჲს ამის ჴპობებენ მამინ ყაშხა მათ თუხ სახარებლოსა, შემოკლენ იგინი კაღსიერად მამუღსა შინა თქვენსა, თქვენ ურთიერთისადმი ბრძოლისა ძლით ვერღარა ძალ-გუდებისთ, წინა-აღმდეგობაჲ მათი და ამით არათუ მსოლოდ სამეფოსა საკუთარსაცა გასამგებულოსა თქვენსა და სახლთაცა თქვენთა აღგოხსრებენ მტერნი, და შთასტვივით ამით გამოუჩისსიღსა შინა ბოროტ-შემთხვეულებასა და საუგუნოდ საყვადრულ ნუ იქმნებით ყოველთა მუხობელთა და თუთ შთამავალობათაცა თქვენთა, უწიეთ თქვენ მამული, ხჯული და წეს-დებულება მეფობისათვის განწესებული წინაშართა ჩვენთა და თქვენთაგან, რომელ შეუძლებელ არს აღსოცად მისსა, სსუა სახლისა ჩემისაგანსი არავინ არს გარდა დისა ჩემისა ჴომესთა მეფისა მეუღლისა, ძუხა მისსა ხჯულიერად თუხ-უევის საყდარი ჩემი. ვერარს, რათა ძეთაგან დონს ჩემასათა აღიწიოთ ერთი და მან მიიღოს მეფობაჲ და კელმწიფებაჲ თქვენ ზედა და ამისთვის ვათხოვ თქვენ მიერ ზასუსსა უგანასენელსა და ჴეშმარიტსა, თუ ვითართა გულის-მსიტყველობათა შინა არს განზრასკამ თქვენი მაცნობეთ მე.“

მაშინ ვითარცა ერთითა პირითა დაღად ჴევეს მთავართა დიდთა და მტირეთა ცრემლით და გოდებით და რქვეს მეფესა. „ჴი მეფეო, კელმწიფეო და მამაო ჩვენი! პირველად მოვალეობაჲ ჩვენი ითხოვს, რათა ყოთ ვედრება მოტყუებად ჩვენდა ბრალთა და შეტოდებათა ჩვენთა, რომელიცა განხეხეთ გელმწიფებასა შესსა. ესე ვითარი კეთილის-მოქმედებაჲ შენი საუგონოდ უხრწნელად უვაილოვნებს წინაშე ღმერთთა და წინაშე ყოველთა ვანთა, შენ არა თუ მოიხსენებ ჩვენსედა მტირედსადათუ ძურას-ყოფასა; არამედ ჴეშმარიტისა მსნითა სულთა შესითა დაივაწუებცა უმერისსა ოკვილთა განმამწარებელისა სიკვდილისათა, ესე ვითარსა საღმობიერებასა შინა არათუ მოიხსენებ ღონის-ძიებასა შესაწენელად სიმტკიცისა შენისა; არამედ ეძიებ რამცა სახარებლო არს ჩვენთვის, რათა არა შემდგომად შენსა საცინელ მტერთა იქმნას სამეფოაჲ ესე შენი, ჩვენ-მოკლეთა სიტყვითა და ფიციითა საშინელითა დაკამტკიცებთ და მივიღებთ ანდროსს ამას შესსა შეუცვალელებად. თუ ინებონ ღმერთთა, რათა გარდა გვარულებისა

შენისა და გარდა დისწულისა შენისა ვისკათ ჩვენ სსჯამ მეფემ, რომელიცა არა იყოთ შთამომავლობათგან მონათესავეთა სსსლისა შენისათა მრავალგზას არს შუათ ჩვენ შორის და სომესთა მცირისათესცა მიზეზისა რამხამე საქმეა, ესე დაგვაგებს ურთიერთარს, დააქეჩებს ჩვენ შორის ღვარსა სსსსლისასა, იგინიცა და ჩვენცა დაესტკებებით მეუდროებითისა მეგობრობითა და ურთიერთისა სარგებლობითა.“

ღანისარა ამას ზედა საღმობიერმან მეფემან დიდად და განიზრასეს ერთხამად მეფემან და მთავართა და პირველად ჰქუეს ფიცი წესისამებრ მტკიცე, რათა არა შესცვალონ განზრახული ესე, გამოირჩის ორნი მთავართაგანნი ერისთავი ჴერისისა და ერისთავი ჩერეთისა, ვინადაღა სრულ იყენეს იგინი გონიერებითაცა, სიბრძნითა და სიტყვიერებითა და წარაყლინეს იგინი სომესთა მეფისა მიმართ * ჩიგრანისა და სთხოვეს მას ძეა მისი ტყე (ვისადაღან უგონიერეს და უძობეს იყო იგი სსჯათა ზედა ძმათა მისთა), სთხოვეს იგი მეფედ სვერიისა. მიუწერა თვთ მეფემან ლმზასხ და დამტკიცა ბუჭდით თვისითა და კერეთვე ფიციითა მტკიცითა წარუწერეს თხოვად ესე ყოველთა მთავართა და წარჩინებულთა და ყოველთა სხასხეტათა, მსედართ-მღვანთა და ყოველთა განსმეტათ ქადაქისა და განსამტებლოსათა და წიგნი იგი მიართოვეს სომესთა მეფესა განისარა დიდად და მიიღო მთავარნი იგი ლმზასხ მეფისანი დიდისა დიდებითა და პატივითა და მრავალნი ანიჭნა მათ, განმზადა და წარმოავლინა ძეა თვისი ტყე დიდისა დიდებითა სვერიისა მეფედ და წარმოჰქუადა დედაა თვისი დროებით თვისსა მესა ერთკერძო მგლოვარე მმისათვს თვისისა, სოლო მეორით კერძო ნუტეშინის-ცემული და მოსარული მისათვს თვისისა ამა ბედნიერებისა მიღებისა.

ჩოლო ოდეს წარავლინა მეფემან ლმზასხი მთავარნი იგი სომესთა მეფისათასა; მამის მოიყანისა მთავართაგან თვისთა სარწმუნეანი და სანდონი ცაცნი და მისცა მათ კლიტენი საჭურჭლეთა და ყოველთა ხაგანძურთა თვისთანი, რათა მიუთვალონ ყოველივე დისწულსა მისსა მეფესა ტყის, ვითარცა ვერ იყო მიღებად მისსა; სოლო ყოველთა დიდებულთა დიდთა და მცირეთა ყოველთავე ანიჭნა და განუყენა მრავალნი საგანძურთაგან თვისთა და უბრძანა განსმეტათ შემოსავალთა ქუეყანისა თვისისათა, ვისდაცა ვერ-იყო, რათა სპარსთა სხათა, რომელიცა მოემიზდა მეფესა, რათა მისცენ მათ

* ესე სომესთა მეფე ციკრან მეხუთე იყო, ესე არს ციკრან უკანასკნელი.

წარმართი; მაგრამ ფრიად კვილინს ადგებულებიხს, მართალი და დიდი მოწყალე, შექმნარბული, მოსამართლე და ყოველითურთ ნუგეშინის-მცემელი ყოველთაჲ სვიპტრათა თჳსთა ქვეშე შიოფთა და უმეტეს ქველის მოქმედ ჭირვეულთა ზედა, ასოჯანი, მშვენიერი და ჭაეროჯანი.

ღმან მიიყვანს ცოლად ასული ზოდოთელისა საბერძნეთით სხკელით სეპტიორა, რომელიცა იყო ფრიად მშვენიერი და ყოველითურთ სიკეთითა აღსაჲსე.

ესე ძვე იქმნა მეფედ წელსა ჟრისტესით 200-სა.

სეკვიან ამის თჳს ვითარმედ სმენოდა ამას სასარება ჟრისტესნი, რომელთამე ჟრისტეს სარწმუნოებისა მქადაგებულთაგან და ამით უმეტეს ქმნილ იყო კეთილის-მოქმედ. შესტყალსა მან რომელნიმე მსახურებანი ღმერთთანი და სხვებრ განაწესნა მსხვერპლთა შეწირვა მთდა მიმართ. ცოლმან მისმან სეპტიორა მოიტანს თანა კერპი ლეპროდიტისა, რომელიცა აღმართეს თავსა ზედა ძიტსეთისასა.

ძუმდა რომელნიმე ჭსწერეს ამას ფრიად იყოჯო უამადმდე ძვიის ყრმათო შეწირვა სვერიელთაგან კერპთა მიმართ თჳსთა (ესე იგი და უკვლიდენ შულთა); მაგრამ არა სეშმარტ არს ესე, ვინაჲდგან არათუ შულთა სვერიელნი ძველადვე იპერობდენ ამ ჰვერულებასა, რომედ შესწირვიდეს ღმერთთა თჳსთა მსალოდ მფრინველთა სსკათა და სსგათა დაკველით და არცლათუ ზუარკათა, გინა ცსოჯართა გინა სსკათა რათამე საკველთა; არამედ მოიღებდეს წინაშე ლრმას ღმერთისა მათისა სამთელთა დიდ-დიდთა წმიდისაგანცა სამთელისა ქმნულთა ესე იგი ცვლისაგან (რომედ არს სამთელთაფლისა) და ცმელთაგანცა ქმნულთა (ესე იგი ქონის სამთელთა) და მრავალთა აღნთებდეს წინაშე მისსა ესე ნიშნევდა ლრმასისა უწმიდესისაგან ხათლისა შობილებასა. (ვინაჲდგან შირველი შესწირავი ლრმასისა იყო ხანთელნი. შესწირვიდენ ჰურთა ფრიად გამტკიცრულთა, შოთებად გამოძისვართა (გრძლად წარზიდულთა ზრქელთა ჰურთა შოთთა თჳთ კერპისა მისა) ლრმასისა იყო სხელივე, ვინაჲდგან ლრმას ღმერთისა უწოდებდეს ორმეზად შოთთას, შესწირვიდენ თაფლთა, სილთა სსკათა და სსკათა და ღვინოთაცა უმეტესად ტკბილთა, ზაფსულთით მოიღებდეს ნედლთა სილთა სოლო ზამთრივ ხმელთა სილთა.

შეამკობდეს სსკითა და სსკითა ყვავილებითა სურნელთა სჳკერპოთა ტამართა და თჳთ კერპთაგა შესწირვიდეს სქეთა, მწონთა, ნადებთა, კარქთა აღრულთა თაფლსა თანა კერპოსა და ყველთა და შემდგომად წესსა

შეწირვისას რაა აღასრულებდეს, განიყოფოდა ყოველი შესწირავი სამად ნაწილად.

1. ჩაწილი ერთი პირველი იყო ქურუთა (ესე იგი მღვდელთა კერპოსს) მსახურთა ბომონთსა და სკეის-ბერთა (რომელიცა თემსა და თემს ჭეკათ მოქადაგედ და მასწავლებულად სჯულისა), იგინი მიიღებდეს წილს მას პირველსა.

2. ჰქორეს ნაწილსა ყოველთაგან შემოწირულთასა დააკებდეს სსლსა შინა ერთსა დიდსა, წინათვე მოამსდებულსა მის ტაძრისასა და მუნ მიუწოდის, რომელნიცა მღვრავთაგანსი იყენიან ღარიბნი, უქონელნი და უცხონი მიხრულნი ტაძრსა მას და ისერებდეს იგინი მას სჯად და შემდგომად მიიქციან თვს თვსად; ხოლო მდიდარნი და შემდებულნი არა მიიღებდეს მუნით ნაწილსა.

3. ჰქესამე ჩაწილი განიყოფოდა შემოწირულთა მათგანი კლასავთა შერობილთა და დაკრდომილთა.

ჩაღლა რაღცა ოქრომასა, ვეცლისა და რუაღთა, გინს სხვათა ჭურჭელნი, გინს სამსახურებელნი და სხვანი ნივთნი სასმარნი ტაძრისანი შეიწირვოდეს იგინი ივენეს ტაძრისა საკუთსუელ. * ეგრეთვე სხვათა ყოველ-

* კერპათვს არაზისა, ზადენისა, ბოჩისა, კასა, გაცისა, ანანისა და დანიანისა და სხვათა, რომელთაცა ესვდეს ივერიელნი მოხსენების მათვს წიგნსავე ამს შინა თვსსა აღიღოს სჯულის დებათა და შეწირვათა თვს მათა მიმართ; ხოლო ყრმათა ესე იგი ძეთა და ასულთა კაცთასა შეწირვა კერპთა მიმართ არღარა იყო ეამსა შინა რევისა მეფობისასა. ესე ჭეშმარიტებით გამოძიებულ არს, რომელ ოდესცა შემდგომად ქრისტეს აღდგომისა და ამალეებისა მოვიდეს ივერიად წმინდანი მოციქულნი ანღრა და სჯეონ და ჰქადაგეს მათ, თუმიცა სრულიადი მოქცევა არა იქნა მაშინ ივერიელთა; არამედ რაღცა უწესურნი ზორავანი ივენეს კერპთა მიმართ ყოველნივე აღსცხრეს, არათუ მხოლოდ ივერიასა შინა, ენინღა და ყოველსა სოფელსა. ხოლო უწინარეს ქრისტესსა მოსლვისა შესაძლებელ არს ესე უოფად; მაგრამ უმეცენი ბრძენთა და გამოძიების მოყვარეთაგანი ივერიელთა მოძღვარნი და სწავლულნი ივერიელთანი დაამცვიებენ, რომელ პირველთაგანვე არასაღა იყო ჩვეულება დაკვლად და შეწირვად კერპთა მიმართ ივერიელთა შორის, ვინადაცნა შეიღოთ მოყვარეობა ძველთა ივერიელთა და ღმობიერება აღმატებოდა ენინღა და ყოველთა სხვათა ნათესავთა ყოველისა სოფლისთა; მხოლოდ აქენღათ უძველესთაცა ივერიელთა მსხვერპლნი, რომელცა მოვიხსენეთ თვთოეულად ღმერთთა მიმართ თვსთა. ხოლო შეწირვა შვლთა მათთა ეს-სხედ აღსრულებოდა მოყვანდეს ძესა ანუ ასულსა მცირესა წლოვანსა ტაძრისა მიმართ კერპთასა და შესწირვიდნენ მუნ, არათუ ლაკვლიდნენ; არამედ მისცემდნენ მღვდელთა კერპთას და იგინი

თა შინა სკერპოთა ტაძართა და ბომონთა ზემოსა, გინა ქვემოსა ჯვერანსა შინა აღსრულებოდა ყოველივე წესი მსგავსადეკ, ვითარცა მოვისსენეთ სემიარე.

ტიფემან უკვე ძველად უმეტეს მათ შესწირავთა ზედა შესმინს ესე, რათა შესწირვიდნენ საცხოვრებლად და სროხათა კერპთა და აიხთუხ ჰქონეს, ვინადაცან უყვარდა მას მიცემამა გლასკათა და უქონელთა რათა მასწრულნი მლოცველნი კერპთანი, რომელნიცა გლასკა და უზოვარ იყვნეს, რათა მიიღნ მათ უმეტესი საზრდოა.

უიფა ამან უკვე ძველი ყოველსა ჯვერანსა ზედა მშვიდობით და აქენდა ყოველთა მესობელთა მიმართ უშფოთველობად.

იტყვიან ამიხთუს, რომელ სემნოდა ამას და წარეკითსნც სასარებანი უფლისა სვენიხა იესო ჭრისტესნი; რამეთუ მიერ ყამითგან, ოდეს ამაღლდა უფალი სვენი იესო ჭრისტე და მოვიდეს მოციქულნი ლინდრია და სიმეონ ხანასელი მაიერ ყამითგან დაშთა სული ჭრისტისანობის მოყვარებებისა სრულიად საქართველომას ერთა შორის უმეტეს ქვემოსა შინა ჯვერანსა, და იყვნესცა რომელნიცა დაფარვით ჭრისტეს სარწმუნოებისა, ვინადაცან შემდგომად მოციქულთა ჭრისტეს სასკელისა მოქადაგენი ყამითი ყამად მოიწვეოდანს ჯვერანად უფრობ დაფარულისა სასითა და ესრეთ საუხდეს სიყვარულსა ჭრისტეს სარწმუნოებისასა ერსა შორის; ხოლო

აღზრდილენ მათ მღვდელად კერპთა ანუ მსახურად ბომონთა მათთა; ხოლო ესე ითქმობა მიზეზითა ამით უმეტეს ყამსა მოქცევისა მათისასა სარწმუნოებასა ზედა ქრისტესსა მცხოვრისა ჩვენისასა, რომელ დაუკლვილენო ფრმითა ძეთა ღასულთა კერპთაო, კერპთა მსხურებასა შინა მათსა, რათა მადბიოთა ერთა ისმინონ რა ესე უმეტეს მოიძულონ ღ საბაკელ უჩნდესთ კერპთ-მსახურებამა; ვჯალად ამასცა იტყვოდეს, ვითარმედ სჭამდესო ძველნი ივერიელნი უძველესთა შინა ყამთა კორცთა კაცთასა ღ მკვდარსა ყოველსავე უმეტემდესო. ღ არა ოდეს არცა ესე არს ჭეშმარიტ; არამედ ცუდილი არს ღ მოზღაპრეობა ღ ამიხთუს თქმულარს ესე, რათა ყოველთა მსმენელთა მიმართ გამოსჩნდეს მსახურებამა კერპთა ყოვლითურთ მოსამატებელად ღ ყოვლითურთ უსახურად. ივერიელნი მეუობადმედ რვეი-მართლისა არცაღა თუ შესწირვიდეს პირუცყეთა (ესე იგი მცხოვრითა ღ ზროხათა), არა თუ უყვეროთმცა შეიღნი ღ სრულიად უძველესნი ივერიელნი არცაღათუ პირუცყეთასა ჭჭამდეს კორცთა; არამედ იზრდებოდეს უმეტეს ხილთა ღ პურსაცა არა აცხო ბედენ; არამედ მოხარშინ თესლნი რომელნიცა ღ სჭამდეს მას, ვითარცა აწცა ჩვეულსა არს ქვემოსა შინა ივერანსა, რომელ მრავალთა ადგილთა არა ჭჭამდენ პურსა არა ოდეს; არამედ იზრდებან იგინი მღწარშულითუ თესლითა ღომისათა ღ მტკრელითასა შინა სმარობენცა ბრინჯთა.

უკეთუ უგრძნისან მეფეთა, განსდგინის და სსკამ არა რამ ძკრი უგვანს, ვინაჲდგან იყო საზოგადო სკულ-დებამ **უკრილთა**, რომელ უტსოთა, გინა რომლინათვისცა ბრალისა არა დასვიდენ სიკვდილითა, გინა მიმიოთ სასჯელითა; არამედ მიუღიან ყოველივე ბრალსა ქვეშე შეკრდომილს რამ-ცა აქუნიდით მათ ვეცსელი, გინა ნიეთისი და ესრეთ განსდევნისან იგინი სს-მვლვართაგან მათთა; სოლო უკეთუ არა რამ ექმნიებოდათ მათ ვეცსელი ანუ ნიკოთი ბრალეულს მას ჰკერიდენ არგანსა რაოდენსამე, არა ეგრეთ მიმიედ და ეგრეთ განიდეუნებოდენ იგინი გარე საზღვართაგან **უკრიისათა**.

ქოლო ვინაჲდგან იყო **ტავე** გაცი სასიერი და **ჭეშმარიტი** და **მტკიცე** ყოველსა შინა აღმოქისა მიცემსა; ამისთვის უწოდეს მას **ტავე** მართალი.

ღმარ აღზარდა **შვილი** თუხი **ჩანე** ყოველითურთ სიბრძნითა და სწავ-
ლულეობათა და მისცა მას საზაკტერი მშვიდობისა და სიმშვიდისა და სი-
მართლისა-მოყვარეებისა, ვითარცა იყო თვითცა **ტავე**. იძუება მას წელნი **18**.

კეფოაჲც უჩქუსუ სუბუფუსუნდ კუნდ კეფუნდ ტეფი კუნტაფუსუნდ სტაფუნდუ იტეფანუნდ უფუნდ.

ძიილო მეფობა **ჩანე** ძემან **ტავე** მეფისა მართლისამან სრულიად **უკრიასა** ზედა წელსა **ქრისტესით 212-სა**, და იყო ესე ფრთად კეთილ და მშვიდობის-მოყვარე ყოველითურთ, ვითარცა მამად მისი, აქუნდა მას მშვიდობად ყოველთა მეზობელთა თუხთათან და ყოველითურთ უმფოთვე-
ლად და მშვიდობით წარმართებდა სამეფოსა თუხსა მრავლითა წარმატე-
ბითა.

ქოლო მეფობისა ამისსა ეამხს მესუთესა წელსა იქმნა დიდი ცული-
ლება **სპარსეთისა** საკელმწიფოსა შინა: **ჩანე** ანუ **ქოლო** იყო უკვე ვინმე ძეა ერთისა მდებოისა გაცისა კელვანებითა მოზადუხისა (ესე იგი ქოშის მკერავისა) სასელით **ჰაბეკისა**. **ჭსწერს** ამას **ღნიტილ** თუხსა **ისტორიასა** შინა: „ესე **ჩანე** შევიდა სამეგრეოსსა სამსახურსა ში-
ნა **სპარსთა** მეფისა **ღრტაბანისასა** და ვინაჲდგან იყო გაცი ესე ბრძენი, ძლიერი, მსხედა და შემძრთებელი საქმისა, წარუმატა ფრთად მსე-
დართა შორის, აღვიდა დიდსა სარისსა ზედა მსედართ-მძღვანველობი-
სასა, და შეიმოსნა ძლევენი სასელოვანნი და ვინაჲდგან იქმნა ესრეთ დიდ-
შემძლე აღაშფოთა ერი **სპარსეთისა**, მიიზიდა მსედრობანი, ბრძოლა უყო **ღრტაბანს** მეფესა **სპარსთასა**, სძლო და მოკლა იგი, მოსწვეტიცა ყოველნი

შენი, შთამომავალი და ნათესაობანი მისნი და იქნა თვთ მეფედ სპარსთა ესე იყო გუარითა სასანიანი სასელ იდვა **†**ასრუ ანუ **†**ოსროვი **†**რტაშიანდ. (შემოსვეულებად ესე იყო **†**რისტკესით წელსა 223-სა); სოლო იყო მას ეამსა შინა მეფედ სომესთა **†**ოსარ (რომელსაცა სომესნი **†**ოსროდცა სასელსდებენ). ესე **†**ოსარ იყო ძეა სომესთ მეფისა **†**ალარსისა ასუ * **†**ალარსისა ძისა **†**იდრან მესუთახა. ** ამაჲს ესისა რა სპარსეთსა შინა ესე ვითარი აღრულებად, წარავლინსა ამაჲს მსედრობა თჳსი მისაშველებლად სპარსთა მეფისა **†**რტაბანისა; ამისთჳს, რომელ უმეტოუ სხვად არა რად სარტებულ ეუოს სიცოცხლედ არის თჳსი ეგუბის გარდაარჩინოს საშინელისა მის კერავისა მტრისაცა **†**რტაბანმას. მაგრამ ოდეს წარვლენილნი ესე **†**ოსროს მიერ შეშველნი მიიწასეს **†**სირიითა შორით ეუწათ მთ სიკვდილი **†**რტაბანისა, რომელ უწინარესვე მოკლულ იქნა **†**რტაბან **†**რტაშერის მიერ და მოწყვეტილ იქმისცა მისთანავე ნათესაობანი მისნი, მსედრობანი და მსედრობითაჲნი და დიდ-შემდეგნი მისნი და გვარეულობათაცა **†**ალალაიანთა, რომელნიცა მონათესავე **†**რტაბანისთა იყვნეს, შთამომავლობანივე მათნი ეგრეთვე მოისრესეს **†**რტაშიანის მიერ. უკმოიტეს დიდისა მწუსარებათა და რისხვითა სხანს იგი **†**ოსარისნი შეშველად **†**რტაბანისა წარვლენილნი სომხითადვე და აუწევს ესე ყოველი შეითხვეულებად მიუგეს **†**ოსარს, რომელიცა მიეცა დიდსა მწუსარებასა და ურჯასა.

†ოლო აუწვა ესე **†**ოსარმან *** **†**ყისარსა ძამისასა **** **†**ლექსანდრე **†**იკერსა და შეიკრიბა მას მსედრობანი თჳსნი და წარვიდა ბრძოლად

* სწერს ამაჲს სომესთა ისტორიკოსი მოსე ხორანელი.

** ვალარშუ.

*** ეამსა ამაჲს იყო ალექსანდრე სევერი ღ არა ფილიპე. მოსეს ხორანელს სომესთ ისტორიკს ჭკონიეს, რომელ ეამსა არტაშიანის გამაჩინებუისას იყო მეფედ რომისა ფილიპე; მაგრამ არა თუ ფილიპე ალექსანდრე სევეროსი იყო, მაშინ იგი წარვიდა ბრძოლად სპარსთა პირისპირ არტაშიანისა, ვითარცა სწერენ ლერალოც, ლამპროც და სხვანი, მსოფლიო შეისტორიენი.

**** ესე ზერმენთა არს ისტორიისაგან, რომელთა ღ ზერმენთა მეფეთა თჳს ღ სხვათა მოთხრობისაგან წიგნისა ხრონოლოგად სახელდებულისაგან. ლერალოც ჭსწერს ვითარმედ ალექსანდრე სევერმან ჭსძლოვო არტაშიანს; გარნა ლამპროთ ჭსწერს არტაშიანმან მისრულს მის ზედა მეფესა ალექსანდრე სევერს რომელთა მხედრობითა სძლიაო მხედრობითა სპარსთათა ღ აოცნა რომელთა მხედრობანი სრულიად. ესე ალექსანდრე ხრონოლოგადჲსი სწერია ძედ მამასა მისსწულად აკიტოსა ძისა ანტონინე რომელთა მეფისა

წრტაშირისა სწარსეთად, იღლია კეისარი იგი სრულიად და იქნა შეურაცხ და შიღლი სირცხვილი და კდეჲ დიდი.

წმისთჳს უღონოებდა მეფე სომესთა ჴოსარ და მოელდა თჳს ჴედანა ეგრეთჳე და სასიყუარს თჳსსა ჴედა ძურ-შემოსკუეულებსა სწარსთა მიერ; ამის თჳს ამგრებდა ცისეთა და ეოკელთა სიმაგრეთა ეოკელთა შინა ადგილთა დიდისა სომხითისთა, განმსადებდა სწათა და უგლისებდა სიდეჲ-ლოდ მოციქულთა, რომელთაჲ არშაკუნიანისთა ნათესაობათა და დიდებულთა სწარსეთისთა, რათა მოსცენ შირი ჴოსაროსს და ესე შევიდეს მსედრობითა სწარსეთს და სარგულ აგონ წრტაშირს ორგულებსა და ბორატა მოქმედებისა მისისათჳს; სოლო სთსოვდაცა ტომაელთად კვალად მოსლგუსა სწარსთა ჴედა მსედრობითა, მაგრამ ვინააღვან ტომაელთაჲ შორის მამინ იყო არღარა ეგრეთ ძლიერება უწყესობათა და შინაგანთა მათთა დაუწყობელობისა ძლით; ამისთვის არა ისებეს სწარსთა თასა ბრძოლად; მაგრამ ეგვიპტისა, სირიისა და ჰონტოისა კერძოთა რომელთაჲ ადგილთა შინა და შთომილთა მსედრობათა ტომაელთსა და ერთა მუნებურთა უბრძანესე შეკლად ჴოსარისა და მოსმარებდა სწარსთა ჴედა, შემოიკრიბნ მსედრობასი ჴოსაროს თჳსნი და ტომაელთაგანცა მეშველნი სწანი მოსრულნი მისთასა და წარვიდა შირისშირ სწარსთა და შევიდა წსირიად და დანიჳრნა რომელნიჲ ადგილნი და აქენდა იმედი სართიანელთაგან მონათესავეთა თჳსთა და ჴალღავანთა, რომელ იგინი მწუჳეოფიასი ჴოსარს მსედრობითა თჳსითა და მოვლენ მისთასა, არამედ სათესაობათა ჴავალარისთა და ჴურისთა, რომელნიცა ესე იეგნეს სათესაობათაგანვე წრშაკუნიანთა შთომთავლობისაგანნი, არა ისებეს მოსლვად ჴოსარსთასა; ამისთვის მწუსარე ჴოსარ მეფე სომესთა მოიქცა სომხითადვე. უამს ამას უგმოიქცეს წარკულენილნი ჴოსარის მიერ მოციქულნი ჴალღავანთა თასა, რომელნიცა მკვდრი იეგნეს ჴალღესით, რომელთაგა აღიოქვათ ჴოსარისთჳს, რომელ იგინი ჴურეთ არა დამორჩილებულ არიან წრტაშირისა და არცა სებაგთ უფლებამისი თჳს ჴედა, ვინააღვან ჴაჴენ ვინმე მთავარმან მათმან ერთგვარეულობისა გამო წრშაკუნიანისთასა არა უტკენს კერძოთა თჳსთაგანნი ჰროვინციანი დამონებდა წრტაშირისა და განემსადებისო იგი, რათა მოვიდეს თქვეითანა და შემოგუერთოსთ თქვენ ეოკლითა ძალითა თჳსითა წინააღმდეგად წრტაშირისა, თუმცაღა ჴოსროდ ამას ჴედა იქნა მოსარულ მაგრამ, ვითარცა მოუთხრობს ისტორიის სომესთა, არა ღია განუგრძდა სამხინარულად ესე ამბავი ჴოსარს და კერცაღა უსწრეს მონათესავეთა

ამით მისთა მოსლვად და შეძოერტებად ამით თანა, ამას შინა მოერტოთ
ამბავი **ჴოხაროსს**, რომელ შემოიკრიბნს სპასნი თუხსი **წრტაშირმას**, მიუსლდა
და მოსწყვიტნს ყოველნი ნათესაობანი **ჴაჩენისანი** და სხვანინდა მონათესა-
ვენი შენსი. **ჴაღღავასნი** ყოველნი მამაკაცნი მათნი წარსწყმინდა მოსურტე-
ბულითუან ჭაბუკად და ვიდრე ყრმათა ჩჩვლთამდე არღარავინ უტკუა მათუა-
ნი. ხაქმემას ამას არა ფრიადი მწუსარება და ურკა სცა **ჴოხარს**, ეძიებდა
ღონესა თუ რაჲ ჰყოს. * **სომაელთა შორის** ჟამსა მას არა იყო წესიერი
დაწყობილება შინაგანთა ძლით ამბოსთა ხამეფოაჲსა და მსკედრობისა მა-
თისათა, რომელთა შემწყობნაჲ უდიდო იყო **სომესთა** მეფისა. **იკერია** მას
ჟამსა იყო მშვიდობასა შინა, **სპარსთა** მეფე ურღლო იყო ვერეთ შინა-
განთა თუხთა დაუწყობლობისათვის და ერთ კერძო აქნდაცა მარად მო-
ურკლებელი შიში და სიფრთხილე **სომაელთა** მიერ ბროლოისა, **იკერია** ხარ-
ტებულობდა მშვიდობის მოყვარისა მეფისა მიერ თუხისა. **ჩახე** მეფეჲ
იკერთა არა უხრუნველი იყო თუხისა თუხ სამეფოსა სამხლავართა ყოველით
კერძო განუტკიცნს სიმაგრესი და სპასთა თუხთა აღუმატნა. **წრტაშირ** უპვე
სპარსთა მეფემას წარმოურკელისა დესპანი **ჩახეს**, ვინაჲდგან ისილთა კეთილ-
წყესიერებით და მუყდროებით მართკაჲ სამეფოსა მისისა და წარმოსტნს
ნიჭსი მრავალნი და ძვირფასნი და სთხოვა, რათა აქნდეს მშვიდობა მის-
თასა და აღუოქვა, რომელ მარადის დაადგრების ერთამეპირკობასა მტკი-
ნითა მშვიდობითა **იკერიელთა** მიმართ და ვითარცა ძმასა და თანასწორსა
თუხსსა ეგრეთ ჰესადის მეფესა **ჩახეს** და შემდგომითცა მისთა შთამომა-
ვალთა, და ზოგად ორთათვისვე სხარტებულ იქმნებინო, რათა დავსტკებუ-
ბოდეთ ურთიერთისა მესობდურისა მშვიდობითა სპარსადისოდ. მეფემას
ჩახე მიიღო-დესპანი **სპარსთა** პატკითა შესაბამითა, ანიჭნა მრავალნი,
წარსცა ნიჭსი ფრიად ძვირფასნი დესპანითურთ თუხით და იქმნა შორის
წრტაშირისა და მეფისა **ჩახესსა** მშვიდობაჲ. თუმცაღა არა სათნო უხნდა
ესე მეფესა **სომესთასა** **ჴოხაროსს**; მაგრამ არა რასა იტყოდა ამისთვის
წინა-აღმდეგსა, ვინაჲდგან ეშინოდა უკეთუ უყოფოდასამე წინა-აღმდეგსა

* ჟამსა ამას იქმნებოდა სპირად ცვალება მეფეთა რომისთა, რამეთუ მიიღებდა
რა ერთი მათგანი მეფობას მოკველიდენ შემდგომად რაოდენისაჲ დღისა ანუ თვისა
მხედარნი მას ზღვაჲ ჰვიან მეფედ, რომელნიცა უნებლათ ზღ რომელნიმე მეფეთაგანნი
ერთი მოკველიდა მგორესა ზღ ესრეთისა უწყსიკობათა გამო ზღ დაუდგრომელობათა კინი-
ლა ზღ დაცემისა მიმართ მოვიღოდა მეფობა რომისა იმპერიისა.

უკრიელთა შეითქმინა სპარსთა თანა, მიძილებენ სამეფოსა ჩემსა და განინა-
წილებენო თუხად.

ჴოლო გარდაიცვალა მეფე **ჩახე**, რომელმანცა შემდგომად **ღრტა-**
შირს სპარსთა მეფის გამოჩინებისა იმეფა კვალად ცსრა წელიწადი. (სოლო
ყოველნი წელნი მეფობისა მისისანი იყვნენ 14).

კოჲოჲჲ ყდჲოტ სოტოჲოუნჲ ძინჲ ჴდჲოუნ სტო- ზინჲო იოჲოჲუნჲ ხოჲჲ.

ბეფე იქმნა **ჴაგურ** წელთა **ქრისტე**სით 233-სა და ეგო იგი მე-
ფობასა შინა თუხსა მშუდობით და უშეოთუკლად, ალაშენა მან ქალაქი
ჴაგურცისე **ჩასეთსა** შინა მასლობელ **ჩინიზი**სა (ბაგურ-ციხე ეგო მრავალწელ
ჩინებულს ქალაქად; სოლო უკანასკნელ ღირღვა ბ იქმნა დაბად, რომელიცა უმად
ამდმდე არს დაბად). მასინ **უკრიელი** სარგებლობდეს მშვიდობასა შინა ყო-
ვლით კერძო, არა ვინა ჴეუვათ მათ მბრძოლი და არცა წინააღმდეგი, **სპარსნი**
სშირად უტზავნიდეს მეფეთა ძვირფასთა ნიჭთა. არა მწე ეუწესენ მეფენი
უკრიისანი **სომეხთა** მეფესა **ჩოსარს**, ვინადაღან იგი ყოვლით კერძო
ემიებდა **შურისებებისა** მათისათუხ, სშირად შემოაიკრბისის მხედრობანი
ჩოსაროსმან, გასვიდის სამხლვართ თვისით და ებრძოდა **სპარსთა** და-
იპურობდა რომელთაჲ ადგილთა სამხლვარსა გარე თუხსა **ღნირასა** და
ტიდაასა შინა და მოვიდას **სპარსნი** ოდესჲ სძლევეს მათ და ოდესჲ
იძლეოდა მათგან და შემოვიდეს სამხლვარსა შინა თუხსა და კვალად მი-
უღიას **სპარსთა** დაპურობილნი ადგილნი მისძიერ; სოლო მეფეა **სპარსთა**
ღრტაშირ ვერეთ არა იყო სრულიადსა მოცალეობასა შინა, ვინადაღან
სამხლვართა ჴედა **ოურქისტისა** და **ინდოეთისა** აქენდა განუწყვეტლად
ბრძოლასა და შინაგანცა ჴეუვანდეს მას მრავალი წინააღმდეგისი, რომელთა-
ცა ჴედა იქცეოდა სასტიკად და მრავალი ხისხლნი დახსნიენსა, დიდ-
შემძლეთა და ძველთა გვარეულებათგანსი. მრავალი მისწყვიდნა სასლე-
ულებითურთ მათით.

ჴოლო ჩვენ ჴირველსავე სიტყუასა ჩვენსა მოვიდეთ: მეფემან **ჴაგურ**
განვლნო წარმატებულებასა შინა სამეფოასა თუხისა სრულიად **უკრიის-**
საქ, სრულიად მეფობასა შინა თუხსა არა რაა შესცვალსა წესნი წინაპართა
თუხთანისა სარგებლობისათუხ სამფლობელას თუხისა, იპურობდა ბედნი-
ერებასა შინა უმთათუხსა კეთილის-მოქმედებით თუხითა, ჴმატებდა დღი-

თი-დღე ერთს, შენებულებათა, სიმაგრეთა და სამსჯდროთა განწესებულებათა, უუყარდა და შატკივს უყოფდა მსხუთა, მამაცთა და საქმის მეცნიერთა გაცთა ყოველთა მიმართ, კაცთა მღალათაცა და მღაბალათაცა ზედა სსსიერი იყო იგი და ტვილ, მოწყაღე, მიმტყეპელი და უსვი. ესე განსწავლულ იყო მრავლითაცა ენებითა და საფილოსოფოთაცა **წლდინურსა** ზედა ენასს. ამან დასწერსა და შესთხსნსა ქართულსა ზედა ენასს წიგნის რაოდენსი იმე რომელთაცანი ერთი დაშთა, ვიდრე წმიდისა მამისა სვენიის **ქართუელთა** მთარგმნელისა **წთონის** **წკერიის** მონასტრისა იამისა **წოანას** ძისა **წთოჯ-** **მისა**დმდე და წიგნსა მას ეწოდებოდა * **წუკურსა** (სასელითა მისისა შემთხვეულისა მუფისათა). იგი სთარგმნა წმიდამან მამამან **წთოჯ**ში ქართულისა ენისაგან **წლდინურსა** ზედა ენასსა და ცხოვრება მისი მოუთხრობს ამას.

წლო ეგო მეფობასა შინა **წაკურ** 12 წელ და გარდაცვალა ჭერეთ არა მოსუცებულებისა ასაკსა შინა მეოფი, იღლოვა ყოველმან **წკერი-** **წმან** ფრადისა მტკივნეულებითა და მწუსარებითა, ვინაჲდგან უუყარდთ იგი ფრად და მიიღეს იგი სსმარსოსა შინა მამათა თვხთასა დიდ-შეწინიერებითითა დღელჯთა.

გეფოყლ ხრთვლრ გეოთხლრ ძინლ გეფოსლ. წლწო- **თოსლ სთოწონლწ იწეოთხლრ წეწე.**

წქმისა მეფედ **წირდატ** წელსა **წრისტესით** 245-სა, დაიპყრა ყოველი **წკრია**ჲ და იყო ესე ძლიერ-გულოვან, მსხეა და ასოვანი. ამან ჰევა ასული **წოსარისა** სომესთა მეფისა ცოლად; სოლო განიზრანსა მეფემან **წოსარ** სიქსა თვხთა თანა მეფესა **წირდატ**ს ბრძოლისათვის სწარსთა თანა, ვინაჲდგან სწარსნი კიებდეს ჟამისა მარჯუვსა დაპრობად სომხითისა სამეფოსა და ოდეს დაიპრობდეს სომხეთსა, ესე იყო სსშიშ **წკერი-** **ინდაცა**, თემცვად სწარსნი არა აღუკვდეს მიზეხსა რასამე მსწესებულთა ჭერეთ **წკერიელთა** და არცა მეფესა **წირდატ**ს ენება ბრძოლა სწარსთა თანა, ვინაჲდგან მეფისა **წკეისა** მეფობისა დაწყებითგან ვიდრე ამა ჟამადმდე იყო დიდსა მშვიდობასა, წარმატებასა და განსვენებასა შინა ყო-

* წიგნისა ამის ბაკურისგან ქმნილისა იცყვიან, რომელ იყოვო იგი საკრეფი-
ლებათა თვს ღწკლოვნებათა ეგიპტურთა ღ ასურსცანელთასა.

კელი **წერი** და ამისთვის არა თანა-სმარით ბრძოლად **სპარსთა** მეფისა თანა **ჴოსროსისა**. მასინ, ვითარცა შინაგანანი თვისისა სამეფოსანი და-ნიშვიდნა მეფემან **სპარსთამან** **წრტაში** მოუვლისა დესპანი თვის მეფეხსა **ტირდატ** და სთხოვა, რათა სპითა **წერიელთა** შექვიოს მას და განუცხადა, „ვითარმედ ყოვლისა ძლიით ჩემითა მსებახლო მე მოხულად **ჴოსროს** ჴედ მეფეხსა **სომქეთას** და ერთგერმო მოიყვასნისო სპანი შენნი და ვიპრათ **სომქეთი** და შენ მოგცემო სრულიად **სომქეთსა** სამფლობელოდ შენდა, რომელციც აღუმტებს უმეტესსა ძალსა და დიდებასა სამეფოსა შენსა და მასინ სამარადისოად მშვიდობაად იქმნების ჩვენ შორის და მრავალსაცა ნიჭსა მიიღებო ჩემ მიერ.“

ვითარცა ესმა ესე მეფეხსა **ტირდატ** არა თავს-იდაც ესე; არამედ რქვა მოვლინებულსა მისდაძი დესპანსა „მე უკეთუ მისმენს მეფე თქვენი ნუ ინებებსო. მაგას, ვინადაცან არა სასარგებლო არს მეფისათვის თქვენიცა ყოფად ლაშქრობისა **სომხითსა** ჴედ, ვინადაცან აღრიდგანვე სიკვხო სა-ფარველი **ქომქელთა** **სომქეთსა** და უკეთუ შემოიყვანთ თქვენ მსედრობასა თქვენსა **სომქეთად** უმეტესად იგინი მწკე-ქმნებისა მათ; თუმიცა თქვენ მრე ქმნებით მეფეხსა მათსა **წლქქსანდრე** **სევეროსს**; მაგრამ ესე ყოვლითერთ საიშეათო არს შემთხვეულება. **ქომი** არა მარადის იქმნების უწყსობასა შინა, გვალად მოაქტევენ ძალსა თვისსა კეთილ-წყსიერებითა, იგინი უძლიერეს და ბრძოლასა შინა უგამოცდილეს თქვენიცა არიან, მოიქტევენ მასილეთა თვისთა თქვენიცა მოძრთ. მეფეცა თქვენი ჳერეთ ვირველი არს მშერობელად გვარეულებასა თვისსა შორის, ჳერეთ გულსა სამეფოსა თვისისა ერისანი არა სრულიად დამყარებულ არიან ასაღსა მეფეხსა მათსა ჴედ და ასსომითცა ძველი სასელ-განთქმული გვარეულებითა, გვირგვინოსნებითა და დიდისა დიდებით, მრავალ ჩათესობად შთამოხიროვან. მეფეხსა თქვენიცა თანა-აღს მშვიდობისა ყოფად ყოველთა გარემოთა თვისთა თანა მიუფეთ, რათა ბედნიერებად ესე თვისი უცნაურისა სვე-კეთილობითა მისითა მოპოებული დაიცვას მან და არა უგუნ-აქციოს უბედურებისა მიძრთ.

„**ჩვენ** **წერიელნი** სპანის მამისა ჩემისა მეფისა **ქვეის** მეფობის და-წვებითგან ვართ ყოვლით კერძო მშვიდობასა შინა შენლუფილ და წარმატებასა ყოველთა მიძრთ, მეზობელთა ჩვენთა მიძრთ ვიქცევით მეუდროობით და არა ოდეს ჩვენ არა ვის ვიქმნებით მიზეზ შფოთისა. გამომხინებითგან ამა ასლისა მეფისა თქვენიცა ვიდრე აქამომდე გაქვსთ თქვენ ბრძოლად **სომქეთსა** მიძრთ და სხვათაცა მეზობელთა ჩვენთა; თუმიცადა

მეზობლობისგამო და ერთ-გვარეულობის შთამომავლობათა მეფეთას ვალდებულ ვიქვენით მრავალთა მათ ბრძოლათა შინა თქვენთა მათად მიტე-
მად შექვენისა; მაგრამ ჩვენ მოყვარეობისათჳს მშვიდობისა ზატვი-ვეცით
თსოვილს თქვენსა და არა რაათა მისცეს წინაპართა ჩემთა მეფეთა
შექვენსად, არცა ერთითა რაათამე. მე უმჯობეს მიხსნ ესე სხარატებლად
მეფის თქვენისა, უკეთუ ინებებს მეფობად მათი ვიყო მე შუამდგომელ
ორთავე შორის და დავასებე ივინი ურთიერთსა; გარდა ამისსა სხვად არა
რამ ძალძიმს, ჩვენ სჯულდებულვართ ამას ზედა **ქვერიელნი**, რომელ არა-
ვის მივსცემთ გარე მეზობულთა ჩვენთაგანსა მიზეზსა შფოთისასა და
უკეთუ ვინსე თუხითა ამპარტაყანებითა და უსამართლესა შფოთის-მო-
ყვარეობითა გვაიძულებს ჩვენ ბრძოლად მიზეზითა რაათამე, **ქვერიელთა**
არა წარგვექმედეს საჭურველი და არცა დიდ-სხედობად დაუშრომელის
ბრძოლისა, ხიხსნე ქვეყანისა ჩვენისა ერთა და მამაცობად ეოველსა ზირ-
სა ქვეყანისასა არს განსმინილ; თქვენ თუთ უწით ეოველივე ჩვეულებაც
ჩვენი, და ხიმტვიცნა ხიტყვასა შინა, აწ მე უმეტესისა ზრასხვად არა რასა
გტონებ საჭიროდ, წარგედ და მოასხენენ ეოველნი ესე ხიტყვანი ჩემნი
კელმწიფებს შესსა და ვითარცა ნებაჯს მას ჰქოს ეგრეთ.“

შასრულსა რა ხიტყვანი ესე ტუფემან უბოძსა დესპანსა მას ფრანკ
მდიდარნი ნიჭნი და გასურვეს მადრიელი.

ტაშინ ვითარცა მივიდა **ქვერიით** დესპანი იგი სპარსთა და აუწყა
ეოველი იგი თქმული მეფისა **შირდატის** მეფეს სპარსთასა **წრტაშინს**,
განრისსა იგი ამას ზედა და მუისვე შემოიკრახნა მსედრობანი თუხი და
დიდისა ძლიერებითა წარმოვიდა სასტიკისა სიქადრულითა და აუწყა მეფეს
სომესთასა **როსარს** და მეფეს **ქვერთასა** **შირდატს**, ვითარმედ მე ეოველი-
თათ ძალითა ჩემითა მოვალე დამორხნილვად თქვენდა და უკეთუ ნებითა
თქვენითა არა დამეორხნილვებითო მე ძალითა დავიმორხნილენე.

ტაშინ შეითქენეს მეფენი **როსაროს** და **შირდატ**, **როსაროს**მან
შეიწივნისა და მოიყვანსა მსედრობანი არა მცირედნი **ზონკოლსა** კერძოთა-
განს; ხოლო მეფემან **შირდატ** წარვლისა ძეა თუხი **წესეკურ**, გარდავიდა
ქასარეთად და გამოიყვანსა **ქასარნი**, **ოკსნი** და **რეკნი**, განასუნა კარნი
ჩაკასისისანი და გამოიყვანსა დაშქარნი მათნი ურცხუნნი, შეიკრახნა **შირ-**
დატმან ეოველნი სპანი ქემომასა და ზემომას **ქვერიისა**, წარვიდეს და
შეეროსეს მეფეს **როსაროსს**, ჰყვეს მეწინავედ მსედრობისა მათისა **წესე-**
კურ მეფისა **შირდატის** ძეა, მიეცბესსა სამხლვარსა ზედა **სპარსეთისასა**

მდინარესა ზედა ოკუნისსა და ჭევეს ბრძოლად მეფის მიმართ სპარსთასა ლტოპირისსა და სძლეს მას, აატსეს სპარსნი და შევიდეს სპარსეთსა შინა, ივლტოდა ლტოპირ მეფეა სპარსთა უმისაგანესად სპარსეთად; სოლო მსედრობანი მეფეა ზოხარისა და ძირდატისანი ახსრებდეს ადგილთა სპარსეთისათა და არღა ეპოკათ წინააღმდეგი, ვინადაცან მარადის სძლევედენ იგინი სპარსთა, უამად მოიქციან თხსად და ოდეს სპარსნი შეკრბიან კვალად ბრძოლად კვალად შეუსდიან სძლევეს და ახსრებდენ მათ.

მა ვითარცა ისიდა მეფემან სპარსთამან ლტოპირ ძლეულებად თხსი შემოკრბიანსა უოკველნი მთავარნი თხსნი ხვასაღარნი და ხვა-ხვეტნი და განიზრასა მათ თანა. „თუ რაჲ ჭეჲს.“ და უოკველთა თუთოეულთა მოახსენეს განზრასხული თხსი; სოლო იყო მათ შორის კაცი ვინმე გმირი და სასულოვანი სათესავი სომეხთა მეფისა, რომელი იყო სომეხთა შორის წარჩინებულნი და ლტოლვილი სომხითით, მისრულ იყო იგი მეფისა მიმართ სპარსთასა; სოლო ლტოპირს შეეწყინარბინა იგი და მიეცა მისთჳნ უზირველესი ადგილი მთავართა შორის თხსთა, ვინადაცან იყო იგი ძლიერი ძალითა და მას უამსა ჭაბუჭი სწორ-უზოვარი. ამან შეკრებულებასა მას შინა ოდეს განიზრასვიდა ლტოპირ მთავართა თხსთა თანა, თუ რაჲ ვერარს უოთად მისსა, წინა აღმდგომთა მიმართ თხსთა, არა რაჲ თქვა; არამედ შემდგომად შეკრებულებასა მას შინა მეოფნი მიიქცესრა კაცად კაცადი თხსად; მასინ მივიდა იღუმალ ლსაჲ მეფისა მიმართ სპარსთასა ლტოპირისა და ეზრასა მას მარტოდ საიდგომოდ და რქვა.

„მოცხლებითმცა არს, მეფეო, უკუნისამდე კელმწიფობა შენი, მე ვყო დონის ძიებაჲ ესრეთი, რომელიცა დასხსის უოკველსა ძლიერებასა და ძალსა და დონის ძიებასა მტერთა კელმწიფობისა შინისათა; გარნა ვერარს ესე, რათა ერთი თუთ თქვენ და მეორე მე მონამან თქვენმან ვუწყოდეთ საქმეა ესე და რათა არავის უბრძანოს ესე სხვასა მეფემან. მე წარვიდე, რეცა განდგომილი და ლტოლვილი თქვენგან მივად უოკველთა სასლუეულებითა ჩემითა მეფისა მიმართ სომეხთა ზოხარისა და იგი ვუწვი მიმიღებს მე დიდისა ხისარულითა და მომენდობის მე უოკველთურთ უიჭველად და ოდეს დავიციე უამი მე მოკვლა იგი. არავინ უფის მას სხვად მასლადებელ სათესავი, რომელ ეუფლოს სამეფოთა მისსა; მასინ ძალიცხთ თქვენ შემუსვრად მტერთა თქვენთა და დაპრობადცა ადვილად სომხითისა, ვინადაცან მე მოვიბიძავ დიდ-შემძლეთაცა სომხითისათა კრდუელების მიმართ შენისა;

*

ისმინარს ხიტყვანი ესე მეფემან ღრტაშირ, განისხარა და მრავალი წყალობა აღუთქვა ღნაკს და თვით სომხითისადაც მეფობაჲ მიცემად მისხს.

ჩარმოვიდა ღნაკ უოვლითა სასლუგულებითურთ და ერთ თვით სომხითად მეფისა მიმართ ღოსარისა, რეცა ლტოლვილი სპარსთაგან და მოუვლისა წინასწარ-მაუწყებლი მეფესა სომესთასა, და ვითარცა ესმა ესე განისხარ ფრთად ღოსარმან და მსწრაფელ მიაკებნა კანნი წინარე და მოიუკანს იგი უოვლითა ერთთა თვითთა, დასხსადგურსა კეთილთა ადგილთა და ღნაკ მიიღო, ვითარცა მამა და თუხი და ნათესავი გუარეულეებისა თუხსა და უოოფდა დიდსა პატრიკსა, და სადოდა ზღუდედ და სიმტკიცედ სამეფოაჲსა და მეფობისა თუხისა და არა უწყოდა მანკიერებაჲ დრკუს მის კაცისა, თუ რამეს განისრასხავს მისთუხს და ენდობოდა უოკელსა შინა საქმესა მასხს სამეფოსა და საიდუმლოსა.

ღმის შინა გარდაიცვალა მეფე ჯეერთა ტირდატ მეორე, რომელმანცა იმეფა წელიწადი 14. და იქმნა ნაცვლად მისხს ძეა მისი ღხფაგურ.

გეოგრაფიკული აღწერა სომხეთისა და მისი მხარეებისა

ღოლო იქმნა ღხფაგურ პირველი ძეა ტირდატ მეორისა მეფედ უოკლისა ჯეერიისა წელსა ქრისტესით 259-სა, და იუო მასშინ ჯეერიის დიდად განსილაურებული უოვლითურთ. ამან აღაშქს ციხე და ქალაქი ოჯარმად დიდ-შეკიერად; სოლო ამის მეფობისა მეოთხესა წელსა მოკვდა სომესთა მეფე ღოსარ ღნაკმან ესრეთ.

შდეს ერთსა იხება ჩვეულებებისმებრ მეფემან სომესთამან ღოსაროს წარსლვად ნადირობად რამეთუ იუოფოდა მასშინ ადგილთა ღრარატისათა, ვინაჲდგან მასშინ იუო უამი ღრისა (ესე იგი გასაფხული) და გასადიდებულ მდინარენი და წარიუკანს თანა ღნაკ ნადირობად მეფემან და ჰევა მძიაცა თუხი თანა ღნაკს და აქენდათ მათ მასვილნი მკეკორსი, სხვაცა გარდა იარღლთა მათ, რომლითაცა მოინადირებდეს ნადიროთა დაფარულნი ქვეშე საწვიმარისა სამოხლისა * სტოკედისსა და ოდეს სდევდა მეფე ღოსარ, ვითარცა მოუკარე ნადირობისა მათათა და ღირღაღლთა მათ შინა

* სტოკედი აქლემის მატელოს თიფთიკისგან ქმნილი შალისა სამოსელ, რომელსა სამოსელსა საწვიმარს უხმობენ.

წარატის კალათას გარეთსათა და მონადირებდა მათ და განუშორა რა მყოფთა თვსთა თანთა; მაშინ იცა უამი მარჯვედ წსკმან და მოკლა მუცემ ზოსარ და ივლტადეს წსაკ და ძმაც მისი მისთანაკე. არამედ სწერენ სომესთა მებისტორიენი და სკესინიცა კვალად „მოკლალა რა წსაკის მიერ მეფემ სომესთა ზოსაროს და ივლტადენო იგინი სპარსეთისა კერძო, სდევნეს მათ მთავართა სომსითისათა, რომელნიცა იმყოფებოდეს მას უამსა მეფესა თანა ზოსარსა მსწრაფლისა მხედრებითა და ეწინეს მათ იწრათა წრესისა მდინარისათა, რომელნიცა ჯერეთ არღა მიწვესულ იყვნეს არცა განსაკლსა ფონსა მას მდინარისსა და არცა სიდხა, ვინამდგან ესრეთ დიდ იყო მაშინ წრეზისა და სხვანიცა მდინარენი, რომელ შეუძლებულ იყო განსლვად და მოკლეს წსაკ და ძმაც მისი.

„**ჴოლო** სასლეულებანი მისნი ივლტადეს * და ძემ მისი ესე იგი წსაკისა მცირეა ერმა წარიყანეს საბერძნეთად და მეორე ძევე მისი სპარსეთად დედა-მძუსთა მათთა.

ჴოლო ესმა რამ სიკვდილი სომესთა მეფისა ზოსარისა წრტაშირ მეფესა სპარსთასა განისარა ფრიად, წარავლისსა მხედრობასი თვსნი სომსეთად და თვთცა შეუდგა უკანა ყოვლითა ძალითა თვსითა და მოვიდა სომსითად. ჰსწერს სომესთა ისტორია, რომელ „შეკრბესო მოავარნი სომსთანი და წარჩინებულნი და შეერთესო ბერძენთა მხედრობასა, რომელნიცა ჰსდგესო სამზღვარსა ზედა ჴერძეთასა დაცვად სამზღვრისა მათისა სპარსთაცან; სოლო მოვიდარა მეფე სპარსთა წრტაშირ მრავლითა ძლიერებითა ბრძოლა უევეს ჴერძეთა და სომესთა ერთბამად; არამედ იძლივნეს ჴერძენნი და სომესნი და ივლტადეს, მოიქცა წრტაშირ ძლევა-შემოსილი და დაიპურა სრულიად სომსითი, ივლტადეს სომსითით მრავალნი ერნი სომსითისანი საბერძნეთად და გვარეულებანიცა წრშაკუჩიანთანი სრულიად განივლტნეს სომსითით საბერძნეთად; სოლო მცირე ერმამ მეფისა ზოსარისა ძრდატ, წარიყანა სომესთა წარჩინებულთაცანმან წრტაკაზდ ვინმე ტანდაკენელმან ძომოდ მლტოლვარემან და მიიყვანა წინაშე მეფეთა ძომისათა და მუნ აღისარდა იგი.

* ესე ძეა ანაკისი აღიზარდა რა იქმნა მადლითა ზეგარდამოთა ქრისტეიანე ჰმან მოაქცივნა სრულიად სომენი ქრისტეს სარწმუნებას ზელა ჰ მეფეცა სომესთა თრდატ ჰ იქმნა სრულიად სომსითთა განმანათლებულ ჰ მღვდელთ-მთავარი დიდი ჰ სკვრველთ მოქმედი გრიგოლი პართეელი ესე არს.

დაიპყრო ეოკელე სომხითი მეფემან სპარსთამან ლტახშირ და დაიძინა და ვინაჲდგან კვარეულობანი ლტახციანთანი (ესე იგი არშაკუნიანთანი) სრულიად ეოკელითა დედაწულითურთ მათით გარდასასლებულ იქმნეს საბერძნეთისა კერძოთა და სხვანი სხვათა ადგილთა მთავანსივე; ამისთვის მოიყვანა ლტახშირის სხვანი ერნი ერდგულნი თჳსნი და დაასლნა იგინი ადგილთა ზედა მათსა ლტახისა სამზღვართა, უწადა ერთა მათ ლტახშირისად, დაუდგინა სომხთა მთავრად და განმკებულად, განჴეყვნა სხვებრ ნაწილნი სომხითისანი მისცნა მათ კეთილ-წყხიერება და გასკარეულება კეთილი, განაშეყვნა და შეამკვნა ქადაქნი, და ადგილნი საჩინონი, ერთა მისცა იმედოვნება და ანიჭნა მრავალთა ნიჭნიცა, საკერპონი სომხითისანი შეამკვნა და პატრივისცემაჲ ჯეროვანი აჩვენა ჟურჳითა მათთა, ესე ვითარითა ხასითა მოიმაღლნა სომეხნი არა მგირად.

ჴოლო ლსუვაგურ მეფემან უკერთამან განამაგრნა სამზღვარნი ეოკელით კერძო უკერიის და დაადგინნა ცისეთა და სიმაგრეთა შინა მსუდრობანი ძლიერნი და აღმატებულნი; არამედ ვინაჲდგან სპარსთა მეფეს აქვნდა სხვათა და სხვათა ადგილთა შინა ბრძოლასი და მარადის უმეტეს მისსა იყვნეს საშეშო ტომავლთა გამოლაშქრებისა სპარსეთსა ზედა; ამა მიზეზთა გამო უცალო. იყო იგი გამოლაშქრებად უკერიელთა ზედა, და მარადის უგლინებდა მეფეს უკერთასა ლსუვაგურს დესპანსა მშვიდობისსა და არწმუნებდა, რეცა მადრიელ არს იგი; ამისთვის რომელ შემდგომად სიკვდილისა ჴოსაროს სომეხთა მეფისასა არა მიიღო მან თსოვამ სომეხთა, რათამცა შეიერთნა იგინი და დაიპყრა სომხითი თჳსად და ვინაჲდგან არა წინააღმდეგ ექმნა იგი მას; ამისთვის ნიჭთაცა მგირავასთა უგლინებდა მეფესა ლსუვაგურს. ეპურა სომხითი თჳსად დაიპყრობელობისა თჳს სომხითისა არა რას წინააღმდეგსა უსვენებდა მას ლსუვაგურ.

ამას შინა განსჯო რაოდენსამე ექმნან და გარდაიცვალა მეფე იგი სპარსთა ლტახშირ და იქმნა მისწილ ქეა მიხი * ჴოსაროჲ შაქურ,

* სწერს ვანუსტი ქართლის-ცხოვრებასა შინა. „ვითარმედ ჴოსაროჲ ანუ ქასრეს სახელი საბურ წერილარსო, სჩანს, რომელ ჩვენს მიესტორიეს არა სცოლინო რომ საბურს ქასრეს უწოდნენ, განმარტება სახელთა ამათ ღ თუ ვითარ იწოდებოდეს სპარსთა მეფენი იუწყენ ესრეთ აღმომკითხველნი: ჴოსარო ნიშნავს ფურსი-უადიმის ენით (ესე იგი ძველის სპარს-ულის ენით) კელმწიფეს (ანუ მეფეს), ჴოსარო არაბთა ენითა ქასრედ ითქმის; მაშა სადამე ჴოსარო ღ ქასრე ერთი ღ იგივე არს. ჴოსაროვე არცაშინ იყო პირველი ჴელმწიფე სასანიანთ გვარისა (ვითარცა მოუთხარით ჴემოარე ამა ისტორი-

სხანანი ძლიერი, გმირი, მეცნიერი საქმისა და მძლავრი, დაიპყრნა მან სრულიად სპარსეთი და უმეტესნიცა აღვიღსი; გარდა სამპრობულეთა მამისა თუხისათა და სომხითიცა ეპურა ამახვე და ვითარცა განძლიერდა იგი ფრიად მოინება მან უმეტეს განუცრობამ სამპრობულეთსა თუხისა და დაპყრობად ივერიისა.

ჩარმოუვლინა დეხჰანი სასტიკითა საუბრითა, რომელ არღარა ნებაჲს მას მშვიდობა ივერიელთა თანა ასუ დაემორჩილოს მას მეფეჲ იხსფაგურ და ასუ განემზადოს ბრძოლად მისსა.

გალო მეფემან იხსფაგურ ხინარა, რომელ დეხჰანი ესე სპარსთა მეფისა მოვალს, რომელ სოსოკოჲს მეფესა დამოსება სპარსთა მეფისა მეფემან იხსფაგურ არცაღათუ მიუშვა იგი თუხ თანა სემსად შოთელილობისა მიჲ, არამედ მთავართა თუხთა უბრძანა და გამოიკითხეს უოველივე დაბარებული მეფისა მისისა დეხჰანსა მას და მოასხესეს მეფესა და მეფემან უბრძანა შირითა მთავართა თუხთათა. „რომელ არა ჩვეულებართო, არქუ, მომავლინებულსა შესსა ჩვენ ივერიელნი შეშინებად, ვითარცა ერმანი უსახკონი სიტყვიითა, არა თუ სიტყვისა ეგევითართა; არამედ არცაღა საჭურველთა თქვენთა და არცაღის სსვითასა შეუშინდებითო ჩვენ, სუ ჰგონებთ თქვენ, რომელ ბრძოლათა შინა თქვენთა გისმანრეთ საკეთარნი საჭურველნი ჩვენნი, ჩვენ უოველივე მეგრძომლნი ივერიელნი ვისმანრებთ თქვენსეჲსა საჭურველთავე თქვენსა, რომელნიცა სიმსინითა ჩვენითა ბრძოლისა ყამთ მიგვიღიეს კელთაგან თქვენსა. აჲ წარვედ და მოასხესე ესრეთ მეფესა თქვენსა: ჩვენ განმზადებულვართ ბრძოლად და რამცა ძალგადას ჰეჲ, იგი გვარეულებითა და სჯულებითა მამულთა სპარსეთისხაცა ტახტისა მიჲკვიდრობამ თუხ მეფის მე და სომხითისა ტახტი არს ჰაჰათა ჩემთა სამკვიდროჲ; სოლო მამამე შენი არს უკვე მეჲ მიჩქემისა ერთის მდაბითა კაცთაგნისა და არა ვარმე მარცხენიელ კვაროვნებისა ჩემისა, რათამცა დაგემოსე შენდა სინდისვილი ესე თაჲს ვიდემცა, რომელ შევიდე ეგე ვითარისა შთამავლობისა გელისა ქვეშე, თქვენ მოჰკადით მეხთლობით მეფე სომხთა ყოსარ რომელიცა საქმე ესე ვითარი დაწუნებულ არსცა თუთ ჩვეულებასაცა შინა

რიაში) სპარსულის წოდებისამებრ არცაჲს არის, ევროპიელთ მიესტორინი სწერენ არცაჲსერად ღ არცაჲსერქსად. შაფურს სწერენ სპარსნი შაჰფურს ევროპიელი სწერენ ამის საპორს. ჩვენ ქართველნი ვსწერთ საბურს არცაჲსერქს ჰირველი მეფე სასანიანთა ხოსროვი არცაჲსერ იყო ღ იმისი შვილი ხოსროჲ შაფურ საპორ ანუ საბურ იყო.

სწარსთას. დიდ შემდღისა და ძლიერისათჳს განწყესებულ არს პირისპირ ახსარესს ზედა გამოჩინებაჲ თავისა თჳსისა და მამაცობითა თჳსითა დიდების მიღებაჲ და არს მდებარეულისა სიმუხთლითა შემინებაჲ მონაგებთა. ჩვენ ჴვერიელნი არს თავსვიდებთ ყოფად სიმუხთლესა, გინა თავსდებასა შეურაცხებისა და თავის-უფლების ჩვენისა უცხოთა მიმართ მიტემასა ჩვენ განმზადებულ ვართ ბრძოლად დაგვიცავს, ვიცვავთ და დამცველ ვიქმნებით ძარადის თავის-უფლების ჩვენისა სისხლითა ჩვენითა.“

ჩისცეს ბრძანებითა მეფისა **წსჭაგურისთა** მთავართა მისთა დესპანსა **სწარსთას** ჰასუსი ესე და განუტყვეს.

პასუსსა ამას ზედა განრისხსა **ქოსროჲ შაჰურ** და ნებაგდა ყოველითა ძალითა თჳსითა მოსლჳად და ბრძოლად ჴვერიელთა; მაგრამ მოესმა **ქოსროჲ შაჰურს** მრავლითა ძლიერებითა და ბევრ-რიცხველითა მსედრობითა წარმოსლჳა **ქომისა** **იმპერატორისა** **ჩალერინესი** **სწარსთას** ზედა, განმზადნა სწანი თჳსნი **ქოსრო** **საბურმან** * და მოვიდა **იმპერატორი** **ჩალერინე** და ბრძოლა უყო მას საშუალ სწარსეთისა შემოსრულსა **ქომიელთა** მსედრობასა მეფემან **სწარსთამან** **საბურ** ხელთა და აოტან სრულიად მსედრობანი **ქომიელთანი**, მოსწვევიტეს **სწარსთა** და შეიპურნეს მათგანნი მრავალნი და შეიპურესცა თვთ **იმპერატორიცა** **ქომისა** **ჩალერინე** და მოჰგარეს მეფესა **ქოსრო** **საბურს**, რომელმანცა მძევარებითა თჳსითა აჩვენსა მას მრავალი უმჯობეობაჲ და შემდგომად უბრძანა და განსადეს ცოცხალსა ტყავი გორცთაგან და ესრეთითა უწყვალეობითა მოკლას **საბურ** სწარსთა მეფემან **ჩიხარნი** **ქომისა** **ჩალერინე** და ძეგა მისი მიმავალი **ქომელ** **სწარსეთიდგან** მოკლეს მხედართა კერძოსა მას **ჩილანისასა**.

ოუძედა **ჩიხარმან** **ჩალერინემან** სთხოვა მეფესა **წსჭაგურს** ოდეს მივიდოდა იგი ბრძოლად **სწარსთა**, რათა მწე ექმნისეს იგიცა ჴვერიელთა მსედრობითა **სწარსთა** ზედა; მაგრამ **წსჭაგურ** არცა ერთსა კერძოსა შეერთა და არცა მეორესა, ვინადგან განიზრასვიდა ამას, რომელ უკეთუ მოკვსმარები ერთსა ანუ მეორესა, ესე შრომაჲ დიდი იქმნებინას მსედრობისათჳს ჩემისა და რომელიცა მათგანი განიმარჯვებს მერმე იგი იწყებს ქვეყანისა ჩემისათვის დაპურობისა ცდასა და უმჯობეს არს, რათა სწანი ჩემნი იყვნენ

* ძლიევას ამას სწარსთაგან რომაელთას მოუთხრობენ ანკიცილი ჲ ბერძენთა ისტორია სრონორანიი ჲ შეპურობასა იმპერატორისსა ვალერინესსა ჲ სიკვილილს მისსა უწყვალეობისა სხითა საბურ სწარსთა მეფისაგან.

შესვენებით და არა დაუშვროთ ძალი სკენი, სოლო ვითარცა იძლიენს **ტომეელი**, **სპარსნი** ვინაჲდგან იუენსეს ფრიად დამსწრადნი, თუმცადა სძლეს **ტომეელთა** მსედრობას; მაგრამ წარსწმიდეს სპარსთა უმრავლესნი, უძლიერესნი და ურწეულესნი მსედრობანი იუხნი და ამისთვის ვიდრემდე პირველს მდგომარეობას შინა არა მოიყვანდეს იგინი მსედრობათა თვისთა ვერა ძალუდვით ბრძოლად **იერიელთა** მიძარით. ამისთვის კვლად განვლო უამან რაოდენმან; მაგრამ მიეფე **წსფაგურ**, ვითარცა გონიერი და ბრძენი, მსრუსველი მამულისათვის, სრულიად გარემოთა ყოვლისა **იერიის** ამავრება და განამტკიცებდა ცისეთა, სიმაგრეთა და ზღუდეთა, რათა ვერა შეუძლოს მტერმან შემოსლვად **იერიას** შინა.

წმის შინა განიზრახეს სპარსთა მოსლვად ძალითა დიდითა **იერიად**. სტნა რაჲ ესე მიეფმან **წსფაგურ** წარვიდა თუთ (ვითარცა პირველ დროს მამისა თუხისა მიუფისა **ტირდატიას**) **აგსეთად**, რათა მოუწოდოს მუნით მსედრობათაცა **ქასროას** და შემოაკობსესცა ყოველნი **ჩაკვასიას** პირიქითნი ლაშქარნი და ბრძოდეს მოსრულთა სპარსთა მის ზედა.

ჩაშის გარდალენა რა მთაჲ **ჩაკვასი** და მივიდა ზღვილთა **ყუბანის** მდინარისათა, ყოველნი მცხოვრებნი ადგილთა მით დიდის სისარულითა მოიხწრაფდეს მიუფისა მიძარით **წსფაგურის** და შემოაკობებოდა მისთანა ურინსვი ლაშქარი.

ტი უბედურება! რამეთუ არა მრავალთა დღეთა შემდგომად ემპეტახენი უეცარი მიუფეს და მოკვდა მით მიუფე **წსფაგურ**.

ჩაშის იქმნა მწუსარება წარის-საცემელი სრულიად **იერიის** ერსა შორის და რომელიცა შემოკრებულ იუენსეს მას უამთა მიუფისა თანა ლაშქარნი იტყებდეს უწყალოდ და ესე ვითარის სასიოთა განმრავლდა გლოვამ, რომელსა არა ოდეს ესე ვითარი გლოვამ არავის სადა უხილავს ყოვლად.

ამეტეს ამისთვის ყოველნი ერნი **იერიის**ნი მოუთმენელსა მწუსარებასა ჭეოფდეს, რომელ მიუფეს **წსფაგურს** არა დამთა მუჲ, არცა მას და არცა მასლობელი, არცა შორიელი ვინმე გვარეულობისაგან თუხისა, რათამცა ემიჰკვიდრს მას, და ეპურამცა საცვლად მისსა ადგილი და ტანტი მისი; არამედ ესე ოდენ ერთი მარტო ასული და ივიცა მცირედისა წლისა.

ჩარმოიღეს გვამი მიუფისა **წსფაგურის** **ტიცსეთად** დიდისა დიდებითა, წარმოჭვენეს თანა ყოველნი წარწინებულნი ადგილთა მით, ვინა იგინი,

5346	122	162	<p style="text-align: center;">ღ.</p> <p>იქმნა მეფედ ყოვლის ივერიის მირვან პირველი ღ იყო ესე სიმე ასულის-ქმარი საურმაგ მეფისა, ესე მირვან იყო ღისწულის შვილი სიღღრის საურ- მაგ მეფისა ნათესავისგან ნებროთ ასირიისა მეფისა შთამომავალი, რომელიცა იწოდა ქართლოსიან-ფარ- ნავაზიან-ნებროთიანად.</p>	18
5364	140	144	<p style="text-align: center;">ფ.</p> <p>იქმნა მეფედ ყოვლის ივერიის ფარნაჯამ პირ- ველი ძეა მეფისა მირვან პირველისა, რომელმანცა იმეფა წელიწადი 9. განსდევნეს ესე ივერიელთა, ვი- ნადაღან შუურაცც ჰყვნა ამან სარწმუნოება ივერიელთა ღ კერპნი მთნი მოიძულა ღ იქმნა ცეცხლის-მსა- ხურთა სარწმუნოებას ზედა სპარსთას. ჰყვეს ნაც- ვლად ამისსა არსაჲ პირველი მეფედ. რომლის მეფო- ბის მეთესს წელსა მოუხდა ამან ფარნაჯამ ღ მო- იკლა ძლეული არსაჲისგან ადგილსა მას რომელსა ეწოდებინ ცაშირი.</p>	9
5373	149	135	<p style="text-align: center;">ჟ.</p> <p>ღასჯდა ღის ქმარი ფარნაჯამ მეფისა არსაჲ პირ- ველი, ძეა ღიღისა მის სპარსთა მეფისა არსაჲისა, გა- ნაკებდა ფრიად სიმშვიდით ღ კეთილ-წესიერად ყო- ვლსა ივერიას, ესე იწოდებოდა გურაყულე ბითა არსა- კუნიანად.</p>	12
5385	161	123	<p style="text-align: center;">ჟ.</p> <p>შემდგომად ამისსა იქმნა მეფედ ყოვლის ივერი- ისა არცაჲ პირველი ძე არსაჲ პირველისა არსაჲკუნიანი ღ განვლო მშვიდობასა შინა ყოველნი წელნი მე- ფობის თჳსისანი.</p>	16
5401	177	107	<p style="text-align: center;">ზ.</p> <p>იქმნა მეფედ ყოვლის ივერიის ბარცომ პირვე- ლი ძეა არცაჲ პირველისა, ამას არა ესეა ძეა ღ ესეა ასული, რომელიცა მისცა ქუჯის ძისწულის შვილსა სახელით ქართამს ღ ესე ქართამ იყო შთამომავალი საურმაგ მეფისა ასულის წულისგან; მაგრამ მირვან</p>	

*

			<p>მეორე ძეგ ფარნაჯამ მეფისა, რომელიცა აღიზარდა სპარსეთს შეიკრიბა მან სპარსთა ჰ ასურთა ჰ მიღთა- გან შემწედ მისსა მხედრობანი, მოვიდა ჰ დასდგა სუ- ნანს ჰ ბრძოლა უყო ბარკომს ჰ მოკლა ბარკომ მეფე ჰ თვთ-იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიის; სოლო სიძეა მისი ქართამ ასულითა მის ბარკომ მეფისთა ცოლითა თვისთა, რომელიცა მუცელ-ქმნილ იყო, ივლტოლეს სომხითად ჰ მუნ განყრნეს ჰ იქმნა მეფე მირვან მეორე მეფედ ყოვლისა ივერიის.</p>	33
			ნ.	
5434	210	74	<p>იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიისა მირვან მეორე, გამოიყვანა სამშვილდით ცოლი ბარკომ მეფისა ჰ შეირთო თვთ ცოლად. ამისა მეფობას შინა იყო მიტრიდაც ევატორი მეფე პონტოისა. მირვან იყო ფრიად კეთილი ჰ მოწყაღე ჰ კეთილად განმტეპული სამეფოსა ჰ უეყარდათ იგი ივერიელთა; არამედ მე- ფობას ამისა შინა ეპურა ქვემო ივერია მიტრიდაცს, ესე იწოდებოდა გვარეულობითავე მამისა თვისთა.</p>	16
			ო.	
5450	226	58	<p>იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიისა არშაკ მეორე ძეგ მეფისა მირვან მეორისა. ესა მას წარმოგზავნეს რომაელთა მხედართ-მძღვანი თვისი პომპეი აზიად, რომელსაცა თანა აქენდა არშაკს მშვილობა ოდესმე ჰ ოდესმე ბრძოლა, იმეფა ამან ყოველსა ივერიას ზედა, თუმცაღა ბრძოლის შემთხვეულეზა მრავალი აქენდა; მაგრამ ეგრეთცა განაგებდა სამეფოსა თვისსა სიბრძნი- თა ღგონიერებითა კეთილად.</p>	25
			ი.	
5475	251	33	<p>იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიისა არშაკ მესამე ძეგ არშაკ მეორისა, რომლისა ესა მცა ანტონი მარკ მოვიდა აზიად რომაელთა მხედრობითა ჰ მრავლისა ძღერებითა აქენდა ანტონინს ბრძოლა არშაკის თანა ჰ მხედართ მძღვანი მისი კანდილოს იძლია არშაკისაგან; სოლო უკანასკნელსა შინა მეფობისა მისისა წელსა 33-სა მოიკლა ესე აღერკის მიერ. შეიღის-შეიღისა ქართამ სიძისა ასულის. ქრმისა ბარკომ 1. ივერიის</p>	

5508	284	1	<p>ქრისტეის უბიძო. მეფისა, რომელსაცა ჰქვია შემწელ პარინი, სომეხნი ჰქვია რომელითაცა მხედრობა ჰქონა აღერკი მეფედ ყოვლის ივერიის.</p>	32
			<p>13.</p>	
			<p>იქმნა მეფედ აღერკი პირველ ყოველს ზედა ივერიას პირველს წელსა, ოღეს იგი იშუა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე. ამას აქენდა მშვიდობა იმპერატორთა თანა რომისთა, რომელნიცა ივენეს ჟამს ამისა ჰქვია ფრიად კეთილად განაგებდა ყოველს ივერიასა, იყო მხნე, ახოვანი, ბრძენი ჰქვია გონიერი, მშვიდი ჰქვია მოწყალე. ამისავე მეფობას შინა ჯვარსუცვა უფალი ჩვენი იესო ქრისტე, დაეფლა ჰქვია აღდა ჰქვია დგამად ექესის წლის ქრისტეს ამაღლების მოვიდეს წმიდანი მოციქულნი ქადაგებდნენ ქვემოთ შინა ივერიასა ანდრია ჰქვია სიმონ კანანელი ჰქვია ქადაგეს ჰქვია აქციენეს აფხათა ჰქვია კოლხთა ერთგანნი მრავალნი; ზოლო ანდრია პირველ-წოდებულმან მოვიდნო რაოდენთამე ადგილთა შინა კავკასიისა ჰქვია ზემოს ივერიისთა ჰქვია რომელთამე ადგილთა ზედა აღმართნა ჯვარნი. აღერკი განვლნა ჟამნი მეფობისა თვისისა უსფოთელად ჰქვია მანვე დადგინნა ორნი ძენი თვისნი ქართამ 1 ჰქვია ბარკომ 2, რათა იქმნენ იგინი ორნივე ზოგად მეფენი ყოველს ივერიას ზედა, ოღეს ერთი უძლოდეს მხედრობათა, მეორე განაგებდეს შინაგანთა საქმეთა, ესრეთ სკეულ-უდვა მათ ჰქვია ვინადაცან იყო დედის, შთამომავლობისაგან არსაკუნინი, ამისთვის გვარეულობაცა მისა იწოდა არსაკუნინად.</p>	43
			<p>14 და 15.</p>	
5551	327	44	<p>იქმნა წელთა მათ შინა ზოგადი მეფობა ყოველს ივერიისა სამყრობელოსა ზედა, რამეთუ ერთსა მას სამყრობელოსა ჰქვიათ ორი მეფე ჰქვია ერთი იყო განმგებლობა მათი, ჰქვია იქმნეს ძენი აღერკისანი ქართამ პირველი ჰქვია ბარკომ მეორე მეფედ. ქართამ პირველი შემდგომად ერთისა წლისა გარდაიცვალა ჰქვია იქმნა ადგილს მისსა ჰქვია მისი ფარსმან პირველი თანაზიარ მეფობისა ბარკომ მეორისა. ამით</p>	<p>ქართამმან იმეფა. 1 1/2</p>

5595

371

87

აქენდათ ბრძოლანი სხვასა და სხვას ეამსა მრავალნი,
 ვითარცა მოიხსენების ზემორე წიგნსა ამას შინა მო-
 თხრობასა შინა ამათისა მეფობისასა და იყენეს ესენი
 ურთიერთისა მიმართ ფრიაღისა სიყვარულითა და ძლი-
 ერი ძალითა, ამათსა მეფობასა შინა ყოვლითურთ გან-
 დიდებულ და განძლიერებულყო იყერია. და გარდიცვა-
 ლა ბარტომ მეორეცა ოცდა მერვესა შინა წელსა
 მეფობისა მისისასა და იქმნა მისწილ მეფედ ძე მისი
 კაოს პირველი თანა-ზიარ მეფისა ფარსმანისა, ხოლო
 მიტრიდაც ივერი იყო ძმაა ამა ფარსმან პირველისა,
 რომელიცა ჭვფლობდა შეწევნითა რომელითათა და მძისა
 თვისისა ფარსმანისათა დიდსა სომხითსა. შემდგომად
 კაოს პირველისა გამეფებისა კვალად იმეფ ფარსმანმან
 და კაოსმან ერთად ათხუთმეტი წელი; ხოლო ფარსმან-
 მან იმეფა წელი 43.

18.

გამეფდეს ორნი ზოგად მეფენი აზორკ პირველი
 ძეა ფარსმან პირველისა და არმაზელ პირველი ძეა
 კაოს პირველისა; ამით აქენდათ განგრძობით ბრძოლა
 სომეხთა მიმართ. ამით შეიკურეს უკანასკნელსა შინა
 ბრძოლასა ძეა სომეხთა მეფისა ზარნე (ესე იგი ზარ-
 ნე), პერობილ-ჭევეს ციხესა შინა დარიღლისსა. მა-
 შინ ძენი სომეხთა მეფისა არტასისანი: არტავაზდ,
 ტიგრან და სუმბატ მხედრობითა დიდითა მოვიდეს
 თრიალეთსა კერძოთა, აქედგან მეფენი აზორკ და არმა-
 ზელ მიეგებნეს დიდისა ძლიერებითა წინა-აღმდეგად
 მათად. იქმნა მათშორის მოციქულობა და არღარა იქმნა
 ბრძოლა, ვინაჲდგან სომეხთა ითხოვეს მშუდობა და
 ძეა სომეხთა მეფისა ძმაა მათი ითხოვეს, ხოლო მე-
 ფემან აზორკ და არმაზელ სთხოვეს ციხენი სამზვრი-
 სსა თვისისანი, რომელიცა ზაკვით მიეღოთ სომეხთა,
 მოსცეს სომეხთა სრულიად ციხენი იგი სამზღვართა-
 ნი, ქალაქი და ციხეა წუნდისა, დემოთისა და არჯანისა,
 და ამისთვის განათავისუფლეს ძე სომეხთა მეფისა ზა-
 რნე და მოიწვიეს მეფეთა აზორკმან და არმაზელმან
 სომეხთა მეფის ძენი, ისტუმრნეს, განუხევიეს და დასა-

წიგნის
 28
 14
 44

5627	403	199	<p>ჩუქრეს იგინიცა ღ ყოველნივე მათი მსლეზნი ღ ესრეთ ჰვეს მშვილობა ღ წარვიდეს თვს თვსად. მი-ერიდგან ვერლარა იადრეს სომეხთა წინა-აღმდეგი რამე ივერიის მეფეთა მიმართ ღ აქენდათ მშვილობა ურთიერთისა მიმართ.</p>	32
			ჲ.	
			<p>გამეფდეს ორნი ზოგად მეფენი; აზორკ პირველის ძეა დეოკ პირველი ღ არმაზელ პირველის ძეა ამზას პირველი, ესენი იყენეს სიყვარულითა ერთმანერთისათა ღ განაგებდეს ყოველს ივერიას ფრიად კეთილად წარმატებასა შინა ღ მშვილობასა.</p>	8
			ჲ.	
5636	412	128.	<p>იქმნა ერთბაშად ორნი ესე მეფენი ყოველს ივერიას ზედა ძეა დეოკის ფარსმან მეორე ქველად ზედასახელდებული ღ ძეა ამზასპის მირდაც პირველი; ხოლო იყო ჭარსმან ქველი ყოველითა სიკეთითა აღსავსე, მხნე, აზოვანი, ბრძენი, გონიერი, მოწყალე, ღ კაცთმოყვარე, მიმტყვევებელი ღ მოსამართლე. ჰაეროვანი, შეეხიერი ღ ესრეთი გმირი, რომელ წინა-პართა მისთა ყოველთავე მეფეთა უმჯობეს იყო; ხოლო მირდაც იყო კაცი ბოროტი, შემსურნი, მესისნლე ღ ანგაარი; ამისთვის მოიძულეს იგი ყოველთა ივერიელთა ღ შეიყვარეს ფარსმან ფრიად; ხოლო განიზრახა ესე მირდაცმან, რათა მოკლას ლაღატითა მეფე ფარსმან ღ იგრძნა ესე ფარსმან ღ იცეკვა თავსა თვსსა ბოროტ-შემთხვევისგან მირდაცისა; ამისთვის უმეტეს მოიძულეს იგი ივერიელთა ღ შეკრბეს დიდებულინი ივერიისანი ღ მრავლისა ბოროტისა მისისათვის განსდევნეს მირდაც ცხატით თვსით თანა-ზიარებითისაგან მეფობისა ღ ივლტოდა მირდაც სპარსეთად. ღ იქმნა კვალად ერთმეფობაა სრულიად ივერიას ზედა. მეორესა წელს მეფობისა მისისას იქმნა ესე დავა-ნიდევნა იგი.</p>	
5639	415	131	<p>კვალად ერთ-მეფობაა ღ არლარა ზოგადი ღ მი-ღება სრულიად ივერიის თვთ-მპყრობელობის ფარსმან მეორისგან; ხოლო იყო ზოგადი მეფობაა</p>	

5652	428	144	<p>მხოლოდ ოთხმოცდა შუდა წელსა და იწყო ქრისტეს აქეთ 44-სა წელსა და კვალად ერთ-მეფობა იქმნა ქრისტესით 131-სა; ხოლო წარვიდა რამდენჯერ იმდროს მირდაც სპარსეთად, ვინაჲდგან ცოლი ესეა მას სპარსი, შეიკრიბა სპარსეთით და მილით მხედრობანი და ორგზის მოუხდა ფარსმანს, ორგზისვე სძლივა ფარსმანმან და მოკლა ხელითა თვისითა ფარსმანმან ბუნბერაზი სპარსთა ჯგოვანბარს, რომელიცა ესოდენ ძლიერ იყო, რომელ იცყოდენ მისთვის, კვლთა შეიპყრობსო ლომსა, შემდგომად მისსა აქენდა ფარსმან ბრძოლა მრავალი სპარსთა მიმართ და მიღთა და შევიდა სამზღუპართა მათთა და ქმნა მრავალნი სახელოვანნი საქმენი, შემდგომად შემოუყენეს მზარეული სპარსთა, რომელიცა მოვიდა, შეეწყნარა ფარსმანს და მოწამლა მზარეულმანმან და მოკვდა ფარსმან ქველი. * მაშინ მირდაც მოვიდა, დაიპყრა ზემოა ივერია; ხოლო ქვემო ივერიაჲ განამაგრა ფარსმანს სპარსელებმან ფარსმან მეფისმან, ვინაჲდგან ცოლი ფარსმან-ქველისა და ძეჲ მისი ადამ წარიყვანა და განარინა მუნ და შეიკრიბნა მხედრობანი გარდმოუხდა მირდაც მეფესა, სძლო მას და მისთანა მყოფთა სპარსთა მოკლეს მირდაც მეფე *^{21/2}</p> <p>მდინარეს ზედა ქსნიასა და შეიყვანა დიდის დიდებითა და მეფისა ფარსმანისა ადამ დიდისა მისის ლადან დედოფლითურთ მცხეთად და დაიპყრეს ყოველი ივერა.</p>	16
5655	431	147	<p style="text-align: center;">ის.</p> <p>იქმნა ადამ პირველი მეფედ ყოვლისა ივერიისა, წლისა იყო ოდეს იქმნა მეფედ ყოვლითურთ ემსკვესებოდა მამასა მისსა; მაგრამ არა სცა მას სვემან ფამი და მეთონესა წელსა მეფობისა მისისა გარდაიცვალა იგი და დაშთა მას ძეჲ ერთისა წლისა ფარსმანს ხსნელით.</p>	4
5659	435	151	<p style="text-align: center;">ის.</p> <p>იქმნა მეფედ ყოველსა ივერიას ზედა დედოფალი ლადან, ვინაჲდგან შულისა შეილი ჰყუა მცირე წლოვანი და სხვა არავინ ჰყუა. დედოფალი ლანად, ცოლი ფარსმან ქველისა და ლეაჲ აღამისი ფრიად კეთილად და ბრძნუ-</p>	

			<p>ლად განაგებდა სამეფოსა სრულიად ივერიისსა და ოდეს აღიზარდა შვილის-შვილი მისი დაადგა მას გვირგვინი თვისთა კელითა და ჰყო იგი მეფედ.</p>	14
5673	449	165	<p style="text-align: center;">იღ.</p> <p>იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიის ფარსმან მესამე შვილის-შვილი ფარსმან ქველის, იყო ყოველითა ზნე- ობითა და ყოველითა სამამაცოთა საქმით სრული და მოწყალე, იმეფა მშვიდობით და ჰმაცა მრავალი ქვეყანა- თა თვისთა, აღაშენნა და განავრცო ციხენი და ქალაქნი.</p>	26
5699	475	191	<p style="text-align: center;">ი.</p> <p>იქმნა მეფედ მეა ფარსმან მესამისა ამხაზს მეორე სრულიად ივერიასა ზედა. ესე იყო ესრეთი გულოვანი, ვითარცა პაპის მამაა მისი ფარსმან ქველი. ამის ეამსა შინა გარდამოვიდეს კავკასიის გზით, დღავითსა ზედა გარდმოვლეს ღიღისა და მრავალ-რიცხველითა ლაშ- ქრითა აღანნი, ღუნნი და ოვსნი, პირ-იქითელნი კავკა- სიისა, მოუხდეს მცხეთის ამხაზს; არამედ სძლივნა მათ ამხაზი მეფემან, აოცნა და მოსწყვიტნა. სოლო მეორესა წელსა მრავლისა მხედრობითა და ღიღისა ძლიერებითა განვლო კარი დარეილასი, მდინარე ლო- მეკისა, მდინარე ვარდნიისა და ყუბანისა, შევიდა აღანთა შორის და ყოველითა მის კერძოთა ერთა ყოველითავე სძლო და დაიმორჩილნა ყოველნი კავკასიასა გადაღმარ- თნი ერნი, აღიხენა მძევალნი მათნი და მოხარეჲ ჰყვნა იგინი და მოიქცა მუნით ღიღისა ძლიერ-შემოსილებითა მცხეთად. მაგრამ შემდგომად ამისა, ვინააღგან შინა- განთა საქმეთა თჳს არღარა აქენდა ყურად-ღება, გან- ღაღნა და აღზავნა ძლიერ-შემოსილებათა ძლით მის- თა და რომელთამე ერისთავთა და წარჩინებულთა ექმნა ძვირის მყოფელ და მდაბიონიცა ერნი ვერა მიიღუბ- დეს სამართალსა და კეთილად-წარმართებას ცხოვრე- ბისა თჳსისასა. ამისთვის მოიძულა იგი ყოველმან ერმან, განუდგეს ივერიელნი. მხოლოდ იგი დაშთა მცხეთად და კახეთისა კერძოთაგან ერნი მცირედნიღა და- შთეს მას, მოიმიზნა სპარსთა მოლაშქრეთაგანნი ცხე- ნოსანნი, შეითქვნეს მთავარნი და ერისთავნი ივერი-</p>	

			<p>ელთანი, მოუხდეს ღიღის ძლიერებითა, მიეგება ესეცა გუთისსევეს, მრავალ-ღლე იბრძოლეს უკანასკნელ, მოწყულეს ისრითა ამზასჷ მეფე ზ მიახლოვა რა სიკუდილს ევედრა მოციქულითა განდგომილთა მათ მთავართა ზ მოიზიდან იგინი კვალად მშვიდობის. ყოფად, შემორიგდეს ყოველნივე იხილესრა უკანასკნელისა მიმართ აღსასრულის მიახლება მეფისა თვისისა, მწუნებდეს, ვინადგან არავინ ესეა ამას შემევიდრედ სამეფოს ივერიისა. ამისთვის უკანასკნელითა ღმობერთა სიტყვითა უზრახს ყოველთა მთავართა ზ წარჩინებულთა ივერიისთა, რათა შემდგომად მისსა ჰყონ მეფედ დისწული მისი ძეა სომეხთა მეფისა ციგრანისა რევი. აღესრულა თვით ამზასჷ მეფე; ხოლო ანდერძისა მისისამებრ ჰყვეს ივერიელთა თვის ზედა მეფედ სომეხთა იგი მეფის ძეა რევი ძეა ციგრან მეხუთის.</p>	9
5708	484	£00	<p style="text-align: center;">43.</p> <p>იქმნა მეფედ რევი, ძეა სომეხთა მეფისა ციგრან 5-სა ზ იყო იგი ყოველითა სიკეთითა აღსავსე, მოწყულე. მართალ-მშვიდი ზ მიმტყვებელ, უწოდეს ამას რევი მართალი. ამან მოიყვანა ცოლად ასული ლოლოთელისა საბერძნეთით სახელით სეიქობორა, რომელმანცა აღმართა კერპი აფუროდიტის თანა მოიხვა საბერძნეთით, ვინადგან მშვენიერ იყო დელოფალი ესე ფრიადა რევმან განაწყესა, რათა კერპთა უზარვიდნენ ზროხათა ზ ცხოვართა. იტყვიან ამისთვის. „სმენოდაო ამას სახარება უფლის ჩვენისა იესო ქრისტესი ზ წარეკითხაო იგი ზ ამისთვის იყო უფროს სახიერ, მშვიდი, ზ მოწყულე.“ ამან ყოველნი ეამნი მეფობისა თვისისანი განვლნა მშვიდობით ზ ჰმატა მრავალთა შენებულეზათა ზ წარმატებათა ერისა თვისისათა. რომლისცა ფრიად კმაყოფილ იყვნეს ივერიელნი. ესე მეფენი არჷა უნიანნი იყვნეს.</p>	18
5727	503	219	<p style="text-align: center;">44.</p> <p>მიიღო მეფობა სრულად ყოვლისა ივერიისა ვაჩე პირველმან ძემან რევი-მართლისმან. ამისსა მეფობასა შინა იქმნა სპარსეთსა შინა დიდი ცვლილობა, რამეთუ</p>	

არტაბან არშაკუნიანი მეფე სპარსთა მოკვლა ხოსრო არტაშირის მიერ სასანიანისა (რომელიცა იყო ძე მდაბიოსა კაცისა მემაშის, ესე იგი ქოშის-შეკრვალისა), მოსწვევიდნა მან სრულიად გვარეულება აშკანიანთა (ესე იგი არშაკუნიანთა) და იქმნა თვით-მპყრობელი და ძლიერი კვლამეფე სპარსეთისა. ამან სძლო ალექსანდრე სევერს რომის კეისარსა); ხოლო იმეფა ვარე კეთილ წარმართებითა სამეფოჲსა თჳსისთა ყოველნი ღღენი მეფობის თჳსისანი მშვიდობას შინა.

14

ԿԴ.

5741 517 233

მეფე იქმნა ბაკურ პირველი ძე მეფისა ვარესი, იპრობდა ყოველსა ივერიას ბედნიერებას და ღიღას წარმატებას შინა. ამან აღაშენა ქალაქი ბაკურ-ციხე მახლობელ კიზიკისა კახეთსა შინა. იყო ესე სწავლულ მეცნიერებითა და მშვიდ და კეთ-მოყვარე და მოწყალე და განატარა მეფობა თვისი წარმატებასა შინა თვისსა და სრულიად მშვიდობასა და წარმატებასა შინა სამპყრობელოსა თჳსისას.

12

ԿԵ.

5753 529 245

იქმნა მეფედ მირდატ მეორე ძეა მეფისა ბაკურის. იყო კოსაროს სომეხთა მეფეა სომამრი ამისი, შეიკრბნეს მირდატ მეფემან და კოსაროს მეფემან მხედრობანი თჳსნი და გამოიყენნა მირდატმან კავკასიითცა მრავალნი მხედრობანი, შეწინავედ ჰქუევს ძე მეფისა მირდატისა ასუბგურ, ბრძოლა უყვეს სპარსთა მეფესა არტაშირს, სძლეს და შეუხდეს სპარსეთსა და მრავალი აწენს ამით სპარსთა, ვინაჲდგან მირდატ იყო ფრიად მხნე და ბრძოლასა შინა წარჩინებული გმირი. ხოლო იხილარა სპარსთა მეფემან არტაშირ ძლიეულე ბაი თჳსი განიზრახა მთავართა თჳსთა თანა. „თუ რაჲ ჰქუოს.“ ხოლო იყო მათ შორის მთავარი ვინმე სომეხთა გვარეულობითა ბალღავითაგან, მონათესავე არშაკუნიანთა სახელით ანაკ, ამან იღუმალ აღუთქვა მეფესა არტაშირს მოკვლა სომეხთა მეფისა კოსარისა და რეცა მღვტოლივარე სპარსეთით დედაწულითურთ თჳსთა და ერთი თჳსით მოვიდა სომეხთა მეფისა მიმართ და

		<p>სცდა კოსარ მეფე, ეგონა სიმაღლე ღმერთსა და ერდგულესა ანაკისი ღმერთსა და შეიწყნარა იგი ფრიად მალღისა ხარისხითა ღმერთსა მას აღვიღონი ღმერთსა განმგებლობა ღმერთსა წყალობანი ანიჭნა. ამას შინა გარღვივალა მეფე ივერთა მირდაც ღმერთსა მის წილ ძეა მისი ასფაგურ.</p>
5767	14	<p style="text-align: center;">57.</p> <p>259 იქმნა მეფედ ყოვლისა ივერიის ასფაგურ პირველი ძეა მეფის მირდაც მეორისა, რომლისადაცა მეფობასა შინა მოიყვალა მეფე ღმერთსა სომხეთისა კოსაროს ღმერთსა ანაკის მიერ ნაღობასა შინა; ხოლო მოკვდა სპარსთადაცა მეფე არცაშირ ხოსროვ, მაგრამ არცაშირმან შემდგომად სიკვდილისა კოსარ სომხეთსა მეფისა დაიპყრა სრულიად სომხეთი სიკვდილსავე შინა თვსსა, არამედ ივერთა კვალად დაშთა მშვიდობასა შინა, ღმერთსა რა არცაშირ სპარსთა მეფე იქმნა მპრობელ სპარსეთისა ძეა მისი ხოსროა შაჰურ (რომელსა ქართველნი უწოდებენ შაჰბურს; ხოლო ევროპელები სპარსს). ამან განიზრახა დაპყრობაცა საქართველოსა, ესე იგი სრულიად ივერიისა, განემზადა ასფაგურ მეფეცა ბრძოლად მისსა; არამედ ვინაჲდგან სწადა მას შესლადცა სპარსეთისა მამულსა შინა მხედრობით თვსითა; ამისთვის წარვიდა ხაზართა მითრთ ღმერთსა, რათა ურჩეულენი მხედრობანი მათნი მოიყვანნეს მწედ თვსად. ეწია ამას უეცარი სიკვდილი მუნ, მოკვდა ღმერთსა დაშთა მას ძეა, არცა ძმაჲ, არცა სხვაჲ ნათესაჲ; არამედ ერთი მხოლო ასული სახელით აბეშურა, რომელიცა შერთეს მირიან პირველსა ხოსროიანსა ცოლად ღმერთსა იგიცა მოკვდა უქოდ ღმერთსა დაესრულა მეფობაჲ ქართლოსიან-ფარნაოზიან-ნებროთიან-არშაკუნიანთა; ხოლო ფარნაოზიანსა ასფაგურის სიკვდილადმდე გარდახდეს წელინი 568 ღმერთსა არშაკ პირველიდგან ასფაგურის სიკვდილადმდე 401.</p>

შემდგომად გარდაცვალებისა მსფაგურ პირველისა, რომელიცა იყდასსარულ მეფეთა ჭართლოსიან-ფარნაოზიან-ნებროთიან-არშაკუნიანთა შემორებეს ყოველნი მთავარნი, ესე იგი ერისთავნი, განმგებნი ქალაქთა და თვთოეულთა კერძოთანი ივერიისა ზემოდასა და ქვემოდასანი, სპარს-

ლანნი, სხანჭუტნი და ყოველნი მსუდაროა სუდასი ქადაქს შინა ტიხსეთას და იწუებს განსრასნავად, თუ რაჲ ჭყონ და ვინ გამოიწმინოს მეფედ თუხ სუდა, ვინაჲდგან არღარაჲ ვინ დაშთათ შემკვიდრედ შთამომავლობათვან მეფეთა მათთას.

მაშინ იწყო სიტყვად სხანსლარმან და ერისთავთ-უსუტეხმან, მსუდარო-მთავართა ყოვლისა უკერისთა, განმკემან, თავადმან შაიყან წინაშე შეკრებილებათა მათ. „იხმენო, მთავარნო, ერისთავო და ყოველნო განტენო, დიდნო და მცირენო, ზემო.ახს და ქვემო.ახს უკერისთასო, ხაყვარელნო ძმა ნო და ერთ-მემამულენო, უკეთუ განვიზრასვიდეთ ჩვენ უბედურებას აძახ ჩვენსუდა მოწვენილსა, ესე იგი მოკვებასა შემკვიდრეთა ჩვენთა გელმწიფეთა ხასლასათა და მოვისხსესებდეთ ესეოდენითა წელთა დიდისა ღვაწლითა და ხისხლ-დათსეკით ღვაწლთა მათთა ჩვენსუდა, მაშინ უმეტესად გუღნი ჩვენნი შთაცვივიან ეტრეთს მწუსარებების მოსრებლთა, რომე უკვანა ჩვენი და გონება დასუელ იქმნების ყოვლისა ხანარებლობას მოკვანებისთვის და სრუსების თუხ მშობელისა მამულისა ჩვენიას. ესე მექვეს თოვე არს, რომელ ხაყვარელი მეფეა ჩვენი და ხაზოგადო მამა მამულისა ჩვენიას ადესრუდა, ჩვენ ძაძითა და მძიმის ხატოველებითა შემოსალ-ვართ ჩვეულებებისძებრ ჩვეულებათა ჩვენთა, ვგოდებთ დღითი-დღე, ვსტერთ და ვურვით და არღარა გვცალს სრუსკად ხაყვარელისა ჩვენიას მშობელისა მამულისა მზრუსკელობისათვის, რომელ მზურობელი, მწყეისი და განსიგე და მფარველი არღა გვივის. გარემოსი მტრნი ეძიებენ ჩვენსუდა ძურ-მუ-მთსეულებასა მამულისა ჩვენიას თუხად დაზერობასა და ჩვენსა დამოსებას უღელსა ქვეშე მძიმესა მათსა. რა.ახსთვის დაგვიწებოეს მამული, სჯუელი, თავის უფლებად ჩვენი, თავნი ჩვენნი, შუღნი და ხასლუელნი ჩვენნი? ნუ ჭყონ ღმერთთა უცხოთა ხათესავთა მიერ დაზერობაჲ ჩვენი სჯულისა და ჩვეულებისა ჩვენიას, განსრენას, დამდაბლება წარხისიუბელთა გვარულებათა და მოსარკე ყოფაჲ ერთა ესე ვითართა, რომელთაცა არა გვაქვსო ჩვეულება ხსვათა მესარკეობათა ქვეშე შესღვისა და წარწყმედად დიდებაჲ უკერისთა, უკეთუმიცა ვიყუენიომცა ესრეთ ბედსიერ, რომელ დაგვშითადამცა შორიელი-მცა მასლობელი შთამომავლობათვან მეფეთა ჩვენიასა, მაშინ მოკითმი-ნეთმცა ყოველნი იწრობასნი და ღვაწლნი და ხასტიკებანი ბრძილათასნი ერდგულებისათვის მევიდროთა მეფეთა ჩვენთა, უკანასკნელ განწირვადმცა ხიცოცხლისა ჩვენიას წარუგანითმცა ყოველნი სიმიდრენი ჩვენინი მზურ-ბელობისათვის მათისა, ხასლნი, შვილნი და ყოველნი ხაცხოვრებულნიც

ჩვენსი, მივევითმცა მსხვერპლად მათთვის. და უკეთუ ესრეთი მძღავრი მტერი გვეპოვამცა, რომელ შევეწევდივისითმცა ცისეთა და სიმატრეთა და ვათმისუამცა სიმსნით ყოველნი იწროებასი შიმშილისა, წუწრვიდისა და უზოვარებისასი ყოველთა სასმართა ესრეთისა ვიდრემე სასომთადმდე, რომელ უკეთუ არღარა გვეპოვამცა საზრდელი, გვამითმცა კორცნი კაცთა და ყოველთა ქვეწარმავალთა, ვითარცა მოუისრობენ ძველთა შინა დროთა, წინაშართა შაშათა ჩვენთათვის, რომელ ესრეთსა განწირულებასა შინა მიუციესთ თავი თუხი და არა დამანების მტერთა თუხთა, და არცა მიუციესთ თავი თუხი სხვისა მონებასა ქვეშე. გვალად უწეით მძანო, რომელ კინილა და ეკესასი წელი არს მეფობად თავის-რუგალი სრულიად ქვერისა და სხვათა სათესვათა შორის უწარხინებულეს გამოსხსნდეს ღრმავკისისთა გვარეულებანი, რომელნიცა არა თუ მხოლოდ ქვერისა შინა; არამედ შართათა, ჰიდისა, ღზირისა, სპარსეთსა და სომხისთა შინა ყოველთა მათ დიდთა სამეფოთა რამელთამე ჭულობდეს სრულიად და რომელთამე კერძოთა სასიუფოთა მათ მპერობულ იყეს. დმერთთა აკურთსეს შთამძავლობად მათი და სათესავად თუხად სადოდეს იგინი იწვედ მათდა; იყენეს და ძლიერება მათი შეწყვისთა მათითა დლითი დდე წარმატებოდა, გარნა უკანასკნელ განკებად დმერთთა ვითარ შეხამლებულ არს დაეწებად, მაივლად სათესაობასა მათსა, უწეით თქვენ სჯულის დებანი ჩვენსი, რომელ თუ აწცა მოიძებოდეს ღრმავკისისთა სათესაობისა სადამე მოვლეთმცა ყოველი შირი ქვერისა და მოვიყვანეთმცა მეფედ ჩვენდა; მაგრამ არღარა არიას იგინი სუტეშინის საცემელად ჩვემდ. კეთილად უწეით, მძანო, რომელ ოდეს წარსდეს ქვერისა მპერობულნი უამსა ღმზასში მეორისასა და არღავინ დაშთა მას სხვადა თუხი მოსათესავეთაგანი, რათამცა შემდგომად მისსა იქმნა ტახტისა მისისა მექვედრედ, მასშინ მოიყვანეს განწრასკითა და ანდერძითა ღმზასში მეფისათა წინა-შართა ჩვენთა სომხითით ტიკვი მართალი, ვისადგან იგი იყო ღრმავკისანივე გვართთა და დისწული მეფისა ჩვენისა და აწ დასრულდა სათესაობაცა მისი და არამტეთუ მხოლოდ შორის ჩვენსა სხვათაცა მეზობელთა ჩვენთა შორის სრულიად აღისოცნეს განდიდებული და განსიღიერებული ესე გვარეულებად, მაივლად სახელკოვანი მეფე სომხითისა ღოსაროხ მძღავრისა, ორგულისა ღნავისგან და არივის დაშთა მას მექვედრე მხოლოდ ერთი მცირედი ერმად, რომელიცა წარუყვანისთ მხსლობელთა ვიკითამე ერდგულთა ღოსარ მეფისათა და არცა ვუწეით თუ ცოცხალად არს ერმად იგი ასუ. სადარს, არცაღა სომეხთა მეფისა სასლი-

ზავანი დაშთა ვინ, რათამცა მოკვეყნას მათგან შემკვიდრედ **ჯვარისა** ტა-
ხტისა, აჲ რაჲ ჯერარს ჩვენდა ეოფად, მე ვგონებ, რომელ რჩევანი და
მოსხენებასი ჩემნი რადგან მრავალგზის შეუწყნარებოეს მეფეთაც, არაოუ
მსოლოდ **წესბაგურს** დიდს მას და სასელოვანსაც მამას მისსა, რომლისა
წინაშე უწყით თქვენ ამასვე ჰატოვს შინს ვინცნობებოდი და რაჲცა მო-
მისსენებოეს მათთვის და შეუწყნარებოეს მათ ეოველივე კეთილად წარმართე-
ბულ არს, რომლისა მოწამენი თუთ თქვენვე სარო, მე წინა-დაგიდებო თქვენ
აზრსა ჩემსა და განსჯეთ უკეთუ, სასარგებლო არს მოსხენება ესე ჩემი
მოპოვნებისათვის ღირსისა მეფისა ჩვენსედა, თანსამა იქმნისით და დაუ-
მყოვრებულად უძისა წარმართით განმტებულბაჲმ საძელობელოსა მისი.“

„საზოგადოდ ვუწყით ეოველოვე ესე, რომელ **სპარსეთისა** სამეფო-
მას განიდიდა საუკუნესა ამას შინა და განივრცო ქვეყანად, შეიმოსეს
ქვეყა **ძომავლოთაც** ზედა, დაიპურეს ეოველინი გარემოინი სამეფომას თუ-
ხისა: **სირია**, **სართა** და **შიღისა** და **სომხითიცა** მშერობელობასევე მათსა
ქვეშე არს, განტებოთა ზენაართა დიდი ესე სამეფომა მალათა ღმერთთა
და მეფეთა ჩვენთა დავალოთა მიერ ეოველითურთ ჰხდვას შეურუველადე
მაგრამ ვიდრე გვაქვს უძი სათანადო არს ჩვენდა ესერიისა ღმრისი ძიბი-
სა ვიქმნიით მომპოვნებულ, რომელ არარაჲ გვაქენდეს საძველი მტერთა
ამიერ შრომისა მოციმისა და დაკლებისა, უმჯობეს არს და უსარგებელიერეს
და უგონიერესობადე ესე არს, რათა გაციან მტერსი თუნსი მივიჩნეს მეგობ-
რად, და ვისტანცა მოელოდეს დაკლებასა შიღლოს მისგან სასარგებლობ-
ბად. ვიდრემდის **სპარსნი** უცალო არიან ბრძოლისა ეოფად ჩვენდამი წა-
რუელითოთ ჩვენს მეფეს მათსა მოციქული **ქოსროჲ** **საბურს**, რათა ერთი
მოკაცანი მისი მოგვრეს ჩვენს მეფედ, მივიღოთ ჩვენ იგი ჰირობითა ამით,
რათა იყოს იგი ჰირველად მკოვოსელ ღმერთთა ჩვენთა და ეოველოს წესობ
მსახურებისა მათისათა აღასრულებდეს ჩვეულებითა და წესითა ჩველითა;
მეორედ, რათა მამფლითა, სჯულითა ზოგად ჩვენს **ჯვარიელოთას** იქცეოდეს
ეოველოთა შინს სასიყდროთა, გინა სამოქალაქოთა საქმეთა და **სპარსთა**
არცა წესი, არცა სამართალი და არცა სხვაჲ რაჲმე განწყებობად არს იხუბოს
შემოღებად ერთა ჩვენთა-შორის; მესამედ, რომელ მოგვრენ ჩვენს ამას ზედა
ჰირი მტკიცეჲ, რათა შემდგომადც მისა თუნისა, რომელსაცა მივიღებო
ჩვენს მეფედ შჯლთა და შთამავლობათა მისოაც ზედა არა იხმარონ
მსჯავრებაჲ რაჲმე, გინა წინა-აღმდეგი ჰირისჰირ მათსა, და არცა განი-
ზრასონ საქმიეთა ამით შეერთებად თავის-უფალითა სამშერობელომას **ჯვარ**

რისა სამეფოსა მათისად და არათუ სადოდენ მეთესს ჩვენს სჯლის ქვე-
შედ მათისა, არამედ ვითარცა არს ჩვეულება მისობულთა მეფეთა ერთმან-
ერთისა მიმართ ზატვიცხვამა, შერაცხვა და მითავაღვა, ეგრეთ იქცოდენ
იგინი ჩვენდა მომართ და სასლისა მიმართ მეფეთა ჩვეთასა. მეოთხედ
უკეთუ და სადაცა აღვიჩნდენ ჩვენ მტერნი შეგვეწიენენ ჩვენ მსედრობითა
მათითა მტერთა სიდა და ჩვენცა მოცალობასა შინა ჩვენსა ვუშეკლით
წინაადმდეგთა სიდა მათთა.“

„**რ**ეწი მე ესე ფრიად ბეოილად, რომელ იგინი ფრიად ვისყოფილე-
ბითა მიიღებენ ამას, მეფეა სავსურ განისარებს საქმესა ამას და მიითვლის
ფრიადისა გამა-ყოფილებითა, ძეა მისი იქმნების მეფეა ჩვენი ესე. მოკვიტებს
სწარსთა მიმართ საუკუნესა შევრულებასა მეგობრობასა და სიყვარულსა.
ვერთა განიგრობს მრავალ ვაძიერსა მშვიდობასა შინა განსვენებასა, შე-
ძინებასა და აღორძინებასა. მეფე სწარსთა მისცემს ძესა თვისსა სსვათაცა
ადგილთა და სამეფოთა და ესეცა შესაძინელ არს სამეფოსათვის ჩვეჩისა,
შეერთოთ ასული, რომელი მსოლოადა დაგვეთოიმიეს გარეულობისგან
მეფეთა ჩვეთასა ჭბეშურადა ძესა სწარსთა შეუვისასა; ესე არს მეძვიდრეა
ჩვენი და ქმარცა მისი, შესაბამ აზისსა იქმნების ღირს მეფედ ჩვენსედა.“

„**ჩ**არუელისთ ჩვენ ვეროჯანი დესპანი, უკეთუ სათსო არიან მოსხე-
ნებანი ესე ჩემნი წინაშე თქვენსა, სწარსთა მეფესა და უკეთუ არა ინებობს
მას ესე; მაშინ თანაგუაის ჩვენ გამორჩევადა სსვასა სასარკებლოადა რჩევი-
სა საჭიროებისთვის მამულისა ჩვეჩისა; ესე რჩევადა ჩემი არათუ ამისთვის
არს, რომელ ვსედვიდე მტირეხვათუ რასამე უმსიგობასა, გინა ასუსურება-
სა ძეთა შორის მამულისა ჩვეჩისათა, სუ უკვე ოდესმე შიშისა ბიჭიერუბი-
სა ქვეშე ვიპოვეთიმცა ვეროელნი და წარვსწემდენითიმცა სიმისისა ჩვე-
ნისა თხსებანი, რომლითაცა შესაძლებელ არს თქმად ჰირსა სიდა ყოვლისა
ქვეყანისასა, ამით უშეტეს სსვათა ყოველთა ნათესავთა ადგემატებით.“

თასრულნა რა სიტყვანი ესე სწასვეტმან ძაქეას აქვს ფრიად ყო-
ველთა მთავართა, მსუდართ-მთავართა, წარსიხებულთა, ერისთავთა და ყო-
ველთა დიდთა და მტირთა შევრებულებასა მას შინა მეოფეთა ესე განსწრ-
სული მისი და გამოარჩივეს დესპანად სწარსთა მეფისა მიმართ წარვლინე-
ბად მთავართაგანისი. ვაგნი ბრძენისი და გულისხმიერისი და წარავლისისეს სა-
სოგადესა თანასმობითა ყოველთა ვეროელთათა სწარსთა მეფისა მიმართ
სავსურ ღმრთობასა სანსიანისა, და წარსცხვცა ძღვენისი ფრიად საჩინონი და
მოიხსოვეს მისგან სასოგადოადა კელ-მოწერილებითა ძეა მისი მეფედ

ყოველისა **ვერიისა**, რათა იყო იგი ყოველიერთ მამულთა, სჯულთა და ჩვეულებითა **ვერიელთა**, რათა არა აღერიოს სჯულნი და ჩვეულებანი **სპარსთასი ვერიელთა** შორის და რათა არა აღესდოს საკუთარი თავის-
უფლებად მეფობითისა მშვირობელობისა **ვერიასა** და დასტკებოდაცნმტა **სპარსნი** და **ვერიელნი** ურთიერთისა მიმართისა ძმებრივისა და მეგობრუ-
ლისა სიყვარულითა და შეკრულებითა სამარადისოდ.

ქალღ მიხაიციკეს დესპანსი **ვერიით** და სცნა რა ესე **სპარსთა** მეფემან სთნდა ფრად საქმედ ესე და განისარა და მიიღო დესპანსი იგი დიდისა **პატრიის-ცემითა** და ისტუმრს ივინი და დასსა თუხთანა სამეფო-
სა ტაბლასა ზედა თუხსა და ესრეთ სიყვარულით ესრასა მათ და გამოიცი-
თსა წველილად შთამომავლობათა თუხ **ვერიის** მეფეთა და სცნა წერილთა-
გარცა და მოთხორობათა მიერ **სპარსთასა**, ვითარმედ არიან ივინი **ჴარსო-**
ზიანთა და **ჩებროთიანთა** და **ღრშაგურიანთა** შთამომავლობისაგან (რო-
მელსაგა **სპარსნი** **ღშკანასანად** უწოდებენ) და სცნა რა, ვითარმედ იუენეს მე-
ფეისი მათნი გვარეულობათაგან **სპარსთა** მეფეთა და აქენდთ მარადის
მათთანა მოყვრობად და სათესობად უმეტეს სათსო-ინისა და ჰყუა მეფებს
მას ორნი მსოფლოდ ძენი.

ტიორებსა ეწოდებოდა **ტიორვან**, რომელსაგა უწოდებენ **ჴართველნი**
ტიორიანს. ესე **ტიორიანი** იყო უხუცესი ძე მეფისა **საბურისა**, არამედ დე-
დაჲ ამა **ტიორიანისა** იყო არა ეგრეთისა მადლისა შთამომავლობათაგან; სო-
ლო დედაჲ შირველისა მისა იყო ოჯო ნათესავი **საბურ** მეფისა და ამისთვის
საშობი მისგან ინიშნებოდა მიკვიდრედ ტასტისა **სპარსეთისა**.

ტაშინ მეფემან **სპარსთამან** **ქოსროჲ** **შაჴურ** (ესე იგი **საბურ**)
ჰკითხა დესპანთა **ვერიისათა** და მიიღო მათგან სიბაჲ, რათა წარემართოს
თუთ, მივიდეს სამეფოსა ქალაქსა მათსა **ტიცხოად** და დასკას ძე თუსი.
ტასტსა ზედა მეფეთა **ვერიისათა** და მისგეს მათ მშვიდობად და წარმო-
ვიდეს.

ტაშინ განშხადა დესპანად მეფემან **საბურ** წარვლინებად **ვერიად**
მთავროთა თვისთაგანი იამა-მძუძე მისა თუხასა **ტიორვანისა** **ტიორმანოზ**, კაცი
სწავლული, მსხე და ძლიერი, დიდებული და მდიდარი და თანა-დასწრები-
თა ყოველთა **სპარსთა** დიდ-შემილეთა დიდებულთა და წარჩისუბ ყლათთა და-
ამტკიცა ფიციოთ აღთქმით და წერილით, და წარმოუგზავნა წერილი იგი
ფიცისა, წარმოატანა **ტიორმანოზს** სიჭითა მრავლითა **ვერიელთა** თვის; სო-
ლო წერილსა მას შინა იყო ფიციოთ დამტკიცებული მეფის მიერ **საბურისა**.

1. **წრა** ოდეს არა შეესენ **სპარსნი** **იკერიას** დაპურობად უფლებასა ქვეშე თხსა; არამედ მიათუალებდეს მეფეთა **იკერიისთა** თავის-უფალს მეფედ და მარადის **პატეის-ჰსტემდეს** მათ მეფენი **სპარსეთისანი**, ვითარცა მძას და შვილსა მათსა მეფესა **იკერიისსა**.

2. **ტირის** ძეა. მიხი იპურობდეს ეოკელსა სარწმუნოებასა მათსა, მგუთხელ იუოს კერძთა მათთა და აღასრულებდეს მსახურებასა მათსა ჩვეულებისამებრ **იკერიელთას**.

3. **ყოველი** სუფელი სხმედრონი, გინა სამოქალაქონი, სამართალნი, გინა განწყებანი აქვსდეს **იკერიელთა** და მათ შორის არა აღირიუოს **სპარსებრივი** რამე ჩვეულება, გინა წესი.

4. **ტირადის** აქვსდესთ **სპარსთა** მშვიდობა, სიუკარული მათ თასა და მტერთა ზედა და წინააღმდეგთა შეეწეოდენ **იკერიელთა**.

5. **ბეფეთა** **სპარსეთისათა** აქვსდეს უმეტესისა მშვიდობისათვის მოყვრობა მათ თასა, მისცემდენ **სპარსთა** მეფესი **იკერიელთა** მეფეთა ქალთა თხსთ ცოლად და ქალთა **იკერიელთა** მეფეთასა შეირთვდესენ მეფენი **სპარსანი**, ვითარცა პირველადცა იყო განწყება შორის **სპარსთა** მეფეთა და **იკერიის** მეფეთა სსლიხა ურთიერთისა მიმართ მოყვრობისა.

წასწრულად აღთქმისა ესე წერილი, წარმოატანა დიდებულსა თხსსა **ტირმანოსს** **სპარსთა** მეფემან და დეხმანთაგან **იკერიისათა**, ერთი მხალად დაიპურა თხსთანა და სხუანი წარმოატანისა თასა **ტირმანოსს**, და იწყო განმსადებად **სპარსთა** მეფემან წარმოსვლად **იკერიად**.

ოდეს მოვიდა **ტირვანოს** **ბრესთად**, მასინ მიიღეს დიდისა **პატეის-**ცემითა **ბაიყან** მთავარმან, **სპასალართა** და სხუათა მთავართა და ერისთავთა **იკერიის** ზემოდასა და ქვემოდასათა, ვინადაცა იგინი განსაკებდეს ეოკელსა საქმესა სრულიად **იკერიისა** სამეფოასასა, მოიღო წიგნი აღთქმისა **სპარსთა** მეფისა **ტირმანოს** და წარუეთოსა წინაშე შეკრებულებათა მათ, და დაარწმუნესა იგინი **სპარსთა** მეფისა სიტყვითა ეოკელსავე წადილისა მათისა აღსრულებისათვის; განისარეს ამს ზედა ფრიად **იკერიელთა** და მოკლადეს ფრიადისა სურვილითა **სპარსთა** მეფესა.

ბაშინ მოვიდა **სპარსთა** მეფე არა ეგრე მრავლისა მსედრობითა, რათა არა სიმძიმილ იქმნეს **იკერიელთა**; არამედ სრულიადისა მინდობითა დარწმუნებულ იყო იგი მათზედა, მოვიდა ქალაქად **ბრესთად**, წინა-მეუკებსეს პს **ბაიყან** უპირველესი იგი მსედართ-მთავარი და ეოკელნი მთავარნი და ერისთავნი და მსედრობათაგან რჩეულნი ჰბუენი, შეკრებილნი მდიდრად.

ჩვეულებისამებრ ძველთა ჯვერიელთასა, რომელნიცა იხილარს მეფემან სპარსთამან განჭკვირდა ფრიად სიკეთესა მოსა წყად და აქო ივინი, მოუძღვეს სპარსთა მეფესა და მოიყვანეს შინსეთად ჰალატსა მეფეთას ძითა თხზით შირვანიოურთა და განუხვესენ ფრიად დიდებულად, დაუდგეს ნადიმი, მოასსეს მრავალნი მგოსანნი და მხანობანი, და მოართვეს მრავალი ძღვენი ტურთა და პირფახსნი და რაოდენსამე დღესა ესრეთ განუხვესენ ვიდრემდის განმსადებდეს დღესსწაულობასა გვირგვინოსნების თვის ასლისა მუყისა, ასეენეს სპარსთა მეფესა მსედრობანი ჯვერიელთა და კარკიში ბრძოლისანი, რომელიცა მოეწიას დიდად, ასადირეს ძითა და ველთა და ესე ვითარისა დასუკდრისთავის ფრიად მადრიელი იყო სპარსთა მეფე.

ოდეს განემზადა ყოველივე წესი გვირგვინოსნებისა, მამის მოიყვანეს შირიან მეფე ქეა საბურ სპარსთა მეფისა, დასვეს ტახტსა წყად სამეფოსა და დაუსვეს გვერდიო ხანძლოა მისი ასული ზსფაგურ მეფისა და დაადგა ორთავე სპარსთა მეფემან კელითა თხზითა სამეფო გვირგვინი, შემზადებულნი პირფახსთაგან ქვათა და მიუღოცეს ყოველთა დიდებულთა მთავართა და წარსინებულთა, ვითარცა ჯვერიელთა, გერეთვე სპარსეთისაგა დიდებულთა და სინებულთა და გარდაურეს თავსა თვალ-მავრალიტნი და ოქროს ჩვეულებისამებრ ჯვერიელთასა, გამოიყვანეს ჰალატო ასპარეზსა წყად მუნ, სადაცა იყვნეს ურიცხისი სპასი განმსადებულნი და თევანისტეს სპათა და ღაღაღ-ჭეკეს გმითა მალღით. „ცხლადნი მეფეა ჩვენი თანა მეუღლით თხზით დედოფლით უკუისიზმდე.“ გერეთვე ყოველთა ერთა და მოქალაქეთა მის ქალაქისათა ყოველთავე ღაღადებითა და სინარულითა დიდითა თევანის-სტეს, მერმე წარიყვანეს მუნით დიდსა ბომოსნა ზრმაზ დმერთისა მათისათა და თევანის-ატემისეს მუნ ყოველთა დმერთთა მათთა და აგურთსნეს ივინი ქურუმთა წესისაებრ მათისა, მერმე მოიქცეს ჰალატადვე და დაიდგეს ნადიმი, უძღვეს კვალად მრავალნი პირფახსნი და ტურფახნი სპარსთა მეფესა და დიდებულთა მასთა და ყოველსა მათთანა მეფეთა სპარსთა, კისადაგან სტუმარ იყვნეს ივინი და განასვენეს საუნჯენი მეფეთანი და მისცნეს მრავალნი ოქროა და ვეცხლი გლასაკთა, უღროთა, ქვრივთა და ობოლთა.

ზქენდათ ქორწილი ორმოც დღე და მერმე განუწესნა სპარსთა მეფემან ძესა თხზსა სრულიად ჯვერთა მეფესა შირიანს, ვიდრემდის მოვიდოდეს იგი ასაკსა შინა, რამეთუ მამინ შირიან ჯვერეთ არა იყო სიჭაბუ-

კის ყამსა, არამედ ჳერეთ სიერმისხვე ასაკსა შინა იყო, გარნა ტანითა მოზრდილ და სამხედროსა საჭურველსა სმარობდა, ვითარცა სრულსა ასაკსა შინა მუაფი კაცი და ცხესსაცა ეგრეთვე სმარობდა და გონიერებითა, ხიმშივლითა და სიტყვიერებითა მსგავს იყო იგი სხიერთა, ბრძისთა და გამოცდილთა კაცთა და მადლი იქითას ჳეგარდამოჲ მამინეუ საცნაურ იქმნებოდა მას შორის, რომელ სხსითა და საამოკონობითა ყოვლითურთ განსსაკვებულ იყო ყოველთა მის ყამის კაცთა, არა მხოლოდ თუ თასა მოასაკეთა თუხთა უსურცისთაცა თუხთა; მაგრამ ეგრეთცა მამამან მისმან მიუთუალა იგი კვლთა შინა ტირმანოჲ მამა-მეუძის მისისთა (ესე იგი ლაღისა) და ტაქეის სხასლარსა შივეღრა იგი.

ქანუწისა შვიდი ათასნი მსედარნი რჩეულთაგან სმარსეთისა მასლობელთა მისთა კრდგულთაგან და სასლოთა კაცთა, რათა მარადის ჳევეს ტირიანს მასლობელ თუხსა, რათა არა აქედეს მას შიში გარემოთა მტერთაგან, და კვალად ორმოცი ათასნი სხანი სმარსეთისანი დაუდგინს სამხედვართა ჳედა ჳკერიისთა, ტანისა და ტოვავისისა და ჳერეთისა გარე და მასლობელ სამხედვართა მით და ჳეკა დიდსა შინა სომსითსა სხანი საკმაოდ და მისცა დიდისა სომსითისცა მფელობელობაჲ ტირიანს ძეს თუხსა, ვინაჲდგან შიქმდგომად სომესთა მეფისა ჳოსაროსისა ეუერით სმარსთა დიდი სომსითი თუხსა მეფეელეობასა ქვეშე და არღარა ჳეკით სომესთა მეშვიდრეთა მეფეთა თუხთაგანი არავინ მას ყამსა შინა; ესე ყოველი მისცის მსედრობანი უყვლებას ქვეშე ტირმანოჲ ტირიანისა ლაღისა და აღმზრდელისასა და უბრძანა მას, რათა თუ სადამე ანუ გარეშეთა მესობელთაგან ანუ სხვათა წინააღმდეგად მისა მისისა. გამოსწდეს ვინ, მამი შიერისეს თუხთასა ჳკერიელთა მსედრობანი და ესრეთ დასაჯნეს იგინი და დაუმორჩილნეს ძეს მისსა.

ქოლო ჳკერიის ყოველისა ჳემოჲსა და ქვემოჲს მსედრობანი, რათა იუენეს კვლისა ქვეშე ტაიქის სხასლარისა თუხთათვე განწიქებულებითა და არაჲ იფალებოდეს წესთა და ჩვეულებათაგან ჳკერიელთასა, არცა სამხედროთა და არცა სამოქალაქოთა და ქვეყანათა მათთა ჩვეულებანი და სხუელნი, ვითარცა არს აღთქმითა დამტკიცებელი და მსედრობანი სმარსთანი, რომელნიცა ჳემორე მოვისსენყო ყოველნივე განკერძალეს, რათა არა შევიდეს ჳკერიელთა დაბათა და სოფელთა, გინა ქალაქთა, რათა არა შეაწესენ ანუ არა აჭირონ რა მცხოვრებთა ჳკერიელთასა, და ვიდრემდის ტირიან მეფეჲ მოაწეოდეს სრულსა ასაკსა შინა ტაიქის სმარლარი და ტირ-

დასწვ ოცნებებს, მისცა **ჩართლი**, **სომხითი**, **ძანი**, **ბოვანის** და **სურეთი**. და იყო **ბირიან** მამის წლისა შვიდისა, და თანა-ჭყუა დადა **ბირიანისა**, და არა დაუტყვა იგი **ბირიანის** თანა, რამეთუ უყვარდა იგი, ვითარმედ თავი თვისი, არამედ დაუტყვა მამა-მძემედ და განმტკებულად წარჩინებული ერთი, რომელსა ერქვა **ბირვანოზ**, და დაუტყვა ორმოცი ათასი მხედარი **სპარსნი** რჩეული, და არა დასსნა **ჩართლისა** საზღვართა **სპარსნი** იგი ფიცისა მის თვის, რომედ ფუტებულ იყო **ჩართვულთად**, არამედ დაჭსსნა **სურეთს** და **ბოვანის** და **სომხითს**; სოლო უბრძანა **ბირვანოზს**, რათა **სპარსთა** მათგანი შვიდი ათასი რჩეული მხედარი ყოვლადვე ქალაქსა შინა იპყრს მცველად მისა მისისა და ესრეთ დაესვა **ჩართველთა**, რათა კარნი და ცისკნი ყოველნი იპყრეს ღამითა **სპარსითა**, და სსწა სიმრავლე **სპარსთა** არა იყოს ქვეყანასა შინა **ჩართლისა** აღრეულად, და იყოს შვალი ესე სემი ორსავე სჯულსა ზედა, მამათა ჩუენთა ცეცხლის-მსასურებასა და თქვეთა კერზოსა, რამეთუ პირველვე ამსცა ზედა მოეცა ფიცი. და წარვიდა მეფე **ჩარს** და წარუსუნა და დაიმარხილნა ყოველნი სეკნი **ჩავკანის**თანი, და დასსნა ყოველგან მთავარნი და უბრძანა მათ ყოველთა, რათა იეჩინ მორჩილ მისა მისისა **ბირიანისა**, და უბრძანა **ბირიანს** ძესა თვისსა და მამა-მძემედსა **ბირვანოზს**, რათა ჰბრძოდან **ჩავკანთა**, და წარვიდა თვთ **სპარსეთად**. სოლო ამან **ბირვანოზ** ჰმატა ყოველთა სიმარცხეთა **ჩართლისათა** და უმეტეს ყოველთა მომტკიცნა ზღუდენი **ჩავკანისა** ქალაქისანი. აღიზარდა **ბირიან** მსასურებასა შინა შვიდთა მათ კერზოსა და ცეცხლისსა. სოლო შეიჭრნა **ჩართველნი** და დაივიწყა ესა **სპარსული**, სოლო დაიხწყავდა ესა **ჩართული** და ჰმატა შეპოვა კერზო და ბომოსთა, კეთილად იპყრნა ქუროში კერზონი და ყოველთა მეფეთა **ჩართლისათა** უმეტეს აღასრულებდა მსასურებასა მათ კერზოსა, და შეამო საფლავი **ჩარსავანისი**. ესე ყოველნი **ჩართველთა** სათნოებისა თვის ჰქმნა, კეთილად იპყრნა **ჩართველნი** ნიჭითა და ყოვლითავე დიდებითა, და შეიჭრეს იგი ყოველთა **ჩართველთა** უმეტეს ყოველთა მეფეთასა, და მეფობდა ესრეთ **ბირიან** ოცნებითივან **ჩართლს**, **სომხითს**, **ძანს**, **სურეთს**, **ბოვანის** და **სპარსის**. ვითარ იქმნა **ბირიან** ათსუთმეტისა წლისა, მოუკუნდა ცოლი ასული **ჩართველთა** მეფისა, და ამას ზედა დაესრულა ქართლს შინა მეფობა და დედოფლობა **ჩარსავანის**თა მეფეთა. შეწულეს ყოველნი ქართველნი სიკუდილსა ზედა დედოფლისა თვისისა; არამედ დაადგრეს ერთგულებასა ზედა **ბირიანის**სა. არცა ძალ-კდნა და არცაღვიწი იყო **ჩარსავანის**თა ნათესავი, რომელმცა ღირს-

ქმნილ-იყო მეფობას **ჩართველთას** და ესრეთ შეიტკბეს ამის მიზნების
თვს მეფობა **ტირანისა**. სოლო **ტირანს** მეფემან უმეტეს ჰმატა კეთილსა
ჩართველთას და მოაქუნას ცოლი საბერძნეთით ზონტოთ ასული **ოლი-**
ოტარისი სასკლით **ჩასა**, იწყო ბრძოლად **ჩაზართა**, და მარადის ჰბრძო-
დის, ოდესმე განუდგის **ტირანს** **ჩეკნი** და მათ გამოაქუნის **ჩაზარნი**,
მიუკუბის ჰქრეთს ანუ **ტიოკაკანს** და მუნ ეწევს, ოდესმე გამოაქუნის
ფურძეკთა და **ვილოთა**, მამის ეწევს და გერ ოდესმე ჰხმდეს **ჩაზართა**,
არამედ ყოვლადგე **ტირანს** ჰხმდის. ესრეთ მრავალგზის გარდაისდა ბრძო-
ლა **ჩაზართა**, და უფროსი ლაშქრობა მისი იუვის **ფარუბანდს**, რამეთუ
მოვიდინ **ჩაზარნი** და მოადგიან **ფარუბანდს**, რათამცა წარიღეს და განა-
ღეს კარი ფართო, და მუნითმცა იქვეს გასლუა **სპარსთა** ზედა. ხოლო
ოდეს მოვიდინ **ჩაზარნი** **ფარუბანდს**, მამის წარვიდის **ტირანს** შეგვად
ფარუბანდისა, ოდესმე უომრად მირიდინ **ჩაზართა**, და ოდესმე ბრძოლით
აოტნის. სოლო ვითარ იქმნა **ტირანს** წლის ორიყოცისა, მამის მოუგუდა
მას მამა **სპარსთა** მეფე, და დასჯა მეფედ **სპარსეთს** მამა **ტირანის**
უმრწემესი, რომელსა ერქუა **ყარტამ**. ვითარცა ესმა **ტირანს**, მოუწოდა
ყოველთა სპათა თვსთა, შეიკრიბნს და წარემართა **ყაღდადს**, რათამცა და-
ჰხვდა საყდართა მამის თვსისათა. და მამისცა მამის შეიკრიბნს სპანი
ურიცხენი და მიუკუბა ბრძოლად სეკს მას **ჩასიბისსა**; და ვითარცა იხილეს
მოხუცებულთა და მარზაპანთა **სპარსეთისათა**, ვითარმედ მსკელი დაეცე-
მის ურთიერთსა, აღჰხვდეს მათ შორის მოციქულად და ბჭედ, და დას-
ჯერდეს ორნივე მეფენი ბჭობას მათსა და დასხდეს ბჭედ. **ტირანს** იტყო-
და საჩქელად: „**პირმშო** შვილი ვარ სე მამის ჩემისა და საუფლის-წუ-
ლოდ მებომნეს ქვეყანანი უცხოისი, მგლავითა წახმულნი და მუნ დღენი
ჩემისი დამიყოფინ ბრძოლას მისა **ჩაზართასა** და მრავალგზის სისხლითა
სემითა დამიცავს **სპარსეთი** **ჩაზართა**გან, ამის თვს ჩემი არს საყდარი მამი-
სა ჩემისა.“ სოლო **ყარტამ** იტყოდა ამას ზედა: „თუცა **პირმშო** არს
იგი, არამედ საშობი არს მსკელისა და საშობს მსკელისასა კუოფის
სსკედ, რომელ მას მიხვედრია საიფონი, სოლო მე საშობი ვარ ჰინდო-
თა მეფისა ასულისა **სპარსთა** დედოფლისა, და მოგისმენია ანდერძი მამი-
სა ჩემისა და მოგინასვს, რომელ სკლითა თვსითა დამადგა გურგანი
თავსა ჩემსა.“ სოლო მათ განბჭეს და მისცეს მეფობა **სპარსეთისა** **ყარ-**
ტამს, სოლო **ტირანს** გულის-სადებლად მისცეს **ყარტამისგან** **პაზირეთი**,
და **შამისა** ნასკვარი, და **წდრახადაგანი**, ესე ყოველი **ჩართლსა**, **სომხითსა**,

ძანსა, სურეთსა და ჰოვანსსა ზედა მოურთოეს, და წარმოვიდა ჰირიანს, სოლო ვიდრელა ვერეთ მუნ იყო იგი, გარდმოვიღეს ოკნთა ჟეროშ და ზავციას და განჭრუწინეს ჟართლი. სოლო ჰირიანს გარეს გარე-გარდავიდა ოკნეთს, მოჭსტუქვენს იგი და მოჭსწყა ჰაზარეთადმდე და გარდმოვიღო გზა დასავლეთისა და მოვიდა შინა, და შემდგომად ამისსა რაოდენთაჲმე წელიწადთა ჩვეულებიხაებრ მოვიდეს ჰაზარნი ბრძოლად შარუბანდისა. სოლო ჰირიანს წარვიდა შველად და ვიდრე იგი მუნ იყო წყობად ჰაზართა, მაშინ უბევ მივეუ ლუთთა სზითა ურიცსუთა შევიდა საბერძნეთს. სოლო მივეუ ბერძნთა შეჭერბა სზითა თუხითა და წინა-აღუგა. მაშინ მივეუმან ლუთთაშინ სთხევა თავისთავ-ბრძოლა კეისარსა, რომელმანცა ვერ ძალ-იდუა ბრძოლად მისი; სოლო იყო მე ზოსაროს სომხეთა მეფისა, სასე-ლთი ორდატ, რომელი ვასსენეთ ზემო, აღზრდილ-იყო საბერძნეთს, და იყო გოლიათი. მას ჟამსა შინა იყო იგი სპასა თანა ჟერძინთასა, იგი ვა-მოარნიეს უოკელთა სზათა ჟერძინთა და შემოსეს შესამოხლოთა და ს-ჭურველთა ზეისრისთა, და კეისრის სასედ გაუგზავნეს ბრძოლად ლუთთა მეფესა, რომელიცა გამოვიდა მუნით და მიეტუქინეს ურთიერთსა, ჰსმლო ორდატ და სელად-შეიპერა, და იოტეს ბანაკი ლუთთა. სოლო ზეისარმან მისცნა სზანი ორდატს, და გამოავანსა სომხთოს მამულსა თუხსა. გამო-ვიდეს სომხთოს და გამოასსეს სზანი და ერისთავნი ჰირიანისნი. მაშინ ჰი-რიანს შეეჭრა წყობისგან ჰაზართასა, და მოიუქანა სზარსეთით თუხი მისი, სათესავი მეფეთა სასელით ჟეროზ, რომელმანცა მოიტანა თუხ თანა სზა დიდი. და ამას ჟეროზს მისცა ჰირიანს ასული თუხი ცოლად და ქვეყანა ჰუნანითგან ჟარდავამდე მტკარისა ორივე კერსი, და დაადგინა იგი მუნ ერისთავად, და სხვაცა ძალი მორთო სზარსეთით, უწყო ბრძოლად ორდატს. სოლო ოდეს მორთოვის ორდატ ძალი საბერძნეთით და მომარ-თის ჰირიანს, და მას ვერ ძალ-ედვის წინა-დადგომად, განამავრისის ცისენი და ქალაქი, და მოკლის ორდატ ქვეყანად მისი და ოდესმე განმდოიერდის ჰირიანს სზარსეთით, ვერ წინა-აღუდგის ორდატ, მოკლის სომხითი-ერსეთ დაუცხრომელად იუვს შეფოთი მათ შორის წელთა მრავალთა, და აწა ვინ იზოვა ოდეს სზარსთა შორის მარტოდ-მბრძოლი ორდატისი და სასელი-კან-იქმნა იგი უოკელსა ქვეყანასა და სმლო უოკლადვე ბრძოლათა თუხთა. ვითარმედ წერილ-არს ჰამბავი მისი ცხოვრებასა სომხეთასა. შემდგომად ამისსა მივეუ იქმნა სზარსეთს მის-წული ჰირიანისი მე ჟარტამისი, რომელმან მოუკლინა ჰირიანს მოციქული და ჰრქუა, ზათა შეეჭვრებთ და გარ-

დაველოთ სომხითი და შევიდეთ საბერსეთად. მაშინ გამოვიდა სპარსთა მეფე და მიეცაბა ტირიანს და შეჰკარბა სიმრავლე ურიცხვ, ვითარცა თივანი ველთასა და ფურცელნი ხეთანი სიმრავლითა, გარდაუღეს სომხითი, ვერ წინა-აღუდგა **Ռ**რდატ, არამედ განამარცხნა ცისკ-ქალაქნი და წარსტყვევნეს სომხითი და შევიდეს საბერსეთად, და ვერ წინა-აღუდგა მათ ბერძენთა მეფე **Կ**ონსტანტინე, შთავარდა მწუხარებას დაიხს. იწვეს ტუჩენკად საბერძენეთისა; მაშინ არწმუნეს მეფეს **Կ**ონსტანტინეს კაცთა დუთის-მსახურთა და ჰრქეს: „ისილე საკურველება **Գ**რიბტეხი და ძლევა მტერთა მოსავთა მისთავან, ვითარ ეოკელნი მოსავნი **Գ**რიბტეხნი წარმდუნებოთ ჭკარისთა ჰსძლევიან მტერთა.“ სოლო **Կ**ონსტანტინე მეფეჲსი არწმუნა მათი, ვითარცა წერილ-არს ესე განცხადებულად ცხოვრებას **Ա**კრისთასა, ნათელ-აილო **Կ**ონსტანტინე და წარმოამდუნას სასე ვვარისა და ეწეო მტერთა სპარსთა მათ ურიცხეთა სპათა მცირითა და ძლითა **Գ**რიბტეხითა ზოტჯ ბანაკი მათი და მოსწრა სიმრავლე მათი, იღვტოდეს ორნი იგი მძინი მცირედითადა მსედრითა, და მიუდგა უკას **Կ**ონსტანტინე და შევიდა საზღუდართა მათთა. სპარსთა მეფე შევიდა სპარსეთად მეოტი, სოლო ტირიანს დადგა **Գ**ართლად და განამარცხნა ცისკ-ქალაქნი, უღოსო-იქმნა ტირიანს და შეეშინა შემდგომად ოტებას **Գ**ართლით, რამეთუ აღწეუდილ-იყენეს წეობასა შინა ეოკელნი წაზინიბუღლი მიხსნი სპარსნი და **Գ**ართველნი. წარჰგზავნეს მოციქულნი წინაშე **Կ**ონსტანტინე მეფის და ითხოვა მისგან მშვიდობა და აღუთქვა მას მსახურება და მოწვეულა სპარსთა. ჰხოხდა **Կ**ონსტანტინეს, რამეთუ შიში აქენდა კვალად სპარსთა მეფისაკან და შემწეობისათვის დაეზავა ტირიანს, ადილო შეიღი ტირიანისი მძეულად, რომელსა ერქვა **Ա**ქარ, დაამოუწინა **Ռ**რდატ და ტირიანს, დაამზავლნა, მოსცა **Ռ**რდატ ასული თხნი, რომელსა ერქვა სალომე ძეს ტირიანისს ცოლად, რომელსა ერქვა **Մ**კვი. უხინს საზღუდარი ესრეთ, რომელთა ქვეყანათა მდინარენი დანს და ხამხრით მიერთვიან **Մ**ახსსა, ესე ქვეყანანი **Ռ**რდატის კერძოდ დაჰქარნა, და რომელისა ქვეყანასა მდინარენი სრდილოთ ჰლიან და მიერთვიან **Մ**ტრუდარსა ტირიანისი კერძოდ დაჰქარნა, და შუამდგომელ-ექმნა მათ და წარვიდა. მეფობდა ტირიანს **Գ**ართლს, **Մ**ახს, **Մ**ერკოს, და **Մ**ოვავანს და აქენდა **Մ**გრიბიცი **Մ**გრიბ წულამდე, და მისცა ძეს თხსს **Մ**კეს საუფლისწულოდ **Կ**ახეთი და **Կ**ესეთი, და დასუ იგი **Օ**ვარმოს **Մ**კე და ცოლი მისი სალომე ასული **Ռ**რდატისი და ცხონდებოდაც უვარმოს. სოლო **Փ**ეროსს სიძეს ტირიანისს აქენდა ქვეყანა, რომელი ზემოთ ვახსენეთ მიცემულად

ყრანვით მათ და ეკედრებოდეს **ხაბილანს**. „მოკვეცე ჰირველად ხაჯული შენი, და შეკუწყასუნ ცაძარსა **ნიჭოის** თქვენისსა და მაშინ იყავნ სიკუდილი ჩვენი, რამეთუ შენ მიერ შეპურობილ-ვართ, და შესეუ ჰეჳ ეხე ჩვენ ზედა, და უბრლო იქვენ სისხლისა ჩვეისსაგან ასოვანო.“ **სოლო ხაბილონს**, ვითარცა ეხმა ესე მსწრაფლ მივიდა იღუმალ ჰატრიარხისსა იარუღად მეფისა და აუწყა ეოკელი. **სოლო ჰატრიარქის** მისცა ნათელი სელასა ქუეშე **ხაბილონისსა** და შეიყვანეს ცაძარსა **ნიჭოისსა**, აზიარნეს საიდუმლოსა სორცსა და სისხლსა **ჴრისტესსა** და უჩვესეს დიდებანი იგი **თოციქულთანი** და დიდუფლად რე აღჭსდგეს **ყრანჯნი** იგი და შეიმოსეს სამოსელი სამეჭდრო, განვიდეს ადგილსა მას კაცის საკლავსა სსისხლესა, ილაგჯდეს და მადლობდეს **ნიმერთსა** ნათლის-ღებისა თვს და იტყოდეს. „ჩვენ სიკუდილსა ამას შინა უმედავნი ვართ, რამეთუ ღირს-გეჩვენა **ნიმერთს** ესე-ვითირსა დიდებასა მიღებად სავალსა მას დაუღკესელსა, სორცსა და სისხლსა **ჴრისტეს** მისა ღმრთისა უკუდავისა, რომელ უმადლეს არს ეოკელთა მათთა და უჩვესესელეს ეოკელთა უფესურულთა, რომელ იგი არს კურთხეულ უგუნისაძდე; **სოლო** ვამ მშობელთა ჩვეისთა ნაყოფთა სიმწარისათა და მკვდრთა პხელისათ.“ და სმობდეს. „მოკვედისი მესრმელ და აღისვენ თავნი ჩვესნი ჩვენსაგან.“ ამას რა იტყოდეს იგისი, სეღვიდა **ხაბილონ**, აღიძრა გოხებითა და სტიროდა მწარედ, რამეთუ ვითარცა ცსოკართა თავნი მათნი კლჳად წარუპერნეს, და ვითირცა კრავთა შვილთა მათთა საწყალთა ბლად იგლოვდეს. მაშინ მამწყალე ქმნილი **ხაბილონ** ამით ზედა შევიდა მეფისა და გამოითსოვა მეფისაგან სამეჭდროდ შეკაცმული, რომელიცა მიმადლსა მეფემას და ჳრქჳ. „მოძინიჭებია იგისი შენდა და რაფცა გნებავს უეჳ მათ. მასინ **ხაბილონ** განსუტკვის; **სოლო** იგისი ეკედრებოდეს **ხაბილონს**, რათა წარჳქვეს ქვეყანასა მათსა და მისცეს ხაჯული **ჴრისტესი**, ნათლის-ღება წელითა ეოკელსა ერსა მათსა. **სოლო** მან ისმინა ვედრება მათი და მოითსოვა მღვდელი ჰატრიარქისაგან და ბრძანება მოაიღო სსჯულთა მიხეჯითა რითაქე მეფისაგან და წარვიდა მათ თანა და ვითარ მიეხლნეს დღისა ერთისა სავალსა, იოვიდა წინა ჳამბავი, ვითარმედ მეფე ცოცხალი მოვალს და ეოკელნი მთავარნი მის თანა. შეიძრნეს აანი საეროსთონი: **სოზამოდა**, **სოზანი**, **კასლავჯი**, **სონებავჯი**, **სინიჭრავჯი**, **ზავჯი**, **ზავჯი**, **ზარდაი**, **ზამრავი** და თმონი და სამეჳოდა, მიეკებოდეს ესე ეოკელნი მდინარესა ზედა დიდსა და ღრმსა. დაჳყენა მეფემან კრი იგი წყალსა ამიერ და იმიერ, აკურთსეს წყალი იგი და შთასდა ეოკელი იგი

ერი და განიბნეს და აღმოხდეს აღმოსავლსა ერთსა და დახდებდა მღწეული ყოველსა მას ერსა სელსა, და იყო მუნ აოდდე, და აზიარსა საიდუმლოსა ჭრისტესსა ერი ყოველი, დაუტყვის მღვდელნი, განუწყეს წესი ყოველი და ამისსა შეიდგომად მისცა მშვიდობა ყოველთა და წარვიდა ნიჭითა დიდითა სომედ და განიხრახს გონებასა თვისსა, წარვიდე ერუსალიმად და ვისასურრო ნიჭითა ამით ადგილთა ღმთისათა. წარვიდა ხაბულონს და განუყო ყოველი იგი მონაგები გლასაკთა, და ჰირველ ხსენებულნი იგი დეკრალარი ჰატრიაქ-ქმნილ იყო და ფრიად დაიმკობრეს ურთიერთარს ხაბულონს და სატრიაქი. ჰრქვა სარსნიაფორმის ჰატრიაქსა, „იქუ ხაბულონს მამად და ემპაზი ყრასკობა, კაცი სრული ღმთის მოშიშებითა და ხაბონითა, მიეც უგვე დაჲ შესა სოხანსა ცოლად მისსა.“ და ჰხონდა წმინდანსა სატრიაქსა და მისცა სოხანსა ცოლად და წარვიდა თვსად ქალაქად ზოლასტრად.

ესე წმინდა ჩინო მოაღწერი ჭაროლისა მათგან იმჟა ოდენ მხოლოდ თხიერ სხვსა შვილისა, და აღზარდა დედამს სოხანსა მსახურებას მისა გლასაკთასა და ვითარმედ იქმნა ჩინო ათორმეტისა წლისა მოშობელთა მისთა განჰქვიდეს ყოველი მონაგები მათი და წარვიდეს ერუსალიმად. მამის ხაბილონს დაიწერა ვჰარი ჰატრიაქისხვას და ავმის ცოლისხვას თვისსა. შეიტკობო მკურდხს თვისსა ახული თვისა წმინდა ჩინო და დაღწარსა, ვითარცა წყაროსი ცრესლსი თვალთავს ჰირსა მისსა. და ჰრქვა, „მენ მხოლოდ ახული ხემა, ესერა დავატკობ ობლად ხემკან და მიგათუალავ შენ მამასა ზეცათასა ყოველთა მხრდელსა იმერთსა, რამეთუ იგი არს მამა ობოლო და მსახული ქრისტიანსა და სუტეშისის შესა, შვილო ხემა, შენ ხოლო მარამს მსუდალისელებსა შერი აღიდე ჭრისტეს ხიუწარელებისა თვის და დათა მათ ხაზარესთა, და თუ გვრეთ შეიყურრო იგი, ვითარცა მათ, მან გვრთვე მოცტეს შენ ყოველივე რადცა სთხოვო.“ დაუტკვა ამბორის ყოფა საუკუსიად და წარვიდა წიად ზორდანესა კაცთა მათასა ველურთა, ხდა ყოფა მისი უწყის ყოვლისა დამაადებელმან იმერთმან ხოლო დედაჲ მისი მისცა ჰატრიაქმანს მსახურებად გლასაკთა დედათა, და წმინდა ჩინო მსახურებდა ჩიაფორსსა სომესსა დვინელსა ორ-წელ, და ჰკითხვდა ყოვლადვე ვსებათა მათ ჭრისტესთა ვჰარ-ცმისა, დაფელხსა ადგომისა ძაღსა, და ხამოხლისა მისისა ტიღოთა და ხუდარისსა მიწეუბით ყოველსა, რამეთუ არავინ ყოფილ-იყო, და არცა იყო შორის ერუსალიმსა ხწორ მისსა მეცნიერებითა სჰულისა ძველსა და ახალსა ყოველ-

ხაკე სედ-მიწეკნიდ. სოლო იწყო მას უწყებად მისხა და ჭრქუა: „კხუდავ, შეილო ხემო, ძალხა შენსა, ვითარცა ძალხა ლომისა ძეისხა, რომელი იხასკებს ყოველთა სედს ოთხ-ფერსთა, გინა ვითარცა აწწივი დედალი, რომელი ავლიდის სიმაღლესა ჭყართასა უფროს მამლისა და ყოველი სმელეთი გუგასა ოჭალისა მისხისასა მცირისა მარგარიტისა სწორად შეიყვის, განიხილის და განიღდის სკმელი მისი ცეცხლებერ რაჲ სახის, მიუტყვის ფრთენი და მიუტყვის მას სედს, ეგრეთ იუოს ცსოვრება შუნი. აწ ვიწყო და მიგიოსრა შენ ყოველივე: ოდეს იხილეს **იმერთი** იგი უჩუღავი კაცთა მოგუდავთა ქვეყანასა სედს, რომელი მოხრულ-იყო მოწოდებად წარმართთა, ვითარცა თვთ იხება ხსნა სულისა, იწყო კეთილის-ყოფად **სურათა**, მგუღართა აღდგისებად, ბრძათა აღნიღვად, სსეულთა განსურსებად. ესე შეიძურკეს, შეიხრასხეს და წარავლისეს სტრატონისი ყოველხა ქვეყანასა სწრავთი მოხლრად **სურათა** და ჭრქეს: რამეთუ ესერა წარვსწყმდებით, მოგედით და შემოაჭყრბეთ ყოველსი. მასინ მაიწივისეს ყოველი ქვეყანით გაცნი მრავალ-რიცხუნი სწავლულნი სჯულსა **ძოხსის**სა, რომელნი იგი ასიტაკრად წინა-აღუდგეს სულსა წმინდასა, ანტაკრად რაჲ იგი ჟურ-იყო ყოფად ქვეყანასა მათ აღასრულეს, ჯვარს-აღეს და სამოხელსა სედს მისხა წილ-იღეს, და სუდა წილთა სრდილოელთა **ძცხეთელთა** მოქალაქეთა გუართი იგი უკერავი. სოლო დაფლეს რა სესო და დაჭრისლეს საფლავი მისი, არამედ იგი აღჭხდეს, ვითარცა ჭხოქუა შირველ და ტილოსი იგი ჭხოვრეს საფლავსა შინს. და შემდგომად რაოდენსამე ჟამთა მოკიდეს სელთა **ხუკა** მასარებულისათა, და დახსნა იგისი, სადაცა თვთ იგის. სოლო სუდარი არა იბოვა, არამედ ჭხოქეს ვიეთი **სეტრეს** თხს, ვითარმედ სელ-ეწიფა აღსიდა და აქუსო მას, არამედ გასცხადებულად არა გვოსრეს. სოლო ჟურანი ამსკე ქალაქსა შინს დამარსულ-არის, არამედ ადგილი მათი არა ვის იგის, ოდეს იხებოხ **იმერთის** განიხსნდეს იგისიდა.“ ვითარცა ესთა ესე ყოველი წმინდასა **ჩისო**ს **ჩიაფორის**გან მისცა გურთსკვა და მადლი დმერთსა, და კვლად ჭკითხა. ხდა არს ქვეყანა იგი სრდილო-სა, სადაცა არს სამოსელი იგი **ალფის**ა ჩევისა? ჭრქუა **ჩიაფორის**ს. ქალაქი **ძიცხო**, ქვეყანა **ჟართლის**, სომხთისა, **ძითელეთი** არს საწარმართოჲ, რამეთუ ჟამსა ამს უეიეთა სხელ-მწიფოდ შექმნილ-არს იგი. სოლო მათ დღეთა შინს მოვიდა დედა-გაცი ვინმე **ფეხო**თ, თაუენის-ცემად წმინდისა აღდგომისა და ჭკითხვიდა დედა-გაცსა მას **ჩიაფორი**, ვითარმედ **ქლენ** დელოფალი ჟურეთცა ეკუვითარსა ციომასა და ხსელსა შინს არსნა?

სოლო მან ჰრქჳა ესრეთ. „ვითარმედ ვარ მსეველი მათი და მასლობელი განზრასჳანს მათსა უოკეღს ცხადს და დაფარულს, და ვუწეი მე მისი, რამეთუ აქჳნ მას დიდი წადიერებად **ჴრისტეს** სჯულისა და ნათლის-ღებინს თჳს.“ სოლო ესმა რა ესე დედაკაცისა მისგან წმინდას **ჩინოს**, ჰრქჳა **ჩაფორსა** ესრეთ. „ვითარმედ წარმგზავნი მე და მივიდი დედოფლისა **ჴლესესსა**, ნუ უკვე მივიასლო სიტყუზ-გებად **ჴრისტეს** თჳს წინაშე მისსა.“ სოლო **ჩაფორს**მან აუწუა **პატრიარქსა** წადიერება ესე და საქმე **ჩინოს**სი. მაშინ **პატრიარქმან** დედის ძმამან მისმან მოუწოდა წმინდას **ჩინოს** დის-წულსა თჳსსა, და დაადგინა იგი აღმოსავალსა წმინდისა საკურთხეველისსა, და დაასხნა სელნი მისნი წმინდანი მხართა ზედა მისთა, სულთ-ითქჳნს ცად მიმართ სიღრმით გულისა მისისათ და ჰსოქჳა. „უფალო, დმერთო საუკუნეთაო, სელთა შესთა შეკვედრებ ობოლსა ამას შეიღეს დისა ჩემისსა, წარვაულინებ ქადაგებად **იჴთაქბისა** შენისა, რათა ახაროს აღდგომაჲ შენი, სადაცა ხათია იუოს სრბა ამისი ექმენ, **ჴრისტე** **იმერთო**, ამას თანა-მოგზაურ, სავთ-სადგურ, მოძღუარ, ენა-მეცნიერ, ვითარცა უწინარეს ამისსა მოშისთა სასელისა შენისთა, და უკჳისა დედისაგან თჳსისა ამბორის-ყოფითა განშორებინათა, და გამოხსნა მას ზედა სასწაული ვჳარისა. და ესრეთ ლოცუთა **იჴთისა** მიმართ და გურთხევითა განუტეჳა.

შა წარმართა წმინდა **ჩინო** დედა-კაცისა მის თანა **ჴფესოთ** მოხრეღლისა, და ვითარმედ მიიწიენს საიფეთსა **ტომს** სახიდ დედაკაცისა, რომელსა იგი თანა-მოგზაურ ექმნა, ისილეს მუნ დედოფალი ვისმე ტომი მეფეთა, სასელით **ტაფესიმე**, და დედა-მძუძე მისი **ღაიასე**, რომელნი ესე იყოფოდეს მონასტერსა შინა ქალ-წულთასა, და ჰსუროდათ **ჴრისტეს** თჳს, და მოძლოდინე იუქეს **იერუსალიმით** ნათლის-ღებასა. მაშინ დედა-კაცმან მან წარუდგინა წმინდა **ჩინო**, და აუწუა საქმე მისი დედოფალსა **ტაფესიმეს**, რომელი იგი ისილა რა **ჴრისტეს** მოეუწარემან **ტაფესიმე**, ხისარულით შეიტგობო და შეიწყნარა სახიდ თჳსად წინაშე მისსა წმინდა **ჩინო** ხელთაგან მის დედა-კაცის თანა მოგზაურისათა, და ესრეთ იყოფოდა რა მის თანა წმინდა **ჩინო**, მასვე შინა წელიწადს ნათელს-იღო **ტაფესიმე**, რომლისა თჳს იგი სურვიელ-იუო მისთანა **ღაიანცა** დედა-მძუძემან მისმან და სხვათა მათ სასლელათა მისთა, რიცხუო ორმოცდა ათთა სულთა, სელსა ქვეშე წმინდისა **ჩინოსსა** და იყოფოდეს მონასტერსა შინა თჳსსა და მათთანა წმინდა **ჩინო** ორწელ. მათ დღეთა შინა წარავლისა კეისარმან მიკებად ქალისა ქმნულ-კეთილისა და შეენიერისა, რათამცა უბოკეს დირსი

ცოლად მიხსნა, და კითარძმედ მოიწივნეს მეძიებულნი იგი მონასტერისა ქალ-
წულთასა და ისილეს და განიცადეს **ძაიფსიმიე**, და გამოიკითხეს გუჟარ
მისი და სცნეს მეფეთა ნათესაობა მისი, ფრიად სთინდა შეგნიერება მისი,
რომლისა ვერა სჯდა ესილვა მსგავსი სიღვითა და შეგნიერებითა. და გუ-
მონასეს სსსე შეგნიერებისა და სატისა მისისა ფიცარსა ზუად და წარჭ-
გზავნეს წინაშე **ჴეისრისა**, რომელი ისილა რა **ჴეისარმან** ფრიად ხინდა და
ხინარულითა აღივსო, და განაწესა აღსრულება ქორწილისა მრავლითა სი-
ხარულითა, რომლისა თვსტა მწწრთელ წარავლისა მოციქულნი და განსტე-
ბელნი უოკელთა შინა საბრძანებელთა მისთა, რათა უოკელნი დიდითა სი-
ხარულითა მოვიდენ ბრძანებითა ამს ქორწილსა სამეფუოსა. სოლო ისი-
ლეს რა უოკლად-წმინდათა მათ დაფარული იგი მასქასებამ მტერისა, და
ისარნი მისნი განსურებულნი, რომლითა იგი ისწრაფდა სისრად წმინდ-
თა **ჴრისტესთა**, იერუიდეს, რამეთუ ჴერ რისხსუნა იპოვა მეფე, კითარდა
გაგელი სამოთხესა შინა მწრასკელ ექმსა, კერეთეე აქა მსგავსად მისსა
უსჯულო ესე, რომელსა აქუნდა შეგნიერებული თაჴნის-ცემს ბილწოთა და
შეგნიერებულთა კერძთა. სოლო ისილეს რა ნეტართა **ძაიფსიმიე** და **ქანსე** და
სსვათა მათ წმინდათა დედათა განსაცდელი ესე მათ ზუად მოწვეწულად,
მამინ მოისხენეს მათ უბიწო იგი აღთქმად და დირსი ჴებისა მარტოებით
ცხოვრება, რომელსა იგი იუჴნეს განსწავლულ და გოდებით ტირიდაც
გამონატვთ შესწავლებისა მის თვს წინაშე მეფისა უსჯულოსა, შეგნიერები-
ლსა წმინდისა **ძაიფსიმიესა**, რომელი იგი გამოიკატათ და წარგზავნეს. და
მისცნეს თავნი თვსნი ფიცსელისა მოღუწაწებისა კანონსა ლოცვითა და კე-
დრებითა **იჴოისათა** დაუცვადებულთა და მსურვალთა და ერთობით გან-
ზრასვითა ურთიერთარს ეოკელთავე დაუტრეებს ქვეყანა იგი ფრულად არმი-
ოცდა ათხამეტმან სულმან და მოიწივნეს ლტოლვილნი არეთა და სანა-
სებთა სომხითისათა ადგილსა მას, რომელსა რქიან **ქსალ-ქალაქ**, უადრეს
შენებულსა, რომელ არს **შანი**, სყოფელი სომქისთა მეფისა და შევიდეს
მუნ ცალავართა მათ შინა სწისსელთასა, რომელნი იგი იუჴნეს შენიერებულ
ხრდილოდ კერძო და აღმოსავალით და იზრდებოდეს მუნ შინა სელთ-
საქმრისა თვსისა განკავრებითა. სოლო ისილა რა კეისარმან, რამეთუ გა-
ნერნეს სელთავან მისთა და ტრფიალებიზავან მისისა ბოროკისა წმინდა
ძაიფსიმიე და სსვანი იგი მისთანანი, აღივსო ურუგეშისის-ცემოთა მწუხა-
რებითა, და წარავლიანსა კანნი უოკელთა ადგილთა მოძიებად მათდა. მამინ
მოიწივნეს მოციქულნი იგი **ჴეისრისანი** წინაშე **ძარდატ** სომქისთა მეფისა

და მოართუეს წიგნი ღვიზისა, რომელსა წერილ-იყო ესრეთ: „თუთ მშერობელი ღვიზისარი ხაჟარელს ძმასა და მეგობარსა და თან-მოსაყდრესა ჩემსა **ძარდატს** გვიგონსა. უწყებულ იყავ ძმობაჲ შენი და თანა შექმნილობა, რომლის თჳს იგი პირველად გვეჩვენის შეგთომილისა მის **ძარდატს** სტახეთა სათესავისა, რამეთუ ყოვლადვე შეურაცხ-იქმნების ჩვენი უფლებათა მათისაგან კრებულისა და ხაჟარელ არს ჩვენი ხელ-მწიფებაჲ მათგან, რამეთუ იგინი ჯვარ-ცმულსა ვისმე მოაქმედარს მხსურებუნ და ძელსა თაჳთისის სტახეთს და თავისა თჳსისა ხიკუდილსა უფლისა მათისა იჳს დიდებად შერაცხებუნ და არა ეშინისთ **ბრძანებანი** და მოკლულისა მათგან **ბრძანებანი** და ჯვარ-ცმულსა ეშინის და შეგთომილ-არინ, მეფეთა ზღირებუნ, ღმერთთა შეურაცხ-იქმნებუნ, და ძალსაგა მზისა, მთავარისა და ვარსკვლავთა სათლისასა არა რად შერაცხვენ, არამედ შექმნულად იტყუან მათ ჯვარცმულისა მის მიერ და ესრეთ მოაქციეს ქვეყანაჲ ვიდრემდის მამანი დედათაგან, და დედანი მამათაგან ცოცხალვე განაშორან. დაღაცათუ დიდითა ქაღებითა და ფრიადითა ხატანჯველითა მოკვსწყვიდენით, არამედ გუდადცა უფროსად განძრავდეს. სოლო აწ შექმნილია იე ხილქაჲ სათესავისა მათისაგანისა ქაღისა ერთისა ჯაბუკისა და განვიზრასე მოყვანებაჲ მისი ცოლად ჩემდა. სოლო მას არცაღათუ მეფისა უთქმე გულისა მისმან ხურვილად ჩემდა, არამედ საძულელად და არა წმინდად შექმნეს მე, რომლითაცა მეოტ-იქმნეს ფარულად ჩემგან, და კერძოთა ქვეყანისა შენისათა წარმოსრულ-არინ. უწყებულ-იყავს შენდა, ძმაო ჩემო, მოიძიენ იგინი და ჰპოუნ რა მისთანანი იგი ხიკუდილითა მოაქმედინენ. სოლო რომელი იგი მათ შეგთუხენ შენიერი იგი სტახითა და ხსკლით **ძარდატ** ჩემდავე წარმოავლინე, და უკეთუ შენ გონდეს იგი თავისა შენისაჲვის იგულე, რამეთუ არა იზოგა ხსუნა მსგავსი მისი იანთა სოიველსა შინა, და ცოცხლებითმცა იყოფები შენ მხსურებასა შინა ღმერთთასა.“

სოლო აღმოვიკითხა რა **ძარდატ** ბრძანებაჲ ესე გვიგონისა, მეის იწყო მოხწრათვებით ძიებაჲ მათი და ჰპოვირა რა ხაჟარელთა მათ შინა პირველ-ხსენებულთა და ისილარა **ძარდატ**მე, აღვივო **ბრძანებებითა** გულის-თქმისათა და ხისარულითა დიდითა და დაამტკიცა მიუჭანებაჲ მისი ცოლად მისდა. სოლო ურნ-ექმნა რა **ძარდატს** ხაჟარისა ამის თჳს წმინდა **ძარდატ**მე, მამის იწამა იგი მიერ წამებისა ღმერთითა, მისთანა **ზაინცვა** დედა-მძემე იგი მისი და ხსუნანი მრავალნი მათთანანი, ესე იგი წერილ-არს წიგნსა მას წამებისა მათისასა მოქცევასა შინა **სომეხთასა**, რამეთუ **ძარდატ** მეფე

ლებადი შვიდგზის გუწეით წერილისაგან. სოლო აწ ვინათგან სელნი შეასხსეს მამათ მათ ჩვენთა მესა მის მწირისა დედა-კაცისასა და მოჭკლებ იგი, აღიღო მძერძის სელი წყალობისა მისისა ჩვენს ზედა და განსეთქა მეფობა ჩვენი, განგვაშორა ცამარსა მისსა წმინდასა და უგულუბელს-ჭყო ნათესავი ჩვენი სრულიად, და არს მით უამითგან სამასი წელაწადი და უძე-ტესიცა, რომელ არს იხმისა ევდრება ჩვენი და არცაღა ჭყო ღხინება ჩვე-ნი, რომელისათუხს საგონებელ გუნხს ჩვენს, ვითარმედ სუ უმეუ ზეცით იყო კაცი იგი და განამრავლეს მათ ესეუთთარისა ჰბირისა თუხს მოწყრად ჩვენდა; სოლო მე ვითარცა მესმა ესე, ვიწყე გითხუდ დედა-კაცისა მის ჩინოსგან ჭრისტეს თუხს, თუ ვინ იყო იგი ასუ რომლისა მიზევისა თუხს იქმისა კაცად ძიე იწითისა. მამის აღაღო ჰირი თუხსი წმინდამან ჩინო, ვითარცა რა ჰურღმულისაგან აღმომდინარემან და იწყო სიტყუდ დასაბა-მითგან წიგნთა ჩვენთა ზეპირით წარმთქმად და განმარტებდა ძალსა მით-სა, რომელითა იგი, ვითარცა მძინარესა განმავიკებდა მე და ვითარცა და-სულებულსა გონიერ-მეოფდა და მამათა ჩვენთა შემაწყალებდა და მარწმუ-ნებდა ცუტალებსა სჯულისასა.

ჩიდრემდის მრწმენს მე სიტყუთა მისითა სესო ჭრისტე მე იწითისა ენებულად და აღდგომილად და კვალად მომაგულად დიდებით, და ვითარმედ ჭეშმარიტად იგი არს მოლოდება წარმართთა და ღირს ვიქმინით მე და მკვილი ესე ჩემი სიღონია მოღებდა საპყურებელსა მას განსაწმინდელსა ცოდვა-თაგან წყალსა ემბახისასა, რომელსა ინატრიდა წინასწარმეტყუელი შავით და ვერ ეწიფა. და მესმა მე სმა ასლისა სჯულისა ერთად მკალობელითა, რომელსა იგი შავით ინატრიდა და ღირს-ვიქმინით ზიარებად ჭეშმარიტ-სა სორცსა და სიხსლსა ჭრისტეს მისა იწითისასა და კრავსა ცოდვათა თუხს სოფლისათა შეწირულთა, რომლისა ტკბილ არს გემოს-სილვამ მისი; და ამას ზედა სარწმუნოება ჭეუკ, უფალო, განსდგუა ჩვენი სორცთა-გან ჩემთა, კვალად სხუანიცა მრავალნი სასწაულნი ვისილენ თუხადიდა ჩე-მითა შატსეთას შინა ჩინოს მიერ აღსრულებული დღეთა ჩემთა.

**ჰეოდოი დიქიონი ხისუი ლაუნდუბი ჰიოდონსუნი
 ზოდტონსუნი დუს ოფონსუნი ხეიფონსუნი იონო ჭიხსდენსუნი.**

ძე ღბითარ მოკითხრობ თქუნი თსრობასა მას, რომელი მეუწყა და უფროთა ჩემითა ვისმინე მამის დედისა ჩემისაგან და რომელი წიგნთაგანცა უწყა, რამეთუ მათცა ჰაპათ და მშობელთაგან თუხსთა მოთხრობით და

სიძენით უწყოდეს. ოდეს იგი მეფობდა **სეროდე ერუსალიმს**, მას უამსა შინა გვესმა ესრეთ, ვითარმედ **ერუსალიმი სპარსთა დანიპერესო**, რომლის-სა თუხ იქმნა გლოვა და წუსილი **არიათა** ზედა **ქართველთა ტიცხეთელთა** მკვდრთა **ჴოდელთა** მღუდელთა კოდის-წყაროელთა მწიგისობართა, დასობისა განანელთა თარგმანთა, რომლისა თუხცა ესე ყოველნი აღიდრეს წარსლუად და შეწყენად **ერუსალიელთა**. სოლო შემდგომად მცირედთა დღეთა სსუჲ მოიწია ღაღადისი სუგეშინის-ცემისა, ვითარმედ **სპარსნი** იგი არა დაპრობად **ერუსალიმისა** მოვიდესო, არამედ საჭურველთა წილ აქენდათ ოქრო სამეუფო და მური, მსწრაფელ მკურნალი წულუღებისა და გუნდრეჲი სუნსელი, და ეძიებდეს ყრმას ვისმე შობილსა თესლისაგან **შავითისა**, რომელ რეცა ჰპოვეს მწირი ერთი ყრმაჲ მწირისა დედაკაცისა შობილი უუამოდ უადგილოსა ადგილსა, ვითარცა არს ჩვეულება **გარეგან** დაბისა მდგომარეთა კაცთა. და ებენი მის ყრმისა მოვიდეს და შესწირეს მისსა ძღვენი იგი მშვიდობით, და იქმნა სისარული დიდი სმენითა ამის ჰამბევისათ **არიათა** ზედა **ქართველთა**.

ჴოლო შემდგომად გარდახდეს რა წელი ოცდა ათნი. მამინ მოწყვა რა **ქსისა** ძღველსა **ერუსალიმით** მამისა ჩვენისა **ჴლიოზის** თანა ესრეთ. „ვითარმედ იგივე, რომლისა თუხ **სპარსნი** მეფენი ძღუნითა მოვიდეს, აღზრდილ-არს და ჰსახესა ზომისასა მოწყვენულ და თავსა თუხსა ძედ **მუთისად** ხადის; აჲ მოკვდით ყოველნი სიკუდილსა მისსა, რათა აღვასრულოთ მცნება **ჴოხესი**.“ და წარვიდა აქათ **ჴლიოზ** მამის მამა ჩემი, კაცი მოსურნებელი, და ესვა მას დედა ტომისაგან ელი მღუდლისა და ესვა მას დაჲ ერთი და ეკვდრებოდა **ჴლიოზს** დედაჲ მისი ესრეთ. „წარვედ, შვილო, წოდებასა მას შეფისასა და წესსა სჯულისასა, გარნა რომელსა იგი განიზრასკენ სუ შეერთვის ცნობა შენი, შვილო ჩემო, რამეთუ იგი არს სიტყუა წინასწარმეტყელთა და იგავი ბრძენთა და საიდუმლო დაფარული შირველთაგან და წარსართთა სათელი და ცხოვრება საუკუნო.“ და წარვიდა **ჴლიოზ** ტიცხეთელი და **ხონკინოს** ჴარსნელი, და მუნ დასუდეს ჭურარ-ცმასა **აფელისასა**. სოლო რაჟამს იგი დამსჭუადვიდეს **აფელსა** ჭურარსა ზედა და ჰსახანგმან გვერითა მით რკინისათა ჰსცა სამსჭუელთა მათ ზედა **აფელისათა** **ერუსალიმს**, მამინ ესმა სმა სამსჭუელთა მათგან გამოსრული დედასა **ჴლიოზისსა** მეოფესა **ტიცხეოს** შინა, და მეუწყსეულად იკრისიანლსა და თქუა. „მშვიდობით მეფობაო ურათათა, რამეთუ მოჰკალით თავისა თქვენისა მაცხოვარი და მსსენელი, და იქმენით ამიერივან მკუდელ და მესისსლე შემოქმედისა. ვაჲ თავსა

ჩემსა, რომელ არა შეუფლავ უწინარესვე ამისსა სიკუდილი, რათამც არაარა სმენილ-იყო ეურთა ჩემთა და არცადა შემდგომად ამისსა ღირს-კაქმენ მე სიღუჭად ნათლის წარმართთა ზედა და მშვიდობა უსრავლს.“ და მეის შეისვენს რა სრულ-ჰყო სიტყუა ესე. სოლო კურთი იგი უფლისა სუდა წილითა ტრესიულთა მთ ორითა და მოიღო იგი ტრესულად ჟლიონ და მიეგება დაჲ მისი ცრემლითა მიერ შესკარული და მოკვია ეელსა მისსა თხსსა ჟლიონს და მოუღო მას სამოსელი იგი უსონი, შეიტკობო მკერდსა თხსსა და მეის სულნი წარსდეს მასვე უამსა, სამთა ამთ ტკივილითა სიმწარითა: ჟრისტეს სიკუდილითა და დედის თხსისა, და ზარეზის თვის უარის-მყოფელთა ჟრისტესთა მისსა თხსისა. მამინ იყო სკარველი დიდი და შემოფოტება ტრესულთა შინა, რამეთუ განჰკურდა თუთ დიდი მეფე ლდერკი და უოკელი სიმრავლე ერისა და მთავართა, და ხონდა მეფეს ლდერკის სამოსელი იგი, გარსა სკვირველებისა მისგან წარ-განსდელ და შემინებულ-იქმნა იგი, და ვერღარ იკადრა გამოღებად სელთასან მის მუჭდრისათა, რომელსა იგი მავრად და სურვილით შემოტკურდა. და ესრეთ სელთავე მქონებელი სამოსლისა უფლისა დამარსა მამან მისმან ჟლიონ დაჲ იგი თხსი ადგილსა მას, რომელი უწევს მიერთმან მსოფლობან, და არავინ სხუამას თხსიერ მისსა, რომელი ესე უწეიან, ვითარმედ არს ადგილი იგი მასლობელ ნამუს მის ღობანით წარმოღებულისა და ტრესულთა დასკრულისა აღორძინებულისა.

და ესეცა მეუწყას მამისგან ჩემისა, ვითარმედ არს სხუანგა სელთათა ძალითა შემოსილი მსოფობი იგი სელენი ჟლიონსა ამას ქალქსა შინა და სელთა ჩვეისა საკურთსიკეელისა სიტკიცესა ქვიშე ქვათა უზოკუნელად ვიდრე უამდმდე მისსა. რამეთუ მრავალ გზის მოიბირა წმინდამან ჩინო მამისა მიმართ ჩვეისა, რათამც გამოვიწულილე მისგან ადგილი იგი მსურვალედ სამოსლისა მის. სოლო მან ესე ოდენ მრქუა, ვითარმედ აქა არს ადგილი იგი სამარსაკი მისიო, რომელსა ზედა ენანი კაცთანი არა დადრედეს გლობად მიუთისა მიმართ, და არს ადგილი იგი, ვითარცა ადგილი უკობისი ვიბედ სილული და ზეცად აღწეენილი. და შემდგომად წელთა მრავალთასა მის-წულის შეიღმან ლდერკი მეფისმან ლმზაელ ძიბა-ჰყო სამოსლისა მის თხს ორითა თანა და ვერ უძლო ზონსად და ცნობად მისსა, გარსა მასცა ესრეთ მიეთსრა. რომელთაგან ესრეთ გამოიკითხვდა, ვითარცა ესერა ზემო ითქუა ნამუს მის მასლობელ-ყოფა ადგილსა მას, რომელსა დამარსულ-იქმნა. სოლო დამარსულ იყავენ ესეცა, ვითარმედ სასლი ჟლიონი-

სი, რომელმან კუართი **ბებლებსა** მოიღო და დამარსა მითურთ დაჲ. თუხი იყო ქალაქსა დასჯალით წიად მოგუთას სიღს ზედა.

ჰათ დღეთა შინა ისილა წმინდამან **ჩინო** ორგზის. და სამგზისცა მიღსა შინა ჩვენებით, რომელი იგი მუხლსა თუხსა ზედა მიერდსობილმან მცირედ რამეჲ მიირულის, რამეთუ სედიდა იგი ესრეთ, ვითარმედ რეცა თუ მოვიდიან მფრისკელნი ფრთითა შავნი და შთავიდიან მდინარესა მას შინა და განიბანისან რა განსპეტკენიან და აღვიდიან სამოთხესა მას შინა პირველ სხესებულსა ბაბილოსა და მუნ შინა მოიხთიულებდიან საყოფსა მისსა და ვუჯილთა მათ ისმეკდინ და ესრეთ მოწლედ და სურვილით წმინდისა **ჩინოს** მიერ მოიღებდიან, რეცა თუ მიხი არს სამოთხე იგი, და გირემოს მისსა მოჭკრბიან იგინი ვივილითა შვენიერად. სოლო ესერა ესრეთ ისილა წმინდამან **ჩინო** აუწყა მოწაფესა თუხსა **სიღოსიან** ასულსა **წბიათარისსა**, რომლისა თუხ იგი მიუგო მას და რქუა წმინდასა **ჩინოს**.

„უცხოვო და აქა არა შობილო, რევეო, სიტყუჯაებრ შუისისა და ჩვენ რევეთა მსხნელო, ვუწვი, რამეთუ შეს ზედა მოიწია ასალი ესე უამი, და შეს უამით ისმეს ჭამბავი იგი ძველი მამათა ჩვენათა ნაქმარა ზეცის მის კაცისა უბრადლოს ხისხლისა უსამართლოდ დათსეკა, რომელი ჭქმსეს **ბრითა** ხირცხული და ვიდეთა ქვეყნისათა განხეკვაჲ, მეფობისაგან დეცამად და ცამრის მის წმინდისა მიღებაჲ მათგან ერისა უცხოთა წოდება და მიცეპა მათდა დიდების მათისა. **ერუსალიმ, ერუსალიმ!** ვითარ განვიმარტავს ფრთისი შესნი და შეიკრებ ვოგელთა ცის-ვიდით ნათესავთა ფროთთა ქვეშე შესითა, რამეთუ აჭა აჭაცა მოხრულ-არს დედაგაცი ესე, რომელმანცა შესტყალოს ეოველი წესი ამის ქვეყანისა.“ და კვალად მიუქცა წმინდასა **ჩინოს** და არქუა ესრეთ. „ვითარმედ ჩვენება ეგე შესი მოახწავებს და ცხად-ჭყოფს ადგილისა ამის შეს მიერ სულთაგან სამოთხედ შესტყალებასა და ხალთითა საყოფთა გამოძლებარებასა მისსა უეყნისამდე.

ჩოლო ვითარ მოვიდა **ჰირიან** მეფე საბერძნეთით ორბეული **ჴონ-სტანტინე** მეფისაგან და ვიდრე მოხლუნადმდე მისსა განცხადსა წმინდისა **ჩინოს** მიერ ქადაგება **ჴრისტეს** სჯულისა, რამეთუ იტყოდა იგი სმა მდლად, ვითარმედ გზოვეს მკვდრნი ეგე სრდილობანი ცთომასა შინა, და გამოქმისა ვჳარი იგი სასხლეკისა და იქმოდა მის მიერ საკურველებათა დიდთა; რამეთუ განჭკურსის განუკურსებულნი, თუხიერ წამლისა შესეებითა მით ვჳარისათა. და კვალად ჭქადაგებდეს მის თანავე მოწაფენი მისნი, რომელნი პირველ ფარულად იუტეს მოწაფე მისდა რიცხვთ შეიდნი დედანი

სათუხუცენი **ორიათანი**: **სიდიონა** ასული. **წბიათ** მღუჭღლიხია და სხვანი იგი ქაქხსნი და სამოთხისა მცველნი იგი ურთიერთანს მეუღლენი, და **წბიათ** მღუჭღელი, ასალი იგი **საკლე**, რომელი უძიშნად და დაუგსრომელად ჭქადაკებდა სჯულსა **ქრისტესსა**, და ფრიადდა მეცნიერ იყო მკელისა სჯულისა, და ასალი ესე სჯული ესწავა მას წმინდისა **ჩინოვანსა**, და უმეტეს **ჩინოვანსა** ამსილებდა ყოველსა კაცსა და ასწავებდა სჯულსა **ჰუმბარტისა** **ქრისტესსა**. მაშინ აღიძრეს **ორიანი წბიათარსა** ზედა, რათამცა ქუა დაჭკრიბეს მას. **სოლო** **ჩირიან** მეფემან მიაჯღისინა მსასურნი და გასარისა **წბიათარ** მოკლვისხვან **ორიათასა**, რამეთუ აქუნდა მას სურვილი **ქრისტეს** სჯულისა; ამის თვის რომელ ასმიოდეს მრავალნი სსწაულნი **ქრისტეს** მიერნი **საბერძნეთით** და **სომხითით**, და არა დააბკოვლებდა ქადაკებად **ჩინოვანსა** და მოწაფეთა მისთა; არამედ ჰბრძოდა მათ მტერი იგი ყოველთა მამართ მოაწმუსეთა ეშმაკი და ვერ დაეყსებდა აღსარებასა **ქრისტესსა**, და ეკრეავე **ჩინოვანსა** დედოფალიცა უმეტეს მისსა გულ-ფიცხელ და შეურაცხის ბეოფელ-იყო ქადაგებასა მას **ქრისტეს** სჯულისასა **ჰუმბარტისა**. **სოლო** წმინდა **ჩინო** იყო ესრეთ და ილოცვდა დაუგსრომელად საუედელსა მას მისსა მსაუგალოთა ქვეშე, და დაკრებულ იქნეს წამართნი იგი ღოცუნსა მისსა და მღვდარებასა. უცხო უხნდათ საქმე იგი, იწყეს გამოკითხუად მისსა; **სოლო** იგი აუწყებდა ძველთა და ახალთა წიგნთა და გასაბრწოვებდა უბედის-სმითთა მათა, და შთაუგლებდა გულსა მათსა სიფიარულსა **ქრისტესსა**. და იყო ესრეთ სამწელ, ვინაჲცა განაცხადა ქადაკება და დაიმოწავინა მრავალნი. მაშინ იყო ვინმე ერმაჲ წული მწირისა ვინიმე სენითა შეპერობილი და მიმოაქუნდა დედანა მისსა კართი კარად, რათამცა ვინიმე ჰბოკა მეცნიერი გურსიებისა, და ჰბომცა სარგებელი მისი, და შეისწავეს იგი ყოველთა, და არა ოდეს ჰბოკეს სარგებელი გურსიებისა ერმისა მას თვის. და მკურნალთა ჰბრჭჭეს დედა-კაცსა მას, ვითარმედ არა რაჲ სარგებელ-ეყვს ერმასა მაცას. და დედა-კაცი იგი იყო გულ-ფიცხელი წამართი და მარადის სძაქებს სჯულსა **ქრისტესსა** და აყენებდის სსწათაც ვითრეჲ და მისღუად **ჩინოვანსა**. **სოლო** ვითარცა სასოწარკვეთილ-იქმნა მკურნალთა მიერ, მოვიდა და დავარდა წინაშე **ჩინოვანსა** და ევედრებოდა გურსიებასა ერმისასა. მაშინ ჰბრჭჭა წმინდამან **ჩინო**. „გურსიებაჲ, რომელი გაცოვან არს მე არა რაჲ ვჭეო, **სოლო** **მტერთმან** ხვემან, რომელსა მე ემსასურებ **ქრისტესმან** მისცეს ერმასა ამას კურნება.“ და რომელსა ვილოცნა ზედა მარადის ილოცვან წმინდა **ჩინო** მას ზედა დადებდა უბრძანა მან

მას სწეული იგი და იწეო ვედრებად **ოფლის**, და მასვე უამს განიკურნს ურმა იგი განცხადებული და მსიარული მისცა დედასა თვისსა. **სოლო** დედამან ურმისმას აღიარა **ჟრისტე**, ჰსიჟქუა. „არა არს სსჭა ღმერთი, თვისიერ ჟრისტესსა რომელსა ჰქადაგებს **ჩინო**.“ და დამოწავა წმინდას **ჩინოს** და შეუდგა კუალსა მისსა და ადიდება **მერთოს**. მამინ დედოფალი **ჩინა** შეკარდა სენსა ფიცსელსა დიდსა და მწარესა, რომლისა კურნება ვერვის შეუძლო, რამეთუ უოკელთა სელოკასითა მკურნალთა წარმოადგლიერსეს წამალნი მათნი, და ვერა რაჲ შეუძლეს კურნებაჲ მისი, უღონო იქმნეს და ხსნა-წარგვიოილ. **სოლო** აუწყეს ვიეთთამე დედოფალსა, ვითარმედ დედა-კაცისა მის **ძომისა ტყუხა** მიერ, რომელსა ჰქაჯან **ჩინო**, ლოცვთა მისთა მრავალნი სენნი განიკურნებოანი. მამინ უბრძანა მსახურთა თვისთა, რამეთუ მოიუქნონ **ჩინო**. და მივიდეს მსახურნი დედოფლისანი, და ჰპოვეს **ჩინო** ქონსა მის ქვეშე მუვალთასა ილოცვდა რა უამს მექუხესსა, და მიუთხრეს ბრძანება დედოფლისა. **სოლო** წმინდამან **ჩინო** ჰქაქუა. „არა ბრძანებულ-არს სემთა, სადა ბანაკი ჩვენი არს რათა განვიდეთ მიერ, არამედ დედოფალი აქა მოვიდეს სუოფელსა ჩემსა ჰქმარიტსა და განიკურნოს ძალითა **ჟრისტესითა**.“ **სოლო** მსახურთა მიუთხრეს დედოფალსა თქმული იგი **ჩინოსი**. მამინ დედოფალი გულს-მოდგისედ ეტეოდა მათ. „შემომხადლო მე მცხედარი და მიმიუქანეთ მისსა.“ მამინ წარიუქანეს მცხედართა მსახურთა მათ იგი, და ძე მისი **ძეკ** და სიმრავლე ერისა მის თანს. ვითარ მივიდეს სუოფელსა მას წმინდისა **ჩინოსსა**, და დადგეს დედოფალი გილაკსა მისსა სედა, იწეო წმინდამან **ჩინო** ლოცვად და ვერდებად **მერთის** მიისართ მიკვარ უამ, და მოილო ვკარი იგი, რომელი აქნდა, და შესაო თავსა; ყურსსა და მხართა ვკარის-სასედ და მეუხუეულად განიკურნა და აღსდგა განცოცხლებული; ჰრქმენა **ჟრისტე** და თქვა. „არა არს **მერთი**, თვისიერ **ჟრისტესსა**, რომელსა ჰქადაგებს **ტევე** ესე დედა-კაცი“ და მიერთვას შექმნა იგი მეკობრად თვისად შინაურად, და მარადის ჰქითსაჟს და გამოიწეოლაკან სჯულსა **ჟრისტესსა** და ახწაკებად წმინდა **ჩინო** და **წბითარ** სახლი **სავლე**, და ახული მისი **სიდონია**. და იქმნა დედოფალი მორწმუნე და იცნა **მერთი** ჰქმარიტი და ჰქითსჯდა დედოფალსა მუფე. „ვითარ იგი მეუხუეულად განიკურნე.“ და უთხრობდა დედოფალი ეოკელსა მას, რომელი იქმნა მას სედა, ვითარ თხიერ წამლისა ლოცვთა **ჩინოსითა** და შექებოთა ვკარისთა განიკურნა და სიმრავლე იგი ერთჲ, რომელთა კისილჲ, დაამტკიცებდეს სიტყუასა დედოფლისასა. მამინ

ჭირიან მეფე განჭკვრ და იწყო გამოძიებდ სჯულსა ჭირსტესსა და მრადის ჭკითსავე ურთა ყოფილსა მას ლბათარს ძეგლთა და სახლთა წიგნთაგანსა, და იგი აუწყებდა ყოველსა და წიგნიცა, რომელი ჰქონდა ჭირიან მეფეს სებროთისი მასცა წიგნსა შინა ჰპოვა წერილი ესრეთ. „აღმსენებას მას გოდლისასა სმა-იყო სვეტი ჩუბროთის მიერ, რომელი ეტყოდა: მე ვარ ჭიქელ, რომელი დადგინებულ-ვარ ღუთისა მიერ მთავრობასა ზედა აღმოსავლისასა, გასკედ ქალაქით მავით, რამეთუ იძერიო დაჭყარაკს; სოლო უკანასკნელთა უამთა მოვიდეს მეუფე იგი ცინა, რომლისა შეს გნებავს სილვა შეურაცხი ერსა შორის შეურაცხსა, შიშისი მიხმის განაქარენეს გემოინ სოფლისანი, მეფისი დაუტეობდეს მეფობასა და ეძიებდეს სიგლასკესა. მას გიხილოს ჭირსა შინა და ვისსნას შეს.“ მამის გულის-სმა-ჰყო მეფემან ჭირიან, რამეთუ ძველნი წიგნნი და სახლი ემოწმებოდეს, და ნებროთის წიგნიცა დაამტკიცებდა, შექმნა სურვილი ქრისტეს სჯულთ-სა; არამედ ჰბრძოდა მტერი იგი უნისო და აუკებდა აღსარებას ჭრისტესსა, გულსა შთაუგდებდა სსხოებასა კერძობასა და წიგნისასა. არამედ დედოფალი მარადის ეკვდრებოდა აღსარებად ჭრისტესსა, და იყო მეფე დედოფლისა მოქცევიოტან წელიწადს ერთსა ორგულებასა შინა. სოლო ასწავებდა ერსა დაუცსრომელად წმინდა ჩინო და არავის აუწყებდა, თუ ვის ვარ ასუ სადთო მოვალ, არამედ ტყვედ იტყოდა თავსა თვსსა.

შემდგომად ამისსა მოგვ იგი მოავარი სპარსი სასელიო ჭყარასნელი იყო, სულითა უგეტურითა ფიცსელად იგებებოდა და სიყდილსა მის-ლებულ-იყო და იყო მთავარი იგი სათესავისეგან ჭირიან მეფისა. მამის ეკვდრისე წმინდას ჩინოს ჩანა დედოფალი და მეფე იხილავდა ხაქმეს მისსა მტირედ ორგულებით. ეტყუნ წმინდას ჩინოს. „რომელიცა იშოთის ძალითა იქო გურნებასა ამას, ასუ სარ შეს ასული ლრმზინი, ასუ შვილი ზადისისა და უცსრობით მოხვედ და შეუერდი და ზედა-ამსო მთო შეწყა-ლებსა შენი და მივანიტეს ძალი გურნებათა, რამეთა მით ჰსტოსნადებოდი უცსროსა ქვეყანასა, დიდებულმცა არიან უკუნისამდე. სოლო შეს წინაშე ჩვენი-სა იყავ, ვითარცა ერთი მაწავსებელი შვილთა ჩვენითაგანი, და პატრიარქ-მული ქალაქსა ამას შინა; არამედ უცსროსა ამას სიტყუასა სუ იტყვ, ტომთა მათ შეცნობილსა სჯულსა სუ გნებავს ყოვლადვე თქმად, რამეთუ აწ ესერა იძერიოთნი დიდნი სოფლის-მხერობელნი, მზის-მოძიესელნი, წვიმის-მოძიეს-ნებელნი, ქვეყანით საყოფთა აღმომეფუნებელნი, გამოძსრედელნი ჭართლი-სანი ლრმზ და ზადენ, ყოვლისა დაფარულისა გამოძიებულსა, ძველნი დიერ-

თნი მამთა ჩვენთანი უადი და უადი, ივინი იუენენ სარწმუნებელად კაცთა მამართ. და უკეთუ განჭკურნო შენ მთავარი ესე, განკამიდდრო და გეო შენ მკვდრ ტრესეთას შინა, მსახურებად წმინდისა. დაღაცათუ ჭკერიოს და სიტყუთა მოციან მათ ზედა შემეხრება მისი, არამედ ადგილი იგი უმრავარს და ჭადღეკვლათ ღმერთი უორუჟან და ესე ყოვლადვე მტერ არიან. ამას სდგას შემოადგინა ზედა, და მან ამას ზედა ესე-ვითარი ურგა მოაწია, ვითარ აქეს ჩვეულებაჲ სოფლის-მპურობელთა და კმა-გეჟაჟი ჩემგან ბრძანება ესე.“

ტიუგო წმინდამან ჩინო. „შენ მეფე სასკელითა ჭრისტესითა, და ვედრებითა დედისა მისისხათა, და მისთა ყოველთა წმინდათა მოავლინენ შენ ზედა ღმერთისან ცისა და ქვეყანისა შემოქმედმან და დამადებულმან ყოვლისა დაბადებულისამან დიდისა, დიდებულისა და აურაცხელისა მისისა მრავალ-მოწულალებისგან, მოგვიღეს შენ, ვითარცა სასმილისგან ნაბერწყალი ერთი მადლისა მისისა, რათა ჭსცხს და გულის-სმა-ჰეო სიმაღლე ცისა და ნათელი მზისა, სიღრმე ზღვსა საძირკველისა და სივრცე ქვეყანისა და საძირკველი მისი. და უწყებულ-იყავნ მეფე, ვინ შემოსის ცანი ღრუბლითა და ქუსან სმითა ჭკერისათა და იძრვინ ქვეყანა სიმისურითა და რბინ მესის-ტესანი, და ყოველს მთასა ეგზებინ ცრესლი გულის-წყრომითა მისითა ანუ ოდეს შეიძრას ყოველი ქვეყანა, ვიდრე მდინ დარიღჟან მთასი და მფარნი კლდენი ქვანი, და მეტნიერ-იყავ შენ ამას ყოველსა მიწვეხად, რამეთუ იმერთი ცათა შინა არს უხილავ, თავი იგი ყოველთა დაბადებულთა, თჯნიერ მისა მისისა, რომელი მისგან გამოვიდა ქვეყანისა ზედა, გამოხნდა ვითარცა კაცი, რომელმან ადასრულა ყოველი, რომელისა თჯს მოსრულ-აიყო და აღვიდა მათვე სიმაღლეთა ტამინათა და ისილე, რამეთუ დაუსაბამო იგი მსოფლო მადლ-არს და მღაბად ჭსედავს, და მადლნი იგი შორით იცნის. მეფეო. ახლოს არს მისალება შენი იქეთისა მისედაჲ, რომელი არს ქალაქსა ამას შინა, სასწაული ერთა სამოსელი მისა იქეთისა აქა არს და სალენი მიწ უდასი აქვე არს ყოფაჲ და სასწაულნი არიან, რომელნი იმერთმან გამოახინეს, თუ არა მე გჳლად მთავარი ესე შენი განჭკურნო სასკელითა ჭრისტეს ჩემისათა და ჯვართა ვინებისა მისისათა, ვითარცა იგი დედოფალი ჩანა განიკურნა სენისაგან დიდისა, რაჲიგი ვაუწყე მას, ჰეოთს იგი რათა სუელიც თჯნი განაბრწყინვოს და ერთცა თჯნი მიასხლოს იმერთსა.“ და მიტეჟარეს მას მთავარი იგი და მოვიდა ჩანა დედოფალიცა სამოსესა მას შინა ნაძეთა მათ ქვეშე, და დადგინა იგი აღმოსავალით და ახერობად სტა სულნი, და ჭრქვა მას სამგზის. „ევიჟმნი შენგან-ემდაგო, შეუკრდე“

განკებთა **იუთისათა** ეშუად შეიწყალა. ხოლო რომელნიმე მათგანი წმინ-
დანი დაინაღსეს და იელტოდეს, რომელია თანვე მამის ესე წმინდა **ჩინო**
დამალულ-იქმის ეკლეთა შინა ვარდისათა, რომელი იგი ჟურეთ არღარა გა-
მოძღვებულ-ქმნილ იყო ეკავილისა ესისა, და ესრეთ დამალულ რა იქმნა
წმინდა **ჩინო** და ისილა მუნით გამო ხასითა მთავარ-დაიკონისათა შთამო-
მავალი სეციით ნათლისა ოლარითა მოხილი და მჟურობელი სასამეველისა
სკლეთა მისთა, რომლისა ეჭამლისა-სახე სენსკლუბაა დაჭფარვიდა ცათა და
ეკავად იყო მის თანა სიმრავლე ერთა სეციისათა, რამეთუ მას ესმისა გა-
სკეოფოდეს სორციაცას სულსი წმინდათა მათ მოწამეთანს, რომელნი იგი
შეიერთეს ბრწყინიჭალეთა მათ სეციისა ძალთა და ესრეთ ცად მიძართ აღი-
წოდდა, რომელ ესე ისილა რა წმინდამის **ჩინო** დღად-ჭყო ესრეთ. „უფალო,
უფალო, რად დამტკობ მე შორის ასპიტას და იქედსეთ.“ მაშინ სმა ესმა
სეტარდამო, რომელი ეტკოდა. „ვითარმედ ესრეთ იგოს შესიცა წარეუანე-
ბაა სასუფეველად წინაშე **იუთისა**, ესმა მას ოდეს ეგი ეკალი, რომელ
არს გარემო შესსა ეოველინვე იქმსეს ვარდის ფერგელ სუნსელი, რამედ
აღჭხდეტ და ვიდოდე ჩრდილოთ გერძო, სდა იგი ფრად არს სამკალი და
მუშავი ეოვლად არა.“ ამისსა შემდგომად წარმოვიდა მუნით წმინდა **ჩინო**,
და მოიწია **ოტრისითად** სასლგაროთავე **სომხითისათა** და მუნ დააზმირა
ჭირთა შინა მრავალთა და თთვესა მყოთსესა მარკიოტანს, რომელ-არს
ივისისი წარმოქმართა და მოიწია მათთა **ჰავასეთისათა**, სდა იგი მიემთსვია
ტბასა დიდსა გარდამოდინარებს, რომელსა ეწოდების **ჟარაჟსა**. ხოლო
მისედნა რა მუნით და ისილას მთანი სრდილოსანი დღეთა მათი ზაყსუღი-
სათა ხავსენი თოვლითა და ჭყერთა სასტიკითა, შესიმწუნდა წმინდა **ჩინო**
და თქვა. „უფალო, უფალო, მიიდე სული ჩემი ჩემგან.“ და დაჭყო მუნ ორ-
დლე და ითხოვა საზრდელი მეთოქსურთოვან ტბასა მას შინა მესადირე-
თასა და რამეთუ მწვექმსნიცა იუშესი ადვილსა მასვე და სმიფვიდეს რა
სასმილავსა ღამისსა სამწეოსს სუდა მათისა, სდაოდეს ივინი შემწედ და
მფარველად მათდა დიერთთა მათთა **წომისს** და **ხადისს** და აღიოქმიდეს
მათ მესაწირავთა, ოდეს მოვიდეთ წინაშე თქვესსა მშვიდობით. და მას
იტყოდეს ივინი ენითა **სომხურითა**, რომელ ესე ესწავლა მცირედ რამე
ჩინოსცა ზირველვე **ჩიოფორისავანს**, და ჭვიავა მწვექმთა მათ შინა მწრასვე-
ლი **სომხურის** ერთი, ჭვიავს მას და ჭრქვა ენითა **სომხურითა**. ვითარმედ
რომლისა საფაღისანი ხართ? ხოლო მას მიუგო და ჭრქვა. „ვითარმედ
ვართ ჩვენ დაბით **ქლარბინით** და **საფურცლით** და **ქინარელნი** და **ქაბატელანი**

და დიდისა ქალაქისა ტიტყუთისანი, სადა ღმერთი ღმერთობენ და შეფენი შეფობენ. და ჭკითსა. „სადათ არს ტიტყუთა.“ სოლო მან მიუგო და რქჳა. „ვიითარმედ გარდამდინარე ესე ამის ტბის თანა წარუღის ქალაქსა მას ტიტყუთასა.“ სოლო წმინდა ჩინოს შეუქნდა სიგარძე გზისა მის და სიბოროტე მათათა მათ, რომელი იხილად და ამისოჯს შეძრწუნებულმან სულთ-ითქუნა და დაიდუჭა ღოღი ერთი სასოუნად და ესრეთ მიიძინა გარდასადიხელსა მას ტბისსა. და ვითარ იგი ეძინა, მოვიდა კაცი ერთი ჩუენებით ჰასავითა ზომიერ, სოლო თითა ნასეკარ-თმობსანი და მისცა მან წიგნი დაბეჭდილი წმინდასა ჩინოს და რქჳა. „მითრთვი ესე მსწრაფლ ქალაქსა შინა ტიტყუთას მეფესა მას წარმართასა. სოლო წმინდმან ჩინო იწყო ტირილად და რქჳა მას ვედრებით. „ვიითარმედ მე, უთალო, დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი არცა ენისა მეტყუელად მეტყუიერვარ, ვითარ მივაფე უცხოთა ქუეყანასა და კაცთა მათ უცხოთესლთა.“ მ. შინ კარმან მას განუხსნა წიგნი იგი და იყო წერილი სამაქლებრ, რომელსა ზედა იყო ბეჭედი ესეო ჭრისტესი, დაწერილი-იუჟნეს მათ შინა ათნი სიტყუისი, მსგავსადვე ფიგურათა მათ ქვასთა ტოხეს ზე, მისცა კითხუად წმინდასა ჩინოს, განიფრთსრო რა წმინდამან აქჳინდა სელთა შინა.

დასაბაშა სიტყუათა მათ ესე:

1. სადაცა იქადაგოს სასარება ესე, მუნცა ითქმოდის დედა-კაცი ესე.
2. არცა მამა-კაცება არს, არცა დედა-კაცება, არამედ თქვენ ეოკელნი ერთ-სართ.
3. წარკედით და მოიძოწათენით ეოკელნი წარმართნი, და სათელს-სცემდით სასუღითა ტამისათა, და ტისათა და სულისა წმინდისათა.
4. სათელი გამობრწყინებდა წარმართთა ზედა და დიდებდა ერისა შენისა სხრალიისა
5. და იქადაგოს სასარება ესე სასუფეველისა ეოკელთა სოფელსა დაბადებულსა.
6. რომელნი თქვენ შეგიწინარეს მე შემიწინარა, და რომელმან მე შემიწინაროს შეიწინაროს მომავლინებელი ჩემი.
7. რამეოთ ფრიად უუჟარდა ტარიათ ოფელსა, რამეოთ მარადის იხმინდა მისსა სიტყუასა ჭეშმარიტსა.
8. სეგემინის მათჯას, რომელთა მოხწყუნენ სორცნი თქვენნი, რამეთუ სულისა ვერ შემდეგელ არიან მოწყუედად.
9. ჭრქჳა ტარიათ მგდალენსა, ესეო. „წარკედ და ასარე მმათა ჩემთა.“

10. სადაც ჰქადაგებდეთ სასულითა ჰამისადა, და ძისათა, და სულისა წმინდისათა.

ითიარცა წარმოითხ სიტყვანი ესე წმინდამან **ჩინო** იწყო ვედრებდად **ი**მითისა მიმართ და გულის-სმა-ჟყო, ვითარმედ ზეცით იყო სვენიება ესე და აღიხილნა თჳსანი ზეცად და ითხოვა მალალო შინა დამკვიდრებულისა და ყოვლისავე შემცველისა **ი**მითისაგან შეწყვისა მისი და წარმოემართა და მიჰქუთა წიაღკერძო მდინარესა მას ტბისაგან გარდამდინარესა, რომელი წარმდინარეობს დასავალით, მერმე კვალად იწყებს აღმოსავალით დინებას. მიუდგა გზათა მსელთა და ფიცსელთა, სასნა ჭირნი დიდნი გზათაგან და შიშნი დიდნი მსეტოგან, ვიდრე მიწყენამდე ადგილსა მას, რომელსა იწყებს წყალი იგი აღმოსავალით დინებას, და მიერთოგან იქმნა ღსნიება მისი, რამეთუ ჰქოუნა მუნ მტყაუნნი, რომელთა თანა მიიწია სასნიებასა **ჩ**ართლისასა ქალაქსა მას, რომელსა ეწოდებოდა **არბინისი**, სადა იგი ისილთა ერი უცხო და უცხოთა დემერთა მსასურსი: რამეთუ თანყმანის სტემდეჲს იგისი დემრთად მათდა ცუცხლსა, ქუჩასა და ქელთა, რომლისა თჳს შეეურჯა სულსა ამის წმინდისასა და შეკვიდა უბანსა ჰურითასა, რათამცა სრასხდა მათ თანა ეხითა **ურთულითა**, რომლისა იგიცა მიტნიერ იყო და დაჰქუთა მუნ თთჳს ერთისა დღენი, და განიგდიდა საქმესა და ძალსა მის ქვეყნისასა. სოლო აღიმრეს დღეს ერთსა ერთი დიდნი ხიმრავლითა მით ქალაქით წარმაკალნი დედა ქალაქად სამეუფოდ **მცხეთად** მოკაჭრებდად სახმართო რათმე და სრასხდა წინაჲ **არმაზ** დუთისა მათისა, და წარჰქუთა წმინდა **ჩინო** მათ თანა. სოლო ვითარ იგი მიიწივსეს ქალაქად **მცხეთად** და დანსადგურეს მათ წაღ მოტუთასა სიდასა მას ზედა, ისილა მუნ მოკობა ცუცხლის მსასურთა მათ ერთა და ხანთური, სტირთდა წმინდა **ჩინო** წარწყმენდასა მას ზედა მათსა, და ივლოკდა უცხოებასა თვისსა. და აჲს სუთლისა დღე იყო სმა ოსრვისა და საურვისა და ზარი საშისელი და გამოსლჳთა ერისა ურიცხზსა, ვითარცა ეჭვილითა კვლისათა და ზარი საშისელი გამოვიდოდა ვიდრე გამოსლჳთადმე მეფისა და ვითარ იგი მოიწია ყამი იყო სივლტოლა და მიმოდაბსეკვა ყოვლისა კაცისა და შიშისაგან შეივლტოადეს და დაისლვოდეს საფარველსა შინა თჳსსა. და აჲს მუნს გამოვიდა **ჩან** დელოფელი და შემდგომად მისსა გამოვიდა სიმრავლე ერთსა ხელადა და შეამკუთეს ყოველნი გზანი იგი და ფოლორცნი და სამოხელთა მიერ თჳთო-თჳერთა და ფურცელთაგან სუთასა. მერმედა გამოვიდა მეჲე **მირიან** სასარულითა და თჳსითა-მეუდგამითა სიღვრთა, და იწყო ეო-

ველმან ერმან ქებად შეფიხს. და ჰკითხს წმინდანის **ჩინო** დედა-კაცს ვისმე **ორი**ას : ვითარმედ რაჲ არს ესე? მან ჰპოვა. „ღმერთი ღმერთთა მათთა **წმინ**სე უწყეს მათ წინაშე მისსა აღსლულად, რომლისა მსგავს არა არს სხუა კერძი. და ეუწყო რა წმინდანსა **ჩინო**ს, აღვიდა ხილვად კერძის მის **წმინ**დისა ერისა მის თანა, რომლითა აღივსნეს მათნი იგი, და განაშვენიებდეს დრო მათა მიერ და სამკაულთა, ვითარცა უკავილთა მიერ ველიხთა, და შეუხწროა წმინდანსა **ჩინო** ცისედ **წმინ**დისად და დადგა იგი მასლობულად კერძისა მის ნაპრალსა ზღუდისასა და სუდვიდა საკურუელებასა მიუწოდებელსა და ენითა გამოუთქმელსა, ვითარ იგი იყო შიში და ძრწოლა სა-რისაღსასხდელი მეფეთა მათ და ყოვლისა ერისა წინაშე კერძთა მათ წარდგომილთა. რამეთუ ისილა მუნ წმინდანსა **ჩინო** მდგომარე კაცი ერთი სპილენძისა, რომელსა ეწვა ტანსა მისსა ვაჭვი ოქროსა და თავსა მისსა ხაყსუტი ოქროსა, სამხრეინი და თუაღნი მასნი იუწინეს ზურმუხტისა და ბიურტისანი და ეპურა სმალი ხელსა მისსა ელვარე და ბრიწყინვალე, რომელი იგი იქცეოდას ხელსა მანსა მისსა და შიშთა მისისა მიმთსკევიისა და სიჭუდილისათა მის მიერითა არა ვინ განუგრძალვულად შექმოსეოდაცს ვერძსა მას, არამედ ესრეთ განიკითხის თავი თუხი და თქვის. „ჰ სკიდა უკეთო დასამეკვალე დიდებასა დიდისა ამის ღმრთისა **წმინ**დისისა, ანუ შესამეკვლეთ სიტყუად ებრავლთა თანა, ვინა მოგუთა თანა სმქანსა, ოდეს დამთსკეულ-ყო მისისა მსასურთასა და მათსა, რომელნი იგი იტყვიან უმეტრებით დიდსა ვისმე ღმერთსა და ქესა ღმრთისა ზეცათასა და იპოვოს, თუ რაჲმე ესე ვითარი ბიწი დამრეს მე მასული მიხი, რომლისაგან ეშინის ყოველსა ქვეყანასა.“ და ესრეთ წინათვე განკითხვით თაკით თუხთათა შაშითა და ძრწოლით თაუჭასეს-სტანს მას. და კვალად იყო მარჯვნიით მისსა სხუა კერძი ოქროსა სასიითა კაცისათა მდგომარე და სასული მიხი კაცი და მარცხენით მისსა უდგა კაცა ვერცლისა და სასული მიხი **ლად**, რომელნი იგი ღმერთად უნხდას ერთა მათ **ქართ**ლისათა. მაშინ ვითარ ისი-ლა სეტამანსა **ჩინო** აწყო ხელ-თქმით ცრულით ტირილად **მუთის**ა მი-მარტ ცთომილით მათ თუხ **ქვეყანის**ა ნრდადოსათა და დაყარვის მის თუხ მთიან საოღისა და უფულებისა მათ ზედა ბსულისა თუხ, რამეთუ მი-ხედსა მეფეთა მათ დიდ-მადლთა და ყოველთა მოხაროს, რომელნი იგი ცოცხლად შოაქიოქნეს ვოკოსისა, დაიტყვა დამადებელი და ქუთა და ძელთა სმალესთა და რვალსა განჩედისასა ღმრთად თაუჭანის-სტემიენ. და ესენი იცნობებოდეს ყოველთსა შემოქმედად და მოქსენსა წმინდანსა **ჩი-**

ნოს მამის სიტყვა იგი, რომელი ამცნო დედის ძმამან **იობეს** ზატრი-
არქმან ესრეთ. „ვითარ მამა-ვაცხა ხრუღს წარგავლინებ და მსწვეხად ხარ
ქვეყანას უცხოს და ხათესათა: დარგველ ზეველი ბარკადელ, რომელ
არს **ჴარსჯუღად**: ვანთა ღრთის-მბრძოლთა და მდომელთაო. მამის აღი-
სილსა ზეცად მიმართ და ხოქუა. „რუფალო, მრავლითა ძალითა შენითა გე-
ცრუენს მტენი ესე შენნი და მრავლითა სულ-გრძელბითა შენითა იქმ
გონიერებად მოხლვასა მათსა და ყოველი მტკარებერ და სარებერ განქარვე-
ბადნი ესე ქვეყანასა ზუდა უჩინო ჰყავ, არამედ ხე უგულებელს ჰყოფ,
რომელი შექმსსეს სელთა შენთა ვარი სავად შენდა და რომლისა იუხ
ერთი ხამებინავანი განჭკვენს და აცხოვსენ ყოველი სოფელი და მოხედენ
წუალობით ამათცა ზუდა და შერიხსენ სელთა მათ ბორბოტთა და უჩინო-
თა სოფლის მპყრობელთა მთავართა ბნელისათა და შთასადენ ადგილთა
ძხელთა და მიხუენს მე, **ოფალო** **იმერთო** მამის და დედის სემისაო,
მსუკელსა ამას შენსა და ნამობსა მოსათა შენთას, რათა ისილონ ყოველ-
თა კიდეთა ქვეყანისა მაცხოვარებად შენი, და რათა ჩრდილო ბღუარსა თასა
ისარებდეს და ყოველმან ერმან მსოლოსა **იმერთა** თაყუენის-გუეს **ჴრი-**
სტი **სესოს** მიერ ძისა შენისა, რომელსა შუჭისსა მადლობით დიდების
მიტემა უგუნისამდე.“

თ ვითარცა დაასრულა ლოცვა ესე წმინდამან **ჩინო** მიეს წამის-
ყოფითა ხალთათა აღდგეს დასავალი ქარსი და ჰყრისი ღრუბელთა თასა
ხილვითა საშისელითა და სიმთა ზარისა აღსადელისა ქუხილისათა და მო-
ჭბურსა ნიავმან მზისა დასავლისამან სუნი ჯერგული ხიმარისა და სი-
მერადისა, რომელი ესე ისილა რა სიმრავლემან ერისამან მათა ზუდა მომა-
ვალად, მამის იწვეს მსწრათად ხიზბილად და შეღტოლავად ქალაქისა და
სოფელთა თუსთა და რამყოფ მცირე დრო სცა **იმერთის** განსიქებადმდე
თავთა მათთა და ყოფად ამისსა, რათამცა შეეწონეს იგინი მოამხრელსა
მას საყოველთა შინა თუსთა. და ვითარ განიხიხეს იგინი ყოველნი, მე-
უწესეულად მოიწია რისხვსა იგი ღრუბელი მწარედ სასტიკი და მთალო
სეტყვა სწორი ქვისა რათა მიერ სელთა მძლვად ძლიო სატყორცებ-
ლი ადგილსა მას ოდენ ზუდა საყოფელსა კერზათასა და შეემუხრით დაწე-
ლილსა იგინი, და დაარღვივნა ზღუდენი იგი ქარისა მიერ სასტიკისა და
შთაბნისენს იგინი კვდეთა ნაპრალთა მათ შინა. წმინდა **ჩინო** კვო უწე-
ბელად დატყალი ადგილსა მასვე, ხდა იგი ზირველ შესრულ და მდგო-
მარე-იყო.

ღღესა მეორესა გამოვიდა ზირიანს მუჟე და უოკველი იგი ერი მიჰბად ღმერთთა მათთა და არა ჰპოვებდეს, რომლისა თვს იგი დაეცა მათ შიში და ძრწოლა და განკვრევებამან შეიპურა და უმრავლესნი იგი ერნი იტყოდეს გულ-ფიცხელნი და მოუდრეკელნი ესრეთ. „კითარმედ **ქალდეველთა** ღმერთი **ითრუჳან** და ჩვენი ესე ღმერთი **ღმრძს** ყოვალადვე ურთიერთარს მტერ-არინს, რამეთუ ამან **ღმრძს** ოდესმე მათ ზედა ზღუა მოაქცია, და აწ მან შური იძია და მოაწია ესე ამა ზედა.“ სოლო რომელნიმე ესრეთ იტყოდეს. „კითარმედ რომლისა ღმუთისი ძალითა **ძრდატ** სომეხთა მეფე ეშუად შეიგვალა და გვალად ეშვისაცანს გაცადვე მოაქციონს, მან შვენი **მძერთმან** ჰქო და მოაწივის ესე რისხვა თვისი მათ ზედა, და ამან ესე ვითარსა იტყოდეს მამის, ამის თვს რამეთუ ვინაზიანს მიჰვე **ძრდატ** **ქრისტეს** ძალითა ეშუად გარდაქრეულ-იყო რა ძალითავე **ქრისტესითა** გვალად გაცადვე შეგვალეზოდიყო, მიერთვან ქება და დიდება **ქრისტესი** არღარ ფარულად ითქმიდა **ქართლსა** შინა, რამეთუ მადლსა **მუთისასა** ეწყო მიფუძის აღმოხველთს. სოლო მისვე დღეს რისხვისა და კერზთა შემუხრვისასა დასცხრა სეტყუა იგი და ქარი სხსტიკი. მამის გამოვიდა წმინდა **ჩინო** კლდისა მისკანს ნაშრალისა და ჰპოვა თუალი იგი ბიერიტი, აღიღო და წარმოვიდა წინა-კერძო დანსრულსა მან კლდისა ცხვრისასა, სადა იგი უოთილ-იყო ძველადვე ცისე და ქალაქი; და ისილა მუნ მდგომარედ სენი ერთნი, რომელთა ბრინჯე უწოდისან, შვენიერნი და რტო-მალდნი, სადა იგი უოთილ-იყო **ქარტამ** მესიხისა სტრილი და განსხსვესებელი. რა მივიდა სენსა მან ქვეშე გამოსასა სხსწა-ული **ქრისტეს** ვკარისა და აღასრულსა მუნ დღენი ექვსნი მადლობით და კედრებით **მუთისა** მიმართ წყალობით მოსედეს და სხსისთავს ერისა მის ეშმაკთა შეცთომილისა. სოლო ოდეს იქმან კერზთა შემუხრვაჲ იყო თოვე მარტივანს მექქუხე ავკსტოსა, და დღე მექქუხე, რომელსა შინა ფური იტულა **ქრისტეს**ან წინაშე თავთა მათ წინასწარ-მეტყველთა და მოწაფეთა თვსთა. და ვითარ იგი ვხითქე იყოფებოდა რა წმინდა **ჩინო** საყარველსა მან ქვეშე სეთასა, მამის მოვიდა მისდა სეტყე-ქალი ერთი სხსელით **ქრომანს** და ისილა მუნ წმინდა **ჩინო** ესრეთ მეოთვი, განკვრდა და ჰკითხა მან სხვსა მიერ ბერძელ მეტეველისა დედაგარისა ვინაზიანს მისი სხვსა უოკვლისვე თანს საქმისა მისისა, რომელი იგი აუწია რა უოკვლისივე **ჩინო** თვინიერ უწეებას მშობელთა თვსთასა და ანემს ტყეშობა თავისა თვსისა. მამის **ქრომანს** თანა-ღმობილი და მოწაფელი-ქსნილი უცხოების თვს მისისა, ცრემლით აიძულებდა

წმინდას **ჩინოს** წარსულად მისთანა ხსნიდ სამეფოდ: რომელი ეს არა ინება წმინდამან **ჩინო**, არამედ განუშორა და წარვიდა მისგან **შინა** შანსა და შემდგომად სამთა დღეთა აღსდგა მუნით, განსლო მტკუარი, და მიიწია სამოთხესა მას მეფისას, სადა იგი აწ არს სვეტი იგი დუითა-აღმართუბული და ეკლესია სკათალიკოსო, და იხილა მუნ სსლი მცირე სამოთხისა მის მცველისა, და სურვიდა მას შინა იხილა და მოიკება დედაგატი, ცოლი სამოთხისა მცქსლისა მის სახელით **ჩინაკახია** და მოწულედ ამბორის-ყოფითა შეიტკბო, ვითარცა მრავალ-ქამოთგან ქეცნიერმან და მეგობარმან დაჭბანსა იყრხნი და განუხუენა ცხუბითა ზეილისთა, და დაუტო ზური და ღვინო და დაჭუენს მას თანა წმინდამან **ჩინო** დღენი და ჟამნი ცხრათა თთვეთასი. სოლო იუჩნეს ესე **ჩინატა** აა და ქმარი მიხი უშვილო, რომლისა თვს ფრიად მწუსარე იუჩნეს ივანი; მამის იხილა წმინდამან **ჩინო** ჩუენებას შისა ძილისასა გატი სთლით შემობილი, რომელი ეტყოდა. „ვითარმედ შევედ სამოთხესა მასსა და ჰპოო ქვეშე გერძო სამუთასა მცირე ბაბილო შემსადებული გამოდებულად ეწვილოთ, და აღიდე მიწაა ადგილისა მისგან და ეს ჭამად მეუღლეთა მათთა და ესკასი შვილი.“ სოლო წმინდამან **ჩინო** უღოცა და სცა ჭამად ცოლქმართა მათ ჩუენებითა უწუებინა მისებრ და შუეს მათ ძე და სხულები მრავალი, რომლისა თვსცა რწმენა მათ **ქრისტე ჩინოს** მიერ და დამოწათებს მას ფარულად. სოლო წმინდამან **ჩინო** შემდგომად ცხრათა მათ თთვეთა, რომელნი დაეუჩნეს სამოთხისა მცველთა მათ თანა, ჰპოვა გარეგნით ზღუდეთა მათ ქალაქისთა ქობი ერთი ბრწმლი ხსიედ ტალაერის მცირის მუკალოთ მიერ შემსადებული განსკუბათა **მუთისთა** ადგილს მას, სადა იგი აწ არს საკურთხეველი ზემოაჲს ეკლესიისა სამთავარ-უბისკოპოსოაჲსა, და ჰყო იგი საყოფლად და განსახვერებულად თვსად და აღმართა მუნ ჰვარი თვთ მის მიერ შემსადებული სასსლეოთგან ვასთასა, რომლისა წისაშე განათვეს იგი ღამესა მარადის მღვიძარებითა და კეროვე შედამიებრ დღეთა დაუცხრომელად ლოცვითა, მარსუთა და ედრებითა **მუთისთა**. და განსკურებულნი სიმრავლეს სედა ამას დუაწლთა მისთასა, ჰმხასურებდეს მას მეუღლენი იგი მცველნი სამოთხისა მის მეფისანი. და ესრეთ მუნ მყოფი წმინდა **ჩინო** მრავალ-ზის მივალს უბისსა მას **არიათასა** ენისა თვს ებრაულისა და გამოძიებისა თვს გუართისა მის **ათელისა**, რომლისათვს იგი ესმინა **იერუსალიმს ჩინაფორისა** მისგან, ვითარმედ წარუღისათო იგი **ძაცსეთელთა**, რათამცა ყოველით კერძოვე სცნა, და ეუწუა მას

გვართისა მის ვითარებაჲ. მამის ჰპოვა მას ორთა ერთი ხასკლით ღზიანორ
 მღწეული და ახელი მისხ სიდონისა და უქადაგა მათ ხასარება ოფედის
 სკისისა უხო ჭრისტები, რომელთაცა იგი რწმენა და დემოწათესს მას,
 და მათ თანხ სხნისიფა დედანი დემოწათესს ორთანი რიცხვით ექვსნი სწა-
 ვლასა მას წმინდისა ჩინოხსა თვნიერ სათლის-დუბისა, რამეთუ არა აყო
 მას უამხა მღწეული, რათამცა სათელ-ერა მათდა; და იუწისს ივისა ფარუ-
 ღად მოწათეუ მისი და აღახრულებდა ომერთი ხელთა წმინდისა ჩინასიას
 საგრველებთა და გურნებათა მრავლთა, რამეთუ რეცა თუ მიწეთითა წა-
 მათთა ხმარებათა მრავლნი განუკურსებულთა ხენთაგან შეპურობდის
 განათავიუფელსა უმღერებთაგან მათთა.

და ესრეთ იქცოდა რა ქალაქსა მას შინა ჰცხეთას წმინდა ჩინო-
 ვითა ხამისა წლისათა, მათ დღეთა შინა აქმისა შესულთა ჰირანისი. და
 მის-წულისა მისხა დიდისა სპანხთა მეფისა საბერძნეთად, რომელნი ესე
 წარსტანსიუ იუფენსა ჭერძეთათა იოტან ძალითა ჭრისტებითა და ჭრ-
 რისა მისისა წინამძღობითა ყოვლით ხმითურთ მათით.

**თქაბრნი წყარბრთა ხიობრნი სქ ობრნი ბრბრნი ბრბრნი
 რბრ რხრბრნი ბრ რრბრნი ჩრბრნი.**

ჰე აბითარ მღწეული ვიყავ წილით სუდრებული მის წელაწდისა,
 ოდეს წმინდა ესე და ხეტარი ჩინო მათწათა ჰცხეთად და მასეი უბანი
 უამხა მოწმენულ იქმისა ჩემდა წივნი ღსტობით ორთათაგან მღწეულთა.
 რომელსა შინა წერილ-ყო ესრეთ. „ვითანმედ განსეთქა დემონთა ხამ-
 საწილად მეფობა უხრალიხსა, რამეთუ აჰა ესერა წინახწარ-მეტრეუნი
 ჩვენსი დახცურეს, და რომელსა ხელი ომითისა აწვევდა მათ და თქვეს აუ-
 ხრულთა ყოველივე და განვიხივით ჩვენ ყოველსა ქვეყანასა და ობით
 დაბერეს ქვეყანა ჩვენი. ორთანი ვსტროდით ჩვენ ერთურთ დღეს, რა-
 მეთუ განვარისხეთ შემოქმედი ომერთი. აწ განახლელდა შენ წივნი იგი
 მოხესნი და ხიტეუ იგი, რომელი მან დამიწერსა ესრეთ, ვითანმედ რა-
 მელი იტყოდეს თაგსა თვსხა ქვეყანასა წივდა მად ღმთისად მოაკედინეთ
 სიუ შენავესტრით საზარეველისა მის თვს უხობ სიუდელისა. რამეთუ
 ვსუდავთ ოდეს ჰირველ მამათა ჩვენთა შესტოდან რაჲ ომითისა ყოვლად
 დაივიწყან, მამის მიხცისი ივისი ხელ-მწითებასა ქვეშე ძხელსა და ტრე-
 თბასა ბორბრსა; სოლო მოიქცან რა და ღადად-ჭევიან ღმთისა მიმართ,
 სწრათით განახრისი ივისი ჭირისა მისგან. ესე ესრეთ ყოფადი და აღრუ-

განიბნინეს ურთიერთარს ჭირისაგან და ურვის და დაშთა მეფე მარტო, და იარებოდა მათა მადნართა შეშინებული და შეპრწყუნებული. და დადგა ერთს ადგილსა და წარწირა სასიკება ცხოვრებისა მისისა და ვითარცა მოკეო თავისა ცნობასა და განიზრახუდა ესრეთ გულსა შინა თუხსა. „აჲ ესე რა ვსადი დიერთთა ჩემთა და არა ეპწოვე ჩემ ზედა ლხინებამ; აწ რომელსა ჰქადაგებს ჩინო ვჳარსა და ვჳარ-ცმულსა, და ჰყოფს გურნებათა მისითა სახობითა, არამცა ძალ-ეგვაა სხსამ ჩემი ჭირისა ამისგან, რამეთუ ვარ მე ცოცხლივ ვოვარსკოთსა შინა. ვერა ვუწვი, თუ ყოვლისა ქვეყანისა თუხ იქმნა დაქცევა ესე და სათელი ბნელად გარდაიქცა, ანუ თუ ჩემ თუხ ოდესი. აწ თუ ჩემთვის ოდეს არს ჭირი ესე, **ნიმერთო ჩინოსო**, განმინათლე ბნელი ესე და აღვიარო სასული შენი, აღვმართო ძელი ვჳარისა და თაყუანის-გხვე მას, და აღვაშენო სახლი სალოცველად ჩემთა, და ვიყო მორსილ ჩინოსსა სეულსა ზედა **ძომოსა**.“ ესე ყოველი რა წარმოსთქჳა გასიკეს და გამოუბრწყინდა მზე, და გარდამოვიდა მეფე ცხენისაგან, დადგა მას ადგილსა, განიპერსა ხელნი აღმოსავალით და თქჳა: „შენ ხარ **ნიმერთი** ყოველთა ზედა დიერთთა, და უფალი ყოველთა ზედა უფლებათა, **ნიმერთი** რომელსა ჩინო იტყუხ და საქებელ-არს სასული შენი ყოვლისა დაბადებულისაგან რასა ქვეშე და ყოველთა ქვეყანასა ზედა. რამეთუ შენ მისხსენ მე ჭირისაგან და განსისათლე ბნელი. აჲ ესე რა მიცნობიეს, რამეთუ გისდა სხსა ჩემი და ლხინება და მოახლებამა შენდა, უფალო გურთსეულა, ამას ადგილსა აღვმართო ძელი ვჳარისა, რომლითა იდიდებოდეს სასული შენი და ისხენებოდეს საქმე ესე და სასწაული უკუისამდე.“ დაისწავა ადგილი იგი და წარმოქმართა, და ისილა ერმან მან სათელი და გამოქმართოს იგი განხსეუდისი. სოლო მეფე დადადებდა. „მიეცით **ნიმერთსა** ჩინოსსა ყოველმან ერმან დიდება, რამეთუ იგი არს **ნიმერთი** საუკუნეთა და მას მხოლოსა ჰმკენის დიდება უკუისამდე.“

ჩოლო ჩასა დელოფალი და ყოველი კრი განვიდეს მიგებებად მეფისა, რამეთუ ესმათ პირველ წარწყმენდა და კვლად მოხლტა მშვიდობით და მიეცებოდეს ქინძარას და დართას. სოლო სეტარი ჩინო დადგრომილ-იყო ღოცავსა მწუხრისასა მაკლოვანსა მას შინა, ჩუკულებისაებრ მისისა ჟამსა თუხსა, და ჩვენ მის თანა ორმოც და ათი სული. და იყო ვითარცა შემოვიდა მეფე აღმძვოდა ქადაქი და სითია მადლითა დადადებდა მეფე „სადა არს დედა-ვაჟი იგი უცხო, რომელ არს დედა ჩენი და **ნიმერთი** მისი მხსსელი ჩენი.“ ვითარცა ესმა, თუ აჲ მაყულოვანსა არს და აღოცავს,

მრავლითა კრისათა, და მოისუნეს მრავალ-ღონენი მანქანანი, სიძარვეთა და ერასხა სიძარველისა ძალითა ეცადნეს აღმართებად, და ვერ შეუძლეს და იყო დაკვრებულ მეფე სიძარველ ერისა და იტყოდეს. „რამე არს ესე და ვითარ იყო მწუხრი წარვიდა მეფე ხასლად თვხად შეწუხებული დიდად; სოლო წმინდა **ჩინო** და ათორმეტნი მოწაფენი მისნი დედანა დაადგრეს სვეტისა მის თანა, სოლო იგი ხასატრელი გოდებითა სვეტსა მას ზედა დაადისებდა ცრემლთა. ვითარცა შუადამე ოდენ იყო წარმოიქცეს ორნივე მთანი **წმინდა** და **ხადენი**, რეცა თუ სამოირღვეს და დააეენეს წყალი ორთავე და მტკუნარმან გარდამოსეთქა და წარჭქონდა ქალაქი და შეიქმნეს სმანი ხაზარელნი ტყეებისა და გოდებისანი, ეგრეთვე **წმინდა** გარდამოსდა ცისეხა ზედა, და იქმსებოდეს ხაზარელნი გრვკსუნანი. შეშინდეს დედანი და ივლტოდეს. სოლო ნეტარი იგი ღაღადებდა. „ნუ გეშინის, დანო ჩემო, მთანი მეწვე ზეიან და წყალნი მეწვე დიან და ერსა ყოველითა სძინავს; სოლო ესე რომელ მთანი დაირღვეს სამართლად გაქვანების, რამეთუ ურწმუნოებისა მთანი დაირღვეს **ქართლსა** შინა და წყალნი, რომელ დაევენეს სისხლი იგი ყრმათა კერზთა მიმართ შეწირვისა დაევენოს; სოლო სმა ესე ტყეებისა არს ეშმაკთა სიძარველისა, რამეთუ ივლოვენ იგისი თავსა თვხსა, რომელნი არიან მეოტ აძით ადგილით ძალითა მადლისათა ჯვარითა **ქრისტესითა**. მოიქცეთ და ილოცვედით **იშეთისა** მიმართ.“ მეუფესუღლად დასცხრეს სმანი იგი, და იყო არა რაჲ. და დგა წმინდა **ჩინო** გასკეპრეს სელნი და ილოცვედა **იშეთისა** მიმართ და იტყოდა, რათა არა დაებრკოლოს ხაქმე ესე, რომელსა წარმართებულ არს მეფე და ვიდრე არა ეყიულა ქათამს სამთავე კერძოთა ქალაქისათა დაჭსნა ზარსა ღაშქარმან ძლიერმან, და დაჭლეწეს კანნი, და აღივსო ქალაქი **სპარსითა** დაშქრითა, და შეიქმნა ზარის სახდელი ზრწისიკა და უივილი და კლვა და სისხლი ჭსდიოდა, და აღივსო ყოველი ადგილი, და მოვიდა მათდა სიძარველ ზასილითა და მახვილითა და სსკათა მათ შიშისაგან დაჭსდნებოდეს კანნი და განილია სუელი მათი, ჭსტროდეს ნათესავთა მათთა თვხ და მჭსწროფელ იხმოდა, ჭსმობდეს რა ძლიერად. „მეფე სპარსთა **ჴუასრო** ჭზრმანებს, და მეფეთ მეფე **ჴუარან** სუასრა, ყოველი ჭურია განარინეთ პირისაგან მახჯლისა.“ ესე რაჲ მესმა და მოკვეე ცნობასა შეკორგულდით მე და ათნი ჩემთასანი იგი და მოასლებულ იუწუნეს მახჯლოსანნი გარემოს ჩვენსა ჭსტემდეს და ჭკლეიდეს, და ისმა სმა ძლიერი. „**ძირიან** მეფეა შეიწურსო.“ გარე მოიხილა მსუნმან მოღუაწემან, და ჭსთქუა.“ ესე რომელი ჭეივის ვიცი, რომელ აწ სადამე

დიდად ჰსჭირს და ჰმადლობდით **მძებრებს**, რომელი ესე ნიში არს წარწყმედისა მათისა და **ქართლის ცხოვრებისა**, და ამის ადგილისა დაბისა. და ნუგეშების რეცემდა, ვითარცა მოძღვარი კელოვანი, ჭეშმარიტად მოძღვარი და მოციქული სხატრელი. მიექცა ერსა მას მომხრულსა და ჰრქვა. „სადა არიან მიყენი სპარსთანი **ქუარა** და **ქუარან** სუასრა, საბასტინით გუშინ წამოჰსულდით, მალე მოსკედით, დიდი ხადამე ლაშქარი ხართ და და ძლიერი, რად დაჰლექეთ ქალაქი ესე და მასული დაეცით ქართა და ნიავთა, წარგულეთ ბსკელით ჩრდილოთ კერძო მთათა და კედართა, აჰა მოვიდა რომელსა თქვენ ეგლტით.“ და განიძრა კელი ვაჭარის სასუდ, და მეუწესეულად უჩინო იქმნეს ვოკელნი იგი, და იქმნა დაუუდება დიდი, და დედანი იგი ჰნატრიდეს მას და აღიდებდეს **მძებრებს**; სოლო ვითარმედ ტიხკარი აღიღებოდა მიერულა დედათა მათ, მე სიდონის მღვიმარე ვიყავ, და იგი ჰსდგა კელ-განჰუმრობით. აჰა ესერა ზუდა მოადგა ჰაბუგი ერთი ნეტარსა მას ყოვლად ნათლითა შეკობილი, შებლარდისილი ცეცხლითა ზეწრითა, და ჰრქვა რამე სამი სიყუჩანი. სოლო იგი დაეცა ზირსა სედა და ჰაბუგმან მან მიჰყო სელი სულტსა მას და აღამალა და წარიღო სიმაღლესა შინა, და განკვრკებული მიკასლე მე სიდონისა და ვარქუ ესრეთ. „დედოფალო, რაჲ არს ესე.“ სოლო მან მრქვა. „მოიდრიკე თაჳი ქვეყანად.“ და ტირილად იყო ზარისა მისგან და მცირედისა უამისა შემადგომად აღჰსდგა და აღმადგინა და განკუშორებით მას ადგილსა. სოლო დედანი ვითარ იუწესე კიდე, აჰა მათეა ისილეს, სეკტი იგი ცეცხლისა სასუდ ჩამოვიდა და მოკახდა სარისსსა მას და დადგა აღმორებულად ქვეყანით, ვითარ ათორმეტ წურთა და სკლიად ჩამორცვლებოდა სარისსად თხსად მონაკვეთსა და ძირსა მასვე სამხსასა, ვითარცა რიჳრჳი ოდენ იყო აღჰსდგა მეფე გულ-გოადებული ურვათაგან, მისედსა სამოთხესა დაწეებულსა მას ეკტლესიასა და იგი მტკიცე იყო გონებითა, ისილა ნათელი, ვითარცა ელვა აღწვესული ცად სამოთხით მისით, იყო სრბად და მკვრცლ მოვიდოდა და უოკელი სიმრავლე ხსლიას მისისა და უოკელი ერი ქალაქისა მივიდა, ვითარცა ისილეს სავრველი იგი ნათლითა ბრწვინსულე სეკტი ჩამოვიდოდა ადგილად თხსად, რეცა ვითარცა ზეცით და დადგა სარისსსა მას ზუდა და დაემარა სელით-მუესებულად კაცოთგან და ნეტარ-იყო მას უამსა შინა, რამეთუ რაჲ იქმნებოდა შიშითა და სიხარულითა აღივსო ტიხკეთა ქალაქი და დიოდეს მდისარენი ცრემლთანი მეიკეთა და მთავართა და უოკელსა ერსა სულთქმეთა სულისა მათისათა აღიდებდეს **მძებრებს** და

ჭნატრიდეს წმინდასა **ჩინოს**, და იქმნეს სასწაულნი დიდნი მას დღესა შინს.

სირველად მოვიდა **არია** ბრძამა შობითგან მიეხალა სვეტსა მას **იჴ-**თივ-აღმართიებულსა და იქმნა მსედეველ მუნ-თაქვესვე და აღიდებდა **იძერ-**თსა. მეორე სეფე-წული ვინმე ერმა **წმინდისა** იდგა რების წლისა მდებარე, მოიღო იგი დედამან მისმან საწმინდობით და დასდჭა ცსედროთა წინაშე სვეტსა მას ნათლასასა და სამდვლვე ნათლისსა ევედრებოდა **ჩინოს**. „მო-სუდნი, დედოფალა, ქეს ამას ხემსა სიჭედლიად მიასლებულსა, რამეთუ ვი-ცი **იძერთი** დმერთთა იგი არს, რომელსა შინ მსახურებ და ხვეწ გუქად-გებ.“ მამინ **ჩინო** შესო სელი სვეტსა მას, და დაჭხდჭა ერმასა მას, და ჭრქა. „გრქამს **ესო** **ჩრისტე**სე ქე **იჴთის** ცხოვრებისა თვს ყოველი-სა სოფლისა სორცითა მოხრული, ამიერიდგან განიკურნი და აღიდებდი მას ვისმან ძალმან განკურნს.“ და მსწრაფლ აღბდგა ერმა იგი ვითარცა მრთელი და დაეტა შიში დიდი მიუგეს და ყოველსა ერსა, და თვთო სახე-ნი სხეულნი მოვიდოდეს და განიკურნებოდეს, ვიდრემდის მიუყმან შეუქმნა საბურველი გარემოს. სუტსა მას და დაჭყარა სედვისაგან და კერეთ შე-ესებოდეს ერნი და განიკურნებოდეს. მჭსწრაფლ იწყო მიუყმან და განა-სრულა ეკვლესა სამოთხესა მას შინს.

შა ვითარცა მიიწვიეს მოციქულნი **ტირიან** მეფისანი წინაშე **ვინ-**სტანტინე მეფისა და მიუთხრეს ყოველი რამცა იქმნა, მამინ აღივსო სი-სარულითა მიუყ და დედა მისი **ელენე** დედოფალი; შირველად ამის თვს, რამეთუ მადლი ღმთისა მიუფინებოდა ყოველთა ადგილთა და კელსა მათსა ქმტშე ნათელს-ილებდა ყოველი **ჩართლი**. და შემდგომად ამის თვს გან-მსიარულადეს, რამეთუ დაიდასტურეს **ტირიან** მეფისაგან სრულიად მოწვე-და **სპარსთა** და მტკიცედ მოღებამ სიუჭარულისა მათისა და აღიდებდეს და ჰმადლობდეს **იძერთსა**. და წარმოგზავს მღმდეელი **ჰეშმარიტი** **იოანე** **ჴისკოპოზი** და მის თანა მღმდელნი **ორნი** და დიაკონნი **სამნი**, და მი-უწერა მიუყმან **ვინსტანტინე** **ტირიან**ს წიგნი ღოგვსა და გურთსევისა და **იჴთისა** მადლობისა, და წარმოცა ჯვარი და სატი მანსოვრისა და მის თანა ნიჭი დიდი, და **ელენე** დედოფალმან მოუწერა წიგნი ქებისა და ნუ-გეშინის-ცემისა. მოიწია **ჴისკოპოზი**, მღმდელნი და მოციქულნი **ტიცე-**თად, და აღივსნეს სისარულითა მიუყ და ყოველი ერი მათი, რამეთუ სურვიელ-იუწინეს ყოველნივე ნათლის-ლებისა თვს. მამინ მსწრაფლ გან-ვლისა ბრძანება **ტირიან** მიუყმან ყოველთა ერისთავთა თანა, სპასალართა და

და ყოველთა შირთა სამეფოსათა მოწოდებად წინაშე მისხა და მსწრაფად მოიწივნეს ყოველნი ქალაქად.

მაშინ ნათელს-იღო მეფემან სელსა ქვეშე წმინდისა ჩინოსხსა, და შემდგომად დედოფალმან და შეიღოთ მათთა სელთა ქვეშე მათ მღუდელთა და დიაკონთასა. შემდგომად ამისსა აკურთხეს მდინარე ტიტკუარი და უპისკოპოსმანს შემზად ადგილი ერთი შიწურვილი სიდიისა კარსა მოკრუთახსა, სადა ყოფილ იყო სასლი ულიოზ მღუდლისა და მუნ ნათელ ჰსტემდა წარჩინებულთა ერთასა და ეწოდა ადგილხა მას მთავართა სახათლავი; ხოლო ქუჭმით მისხა მდინარისაკე შირსა ორნი იგი მღუდელნი და დიაკონნი ნათელ-ჰსტემდეს ერსა და მიატყუებოდა ერი იგი ურთიერთარს მოჰსწრაფებით ეუბსებოდეს მღუდელთა, რათა შირველად მას ნათელ ჰსტემდეს და ესრეთ სურვიელ იყო ერი იგი ნათლის-ღებინათხს, რამეთუ ესმინათ ქადაგებაჲ წმინდისა ჩინასი, რომელსა იტყუხს. „ყოველმან რომელმან არა ნათელ-იღოს არა ჰპოვოს მას ნათელი საუკუნო.“ და ამის თხს მოსწრაფე იუტუნეს სთლის-ღებად ყოველნი იგი, და ესრე სასკედ ნათელს-იღეს ყოველმან ერმან, და სიმძავრემან ჭართლისამან, თხნიერ სოლო არა ნათელ-იღეს მთიულთა ღავკასიანთა მიფესასა მას ნათლისა, არამედ დაადგურეს ბსელსა შინა ეამ როდენიმე, და ორათა მცსეთელთა არავე ნათელ-იღეს; კარსა ბარბანთო ნათელ-იღეს ორმოცდაათის სასლმან და იქმსეს წინაშე მეფისა დიდ, და მთებოჲ დაბაჲ, რომელსა ჰრქვიან ცისკ-დიდი. არამედ არა სათელს-იღო ფეროზ სიმემან შირიან მეფისამან, რომელსა ჰქლიდა: ძასი ღადავამდის შირიან მეფისაკან, არცა ერმან მისმან ნათელს-იღეს, არამედ სორციელად ოდეს ჰმოწინებდეს შირიან მეფესა.

მაშინ წარავლისა შირიან მეფემან უპისკოპოსი ჟოასიჲ და მის თანა წარჩინებული ერთი წინაშე ღონსტანტინე მეფისა და ითხოვა საწილი ძელისა ცხოვრებისა, რომელი მას ოდეს უამსა გამოჩინან ღმრთის მოკრუარესა უღესე დედოფალსა. და ითხოვის მღუდელნი მრავალნი, რათა განავლისეს ყოველთა ადგილთა და ნათელ-ჰსტემდეს ერთა, რათა მსწრაფად ნათელ-იღოს ყოველმან სულმან ჭართლისამან და ითხოვის ქვით-სეროხსა მოძღუარნი ადმესებისა თხს ეპკლესიანთასა. ვითარცა მიიწივნეს წინაშე ღონსტანტინე კეისრისა სხარულთი მიანიჭა საწილი ძელისა ცხოვრებისა, ფიცარნი იგი, რომელსა ზედა ფერესა დაუმსტუდლენ ოფელსა და სამსკუადნი სელთასი, წარმოგზავნეს მღუდელნი და სურონი მრავალნი; რამეთუ ღონსტანტინე მეფემან მეფობასა შინა მისხა აღაშენა ეპკლესია, ცაძარი

ყოველივე დიდება თანა მამით და სულით წმინდითურთ აწ-და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამინ.“

წიგნბოძიყისნბიყს სულხოსჩისნ ბუძბისნ.

ჩითარცა ნათელს იღეს მეფეის, დედოფალმან, შვილთა მათთა თანა და ყოველმან ერმან მათმან, მაშინ ღვა სე ერთი ადგილს ერთს გლდეს სედა შეუვალსა და იყო სე იგი შუენიერ ფრიად სუსსელად და საკრველუბა იყო სისა მისგან, რომელ ისარ-ცემული ნადირი მივიდის და სტამის ფურცელი მისი, გინა თესლი ჩამოცვივისებული განერის სიკუდილისკან, დაღათუ საკლავს ალაგსა დიდად წელულ-იყვის.

ესე დიდად საკრველ უჩნდა შირველთა მთ წარმართთა და აუწევს მისგომოსსა ზოანეს სისა მის თუხ. ხოლო მან ჭბთქუა. „აჲა ჭეშმარიტად შირველთგანვე დამარხულ-არს ქვეყანა ესე იმითისკან მსასურად თუსად და იმითისა მიერ აღმოცენებულ-არს სე იგი და დამარხულ ემისა ამის თუხ, და აწდა მიეფინა მადლი იმითისა ჭართლს, და მის სისაგან ჯერ-არს შექმნად ჯვარი ზატივისანი, რომელსა თაეწისის-სტეს ყოველმან სიმარჯველმან ჭართლისამან. და წარვიდა ძველ მეფეისა და მისგომოსის მის თანა და სიმარჯველ ერისა, და მოჭკუტეს სე და წარმოიღეს ჭრტოთურთ თუსით და მოაქუნდა ათს ათეულს კაცსა სე სე ჭრტოთურთ და ფურცლითურთ შემოაქუნდათ ქალაქად და შემოკრბა ერი სიღუჲად მწუნის ფერობასა მას და ფურცლისობასა ესმან ზამთრისასა, ოდეს სხუა ყოველი სე სიელ იყო; ხოლო ესე ფურცელ დაფრუნელი, სუნ ამო და სასილველად შეწნიერი, და ძირსა სედა ამართეს სე იგი კარსა სედა ეკლესიისასა სამსრით მის სისასა, და ჭბერვიდა სელი ნიაკი და ჭბძრვიდა ფურცელთა მის სისათა მრვითა რტოთა მისთათ, და იყო სიღვა მისი შეწნიერი, ვითარცა სმენით ვიციით სისა მის ალვისა. ესე მოჭკუტეს მარტსა ოცდა სუთსა დღესა ზარსაკეკსა, და დაადგრა ეგრეთ სე იგი დღესა ოცდა ათშიდმეტსა, და არა შეჭბუნდა ფერი ფურცელმან მისმან, არამედ ვითარცა ჭსდგა ძირსაკე სედა თუსსა თავსა სედა წყაროსასა, ვიდრემდის ყოველნი სენი მანწარისანი შეიმოსნეს ფურცლითა, და სენი ნაყოფის გამოამღებულნი შეიმოსნეს ეწუკილითა; მაშინ თოჭეს მანისასა ერთსა შექმნეს ჯუჲარნი ესე და შვიდსა ამის თთახსა ალმართისკე გელის დადებათა შეფოთათა სისარულითა და წადიერებითა ყოვლისა ერისა ჭართუნლთასა და იუწენეს ეკლესიასა შინა.

ისილა ყოველმან ერმან ქართლისამან ყოველთა მათ დღეთა, აჲჲ ჩა-
მოვიდის ჳჳჳარი ცეცხლისა ზეცით მის ზედა გარემოს მსგავსად გურგუნ-
თა ვარსკუტავისათა, და დაადგრის ზედა კველესიასა ვიდრე განთიადმდე
და რიქაჲ ოდეს გამოვიდინან მისგან ორნი ვარსკუტავნი, ერთი წარვიდის
აღმოსავალით და ერთი დასავალით, და იგი თავადი ეგრეთ ბრწინიჲლედ
ნათლიად განვიდის მიერ კერძო, ასლოზ წყაროსა მას ზემო კერძო ჳრ-
გვისასა და დაჰსდგის ბორცუხს ზედა კვდისასა, რომელი აღმოეცენა ცრუ-
მლითა წმინდისა ჩინასითა, და მუნით აღიმდღოს ზეცად.

და ესრეთ მრავალწინს ისილა ყოველმან ერმან მაცხოვარება ოქთის
ჩვეისას, მასინ იწვეს კითხიჲად სეტარის ჩინასა. „თუ რამ არს, რომელ
გამოჲვალს ბრწინიჲლედ ვარსკუტავი და ერთი წარვალს აღმოსავალით,
და ერთი დასავალით.“ სოლო მან ჳხოჲჲ. „განავლისენით გაცნი მათა ზე-
და მსდღათა აღმოსავალით ვიდრე ჩასკოისა შთადმდე და დასავალით ვიდრე
ხანასებადმდე ამის ქალაქისა, და ოდეს გამობრწინდენ მთიებნი იგი, ის-
ლონ თუ ხად დაჰსდგენ, და მიენცა აღმართისენ ორნი იგი ჳჳჳარნი ჴრი-
სტესნი.“ მასინ ჳჳჳო მიეფემან ეგრე და შეიციუნს თავნი მათათანი მიწეებით,
სოლო დღე ესე იყო შარსაკვეი და შაბათი განჰსთიქნდებოდა, იყო იგივე
სახსჳული, და იქმს ეგრეოვე, ვითარცა შირველ იქმის. ზუღისა დღე მო-
ვიდეს დასავალისანი, რომელნი ჰსდგეს მათა ზედა ქუბათა თავისათა და
მიუთხრეს მიეფეს, ვითარცა გამოვიდა ვარსკუტავი იგი, ამდღდა და მიიწა
მთას ზედა მოსათისასა გარდასავალსა ჩასნიისასა და დაადგრა ადგილსა
ერთსა, და ყოვლად უსინო იქმს, და ეგრეთვე მითთ ჩასეთისად და
ჰსთიქნეს. „ვიხილეთ ვარსკუტავი აქეთ მომავალი და დაჰსდგა ბუღისა გუხე-
თისა ქუტყასისასა.“ მასინ უბრძმას სეტარმან ჩინა. „წარისუტნით ორნივე
ესე ჳჳჳარნი და აღმართენით, ერთი მოსათს, ხდა იგი ღმერთმან გამილიათ
მადი მიხი, და ერთი მიეცეს სლომეს მსეჲვალსა ჴრისტესსა, აღმართოს
მოჲვარძო ქალაქსა, რამეთუ ბუღი დაბა ჩუხეთისასა. არა წინა-აღუდგეს ქა-
ლაქსა მიეფეთასა, რამეთუ ერის ხიმრავლე არს მუნ, ბუღისა გულა დაბად
თუთ ისილოზ სათნო იგი ადგილი ოქთისა, და ჳჳჳარს ეგრეთ, ვითარცა
უბრძმას წმინდამან ჩინა. სოლო ესე სახსჳულითა ზეცისა ჩუტნებით ჳჳჳარ
ნი შატოხანნი ტიცსეთას იწერეს გელითა გაცობრივითა, მივიდეს ბორცუნს
მას ქუტყე, და წყაროსა მას ზედა ათივეს ღამე, და ილოცეს ოქთისა
მიმართ, და სეტარი ჩინა ცრუმლითა შეასაკებდა წყაროსა მას და იქმე-
ბოდეს გურსებანი და ხსსჳულნი დიდნი. სოლო სკალისა დღე ადვიდეს

კლდეს მას ზედა, და მივიდა სეტარა იგი ბორცუხა მას ზედა, დაკარდა ქუთა მათ ზედა და სტაროდა თვთ იგი, და მის თანა მეფეი და მთავარი და ყოველი სიმრავლე ერისა, ვიდრემდის მთაი სმა-სტემდე, და დასდუა სელი ერთსა ქუჩასა და ჰრქუა **ქვისკობასხა**. „მთავად, რამეთუ შესდა ჯერ არს, და დასწერე ქუჩასა ამას ჯვარი.“ და მან ჰყო ეგრეთ, და მუნ აღევ მართა ჯვარი იგი დიდებითა მეფეთაგან, და მოსდრკა ერი იგი ურიცხვ, და თაყუანის-სტეს ჯვარსა, და აღიარეს ჴემდარტად ძე **იუთისა** ცხოველისა, და ჰრწმენა სამებით დიდებული **იმერთა**.

სოლო დიდი იგი მთავარსი არა განუშორებოდას ეგვლეხისას წმინდასა, და სვეტსა ნათლისასა, და ჯვარსა მას ცხოველსა, რამეთუ სეჯადეს სასწაულთა მათ უხომოთა, და კურსებათა მათ მიუთსრობელთა, და დღეს კურთაქვსა აღვხებისა ზადიგსა ჰყო ძირიან მეფემან და ყოველმან ტიტეთამან შესწირავად დღე იგი, განაწესეს ჯვარისა მხარეებად აღვხებისა ზადიგსა ყოველმან **ქართლმან** დღეისდელად დღემდე. და აყო რაოდენისამე დღისა შეძგომად მარტვილისა უკანისა, ისილეს სასწაული დიდად სამისელი დღესა **აოთხ-შაბათისა**; აჲ ესერა სვეტი ერთი ნათლისა ხასედ ჯვარისა სდგა ჯუარსა მას ზედა, და ათორმეტნი ვარსებულანი ხასედ ცვრჯინისა გარემოს მისსა, სოლო ბორცვი იგი ჯვარისა გეოდა სუნსელად, და სეჯადეს სასწაულსა ამას ყოველნი და მრავალნი უღმერთოთაგანსი მოიტყეს და სათელს-ილეს მას დღესა შინა, სოლო **ქრისტესკახეი** უფროს მორწმუნე იქმნებოდას და აღიდებდეს **იმერთსა**. მერმე კვალად ისილეს სსუა სასწაული ჯვარისა, ვითარცა ტყვსლი დგა თავსა ზედა მისსა, შვიდწილად მზისა უბრწუნულესი ზედა დაადგრა მას, ვითარცა ხასილასა ნაბერწვალნი აღვლენ, ეგრესსედ ანგელოსნი **იუთისასი** აღვიდოდეს და გარდა მოვიდოდეს მას ზედა. სოლო ბორცვი იგი ჯვარისა იმროდა ძლიერად, და ვითარცა სასწაული იგი დასტარებოდა, ეგრეთვე ძრვა იგი დასტარებოდა. ვითარცა ისილეს სასწაული იგი და უჯრდა ყოველთა, უფროსად და უმეტესად აღიდებდეს **იმერთსა**, და ვითარცა იქმნებოდას სასწაულნი იგი წლითი წლად და ყოველნი იგი ერნი სეჯადეს შიშათ და ძრწოლით მოვიდოდეს თაყუანის-ცემად გუფს-მოდგინედ.

შას ჟამსა **საკვის** მქსა მეფისსა ეხვა ერმა მცირე წული, და იურსხეულ და მიწვეულ სიეჭდილად და იგი ოდეს მხოლო ეხვა მათ, მთელი და დადგა იგი წინაშე ჯვარისა წმინდისა და ცრემლით იტყოდა. „გეპეთუ მომიბოძო ერმა ესე ცოცხალი, აღკაშნო ეგობი სეჟედლად შესდა.“ და

მუნთქვესვე განიკურნა ყრმა იგი და განკურნებული და განცოცხლებული წარიუჭანა. მერმე მოვიდა ალოქმისა აღსრულებად, და ჰყო მადლისა მიცემა დიდითა სხსარულითა, და გულს-მოღვინებით აღაშენა კუბო ჯვარისა ტიხეთისა ძუკ მემს მეფისამას, და წლითი წლად მოვიდის და აღსრულის აღნათქვამი იგი მსხვერპლისა, და მიერთიან უფროს მოვიდოდეს ყოველნი უძღუენი და სსეულნი განიკურნებოდეს და სხსარულით ადღებდეს ჯვარს წმინდასა ჭრისტესსა. იყო ვინმე მამა-გაცი ჭაბუკი და ორნივე თქალნი დასდგომოდეს, სჯდა იგი წინაშე ჯვარსა წმინდასა ჭრისტესსა, და შემდგომად შეიდის დღისა აღსიღინეს თქალნი, სეღვიდა და ადიდებდა პატოვოსანსა ჯუარსა. მერმე დედა-გაცი ერთი იყო, მარადის ტეპული სულთაგან უკეთურთა, ეგოდეს რომელ ძალი და გონება მისი მიეღო რჯას წელსა, და სამოსელსა თჯსა დაიპობდა, და ვითარ მოიუჭანეს და პატოვოსანსა ჯუარსა შემოსხვიეს, შემდგომად ათორბეტისა დღისა განიკურნა და თჯითა ფერხითა წარვიდა, ადიდებდა იმერთსა და თაუჭინის-სცემდა პატოვოსანსა ჯუარსა. მერმე გვალად იყო ყრმა მცირე და მეუწესეულად დაეცა და მოკუნდა, ადილო იგი დედამან მისმან და დაგლო წინაშე ჯვარისა ყრმა იგი მოკუნებდარი დილეულითგან მიმწესრადმდე. სოლო დედა მისი ტირილითა ილოცვიდა წინაშე ჯვარისა, სხუნისი ეტყოდეს. „წარიღე დედაგაცი და დამარსე, რამეთუ მოკუნებდარარს, და ნუღარა აწეინებ.“ სოლო მას არა წარიკეთა სხსოება, არამედ უფროს და უმეტეს სსწავლობეულად სტიროდა და ილოცვიდა. მწუსრისა ოდეს უამსა სულიერ-იქმნა, და თქალნი აღსიღნა, და შემდგომად შეიდის დღისა განკურნებული და განცოცხლებული წარიუჭანა ყრმა იგი დედამან მისმან და ადიდებდა იმერთსა.

ისილეს რა სსწაული და კურნება ყოვლად-წმინდისა ჯვარისა მიერ, მრავალნი უშვილონი მოვიდოდეს და ითხოვდეს შვილიერებასა და შვილ-მრავალ-იქმნებოდეს და შესაწირავთა და მადლთა ჰყოფდეს, არა სოლო თუ რომელნი მოვლეს მათ ოდეს მიანიჭის კურნებამა, არამედ რომელნი შორითგა ითხოვდას შეწვენასა წმინდისა ჯვარისა ტიხეთისაგან, მუნ თქვესვე შეწვენითა მისითა მიიღიან მადლი, მძლე-ექმნებიან მტერთა და მსწრაფელ მოვიდას შეწირვად მადლისა. მრავალნი უკვე უღმერთონი ჭირსა რა შთასცვივიან, რაკამს ხადოდან წმინდასა ჯვარსა მუნ თქვესვე განიკურნან ჭირისაგან და მოვიდას შემოსხვევად პატოვოსანისა ჯვარისა, და მრავალთა ნათელ-ილეს, და სხსარულით ადიდებდეს იმერთსა. მრავალნი

უკვე მრავალთა ჭირთა შიასცვლეს, და ძალითა ჰატეოხსნისა ჟვარისათა განიკურნეს. მრავალნი პირად პირადოვანს სატანჯველთა მოივლტიედ ვედრებად და მუის განიკურნებიედ, მუნითვან დღეიდელად დღედმდე და ადიდებდეს ძამასა, და ძესა, და რმინდასა სულსა, რომელისა არს დიდება აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამის.

ԲԻՂԻՆ ԺՕԿՄԻՆԸ ԽՕՕԲՄԺՆ ՆՇԸԻՆՇԻԿՆԸ ԺՕ- ԿԻՆՇԿՆԸ ԾՆ ԿՍԸԸՃԺԸ ԿՄՓՊԿՆԸ ԲԻԸՆ ԾՆ ԿՂ- ՓՄՆՇ ԾՆ ԿՕԻՄԻՇԸ ԴԺԺՆ ԿՇԺԺԻՆՇԸ.

ժათ დღეთա Յինս մոიწա: Կիցի ժամით Կմինდისա Սატրոսրժիս, Բինոս და մեფեսა და յոգվեսա ერես Կարտლისեսա, და մոդլունս Կրան-
ժի დուգունի լիբისա Յեսնմադ და յურտսյեյის միցմադ, და ამის նեդարისա Բինոսեան լուգչես Կարլեբադ და մաღլისա Յարեբադ. այժնդա Կիցի Կրան-
ժտա մեფისագա Բինոս տչեսա, და რამետոյ մամისա մისისագան նათղա-լու
Կրանժտոս յոգվետա ერես, და յոգվելի յեղ մինմիղ-լու Ներսեսամիտ
და Կոնստանտինոპոլիտ, կითարմედ լիբեսեսա մս Կարտლისեսա մեფինս
ՄՅե սիմարտլես; ამის տչե սանտրელი Կիցի մոլլերա, რათամցա յոլլենյե
այդրին յոցի սանճաղնի սկեցիս մის մեյլուգանისսա და մաღլի յոցի յურ-
նիս. յեղ յոգվելի յսիղա და մոնիմինս սանճաղնի յոցի յոգվելի, ռո-
մլելնի լիմնիլ-լուլլենյե ժիցետաս დուգունիս Կրանժտոսան, და ճանգրքոյելի
ადիլեբա Ոմերտես, და Կարիղա Կիցեսքի.

ժամին մեფեման լիբեսա Բինոս და Կնիսկոպոսես. „մնեբազ
յերտ, რათա յղլելաթ մսնչլուտա մոգլիցնետ մոիղլնի და յոցի Բյմի
դերոս, და დուգունի լիբես Ոլլիտեսսա და յոտայլանետ Մատրոսանս
Ճրեսես.“ մամին լիբես մս. „ար յոտանեղ-արս Օղլեսեցան մսնչլուտ
աղլա, արամեղ սանարթիտա და Մատրոսնիտա ճարիտա սիլլենտ ճես ճյ-
Մարիցի, միմլլանեղլի ճոտրքեբադ սալլերո, და մաղլման Ոլլիտեսան
ճանանտղոս յեղլի յոցի յղլետա մատ. და Կարլեդես Կմինդա Բինոս
Կնիսկոպոսի Վոսնյե, და մատ տան Կարլեյանս մեფեման ერես-տայի յրտի,
როմլելնի միցիլլես და დադեկես Բորոսես, და մոլլլուլլես մոիղլետա Յիր-
լուլլես սասլետա մատ ճատա: ճարտաղլետա, ճոտրքլետա, յղլա-մայրլետա,
და յիլլադեկես ճարի Կարիսկայետա, ճյՄարիցի, միմլլանեղլի ճոտրքեբադ
ճալլերո. յոլլա մատ արս յոցեկես նատլիս-լեբա. մամին ერես-տայման

მეფისამან მტირედ წარმართა მასვილი მათ ზედა და ძლეუით შემუსრნა გერზნი მათნი. გარდამოვიდეს მუნით, დადგეს **ზ**ლოოს და უქადგეს **წ**ო-წოთისელთა, სოლო მათ შეიწყარეს და სათელს-ილეს; სოლო **წ**სოელთა დაუტყვეს ქვეყანას მათი და გარდავიდეს **ო**უშეთს, და სსუნინცა მთიულელნი უძრავლესნი არა მოიქცეს. სოლო დაუშინა მათ მეფემან სარკი, ოდეს არა ისეხეს ნათლის-ღებაჲ, ამის თხზცა წავრბეს იგინიცა და შესცოთეს, და რომელნი უკანასკნელ მოაქცივნა **წ**იბიას ნეკრესელ **წ**იხიკოპოსმან და რომელნიუ მათეასნი დაშოეს წარმართობასა შინა ვიდრე დღესამოდე.

ზლოო წმინდა **ჩ**ინო წარემართა წარსდუჲად **ძ**ანს მოქცეჲად **წ**ირო-ზისსა, და ვითარცა მიკახლა **ჩ**ასეთს დაბასა **ჟ**უდისას და ჰქუნსა მუნ დღენი და მოვიდოდეს მისსა **ჩ**ასეთით, ჰკითხვიდეს და აღიდბდეს სწავლასა მისსა სიმრავლე ერისა. მაშინ დახსეულდა მუნ და ვითარცა ჰხსნა **ძ**ევ ძემან მეფისამან და სალომე ცოლმან მისმან, რომელნი ცხოვანდებოდეს **ო**ჯარ-მოს, მოვიდეს **ჩ**ინოსსა, და ანობეს მეფესა და დედოფალსა. სოლო მათ მოავლისეს **წ**იხიკოპოსი **ი**ოანე წარმოეუწახებად წმინდისა **ჩ**ინოსსა. სოლო წმინდა **ჩ**ინო არა ერსდა. მაშინ წარვიდა თვთ მეფე და სიმრავლე ერისა ძლიერისა და მივიდეს მის იასა და შეჰკრბა სიმრავლე ერთა, და სედჯდა ყოველი იგი ერი ჰირსა **ჩ**ინოსსა, ვითარცა სეცისა **წ**სკელოხისასა, და მოსწვეჲდნან ფეხუსა სამოსლინა მისისასა, მიიღებდეს და ემთხვეოდეს სარწმუნოებით. და ითულებით ივედრებოდეს ყოველნი დედოფალნი გარე-მოს მსხდომნი, რომელთა მოხდიოდეს ცრემლნი თვალთაგან მათთა გან-შორებისა თხ მოძღურისა მის და მოღუწისა და სსეულთა მკურნალისა სკეოვანისა. და ეტყოდეს სალომე **ო**ჯარმელი, **ს**ეროჲ **წ**ერისხუნელი და მათ თანა ერისთავნი და მოავარნი ჰკითხვდეს. „თუ ვინაჲ, ანუ ვითარ მოსწმდ ქვეყანასა ამან მაცხოვრად ჩვეინა, ანუ სადაჲთჲ იყო აღზრდა შენი, დედოფალო, მაუწყენ ჩვენ საქმე შენი, რასა იტყვ ტყვეობასა, ტყვეთა მსხსე-ლო ხანატრელო, რამეთუ ესერა გვიწავიეს შენ მიერ, ვითარმედ ყოფილ-არინ **ჩ**ინასწარ-მეტყველნი ჰირველ მისა **ი**შეთისა, და შემდგომად **ძ**იოცი-ქელნი ათორმეტნი; და ჩვენდა არავინ მოაჲლისა **ი**მერთმან სხვა, გარნა შენ, და შენ ვითარ იტყვ, ვითარმედ მე ტყემ ვარ, ანუ ვითარ უცხო. სოლო მაშინ იყო სიტყჲად წმინდამან **ჩ**ინო და თქუა. „ასულნო სარ-წმუნოებისანო, მასლობელნო დედოფალნო ჩემნო, ძისეჲჲ თქვენ, ვითარცა ჰირველთა მათ დედათა ყოველთა სარწმუნოებასა და სიუწარულსა **ძ**ირისტესსა, და გნებავს გზათა ჩემთა ცნობაჲ გლასავისა მსველისა და

გაუწეობდა, რამეთუ ესერა მოსრულ-არს სული ჩემი სორცად ჩემდა, მეი-
ნებთან მე ძილითა დედისა ჩემისათა საუკუნოდ; არამედ მოისკვნით საწყ-
რელნი და დასწერეთ გლასაკი და უდაბი ცხოვრება ჩემი, რათა უწეოდან
შვილთაცა თქვენთა ხარწმუნოება თქვენი და შექყნარება ჩემი და სახსაუღნი
იქუთისანი. რომელ გისილავს.

მამის მხწარავლ მოისუნეს საწერელნი სალომე უჯარმელმან და
სერგეჲ აზრისკვლმან. იწყო სიტყუად წმინდამან ჩინო, და იგინი სწერდეს
და წარმოუთხრა ყოველი, რომელი ჴემოთ დაესწერეთ ცხოვრება მის
წმინდისა და ნეტარისა და შეკედრა მეფესა სავობ მღუდელი, რათა შემ-
დგომად სიანსესა იგი ჴეოს ჴისიკობოზ. მამის სიანსე ჴისიკობოზმან
შესწირა უხისხლო მსხვერპლი და აზიარა წმინდა ჩინო სორცსა და სი-
სხლსა ჴრისტესსა და შეკედრა სული მეფესა ცათსა, ჴართლად მოს-
ლეთ მისითვე თოთსიეტსა წელსა (14) და ჴრისტეს ამალღებითგან სა-
მას ოცდა თურამეტსა წელსა, დასაბამითგან წელთა სუთათსა რვა ას ოცდა
ათრამეტსა. მამის შეიძინეს ორნივე ესე ქალაქი ტრესთა და ოკარმო და
ყოველი ჴართლი მიტეფლებსა მისსა, მივიდეს და დამარსეს ძველით შე-
მოსილი გუამი მისი ადგილსავე ჴედა ერთისა დაბასა ჴუდისსა, რამეთუ
მუნ თისოკა თვთ დოფლავა მეფისაგან შესედთა იქუთისათა და სიმდა-
ბლით ჴქმნა ესე წმინდამან, რამეთუ ადგილი იგი შეურაცხი იყო, და მწუ-
ხარე-იყო მეფე, და ყოველნი წარსინებულნი მუნ დაეფლავსა მისსა; არამედ
მცნებისა და ანდერძისა მისისა აღსრულებისა თვს დაჭფელეს მუნ.

მამითარ აღსრულა ესე ყოველი ღმთიუკანობრძობილმან ტირიან
მეფემან, განამტკიცა ყოველი ჴართლი და ტურეთი ხარწმუნოებასა ჴედა
სამებისა ერთ-არსებისა იქუთისსა, დაუსაბამოსა დამაადებელისა ყოველი-
სა და განამტკიცეს სრულსა ხარწმუნოებასა ჴედა; მამის კეისარსა ჩონ-
სტანტინეს, რომელ ჴეჴე მძევალი იქ ტირიანისი სახელით ჴაქარ გამო-
უგზასა ნიქითა დიდითა და მოუწერა ესრეთ:

„ტოკსწერ შესდა იქუთი-სანბრძობილისა, ჩემთსავე ახალ ჩერგისა,
მორწმუნისა მეფისა ტირიანისისა. იყავს შეს თასა მშვიდობა და სისარული,
ვინათგან იგან შეს სამება ერთ-არსება, იმერთი დაუსაბამო, დამაადებე-
ლი ყოველისა, არღარა მისმს მე შენგან მძევალი, არამედ კმა-არს ჩვენ
შორის შეამდგომელად ჴრისტე მე იქუთისა, ზირველ ჴამთა-შობილი,
რომელი განჭყენს სისნისა თვის ჩვეისა, და ვჴარი მისი ჴატეგოსანი,
რომელი მოცემულ-არს ჩვენდა წინა-მმღურად ჩვენდა გულისთა მოსავთა

მისთა და შუა-მდგომელობითა **ი**შითისა და მზადებელისთა ვიჟინთ ჩვენ სიუწარულსა ზედა მქებრივსა. შეილი შენი შესიდავე მომინიჭებოეს, იხილუ და განისარუ და **ი**შითისაგან მოკლენებული **წ**სკელოსი მშვიდობისა იყავნ შენთანა მარადის, განჭსდევნეს **ი**მერთმან და მზადებელმან ეშმაკი მცდური საზღურთაგან შენათა.“

მოკვიდა **ჲ**აქარ ძე **მ**ირიანისი და მოციქული **ხ**ონსტანტინე მეფისა **ჲ**ეისრისა **მ**ცხეთას. აღივსიეს სისარულითა **მ**ირიან მეფე და **ჩ**ანა დედოფალი, და ჰმადლობდეს **ი**მერთსა ნიჭითა სრულითა დიდითა მომცემელსა. მამის **მ**ირიან მეფემან განასრულა ეკელესია საუბისკობოხო, და აღასრულა სატფურებაჲ მისი მრავლითა დიდებითა. და მოქცევითგან **მ**ირიან მეფისთ ოცდა მეთუთმეტესა წელსა, მოკუნდა ძე მისი **ს**ივე, სიძე **მ**რდატ სომესთა მეფისა, რომელსა მიეცა მეფობაჲ სიცოცხლესავე თვისსა, და დაჭფელეს აკლამასა, რომელი თვთ მასვე **ს**ივეს აღეშენა და მასვე წელიწადსა დასწეულთა **მ**ირიან მეფე, რომელიცა აღესრულა.

მა მოიუწინა ძე მისი **ჲ**აქარ და უთხრა: აჲ ესერა მე წარვალ, ვინაცა მოკედ და ვმადლობ მრავალ-მოწყალესა **ი**მერთსა, დამზადებულსა ცათა და ქვეყნისსა, რომელ წარტეუქილი, ეშმაკისგან მისსნა ძე ჰირისგან ჟოჯოხეთისა და ღირს-ბიო ძე მარჯვენით მის თანა.

შეს **ჩ**ანა უკეთუ გეტყლად მოცალება ცხოვრებისა ჩემისა შემდგომად, განჭყავ სამეფო განმი ორად და მიიღუ სამარხავსა **ჩ**ინახსნა. განსანათლებელისა ჩვენისასა ჟამთა შეცვალებისა თვს, რათა არა შეირყოხს უკუნისამდე ადგილი იგი, რამეთუ მეფეთა საკდომი არა არს, არამედ მწირარს. ეტრეთვე დავედრნა **ქ**ვისკობოსისი, რათა აღიდონ დიდება მის ადგილისა, რამეთუ ღირს-არს ჰატვიცნ-ცემასა. ხოლო ძესა თვისსა ჰრქუა. „შვილო ჩემო, შეიცვალა ბსელი ჩვენი ნათლად და სიკუდილი ცხოვრებად, შენდა მომიცემია გვრვანი მეფობისა ჩვენისა, **ი**მერთმან დამზადებელმან ცისა და ქვეყანისმან დაგამტკიცეს შენ სრულსა სარწმუნოებასა ზედა, იწურთიდი ყოველადვე მცნებთა **მ**ისა **ი**შითისათა, და დაადგერ სრულად მათ ზედა, და ხასელსა ზედა **ქ**რისტესსა სიკუდილი ცხოვრებად გიჩნდენ, რომელითა წარუვალი ცხოვრება მოიგო, და ხადაცა ჰმოკუნე ვხებანი იგი ცეცხლისმსასურებისანი და გერვნი ცეცხლითა დასწვენ, და ნაცარი შესუ, რომელნი მათ ესჯენ. და ესე შეილთა შენითა ამცენ, რამეთუ მე ვიცი იგი, რომე-**ჩ**აკვასიანთაგან შენავე დაიღვიან. ხოლო შენ ამას შეუდგე ყოველითა გულითა შენითა, და თავი შენი შეკედრე ძესა ღმრთისსა და ჰირველ ჟამთა

შობილსა, უკანასკნელ ჩვენ თჳს განკაცებულსა და ვნებულსა ხსნის თჳს ჩვენისა და წარძღვნებითა ჰატიოსნისა ჟჳარისათა სძლო მტკროთა, ვითარცა აქვს ჩვეულება გულთა მოსაგათა მისთა და ჰატიუ-სტუმდე სვეტსა მას ცსოველსა **ი**მითიუ აღმართებულსა და იუვენ უოელითურთ სსსოკება შენი მისსა მიმართ, და იუვენ მისლჳა შენი ძილად საუკუნოდ სარწმუნოებასა ზედა წმინდისა სამებისსა.“ და მოაუვანებია ჟჳარი იგი წმინდისა **ჩინოსი**, რომელი პირველითგან აქუნდა და სამოჭკიდა კვრკვნი სამეფო ჟჳარსა მას, და მოიუენანა ძე თჳსი **ჴაქარ** და თავსა მისსა გამოსასა სსსე ჟჳარისა და აღიღო კვრკვნი ჟჳარისაგან და დაადგა თავსა ზედა მის თჳსისა და აღესრულა **ძირიან** მეფე და დაეფულა ზემოსა ეკკლეხიასა სსსუალსა სვეტსა სამხრით-კერძო და მას სვეტსა შინა არს ნაწილი **ი**მითიუ-აღმართებულისა სვეტისა, და მეორესა წელსა მოკუდა **ჩანა** დედოფალი და დაეფულა მასკე სვეტსა დასავალით, სდა **ძირიან** მეფე დამანსულ იყო,

მოთხრობა ქართლის ცხოვრებით და წიგნისაგან მთავარ-ეპისკოპოსისა მიტროპოლიტის ტიმოთე გაბაშვილისაგან და სხვათაგან გამოწერილნი აღწერანი იერუსალიმს ქართველთ მონასტერთა და აღცილთა მოთხრობანი და ვის მიერ და რომელთა მეფეთაგან არიან აღშენებულნი, გინათვადათვან და წმიდათა ქართველთა მოწამეთა და ღირსთა, რომელნიცა იერუსალიმს წარმართთაგან წამებულან; ანუ ღირსნი მამანი, რომელთაცა უღვწიათ ფრიადისა შრომითა იერუსალიმის ქართველთა მონასტერთა თჳს და ანუ მეფეთა მათ საქართველოსათა, რომელთაცა სისხლითა თჳსითა და ბრძოლითა დაუხსნიათ ქრისტეს საფლავი და გოლგოთა და თჳთ დაუწერიესთ და ოდესმე საფასითა დიდითა მოუპოვებესთ ანუ ღირსთა მამათა ქართველთა რაოდენნი ღვაწლნი დაუდვიესთ წმიდათა წერილთა ჩვენთა (ესე იგი ქართველთა) ენათაგან ელინურისა, ასურურისა და არაბულისა საკვირველად უთარგმნიესთ, ყოველნივე შემოკლებით შემოგვიბრებენ აქა წიგნსა ამას შინა სასარგებლოდ სოგად ყოველთა მოსურნეთა უწყებად იერუსალიმისა ქართველთა მონასტერთა, თუ რომელთა მეფეთა დასდევს საფუძველნი და აღაშენეს და შეამკვნეს; ესე ყოველნი დიდისა ღვაწლითა შემოგვიბრებენ ყოველთა მხილველთა მოსახსენებელად ჩემთჳს. ყოველისა საქართველომსა მეფისს გიორგის ძე თეიმურაზს.

ბიბლიისაჲს ზნისაჲსიანი.

* 1. ბირიანს ზირველი მეფე ეოვჯისა საქართველომას ზემოსა და ქვემოსა მვერობელი (რომელიცა იყო ქე ** ჟახრე ასე ღოსროს მეფისა სპარსთა. ესე არს ღოსროს შაჟურს გვართოს ხასინასი). ესე მეფე ბირიანს მოიქცა ჟრისტეს სარწმუნოებასა ზედა წმიდისა მოციქულთა სწორისა ჩინის მიერ და ეოვჯელი საქართველომას ერი გუროსუვითა ქსტატი ღსტიობისა სატრიარხისათა, სოლო ესე მოქცევა საქართველომას იქმნა განკორციელებითიან სიტყვას იშობისა დასაბამსა შინსა ხსწლეულისა მეოთხისა საუკუნისასა. ესე ბირიანს მეფე განსრასვითა წმიდისა ჩინობითა წარსრულ-არს და უსილავს დიდი ზონსტანტინე, იმპერატორი ძრომისა და საბერძნეთისა, რომელსაცა დიდისა ჰატივიტეკითა მიუღია. მუნიდგან ბირიანს მეფე წარმოსრულარს და უერუსალიმად მიხრულ არს და ზირველად ჰჟარის მანსტრის ადგილი მას უშოვნისა დიდისა ზონსტანტინეს მიერ, რამეთუ წერილ არს ზერმენთა საეკლესიოსა მოთხრობასა შინა: „ვიითამედ ესე ადგილი არს, სადაცა ჴოთ ძმის-წულისა ღრწამისამან დასერგა ხამი მუტუზი ერთად და სასწაულითა აღიზარდეს იგინი ერთსედ, რომლითა დარწმუნებულ იქმნა ჴოთ, რომელ მატკეპის მას ცოდვასი მისინი. ხოლო სე იგი საროსა, ფიქვისა და სამისა მიერ შეერთებოთა იქმნა ერთ-სედ დიდად; და ოდეს სოლომონისა აღაშენა ტაძარი უერუსალიმისა, მაშინ სე იგი მოჰკეკოეს ხასმარებლად ტაძრისა და ვინამდგან იქმნეს მრავლნი სასწაულნი მას სეას ზედა; ამისთვის დიდად

* ქახრე ხარბულის თქმით ხოსროს ნიშნავს, ხოსროს სპარსულად ითქმის.

** ოდეს ქართველთა მეფეთა გვარნი არსეუნიანი ამოწვეეს, მაშინ ქართველთა სთხოეს ხოსროს შაჟურს მეფეს სპარსთას შულ; მან მოსცა ღ გამოეფეს ესე ბირიანს ჰირველი.

იგი ბრძანებითა სოლომონ ბრძნისათა ტაძარსა შინა სოლომონისსა, და ვიდრე ვნებადმდე ოფელისა ჩვენისა იესო **✠**რისტესსა იყო სე იგი მუნ და ოდეს ეგულვებოდათ ვვარსება ოფელისა ჩვენისა იესო **✠**რისტესი ობრ-ათა; მამინ სე იგი ქმნეს ჭუჭრად და მას ზედა ჭუჭრან-ატეკს ოფელი ჩვენი იესო **✠**რისტე. (ამას უგუშუ ზემოწერილსა ჰსწერს **✠**იმოთე **✠**თავარ **✠**პისკოპოსი, რომელ იერუსალემს **✠**კრძალვასა შინა წერილთა საეპკლე-სიოთა და **✠**ართულთა შინა საეკლესიოთა მოთხრობათა შინა ესრეთ ჰსწერათ). სოლო ტრპეზი **✠**ვარის მონასტრისსა სდგას ძირსა ზედა მის სისა, **✠**ოთისა მიერ დარგულისა და ძირი იგი სისა მის აქამოდე ვიდრე მოდღენდელად დღემდე ისილეების ქვეშე წმინდისა **✠**რამეზისა. **✠**ბირანის მიუთს უამსა დაწებულა იერუსალემს **✠**ართველთ **✠**ვარის **✠**ბონ-სტერი, პირველად მცირე ეკლესია აშენებულა და შემდგომითი შემდგომად განუდიდებიათ საქართველოს მეფეთა და განუშენებიათ და განუმიდრე-ბიათ იერად.

2. **✠**ოთხრობა **✠**ისტანგ **✠**ლორგასლანისთვს, თუ რაჲ უქმნიეს და ვითარ განუთავისუფლებიათ წმინდა იეროსალემი **✠**რანგოვანს, ასუ ვითარ აღუშესიბეს და დაუშორებეს **✠**ართველთა მუნებურნი ადგილნი.

შემდგომად რადიქოსამე უამთა, **✠**რისტესითგან მესუთესა ახწყულ-სა საუგუნესა შინა დიდად სასილოვანი იგი და ღირსი სსოგისა, დიდი მე-ფე მშვიობელი ფოკლისა **✠**კერიისა * **✠**ისტანგ **✠**ლორგასლანს **✠**ოსროასი მისრულ არს წმინდასა ქალაქსა იეროსალემს თსოვითა **✠**ბისრეთ **✠**გვარტის სელისისათა. სწერს **✠**იმოთე **✠**ბიტროპოლიტი **✠**თავარ-**✠**პისკოპოსი, იეროსალემს **✠**ართველთა მონასტრისა შინა ვვარისსასა მდებარე არსო წერილი ძველი და მას შინა წერილ არსო ესრეთ.

„სელთასი **✠**ბისრეთ-ეგვარტისა ეკედრათა **✠**ისტანგს, რათა მოვიდეს მსედრობითა თსოთა და განსდევნოს იერუსალიმით **✠**რანგნი და დაიპურას **✠**ისტანგის თუთ; ამისოვს მოვიდა **✠**ისტანგ **✠**ლორგასლანს სპითა დიდი-თა, განსდევნას **✠**რანგნი. სოლო განსდევნას რა სრულად დაიპურა ივთ **✠**რისტეს საფლავი და **✠**ლოგოთა და ქალაქისა იერუსალემი და **✠**სალე-სტინე და აღაშენა მდიდრად და გინავრცო ვვარის მონასტერი და განა-შენა და სსკანიცა მონასტერნი აღაშენნა მუნ, შესწირნა **✠**რისტეს სა-

* ესე ფსტანგ ლორგასლანს იყო გვარით სოსროანი შთამომავლო ბისტან მირან მეფისა.

ფლავს მრავალნი მდიდარნი ნიჟონი და შემდგომად მრავლთა წელთა ქართათ **ქართველთა** მეფეთა **იერუსალიმი** და მრავალნი მოსასტერნი აღუშენებდესთ მუს **ქართველთა**, სოლო მგველნი იგი ქალაქის **იერუსალიმისანი** და მსუდარნი, რომელნიცა სამსკლავროთა შინა **იერუსალიმისათა** **ჩასტანგ** განუწყებდეს და გარემოთა მიხთა, უამთა ვითარებასაგან და შთომილას დასასლებულნი მუს, მათ ესა შესცვლიათ და ესა **წრაბული**, უსწავლიათ, და გარემო **იერუსალიმისა** **წრაბნი** მცხოვრებნი არიან **საქართველოდ**სა ერთაგან, მუს **ჩასტანგ** გორგასლანისა დროსა დასახლებულნი **ქართველნი**, ეგრეთვე **ქუთათისა** **წრაბნიცა** ეს სახევე **ქართველნი** უოცილან და **წრაბად** შეცვალდებულან, და დღეს უკეთუ გვიღო გონიერი მოგსაური ვინმე მიემთხვიოს მათ და ჭკითხოს მათ „ვითარმედ წინაშარნი მათნი სით მოსრულნი არიან.“ უეჭველად მოგიტევენ, „ვიგინი სვენი პირველ **ჩასტანგ** მეფისა უამსა **ღორგასლანისა** გარდამოვასლდებულვართ აქა.“ მაგრამ ქართული ენაჲ სრულიად დავიწყებდესთ მათ და **წრაბული** ენა აქვსთ.

ძოგორათაც **ქიმოთუ** **ტიტროპოლიტი** **ტითვარ** **შინკოპოსია** სწყრს აშს, ამას ეთანსმებთან მოათსრობასნიცა **ქართლის** ცხოვრებისანი **ჩასტანგისნი**, გინა **ჩასტანგის** და სხვათა. **ჩასტანგ** **ღორგასლანისათ**ს მცირე რაჲმე მოთსრობა **ქართლის** ცხოვრებისაგან **ჩასტანგ** **ქართლის** მეფისა მიერ ქმნილისა.

ჩასტანგ **ღორგასლანის** ცხოვრებაში ქსრეთ წერილ არს :

„**ოდეს** მეფეს ამას დიდსა **ჩასტანგ** **ღორგასლანისა** ზედა მოიწინეს **სპარსნი** ბრძოლად და მეფე მათი **ქოსროვ** **სასანიანი**; მასინ **ჩასტანგ**მან მოიშველნა მსუდრობაცა **ყერძქითა** და შეაწინა ფრთად მსუდრობა **სპარსთა**, სოლო დასასრულ ამა ბრძოლისა იქმნა მათ შორის მსუდრობა დიდი და შერიგება და **ჩასტანგ**მან **სპარსთა** მეფეჲ **შუა-მდგომილად**ითა თხსითა შეარვიცა **ყერძქითა** მეფეს; მასინ **ყერძქითა** მეფემან და **სპარსთა** მეფემან საშუალ ქვეყანათა მათთა განაწმინსნეს და დასხსნეს სამსკლავრონი თხსნი; სოლო მეფესა **ჩასტანგ** **ღორგასლანისა** მისცნეს ორთავე ქალაქნი იგი * **შუამდინარისანი**, **ახურასტანისანი**, რომელნიცა **ტირიან** მეფისა თხს მიეცა მამასა მისსა **სპარსთა** მეფესა **ქოსროვი** **შაფურს**, რომელიცა იყო პირველ მეფე **სასანიანთა** შორის.

* **შუამდინარის** ქვეყანათა **სპარსნი** ჯ თურქნი **ფარხარის** ქვეყანას უხმობენ.

ჟგროვკე ერუსალიმიცა და სალესტინიცა, ვინაჲდგან დაეპურა ძლიერებითა თხებითა **ჩასტანსკ** და განედევნა ეოკელნი, რომელნიცა მსხლავრობდეს ერუსალიმსა, იგიცა დაჟიკტიცეს **ჩასტანსკ** **ჟერმენის** მეფემანცა და **სპარსთამანცა**, რათამცა მათ და სათესაობათა მათთა ეპურათ წმინდანი იგი ადგილნი და რაჲცა დაეპურა **ჩასტანსკ**.

ჩარვიდა **შეამდინარედ** **ჩხურეთისა** **ჩასტანსკ** ხილვად ქალაქთა და ადგილთა მათ, რომელნიცა **შირიანს** მეუხისა საქოსესნი იყო და წილად სვდა მას და განიზრახს მუხიდგან მისვლა წმიდად ქალაქად **ერუსალიმად**; ამისთვის ეკედრისენ **ჩასტანსკ** დედაჲ თხი დედაოფალი **ფურანდუსტ** და დაჲ თხი **ჟჟარამიჩი**, რათამცა იგინიცა წარიეყანხო **ერუსალიმად**. და უხმინა მათ და თანა წარიეყანსა **ეროსხლეგს** და მიიწვიეს და თაეყანისცეს წმიდათა მათ ადგილთა და მრავალნი საუნჯეჲნი შესწირეს და ალაშქინეს **შირანსტერსნი**; განსჯნა მუნებურნი საქმენი **ჩასტანსკ** და მოიქცეს მუნით (ხოლო თსოვითა **ჟოსრო სპარსთა** მეფისათა **ჩასტანსკ** წარჟეჟა თანა მსედრობითა თხითა და ბერმენთა მეფისა მსედრობასიცა წარიეყანეს თანა და გაილაშქრეს **სინდეთს** ზედა და **ინდოეთის** რომელთაჲ ადგილთა; ხოლო **ჩასტანსკ** და მსედრობაჲ მისმან ბრძოლათა მათ შინა ქმნეს დიდნი სასელოვანისი საქმენი და ხიდიდრითა და დიდებითა მრავლითა აღუხილდინი მოიქცეს მუნით სემეოხს თხსა).

ჩინსე **ჩასტანსკ** **ჟორგასლანმან** სასიო ეოფითა წმინდათა და მსოფლიოთა **საქრთარსთათა** და კრებათაგან განწყესებითა დაადგინა **ჟათოლიეი** ხრულიად **ჟემოახ** და ქვემოახს **საქართველოახს** მწკემსთამთავარი თავისუფალი, აღუშენა დიდი ეკლესია **საპატრიარხო** მას ადგილსა ზედა, ხდა იგი კვართი **ბაფლის** შირულ ზეკარდამითა განკებულებითა დაფულელ იყო, რომელსა ზედაცა აღმოეცენა სჟა კვპაროზისა **შირიანს** მეფისა ეამსა სასწაულითა და ლოცვთა წმინდისა მოციქულისა **ჩინასითა** მრავლითა სასწაულითა გამოხსნდა იგი და კვართსა მას ზედა აღმოსრული სჟა იგი **შირიანს** მეფემან და წმიდამან **ჩინს** მოაკვირინეს და აღმართეს იგი პირველად * სჟეტად ეკლესიისა, რომელიცა **ჩსკელოზისა** კელითა ლოცვთა წმინდისა **ჩინოსითა** აღეპართა და ვჟარნიცა შექმნეს ნაკეთითა-

* ესე სჟეტი არს განმცხროველებელი, ბრმათა თვალითა აწხილველი, მკვლართა აღმადგინებელი და სწულითა მკურნალი, რომელიცა აღმოვიდა კვართსა ზედა უფლისსა და აღმოცენებულ არს შირონისა სულთა და კორცთა მკურნალისა.

გან მის სიხსთა. ესე უკუშე ეკვლეხია განადიდჳ და განაგრჳ და სთუე-
ძველიდგან ასლად აღაშქან დიდ-შეკითურებით **ჩ**ასტანგმან და მუნ დახუჳ
თავის-უფელი * **წ**ათოლიკოსი მკჳსით-მოავარი და ეკვლეხია ესე იქმნა
წათოლიკე ეკვლეხია სრულიად **ს**აქართველომას (ესე იგი სრულიად **ს**აქ-
რისის, რომელ არს **ღ**ორგია და მიერ უამითან მკჳსით-მოავარი **ს**აქარ-
თველომას არღარა იყო კვლჳ ქვეშე **წ**სტიონისის **ს**ატრანსისხითა, არა-
მედ თოთ სახულიერო მძროთებელი და უფელი თავით თხსათ; ხოლო
თავცხუფლებამ ესე **წ**ათოლიკოსისა, რომელიცა არს თავი და მკჳსით
ყოვლისა **ს**აქართველომას ეკვლეხისთა იწოდების უქმიდეს მიუფედ,
ხოლო თავისუფლებამ ესე **წ**ათოლიკოსისა დამტკიცებულ არს წმიდათა
და მსოფლიოთა კრებთათა: მესუთისა, მექქისისა და მუშდისხანა.

3. **წ**აგრატ მესამასათჳს მეფისა სრულიად **წ**ესხსთა და **წ**ართველ-
თა გვარეულებითა **წ**ავითის **წ**აგრატოვანისა.

ესე წაგრატ მეფე იყო ძე **ღ**ურგენ მიფეთ მეფისა და ნაშვილე-
ბი მეორისა **წ**ავით მეფისა სრულიად **ს**აქართველომას **წ**ემოისა და ქვე-
მომას მშრობელისა, რომლისაგა იყო ეს **წ**აგრატ მეფე მის ძე ბი-
ძისა მიხისა (ესე იგი **წ**ავითისა); ვინცდგან იყო **წ**ავით უშვილო, ესე
წაგრატ მეფე კერძალაგა იყო მეფემ სრულიად **წ**ესხსთა და **წ**ართველ-
თა (ხოლო დედა ამისი იყო ასელი **წ**ესხსთა მეფისავე სახელით
ღურანდესტ, და ფრიად მორწმუნე დედოფელი). ესე **წ**აგრატ მეფე არს
აღმაშენებელი **წ**იოთისის დიდის ეკვლეხისისა, რომელისაგა მსგავსი ეგვლე-
ხითა ფრიად მცირედნი იყვნეს **ს**აქართველოსა შინა (ესე ქუთაისისა კვლე-
ხითა დაირღვა ოსმალთაგან მასლობელთა შინა საუგუნეთა; მსოლოდ ერთი
სამწირველო არს იმა დიდისა ეკვლეხისისაგან დამოამილი). ამის **წ**აგრატ
მეფემან განასილა **ს**ეროხალიმისა **წ**ვარისა მონასტერი და ფრიად განაშვე-
ნა, ეტრეთეი სხვანიცა მონასტერნი. მას ეამისა **ს**ერესალექს ცხოვრებდა-
მონასტრისა **წ**ართველი სახელით **ს**როსიორე გვართა **წ**ავთელი, ესე ყო-
ფილარს დაუფლებით მცხოვრები წმინდასა შინა ღაგრასა საბა განწმედლისასა,
ამა **ს**როსიორესთჳს წარმოუგზავნია **ს**ერესალექს სავასე დიდ-მალე **წ**აგრატ
მესამესა, **წ**ვარის მონასტერი ამას განუასლებია, თუთა ღირსი ესე მამა
წმინდა **ს**როსიორე **წ**ავთელი მუნ **წ**ვარის მონასტერსა შინა არს ლე-

* პირველი კათოლიკოსი, რომელი დადგინა ვახტანგმან იყო პეტრე, ესე იყო
ბებრძენი, წმინდა ღ ფრიად კაცი ღირსი ღ ყოვლისა სიბრძნითა ღ საინოპობითა აღსავსე.

სკუმას შინა მდებარე და დასატკულიცა არს სახეე მისი კედელსა ზედა. **ჟაგრატ** მესამესა საშუალობითა ამას ღირსისა **სროსორესითა** სხვანთა მონასტერნი აღუშენებია ფრიადითა საფასითა და განუშენებებეს; სოლო ესე მეფე **ჟაგრატ** მესამე იყო **ქრისტესით** მეთერთმეტისა ასწლეულსა საუკუნისა დასაბამსა შინა.

4. **ღიორგი** პირველისა მეფისა სრულიად **ღესაზთა** და **ქართველთა** მპყრობელისა, რომელი იყო ძეა ამა **სემოქსესელებისა** **ჟაგრატ** მესამისა **ჯავითან** **ჟაგრატოვანი**.

ძეფე **ღიორგი** პირველი და კურთხეული იყო ფრიად მორწმუნე, მსნე, ასოვანი, ძლიერი და ბრძენი. ამას მეფემს **ღიორგი** პირველმას ადაშენა **იეროსალიმის** მონასტერი და ფრიადისა განუშენებულებითა უოკელნი ადგილნი მონასტრისანი შეამკეს, ესე იგი არს **იეროსალიმისა**. **ჯაგობ** **ღაფეისა** ათორმეტთა მოციქულთაგანისა მონასტერი, სადაცა თვთ მის წმიდისა მოციქულისა გვაძიცა მესვე მდებარე არს. (წერილთა შინა ქართულთაო, ჭხწერს **ტიტროზოლიტი** **რძიმთე**, რომელნიცა მუნ **ჰვარისა** მონასტერსა შინა მდებარე არიან, წერილ არსო ესრეთ მათ შორის. „სადაფსასა, ესე იგი ფულის საჭრელი მას წმინდასა მონასტერსა **ჯაგობ** მოციქულასა **ღაფეოსისასა** გაუკეთებია **ღიორგი** პირველსა და საქართველთა მეფეთა **სარაფსასა** მიერიდგან მრავალთა უამთა ჭქონივით მუნ.“

5. შემდგომად ამასსა * **ჟაგრატ** მეოთხესა სრულიად **ღესაზთა** და **ქართველთა** მეფესა მპყრობელსა, მესა ამა **ღიორგი** პირველისასა აღუშენებებს, განუშენებებს მონასტერნი წმინდისა **იეროსალიმისა** **ჟერმენთაცა** და **ქართველთა** უმეტესად და **ქრისტეს** საფლავი და **ღოლგოთა** შეუმოსიეს და მრავალი შეუწინავეს ძვრფასნი ნივთნი, ესე **ჟაგრატ** მეოთხე არს **ჯავითან** **ჟაგრატოვანი**, რომელიცა ესიბა **ტომანოს** მეფესა **ჟერმენთასა** შეამდგომებლბითა **ტარიაძ** დედოფლისა ამას **ჟაგრატის** დედისათა, რამეთუ თვთ დედოფალი წარვიდა და მოითხოვა შვილისა თვისისა თვს ქალი მეფისა. სოლო **ტომანოს** შინა მიიღო სისარულით, დიდად **შატეისცა** დედოფალსა და მოსცა ასული თვისი **ღლენე** ცოლად. სოლო უამსა მას დედოფალსა **ტარიაძ** თანა ჭყვა მოძღვარი თვისი **ღიორგი** მთაწმიდელი წმიდა და ღირსი მამა **ღრსიმანდრიტი** **ღთონის** **ივერიის** მონასტრისი მამაჲ თვთ ბუნებით **ქართველი**, მთარგმნელი წიგნთა **საღმდითთა** **ჟერმენ-**

* ესე იყო მეთერთმეტესა საუკუნესა ქრისტესით ასწლეულთას.

ლიდგან **ჩართულს** სედა; ხოლო შემდგომად რაოდენისაჲ ყამისა * მივიდა დედოფალი **შარამ** **წტიოსი**ად და მუნით ესება წარსვლად წმიდად ქალაქად **იეროსალიმ**ად და ვინაჲდგან იუვენეს **მურქნი** მას ყამსა **იერუსალემს** შინა; ამითუხ მორიდებისაოხ მათისა არღარა წარვიდა თუთ (თუმცა მას ყამსა შინა **იეროსალემს** მყოფი **მურქნი** არა რას აწიებდეს **ჩართველთა** მუნ მყოფთა და არცა მლოცველთა მიმსდევლთა მუნ), და მოიქცა დედოფალი და წარმოვიდა **საქართველო**ად; არამედ წარავლისა ვიდრეა იგი იყო **წტიოსი**ად მომდგარი თუხი, 'სემორე ამისსა მოსხენებული წმინდა მამა **რიორგი** მთაწმიდელი **წთონის** **ივერიის** **ჩართველთა** მონასტრისა მამაჲ წარავლისა **იერუსალემს**ად სავახითა დიდითა დედოფალმან **შარამ**, რათა გახუფოს წმინდათა მონასტერთა **იერუსალემისთა** **ყერქსითა** და **ჩართველთას** წმინდისა **ჩრისტეს** სავლავსა, **როლგოთას** და **ჩვენისა** ჟგერის მონასტერსა და სხვათაჲ მონასტერთა თუხ წარგზავსნა. ძვირფასნი სამკაულნი.

6. **მერეთვე** იქმნა ამა **ყაგრატ** მეოთხისა კუროპალატისამან **შავითი**ან **ყაგრატოვანმან** **რიორგი** მეორემან, მეფემან და მწყობრბელმან **წყესასთა** და **ჩართველთამან** მრავალნი შესწირნა წმიდათა მათ ადგილთა და **ჩართველთა** მონასტერსა მრავალნი შესძინა **იეროსალემს**.

7. **ხოლო** ამის **რიორგი** მეორისა ძეჲ იყო დიდი იგი მეფე, თუთა მწყობრბელი სრულიად ყოვლისა **ივერიისა**, ესე იგი ყოვლისა **რიორგისა**,

* წმინდისა ღირსისა მამისა ჩვენისა გიორგი ათონელისა (ესე იგი მთაწმიდის ქართველთა მონასტრის ივერიის ყოვლად წმინდის ღუთის მშობლის ღაერის მამისა ჰ არსიობრიცისა), რომელ იყო თუთცა ბუნებით ქართველი ჰ იყო მომღვარი დედოფლის მარამისა, ბაგრატ მეოთხისა დედისა. ამა წმინდისა გიორგი მთაწმიდელისა ცხოვრება ემოწმების, რომელ კონსტანტინეპოლით დედოფალი* მარამ მოიწია ანტიონიად, რათა წარვიდეს მუნით იერუსალემად თავიანისცემად წმინდათა მათ ადგილთა ჰ ვითარ ანტიონითი არღარა ინება წარსვლად მუნ მიზენისა გამო თურქთა მუნ ყოფისა, წარავლინა მუნ წმინდა ღირსი მამა გიორგი ათონელი მრავლითა სიმღიღრითა შესწევნელად ქრისტეს საფლავისა, გოლგოთისა, ყოველთა ქართველთა მონასტერთა იეროსალიმს შინა აღშენებულითა ჰ გლასაეთა ჰ ნაკულუევანთა ყოფად მრავლისა ქველის-საქმისა. ჰ მივიდარა მუნ გიორგი მთაწმიდელი. ღირსი იგი მამაჲ პროხორე ჟგერეთცა ცოცხალდა იყო ჰ ჟგერისა მონასტერი ჟგერეთ არა განსრულებულ იყო, ვინაჲდგან ბაგრატ მესამისა ბრძანებითა ღირსმან პროხორე საფუძველიდგან აღაშენა იგი ჰ ამისთვის დედოფლისა მარამისგან წარმოვლენილისა საფასისგან მიცხნა საქაობდ.

რომელ არს ღვთისათა და ჭარბულთა შვით მესამე აღმსქენებელი შვი-
თისა ჭარბოვანისა, ღირსი სსოვნისა მეფე. ამს მეფისა მოძღვარი,
აღმწრდელი და მასწავლებელი იყო წმიდა და ღირსი მამა ღრნენი ივალ-
თოელი გვარეულებითა მისსამე თავადთა გუარისა; ესე იყო ჭასელი და
აღწრდელი წმინდისა იეროსალიმის ვჟუარის მოსასტერსა შინა ჭარბულ-
თასა და შირველად ცხოვრებულა მუსვე, უსწავლია ენაჲ ელინური, ასურუ-
ლი და არაბული ზედ-მიწვევით და ფრად ღრმათა წიგნთა გამომთარგმა-
ნებელი ეოფილ არს ქართულსა ენასაჲედ და ესე განატება იეროსალი-
მისა ჭარბულთა მოსასტერთა ეოველთაჲე. ჟამად იეოფებოდა იგი წინაჲე
შვით მეფისა აღმსქენებლისა და ესოდ იეროსალემად ჰჟარის მოსა-
სტერსა შინა. სოლო აღუშენებესცა ამას ჭასეთისა დაბასა ივალთოს სს-
სწავლებელი დიდი, სდაცა ასწავებდეს: ძილოხოჲისა, დჟითის-მეტეჟშლ-
ბასა, ესათა და სხვათა აზნაურებითა სსწავლებულთა, რამეთუ დაბისა ამის
* ივალთოსა მტირდრე ზემორე ივალთოს სევისა მასლობელ მადლსა
ადგილსა ზედ მდგომარე არს მოსასტერი კელით-უქმნელისა სატისა, სს-
დაცა მდებარე არს გუამი წმიდისა მამისა ათორმეტთა მამათაგანისა ხე-
ნონ ივალთოელისა (რომელნიცა ასურეთით მოიწვიეს სსქართველად მე-
ექვსესა შინა ჭრისტესით ასწლეულსა საუკუნესასა. ესე წმიდანი მამანი
ათორმეტნი მოიწვიეს გამოცხადებითა ეოვლად წმინდისა იუთის-მმო-
ბელისათა, რომელ დაიცვას მართლ-მადიდებლობა სსქართველომასა **
წვალებისაგან ჩესტორისა, ვინაჲდგან ასურასტანსა შინა განმრავლებულ
იუქსს იგინი; სოლო მოძღვარი ამს ათორმეტთა მამათა იყო წმიდა იოსე
ხედასელი და ესე წმინდა მამანი მოვიდეს შუამდინარით ღსურეთით მეფო-
ბასა ჟარსმან მეექვსისა სოსროვიანისსა სრულიად ზემომასა და ქემომას-
სა სსქართველომასა მეფისა. ამს ათორმეტთა წმინდათა მამათაგანი ხენონ
ივალთოელი დაემკვიდრა ზემოსსესებულსა ამას წმიდასა მოსასტერსა და
დაფულულაჲს ესე დიდსა მას ეკლესიასა შინა მარჯვენით კერძო კე-
დელთას და საივლაჲი ხენონ ივალთოელისა წმინდისა და ღირსისა მის
მამისა, ვითარცა ღუსკუმს ეგრეთ მალად არს და გვერდით მისსა ზედ სს-

* დაბა ესე ივალთო არს შიგნით კახეთსა შინა ქალაქით თელავით ორისა მილითა
უშორესს.

** ესე წმინდანი მამანი დემკვიდრეს სხვათა ჲ სხვათა ადგილთა სსქართველომას-
ათა ჲ უქალაქებლსა ერთა.

ფლავის მისისა მიერულ-არს საფლავი წმინდისა და ღირსისა **წრხენი** **ივალთოელი**; არამედ **წრხენის** საფლავი არა კერო მალაღარს: (მე უბნე მეფის ძეს **ციმერას**ს თვალთა სქმთა მისიღვან მონასტერი იგი და შკოლაცა იგი სასწავლო აღმესებელი ღირსისა **წრხენის** მიერ, რომელსა შინა თუთ ასწავლიდა ჟამად და ჟამად, და ოდეს იყვის მეფისა თანა ასუ **იეროსალიმს**, მასინ ჰქეის მასწავლებელი ფრიად გავითარებულნი და იგინი ასწავედექს მოწაფეთა. თუიჭა სასწავლებელი იგი დაწდევულ არს მტერთაცას; მაგრამ კედელი მისნი არიან დაშობილ, რომელსა ჟედაცა არიან დასატულებსიცა და სხანს ვიდრე აქამოდე და ვინადაღას თუთ მას დაბასა შინა იყო შობილ; ამისოჯს ესე სასწავლებელი აღაშენა მას მეს). ესე **წრხენი** იყო ღრმად მეცნიერ და ჭილოზოფოსნი სიბრძნითა და ყოვლითა საონოებითა სესე, ესე წარავლისა მეფემან **შავით** აღმაშენებელმან დიდითა საფასითა და წარსეტებლითა და მრავლითა ძრფვასითა სიკითთა **იერუსალიმად** შესაწირავად წმინდათა მათ ადგილთა. მიიწია ესე, განასლად დაგანამშენიერნა **ჰვარის** მონასტერი და სხვანი წმიდანი მონასტერნი **ქართველთანი** და ყოველთა მათ წმინდათა ადგილთა განამდიდრეული, აღმაშენებელი და შემამოებელი, მოიქცა საქართველოდე მეფისა მისართ კეთილ-მსახურისა.

ჟიოთ-მსახურისა მეფისა ამის **შავით** აღმაშენებლისაგან არს აღმესებელი **ტრაპიზონტს** ჰირისზირ ქალაქისა მის მალაღსა მოასხა ზედა მონასტერი დიდი ღავრას სასელსა ზედა ყოვლად წმინდისა **იუთის-მშობლის** მიცვალებიასა და სასელსეკეს **სუმელის** მონასტერი. ამა მონასტერსაცა შინა **ქართველთა** მონასტერსნი ყოფილას, აწ ბერქეთსა უზერეცს, დდეზაც მოუშლელი არს მონასტერი იგი; მარადის მონასტერსა მას შინა გარდა სხვათა მსახურთა მონასტერისათა სამეოცადა ათნი მღვდელ-მოილოზონსნი არიან, და არიან მონასტერსა მას შინა მრავლნი ძველნი წიგნნი **ქართულნი**. მამულნი და შემოსავალნი მონასტერსა მას **შავით** მეფისა აღმაშენებლისა მიერ აქეს შემოსიბულნი.

8. **შიდი** იგი ღირსი-სსოვინისა **შავით**ან **ჟაგრატოვანი** მეფეა **ციმარ** ასული მეფისა **იორგი** მესამისა ძიისა მეფისა **შიმიტრი** ჰირეკელისა ძისა დიდისა მეფისა **შავით** მესამისა აღმაშენებლისა, მწერობელი ყოვლისა საქართველოდას, რომელ არს **იორგია**: კრი **ღვთას**თა და **ქართველთა** და სხვათა.

ქლო ცხოვრებასა შინა **ციმარის**სა. წერილ-არს ესრეთ.

„**ჩ**ოლო სხვანი საქმენი მისნი აღშენებანი და შეწირვანი მონასტერ-
თანი იხმინეთ: არა სოლო თუ ოდენ საქართველოს მონასტერნი აღაშენნა
და შეამკვნა; არამედ ჰალექსისეხსაცა და **ქ**ეროხალემს, განაშენნა **ქ**რისტეს
საფლავი, **ზ**ოლგოთა და სხვანი წმინდანი ადგილნი, **პ**უარის მონასტერი
ჩვენი **ქ**ართველთა და სხვანი მრავალნი მონასტერნი **ქ**ართველთანი **ქ**ერუსა-
ლემს; ფრიად განაშენნა კვალად **ჴ**უპრეს და **ქ**ალღისხსაცა შინა და **წ**იტი-
ხიას აღაშენნა მონასტერნი და ადრიდგან **ქ**ართველთა მადრ ქმნულნი **ქ**არ-
თველთათჳს და **წ**ოთხისა: მათათ მონასტერნი ჩვენი **ქ**ვერიის და სხვანი
და სადაცა სრულიად საბერძნეთსა შინა აქენდათ ჰირველკე **ქ**ართველთა
მონასტერნი, ასუ მცირესა **წ**ზიასა შინა ყოველნივე განასხლნა, შეამკვნა
და უყიდნა შესავალნი და შესწირნა მამულნი და სოფელნი.“

ქრცლად სადაჲ არს აღწერილ; არამედ ყოვლისაჲ მითხრობა ძნელ
არს, ვინაჲდგან ვრცელ არიან და კვალად **ქ**ონსტანტინეპოლესცა შინა,
აღუშენნა მეტაქნი მონასტერთა ჩვენითა: **ქ**ერუსალიმს, **წ**ოთხის **ქ**ვერი-
ისა, გინა სხვათა ადგილთასა.

* 9. **ქ**იმედგომად დიდისა მის მეფისა **მ**ამარისა **შ**ოთა **ტ**უსთავე-
ლი, რომელიცა იყო მთავარი ** რუსთავის-ქალაქისა და **მ**ამარ მეფისა
მეჭურჭლეთ-უსუგესი იყო (ესე იგი მოღარეთ უსუგესი, საზინადარი),
იყო იგი გაცი განსწავლული და ყოვლითა კეთილ-ზნეობითა, სრული ფი-
ლოზოფობი და უსწორა ჰიტიკოსი. რომელნიმე მეისტორიენი ჩვენი
სწერენ (***) იყო **შ**ოთა ადგილისა მისგან, სადა უკუწ სდისო ბუნებით
წყაროჲ მელისსა. **შ**ოთა **ტ**უსთავის ქალაქსა შინავე არს შობილი და
მთავარიცა მისეჲ ქალაქისა, რომელიცა მასლობელ არს ადგილსა მას, სადა-
ცა აღმოდანს გუპრნი და ესე ვითარნი არიან ნივთთა მათ შორის, რომელ-
ნიცა იხმარებინან მელსად და უმჯობესს ყოველთა მელანთა არს ესე.

* ციმოთე მთავარ-ეპისკოპოსის მოთხრობისგან,

** რუსთავი ქალაქი ტერეთისა მამული არის: ესე იგი გარე კახეთისა, ცფილი-
სილამ მტკვარს გაღმა ჰ შორავს ექვსითა მილითა. უწინ ამა ქალაქსა ეწოდა ზოსტან-
ქალაქი, ხოლო აწ დარღვეულ არს ჰ უხმობენ ნაგებებსა.

*** ესე ვიხილე მე წიგნსა შინა საისტორიოსა საქართველოასსა აღწერილსა
ფარსადან გორგიჯანა შვილისა გორელისა, რომელიცა ყოფილარს განსწავლული კაცი
ქართულსა ჰ სხვათა აღმოსავლეთისა ენათა ზედა. მრავალთა დროთა ჰ საქართველოასსა
სხვათა ჰ სხვათა შემთხვეულეზათა დამსწრე საქართველოსა მეფეთაგან ჰ სპარსეთისა-
ცა კარსა ზედა პატრიცემული.

ესე უკუწმ^ლ **ქრისთაველი შოთა** მოასუცებულებიხა თუხისა ჟამსა მი-
სრულარს წმინდასა ქალაქსა **იერუსალიმს ჰკარის** მონასტერსა შინა **ქარ-**
თველითა დაუხადგურებია, მრავალი სიმიდრე მიეიტასია და წმინდათა
ადგილებთა და **ქართველი** მონასტრისხოვის შეუწირავს და **ჰკარის** მონა-
სტერი ქართველთა განუასლებია გუმბათს ქვევით სუნტანი, შეუწირავს მრავალი
და თოცა ვიდრე გარდაცვალებადმდე თუხსა ეთავიდ არს მუნ ლოცვი-
თა და გედრებითა **იქითისა** მიმართ აღსრულებულ არს და მუნვე **ჰკარის**
მონასტერსა შინ დაუღულარს, ხადცა სახეცა მისი არს მუნვე კედელსა
ზედა დასატული და ჰტიეს ვიდრე მოდღეინდელად დღედმდე.

10. **ქრისტესით** მუათხოთმეტისა ასწლეულსა საეკუნესა შინა დაწყე-
ბათაგან რა განულო აიოთსიეტასნ წელმან დასჯდა მეფედ **წლექსანდრე**
პირველი ეოველსა ზემოას და ქვემოას **საქართველოას** ზედა. სოლო
ესე იყო ძეა მეფისა **რიორგი** მეშვიდისა და მძისწული **ჰოსტანტინე**
პირველისა მეფეთა ეოველისა **საქართველოასათა** და შვილის-შვილი **ჰაგრატ**
მესუთისა (ესე **ჰაგრატ** და ძე მისი **ჰიორგი** იყუნეს დროსა შინა **ნანგ-**
თემურისასა და შემდგომად **მეურისა** მოკვდა **ჰიორგი** მეფე ბრძოლასა
შინა **მათართასა** და კერეთვე **ჰოსტანტინეცა** მძა მის, რომელიცა შემ-
დგომად **რიორგი** მეფისა იქმსა მეფედ, იტიცა მოიკლა **მათართაგან**. ესე
მეფესი დიდი **ჰაგრატ** (რომელსაცა უწოდეს ესე სასელი სიმისისათხს) და
ძესი მისნი **რიორგი** და **ჰოსტანტინე** ეოველთა დღეთა ცხოვრებისა
მათისათა ბრძოლეს **მათართა** და **მურქეთა**; სოლო **რიორგისა** და **ჰოს-**
ტანტინემან შესწირნეს თაჟნი თუხნი თუხსა მამულსა ხისსლითა თუხითა
და მსხვერპლ საუფლო იქმნეს **ქრისტეს** მეუფისა.

ესე **წლექსანდრე** პირველი ძე **რიორგისა** იწოდა აღმაშენებელად და
იქმსა მეფე ღირს სასხოვარი, აღაშენა **ძიცხეთა** დარღვეული საფუძველიდგან,
დაქცეული **ნანგ-თემურისაგან** და სხვისიგა მრავალნი ეკკლესიანი, ქალაქნი,
დაბანი და სოფელნი აოსრებულნი განაასლნს და აღაშენსა.

ისწერს **რემათე** მთავარეპისკოპოსი წიგნსა შინა მოკვათრობისა
თუხისასა, რომელ ვისილეო წერილთა შინა **ქართულთა**, რომელსიციც იცება-
რე არიანო **იეროსალიმს** **ჰკარის** მონასტერსა შინა **ქართველთასა** ესრეთ:

„**წლექსანდრე** მეფეს მის ძესა დიდისა **ჰაგრატ** მესუთისა, და მძის-
წულსა **ჰოსტანტინე** პირველისასა უმოკნია **როლოთა**, სდა **ჰკარს** ეჭუა
ოივალი დიდისა საფასითა **წრბთაგან** და მიერ-ჟამითგან დაუშკრითა ქარ-

თველთა მრავალთა წელთა და ჭფარებიდინენ **იერუსალემსა**. ესე **ჩართლის** ცსოერებისაგან ვასუშტისა გამოიწერა.

ჴოლო შემდგომად რადენითაჲე უამთა მრავალთა ცვლილებათაგან დროთასა წმინდა იგი **იეროსალიმი** შეიწრებულ იქმნა სსკვათა და სსკვათა ნათესავთა ურწმუნთათაგან: ესე იგი **სპარსთა**, **მურქთა** და **ზრბათაგან**. * სოლო ქრისტესით მეთექვსმეტესა აწლელელსა საუკუნესა შინა მოუვლინა **წათმანის** ** სულთნმან სულემან (ესე იგი სონთქარმან) მეფეთა საქაროველომსათა, მეფესა ქართლისასა **რიორგის**, **ხეონ** **ხასთა** მეფესა და **ყაგრატ** **იმერეთის** მეფესა მოციქული და სთხოვა: ვითარმედ ადგილი თქვენი დაიპერესო წინააღმდეგთა *** წმინდა **იერუსალემი**, რომელიცა არს სალოცავი თქვენი, ვერარს რათა იგი იყოს საკუთარი თქვენი, ვითარცა ადგილნი სამეფოაჲს თქვენისანი და მე საუკუნოდ მომიცემიქ თქვენ იჯს, ვითარცა გქონებოიეთ შირველ. აწე შევრბეთ მსედრობასი თქვენსი, განსდევნებით მუნით მტერსი და დაიპერსით თქვენთჳს საუკუნოდ (სოლო მამის ეპურათ წმინდა **იეროსალემი** **ჭამლქეთა** **შეიბტე** მისრეთისათა და მათ მიეცათ ქრთამითა **** ფრანკთა თჳს **ჩრისტეს** საფლავი, **ლოლოთა**, **ყეთლემი** და ყოველნი მონასტერნი **იეროსალიმისანი**).

ძოვიდა რა დესპანი სულთნისა მეფეთა თანა, მიიღეს დაიღისა **პატვიის-ცემითა** და **სიხარულითა**, და აღუთქვეს ყოფად ესე; მამის წარმოუვლინნა სონთქარმან სულთან სულემანს მურფასნი ნივთნი და ნიჭნი და თუთრი სამეფოფი, გზისა წინამძღომელნი ჩინებულნი კაცნი და ფარმანნი, რათა სადაცა სრულად სონთქარმანს საბრძანებელსა შინა განვლოს მსედრობამან **ჩართველთამან** ყოველს ადგილსა სასიქლი, საჭმელი, საზრდო, ცისითა და

* ეს მოთხრობა ვასუშტის ისტორიისაგან გამოიწერა.

** მას ეამსა სპარსეთი შინის ძეს შაჰ ისმაილს დაეპურა მცერ იყო სულთან სულემანს ესე იგი ურთიერთისა ესე შინოდა სულთანსა, ნუ უკვე შეერთდენ ქართველნი სპარსთა ესე ქვეყანანი წაართვან სულთანსა; ამისთჳს ეძიებდა ქართველთა თანა მშვიდობასა, მრავლითა ნიჭითა ავსებდა მათ.

*** მოსმელიანნი ყოველნივე უწოდებენ ყუთსი შარიბ, ესე იგი წმინდასა იეროსალემსა ნიშნავს.

**** ფრანგნი მათ ეწოდება, რომელნიცა ზოგად ვეროპილოთაგანნი არიან კათოლიკენი რომისანი.

ყოველივე რაჟღერ უხმდესთ სჯირობისათჳს გზისს ყოველივე მიართჳს თჳნიერ სახეიდაღისა.

შეკრებეს ესე მიყენიო სამნივე ერთად და ათაბაგი **ჴარეკვარე**ა მოერთოთ ამათ, ვინადაღგან ესე **ღიორგი**, **ჩეოს** და **ჴაგარტ** ფრიად საყვარელ იყესეს ურთიერთისა და შემტკიცებულ, წარიყვანეს მათ სამთავე რჩეულნი მსედრობანი თჳხნი და ეგრეთვე ათაბაგი და ათაბაგისაცა მსედრობანი წარვიდეს **ქეროსალიმ**ად, დიდითა განმზადებულებითა მივიდეს **ქერუსალე**მად; **სოლო** **ქერუსალიმ**სა შინა მყოფნი მოდგეს **სლუღეთა** **სედა** და **კტეო**დეს **ჴართველთა** ვითარმედ. „უკეთუ სართ თჳჳენ მტკენი ფრიად მცირედ გეხანი ჩჳენ, **სოლო** უკეთუ სართ **სტუმარ** მრავალსართ. „მისი მიყენო მიუტეს ნაცვალი ჰსუსხი და რქეს. „ვითარმედ ჩჳენ ბრძოლად მოჳსრულვართ ძალითა მაგისე ადგილისათა.“ ამისა მსმენელნი გამოვიდეს ქალაქით **ქეროსალიმ**ით მსედრობანი ყოველნი, რომელნი იყენეს მას შინა და ეწჳნენ ფიცგადად იგისი **ჴართველთა**, და იქმსა ბრძოლა ძლიერი და ხსატციგი, მათ შორის იძლიენეს მტკენი **ჴართველთაგან**, შეუსდგეს შინაგან ქალაქსა **ქერუსალემ**სა **ჴართველნი** და ყოველნი იგი, რომელნი იპურობდეს **ქეროსალემ**სა მოსწყვიდნეს იგინი და განსდგენეს სრულიად და დაიპურნეს **ჴართველთა** და **სოლის** შიშვერსებს ცოცხალნი და აღიდეს აღაყი დიდი და ნატუქისვი მტკერთაგან და მიერ უამიღგან დაიპურნეს კვალად თჳხად წმინდანი ადგილნი იგი **ჴართველთა**. და სცნა რა ესე სონთქარმის * **სულ**თან **სულეიმან** განისხარა ფრიად და წარმოუვლია მიყეთა და **ჴართველთ** ურიცხვნი ნიჳნი და საბოძარნი, დაუმე ვიცა, რათა იყო **ჴრისტეს** საფუღავი, **ღოდღეთა** და რომელნიცა მონასტკენი **ჴართველთაგან** აღშენებულნი არიან: ვუარის მონასტკერი, წმინდის **საგობ** აღყენი და სხვანი ყოველნივე, ეგრეთვე **ჴეთლემი** და გარემო **ქერუსალიმ**სა წმიდათა მათ ადგილთა, სადაცა ჰქოსებოდათ ადრიდასევე **ჴართველთა** ყოველვე მიამიკესს (და სრულებით ადგილნი იგი წმიდანი ორმოცდა რვა წელიწადსა ეპურათ **ჴართველთა**).

ღიმოთე შიტროპოლიტის წიგნისაგან ეს ქვემო.

შას უამსა ოდეს განსდგენეს მუნით წინააღმდეგნი ყოველნი დაიპურეს თჳხად და დამშვიდნეს და განჰკარგნეს წესიერად ადგილნი იგი, მოიქცეს

* სულთან სულეიმან ძე იყო სულთან სელიმისა, სულთან სელიმ ძე ზაიზიდ სულთინისა, სულთან ზაიზიდ ძე მხმედ მეორისა, მხმედ სულთან იყო ძეა მურად სულთინისა, სოლო მურად ძეა მხმედ პირველისა ეოსტანტინეპოლის დამპყრობლისა.

საქართველოდ მიუყვანი: ღიორგი, ზეონ და ყაზრატ თუ თუხთა სანე-
ფოთა შინა დიდისა სსკელოკნებითა, სიმიდროთა და სისარულითა აღს-
გნენი და ზეონ მიუყუ ესე ზასთა ოდეს მოიწია ზასთოდ სამეფოსა თუხსა
განმზადნა მრავალნი საფასენი და წარმოავლინა დაუყოვნებელად ზოაკიმ
წრსიმანდრიტი, ჰვარის მონასტრის მამა (რომელსა ქართველნი ჰვარის
მამას უსმობენ, ესე ზასელი ყოყილა); ამისთუხს მიუყვანა მრავალი საფასე
აღსაქებელად ჭრისტეს საფლავისა, დიდის ეგელებიისა ღოლგოთისა და
სსკათა. ესე ჰვარის მამა წრსიმანდრიტი ზოაკიმ ფრიად განთლეიული
გატი, კეთილი, ყოვლის სათხოებით სრული, და ბრძენი, და გონიერი ყო-
ფილა, წარუქვლინა ჟეოსალიმად, მისრულ არს ჟეოსალიმს, ჟეუგრებთ
მრავალნი ჩინებულნი გელოვანნი და აღუქვებთა ასლად (საფასითა მით
ზეონს მიუყვანთა) ჭრისტეს საფლავი მარმარილოთა და ღოლგოთა.“
(სწერს კვლად ღომოთე ტიტროპოლიტი ტიტავარ ეპისკოპოსი), რომელ-
საც თუთ აღმოუკითხავს და სსკათაცა მრავალთა „რომელ ზეონს მიუყ-
ვანს განახლება და სრულიად მარმარილოთი აღქვებთა ჭრისტეს საფლავ-
ისა და მისისა დიდისა ეგელებიისა და წმინდისა ღოლგოთისა, სადა
ჰვარს-ეგვა უფალი ჩვენი ჟესო ჭრისტე, ამათი აღქვებთა სწერისა ქართუ-
ლად სატრიარქისა ტასტისა, ესე იგი გათედრისა ფერისისა ქვესა ზედა
მარმარილოსა, რომელიცა ვიდრე აქამოდე იხილუების ახო-მთავრულისა
ახობითა დაწერილი და ბერძენთა ჟეოსალიმს უწერით წიგნსა შინა
თუხსა საეკლესიოსა სზნაქსარსა შინა ენკენიისასა ათცამეტსა შინა რიცხსა
სეკდენბრისასა ესრეთ. „ჟერ არს რათა წლითი წლად დღესასწაულსა ამს
შინა ენკენიისასა მოიხსენებოდეს დირსი, დიდებული, დიდი მიუყუ ზეონ
ზასთა ღვთისისა ყაზრატკანისა დასსისათუხს ჭრისტეს საფლავისა და
წმიდისა ჟეოსალიმისა და დღესაცა აქვს ყოველ წლივ მოსხენება.“

ჰვარის მონასტერიცა ქართველთა ზეონს მიუყვანა ბრძენებითა ზოაკიმ
ჰვარის-მამას კეთილად ჟეუმეიეს და იგი ყოყილ არს ჰვარის მამა, რო-
მელ ჰვარის მამას თანამდებო არს განცებამ სსკათა ყოველთა ქართველთა
მონასტერთა, რომელნიცა წმინდისა ჟეოსალიმს არიან ქართველთა მიერ
აღქვებულნი. და სსკათა ყოველთა მონასტერთა, რომელნიცა ქართველთა
მიერ აღქვებულნი არიან წრსიმანდრიტი, გინა ლემენსი, ყოველნივე
ჰვარის მამისსა სელის ქვეშენი იყვნეს მით ჟამითა და აწცა ჰვარის-მამასა
სსკათა წრსიმანდრიტთა შორის აქვს ზირუელთა თანა ალაგი და ზატვიის-
ცებამ თანასწორი.

ქოლჳ მუფვისს ჴასთასს ჴეონისს სასენი, სადაცა არიან მონასტერთა და ეკკლესიათა შინა დასატულნი, გინათუ ჴეროსალემს ანუ საქართველოას შინა სასითა ამით არიან დასატულნი, რომელ მუფუა სკონ და მუფულე მისი დედოფალი ტინათინ ფესზედ მდგომარენი არიან, შემოსილნი სამეფოთა შესამოსლითა ჳორფორებითა და გვირგვინებითა ორნივე და მათ ოართა უჳერიესთ კელთა თჳსია ჳედა აღშქესებული ჴეროსალიმი. ესე მე უკუწუ მუფვისს ჴიორგის ძეს ტეიმურაზს თჳთ თჳალითა ჴემითა მინსილავს საქართველოას შინა ჴასეთს შუამიისს საარსიმსადრიტოს მონასტერსა შინა, რამელციტ თჳთ ტინათინ დედოფალიმან აღაშენა, ამა ჴეონ მუფვისს მუფულემან და თჳთცა დაფულელ არს მონასტერსავე მას შინა. ესე მონასტერი არს ოწითის-მშობლის შობისა და საციტა მისი ფრინდიხა სიმდიდრითა შემეჳული და მრავალნი ნაწილნი წმიდათანი ასეჳიანს სატეს მას შინა (სოლოო სასეა საციტის მის აღებულ-არს სასულეს ოწითის-მშობლის საციტის სასეჳედ, ოწითის მშობელი არის დასატული და კელთა შინა უტჯრთავს ძეა, ოქროდთა წმიდითა და თჳლებითა ჳატიონსითა შემეჳულ არს. კუწლად არს სასე ჴეონ მუფვისს, ვითარცა ჳემორე ვსთქეთ ჴასეთს აღაზნის მდინარის გაღმით (რომელსაცა ადგილთა გაღმამსარსა ესახინს) ჴრემი, რომელციტა იყო ჴასეთის გაღმამსარში, ჳირველად დიას ჩინებული ქალაქი ცინესა მის ჴრემისასა * მთაჳარ ასეჳელოზისა ეკკლესია არს და მუნცა ჴესატი, როგორათაც ჳემორე ვსთქეჳ კერეთ დასატული ჴეონ მუფუ და დედოფალი ტინათინ და კელთა უჳერიესთ სასე ჴეროსალიმისა (ესეცა თჳალით ჴემით მინსილავს მე მუფვისს ჴიორგის ძეს ტეიმურაზს), და სსჳათაცა რამელთამე ეკკლესიათა.

ღმისა შემდგომად დაუჳერიათ ჴრისტესე ჴრახებესა დიდი ეკკლესია ჴეროსალიმისა და სატრიარსციტა ჴრახბი ჴეოლიათ; მაგრამ ჴრისტესე საფულაჳი და ჴოლგოთა და გარეთ მონასტრები ჳუწარისა, ჴეკობისა, თჳსხვანი ქართველთაჳე სტყერათ არა მცირედთა ჳათა.

ღწე ვიწყოთ თჳთ რომელი მონასტერი წმინდისა ჴეროსალიმისა ვის მიერ არიან აღშენებულნი. მოუთხრობს ტიტროპოლსციტა ჴიმოთჳ ტითაჳარ-ჴმისკოპოსი:

1. „სირველად ჳეჳარის მონასტერი აღშენებულა ქართველთა ჴრისტესით ასწლეულსა მეოთხესა საუეჳუნესა შინა ტირინან ეოჳელისა ჴეკრი-

* ესე ეკკლესია მთაჳარ-ანეჳელოზისა მისხილისა არს ჳ თჳთ ლეონ მუფუცა დაფულელ არს მუნეჳე.

საქართველოდ მეფენი: **ღიორგი**, **ხეონ** და **ყაგრატ** თუ ს თუ სთა სამეფოთა შინა დიდისა სასილოკუნებითა, სიმდიდრითა და სისარულითა აღსაკუნნი და **ხეონ** მეფე ესე **ყასთა** ოდეს მოიწია **ყასთად** სამეფოსა თუ სსა განმზადნა მრავალნი საფასენი და წარმოავლინა დაუყოვნებულად **იოაკიმ ღრსიმიანდრიტი**, **პვარის** მოხასტრის მამა (რომელსა ქართველნი ვვარის მამას უსმობეს, ესე **ყასელი** ყოფილა); ამისთუხ მიუცია მრავალი საფასე აღსაშენებულად **ქრისტეს** საფლავისა, დიდის კეკლესიისა **ღოლგოთისა** და სსკათა. ესე ვვარის მამა **ღრსიმიანდრიტი** **იოაკიმ** ფრიად განათლებული გაცი, კეთილი, ყოვლის სათნოებით სრული, და ბრძენი, და გონიერი ყოფილა, წარუგლესია **იეროსალიმად**, მისრულ არს **იეროსალიმს**, შეუკრებია მრავალნი ჩინებულნი გელოვანსი და აღუშენებია ასლად (სათასითა მით **ხეონ** მეფისათა) **ქრისტეს** საფლავი მარმარილოთა და **ღოლგოთა**.“ (სწერს კვალად **დიმოთე ტიტროპოლიტი ტიტვარ** **ქვისკოპოსი**), რომელსაგ თუთ აღმოუკითხავს და სსკათაცა მრავალთა „რომელ **ხეონ** მეფისაგან განასლება და სრულიად მარმარილოთი აღშენება **ქრისტეს** საფლავისა და მისისა დიდისა კეკლესიისა და წმინდისა **ღოლგოთისა**, სდა ჟვარს-ეცვა უფალი ჩუენი **ესო ქრისტე**, ამათი აღშენება სწერია ქართველად **სატრიარქისა** ცასტისა, ესე იგი კათედრისა ფერისისა ქუასა ზედა მარმარილოსა, რომელიცა ვიდრე აქ-მომდე იხილეების ასო-მთავრულისა ასოებითა დაწერილი და ბერძენთა **იეროსალიმს** უწერიათ წიგისა შინა თუ სსა საეკლესიოსა სსკასტარსა შინა ენკენისასა ათცამეტსა შინა რიცხუსა სეკდენბრისასა ესრეთ. „ჟერ არს რათა წლითი წლად დღესასწაულსა ამს შინა ეჩკენისასა მოიხსენებოდეს დირსი, დიდებული, დიდი მეფე **ხეონ** **ყასთა** **თავითან** **ყაგრატოვანი** დასსნისათუხ **ქრისტეს** საფლავისა და წმიდისა **იეროსალიმისა** და დღესაცა აქეს ყოველ წლივ მოხსენება.“

პვარის მოხასტერიცა ქართველთა **ხეონ** მეფისა ბრძანებითა **იოაკიმ** ვვარის-მამას კეთილად შეუმიგეს და იგი ყოფილ არს ვვარის მამა, რომელ ვვარის მამას თანამდებო არს განუება სსკათა ყოველთა **ქართველთა** **მოხასტერთა**, რომელნიცა წმინდასა **იეროსალიმს** არიან **ქართველთა** მიერ აღშენებულნი. და სსკათა ყოველთა **მოხასტერთა**, რომელნიცა **ქართველთა** მიერ აღშენებულნი არიან **ღრსიმიანდრიტი**, გინა **იღუმენი**, ყოველნივე **პვარის** მამისსა სელის ქვეშენი იყვნეს მათ ყამითა და აწცა **პვარის-მამასა** სსკათა **ღრსიმიანდრიტთა** შორის აქეს ზირველთა თანა ალატი და ზატვიხ-ცემა თანასწორი.

სა (ესე იგი ყოვლისა საქართველოაჲს მშერობელისა მეფისაგან), დიდს ღმრთისაგანეჲს ყურმნთა და სიონისა მეფესა მშერობელს უბოძებია. თითონ ძირიან მიბრძანებულა უროსაღმის და მას საფუძველი დაუდვიეს და აღუშენებეს, ვითარცა ზემორე მოვისესენო.

2. **ჩასტანგ** დიდის, მშერობელის სრულიად ყოვლისა უვერიისმან, რომელსაცა ზედწოდებულ ჰყოფდეს **ღორჯახანად**, ოდეს დაიპყრა შუამდინარისა ადგილნი, ქანებულნი ძირიან **ღორჯიანისა** შევიეს, რომელსაცა შთამამკლობისაგან იყო თვით **ჩასტანგ** და დაიპყრა **საღესტისე**; ამან მეფეის, ოდეს მივიდა **უროსალიმი**დ საფუძველითგან მეორედ აღაშენა **პყარის** მონასტერი ქართველთა და ფრიად განაბრწყინეს, აღაშენსა სიკანთა მონასტერნი და მრავალი შესწირისა წმინდასა **ქრისტეს** საფლავსა, **ღოღოთას** და ეოველთა მათ წმინდათა ადგილთა. ესე იყო **ქრისტესით** მესუთესა შინა ასწლეულსა საუკუნესა, და ამას წიგნსა შინა ზემორე აღიწერა **ჩასტანგის**თჳს ვრცლად.

3. „**ჯავრატ** მესამისაგან **პყარის** მონასტერი საფუძველითგან არს განსაღებული და განსაქმნებული ფრიად, ვითარცა აღვსწერეთ ზემორე.

4. „**სეობ** აღდგების ათორმეტთა მოციქულთაგანისა მონასტერი აღუშენებია საფუძველითგან, ვითარცა ზემორე ვხვთვთ, **ღორჯი** პირველსა, მეფესა ყოვლისა უვერიისასა **ღესსთა** და **ქართველთასა**, ზარაფისასა მეფეთა მეს ყოფილა მას მონასტერსა შინა და მასღობელთა საუკუნეთა შინა ესე მონასტერი მცირეაჲს რაბახათხმე ვალისა მრავლისა ქრთამისა მიცემითჳ **ღურქთა** წართვეს **ქართველთა** და მისცეს **სომეხთა** და ესეთისა სახითა ქრთამისა ძლით მიიმძღვრეს სომეხთა.

5. **მინდის** **გიგოლაონის** მონასტერი **ხასთ-დედოფლის** **ელესა** ყოფილის **ელისაბედისაგან** არის აღმენებული, რომეთუ წმინდა **გიგოლაონ** მუნ მჯდარა და სესკი მიხი ყოფილა.

6. **მინდის** **ღბრაამ** მამთა-მთავრის მონასტერი, სადა **სესკ** შესწირა მამან მისმან ის დარღვეული აღუშენებია **ღბრაამ**ს **ღორჯი** თავადს **სეონის** ძეს სახლს საუკუნეებშიო. სწერს **ღიმთე** მთავარ-**მინსკაპოსი**, რომელიც მივიდა **უროსალიმ**ს **ქრისტესით** მეთურამეტესას ასწლეულსა საუკუნეში და აღსწერს მონასტერთა თჳს **ქართველთასა**, ვითარმედ 57 წელი არისო, რომელ ესე წმინდის **ღბრაამის** მონასტერი აღუშენებიაო **ღბრაამ**ს ძეს.

ლად დღემდე და სხვათაგან მონასტერთა შინა ქართველთაჲსა ერუსალემს იზოუბიან წიგნსი ქართულსი.

აწივება ჯერარს (ხჭირს **ქიძოთუ**) მკითხველთა თჳს.

„სამეთუ მეფეთა საქართველოაჲსთა სასიკლოვანიოთა გრძლითა მათითა ძლიერითა აღიძვლანს კმანი მათნი და ტყვე ქმნილი **ქრისტეს** საფლავი **სპარსთა**, **მურქთა**, **ქრახთა** და სხვათა წარუხუნეს, ოდესმე ბრძოლითა, ოდესა ფასითა და თუთ დაიპყრეს აღაშენეს და გასაშენეს, და ესოდენსი მონასტერნი სულსა მათსა საოხად, და შემდგომთა ნათესავთა მათთა დაუხუნეს სიმიდრედ წარუხარველად საქართველოს შინა მრავალნი, აგარაკნი, და შემოხაჯულნი დახანი, სოფელნი და ადგილნი შექმნიეს. და მარადის აქსდათ ურადღება მრავლითა წარსაკებელითა, და დიდი საფარველი ედგა წმინდასა **ეროსალემსა** მეფეთაგან საქართველოაჲსთა, რომელისათვისცა საუკუნოდ კსენება არს მეფეთათჳს მონასტერთა მათ აღმაშენებელთა და ეოკელთა შთამამკვლობათა მათთა მეფეთა, დედოფალთა, შჯლთა და შვილი-შჯლთა მათთა; ხოლო მეფეთა მათთჳს საქართველოაჲსთა აღმაშენებელთა მონასტერთათა განდელსი, მოსახსენებულად მათდა **ზოგი** **ქრისტეს** საფლავსკედ არიან დაჳიდებულნი, **ზოგნი** **ლოგოთას** და **კბრეთვე** **პვარის** მონასტერსა შინა.

ჴუალად წმიდათა მოწამეთა და ღირსთა მამათათჳს **ქართველთა**, რომელნიცა **ერუსალემს** ცხოვრებულან **პვარის** მონასტერსა შინა და სხვათა **ქართველთა** მონასტერთა მუხებურთა.

1. **ქმინდა** მღვდელ-მოწამე **ბოხე** **ქართუჭლი**.

2. **ქმინდა** მღვდელ-მოწამე **ბარი** მღვდელი **ქართველი**.

3. **ქმინდა** მამა **იოანე** **ჭირჭიქელი** **ქართველი** **სტრანიჭად** სასიკლოვანი ბული (ესე იყო ჟამსა მეოთხისა მსოფლიო კრებისასა, რომელიცა იყო თუთჳსა წმინდასა მას კრებასა შინა). ესე ჟამად ცხოვრებდა **ეროსალემს** და ჟამად საქართველოსა შინა, ვინაჲდგან აქსდა მას სკოლაჲ **ჴასეთს** ქალაქსა **ღარქმს**, მასლობელ რიხისა ქვემოთ, სადაცა არს ეკკლესია * **სტრანიჭისა** **ქუთის-მშობლისა**, ასწავებდა მოწამეთა **ქილოსოფისა**, **ქუთის** მეტყველებას და ეხასა **ქლინურსა** ღმრად გამომეკვიველ იყო იგი და **ქუთი** და ენა **ქლინური** ზედმიწევნით, **ქსურული** და **ქრახიული**. ესე აღიხარდა

* **პორციკის** ღუთის მშობელი კარისა ღუთის მშობელს ნიშნავს და ესე ეკლესია მეფეთა კარის საყდარი არს.

წინას სსწავლებულთა შინა, რომლისაგა თანა მოწაფე იყო სომეხთა ფილოსოფოსიგა **Ծავით**. ამან **Ղოսն** ფილოსოფოსման ქართველთამან სთარგმნა ქართულსა ენასა ზედა სტისია ფილოსოფია **Սლავოსურის** დჳ-თის-ძეტველურისა თქმობისაგან ჰროკლე დიოდოსოსისა და თუთგა გან-მარტებანს ზედ-დართნა. ამანვე სთარგმნნა წიგნი **Ղოսან**ძისა ებრაელთა მეისტორიისა და სსჯანიგა წიგნისი; ხოლო **პროლოდი**, ესე იგი სსწედ-წდონი წმიდათანი, თუთ შექმნა სტისად იამბად საკრეველისა ზიტიკო-სობითა, ამან **ქრახი** ქართულისა ენისა ფრიად გაამჳკნიერა და სსჯათა ყოველთა ქართულისა ენისა მთსჯელთა უმჯობეს არს ენა-მსკობითა და კვეციდითა დექსებითა და მჳკნიერთა თსჯელებითა.

Ճახვე მოსასტერსა შინა **ჯვარის**სა ცსოვრებულან შექდგომნი ესე წმიდანსი მანისი, რომელნიგა მთარგმელნიგა ყოფილან წსტისთა.

4. **Ուրხ**ი მამა **Յიქა**ილ **ჭყ**ეს ძე ქართველი.

5. **Ուրხ**ი მამა **Ղոս**ն **რეს**კაის ძე ქართველი.

6. **Ուրხ**ი მამა **Ծანი**ელ **Ղბ**აშული ქართველი.

7. **Ուրხ**ი წმინდა **Կათო**ლიკოსი საქართველომას **Ղრ**სენი (ეს ადრინ-დელია, ვგონებ ეს იყო ს დიდი **Ղრ**სენი **Կათო**ლიკოსი, რომელიგა იყო ჟამთა მეფეთა სრულიად საქართველოსთა **ժ**ირ და **Ղრ**ნილ ხოსროანთა).

8. **Ուրხ**ი მამა **Մ**თვთჳე გრძელის ძე მთარგმნელი წიგნთა და დამა-მსობელი მწვალებულთა ერთბუნებანთა. ესე იყო ჟამსა ყოველისა **Ղ**ერო-ისა მჳერობულსა მეფისა აფხაზთა და ქართველთასა კუროპალატისა **Վ**აგრატ მეოთხისა **Ծ**ავითიან **Վ**აგრატკოჯინისა **Մ**თვთჳე გრძელი, დიდი ბრძენი და სწავლულ, მრავალთა ენათა მეცნიერი და წმინდა.

9. **Ուրხ**ი და წმინდა **Կათო**ლიკოსი სრულიად საქართველოსა **Ղო**სნ (ესე ვგონებ თამარ მეფის დროსი¹ყოლს).

10. **Ուրხ**ი **Բ**უნუს **Մ**ხისკობოსი ქართველი.

11. **Ուրხ**ი **Մ**ხისკობოსი **Կ**ინდ ქართველი.

12. **Բ**მინდა მოწაფე **Վ**ახოსრო ქართველი. ესე პირველად ცსოვრებუ-ლა **Ղ**ეროსალიმისა **ჯვარის** მოსასტერსა შინა, მუნით წარსრულარს სურვი-ლითა მოწამეობისათა **ს**პარსეთსა, ჟამსა **Մ**აჳბას² პირველისასა და **ქ**ადა-გებდა **Վ**ახოსრო მუნ **Վ**არისკეს სარწმუნოებასა, რომლისათსჯცა შეიპ-ერეს და მიიფანეს წინსჳე **Մ**აბასისა; ხოლო ასოვსებისთვის და სიკეთის სსისის მისისა მრავლითა დონის-ძიებითა **Մ**აბას³ უღმერთოსად დიქნითა ენებ⁴ ცთუნებ⁵ა მისი და მოაღებინა სატნი წმიდათანი **Մ**აბას⁶ და რქვა

მას, რათა დათრგუნოს ფერხითა და თუ ჰქონს ესე და აღსარულოს ბრძანება მეფისა მის მძღვერისა აღიევას იგი პატივსა სწასლარობისასა და მოდრეა ჭაისოსრო და თაყვანის სტემდა წმინდათა მათ სატათა. და აყეიდრა მეფეს ურწმუნობა და ცრუ სარწმუნეობა მისი. მაშინ გასრისხს უსჯულო იგი და უბრძანა მტარვალთა შეპყრობაჲ მისი და მრავლითა სტანჯველებითა სტანჯა იგი და ესრეთ მიიღო მიაწამეობისა გურგვისი და აღსარულ საუკუნისა დიდებისა მიმინჯებელი.

13. ზვალად ცხოვრებულა მუნ ჰჳარის მამა ჩიკოლაოზ, ყოყვი ჩიკიფორე, ქეა ომან ჩოლჯა შჯლის დედით ჭრაგვს ერისთვს ასულის ჭარბარეს შჯლი, კაცი სასელოკანი, წინამძღვარი მეტეის ქალაქისა და მოძღვართ მოძღვარი ჭასეთის, ოდიშ, სოფელ ჭორცხელ და ერუსალიმის ჭვარის მოსასტრისა და ჭოლგოთისა, სამკვდროჲსა ჩვენ ქართველთა მეფეთა და ერისა მისიგა ჭრხიმანდრიტი, და მასთანჳე ტოოდოხი მანგლელი რევის შჯლი და ჩოლჯიტე მმართველნი ერუსალიმს ყოყვლთა ადგილთა და მოსასტერთა ქართველთანი. ჭვარის მოსასტერში ჩიკონ შადიანს ჭაუკეთებია ამ ჩიკოლაოზ (ჩიკიფორეს) კელითა, და ამ სუონ შადიანის მეუღლის შილაშჯლის ასულის ჩეტანდარეჳანისა შეწეებითა განუასლებით საყურთსეველის ზეთი კონქი ჭვარის მოსასტრისა და შიგ სატან ჩიკონ შადიანი თავის მეუღლით მთავრინათი. ეგრეთ შეეძახსენებულნი ღირსნი მამანი და ყოყვლნი იგი წმინდანი დაქმდნენ ყოყვლნივე ჭვარის მოსასტერსა შინა არიან დასატულნი და რომელნიცა მათგანნი არიან წმინდანი, გინა ღირსნი იგინი საშარჳანდელითა არიან დასატულნი (ესე იგი შარჳანდელი აქვსთ თათა ზედა).

ეგრეთვე სატან მუნ ჩიკოლაოზის მამანდ ოდიშ და მას თანჳე ტოოდოხი მანგლელი ტეის შჯლი და ჩოლჯიტე მმართველნი ქართველთა მოსასტერთა და ადგილთანი, მუნ ერუსალიმს რომელნიცა არიან.

ესე მუნ ცხოვრებულნი წმინდანი და ღირსნი მამანი უმეტესნი მათგანნი მუნვე დასაფლავებულან და სსჳანი საქართველოში მოსრულან და მუნ მიღებულან შეუდგომად აღსარულისა მათისა.

შა ესრეთ წმინდათა მამათა ჩვენთა ქართველთა სასოებითა მათ წმინდათა ადგილთათა წმინდანი სორსნი თხსნი განღინეს მოღვაწეებითა და მრავლთა წიგნთა თარგმანებითა, აღშენებითა წმინდათა მოსასტერთა და კმკლესიათათა და ღვწისა მათთჳს წინაშე მეფეთასა, ვინაჲდგან თჳთ მეფენიცა

ფრად გულის-მოდგინე იყვნეს აღშენებად და ჴანშეკენებად წმინდათა მათა ადგილთა.

სრულ იქმნა ძალითა ღუთისათა წელსა 1843 მასისხ 22-სა ს. სუტერბურგს.

ღმობთი შთავარ-წმინკობისი ჴაბაშვილი ცხოვრებულა ჟამსა ჴართლისა და ჴასეთის და სხვათა მეფის ოქომურას მეორისა შავითისა ჴარატოვანისსა, რომელ იყო ქე ჴართლისა და ჴასეთის მეფისს ორკლი ბეკლისა და მამად ჴართლისა და ჴასეთისა და სხვათა მეფისს ორკლი მეორისა. ამა მეფეს ოქომურას მეორეს წარუვლინებოეს ღმობთე შთავარ-წმინკობისი მრავლითა სავასითა შესწირავად ჴარისტეს სავლავისა და წმინდისა ჴოლგოთისა, ქართუელთა ჴვარის მონასტრისა და სხვათა მონასტერთა თვს და ამას ღმობთეს მრავალნი წმინდანნი ადგილნი მოუვლია ჴეროსლიძის და ჴოთისისა მათა და აღუწერიეს კეთილად შეძღობად მეფესა ორკლი მეორეს და შესა მისსა ჴიორგო-მესტცამეტესა მეფეთა ამით ჴართლისა, ჴასეთისა და სხვათას კელითა ჴნტონი ჴვარის მამის თავადი შიასამიძისათა შესწირავ წმინდისა ჴერუსლიძისა რაოდენცოხსმე წარუვლენიებთ სავასენი არა მცირედნი.

1740 год. 8 Маю

რუხიანი,

